ION CONSTANTIN ION NEGREI

Pantelimon Halippa – tribun al Basarabiei

Editura Biblioteca Bucureştilor
Bucureşti – 2009

www.dacoromanica.ro

Redactor: Elena Bivol

Paginare computerizată: Mihai Pascaru

Coperta: Anca Ivan

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
CONSTANTIN, ION
Pantelimon Halippa : tribun al Basarabiei / Ion Constantin, Ion Negrei. - Bucureşti : Biblioteca Bucureştilor, 2009
ISBN 978-973-8369-65-8

I. Negrei, Ion

821.135.1.09 Halippa,P.
929 Halippa, P.

CUPRINS

Pantelimon Halippa – tribun al Basarabiei..... 13

Partea I
Pan Halippa. Povestea vieţii mele..... 49
Pan Halippa. Cronica vieţii mele..... 81

Partea II
Documente şi materiale (1917-1937)

1. *15 ianuarie 1917, Chişinău.* Articolul „Pricina sărăciei moldovenilor noştri”, semnat de Pan Halippa 101

2. *8 februarie 1917, Chişinău.* Articolul „Despre naţionalitate”, semnat de P. Cubolteanu (pseudonim al lui Pan Halippa)..... 102

3. *2 aprilie 1917, Chişinău.* Fragment din articolul „Înştiinţarea redactorului”, publicat de Pan Halippa 106

4. *3 aprilie 1917, Chişinău.* Programul Partidului Naţional Moldovenesc 107

5. *Mai 1917, Chişinău.* Comentariile lui Onisifor Ghibu pe marginea articolului lui Pan Halippa „Cum ar trebui să lucreze moldovenii”, publicat la 14 mai 1917, în revista „Cuvânt moldovenesc” 109

6. *20 mai 1917, Chişinău.* Din cuvântarea lui Pan Halippa, secretarul general al Partidului Naţional Moldovenesc, la Congresul studenţilor moldoveni 111

7. *25 mai 1917, Chişinău.* Cuvântarea lui Pan Halippa, redactorul ziarului „Cuvânt moldovenesc”, la deschiderea Congresului învăţătorilor moldoveni 112

8. *20 octombrie 1917, Chişinău.* Cuvântul de salut rostit de Pan Halippa la Congresul ostaşilor moldoveni..... 114

9. *20 octombrie 1917, Chişinău.* Relatări ale ziarelor „Soldatul moldovan” şi „Cuvânt moldovenesc” despre Congresul ostaşilor moldoveni şi cuvântarea rostită de Pan Halippa la acest for 114

www.dacoromanica.ro

10. *15 noiembrie 1917, Chişinău.* Articolul „Să urmăm pilda Ucrainei”, semnat de Pan Halippa 116

11. *21 noiembrie 1917, Chişinău*. Cuvântarea deputatului Pan Halippa în ședința de inaugurare a Sfatului Țării 117

12. *21 noiembrie 1917, Chişinău*. Caracterizarea făcută lui Pan Halippa, vicepreşedinte al Partidului Național Moldovenesc, de publicistul George Tofan 118

13. *2 decembrie 1917, Chişinău*. Declarația Sfatului Țării prin care Basarabia este proclamată Republică Democratică Moldovenească 119

14. *17 decembrie 1917, Tiraspol*. Cuvântarea lui Pan Halippa, vicepreşedinte al Sfatului Țării, la Adunarea națională ținută la Tiraspol, la 17–18 decembrie 1917 122

15. *24 ianuarie 1918, Chişinău*. Declarația Sfatului Țării prin care se proclamă independența Republicii Democratice Moldovenești 124

16. *24 ianuarie 1918, Chişinău*. Din cuvântările liderilor basarabeni, inclusiv a lui Pan Halippa, la recepția oferită de generalul Ernest Broşteanu, comandantul Diviziei 11 Infanterie, la Clubul Nobilimii din Chişinău, cu ocazia aniversării Unirii Principatelor de la 1859 126

17. *20–22 martie 1918, Iaşi*. Convorbirea dintre M. Chilianu, ziarist la „Mişcarea” (Iași), şi Pan Halippa, vicepreşedinte al Sfatului Țării, despre situația din Basarabia 127

18. *27 martie 1918, Chişinău*. Declarația oficială a Sfatului Țării de unire a Republicii Democratice Moldovenești (Basarabia) cu România 133

19. *26–27 noiembrie 1918, Chişinău*. Relatare despre şedința Sfatului Țării la care s-au votat reforma agrară şi unirea necondiționată a Basarabiei cu România şi a fost aprobată comisia de lichidare a Sfatului Țării 134

20. *27 noiembrie 1918, Chişinău*. Din apelul adresat de Pan Halippa, preşedinte al Sfatului Țării, deputaților legislativului basarabean, cu privire la necesitatea anulării condițiilor de unire a Basarabiei cu Regatul României cuprinse în declarația Sfatului Țării din 27 martie 1918 137

21. *27 noiembrie 1918, Chişinău*. Declarația Sfatului Tării despre unirea necondiționată a Basarabiei cu România 138

22. *27 noiembrie/10 decembrie 1918, Chişinău*. Declarația unui grup de deputați din Sfatul Țării împotriva hotărârii acestuia privind renunțarea la autonomia Basarabiei 138

23. *19 noiembrie 1919, Chişinău*. Scrisoarea lui Pan Halippa adresată lui Ion Pelivan şi Daniel Ciugureanu, aflați la Paris, la lucrările Conferinței de pace 142

24. *28 octombrie 1920, Paris*. Tratatul prin care principalele Puteri Aliate şi Asociate – Marea Britanie, Franța, Italia şi Japonia – recunosc suveranitatea României asupra teritoriului Basarabiei 142

25. *21 noiembrie 1927, Chişinău*. Descrierea de către Pan Halippa a situației din Basarabia în preajma convocării Sfatului Țării în ziua de 21 noiembrie 1917 146

26. *Ianuarie 1937, Chişinău*. „Un cuvânt înainte” – articol publicat de Pan Halippa, director al revistei „Viața Basarabiei”, în care se dezvăluie programul publicației respective şi credo-ul personal al editorului 147

27. Aprecieri ale istoricului Alexandru Boldur despre activitatea politică şi culturală a lui Pan Halippa 156

Partea III
Documente şi materiale (1940–1944)

1. *26 iunie 1940, ora 22^{00}, Moscova*. Nota ultimativă a guvernului sovietic remisă guvernului român 159

2. *27 iunie 1940, Bucureşti*. Răspunsul guvernului român la nota ultimativă a guvernului sovietic de la 26 iunie 1940 şi instrucțiunea pentru ambasadorul român la Moscova Gheorghe Davidescu 160

3. *28 iunie 1940, Moscova*. Nota ultimativă a guvernului sovietic adresată guvernului român 161

4. *28 iunie 1940, Bucureşti*. Răspunsul guvernului român la nota ultimativă a guvernului sovietic din 28 iunie 1940 162

5. *Iulie–august 1940, Bucureşti*. Relatarea lui Pan Halippa despre refugiul său din Basarabia, la 28 iunie 1940, precum şi retragerea armatei şi administrației române 163

www.dacoromanica.ro

6. *2 august 1940, Moscova*. Legea Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste „Cu privire la formarea Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești”, adoptată de Sesiunea a VII-a a Sovietului Suprem al U.R.S.S. 167

7. *27 martie 1941, București*. Conferință susținută de Pan Halippa la Centrala Caselor Naționale, cu prilejul împlinirii a 23 de ani de la Unirea Basarabiei cu România 169

8. *Ianuarie 1942, Chișinău*. Note ale lui Pan Halippa, director al revistei „Viața Basarabiei”, despre viața națională și culturală a moldovenilor transnistreni 187

9. *12 septembrie 1944, Moscova*. Din convenția de armistițiu între guvernul român, pe de o parte, și guvernele Uniunii Sovietice, Regatului Unit și Statelor Unite ale Americii, pe de altă parte 192

Partea IV
Documente și materiale (1945–1982)

1. *Începutul anului 1945, București*. Memoriu adresat de Pan Halippa lui M. Etherige, trimis special al guvernului S.U.A la București, semnatar al Convenției de Armistițiu a Puterilor Aliate cu România, în problema cetățenilor români originari din Basarabia 195

2. *August 1945, Bucureşti*. Memoriu în care Pan Halippa examinează cauzele reale care au determinat angajarea României în război contra U.R.S.S, demonstrează contribuția românească în război, de partea aliaților occidentali, și pledează pentru o „pace fără anexiuni și contribuțiuni” 200

3. *1945, Bucureşti*. Memoriu elaborat de Pan Halippa în ajunul Conferinței de Pace de la Paris din 1946–1947, în care explică esența problemei Basarabiei 206

4. *1946, Bucureşti*. Memoriul adresat de Pan Halippa primului-ministru al României în vederea constituirii, în țările neutre sau în cele mai importante centre internaționale, a organizației „Pentru Basarabia românească” 214

5. *10 februarie 1947, Paris*. Din Tratatul de Pace dintre Puterile Aliate și Asociate și România 217

6. *Probabil, 1950–1951, București*. Opisul lucrurilor confiscate din apartamentul lui Pan Halippa după arestarea sa în noaptea de 5 spre 6 mai 1950 218

7. Din amintirile lui Pantelimon Halippa despre anii de detenție 1950–1957 221

8. *26 martie 1952, Podul de la Ungheni, pe Prut*. Actul de predare către autoritățile sovietice a „individului” Pantelimon Halippa 222

9. *21–22 iunie 1952, Chișinău*. Sentința Tribunalului Militar al R.S.S. Moldovenești de condamnare a lui Pan Halippa la 25 de ani de lagăr de corecție și muncă silnică 223

10. Istoricul Alexandru Boldur despre condamnarea lui Pan Halippa de către autoritățile sovietice 223

11. *Aprilie 1964*. Din declarația „Cu privire la poziția Partidului Muncitoresc Român în problemele mișcării comuniste și muncitorești internaționale”, adoptată la Plenara lărgită a Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român 225

12. *21 ianuarie 1967, Bucureşti*. Relatarea istoricului Alexandru Boldur despre adunarea unui grup de basarabeni, în casa lui Pan Halippa din București, la care s-a elaborat memoriul cu prilejul Unirii Principatelor de la 1859 227

13. *23 ianuarie 1967, Bucureşti*. Memoriu adresat lui Nicolae Ceaușescu, secretar general al Partidului Comunist Român, în care Pan Halippa își exprimă speranța că Partidul Comunist Român, în frunte cu conducătorul său, va realiza, la timpul oportun, unirea Moldovei de Răsărit cu România 230

14. *24 ianuarie 1967, București*. Telegramă prin care Pan Halippa solicită întrevedere cu Nicolae Ceaușescu, secretar general al Partidului Comunist Român, în cadrul căreia să fie discutată problema raporturilor dintre România și Republica Moldovenească 231

15. *10–13 februarie 1967, Bucureşti*. Rezumatul problemelor abordate de Pan Halippa, fost președinte al Sfatului Țării, în cadrul audienței la Ion Popescu-Puțuri, director al Institutului de Studii Istorice și Social-Politice de pe lângă Comitetul Centrul al P.C.R. și al revistei „Anale de istorie” 232

www.dacoromanica.ro

16. *13 februarie 1967, Bucureşti*. Memoriu depus de Pan Halippa la Consiliul de Stat în problema relațiilor culturale și de vecinătate între românii din dreapta și stânga Prutului și perspectiva acestor raporturi 240

17. *13 februarie 1967, Bucureşti*. Memoriu referitor la situația românilor din U.R.S.S., elaborat de Nichita Smochină și depus de Pan Halippa, în cadrul întrevederii avute cu Ion Popescu-Puțuri, director al Institutului de Studii Istorice și Social-Politice de pe lângă Comitetul Central al P.C.R. și al revistei „Anale de istorie” 244

18. *13 februarie 1967, Bucureşti*. Tabloul problemelor și întrebărilor pregătite de Pan Halippa pentru audiența la Ion Popescu-Puțuri, director al Institutului de Studii Istorice și Social-Politice de pe lângă Comitetul Central al P.C.R. și al revistei „Anale de istorie” 249

19. *24 iunie 1967, Bucureşti*. Din scrisoarea lui Pan Halippa către Anton Crihan 251

20. *3 decembrie 1967, Bucureşti*. Relatarea istoricului Alexandru Boldur despre convorbirea avută cu Pan Halippa cu privire la participarea basarabenilor la eventuala ședință festivă a Academiei Române dedicată Unirii Principatelor (24 ianuarie 1859) și la înființarea unui institut de studiere a istoriei Basarabiei 251

21. *1968*. Memoriu adresat de Pan Halippa conducerii Institutului de Studii Istorice și Social-Politice de pe lângă Comitetul Central al Partidului Comunist Român, în care expune problema Basarabiei și recomandă oameni de știință ale căror cunoștințe și materiale ar fi de mare folos la elaborarea unei lucrări despre provincia dintre Prut și Nistru 253

22. *27 februarie 1968, Bucureşti*. Demers al unui grup de foști deputați ai Sfatului Țării care solicită conducerii Institutului de Studii Istorice și Social-Politice de pe lângă Comitetul Central al P.C.R. convocarea unei întruniri la care să se reconstituie ședința Sfatului Țării din 27 martie 1918 260

23. *27 martie 1968, Bucureşti*. Relatarea istoricului Alexandru Boldur despre sărbătorirea, de către un grup de basarabeni, a aniversării a 50-a de la Unirea Basarabiei cu România, în casa lui Pan Halippa din București, și despre atitudinea sa vizavi de constituirea „Fondului Cultural Halippa” 262

24. *10 mai 1968, Bucureşti*. Memoriu prin care Pan Halippa solicită concursul Președintelui Franței Charles de Gaulles în problema eliberării moldovenilor de la est de Prut de sub imperialismul sovietic și reunirea lor cu România 263

25. *11 mai 1968, Bucureşti*. Scrisoarea lui Ion Păscăluță, fost deputat în Sfatul Țării, adresată lui Pan Halippa, fost vicepreședinte și președinte al Sfatului Țării, în care-și expune punctul de vedere despre unirea condiționată a Basarabiei cu România (27 martie 1918) și despre hotărârea Sfatului Țării din 27 noiembrie 1918 266

26. *22 mai 1968, Bucureşti*. Din scrisoarea lui Pan Halippa către Anton Crihan 290

27. *24 august 1968, Bucureşti*. Telegramă adresată lui Nicolae Ceaușescu, președinte al Consiliului de Stat al R.S. România, prin care un grup de basarabeni în frunte cu Pan Halippa susțin declarația Marii Adunări Naționale a României privind condamnarea intervenției sovietice în Cehoslovacia 291

28. *12 octombrie 1968, Bucureşti*. Din scrisoarea lui Pan Halippa către Anton Crihan 292

29. *3 decembrie 1968, Bucureşti*. Comunicarea lui Pan Halippa despre participarea delegației Basarabiei la Adunarea Națională de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918, prezentată în cadrul sesiunii științifice consacrate semicentenarului unirii Transilvaniei cu România 293

30. *1968, Bucureşti*. Scrisoare adresată de Pan Halippa lui Nicolae Ceaușescu, secretar general al P.C.R., privind raporturile dintre România și R.S.S. Moldovenească 298

31. *6 iulie 1969, Bucureşti*. Din scrisoarea lui Pan Halippa către Anton Crihan 299

32. *1 august 1969, Bucureşti*. Memoriu adresat de Pan Halippa președintelui S.U.A., Richard Nixon, în care solicită sprijin în realizarea dreptului la autodeterminare al românilor din Moldova de Răsărit 300

33. *1969, Bucureşti*. Memoriul lui Pan Halippa, fost președinte al Sfatului Țării, adresat președintelui S.U.A., Richard Nixon, prin care solicită eliberarea românilor basarabeni de sub dominația sovietică 301

www.dacoromanica.ro

34. *13 septembrie 1970, Bucureşti*. Scrisoare adresată de Pan Halippa lui Gheorghe Cristescu-Plăpumaru, primul secretar general al Partidului Comunist din România (1921–1924), în care îşi împărtăşeşte unele idei referitoare la Basarabia 310

35. *24 ianuarie 1971, Bucureşti*. Studiu elaborat de Pan Halippa despre istoria constituirii şi activităţii Sfatului Ţării (1917–1918) 311

36. *27 martie 1971, Bucureşti*. Demers al lui Pan Halippa către Nicolae Ceauşescu, preşedinte al Consiliului de Stat al R.S. România, în problema recuperării bibliotecii şi lucrurilor confiscate în urma arestării sale în 1950 325

37. *1971 (?), Bucureşti*. Demers către Nicolae Ceauşescu, preşedinte al Consiliului de Stat al R.S. România, prin care Pan Halippa solicită despăgubiri pentru averea (biblioteca) confiscată în urma arestării sale în 1950 327

38. *1971 (?), Bucureşti*. Demers al lui Pan Halippa către Nicolae Ceauşescu, preşedinte al Consiliului de Stat al R.S. România, în vederea acordării unei recompense pentru biblioteca confiscată după arestarea sa în 1950 328

39. *1971*. Scrisoare prin care Pan Halippa îşi exprimă disponibilitatea de a-l ajuta pe Harry Barnes, ambasador al S.U.A. în România, în activitatea sa de documentare privind istoria românilor, inclusiv a celor din Basarabia 330

40. *18 ianuarie 1972*. Scrisoarea lui Gheorghe Cristescu-Plăpumaru, primul secretar general al Partidului Comunist din România, adresată lui Pan Halippa, în care se susţine că Basarabia este pământ românesc 332

41. *24 ianuarie 1973, Bucureşti*. Din scrisoarea lui Pan Halippa către Anton Crihan 332

42. *1 noiembrie 1974*. Scrisoare adresată lui Harry Barnes, ambasador al S.U.A. în România, în care Pan Halippa solicită susţinerea S.U.A. pentru rezolvarea problemei Basarabiei 333

43. *1974, Bucureşti*. Conţinutul discuţiei dintre Pan Halippa şi istoricul Alexandru Boldur, referitor la oportunitatea exploatării interesului ambasadorului S.U.A. Harry Barnes faţă de problema Basarabiei în interesul cauzei naţionale 335

44. *20 iunie 1975*. Scrisoare adresată lui Nicolae Nitreanu în care Pan Halippa relatează unele aspecte relevante din biografia sa 336

45. *1977*. Memoriu elaborat de Pan Halippa în problema Basarabiei adresat lui Nicolae Ceauşescu, secretar general al Partidului Comunist Român 339

46. *3 mai 1979, Bucureşti*. Anunţul despre încetarea din viaţă a lui Pan Halippa 420

47. *3 mai 1979, Bucureşti*. Cuvânt rostit de Ion Valuţă, fost deputat în Sfatul Ţării, la înmormântarea lui Pan Halippa, fost preşedinte al Sfatului Ţării 421

48. *16 aprilie 1982, Bucureşti*. A. Cosniceanu relatează unele momente din viaţa lui Pan Halippa 423

Anexă

1. *14 sau 15 februarie 1967, Chişinău*. Fragment din raportul „Cu privire la pregătirile pentru semicentenarul Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie şi sarcinile organizaţiei de partid a republicii”, prezentat de I.I. Bodiul, prim-secretar al Comitetului Central al Partidului Comunist al Moldovei, la Plenara Comitetului Central al Partidului Comunist al Moldovei 429

2. *14 sau 15 februarie 1967, Chişinău*. Cuvântare rostită de S.V. Ţaranov, şeful catedrei de istorie a P.C.U.S. din cadrul Institutului Politehnic din Chişinău, în dezbaterile asupra raportului prezentat de I.I. Bodiul la Plenara Comitetului Central al Partidului Comunist al Moldovei 435

3. *14 ianuarie 1968, Chişinău*. Fragment din raportul „50 de ani pe drumul lui Octombrie sub conducerea Partidului Comunist”, prezentat de A.F. Diordiţa, preşedinte al Sovietului de Miniştri al R.S.S. Moldoveneşti, la şedinţa solemnă închinată celei de-a 50-a aniversări de la instaurarea Puterii Sovietice în Moldova 436

Rezumat 449

Summary 451

Резюме 453

Nume de persoane 485

www.dacoromanica.ro

Pantelimon Halippa – tribun al Basarabiei

E bine să i se vorbească unui popor de oamenii lui mari... despre dânşii trebuie să se audă pretutindeni, în graiul tuturor.

Nicolae IORGA

Figură emblematică a Basarabiei, cu un rol esenţial în unirea acestei provincii cu România, Pantelimon (Pan) Halippa a avut un destin extrem de frământat, viaţa şi activitatea sa fiind, în multe privinţe, exemplare pentru spiritul de jertfă şi devotamentul luptei în slujba interesului naţional.

Născut la 1 august 1883, în satul Cubolta din judeţul Soroca, Pantelimon Halippa a urmat şcoala primară în localitatea natală, apoi cursurile Şcolii Spirituale din Edineţ şi ale Seminarului Teologic din Chişinău. După absolvirea acestuia (1904), se înscrie la Facultatea de Fizică şi Matematică a Universităţii din Dorpat–Juriev (azi Tartu, Estonia), pe care n-a terminat-o, din cauza izbucnirii revoluţiei (1905). Fiind student în anul trei, a aderat la greva generală a studenţilor din Rusia, declarată în sprijinul primei revoluţii ruse. În 1906 pleacă la Moscova, ca delegat al ţărănimii basarabene la Congresul Uniunii ţăranilor din întreaga Rusie. Aici este arestat, închis în închisoarea Butîrka, iar apoi eliberat şi expediat în Basarabia.

Încă din acea perioadă, Pantelimon Halippa s-a manifestat ca militant pentru drepturile românilor basarabeni, fiind totodată exponentul grupării radicale care punea accentul pe reformele cu caracter social. Potrivit membrilor acestei grupări, ţăranului ar fi urmat să i se asigure bunăstarea

www.dacoromanica.ro

printr-o largă reformă agrară. El considera că nu este suficient obiectivul răsturnării ţarismului, fiind nevoie ca toate forţele fizice şi spirituale să fie mobilizate pentru prosperarea neamului. Căci, după cum constata el: „Noi, moldovenii, nu eram formaţi politiceşte şi gândeam deosebit unul de altul. Astfel, N.N. Alexandri era tolstoian, Mihai Vântu – socialist revoluţionar, Porfire Fală – naţionalist, Ştefan Ciobanu şi cu mine – poporanişti! Mai târziu noi toţi ne-am nivelat şi nici nu ne mai puneam întrebarea din ce tabără politică facem parte: eram moldoveni şi râvneam să ne slujim neamul. Şi cum această năzuinţă de slujire a neamului nostru venea în contradicţie completă cu politica ţaristă, noi ne simţeam revoluţionari. Ceea ce ne înfrăţea era visul de a ne vedea scăpaţi odată de sub regimul absolutist al imperiului rusesc”[1].

Revenit la Chişinău, Pantelimon Halippa intră în legătură cu Constantin Stere, profesor la Universitatea din Iaşi, cu avocatul Emanuil Gavriliţă, cu Ion Pelivan şi Paul Gore, dar şi cu boierul – mare mecenat – Vasile Stroescu. La începutul lunii iulie 1906 s-a reuşit, astfel, editarea ziarului „Basarabia”, cu caractere latine, prima publicaţie în limba română apărută la Chişinău. În cadrul publicaţiei, Pantelimon Halippa semna cele mai multe şi mai radicale articole, motiv pentru care era atent urmărit de autorităţile ţariste. Încă de la primele apariţii, „Basarabia” a intrat în conflict cu autorităţile ruseşti. Poliţia a confiscat mai multe numere, uneori chiar din sediul redacţiei. Pentru articolul lui Pantelimon Halippa – *Liga ţăranilor şi Stăpânirea* – directorul publicaţiei, E. Gavriliţă a fost dat în judecată şi condamnat „la ostrov” pe termen de o lună sau plata unei amenzi de 100 de ruble[2]. Dificultăţile întâmpinate de gazetă, mai ales din partea autorităţilor, i-au obligat pe director şi redactori să renunţe. Momentul trist al suspendării publicaţiei basarabene în martie 1907, când a apărut ultimul număr (nr. 78), este astfel relatat de Pantelimon Halippa în memoriile

[1] „Viaţa Basarabiei”, nr. 1–2, 1938; Iurie Colesnic, *Basarabia necunoscută*, vol. 1, Chişinău, Editura „Universitas”, 1993, p. 70.

[2] Ioan Scurtu, Dumitru Almaş, Armand Goşu, Ion Pavelescu, Gheorghe I. Ioniţă, Ion Şişcanu, Nicolae Enciu, Gheorghe E. Cojocaru, *Istoria Basarabiei de la începuturi până în 2003* (coordonator: Ioan Scurtu), Bucureşti, Editura Institutului Cultural Român, Bucureşti, 2003, p. 107.

sale: „Ziarul «Basarabia», care mă lega de Chişinău, dispăruse: ultimul număr a fost redactat de mine şi, ca să bravez autorităţile, am publicat imnul deşteptării naţionale «Deşteaptă-te, române!». Acest număr al Basarabiei a apărut la 4 martie, iar peste un scurt timp a început să apară «Viaţa Basarabiei», care fusese anunţată chiar prin ultimul număr al «Basarabiei»…”[3]. Cu toate că a avut o viaţă scurtă, de numai câteva luni, publicaţia „Basarabia” are o însemnătate aparte în istoria mişcării naţionale din provincia dintre Prut şi Nistru. Printre membrii redacţiei şi a colaboratorilor acesteia s-au numărat cele mai importante figuri de luptători pentru desprinderea Basarabiei de imperiu şi unirea ei cu România. Între acestea, Pantelimon Halippa s-a aflat pe un loc de frunte.

În 1908, el a tipărit la Chişinău, cu caractere chirilice, „Pilde şi poveţe” (în colaborare cu P. Rejepa), prima carte literară din Basarabia.

În toamna anului 1908, Pantelimon Halippa – la sugestia sponsorilor săi – a fugit în România, unde, cu sprijinul lui Constantin Stere, se înscrie ca student la Universitatea din Iaşi, primind şi bursă pentru studii. Aici, împreună cu Nicolae Alexandri, a urmat, între 1908 şi 1912, cursurile Facultăţii de Litere şi Filozofie, perioadă în care a colaborat la „Viaţa Românească”, „Arhiva din Iaşi”, „Revista ştiinţifică V. Adamachi”, semnând cel mai adesea cu pseudonimele P.H. Basarabeanu sau P. Cubolteanu. Un mare rol îl vor exercita asupra activităţii sale viitoare contactele realizate în mediile politice şi culturale din România. Aşa cum notează Halippa, „în cercurile politice, am avut prilej, prin răposatul C. Stere – un alt mare prieten al meu –, să fac legături cu oameni de la care am înţeles mult şi din metodele politicii practice. Astfel, prin C. Stere, am făcut cunoştinţa marelui om al şcolii româneşti Spiru Haret, îndemnul căruia a contrabalansat invitaţia profesorului meu P. Râşcanu de a rămâne la Iaşi, spre a mă pregăti pentru cariera universitară. Glasul conştiinţei mele de fiu al Basarabiei moldoveneşti oropsite mă îndeamnă în zilele de doliu din luna mai 1912, când se comemora o sută de ani de la răpirea Basarabiei, să scriu o schiţă istorică şi geografică asupra provinciei dintre Prut şi Nistru şi din vânzarea broşurii îmi formam primul fond pentru tipărirea «Cuvântului moldovenesc» la Chişinău”[4].

[3] Apud Iurie Colesnic, *op. cit.*, p. 71.

[4] *Ibidem*, p. 72.

www.dacoromanica.ro

În perioada şederii în România, a vizitat şi alte centre româneşti, inclusiv capitala, unde l-a întâlnit pe vechiul socialist basarabean Zamfir Arbore, care va avea, alături de C. Stere, un rol important în îndrumarea şi sprijinirea acţiunilor sale social-politice. A cunoscut, de asemenea, pe ardelenii George Coşbuc şi Octavian Goga, pe bucovineanul Iancu Flondor, precum şi pe regăţeanul Petre Constantinescu-Iaşi, care „mai târziu, în 1918 – după cum arăta Halippa – m-a şi felicitat telegrafic pentru actul Unirii din 27 martie”[5].

După absolvirea Universităţii ieşene, Pantelimon Halippa revine la Chişinău (1913) şi cu sprijinul aceluiaşi mare mecenat – boierul Vasile Stroescu – scoate împreună cu N. Alexandri revista „Cuvânt moldovenesc”, devenind directorul acestei publicaţii. Despre aceasta, „Viaţa Basarabiei” nota mai târziu: „Este singura publicaţie săptămânală din Basarabia pentru poporul de jos care apare cu intenţia de a-l cultiva în sensul adevărat al cuvântului. Nimeni nu se poate îndoi de această bună intenţie şi nimeni nu poate tăgădui meritul acestei gazete culturale româneşti pentru poporul basarabean”[6]. În tot acest timp, Pantelimon Halippa a militat pentru afirmarea spiritului românesc în Basarabia şi pentru unirea acestei provincii cu România. Ca om politic, el a fost un realist, fapt consemnat şi de Onisifor Ghibu: „Lui Halippa i se pare că ceea ce facem noi, fără să ţinem cont de mersul lucrurilor, e o operă fără viaţă. Programele scrise n-au nici un rost, dacă ele nu cearcă să canalizeze în mod concret viaţa”[7]. De aceea, era conştient că înfiripareа unei mişcări revendicative cu caracter social şi naţional nu este posibilă fără organizarea unui nucleu constituit în jurul unei reviste sau al unui ziar, acţionând constant în această direcţie.

Activitatea sa politică s-a intensificat, iar în aprilie 1917, împreună cu Vasile Stroescu, Paul Gore, Vladimir Herţa şi transilvăneanul Onisifor

[5] Apud Iurie Colesnic, *Apostolul Unirii – Pantelimon Halippa*, Chişinău, Editura „Ulysse”, 2006, p. 17.

[6] „Viaţa Basarabiei”, 15 mai 1933. Vezi pe larg Ion Şpac, *Viaţa Basarabiei. 1932–1944. Cercetări bibliografice şi informative*, Academia de Ştiinţe a Republicii Moldova, Biblioteca Ştiinţifică Centrală, Biblioteca Municipală „B.–P. Hasdeu”, Editura „Pontos”, Chişinău, 2002, p. 23–42.

[7] Onisifor Ghibu, *În vâltoarea revoluţiei ruseşti, File de jurnal basarabean, martie–august 1917*; Iurie Colesnic, *Basarabia necunoscută*, vol. 1, p. 72.

Ghibu, a înfiinţat Partidul Naţional Moldovenesc, care îşi fixează în program autonomia Basarabiei, cu dreptul de autodeterminare naţională. Din sânul armatei a pornit, totodată, mişcarea maiorului de stat major E. Catelly, ajutat de studentul ofiţer Anton Crihan. Ei au organizat la Odesa adunarea soldaţilor, în care Pantelimon Halippa, alături de Vladimir Herţa, au reprezentat Partidul Naţional Moldovenesc. Adunarea a adoptat programul de autonomie al Basarabiei, cu oaste, justiţie şi şcoală proprii, ca singura cale de a ieşi din anarhia care năpădea ţara. Îndată după aceasta s-a creat un „Comitet executiv moldovenesc al soldaţilor şi ofiţerilor”, sub preşedinţia lui Catelly.

Pantelimon Halippa a făcut parte din Societatea Culturală Moldovenească reînfiinţată în 1917 şi a participat activ la congresele preoţilor (13–19 aprilie 1917), studenţilor (20 mai), învăţătorilor moldoveni (20–25 mai), ţăranilor (21–24 mai). Îl vedem apoi în vâltoarea evenimentelor revoluţionare din Rusia, reprezentând la Petrograd ţărănimea basarabeană, tratând cu Kerenski, Lenin şi Troţki. În vara anului 1917, în fruntea unei mici delegaţii de basarabeni, Pan Halippa a avut o întrevedere cu V.I. Lenin, aflat în acea vreme în clandestinătate, căruia i-a povestit că Guvernul Kerenski nu dă Basarabiei ajutoare pentru a se deschide anul de învăţământ în limba naţională a populaţiei Basarabiei, şi nu le restituie datoriile împrumutate de Basarabia pentru nevoile din Rusia etc. Lenin, ascultând cu mare atenţie, le-a spus basarabenilor: „Nu vă pierdeţi vremea zadarnic pe aici, că nimeni nu vă dă nimic. Guvernul Kerenski este pe poziţia de a cădea, nu are bani nici pentru frontul de luptă, dar să vă şi mai dea ajutor, sau să vă şi restituie datoriile, – este exclus. Mergeţi acasă şi procedaţi aşa cum vă dictează interesul şi momentul politic potrivit, dar faceţi totul prin Sfatul Ţării al vostru. În ceea ce priveşte deschiderea anului şcolar de învăţământ, adresaţi-vă României de acolo, care vă poate ajuta în toate problemele voastre – şi cu cadre didactice, şi cu manuale şcolare etc.”[8]. Pan Halippa şi delegaţia Basarabiei s-au întors la Chişinău şi au acţionat în direcţia folosirii oportunităţilor oferite de revoluţia rusă: au început să organizeze congrese profesionale şi politice, au votat rezoluţii, au publicat prin gazete îndemnuri şi manifeste. S-au adresat Guvernului României pentru ajutoare, au organizat Congresul Ostaşilor Moldoveni (20–28

[8] *Arhivele Naţionale*, Fond Nicolae Nitreanu (2467), dosar 27, p. 38–39.

www.dacoromanica.ro

octombrie 1917), unde au atacat tendinţele de rusificare existente, apelând la unitatea tuturor românilor. La congresul militarilor, Pan Halippa a adresat memorabilele cuvinte: „Sunt nespus de fericit că am ajuns să urez în faţa voastră floarea neamului nostru moldovenesc. Fraţii mei! Veacuri întregi noi am umblat rătăciţi unul de altul, de veacuri întregi pe noi ne întind şi ne dezbină vrăjmaşii, de veacuri întregi pământul nostru strămoşesc geme sub jugul străin şi iată acum, după atâtea răzleţiri, după atâţia ani de jale şi suferinţe, ne-am strâns fraţii grămăjoară. O, cine va spune bucuria noastră? Grea a fost soarta noastră crudă, lungă a fost noaptea în care am zăcut, dar cum după noapte răsar zorile şi lumina zilei ia rândul întunericului, aşa şi în viaţa noastră, a neamului moldovenesc, după robie s-a simţit apropierea izbăvirii. Fraţi ostaşi! În voi este toată nădejdea noastră. Ţara se îneacă în lacrimi şi sânge. Vrăjmaşii noştri stau la hotare – vrăjmaşi câtă frunză şi iarbă la spatele nostru şi înăuntrul ţării noastre, dar cei mai mari duşmani sunt în mijlocul nostru. Acesta este *neunirea*! Fraţii mei, biruiţi acest straşnic duşman şi noi vom birui totul”[9]. Cuvântarea lui Pan Halippa a fost foarte des întreruptă de aplauze şi ovaţii zgomotoase, sala, în picioare, aplaudându-l pe orator.

Anul 1918 l-a găsit pe Pantelimon Halippa în fruntea curentului unionist, având o contribuţie esenţială la acţiunile care pregăteau unirea Basarabiei cu România. Activismul său politic este relevat de înseşi funcţiile şi posturile pe care le-a ocupat în Sfatul Ţării, organul legislativ al Basarabiei, care la 27 martie 1918 a votat Unirea Basarabiei cu Patria Mamă, cu 86 voturi pentru, 3 contra, 13 absenţi şi 36 abţineri. Astfel, în cadrul Sfatului Ţării, el a avut mandat validat de la 21 noiembrie 1917 până la 18 februarie 1919 şi a îndeplinit funcţiile de vicepreşedinte (21 noiembrie 1917–25 noiembrie 1918), preşedinte (25 noiembrie 1918–18 februarie 1919), membru al Comisiei de Redactare, membru al Comisiei de Declaraţii şi Statute[10]. Aşa cum va arăta însuşi Pantelimon Halippa în însemnările sale cu caracter autobiografic, rolul său în Sfatul Ţării a fost acela de a „ţine grămăjoară pe deputaţii moldoveni, fie că erau din congresele noastre profesionale, fie că reprezentau judeţele basarabene. Treaba aceasta o

[9] Vezi documentul nr. 8. Partea II.

[10] Pan Halippa, *Publicistică.* Editor şi studiu introductiv de Iurie Colesnic, Fundaţia Culturală Română, Bucureşti, Editura „Museum”, Chişinău, 2001, p. XIV–XV.

făceam prin aşa-zisul Bloc Moldovenesc, care discuta toate problemele ce veneau la ordinea zilei în Sfatul Ţării”[11]. După ce Sfatul Ţării a votat unirea Basarabiei cu România, Pantelimon Halippa a făcut parte, împreună cu dr. Daniel Ciugureanu, Ştefan Ciobanu şi Ion Pelivan, din delegaţia care a dus la Iaşi proclamaţia unirii Basarabiei cu România. De asemenea a luat parte la adunările de la Cernăuţi (28 noiembrie 1918) şi de la Alba Iulia (1 decembrie 1918), care au proclamat unirea Bucovinei şi, respectiv, a românilor din Transilvania, Banat, Crişana şi Maramureş cu România.

În primii ani interbelici, Pantelimon Halippa s-a aflat în fracţiunea condusă de Constantin Stere, care a militat pentru fuziunea cu Partidul Ţărănesc din vechea Românie. În şedinţele din 17–18 iulie 1921 ale conducerii Partidului Ţărănesc s-a aprobat propunerea făcută de 11 deputaţi şi senatori, în frunte cu Pan Halippa, de fuziune a Partidului Ţărănesc din Basarabia cu Partidul Ţărănesc din vechea Românie. Partidul Ţărănesc a dobândit, astfel, o organizaţie deosebit de puternică şi influentă în Basarabia, precum şi o seamă de cadre de mare valoare[12]. Pantelimon Halippa a făcut parte din delegaţia permanentă, împreună cu Constantin Stere, Teofil Sauciuc-Săveanu ş.a. În şedinţa din 9–12 septembrie 1934 a fost ales vicepreşedinte al Delegaţiei Permanente.

Între cele două războaie mondiale, Pantelimon Halippa a deţinut mai multe funcţii: ministru secretar de stat pentru Basarabia în guvernul condus de Alexandru Vaida-Voevod (1 decembrie 1919–13 martie 1920), ministru al Lucrărilor Publice în guvernul prezidat de Barbu Ştirbei (4–20 iunie 1927), ministru al Lucrărilor Publice şi Comunicaţiilor în guvernul Iuliu Maniu (10 noiembrie 1928–7 iunie 1930), ministru al Muncii, Sănătăţii şi Ocrotirii Sociale în guvernul Iuliu Maniu (13 iunie 1930–10 octombrie 1930), apoi ministru de stat în guvernele Mironescu (10 octombrie 1930–18 aprilie 1931, Vaida (11 august 1932–19 octombrie 1932), Maniu (20 octombrie 1932–13 ianuarie 1933), Vaida (14 ianuarie 1933–13 noiembrie 1933), precum şi senator şi deputat în Parlament (1918–1934). Ca parlamentar sau ministru, el nu a încetat să lupte pentru prosperitatea

[11] *Arhivele Naţionale*, Fond Nicolae Nitreanu (2467), dosar 27, p. 130–131.

[12] Ioan Scurtu, *Din viaţa politică a României. Întemeierea şi activitatea Partidului Ţărănesc (1918–1926)*, Bucureşti, 1975, Editura „Litera”, p. 56–57.

www.dacoromanica.ro

economică, socială şi culturală a Basarabiei sale mult iubite, demascând fărădelegile, corupţia şi abuzurile, apărând mai ales ţărănimea, cea mai oropsită pătură a societăţii. Şi nu o dată cuvântul său protestatar va răsuna fie de la tribuna parlamentară, fie la diferite adunări publice, fie în paginile diferitelor publicaţii ale timpului. Iar pentru aceasta a avut de suferit nu numai de pe urma unor „lucrături" şi jocuri politice perfide, dar a fost chiar maltratat şi închis de jandarmi, aşa cum s-a întâmplat în primăvara anului 1925, la Zguriţa, jud. Soroca[13]. Atunci el a fost arestat, sub pretextul că, în calitatea de deputat, organizează întâlniri cu oamenii din circumscripţia sa, în timpul stării de asediu. Evident, Pan Halippa a protestat, dar a fost pălmuit de un locotenent de jandarmi chiar în cabinetul subprefectului de Soroca. Deşi „afacerea Zguriţa" s-a discutat şi în Parlament, ocupând pagina întâi a ziarelor, guvernul liberal n-a luat nici o măsură, în cele din urmă, cazul fiind muşamalizat. Explicaţia o dă tot Pantelimon Halippa: „…fie că erau din Vechiul Regat, fie că erau originari din Basarabia, dar care-şi schimbaseră înfăţişarea, denumindu-se liberali, averescani sau iorghişti, sau chiar socialişti şi poporanişti", politicienii aveau acelaşi comportament, fiindcă „pasiunile politice coboară pe toţi oamenii la fel"[14]. Desigur, o observaţie cât se poate de actuală. Datorită atitudinii sale, pe bună dreptate, atât intelectualitatea democratică, cât şi ţărănimea basarabeană îl considerau pe Halippa un apărător al basarabenilor şi al Basarabiei, el devenind unul (poate chiar cel mai proeminent) dintre liderii regionalismului basarabean. După cum se ştie, acest regionalism, de altfel extrem de eterogen, era mai curând o stare de spirit critică faţă de regimul politic existent în România interbelică, imputându-se statului român că desconsideră Basarabia şi pe basarabeni, invocânu-se şi argumentul că drepturile Basarabiei erau încălcate din chiar primul an al Unirii, când a fost desfiinţat Sfatul Ţării şi lichidată autonomia ţinutului. Această atitudine reticentă faţă de sistemul de administrare din ţinut nu era lipsită de temei. După cum se ştie, Iuliu Maniu, într-o scrisoare adresată la 18 iulie 1941 lui Ion Antonescu, voind să se evite unele greşeli din trecut, remarca: „Regimurile anterioare, afară de cel naţional-ţărănesc, au privit Basarabia

[13] Vezi documentul nr. 44. Partea IV.

[14] *Ibidem.* Referitor la episodul *Zguriţa*, vezi pe larg Zigu Ornea, *Viaţa lui Constantin Stere*, vol. II, Bucureşti, Editura „Cartea Românească", 1991, p. 369–371.

şi Bucovina ca o colonie şi le-au încătuşat într-un sistem centralist, care a împiedicat orice posibilitate de autoadministrare. Cele două provincii au fost inundate de funcţionari din regat, necunoscători ai oamenilor de acolo; aceştia s-au prefăcut în adevăraţi satrapi ai populaţiei şi au stârnit numeroase nemulţumiri. Au fost, desigur, şi oameni de treabă, dar cei răi au compromis şi pe cei buni. Ei au fost aceia care au făcut ca denumirea de regăţeni să devie odioasă şi timp de două decenii provinciile, în bună parte, s-au înstrăinat, în loc să se închege sufleteşte complet cu Ţara. Reluarea vechiului sistem centralizat ar fi, prin urmare, o greşeală de neiertat"[15]. Ar fi greşit, însă, în acelaşi timp, ca regionalismul lui Halippa şi poziţia sa critică vizavi de anumite stări de lucruri din Basarabia şi politica guvernanţilor români faţă de aceasta să fie considerate ca având un caracter antiromânesc, sau, şi mai mult, filorus, cum afirmau unii dintre adversarii săi politici. În realitate, el a fost un mare patriot român, fapt dovedit prin însăşi viaţa sa, prin activitatea de om politic, publicist şi scriitor.

Pantelimon Halippa a urmărit neîncetat propăşirea culturală a Basarabiei, fiind unul din întemeietorii Universităţii Populare din Chişinău, al cărei consiliu l-a condus. La inaugurarea deschiderii acesteia (18 februarie 1918), el arăta că „ideea Universităţii populare e veche. În celelalte ţări ale Apusului, în Franţa, Anglia şi Belgia, ea a fost acum o jumătate de veac. Scopul ei este răspândirea luminii şi culturii în cercurile cât mai largi ale poporului, deşteptarea şi întărirea conştiinţei naţionale, adică democratizarea ştiinţei. Ţinta fiind alta decât o universitate propriu-zisă, şi mijloacele pe care le foloseşte trebuie să fie altele. Cunoştinţele trebuie date după un temei şi o limbă care trebuie să fie pricepută de ascultători, care n-au pregătirea ascultătorilor celorlalte universităţi. Drept călăuză ne va servi în munca noastră pilda ce ne-au dat-o alte universităţi, în rândul întâi, cele din Bucureşti şi din Iaşi… Prin înfiinţarea unei universităţi populare se dă putinţă celor ce vor să rămână la posturile lor să înveţe limba română, care e de neapărată nevoie, acum, când Republica Moldova merge spre naţionalizarea vieţii de stat"[16]. El a întemeiat, de asemenea, Conservatorul Moldovenesc, Societatea Scriitorilor şi Publiciştilor

[15] Apud Adrian Pricop, Aurel Karetki, *Lacrima Basarabiei*, Chişinău, Editura „Ştiinţa", 1993, p. 216

[16] *Arhivele Naţionale*, Fond Nicolae Nitreanu (2467), dosar 27, p. 52–53.

www.dacoromanica.ro

Basarabeni, Societatea de Editură şi Librărie „Luceafărul” din Chişinău (1940). Academia Română îl primeşte în rândurile sale (la 15 octombrie 1918) ca membru corespondent. Statul român l-a decorat cu ordinele: *Ferdinand I* în grad de Mare Ofiţer; *Coroana României* în grad de Mare Cruce; *Serviciul Credincios* în grad de Comandor; medaliile: *Crucea de Război*, *Peleş* ş.a.

În anul 1921 i-a apărut, la Editura „Vieţii Româneşti” din Iaşi, volumul de versuri *Flori de pârloagă*, prefaţat elogios de Mihail Sadoveanu, care arăta că: „Deşi şi-a făcut studiile la universitatea ieşeană, cunoscutul luptător pentru dezrobirea Basarabiei a rămas totuşi moldoveanul ruginit de la Nistru, ridicându-se şi dezvoltându-se potrivit nevoilor sufleteşti ale necăjitului norod, rupt de un veac din trupul românismului. Deşi adăpat la literatura noastră nouă, deşi de timpuriu familiarizat cu marea literatură rusă, Pan Halippa nu purcede nici de la Eminescu, nici de la Coşbuc, nici de la Puşkin, nici de la Lermontov. Poetul *Florilor de pârloagă* este un produs deosebit al obijduitei Basarabii. El se ridică prin propriile mijloace, în armonie cu începuturile de cultură ale moldovenilor de peste Prut şi cu nevoile lor sufleteşti. El este pentru Basarabia ceea ce au fost pentru Moldova şi pentru Muntenia poeţii renaşterii noastre dinainte de M. Eminescu”[17]. Întreaga sa moştenire literară cuprinde peste 280 de poezii şi traduceri poetice, o sumedenie de schiţe, memorii, precum şi două volume de versuri: *Cântare omului* şi *Pământul nădejdilor mele.* Manuscrisul primului volum a fost distrus la tipografie în timpul unui bombardament, iar al celui de-al doilea a fost surprins de armatele sovietice într-o tipografie din Chişinău.

Din 1932, când procesul de adaptare la noile realităţi, pe care le trăia provincia dintre Prut şi Nistru după Unirea din 1918, era în plină dezvoltare, Pantelimon Halippa a publicat şi a condus revista „Viaţa Basarabiei” şi ziarul cotidian omonim, editate de Asociaţia culturală „Cuvânt moldovenesc”. Noua publicaţie avea menirea de a repara greşeala comisă prin suspendarea revistei „Cuvânt moldovenesc” şi concomitent să-i continue acesteia viaţa, până în mai–iulie 1944. Aşa

[17] Mihail Sadoveanu, din Prefaţa la placheta *Flori de pârloagă*, Bucureşti, 1921; Pan Halippa, *Publicistică*, p. III.

cum arăta Pan Halippa, ca preşedinte al Asociaţiei şi director al revistei, scopul noii publicaţii era de a arăta „trudnicul drum al moldovenilor dintre Prut şi Nistru […] spre a-i face pe cei ce nu ne-au înţeles în trecut să ne înţeleagă măcar acum […], iar prin pagini de beletristică, versuri, folclor şi studii de orice natură, care ar oglindi sufletul moldovanului basarabean, ne propunem să-l arătăm fraţilor lui de aiurea, care nu ne cunosc nici astăzi îndeajuns, aşa cum se prezintă cu însuşirile lui caracteristice…, căci, aşa cum suntem, avem dreptul de a fi cunoscuţi şi luaţi în samă, […] ca mai apoi să lanseze un apel la condeiele cunoscute şi la acele care până acum n-au avut curajul publicităţii, să brăzdeze adânc, de-a lungul şi de-a curmezişul, Basarabia virgină, spre a scoate în evidenţă însuşirile poporului ei şi spre a pregăti terenul, unde va creşte şi va înflori sufletul românesc basarabean […]”[18]. Scrisă pe înţelesul maselor largi, revista va căuta să oglindească tot ce se petrece în spaţiul românesc, tinzând să fie o călăuză pentru cititorii săi în problemele şi frământările obşteşti. Prin grija permanentă a directorului revistei, pasionatului patriot Pan Halippa, şi a colectivului redacţional, strânsa legătură a redacţiei cu cititorii şi devotamentul colectivului de autori faţă de scopul formulat în program, în pofida marilor frământări din ţinut, s-a putut asigura existenţa revistei pe parcursul a aproape 13 ani. Despre „Viaţa Basarabiei”, presa vremii avea aprecieri elogioase. Astfel, „Dreptatea” din Bucureşti nota: „Pentru cine urmăreşte manifestările culturale dintre Prut şi Nistru, numele de mai sus trebuie să le fie cunoscut. «Viaţa Basarabiei» este o vajnică publicaţiune care apare la Chişinău sub conducerea lui Pantelimon Halippa. De aproape 5 ani de zile, revista a reuşit datorită numai vredniciei iniţiatorilor să fiinţeze în mijlocul nepăsării totale. E locul de amintit aici şi de pus în evidenţă contribuţia bogată pe care directorul acestei publicaţii o aduce la îmbogăţirea spiritualităţii basarabene. Revista stă deschisă pentru întregirea manifestărilor culturale din perioada de faţă. «Viaţa Basarabiei» este o revistă din paginile căreia cititorii se pot edifica asupra realităţilor dintre Prut şi Nistru”[19]. În „Cuvântul Capitalei”, Horia Liviu remarca: „«Viaţa Basarabiei» de sub direcţia dlui Pantelimon Halippa rămâne cu adevărat unica publicaţiune în care pulsează sufletul

[18] Apud Ion Şpac, *op. cit.*, p. 24–25; „Viaţa Basarabiei”, 1932, nr. 1, p. 4–5.
[19] „Dreptatea”, 7 iulie 1936.

www.dacoromanica.ro

basarabean. Spre deosebire de alte reviste locale, «Viaţa Basarabiei» este exponenta culturii şi aspiraţiunilor sociale şi intelectuale a provinciei dintre Prut şi Nistru”[20]. A fost „cea mai completă şi mai bine realizată publicaţie apărută în Basarabia din întreaga perioadă interbelică”[21].

În a doua jumătate a anilor 30, Pantelimon Halippa s-a integrat în frontul larg al oamenilor politici şi cărturarilor români care, peste barierele de partid, acţionau unitar în lupta împotriva fascismului, cuzismului şi legionarismului[22]. El a desfăşurat o luptă intrasigentă pentru apărarea valorilor autentice ale culturii româneşti, a raţionalismului şi umanismului, într-o perioadă de mari înfruntări politice şi ideologice, când însăşi existenţa democraţiei parlamentare era pusă sub semnul întrebării de ofensiva tot mai puternică a curentelor de extremă dreaptă.

La fel ca mulţi oameni politici şi întreaga opinie publică din România, Pantelimon Halippa a receptat cu îngrijorare evoluţia evenimentelor internaţionale determinate de izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial. El a fost unul dintre liderii naţional-ţărănişti care au protestat energic, prin scrisori trimise Corpurilor Legiuitoare, împotriva notelor ultimative din 26 şi 27 iunie 1940, transmise de guvernul sovietic, prin care România era nevoită să cedeze Basarabia şi nordul Bucovinei. Alături de Iuliu Maniu, Ion Mihalache, Virgil Madgearu, Mihail Popovici, dr. N. Lupu, Ghiţă Popp, Aurel Dobrescu, Sever Bocu, împreună cu Constantin I.C. Brătianu, Ioan Lupaş, Istrate Micescu, Ion Pelivan, Gheorghe Gh. Mironescu, dr. Constantin Angelescu, Mihail Sadoveanu, Traian Săvulescu, Gheorghe Ionescu-Siseşti, Gheorghe Brătianu, Ion Petrovici, Octav Onicescu, Constantin Rădulescu-Motru şi alţi oameni politici şi de cultură, el a semnat, la 6 august 1940, un memoriu de protest împotriva revizionismului[23].

În timpul războiului, după dezrobirea teritoriilor româneşti cotropite de U.R.S.S. şi reintegrarea lor în hotarele fireşti, Pantelimon Halippa a scos revista „Viaţa Basarabiei” şi a fost preocupat intens de propaganda

[20] „Cuvântul Capitalei”, iulie 1936.

[21] Ioan Scurtu ş.a., *op. cit.*, p. 279.

[22] A se vedea relatarea lui Pantelimon Halippa despre problemele pe care le-a avut cu grupările extremiste, în documentul nr. 44. Partea IV.

[23] Vezi Ioan Scurtu, *Istoria Partidului Naţional-Ţărănesc*. Ediţia a II-a, revăzută şi adăugită, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1994, p. 349.

românească. A vizitat Transnistria, a ţinut conferinţe la Odesa. Peste tot unde a ajuns a căutat să consolideze elementul românesc. După aproape trei ani de speranţe româneşti, în primăvara anului 1944, regimul sovietic de ocupaţie avea să fie, din nefericire, instalat iarăşi în teritoriile strămoşeşti de la est de Prut. În aceste împrejurări dramatice, mareşalul Ion Antonescu a dispus evacuarea nordului Bucovinei şi a Basarabiei, pe baza unui plan pregătit încă din toamna anului 1943. De asemenea, în martie 1944, s-a încercat să se realizeze o amplă acţiune pentru „păstrarea nezdruncinată a unirii Basarabiei cu Patria-Mamă”, prin trimiterea în străinătate a unor personalităţi politice şi culturale basarabene, precum: Ion Pelivan, Pan Halippa, dr. Petre Cazacu, Ştefan Ciobanu, Vladimir Cristi, Anton Crihan, Gheorghe Năstase, Alexandru Boldur, Vasile Harea, Valeriu Ciobanu, Theodor Holban, Gheorghe Bezviconi, Nichita Smochină şi Ştefan Bulat. În nota de serviciu întocmită în acest scop la Ministerul Afacerilor Străine de Vasile Stoica, se preciza că în cazul lui Ion Pelivan, Pan Halippa, Ştefan Ciobanu, dr. Petre Cazacu, Vladimir Cristi şi Anton Crihan, care au fost „devotaţi făuritori ai unirii în 1918, pe lângă problema unei activităţi în străinătate pentru Basarabia, trebuie avută în vedere necesitatea ca, în eventualitatea unei înfrângeri a forţelor noastre, ei să nu se găsească în ţară, unde mâna rusească i-ar putea ajunge”[24]. Acţiunea diplomatică proiectată n-a mai putut fi înfăptuită, din cauza precipitării evenimentelor. La sfârşitul lunii martie 1944, trupele sovietice intrau în zona de nord-est a ţării. Comandamentul sovietic a declanşat apoi o amplă ofensivă, frontul fiind rupt în sud şi nord. Rezistenţa româno-germană s-a prelungit numai câteva zile, până la 23 august, când decizia de scoatere a României din războiul împotriva Puterilor Aliate şi Asociate a dus la dizolvarea Frontului românesc, permiţând înaintarea vertiginoasă a trupelor sovietice spre vest şi sud. În ziua de 24 august 1944, trupele sovietice ocupau Chişinăul, iar câteva zile mai târziu Uniunea Sovietică ajungea să stăpânească, din nou, teritoriile româneşti oferite de Hitler prin Pactul Molotov–Ribbentrop.

Ocuparea ţării de către Armata Roşie, în anul 1944, şi înţelegerea dintre anglo-americani şi sovietici asupra sferelor de influenţă în Europa

[24] Arh. M.A.E., fond 71/U.R.S.S., 1943, vol. 96, f. 167; Ion Constantin, *România, marile puteri şi problema Basarabiei*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1995, p. 186–187.

www.dacoromanica.ro

de Sud-Est au fost factorii decisivi care au marcat intrarea României în zona de dominație a U.R.S.S. și instaurarea – prin voința Moscovei – a regimului comunist. Articolul 4 al Convenției de Armistițiu de la Moscova, din 12 septembrie 1944, prevedea restabilirea frontierei de stat între U.R.S.S. și România, conform „acordului" sovieto-român din 28 iunie 1940. Formularea era improprie, deoarece cedarea sau, mai precis, evacuarea Basarabiei și a nordului Bucovinei, provincii istorice și etnice românești, s-a făcut sub imperiul forței, în urma a două note ultimative, fără a se ține cont de dreptul la autodeterminare al popoarelor. Articolul 5 al Convenției prevedea că toți cetățenii care au rămas pe teritoriul Basarabiei după 28 iunie 1940 și în decursul celor trei zile de ocupare a Basarabiei de trupele sovietice, sunt obligați să se reîntoarcă în U.R.S.S., dat fiind ca deveniseră cetățeni sovietici, conform unui decret sovietic apărut la 8 martie 1941. Sovieticii considerau că toți acești locuitori, basarabeni, bucovineni, rămași în decursul celor trei zile, optaseră pentru cetățenia sovietică. Mai mult, sovieticii afirmau că toți locuitorii rămași în Basarabia și Bucovina, care în timpul războiului reveniseră în România în mod ilegal, spuneau ei, erau obligați să se repatrieze în U.R.S.S., fiind considerați cetățeni sovietici, pe baza decretului Sovietului Suprem din 8 martie 1941, care le conferea ireductibil și definitiv cetățenia sovietică. Plecarea lor în România în timpul războiului era deci considerată ca un act sancționabil penal și ilegal, din punctul de vedere al legislației internaționale. Pentru aplicarea Convenției s-a format Comisia Aliată Sovietică de Control, cu sediul la București, care era dominată de reprezentanții sovietici, în timp ce reprezentanții Marii Britanii și ai S.U.A. aveau doar un rol figurativ. Autoritățile sovietice au început să ridice din provincie pe toți basarabenii și bucovinenii, cerându-le să facă declarații de reîntoarcere în U.R.S.S., indiferent dacă au fost funcționari din vechiul Regat care nu au avut timp să se reîntoarcă în România după 1940, sau că erau căsătoriți cu cetățeni români. Această situație dramatică era semnalată de Pantelimon Halippa, într-un memoriu adresat la începutul anului 1945 trimisului special al Guvernului S.U.A., M. Etherige, în care se arăta că, în conformitate cu principiile de drept internațional, „cetățenii statului, care abandonează un teritoriu în favoarea altui stat, au dreptul de a opta, într-un anumit termen, pentru una din cetățenii. În nici un caz nici unul din state nu poate să-i considere cetățeni ai săi, cu sila, adică contra

voinței lor liber exprimate"[25]. Fruntașul basarabean argumenta că „dacă pentru particulari nu se poate concepe să pierdem cetățenia română, prin simpla decretare a guvernului sovietic, apoi pentru funcționarii români originari din Basarabia cu atât mai mult nu se pot aplica principiile susținute de organele sovietice, căci funcționarii, prin ocuparea funcțiunilor și păstrarea lor până azi, în România, nu numai că au optat pentru cetățenia română, dar au pierdut-o pe cea sovietică definitiv, dacă ar fi avut-o". În final, el ruga să „cercetați chestiunea noastră și raportați situația guvernului american, pentru ca să putem fi luați sub ocrotirea lui și a ni se acorda dreptul ca noi înșișI să optăm pentru cetățenia ce dorim, fără constrângerea nimănui" și făcea un apel disperat: „Scăpați-ne de starea aceasta de groaznică teamă de fiecare clipă, teama de a fi ridicați și trimiși în Rusia, Dumnezeu știe unde!"[26]. Din nefericire, o rezolvare a problemei basarabenilor și bucovinenilor nu s-a găsit, deoarece în Comisia Aliată de Control singurii care decideau erau sovieticii. Soarta refugiaților basarabeni și bucovineni s-a înrăutățit pe măsură ce trupele sovietice avansau în teritoriul național și a devenit tragică odată cu ocuparea României. Până în iunie 1945 aveau să ia drumul Siberiei un număr de 54 576 refugiați din teritoriile căzute, din nou, sub ocupație sovietică[27]. Soarta acestor români trimiși, în marea lor majoritate, în gulagurile sovietice, a fost dramatică, ei ajungând acolo după procese înscenate și acuze că au „colaborat" cu regimul și autoritățile politice românești[28].

În condițiile în care guvernul condus de Petru Groza dădea semne că este dispus să cedeze și să abandoneze interesele țării în privința Basarabiei, nordului Bucovinei și ținutului Herța, Pantelimon Halippa, cu toate riscurile care decurgeau din aceasta, atrăgea atenția asupra gravității unei asemenea atitudini și a necesității susținerii dreptului istoric al României asupra acestor teritorii la Conferința de Pace de la Paris. Într-un memoriu adresat primului-ministru din acea vreme, în anul 1946, fruntașul basarabean sugera

[25] Vezi documentul nr. 1. Partea IV.

[26] *Ibidem.*

[27] Ioan Scurtu, Constantin Hlihor, *Complot împotriva României. 1939–1947*, București, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, 1994, p. 157.

[28] Vezi Ion Constantin, *Basarabia sub ocupație sovietică de la Stalin la Gorbaciov*, București, Editura „Fiat Lux", 1994, p. 45.

www.dacoromanica.ro

că, în vederea pregătirii susținerii de către România a revendicărilor sale la Conferința Păcii, „s-ar impune o intensificare a propagandei pentru Basarabia Românească în țările neutre, sau în centre mai importante internaționale. Aceste centre ar fi: Ankara, Elveția, poate Lisabona, chiar Stockholm, reprezentanții noștri căutând să pătrundă cât mai departe, iar în cazul imposibilității de a ajunge acolo: Parisul și Atena, unde ei ar fi trebuit să aștepte desfășurarea evenimentelor”[29]. În aceste centre urmau să acționeze „delegații puternice, autoritare și erudite”, astfel încât, „cercetând din timp situația la fața locului, să poată închega relații trainice, intime și necesare”[30], pentru a apăra interesele țării în circumstanțele actuale. Asupra modalității de lucru, Halippa recomanda că, „la început, stând în diferite centre, aceşti delegați vor duce o activitate particulară (în contact direct cu reprezentanții diplomatici), de studiere a situației și pătrundere, sub orice formă, în societatea țării corespunzătoare, pentru câștigarea simpatiilor, pentru cauza noastră. Ar fi o activitate similară celei a românilor, în apusul Europei, în ajunul Unirii Principatelor. Paralel cu aceasta (ca vechile organizații polone, sau ale revoluționarilor ruși, de peste hotar), delegațiile vor menține contact între ele, rămânând în țările corespunzătoare chiar dacă diplomații noștri oficiali le-ar părăsi. Astfel ar fi format o organizație – «Pentru Basarabia Românească» – peste hotare care ar putea reacționa la orice ocazie și posibilitate, împotriva tuturor călcărilor și abuzurilor adversarilor. La Conferința Păcii toate delegațiile s-ar fi strâns împreună ca, la fața locului, să dea lupta comună, cu mijloacele câștigate și sprijinind acțiunea reprezentanților guvernului, la conferință”[31]. Delegațiile urmau să fie formate din cât mai puține persoane, cât mai sigure, autoritare prin trecutul lor și opera realizată, erudite în probleme basarabene, iar plecarea lor „trebuie să se facă neîntârziat, neoficial, fără discuții zadarnice, persoanele în cauză instalându-se în centrele arătate pentru a începe imediat – cel puțin – sondarea terenului, pregătindu-se pentru activitatea posterioară. Delegațiile trebuie înzestrate cu literatura necesară și alcătuite în așa fel ca fiecare grup să aibă în sânul său cel puțin un specialist în probleme basarabene și un mânuitor de condei, care

[29] Vezi documentul nr. 4. Partea IV.

[30] *Ibidem*.

[31] *Ibidem*.

să concretizeze ideile celorlalți”[32]. Din păcate, problema graniței româno-sovietice și a clarificării statutului Basarabiei, nordului Bucovinei și ținutului Herța nu a mai fost abordată în nici un fel de către guvernul condus de Petru Groza, nici în documentele oficiale ale diplomației României, nici în dezbaterile forumului păcii, unde chestiunea a fost „soluționată”, pur și simplu, prin reluarea aidoma a textului din articolul 4 al Convenției de armistițiu, semnată la Moscova la 12 septembrie 1944. În schimb, chestiunea va fi prezentată în lucrări și memorii înaintate Conferinței de Pace de foști diplomați și oameni de stat români din exil, adresate aceluiași for internațional[33]. Documentele prezentate forumului păcii în 1946 nu au fost luate în considerare de Marile Puteri învingătoare, care, prin modul cum au „rezolvat” problema granței de nord-est a României, au lovit în Marea Unire din 1918. Ele rămân totuși o mărturie a atașamentului oamenilor politici și a diplomaților români de dinainte de 1944 la principiile dreptului, justiției și moralei internaționale și importanța lor trebuie analizată mai întâi din acest punct de vedere.

Instaurarea regimului comunist prosovietic în România a provocat mari suferințe fruntașilor basarabeni care jucaseră un rol de seamă în realizarea Marii Uniri de la 1918. Dintre liderii mișcării de renaștere națională din Basarabia, Pantelimon Halippa a avut poate destinul cel mai frământat. În anul 1950, el a fost arestat și deținut timp de 2 ani la închisoarea din Sighet. În martie 1952 a fost predat organelor sovietice, pe podul de la Ungheni pe Prut, de unde a fost dus la Chișinău. Aici a fost ținut într-o închisoare a KGB-ului, unde s-a făcut ancheta în cursul căreia i s-au cerut dovezi că Unirea Basarabiei cu România nu s-a făcut legitim. S-au exercitat presiuni să recunoască că a colaborat cu siguranța, cu serviciile secrete străine, că a complotat împotriva statului sovietic prin formarea Comitetului de ajutorare a refugiaților transnistreni. Autorităților sovietice le trebuia ca unul din președinții primului parlament al Basarabiei să confirme *stricto sensu* că Unirea Basarabiei cu România s-a făcut ilegal, cu încălcarea drepturilor internaționale, sub presiunea armatei

[32] *Ibidem*.

[33] Vezi Ion Constantin, *România, marile puteri și problema Basarabiei*, București, Editura Enciclopedică, 1995, p. 228–235.

www.dacoromanica.ro

române, cu cumpărarea deputaților şi multe insinuări de acest gen, care ar justifica ocuparea Basarabiei la 28 iunie 1940. Este lesne de înțeles că autoritățile sovietice urmăreau să obțină în acest fel argumente istorice, greu de contestat, vizând legitimarea ocupării Basarabiei de către U.R.S.S. Aşa cum rezultă din documentele aflate în dosarul nr. 6253 din Arhiva Serviciului de Informații şi Securitate din Republica Moldova – de curând puse în circuitul istoriografic de publicistul Iurie Colesnic, – Pantelimon Halippa, contrar aşteptărilor anchetatorilor, a abordat într-un mod cât se poate de abil discuțiile, încercând să demonstreze că actul Unirii nu a fost o înțelegere separată a unui grup de persoane, ci o alegere conştientă a unei pături largi de intelectuali basarabeni care au înțeles corect declarația lui Lenin referitoare la dreptul popoarelor la autodeterminare[34]. De fiecare dată, el a făcut referire la Partidul Național Moldovenesc, la Blocul Moldovenesc, la Parlamentul Sfatul Țării, la Guvernul Basarabiei, la conducerea armatei naționale şi la alte instituții reprezentative pentru tânărul stat moldovenesc de atunci. Dispunând de experiența activității într-un mediu politic pluralist, Pantelimon Halippa a ştiut să dozeze exact misiunea grea a Unirii proporțional pe toate structurile statului, demonstrând că Unirea a fost voința unui mare grup de basarabeni, care reprezentau, de fapt, populația Basarabiei[35]. Cu toate acestea, Tribunalul Militar din Chişinău l-a condamnat pe Pantelimon Halippa la 25 de ani de muncă silnică în Siberia. De aici a intervenit la Ambasada Republicii Populare Române de la Moscova, adresând ambasadorului Iorgu Iordan memorii în care îl întreba: „De când Siberia a ajuns o colonie a României, ca eu să fiu predat şi ținut acolo, şi nu în țara noastră?”[36]. Se înțelege că nu a primit niciun răspuns la această întrebare şi a fost purtat din lagăr în lagăr, unde a îndeplinit un serviciu sanitar foarte bine apreciat de administrația GULAG-ului. În noul context al destalinizării care a început în U.R.S.S., în anul 1955 a fost amnistiat şi a insistat să se întoarcă în România, deşi conducătorii sovietici ar fi dorit ca el să rămână la Chişinău. Întors în țară,

[34] Vezi pe larg Iurie Colesnic, *Apostolul Unirii Pantelimon Halippa*, Chişinău, Editura „Ulysse”, 2006, p. 27–138.

[35] *Ibidem*, p. 135–136.

[36] Vezi documentul nr. 44. Partea IV.

în loc să fie adus acasă, a fost dus la Gherla, unde a mai stat la închisoare până în 1957, fără nici o judecată, în pofida stăruințelor sale de a i se arăta vina pentru care se află în detenție.

În cele din urmă, Pantelimon Halippa a fost eliberat din închisoare şi, ajuns în Bucureşti, şi-a găsit familia într-un subsol dintr-o locuință străină din str. Muzelor nr. 2. El a solicitat o audiență la președintele Consiliului de Miniştri din acea vreme, dr. Petru Groza, pe care l-a întrebat de ce a fost predat Uniunii Sovietice? Acesta i-a răspuns că n-ar fi ştiut nimic despre acest lucru, pe care l-a pus pe seama „jidancei Ana Pauker” şi a lui (Teohari) „Georgescu-Tâlhărescu”[37]. La obiecția lui Halippa că Ana Pauker şi Georgescu i-au fost totuşi miniştri, iar el, ca şef al guvernului, trebuia să ştie ce fac miniştrii săi, Groza a răspuns că pe vremea aceea guverna Moscova, şi nu el. În cursul audienței la Petru Groza, Pantelimon Halippa a ridicat şi problema restituirii locuinței sale şi a unor bunuri confiscate de către o comisie a Consiliului Popular al capitalei, având în frunte pe o anume Mimi Sacagiu, care între timp emigrase şi devenise cetățeană a Israelului. Primul-ministru a evitat să se implice în soluționarea acestei probleme, deviind discuția spre ideea că „el face o politică de apropiere de China şi acolo îşi pune nădejdea”[38]. Un oarecare sprijin a primit Pantelimon Halippa în această perioadă de la Academia Română, care i-a achiziționat o serie de studii şi colecția de proverbe moldoveneşti, pe care le strânsese din gura basarabenilor întâlniți în lagărele siberiene. După îndelungi eforturi, Pantelimon Halippa a recăpătat dreptul de a locui în casa sa din str. Alexandru Donici nr. 32 şi a redobândit dreptul la pensie, ca fost profesor şi conducător al Universității Populare din Chişinău. Problema bibliotecii şi a celorlalte bunuri confiscate a rămas, însă, nesoluționată, în pofida repetatelor demersuri făcute de Halippa la autorități în decursul anilor. Într-o petiție adresată Consiliului de Stat, fruntaşul basarabean arăta cât se poate de clar şi categoric că „eu nu cer restituirea obiectelor confiscate şi trecute în patrimoniul statului, ci însuşite de cei care au operat confiscarea. Statul nostru nu se cade să se lase furat de cei care au operat confiscarea, căci dacă ei ar fi fost cetățeni cinstiți ai R.S. România, trebuia să înregistreze la stat tot ce au ridicat din casa

[37] *Ibidem.*

[38] *Ibidem.*

www.dacoromanica.ro

mea, până şi zestrea soţiei mele Eleonora Halippa şi zestrea cumnatei mele Nadejda Paramon, care locuia cu noi. Hoţii care au operat în numele statului român nu pot fi iertaţi, ci chemaţi la răspundere şi sancţionaţi”[39].

Într-o vreme când despre Basarabia încă se mai vorbea în şoaptă, Pantelimon Halippa nu ezita să deschidă acest subiect faţă de reprezentanţi ai regimului comunist din România. La începutul anilor 60 el s-a adresat liderului partidului comunist, Gheorghe Gheorghiu-Dej, vrând să-i comunice că „în trecut între Basarabia şi România existau legături culturale destul de frumoase, cu toate că politica ţaristă urmărea rusificarea Basarabiei şi vroia să grăbească fenomenul de uitare între fraţii din dreapta şi din stânga Prutului”[40]. Nu a fost primit niciodată în audienţă de Gheorghiu-Dej; în schimb a avut discuţii pe tema Basarabiei cu reprezentanţi ai Academiei Române şi ai Uniunii Scriitorilor din acea vreme.

Mai târziu, odată cu noul curs de relativă independenţă înregistrat în politica externă a României, Pantelimon Halippa şi-a pus mari speranţe într-o schimbare de percepţie a autorităţilor în privinţa problemei basarabene. Prin această prismă trebuie interpretate memoriile pe care le-a adresat conducerii statului român din acea vreme. Pe 23 ianuarie 1967, el trimitea un memoriu lui Nicolae Ceauşescu, secretar general al Partidului Comunist Român, în care făcea referiri la aniversarea Unirii Principatelor Române şi amintea că „tot în ziua de 24 ianuarie 1918, Sfatul Ţării din Basarabia, conform principiului autodeterminării popoarelor, proclamat de revoluţia rusă, a votat independenţa Basarabiei în unanimitate, cu asentimentul tuturor minorităţilor conlocuitoare. Pe cale de autodeterminare au păşit şi alte republici din cuprinsul Rusiei vechi: Finlanda, Republicile Baltice, Polonia, Ucraina, Georgia etc. Iar cu două luni mai târziu, la 27 martie 1918, a fost votată Unirea Basarabiei cu România. Trebuie să recunoaştem că Unirea a fost o chestiune internă a Republicii Basarabene independente”[41]. În continuare, el arăta că, deşi „clasicii marxism-leninismului – Marx, Engels şi Lenin – au recunoscut că răpirea Basarabiei de către ruşi a fost un jaf, o urmare a forţei în raporturile

[39] Vezi documentul nr. 37. Partea IV.
[40] Arhivele Naţionale, Fond Pantelimon Halippa, Dosar nr. 565/F.D., f. 8.
[41] Vezi documentul nr. 13. Partea IV.

internaţionale, Basarabia şi astăzi este dezlipită de România, contrar principiului sacru al dreptăţii”. Având în vedere că „România, ca şi U.R.S.S., este o ţară socialistă care se îndreaptă spre comunism”, fruntaşul basarabean îşi exprima speranţa, „în concordanţă cu toată suflarea românească de pretutindeni, că Partidul Comunist Român va realiza la timpul oportun Unirea Moldovei de Răsărit cu România. Noi, românii basarabeni, ne punem toată nădejdea că în sfârşit românii din Moldova de Răsărit se vor uni cu fraţii lor de dincoace de Prut”[42]. Într-un alt memoriu, depus la Consiliul de Stat în ziua de 13 februarie 1967, Halippa aborda problema raporturilor culturale de vecinătate între românii din dreapta şi din stânga Prutului, făcând ample referiri la trecutul şi tradiţiile istorice. El arăta că, „după Unirea Basarabiei din 27 martie 1918, raporturile între România veche şi Basarabia au fost nu numai intense, dar au creat legături fireşti, care se cer să fie satisfăcute şi astăzi, spre folosul reciproc al ambelor republici româneşti, despărţite numai de apa Prutului. Oamenii n-au numai legături de familie, dar şi de credinţă politică, împărtăşind aceeaşi doctrină marxist-leninistă, şi au nevoie să se ajute în chip reciproc, aşa cum a preconizat Vladimir Ilici Lenin în conversaţia pe care am avut-o în vara anului 1917, şi când a dat clasica formulă: «procedaţi cum vă dictează conştiinţa naţională şi interesul politic». Această conştiinţă şi (acest) interes dictează şi astăzi românilor de pe ambele maluri ale Prutului, să se cunoască, să se ajute şi să lucreze pentru pace şi progres în domeniul cultural, economic şi social”[43]. În opinia sa, problema raporturilor dintre Republica Socialistă România şi Republica Sovietică Socialistă Moldovenească impunea cu acuitate: colaborarea între Academia R.S.R. şi Academia din R.S.S.M.; un contact strâns între Uniunea Scriitorilor din R.S.R. şi cea din R.S.S.M.; schimb de profesori şi lectori între R.S.R. şi R.S.S.M.; o colaborare între presa din R.S.R. şi R.S.S.M.; o conlucrare între instituţiile de Radio şi Televiziune din cele două republici româneşti; un schimb de studenţi între R.S.R. şi R.S.S.M.; un concurs de sportivi între republicile româneşti; vizite reciproce de reprezentanţe teatrale şi artistice[44]. Împreună cu memoriul semnat de Pan Halippa, tot la

[42] *Ibidem*.
[43] Vezi documentul nr. 16. Partea IV.
[44] *Ibidem.*

www.dacoromanica.ro

13 februarie 1967, a fost depus la Consiliul de Stat şi memoriul întocmit de Nichita Smochină, referitor la situaţia românilor din U.R.S.S. După o succintă expunere a situaţiei teritoriului dintre Prut şi Nistru, din punct de vedere istoric şi juridic, autorul combate teoria existenţei poporului şi limbii moldoveneşti, diferite de poporul şi limba română, făcând ample trimiteri la lucrările unor reputaţi savanţi occidentali şi, în final, concluzionând că „problema existenţei a două neamuri: *moldovenesc şi român* este o problemă politică, nu ştiinţifică; dar trebuie răsturnată”[45]. Pentru rezolvarea pe cale paşnică, de bună vecinătate şi de înţelegere reciprocă a problemelor sensibile din raporturile R.S. România cu R.S.S. Moldovenească, Nichita Smochină propunea următoarele:

„1. Înfiinţarea unor posturi puternice de televiziune, care să permită spectatorilor de acolo să vadă televiziunea noastră cu toate frumuseţile neamului şi să ne audă graiul măcar pe calea undelor. Posturile noastre sunt mult mai frumoase, mai atrăgătoare şi merg de-a dreptul la inimă. Este de ajuns să citäm recentul *Dialog* la distanţă între regiunile Argeş şi Suceava;

2. În conferinţele noastre de la radio să nu se uite de a accentua din când în când că moldovenii şi românii sunt acelaşi neam, avându-se în vedere că localnicii ascultă emisiunile posturilor noastre;

3. Schimb de trupe de dansatori, artişti etc., precum şi de filme;

4. Înlesnirea pătrunderii presei din Republica Moldovenească la noi şi a presei din R.S. România în Republica Moldovenească. La Academia noastră nu se află toate publicaţiile din Republica Moldovenească;

5. Lămurirea opiniei publice române şi străine asupra acestei probleme de interes vital pentru existenţa neamului nostru, prin publicaţii în ziare şi reviste. Într-adevăr, aceasta din urmă este o chestiune spinoasă şi poate da naştere la neînţelegeri şi nemulţumiri. Ea însă poate figura în presa străină, fără a se aduce vreo supărare, şi poate fi ridicată de specialişti notorii în problema dată”[46].

Din aceeaşi perspectivă legată de speranţele pe care şi le puneau fruntaşii basarabeni într-o liberalizare reală a regimului şi posibilitatea

[45] Vezi documentul nr. 17. Partea IV.

[46] *Ibidem.*

rezolvării chiar în interiorul regimului comunist a problemei unificării celor două state româneşti, trebuie înţeleasă şi întâlnirea pe care Pantelimon Halippa, împreună cu avocatul Adrian Brudariu, au avut-o, în ziua de 13 februarie 1967, cu Ion Popescu-Puţuri, director al Institutului de Studii Istorice şi Social-Politice de pe lângă C.C. al P.C.R. şi al revistei „Anale de Istorie”. Problemele care i-au fost prezentate acestuia fuseseră hotărâte cu o zi înainte în casa lui Pan Halippa, împreună cu un grup de fruntaşi basarabeni. Ele vizau determinarea unei atitudini din partea statului român în chestiunea deportărilor care se făceau printre românii din stânga Prutului în scopul modificării compoziţiei etnice în acest teritoriu, al raporturilor culturale care trebuiau întreţinute cu românii basarabeni şi al ajutorului care ar fi trebuit dat acestora, chestiunea schimburilor culturale cu U.R.S.S., dreptul de a scrie şi de a publica pentru basarabenii din România în vederea întăririi ideii naţionale şi a unităţii poporului român[47]. După cum reiese din minuta realizată cu ocazia audienţei, Ion Popescu-Puţuri l-a primit pe Pantelimon Halippa, cu „întreaga curtoazie diplomatică, acordându-i toată atenţia ce se cuvenea reprezentantului, în viaţă, al Basarabiei şi Sfatului Ţării”[48]. Calm şi afabil, demnitarul comunist a dat un răspuns copleşitor de lung gravelor probleme ridicate, răspuns în care încerca să explice că nu se poate cădea în cursa revendicării Basarabiei, care ar putea declanşa o intervenţie armată în România, din partea sovieticilor, cum s-a întâmplat în Ungaria, în ’56. El a arătat că este cunoscută atitudinea Moscovei faţă de popoarele din U.R.S.S., „unde se practică imperialism, nu comunism, şi chiar şovinism”, că noi facem politica instinctului naţional, „politica poporului, care are un instinct milenar de conservare care l-a scos de atâtea ori la liman”, că „Maniu n-a fost un trădător, cum l-au făcut alţii, şi are meritele lui, cu care a intrat în istorie”. Dar, „toate lucrurile la vremea lor; nu trebuie să ne lăsăm intimidaţi sau provocaţi”[49]. Ion Popescu-Puţuri adresa îndemnul ca „bunii patrioţi să scrie faptele istorice la care au participat efectiv…, să nu se supere dacă

[47] Vezi documentul nr. 15. Partea IV.

[48] *Ibidem*. Vezi şi Nicolae Nitreanu, *Pan Halippa – o viaţă în slujba ideii de unitate naţională*, în „Viaţa Armatei” nr. 3/1995, p. 15.

[49] *Ibidem;* Nicolae Nitreanu, *loc. cit.*, p. 15.

www.dacoromanica.ro

nu toate pot fi azi publicate, căci publicarea unora poate face rău azi țării… Sunt fapte care nu pot fi azi date la iveală, dar bunii patrioți să lase memoriile şi amintirile istorice la Academie, pentru că posteritatea va pomeni aşa cum se cuvine faptele la care au participat”[50]. Îndemnul era explicabil, având în vedere că, în acea perioadă de relativă deschidere, Institutul de Studii Istorice şi Social-Politice de pe lângă C.C. al P.C.R., împreună cu Direcția Generală a Arhivelor Statului şi alte instituții începuseră o amplă campanie discretă pentru strângerea de documente referitoare la drepturile României asupra Basarabiei, în scopul folosirii lor în lucrări istorice, dar şi pentru eventuale revendicări la ivirea momentului potrivit. În aceeaşi perioadă au fost realizate contacte şi purtate discuții cu Onisifor Ghibu[51] şi alte personalități care au avut un rol important în Unirea Basarabiei cu România şi dispuneau de material documentar pe această temă.

După această audiență, Pantelimon Halippa a menținut o relație de colaborare cu institutul condus de Ion Popescu-Puțuri, adunând material informativ şi documentar cu privire la Moldova de Răsărit, prezentând cărți şi documente cu valoare ştiințifică pentru studiul problemei basarabene. Printr-un memoriu datat la 27 februarie 1968, el semnala o serie de neadevăruri şi calomnii cu privire la Sfatul Țării, precum şi aprecieri jignitoare la adresa României, apărute în ziarul „Moldova Socialistă” (nr. 40 din 16 februarie 1967 şi nr. 13 din 16 ianuarie 1968) – oficiosul Comitetului Central şi al Guvernului R.S.S. Moldovenești, în care se afirma că „Moldova de peste Prut este pământ rusesc, şi nu românesc”. În consecință, Pantelimon Halippa solicita lui Popescu-Puțuri să aprobe o cameră în localul institutului sau în altă parte, pentru ca, în ziua de 27 martie, membrii primului parlament al Moldovei care a hotărât Unirea cu România să se poată aduna, în prezența unui reprezentant al institutului, spre a reconstitui conținutul şedinței istorice a Sfatului Țării din 27 martie 1918, precum şi faptele mai importante petrecute pe durata ființei acestui

[50] *Ibidem.*

[51] Vezi pe larg Onisifor Ghibu, *Pagini de jurnal*, vol. II, București, Editura „Albatros”, 2000; *Din scrisorile primite de Onisifor Ghibu*, vol. II. Selecția scrisorilor, cuvânt înainte, îngrijirea ediției şi comentarii, indici de nume – Mihai O. Ghibu, București, Editura „Semne”, 2007, la pct. 1 supra.

parlament (21 noiembrie 1917–27 decembrie 1918)[52]. Demersul era motivat de zvonul care începuse să circule în epocă, potrivit căruia actele referitoare la activitatea Sfatului Țării şi în special cele care privesc Unirea Basarabiei cu România sunt înstrăinate, cât şi de faptul că în viață se mai aflau doar 15 deputați din acest parlament. Scrisoarea purta semnăturile lui: Pan Halippa, fost preşedinte al Sfatului Țării; Elefterie Sinicliu, fost secretar al Biroului de Organizare al Sfatului Țării şi fost deputat în Sfatul Țării, fost secretar al Comisiei de Organizare a Armatei Moldovenești; Ion Văluță, fost deputat în Sfatul Țării şi Director General al Industriei şi Comerțului; Anatolie Moraru, fost vicepreşedinte al Comitetului Central al Ostaşilor Moldoveni şi fost deputat în Sfatul Țării; Ioan Păscăluță, fost preşedinte al Blocului Moldovenesc şi deputat în Sfatul Țării, fost preşedinte al Comisiei de Organizare a Congresului Militar Moldovenesc din octombrie 1917. Ulterior, aşa cum rezultă dintr-un document prezentat în volumul de față, între Pan Halippa şi Ion Păscăluță s-a iscat o polemică referitor la anularea condițiilor de Unire a Basarabiei inclusiv în Declarația Sfatului Țării din 27 martie 1918. Ion Păscăluță nu era de acord cu hotărârea luată de Sfatul Țării la 27 noiembrie 1918, pe care o considera o „greşeală regretabilă”, prin care „s-au anulat condițiile unirii de la 27 martie 1918” şi au fost „suprimate libertățile şi drepturile social-politice ale poporului”[53]. Fără a intra în detaliile acestei polemici, nu putem omite că ea reflectă ampla dezbatere de idei şi preocuparea existentă în rândul fruntaşilor basarabeni pentru stabilirea adevărului istoric privind Marea Unire de la 1918.

Printr-o altă scrisoare adresată, în primăvara anului 1968, conducerii Institutului de Studii Istorice şi Social-Politice de pe lângă C.C. al P.C.R., Pantelimon Halippa recomanda ca în activitatea de documentare privind istoria teritoriului dintre Prut şi Nistru să angajeze şi alte persoane, precum Ion Buzdugan, fost secretar al Sfatului Țării; Gheorghe Năstase, fost delegat la Conferința de Pace de la Paris în 1919–1920; Gheorghe Popp, fost delegat la Conferința de armistițiu de la Moscova din septembrie 1944; Sauciuc-Săveanu – reprezentant al Bucovinei; Onisifor Ghibu, om de cultură şi profesor ardelean, care a făcut publicistică în Moldova de

[52] Vezi documentul nr. 22. Partea IV.

[53] Vezi documentul nr. 25. Partea IV.

www.dacoromanica.ro

Răsărit în anii 1917–1918; Gherman Pântea, unul din organizatorii Congresului ostaşilor moldoveni din toamna anului 1917; Pantelimon Erhan, preşedintele Consiliului de Directori şi apoi – de miniştri ai Republicii Moldoveneşti din 1917–1918; Nichita Smochină, reprezentantul moldovenilor din Transnistria; Vasile Bilivski, ucrainean din Basarabia; Alexandru Boldur, profesor universitar de istorie şi autor al unor studii valoroase pe tema Basarabiei; Ion Pascu, autor al unei lucrări despre Constantin Stere (în manuscris); Theodor Holban, colaborator al Institutului de Istorie al Academiei; Tatiana Găluşcă, autoare a unor studii de folclor basarabean; Valeriu Ciobanu, autor de studii literare basarabene; Anatolie Moraru şi Alexandru Văleanu, adunători de informaţii şi documente basarabene; Teodor Păduraru, cunoscător al chestiunilor bisericeşti basarabene; Leon Boga, fost director al Arhivelor Statului din Basarabia; Vasile Ghenzul, fost conducător al cooperaţiei basarabene; Sebastian Teodorescu, fost primar al Chişinăului şi mare colecţionar de documente basarabene; Teodor Iacobescu, colecţionar de decupări din presă privind Basarabia; Vasile Harea, profesor universitar la Iaşi şi fost colaborator al presei din Basarabia; Neculai Dunăreanu, scriitor şi autor al unei Enciclopedii de figuri basarabene, şi Gheorghe Cardaş, autorul Antologiei scriitorilor basarabeni până şi după Unirea Basarabiei cu patria-mamă[54]. În ce măsură Institutul i-a folosit pe aceşti specialişti este greu de stabilit.

Cert este că Pantelimon Halippa nu a încetat o clipă să lupte, chiar în condiţiile regimului comunist, pentru cauza basarabeană. Într-un memoriu adresat secretarului general al P.C.R., Nicolae Ceauşescu, în anul 1968, el relua problema situaţiei „nedrepte şi lipsită de raţiune" existentă, prin faptul că „românii din Basarabia n-au legături culturale, economice, sociale şi politice cu fraţii din R.S. România, cu toate că şi unii şi alţii împărtăşesc aceeaşi doctrină comunistă"[55]. Arătând că această stare de lucruri este „foarte dăunătoare şi pentru unii, şi pentru alţii, căci nu pot să se ajute în creaţia culturală şi producţia materială", Pantelimon Halippa considera că această problemă „merită să fie îmbrăţişată de conducerea R.S. România", solicitând ca ea să fie luată în „cercetare adâncă şi să i se găsească soluţia cerută"[56].

[54] Vezi documentul nr. 21. Partea IV.

[55] Vezi documentul nr. 30. Partea IV.

[56] *Ibidem.*

La fel ca mulţi alţi politicieni şi intelectuali formaţi în perioada anterioară regimului comunist din România, Pan Halippa şi basarabenii din jurul său au salutat atitudinea adoptată de conducerea statului român în august 1968, privind condamnarea intervenţiei în Cehoslovacia a trupelor unor ţări membre ale Pactului de la Varşovia, în frunte cu U.R.S.S. Aşa cum rezultă dintr-o scrisoare adresată la 24 august 1968 lui Nicolae Ceauşescu, reprezentanţii basarabeni s-au solidarizat „întru totul cu declaraţia Marii Adunări Naţionale din 22 august 1968, cu privire la principiile de bază ale politicii externe a României, în care se afirmă cu toată tăria că aspiraţia majoră contemporană a fiecărui popor este cucerirea dreptului de a-şi hotărî singur soarta conform voinţei, intereselor şi năzuinţelor naţionale fără amestec din afară, pe temeiul principiului respectării depline a independenţei şi suveranităţii naţionale, a egalităţii depline în drepturi şi neamestecului, sub orice formă, în treburile altor ţări"[57]. În împrejurările dificile din acea vreme, fruntaşii basarabeni considerau că apărarea patriei, a unităţii naţionale constituie imperativul suprem pentru fiecare cetăţean. Acesta a fost, de altfel, momentul culminant al apropierii lor faţă de regim şi al încrederii în posibilitatea unei orientări independente reale în politica externă a ţării.

Ca unul care participase la Adunarea Naţională de la Alba Iulia, reprezentând Sfatul Ţării din Basarabia, împreună cu alţi militanţi basarabeni, precum Ion Pelivan, Ion Buzdugan şi Grigore Cazacliu, Pantelimon Halippa (singurul dintre ei care mai era în viaţă), pe bună dreptate, se considera obligat să prezinte o comunicare la sesiunea ştiinţifică organizată de Academia Română, la 1 decembrie 1968, cu ocazia aniversării a 50-a de la Marea Unire. Trimisă sub forma unei scrisori către preşedintele Academiei Române, Miron Nicolescu, comunicarea releva faptul că mandatul delegaţilor Basarabiei la Adunările Naţionale de la Cernăuţi şi Alba Iulia a fost „ca noi să ducem fraţilor români şi locuitorilor din Bucovina şi din Transilvania salutul Basarabiei libere şi unite cu România şi prin contactul cu conducătorii de la faţa locului să contribuim la crearea atmosferei de frăţie şi înţelegere între provinciile care se uneau cu România, pentru ca pe calea aceasta să ne impunem mai uşor în patria-mamă şi să contribuim la înfrăţirea sufletească între

[57] Vezi documentul nr. 27. Partea IV.

www.dacoromanica.ro

provincii şi Vechiul Regat”[58]. După ce arăta în detaliu condiţiile în care s-a făcut Unirea Basarabiei cu România, în 1918, caracterul democratic şi plebiscitar al hotărârii Sfatului Ţării, Pantelimon Halippa concluziona că participarea basarabenilor la Adunarea Naţională de la Alba Iulia a fost „un act istoric, care merită să fie pomenit la Sesiunea Academiei pentru motivul că fraţii ardeleni s-au lăsat influenţaţi de condiţiile progresiste ale Sfatului Ţării din actul nostru de la 27 martie 1918, care a fost şi cel dintâi din cele trei ale Unirii tuturor românilor din 1918”[59]. Chiar dacă demersurile acestui adevărat tribun al Basarabiei – cum era recunoscut Pan Halippa în mediile celor care militau pentru refacerea unităţii naţionale româneşti – nu au avut efectul scontat, ele relevă încă o dată curajul şi tăria de caracter ale unui om care nu pregeta să lupte, în orice condiţii, pentru eliberarea Basarabiei.

Fiind în general „nepublicabil” în ţară, Pantelimon Halippa nu a ezitat să se adreseze unor oameni politici şi diplomaţi occidentali pentru a le solicita să intervină în susţinerea cauzei Basarabiei. Astfel, în mai 1968, el a trimis un memoriu pentru generalul Charles De Gaulle, preşedintele Franţei, care efectua o vizită în România[60], iar în anul următor s-a adresat în scris preşedintelui american Richard Nixon, aflat de asemenea în vizită în România. În scrisoarea către preşedintele Nixon, Pantelimon Halippa făcea un larg expozeu asupra evoluţiei istorice a teritoriilor cotropite de Uniunea Sovietică, arătând că „problema Basarabiei şi a Bucovinei nu poate fi considerată ca soluţionată, din punctul de vedere al dreptului internaţional, al principiului de autodeterminare a noroadelor şi al drepturilor omului”. El îşi exprima opinia că „în privinţa cetăţenilor basarabeni şi bucovineni refugiaţi în România sau în alte ţări, problema nu poate fi închisă, până ce teritoriile răpite nu vor fi alipite la matca lor România”. Fruntaşul basarabean punea următoarea întrebare: „Cum poate să existe securitate europeană, atunci când iniţiatoarea ideii, Uniunea Sovietică, are subjugate, sub ameninţarea sabiei şi automatului, teritorii străine – Basarabia, Bucovina – de la România; apoi toate cele trei ţări baltice: Lituania, Letonia, Estonia; apoi teritorii din Finlanda, Polonia, Slovacia…? Ce fel de securitate

[58] Vezi documentul nr. 29. Partea IV.

[59] *Ibidem*.

[60] Vezi documentul nr. 24. Partea IV.

europeană poate fi aceasta, care vine să consfinţească situaţii de ţări divizate în părţi şi ţinute sub dominaţie politică şi a armelor celor mai moderne ruseşti, asupra popoarelor care-şi cer dreptul la viaţa lor liberă?”[61].

În tot acest timp, Pantelimon Halippa n-a încetat o clipă să spere în posibilitatea refacerii unităţii teritoriale româneşti, manifestând o preocupare permanentă pentru a „întreţine focul viu” faţă de problema Basarabiei şi Bucovinei. Deosebit de interesante sunt relaţiile pe care le-a avut Halippa în anii ’60–’70 cu una din figurile de marcă ale perioadei de început a Partidului Comunist din România – Gheorghe Cristescu-Plăpumaru[62] –, primul-secretar general al partidului (1921–1924). În acea vreme, Gheorghe Cristescu se afla în dizgraţie, nefiind pe placul echipei aflate la putere, mai ales al lui Nicolae Ceauşescu, ce se dorea a fi fondator şi lider istoric al comunismului românesc. Pantelimon Halippa şi Gheorghe Cristescu se cunoşteau de mult, încă din anii de început ai activităţii fruntaşului basarabean în România Mare. Schimbul epistolar dintre ei este elocvent în ceea ce priveşte ideile pe care le nutreau cei doi foşti politicieni în problema Basarabiei şi a normalităţii reunificării cu România. În scrisoarea din 13 septembrie 1970, adresată lui Gheorghe Cristescu, Pantelimon Halippa deplânge faptul că „noi întârziem într-o acţiune care ar putea să ne ajute mult la angajarea forţelor naţionale. Basarabia cu elementele ei luptătoare rămâne neangajată de statul nostru şi exploatată destul de straniu de politica rusească şi anume: populaţia provinciei este antrenată într-un viciu al beţiei şi pe calea aceasta îşi dărâmă vigoarea”[63]. Arătând „ce

[61] Vezi documentul nr. 33. Partea IV; Lidia Brânceanu, Adina Berciu-Drăghicescu, *Basarabenii şi bucovinenii între drept internaţional şi dictat. Documente. 1944–1945*, Bucureşti, Casa de Editură şi Presă „Şansa” S.R.L., 1995, p. 252.

[62] Gheorghe Cristescu (născut în 1883, satul Copaciu, jud. Ilfov – decedat în 1973, Bucureşti), de profesie plăpumar (de unde şi porecla), a fost membru al Comitetului Executiv al Internaţionalei Comuniste, secretar general al Partidului Comunist din România în perioada 1921–1924, când partidul este scos în afara legii. Din 1928 a activat ca membru al Partidului Socialist Unitar, condus de Leon (Litman) Ghelerter (1873–1945). În 1933, acest partid s-a unit cu Partidul Socialist (C. Popovici), desprins din P.S.D., formând Partidul Socialist din România. După 1936, Gheorghe Cristescu s-a retras din activitatea militantă.

[63] Vezi documentul nr. 34. Partea IV.

www.dacoromanica.ro

bine ar fi fost ca V. Lenin să nu fie victima răzvrătitei Kaplan şi a tuturor acelora, care au ţinut mai mult la Stalin, decât la Lenin", el îşi exprimă totuşi speranţa că „ideea autodeterminării popoarelor şi plecarea lor din statul aglomerat al sovietelor va triumfa, cum credeţi şi dvs. şi cum cred şi eu"[64]. La rândul său, răspunzând unei alte scrisori a lui Pantelimon Halippa, pe 18 ianuarie 1972, Gheorghe Cristescu se arăta bucuros de „urarea ca să nu uit fiica României, scumpa copilă – Basarabia", menţionând că „în 1899 am citit broşura «Primejdia naţională», scrisă de fostul nostru tovarăş V.G. Morţun, şi prin ceva manuale, prin clasele primare, că Basarabia e românească. Iar tatăl meu, ce a făcut războiul din 1877-1878, ne spunea că Basarabia e a noastră. Ca om politic, n-am uitat-o şi cât voi mai respira – o evoc"[65]. Toate acestea sunt relevante pentru constatarea că, în pofida deosebirilor de vederi şi, uneori, a disputelor acerbe care existau între ei pe problemele de politică internă, oamenii politici români din perioada democraţiei parlamentare se regăseau, în general, pe o platformă comună în ceea ce priveşte interesul ţării şi marile probleme de politică externă.

Ca toţi foştii oameni politici din perioada „burghezo-moşierească", Pantelimon Halippa s-a aflat cvasipermanent în atenţia organelor de Securitate, respectiv, a compartimentului denumit prescurtat „partide politice", după obiectul de activitate, şi care în anii '70–'80 se găsea în structura Direcţiei a I-a (U.M. 0610) a Departamentului Securităţii Statului. În custodia Consiliului Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii se află nu mai puţin de 25 volume masive în cadrul fondului informativ 161960, privindu-l pe Pantelimon Halippa (nume de cod „Basarab") şi care cuprind documentele ce atestă urmărirea informativă realizată în perioada 1969–1979. Fără a intra în detaliile acestei complexe probleme, relevând aspecte deosebit de interesante referitoare la evoluţia atitudinii regimului comunist din România faţă de problema basarabeană – şi care va face obiectul unei cercetări separate – menţionăm doar că, în pofida unei supravegheri permanente din partea organelor de securitate, Halippa n-a ezitat să

[64] *Ibidem.*

[65] Vezi documentul nr. 40. Partea IV.

organizeze la locuinţa sa din strada Alecu Donici nr. 32 sau în alte locuri întâlniri sistematice cu alţi basarabeni din România sau din afara ţării, purtând, în acelaşi timp, corespondenţă cu fruntaşi basarabeni stabiliţi în Occident. El a încercat să sensibilizeze anumite persoane de origine basarabeană aflate în conducerea de partid şi de stat, precum Leonte Răutu sau Alexandru Bârlădeanu, pentru a determina o schimbare de atitudine a autorităţilor în chestiunea teritoriului dintre Prut şi Nistru şi, îndeosebi, a iniţierii unor legături culturale între R.S. România şi R.S.S. Moldovenească. Cu acesta din urmă, Pan Halippa a avut personal unele discuţii discrete, la începutul anilor 70, într-o vreme, însă, când steaua liderului menţionat începuse să apună, el însuşi aflându-se în dizgraţia echipei de la conducerea statului şi, totodată, în vizorul organelor de Securitate. Aşa cum rezultă dintr-o interceptare făcută de Securitate la 26 august 1970, asupra convorbirilor efectuate de Halippa cu diverse persoane, fruntaşul basarabean considera că „în situaţia în care conducerea oficială a României nu vrea să ridice problema Basarabiei şi Bucovinei, atunci să ne dea voie nouă să ne ocupăm de acest lucru"[66]. Câteva zile mai târziu, la 8 septembrie 1970, organele de Securitate consemnau: „Ceea ce-l doare pe el este faptul că ruşii îi înstrăinează pe basarabeni în sensul că le dă câte un post cine ştie pe unde cu ceva bani mai mulţi şi-i trimite din Basarabia… În Basarabia ruşii practică acelaşi şovinism cum e cel din Ungaria faţă de români… ruşii au intenţia să deznaţionalizeze Basarabia şi asta îl frământă şi-l doare cumplit. «Basarab» nu crede că ruşii vor reuşi să-i facă pe moldoveni să vorbească ruseşte"[67]. Iar într-o discuţie cu Fedea Păduraru, din 11 septembrie 1970, „Basarab" afirmă că „ar dori să se vadă cu (Anton) Crihan şi cu orice alt român din străinătate să le spună să nu uite că aici există o problemă – problema Basarabiei"[68]. În concepţia lui Pantelimon Halippa, cât şi a altor fruntaşi basarabeni,

[66] Arhiva Consiliului Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii, Dosar I 161960, volum 17, f. 77.

[67] *Ibidem*, f. 72.

[68] *Ibidem*, f. 63.

www.dacoromanica.ro

Anton Crihan[69] sau „Moș Anton din Sfatul Țării” (cum era numit de prieteni) – aflat acum în localitatea Saint Louis din statul american Missouri – trebuia să fie un fel de „Paderewski al românilor”, în ceea ce privește promovarea intereselor naționale peste ocean. Anton Crihan a reușit să publice unele studii despre problema Basarabiei, precum *Drepturile României asupra Basarabiei, văzute de istorici ruși și străini*, apărută în limba engleză, în anul 1986.

Deși au exercitat o supraveghere riguroasă asupra lui Halippa, ca și asupra celorlalți basarabeni din țară, nu e mai puțin adevărat că, mai ales la începutul perioadei ceaușiste, autoritățile regimului comunist l-au susținut tacit pe acesta în activitatea de documentare pe care o făcea cu privire la problema Basarabiei, uneori chiar și în luările de atitudine față de această chestiune[70]. Faptul este evidențiat de conținutul și natura discuțiilor pe care fruntașul basarabean le-a avut cu unii reprezentanți ai securității, care, pe de o parte, aveau sarcina de a controla și tempera manifestările grupului de basarabeni, pentru a „nu supăra pe marele vecin de la Răsărit”, iar pe de altă parte au acordat sprijin în diverse situații, împărtășind, totodată, afinități și opinii favorabile în chestiunea teritoriului dintre Prut și Nistru. Mărturie în acest sens stau chiar afirmațiile lui Halippa, făcute într-o convorbire cu un interlocutor, la sfârșitul lunii decembrie 1972: „În unele discuții avute cu securitatea ei îmi spuneau că și ei vor Basarabia. Și ei dau semne de românism și noi trebuie mereu să ținem coarda românismului încordată și pe ea să batem. Nu ne abatem cu nimic. Poate să se spună că e o strategie greșită, dar trebuie încercat în toate părțile, așa cum îmi

[69] Anton Crihan (născut 12 iulie 1983 – decedat la 9 ianuarie 1993), originar din Sângerei, Bălți, economist și jurist, doctor în științe politice și economice, la Paris, a făcut parte din Sfatul Țării. După Unire, a fost deputat în Parlamentul României, în patru legislaturi, și a îndeplinit funcții ministeriale și în învățământ. A fost membru al P.N.Ț. După instalarea comunismului în România, a reușit să ajungă în S.U.A. A făcut parte din Comitetul Național Român până în iulie 1964, când a demisionat, având o serie de neînțelegeri cu alți membri ai acestuia. Ulterior s-a stabilit la Saint Louis, unde va locui până la sfârșitul vieții. La constituirea Asociației „Pro Basarabia și Bucovina”, a fost declarat președinte de onoare al acestei formațiuni patriotice. A fost ultimul supraviețuitor din marea generație care a luptat pentru revenirea Basarabiei la Patria-mamă, închinându-și întreaga viață Unirii. Este înmormântat la Chișinău.

[70] Vezi Iurie Colesnic, *Apostolul Unirii Pan Halippa*, p. 133.

spunea generalul Ciupercă. Noi trebuie să spargem cercul acesta principal. Situația e favorabilă. Deci trebuie să acționăm. Restul nu e deocamdată în favoarea noastră. Dar dezmembrarea Rusiei e în favoarea noastră și a atâtor state, a Europei, a lumii. Deci aici suntem ajutați…”[71]. La o primă analiză, aceste idei par a avea nuanțe utopice evidente, la vremea respectivă neconturându-se prea clar sfârșitul iminent al U.R.S.S. Dar dacă ne uităm la ceea ce s-a întâmplat ulterior, trebuie să recunoaștem că istoria i-a dat dreptate lui Halippa, chiar dacă visul său privind reunificarea Basarabiei cu Patria-mamă încă nu s-a înfăptuit.

Potrivit strategiei gândite de Pantelimon Halippa, un rol important în soluționarea problemei basarabene urma să-l aibă marile puteri occidentale și, în primul rând, S.U.A. Într-o scrisoare adresată ambasadorului american la București, Harry Barnes, pe 1 noiembrie 1974, Halippa arăta: „Problema Basarabiei este una din cele mai importante ale României și fără soluționarea ei nu poate fi pace statornică în această parte a Europei. Noi – basarabenii – ne punem speranța în voința hotărâtoare a Americii, care râvnește să fie și este puterea arbitră în toată lumea. Prin mine – om bătrân de 91 de ani – Basarabia face apel la Domnia Voastră, Domnule Ambasador al Americii, ca să ajutați soluționarea pașnică a problemei basarabene. Basarabia Vă va rămâne recunoscătoare pentru totdeauna pentru cuvântul Domniei Voastre, pe care îl Veți spune în problema Basarabiei. Acest cuvânt trebuie spus și pentru motivul că răpirea Basarabiei de către Stalin din cadrul statului român a fost un act pus la cale de dictatorul Stalin cu dictatorul Germaniei Hitler și acest act trebuie anulat, cum au fost anulate la Potsdam toate actele lui Hitler”[72].

Ultimii ani de viață ai lui Pantelimon Halippa atestă atitudinea intransigentă a acestui mare patriot, care nu a făcut nici un compromis în susținerea interesului național, inclusiv în condițiile în care regimul comunist din România devenea tot mai represiv. Elocvent în acest sens este amplul memoriu pe care el l-a adresat lui Nicolae Ceaușescu, în 1977. După expunerea detaliată a situației istorice și juridice a Basarabiei, Pan Halippa

[71] Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității, Dosar I 161960, volum 18, f. 208–215.

[72] Vezi documentul nr. 42. Partea IV; Pantelimon Halippa, Anatolie Moraru, *Testament pentru urmași*, Chișinău, Editura „Hyperion”, 1991, p. 171.

www.dacoromanica.ro

atrăgea atenția; „Nu avem dreptul să ne resemnăm, nici să tăcem, când este vorba de sângele fraților noştri. Nu putem face astfel de tranzacții cu nimeni. Nu putem să trecem sub tăcere adevăruri vitale pentru existența neamului şi țării noastre. «Complotul tăcerii» se va întoarce într-o zi împotriva noastră. Nu trebuie să tăcem nici de dragul armoniei şi frăției socialiste, căci ar fi o falsă armonie şi pseudofrăție, care ne surpă pământul de sub picioare. Prin tăcere ne lipsim nu numai pe noi de dreptul de a vorbi în numele unei cauze sfinte, ci şi pe urmaşii noştri… O minciună perpetuată la nesfârşit devine cu timpul adevăr şi lege nouă. Acest fenomen trebuie să-l evităm nu numai pentru noi, ci pentru urmaşii noştri, pentru a ne merita numele pe care îl avem şi pământul sfințit cu sânge de martiri. *Căci Moldova nu este a mea şi nici a voastră, ci a urmaşilor urmaşilor noştri, până în veac*”[73]. Cu referire strictă la lucrările Conferinței pentru Securitate şi Cooperare în Europa (1975), fruntaşul basarabean amintea că „ruşii la Helsinki au ridicat problema inviolabilității hotarelor silnice impuse de ei şi stabilite după al Doilea Război Mondial şi nimeni nu a avut curajul să crâcnească. Ne întrebăm, oare luminații noştri conducători, care în atâtea împrejurări vitrege au dat dovadă de curaj, omenie, luciditate şi previziune politică, n-ar putea ridica la viitoarele conferințe internaționale şi problema hotarelor noastre străvechi, răşluite de lăcomia şi neomenia rusească?… Împotriva minciunii şi silniciei singura armă demnă de luptă este luminosul adevăr. Să luăm aminte că vom răspunde cu toții în fața poporului nostru şi a urmaşilor lui până în veac. Cei care astăzi ne făuresc istoria să țină seama, să ne înalțe columnă de granit adevărată spre lumină, şi nu o lespede de mormânt pe inima cea mare, fierbinte şi vie a neamului românesc”[74].

Neobositul Pantelimon Halippa a continuat lupta pentru Basarabia românească până în ceasul morții sale, intervenite în noaptea de 30 aprilie 1979, la venerabila vârstă de 96 de ani. Pe 3 mai, Uniunea Scriitorilor a dat un anunț în presă, arătând că „prin încetarea din viață a poetului Pan Halippa, literatura noastră pierde pe unul dintre cei mai devotați slujitori ai ei”[75]. Tot pe 3 mai, rudele şi prietenii l-au înmormântat la cimitirul

[73] Pan Halippa, *Publicistică*, Colecția „Testament”, Fundația Culturală Română, Chişinău, 2001, p. 249.

[74] *Ibidem*, p. 249, 252.

[75] Vezi documentul nr. 46. Partea IV.

de la mănăstirea Cernica, locul de veşnică odihnă a mai multor basarabeni. Acest autentic Apostol al Unirii ne oferă modelul unei vieți exemplare a unui om iubit şi respectat pentru excepționalele lui calități, democrat sincer şi aprig luptător pentru întregirea neamului nostru românesc.

* * *

Volumul conține documente, în cea mai mare parte inedite, aparținând fondului personal Pantelimon Halippa, aflat la Direcția Generală a Arhivelor Naționale. El îşi propune să prezinte aspecte din viața şi activitatea lui Pantelimon Halippa pentru cauza basarabeană, în dramatica perioadă comunistă, lupta acestuia pentru a menține viu interesul față de această problemă în anii totalitarismului de stânga. În volum am inclus şi documente din acest fond, aparținând însă altor reprezentanți basarabeni, ca Nichita Smochină sau Ioan Păscăluță, ori selectate din alte fonduri, precum cel al lui Nicolae Nitreanu, dar care se înscriu pe subiectul abordat. De asemenea, am folosit selectiv unele date existente în arhivele Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității şi care vor constitui „materia primă” de bază a unor lucrări viitoare referitoare la Pantelimon Halippa, şi la tema privind regimul comunist şi problema Basarabiei.

Documentele sunt prezentate cronologic, aceasta uşurând urmărirea evoluției problemei tratate. Nu am operat nici un fel de tăieturi şi nu am intervenit în textul documentelor decât cu banale corecții ortografice şi, pe alocuri, când fluența exprimării a impus-o.

Pentru rapida informare în noianul de nume la care fac referire studiul introductiv şi documentele, am adăugat un indice de nume.

Lucrarea se adresează nu numai specialiştilor din domeniul istoriei contemporane, studenților, elevilor şi profesorilor din învățământul gimnazial şi liceal, dar şi tuturor celor care iubesc istoria națională.

Ion CONSTANTIN,
Ion NEGREI

www.dacoromanica.ro

Partea I
Pan Halippa. Povestea vieții mele

Amintiri de-acasă

M-am născut într-o familie de oameni săraci, nu pentru ca ar fi fost leneşi sau nevrednici. Şi tatăl meu – Neculai Halippa, şi mama mea – Paraschiva, născută Țan, erau oameni foarte harnici şi foarte pricepuți în treburile gospodăreşti. Tatăl meu era dascăl la biserica din satul Cubolta, din județul Bălți, iar mama a fost fiica preotului Dimitrie Țan din satul Vozdu, județul Sorocii. Sunt încredințat că această căsnicie fusese concepută în gândul că tatăl meu, cu pregătirea lui de la mănăstirea Coşlăucii, ar fi putut să ajungă şi preot de biserică, aşa de bine ştia el rânduielile bisericeşti. Dar nenorocirea lui a fost că Seminarul Teologic de la Chişinău fabrica în limba slavă şi rusească atâția teologi, încât nu mai era nevoie de învățăcei în limba moldovenească de la Coşlăuca.

Mai mult decât atâta. Tata la anii lui în vârstă a fost scos din slujba de dascăl al bisericii pentru motivul că nu învățase să cetească şi să cânte în limba slavă. Şi de aceea strana din dreapta în biserica de la Cubolta a fost încredințată lui Elisei Delinschi, care ştia să fârnâiască în limba slavonă. Dar vrednic de pomenit e că oamenii care veneau la biserică se adunau mai mult în jurul stranei din stânga, unde ceteau şi cântau tata şi dascălul Gheorghe Captarencu, în limba moldovenească.

Ca preot al bisericii era părintele Xenofon Nicolaev, căruia oamenii îi ziceau Selifonte şi care slujea numai în limba slavă, încât lumea era foarte puțin mângâiată de preot în limba maternă. De aceea toate psaltirile pe care le comandau credincioşii la morți şi cu alte prilejuri în viața omenească

www.dacoromanica.ro

erau cetite de tata şi noi – casnicii[1] – aveam multe basmale, colaci şi colive, pe care le aducea tata din sat, de la hramul bisericii şi de la prohoduri din ţintirimul satului.

Învăţătorul satului, pe când am învăţat eu la şcoală, era Gheorghe Bârcă, care, deşi era moldovan, trebuia să ne înveţe în limba rusească, deoarece limba maternă nu era admisă în şcoală. Învăţătura de bună seamă că mergea greu şi eu, când am fost dus de tata la Şcoala Spirituală de la Edineţ, judeţul Hotinului, nici n-am fost primit în clasa întâi, ci abia în cea pregătitoare, încât învăţătura mea la Edineţ a durat cinci ani, în loc de patru. Învăţătura toată la Edineţ şi apoi la Seminarul Teologic din Chişinău, unde am petrecut şase ani, s-a făcut tot numai în limba rusească şi slavonă, şi deşi am învăţat şi limbile vechi – greacă şi latina, iar din limbile moderne – germana şi franceza, în limba noastră maternă moldovenească n-am învăţat nici să cetim, necum să studiem istoria şi literatura neamului românesc. Aceasta era politica statului imperialist rus: să ne rusifice, sau să ne lase ignoranţi în ale culturii.

Altă nedreptate, care i s-a făcut tatei, a fost aceea că atunci când a fost scos din slujba bisericească i s-a luat şi lotul bisericesc de două fălci, unde şi el şi noi casnicii – mama, surorile Casunea şi Natașa şi eu – lucram toată vara: la prăşit, la secerat, la treierat şi alte lucrări agricole. Tata, ca să avem ce mânca, arenda după aceea câte două-trei fălci din moşia cucoanei Ecaterina Leonard, sau de la câte un gospodar mai bogat al satului, angajându-se să mai lucreze în parte pe la vreun mic proprietar din jurul Cuboltei.

Munci destule în gospodărie mai erau în legătură cu creşterea cornutelor, cailor, găinilor, raţelor şi gâştelor. Şi încă cu acestea din urmă era mai uşor, fiindcă noi eram aşezaţi cu casa chiar pe malul iazului din Cubolta, dar cu găinile era greu, căci ele erau cam stricătoare la grădină, unde făceam legume, printre puţinii pomi roditori şi cei câţiva salcâmi, din colţul grădinii şi de-a lungul malului iazului.

Mama şi surorile mai erau ocupate cu ţesutul de pânză, de macaturi şi mai ales cu facerea de covoare, cum, poate, nimeni din sat nu ştia să lucreze aşa de bine. Acest meşteşug mama îl învăţase în casa bunicii de

[1] Cei din casă.

la Vozdu şi unul din covoarele pe care le-a adus ca zestre în casa de la Cubolta, plimbarea unui domn şi a unei doamne, cu un câine Saint-Bernard, a fost şi este considerat, de toţi specialiştii care l-au văzut, o operă de artă.

Vara, în iazul Cuboltei, noi mai prindeam peşte: şaran, ştiucă, plătică, baboi, care se prindeau cu fatca, volocul şi coşul, iar racii se prindeau cu volocul cu mâinile în borţile[2] lor din malul râuşorului, la vale de iaz, sau în iazul de la Zavideanca, de unde aduceam traiste întregi de raci mari şi uneori cu icre.

În general, în gospodăria unor oameni cu mijloace modeste de trai este foarte mult lucru de făcut, ca să se aibă mâncare bună şi chiar variată. Din toate făinoasele, mămăliga se făcea zilnic; dar pâinea, colacii şi plăcintele sau colţunaşii nu lipseau nici ei de pe masa noastră. Posturile – cel Mare, cel al Crăciunului şi cel al Sânchetrului – se ţineau cu sfinţenie, ca şi miercurile şi vinerile din răstimpurile de dulce între posturi.

Discuţiile în casa noastră în timpul mesei erau foarte reduse, socotindu-se ca treabă nepotrivită pentru o ocupaţie aşa de însemnată ca mâncarea. Se mânca cam pe sponci dimineaţa şi seara, şi din belşug la amiază. Şi mama şi surorile ştiau meşteşugul pregătirii bucatelor la perfecţie şi cum aveam şi păsări multe, borşurile cu carne de pasăre, ciulamalele, fripturile şi rasolurile (sau răciturile, cum se zicea fierturilor din picioare, capete şi alte părţi din gâşte, raţe şi mai ales cocoşi), nu erau rare pe masa noastră rotundă din cămară sau din casa mare, când aveam musafiri, de-alde bădiţa Vanea de la Chişinău, ţăţica Maşa de la Ţibleşti sau câte un moş sau mătuşă de la Vozdu, Chişcăreni, Tâga şi de aiurea. Şi să închei partea aceasta a povestirii mele cu privire la viaţa în familie şi în casa de la Cubolta, trebuie să mai adaug că gospodăria noastră şi casa erau bătrâneşti şi nu puteau să ne placă nouă, copiilor. Casa era strâmtă: o tindă la mijloc, casa cea mare la dreapta şi bucătăria la stânga. Când se făcea foc în hornul sau în cuptorul bucătăriei fumul umplea tinda, căci hogeagul, care pornea din mijlocul tindei, nu trăgea bine focul, nefiind legat direct cu hornul, ci printr-o cahlă slobodă, care iarna se mai şi astupa, ca să nu iasă căldura din bucătărie, unde noi, copiii cu mama, dormeam

[2] Culcuşurile.

www.dacoromanica.ro

pe cuptor, iar tata – pe o laiță din fața cămării. Casa cea mare se încălzea rar printr-o sobă, construită de un sobar, dar și ea umplea tinda cu fum, căci cahla ei nu era legată direct cu hogeagul. În treacăt fie spus, această sobă s-a făcut chiar pe vremea copilăriei mele, căci nu mai era chip să fie folosită casa cea mare din pricina frigului; ori acolo, iarna, se țesea zestrea fetelor și pânza necesară pentru albituri. Pe vremea aceea hasaua la târg se cumpăra doar de boieri și bogătași, și noi nu eram așa ceva. Casa cea mare avea două ferestre cu rame și se puteau deschide, ceea ce se și făcea vara. Aceste ferestre deschideau o vedere spre ogradă și spre iazul satului; dar a treia ferestruică, mică, în peretele de la răsărit, deschidea o vedere spre grajdul cailor. Bucătăria avea o fereastră mai măruță, cu vederea spre ogradă și căsoaia cu alimente, cu făină, cu orzul pentru cai și popușoiul pentru păsări și toate uneltele gospodărești; iar o ferestruică de pe cuptor cu vederea spre ocolul vitelor și spre sâsâiacul de popușoi în ciocălăi. Sâsâiacul era făcut din scânduri și putea să cuprindă roadă de pe două-trei fălci. Spre dosul casei, unde era țarcul cu nutrețul vitelor și pătulele destul de primitive pentru găini, nu era nici o fereastră.

În general vorbind, construcțiile noastre gospodărești exterioare erau foarte proaste. Numai din imboldul nostru, al copiilor și mai ales al meu, care eram cel mai umblat (întâi la Edineț și apoi la Chișinău), într-o vară am zidit din piatră un grajd pentru cal și o poiată cu două despărțituri pentru gâște și rațe. Și tot din piatră am zidit două garduri – unul să despartă ocolul vitelor de ogradă și altul să despartă grădina de ogradă. Și s-ar mai fi cerut un gard de piatră de-a lungul malului iazului, câștigându-se pe calea aceasta cel puțin vreo două-trei sute de metri pătrați de pământ pentru pomii roditori și pentru legume; iar alt gard de piatră se cerea de-a lungul ocolului de vite și al țarcului de nutreț, câștigându-se o linie dreaptă și lărgindu-se și ocolul și țarcul; se mai cerea un gard de piatră din răsărit, câștigându-se o lărgire de vreo trei-patru sute de metri pătrați. În sfârșit, se cerea construit un gard de piatră de la apus, câștigându-se și teren și o linie dreaptă, care încheia gospodăria noastră un pătrat de un sfert, poate, de hectar, fără ca să fim încălcați apoi de vecini. Și mai temenic se cerea să facem pe linia gardului din ocolul de vite un adăpost bun pentru ele, acoperindu-l cu stuf și ferind vitele de intemperiile toamnei, iernii și primăverii, când le vedeai zgribulindu-se de ploaie, omăt și frig. Se mai

cereau pătule bune, tot pe linia gardului exterior de la nord, pentru găini și chiar un șopron pentru car și căruță, tot pe acea linie de gard de la nord; iar undeva în colț de la nord-răsărit se cerea să facem un closet, căci spre nenorocirea noastră, a locatarilor, noi ne făceam nevoile după grajdul cailor, în aer liber, și tata era nevoit zilnic cu lopata să curățe terenul, ajutat într-o măsură oarecare de cei doi câini ai gospodăriei – Ghirmici și Jucika. Și toate lucrările aceste se puteau face cu mijloace modeste, deoarece piatra și lutul se puteau aduce din pietrăriile satului și din râpele din josul iazului, care ambele erau destul de aproape de gospodăria noastră. Ca ziditori, noi am fi putut fi întrecuți doar de zidari specialiști. Asupra tuturor planurilor acestea stăruiam mai ales eu, care, după ce am fost dus de tata la Edineț, iar pe urmă m-am dus eu singur la Chișinău, în călătoriile mele văzusem multe lucruri de folos și trebuitoare și nouă. Împrejmuirea gospodăriei într-un pătrat larg era cerută și de o estetică oarecare, căci peste o casă la răsărit de noi – o casă aproape nelocuită, era gospodăria lui moșu Petre Boldescu, care ținea în căsnicie pe mâca Ileana, soră cu tata, și care își împrejmuise gospodăria într-un pătrat mare și avea și o grădină cu meri, prăsazi, pruni și zarzări, iar de-a lungul malului iazului avea o pădure de sălcii de o rară frumusețe și care îi procura material de construcție și de foc, de cât n-avea poate nici nevoie.

De altfel, toată gospodăria se purta bătrânește, așa cum a apucat tata de la bunelul și acela de la acel preot, părintele Ștefan, care cu vreo 150 ani în urmă venise din eparhia Hușului. Casa cu toate reparațiile, care trebuiau să i se facă, căci altfel s-ar fi prăbușit, de bătrână ce era, era cu pereții din nuiele îngrădite și cu multe luturi, amestecate cu paie, care să le îngroașe și să le facă rezistente la frigurile iernilor. Împotriva acestor friguri se făceau focuri cu foarte puține vreascuri din gardurile de nuiele, ce putrezeau de la o vreme și cu foarte mult tizâc, pe care tata îl tăia în fiecare vară din ocolul vitelor și după ce-l usca îl clădea în șiruri înalte. Aceste șiruri țineau și loc de gard în ocol și la răsărit de grajd. Șirurile aceste de tizâc mai erau lipite cu balegă de vite, amestecate cu puzderie și alte resturi de la melițarea inului și cânepii. Toate aceste arhaisme nu puteau fi lichidate cu una, cu două din deprinderile vechi de veacuri. Și tata și mama erau conservatori din cale afară și toate încercările mele de a introduce ceva schimbări prindeau cu greu.

www.dacoromanica.ro

Şcoala Spirituală din Edineț

În toamna anului 1893 veni timpul ca să mă despart de familie şi să merg la învățătură în Şcoala Spirituală de la Edineț. Această şcoală medie spirituală funcționase până pe la 1870 la Bălți, după sistemul zis lankasterian, adică mutual. Dar pe la acea vreme marea proprietăreasă de la Edineț – cucoana Gaziția a dăruit administrației eparhiale vreo 4–5 hectare de pământ în târgușorul Edineț, şi această administrație bisericească a construit o şcoală mai modernă, cu opt mari încăperi, din care una era pentru clasa preparatoare, şase erau pentru clasele întâi, a doua şi a treia (cu secțiile de bază şi paralele) şi una pentru clasa unită a patra. Clădirea pentru clase, pentru internat, pentru spital, pentru sufragerie şi bucătărie, pentru locuințele profesorilor, pentru baie – era destul de bună, încât pe mine, care veneam dintr-un sat unde şcoala era făcută de proprietăreasa Leonard într-un chip cu totul modest, m-a impresionat puternic; şi poate de aici, din proaspăta copilărie, s-a înrădăcinat în mine dorul de a înzestra omenirea cu aşezăminte frumoase şi cu case de locuit, mai gospodăreşti şi mai cumsecade. Dacă cucoana Gaziția n-ar fi dăruit cele 4–5 hectare în marginea Edineților, Şcoala Spirituală medie rămânea la Bălți şi legăturile mele cu familia ar fi fost mai lesnicioase, deoarece între Cubolta şi Bălți nu-s decât vreo 15 kilometri, pe când de la Cubolta până la Edineț mergeam cu căruța toată ziua, de dimineață până în seară. Adus de tata la Edineț, eu am fost dat în gazdă la moşul Eşanu – un văr al tatei, unde era găzduit şi Fedea Stăvar, vărul meu după mamă, de la Vozdu.

La examenul, care s-a ținut, s-a dovedit că eu nu eram destul de bine pregătit şi de aceea n-am fost primit în clasa I, ci în clasa preparatoare. Numărul elevilor în şcoală era impresionant de mare pentru mine, ajungând până la vreo 300 de şcolari. Şcoala avea de unde alege elemente bune la învățătură şi la cor. Eu m-am dovedit harnic la învățătură şi cu voce bună la cântat, încât am fost angajat în cor chiar de la început şi dirijorul nostru Gheorghe Cernit, care era profesor de canto, mi-a plăcut chiar din prima zi şi am căutat să-i plac şi eu lui. Am cântat în biserică şi la serbări şcolare, începând cu imnul imperial „Boje, țarea hrani” şi cu fel de fel de cântece quasi-bisericeşti şi altele populare; din păcate, toate în limba slavonă şi rusească, deoarece limba maternă moldovenească era interzisă în chip oficial şi o puteam întrebuința numai în intimitatea noastră de elevi

moldoveni. Din personalul şcolar erau numai trei moldoveni; preotul Mihail Dodul, profesorul nostru în clasa preparatoare, Gheorghe Cernit, profesorul de canto, şi Mihail Păun, un fel de supraveghetor, căruia i se zicea ruseşte „надзиратель” – bărbat înalt, frumos şi totdeauna elegant îmbrăcat, care pe noi elevii – copii din sate – ne impresiona chiar numai prin aspectul său exterior; dar el era bun cu noi şi sufletește, ca un om de o bunătate părintească moldovenească. Şi părintele Mihail Dodul nu era om rău, dar fiind profesor pe toate obiectele din clasa preparatoare şi cerându-ne învățătură bună şi harnică, nu putea să ne placă prea mult. Ca preot în biserică, părintele Dodul slujea în limba slavonă după rânduiala sinodală, dar când spunea câte o cuvântare în limba rusească, avea pronunția moldovenească, ceea ce – poate – supăra administrația superioară, dar lucrurile nu se puteau schimba.

Obiectul principal în Şcoala Spirituală de la Edineț era limba rusească, de la început până la sfârşit. După manualul lui Nezelinov învățam pe de rost basme, fabule, poezii patriotice, proverbe şi fel de fel de alocuțiuni ruseşti; iar la cetit şi povestiri ceteam bucăți caracteristice, din care să deprindem felul de povestire istorică, de descriere a naturii şi a sentimentelor obişnuite omeneşti. Gramatica[3] şi sintaxa le învățam pe de rost şi ne frământam limba ore, zile, luni şi ani de-a rândul, fără să zicem că ştiam limba statului ca ruşii. Mai grea decât limba rusă era limba slavonă, pe care de asemenea am învățat-o tot timpul, ca să pricepem biblia şi slujbele religioase, cu toate rugăciunile şi cântările. Ca profesor de limbă era Feodorovski, care avea o vorbă obişnuită: „molci, dura”, adică – „taci, proasto”, deşi nu era adresată unei fete, ci băieților. La limba slavonă profesor era Şestakovski: dar limba slavonă o învățăm şi de la Alexandr Ivanovici Troițki, directorul (smotriteli) şcolii, care preda catehismul, cuprinzând dogma şi morala credinței creştine, care nu puteau să fie predate decât în limba slavonă; mai învățam limba rusească şi slavonă de la profesorul Rudnițki, care preda „zakon bojii”, adică legea lui Dumnezeu, care ne cerea învățarea pe de rost a atâtor amănunte de credință din vechiul şi noul testament, încât te înnebunea.

Poate şi mai grea era învățarea limbii latine, pe care ne-o preda profesorul Gherştanski. Mie însă limba latină îmi plăcea, deoarece multe

[3] Morfologia.

www.dacoromanica.ro

cuvinte erau aşa de asemănătoare cu limba noastră moldovenească. Poate de pe atunci în capul meu trăiesc atâtea proverbe latine, pe care cândva le voi scrie deosebit. Am învăţat şi limba greacă, pe care ne-o preda Mina Pavlovici Polihroni-Kioseli. Acesta era de origine de prin părţile Caucazului şi ne povestea câteodată despre treburile de pe acolo. Pe atunci nu-mi prea dădeam seama că vorbeşte un om revoltat de regulile absolutiste ale imperiului rusesc, dar acum înţeleg că el nu era mulţumit cu stările din patria lui.

Din toate obiectele care s-au predat în Şcoala de la Edineţ, mai mult mi-au plăcut geografia şi aritmetica. Prima ne-a predat-o Leon Flegontovici Konţevici, care avea un dar deosebit în exprimarea obiectului, ne arăta cum să desenăm hărţile continentelor şi ce să cetim din biblioteca şcolii. Şi odată deprinşi a merge la bibliotecă, am început să cetim şi din literatura rusească, din Gogol, Turghenev, Puşkin, Aksakov şi alţii.

În timpul celor cinci ani de învăţătură la Edineţ, vacanţele de Crăciun şi Paşte le petreceam acasă, la Cubolta, drumul făcându-l de obicei pe calea ferată, de la Bălţi la Donduşeni, de unde mergeam cu balagurele (căruţele sau faietoanele năimite) până la Edineţ. Calea ferată a fost o binefacere pentru mine şi tata, care nu mai era obligat să meargă cu căruţa timp de o zi. Această cale ferată se construise tocmai pe timpul când eu trecusem din clasa preparatoare în clasa întâi a Şcolii.

Elev la Seminarul Teologic din Chişinău

Din 1898 eu am trecut cu învăţătura la Seminarul Teologic de la Chişinău şi călătoria o făceam pe calea ferată de la Bălţi la Pârlita şi de acolo, prin schimbarea trenului, până la Chişinău. Şi dacă era interesantă călătoria de la Bălţi la Donduşeni, cu atât mai interesantă era de la Bălţi la Chişinău, fiind regiunea cea viticolă şi pomicolă din Basarabia, iar Chişinăul fiind capitala provinciei şi cel mai mare oraş al ei. Când l-am văzut pentru întâia dată m-a impresionat prin întinderea lui şi prin populaţia numeroasă. M-a impresionat Seminarul Teologic prin clădirea mare din strada Alexandru, cu etaje, care s-a dovedit insuficientă pentru numărul elevilor de peste 500, care se repartizau în cele şase clase, toate duble (fundamentale şi paralele), încât din 1902 s-a construit încă o clădire mare, cu două etaje, pe strada Kievului, unde s-au plasat cele 12 clase, iar în clădirea

veche s-a deschis internatul pentru seminarişti. Clădirile seminarului erau aşa de mari şi pe lângă clase şi internat au mai găzduit pe rectorul – părintele Alexandru Ivanovschi, care avea doi băieţi seminarişti şi trei fete care au învăţat la Şcoala Eparhială de Fete. Aceasta se afla pe un deal din sudul oraşului, unde noi, seminariştii, ne duceam în zilele de duminică, după slujba religioasă, să ne vedem rudele sau cunoştinţele. Această Şcoală Eparhială era un mare punct de atracţie pentru seminarişti, mai ales pentru cei din ultimele clase, unde îşi ocheau viitoare logodnice. Mai vizitam şi Şcoala Spirituală de Băieţi, ca să ne vedem rudele de acolo. Chişinăul mai avea două mari licee de băieţi şi două de fete, un liceu real de băieţi, o şcoală medie profesională pentru fetele evreice şi o mulţime de alte şcoli primare. Ceea ce este caracteristic pentru regimul reacţionar împărătesc rusesc, în Chişinău şi în toată Basarabia moldovenească nu exista nici o şcoală în limba maternă a moldovenilor. Pentru întâia dată s-a introdus la Seminarul Teologic din Chişinău limba română, ca obiect de studiu, în 1905, în legătură cu revoluţia din Rusia, şi când, ca rezultat al studiului limbii şi literaturii, s-a format cel mai de seamă poet al nostru român basarabean – seminaristul Alexie Mateevici, autorul excelentei poezii „Limba noastră", o măiastră definiţie a limbii româneşti.

În schimb, în Seminarul Teologic de la Chişinău pe vremea mea s-a urmat cu studiul limbii slave bisericeşti, limbii ruse şi al literaturii ei, a istoriei antice, mijlocii şi moderne, a istoriei Rusiei, a vechiului şi noului Testament al Bibliei, a filosofiei, logicii, psihologiei şi pedagogiei, a limbii şi a literaturii latine şi greceşti, a matematicii şi fizicii elementare, dar mai temeinic a istoriei bisericeşti, a slujbelor practice bisericeşti cu propovăduirea dogmelor şi obligaţiunilor creştineşti, a cântării şi slujbei în biserică şi în ritualuri.

Şi s-ar putea spune că toţi profesorii îşi făceau cu sârguinţă datoria, iar unii chiar şi cu talent, încât noi elevii eram îndemnaţi mult la învăţătură. S-ar mai putea spune că rectorul, părintele Alexandru Ivanovschi, şi inspectorul Andrei Mihailovici Parhomovici predau exegeza, adică tâlcuirea Sfintei Scripturi cu atâta stăruinţă şi meşteşug, că era cu neputinţă să nu te pătrunzi de însemnatele fapte şi idei din Biblie, una din cele mai mari cărţi ale antichităţii în domeniul credinţei şi vieţii strămbunilor omenirii iudaice şi creştine, care prima îmbrăţişează numai Vechiul Testament, iar a doua – şi Vechiul, şi Noul Testament. Şi trebuie să mărturisesc că eu pe vremea

www.dacoromanica.ro

anilor din seminar eram nu numai credincios, dar şi foarte atras de frământările sufleteşti ale autorilor biblici. D-apoi profesorul Iosif Mihailovici Parhomovici, care preda istoria bisericii? Acesta era un om plin de curăţenie şi delicateţe trupească şi sufletească, de îl puteai socoti că el a biruit toate ispitele vieţii uşuratice sau păcătoase. Mi se pare că nu fusese niciodată străin de dorinţa de a se ocupa de altceva, ci numai de carte şi şcoală, pentru că pe calea aceasta să ne facă şi pe noi, elevii, atraşi la carte, la învăţătură şi la îmbrăţişarea serioasă a vieţii. Nu-mi aduc aminte să fi lipsit vreodată de la şcoală şi de la biserica seminarului, arătându-ne exemplu, cum trebuie să facem şi noi, elevii.

D-apoi profesorul de logică, psihologie, filosofie şi pedagogie – Platon Pavlovici Bogolepov! Acesta era un adevărat gânditor, un logician fără pereche şi ne introducea în cunoaşterea sufletului omenesc, încât ar fi trebuit să fii un dobitoc, un netrebnic, ca să nu te adânceşti în ceea ce are omul mai mult decât un animal oarecare, încât a ajuns să-şi spună fiul lui Dumnezeu, înzestrat cu minte şi voinţa de a pătrunde toată creaţiunea divină şi a fi un instrument al progresului vieţii pe pământ. Mai interesant e că Bogolepov n-a făcut secret din felurite sisteme de gândire. Insistând că, pe lângă gândirea idealistă, mai există şi una materialistă, dar el ştia să probeze cu fapte şi elemente că ideea este mai puternică decât materia în ceea ce priveşte viaţa şi progresul lumii.

Alt cuvânt să-l spun despre profesorul Sergiu Margaritov, care făcea apologetica dogmelor creştine şi care ştia să vorbească cu atâta tărie logică şi sufletească despre temelia credinţei şi judecăţii creştine, încât te făcea să-ţi mărturiseşti că-ţi lipsesc argumente pentru altă concepţie religioasă decât cea creştină. Sergiu Margaritov era un bărbat frumos, de vârstă mijlocie şi se impunea şi prin tipul său exterior. El mai preda şi limba germană, şi eu dacă întrucâtva am învăţat-o binişor şi am ştiut puţin să citesc şi să stau de vorbă cu nemţii, pe care i-am întâlnit în viaţă, faptul se datoreşte că am învăţat elementele limbii germane de la S. Margaritov.

Încă un cuvânt merită să fie spus pentru părintele Constantin Popovici, care ne preda retorica şi pastorala. Omul acesta, ca originar din Basarabia, nu putea să nu înţeleagă greutatea care ne aştepta pe noi, viitorii slujitori ai bisericii în satele moldoveneşti, de aceea, când îi puneam întrebarea, ce ne vom face la parohiile moldoveneşti, că nu învăţăm Biblia în limba noastră şi de ce nu ni se arată cum avem să slujim şi să vorbim moldovenilor,

părintele Constantin de fiecare dată îşi explica grija şi durerea că administraţia eparhială şi sinodală nu soluţionează mai repede această problemă, fără să o atace în revista eparhială.

Chestiunea de mai sus o mai discutam cu preotul Mihalevici, care ne preda istoria generală, şi cu părintele Vasile Glavan, care ne preda limba franceză. Ambii ştiau să vorbească moldoveneşte bine, dar nu aveau dreptul să predea în limba noastră maternă. Ambii ne asigurau că în viaţa practică vom şti să soluţionăm această chestiune după cărţile bisericeşti vechi, tipărite în limba moldovenească. Ş-apoi se mai ţin doar şi congresele eparhiale la Chişinău şi preoţimea moldovenească mereu ridică această chestiune şi se crede că odată şi odată ea va fi soluţionată în chip favorabil.

Cu profesorul Vasile Kurdinovski, care preda literatura, nu discutam nevoile noastre moldoveneşti, căci el era ucrainean de origine şi cu mare plăcere ne vorbea de opera marelui scriitor Nikolai Vasilievici Gogol, ne punea să învăţăm fabule de Ivan Andreevici Krîlov, poezii de Alexandr Sergheevici Puşkin, Mihail Iurievici Lermontov, Griboedov, Kolţov, Maikov, Fet, Nikitin şi alţii. Din prozaicii[4] literaturii ruseşti am cetit şi am făcut teze şcolare din Ivan Sergheievici Turghenev, din Lev Nikolaevici Tolstoi. Vasile Kurdinovski mai redacta împreună cu părintele Constantin Popovici publicaţiunea „Eparhialnîe Vedomosti”, dar niciodată n-am găsit problema pregătirii clerului moldovenesc basarabean în limba poporului.

Un interesant profesor la seminarul nostru din Chişinău era şi Gheorghe Ponomariov, care ne preda istoria civilă, dar care şi el se ferea să atingă problema predării în limba maternă, deşi la origine probabil că era urmaş al vreunui panamar[5] din Basarabia noastră.

Limba latină şi limba greacă le-am învăţat şi în seminar din clasă în clasă. Latina era predată de Nikolai Nikolaevici Kolokolov, care ne preda şi canto, iar limba greacă ne-o preda Gheorghe Logadze. Limba latină în clasele paralele o preda preotul Raninski. Acesta mereu spunea: *Homo homini lupus*.

Matematica şi elemente din fizică ne preda profesorul Gheniţă, moldovean de origine, dar de la care n-am auzit nici un cuvânt în moldoveneşte.

---

[4] Prozatorii.
[5] Paraclisier.

www.dacoromanica.ro

Un cuvânt aparte despre fratele Ioan

Cel mal instructiv pentru mine din tot personalul Seminarului Teologic din Chişinău a fost fratele meu Ioan Halippa, care era ajutor de inspector al Seminarului şi totodată conducătorul (problemelor) Comisiei guberniale savante de arhive. Eu am fost găzduit la început la fratele meu, în clădirea din curtea Seminarului, unde mai trăiau şi rectorul, inspectorul şi ajutorul său, Afanasi Poleanski.

Fratele meu era tot timpul ocupat, fie cu slujba, fie cu cercetarea documentelor pe care şi le aducea de la Comisia arhivelor. În ultima treabă fratele meu mă aşeza câteodată să-i transcriu pagini întregi mărturisitoare despre trecutul moldovenesc al Basarabiei noastre, unde se pomeneau fapte istorice ale domnitorilor Moldovei, dar mai ales ale marelui Ştefan Voievod. De pe atunci eu am cunoscut despre trecutul Moldovei noastre şi al României mai mult decât oricare alt elev şi, poate, chiar mat mult decât profesorii mei de istorie.

Ceea ce însă trebuie să povestesc aici măcar pe scurt este despre lucrarea în ruseşte a fratelui meu, intitulată: „Oraşul Chişinău de pe vremea vieţii în el a lui Aleksandr Sergheievici Puşkin, 1820–1823". În această lucrare, cu informaţii bogate despre Chişinăul din vremea aceea, informaţii desprinse din materialele Comisiei guberniale basarabene de arhive şi din memoriile ofiţerilor de stat-major al armatei ruse, care se găsea în Chişinău şi în Basarabia după războiul cu turcii şi în legătură cu alte acţiuni politice ale Rusiei ţariste, – se găsesc o mulţime de informaţii cu privire la viaţa lui Puşkin în exilul său din Basarabia noastră din 1820–1823. Aşa exil aş fi vrut să am şi eu în Siberia lui Stalin şi Beria din 1950–1954! A.S. Puşkin petrecea tot timpul cu generalii şi guvernatorii ruşi ai Basarabiei, cu funcţionarii administrativi superiori şi cu marii boieri moldoveni ca Vartolomei, Krupenski, Varlam, Balş, Cantacuzin, Suţu, Roznovan, Mavrogheni, Sturdza, Milo, Pruncul şi alţii. Sunt extraordinar de importante informaţiile pe care le culege Ioan Halippa din amintirile lui Liprandi, Veltman, Vighel, Venelin, Gorceakov, şi biograful lui Puşkin – Bartenev. Din toate aceste informaţii se vede că Aleksandr Puşkin era un scriitor realist, care ţinea să oglindească viaţa reală. Tot ce aflăm din gura generalilor Orlov şi Inzov, din gura emigranţilor din Grecia, Muntenia şi Moldova, ca fraţii Ipsilanti şi alţi participanţi la Eteria grecească împotriva

stăpânirii turceşti; tot ce aflăm din gura lui Storojenko, Smirnova-Voloşinova, care au lăsat memorii, interesează metoda de lucru a lui Puşkin, raporturile lui cu lumea înconjurătoare, conflictele sale cu oamenii, care îl contraziceau, petrecerile şi distracţiile marelui poet în societate, la baluri, la mese, la jocul de cărţi etc. Lucrarea lui Ioan Halippa enumera şi zecile de poezii, de poeme şi alte opere, pe care A. Puşkin le-a început sau le-a scris definitiv în Basarabia. Interesant că marele roman în versuri *Evgheni Oneghin* a fost conceput şi început în Chişinău.

În genere vorbind, cultul marelui poet A.S. Puşkin a jucat un mare rol printre seminarişti şi printre intelectualii Chişinăului. Astfel, încă în 1885, în grădina din Chişinău s-a ridicat un frumos bust al poetului cu inscripţia aurită: „Aici cu lira nordică, clamând pustietăţile, am rătăcit" între 20 septembrie 1821 şi 25 mai 1823. Iar pe vremea când eram eu la studii în Seminarul din Chişinău, pe zilele de 24, 25 şi 26 mai 1899 s-au făcut mari serbări cu prilejul împlinirii a o sută de ani de la naşterea poetului. Totuşi, trebuie să notez aici că acest cult pentru personalitatea poetului A. Puşkin nu s-a format chiar aşa de uşor. În lucrarea fratelui meu Ioan Halippa aflai un capitol intitulat aşa: „Subscripţia basarabenilor la prima ediţie a operelor lui Puşkin după moartea sa, în folosul familiei sale". Din acest capitol aflăm că în 1837 ministrul de interne al Rusiei, D.P. Bauer, adresează guvernatorului militar al Basarabiei – Pavel Ivanovici Fiodorov – o scrisoare, prin care îi cere să recomande tuturor autorităţilor judeţene din Basarabia să se aboneze cât mai mulţi cetăţeni la prima ediţie completă a operelor lui A. Puşkin, care se face de stat din dorinţa împăratului şi ca omagiere a gloriosului poet rus şi pentru ajutorarea familiei sale, după o viaţă aşa de rodnică, dar şi zbuciumată şi scurtă a poetului. Aflăm, din rapoartele autorităţilor judeţene basarabene, că nu s-a găsit în toată Basarabia nici un abonat la prima ediţie a marelui poet, ediţie care trebuia să apară în 1838. Şi cum pe lângă ediţia obişnuită se mai făcuse una pe hârtie velină, din dorinţa adoratorilor poetului, guvernatorul Basarabiei s-a mai adresat administraţiilor judeţene basarabene să recomande ediţia aceasta de lux cititorilor basarabeni. Şi, spre spălarea ruşinii oamenilor noştri de pe vremea aceea, s-au găsit numai 18 funcţionari, care s-au abonat la această ediţie, şi, din aceştia, numai trei cu nume româneşti: Gheorghe Râşcanu, consilier al nobilimii, Procofie Caracatiţa, consilier titular al magistraturii din Chişinău, şi Valeria Hâjdeu, proprietăreasa din

www.dacoromanica.ro

satul Cristineț, județul Hotinului. Ceilalți toți erau ruși și unul sârb. În total s-au abonat la suma de 650 ruble asigurații.

Și mai țin să zăbovesc puțin în anii mei de la Chișinău, pentru că în acești ani eu am început să-mi formez legături omenești și în afară de cadrul Seminarului Teologic. S-a întâmplat că în al doilea an de învățătură în seminar, fratele Ioan s-a însurat, luând-o pe domnișoara Valentina Komarnițki, fiica lui Martin Grigorievici Komarnițki, subinspector la Liceul de băieți nr. 1. Cu prilejul acesta am început și eu sa vizitez această numeroasă familie, unde am început să mă împărtășesc la diferite alte concepții de viață decât aceea pe care o aveam în cadrul strâmt seminarial. Totodată, am participat la o nuntă foarte bogată în musafiri și eu am cunoscut multe familii, care m-au ajutat să pătrund în atâtea colțuri ale vieții omenești. Din când în când eram invitatul acestor cercuri omenești și pe calea aceasta îmi înmulțeam cunoștințele practice. Poate de pe atunci m-am și hotărât să ies din cadrul lumii clericale și de aceea, după terminarea seminarului, m-am dus să-mi fac studiile superioare nu la Academia Teologică de la Kiev, unde învățase bădița Vanea, ci la Universitatea din Iuriev (Derpt sau Dorpat,), unde se primeau absolvenții seminariilor teologice după categoria I, adică cu note numai 4 și 5.

Dar înainte de a-mi povesti anii de la Iuriev, mai întârzii puțin cu vizitele mele la Școala Eparhială de Fete din Chișinău, unde mă duceam să-mi văd verișoarele Sășunea și Manțea Țan, iar vara eram invitatul unchiului Gheorghe Țan, preotul satului mare Chișcăreni, unde ajutam pe vărul Vanea să-și prepare examenele de repetență la Școala Spirituală sau pe verișoara Vera la intrarea în Școala Eparhială. Cu acest prilej mai petreceam și eu, foarte bine și îngrijit de mătușa Țan, o gospodină și un suflet ales, cum rar mai văzusem până atunci. Părintele Gheorghe era un om mai sever, dar și el mare gospodar și bun slujitor al Bisericii. Cu el discuțiile mele erau scurte, căci dânsul era mereu în treburile parohiale sau gospodărești – la câmp și în sat. Cu cine puteam discuta în voie era verișoara Lizuța, care terminase Liceul Eparhial de Fete de la Chișinău, dar nu se mărita, fiindcă avea un beteșug oarecare la picioare, și-și petrecea timpul în cetiri de literatură rusească din Gogol, Turghenev, Lev Tolstoi și alți corifei, pe care îi da revista „Niva” (Ogorul), ca supliment. Cu prilejul ședерii mele la Chișcăreni și în tovărășie cu drăguța mea verișoară Lizuța, îmi completam și eu defectul meu mare, că eram slab cetit în literatura

frumoasă, deoarece ca elev sărac și silitor tâmpeam[6] mult și la Școala Spirituală de la Edineț, și la Seminarul Teologic din Chișinău, și nu aveam timp să mă ocup cu cetitul dezvoltător al literaturii frumoase, orele libere întrebuințându-le cu lecții pentru a câștiga un ban și cu scrisul unor note, – întreprindere pe care am practicat-o din tinerețe; păcat însă, că acele note nu mi s-au păstrat, căci odată cu terminarea Seminarului viața mea se transformă radical.

Student la Universitatea din Dorpat

Plecarea mea în orașul estonian din părțile Balticei – Iuriev (Derpt – Dorpat) – s-a întâmplat în anul 1904, când, în toamna acelui an, m-am înscris la Facultatea de Științe Naturale la Universitate. Această plecare s-a făcut cu ajutorul bădiței Vanea, care mi-a trimis lunar câte 10 ruble, ca să am pentru întreținere. Din păcate, alegerea facultății n-a fost bine chibzuită de mine. Eu doar nu învățasem nimic din științele naturale la Școala din Edineț și la Seminarul din Chișinău. Mai chibzuit ar fi fost să mă fi înscris la litere, fie secția istorică, fie secția limbilor clasice, pe care le învățasem binișor. Dar odată greșeala făcută, trebuia poate să am ambiția-unea să birui greutățile ce-mi apăreau în cale. Dar eu m-am făcut victima atmosferei ce domnea în Universitatea din Dorpat. Era doar anul premergător revoluției rusești din 1905. Studențimea dorpăteană, ca peste tot și în toate țările, s-a înfruptat cea dintâi de ideile revoluționare, care reclamau încetarea absolutismului țarist și birocratic și cerea libertăți și dreptate socială pentru clasele oropsite politicește și economicește. Și cum universitatea noastră se găsea în mijlocul poporului estonian, robit de statul țarist, noi, studenții dorpăteni, ne-am pătruns iute de năzuințele de libertate, dreptate și egalitate ale poporului estonian. Ziarul „Postimes”, deși era scris în limba estonă, ne era tradus ruseşte cu articolele care oglindeau revendicările estoniene. În privința acestor revendicări, noi – moldovenii din Basarabia – eram în aceeași situație ca și estonienii, ba poate chiar și măi rău, căci noi n-aveam nici școli primare în limba noastră maternă și n-aveam nici organ de presă în limba noastră. Noi, cei câțiva studenți moldoveni basarabeni, ne-am înfruptat îndată de ideile reven-

[6] Toceam.

www.dacoromanica.ro

dicative ale estonienilor şi din 1905 am început să participăm la fel de fel de agitaţiuni şi manifestaţiuni antiţariste, încât eu am fost delegat şi la Moscova, ca să particip la o demonstraţie generală studenţească revoluţionară. Ca rezultat al acestor agitaţiuni a fost că universităţile şi-au încetat activitatea didactică şi au şi fost închise, dar eu, cu temperamentul meu prea neastâmpărat, am fost şi arestat şi, după ce am stat la închisoarea de la Butîrka Moscovei, am fost expediat, prin Kursk şi Kiev, unde încă am făcut cunoştinţă cu închisoarea Lukianovka; de acolo, la Chişinău. Aici am fost înştiinţat că sunt exclus din Universitatea de la Dorpat, şi eu riscam să rămân fără studii superioare, de nu se ivea o soluţie, pe care mi-o arătă mie şi altor câţiva tineri basarabeni profesorul ieşean Constantin Stere, şi el originar din Basarabia – din Cirăpcăul Sorocii, care venise la Chişinău să ne ajute să scoatem primul ziar moldovenesc „Basarabia”.

Ziarul „Basarabia”: prima experienţă politică

Despre plecarea mea la Iaşi, la învăţătură, voi povesti mai pe urmă. Aici vreau să spun câteva cuvinte despre ziarul „Basarabia”. Ziarul a apărut sub conducerea responsabilă a avocatului Emanuil Gheorghievici Gavriliţă – un Solomon din Baxanii Sorocii, care scria puţin, căci nici nu avea timp să se ocupe cu aşa ceva, fiind ocupat cu avocatura. Cei care scriam mult eram: Ioan Pelivan, care semna I. Rezeneanu, ca originar din Rezeni, judeţul Lăpuşnei, şi I. Beleţki, ca judecător la Bălţi; Nicolae Popovschi, care semna Visterniceanu, ca originar din Visternicenii Chişinăului, mai târziu autorul volumului *Din negura trecutului*; fraţii Ion şi Toader Inculeţ din suburbia Chişinăului spre Costiujeni[7]; Mihail Vântu, învăţător şi părtaş al organizaţiei Partidului Socialist-Revoluţionar, mai târziu înscris ca student la Universitatea din Iaşi, la chimie, în exploatarea ţiţeiului din regiunea Ploieşti, unde soţia sa – Maria Vântu, născută Şchiopu, în Basarabia şi cu studiile medicale la Universitatea din Iaşi, era doctoriţă la spital; Vasile Ghenzul, cooperator din satul Mereni, care a fost unul dintre cei mai harnici răspânditori ai ziarului „Basarabia”, folosind organizaţia cooperatistă basarabeană, în care el a jucat un mare rol; Ştefan Ciobanu, profesor de limba şi literatura rusească, dar om cu râvnă mare pentru

[7] Fraţii Inculeţ erau consătenii lui I. Pelivan.

cultura neamului românesc, ajuns mai apoi director al Liceului Real „Alecu Russo” din Chişinău şi, după Unirea Basarabiei cu România, profesor la Facultatea de Teologie din Chişinău, autor al marii cărţi *Basarabia* şi membru al Academiei Române, secţia istorică-literară, şi deputat în Parlamentul de la Bucureşti; Ion Buzdâga-Buzdugan, învăţător din judeţul Bălţi, ajuns mai apoi cunoscut poet basarabean şi deputat în Parlamentul de la Bucureşti; Alecu Mateevici, seminarist din Chişinău, ajuns poet recunoscut şi autor al vestitelor versuri *Limba noastră* şi *Eu cânt*; eu personal am colaborat la ziarul „Basarabia” cu articole, pe care le semnam cu pseudonimul Cubolteanu, după satul meu natal Cubolta, şi Basarabeanu, şi cu fel de fel de cronici şi traduceri de informaţii din ziarele ruseşti, în fapt fiind secretarul ziarului.

Nu sunt sigur că i-am pomenit pe toţi colaboratorii ziarului „Basarabia”. De altfel, ceea ce ar interesa mai mult ar fi să spun ceva despre direcţia ziarului şi atmosfera care domnea în redacţia lui.

Toată lumea, care lucra la redactarea ziarului şi care venea să ne ajute cu o informaţie, cu o părere, cu un ban, era adânc nemulţumită de starea lucrurilor care domnea în stat şi în provincia noastră. Absolutismul ţarului nu-i mulţumea nici pe ruşi, căci şi aceştia trebuiau să suporte o politică greşită, care nu era dictată de interesele progresului şi poporului, ci de hatârul familiei imperiale şi al lumii ce înconjura palatul ţarului: generali, mari proprietari de moşii şi fabrici, mari capitalişti şi privilegiaţi din administraţia statului, bisericii şi a societăţii. Cum am fi putut fi mulţumiţi noi, moldovenii, care eram daţi pe mâna unui guvernator şi a forţelor militare, administrative şi poliţieneşti din jurul său? Ruşii, cel puţin, aveau şcoli în limba lor, de la cele de jos până la cele superioare şi de specialitate; aveau cărţi de literatură de tot soiul în limba rusească; aveau o academie de artă; aveau toate bogăţiile pe care le produceau zecile de popoare, pe care le subjugaseră diferiţi ţari; aveau mândria de a fi cea mai mare împărăţie din lume, care se întinsese peste jumătate din Europa şi jumătate din Asia. Iar noi – moldovenii – eram un popor de vreo două milioane şi ceva de suflete, strânşi între Prut şi o linie dincolo de Nistru şi mereu strâmtoraţi de colonişti şi elemente venite de aiurea şi care, în provincia noastră românească, răpită din hotarele Moldovei la 1812, se bucurau de mai multe drepturi decât noi, băştinaşii. Noi n-aveam nici o şcoală în limba noastră moldovenească. Această limbă fusese izgonită

www.dacoromanica.ro

chiar şi din Seminarul de la Chişinău şi din cele 8 şcoli ţinutale, unde la începutul administraţiei ţariste în Basarabia se introdusese ca obiect de studiu. Cele câteva manuale de limbă moldovenească, după care învăţaseră pe vremuri elevii moldoveni basarabeni, fuseseră zătrite. Ruşii aveau la îndemână o literatură frumoasă, scrisă de marii Puşkin, Gogol, Lermontov, Turghenev, Nekrasov, Dostoievski, Nadson, Tolstoi, Maikov, Maksim Gorki şi atâţia alţii, pe care fraţii noştri români de peste Prut îi citesc traduşi în limba românească, dar noi – moldovenii din Basarabia – nu-i puteam gusta în original, pentru că nu ştiam limba rusească şi nici în traducere românească, fiindcă nu se admiteau cărţi româneşti de peste Prut. Iar începuturile literaturii moldoveneşti basarabene cu un Alexandru Donici (1806–1866), cu un Costache Negruzzi (1800–1868), cu un Gheorghe Asachi (1788–1869), cu un Costache Stamati (1786–1869), cu un Alecu Russo (1819–1859), cu un Alexandru Hâjdău (1811–1872), cu un Teodor Vârnav (1801–1845), cu un Ion Sârbu (1830–1869), nu am avut să le cunoaştem în original, cărţile lor fiind scoase din bibliotecile şcolare sau publice, cu toate că cele mai multe opere ale acestor scriitori au fost inspirate de autorii ruşi, cu lirismul, idealismul sau realismul lor. S-a întâmplat aşa că marele scriitor realist rus Maksim Gorki a făcut o călătorie pe jos în Basarabia, ca să afle folclorul moldovenesc basarabean şi să se inspire din el, dar noi, moldovenii basarabeni, nu puteam face aşa ceva, căci eram învinuiţi că ne agităm pentru interese politice, nepermise din punctul de vedere al unităţii statului rus.

Primul ziar moldovenesc în provincia noastră a jucat un mare rol pentru neamul nostru şi pentru mine. În redacţia „Basarabiei” din strada Kiev, în vecinătatea Tribunalului, se făurea conştiinţa naţională a moldovenilor basarabeni. Lucrul acesta a devenit cu putinţă, pentru că şi noi, moldovenii, ieşeam din izolarea în care trăisem până la începutul mişcărilor revoluţionare din anul 1905. La redacţia ziarului au început să vină o mulţime de oameni din oraş şi de la ţară. Şi era interesant că toţi discutau cu simpatie problema renaşterii poporului nostru. Unul din cei dintâi care a venit la noi la redacţie a fost Neculai Alexandri, cunoscutul tolstoian, care făcuse un drum şi la Iasnaia Poleana, ca să-l vadă şi să stea de vorbă cu Lev Tolstoi, cel mai mare romancier al Rusiei şi care se frământa cu gândul ca să îndrumeze omenirea pe calea învăţăturilor lui Hristos, nemulţumindu-se numai cu manifestaţiuni formale ale credinţei

creştine, ca practicarea ritualurilor bisericeşti. Neculai Alexandri era foarte slab iniţiat în treburile culturii şi istoriei româneşti şi asculta cu interes informaţia pe care i-o procuram Pelivan şi cu mine asupra acestor probleme, mai ales după ce i-am procurat şi o carte cu poezii minunate ale lui Vasile Alecsandri. Totuşi Neculai Alexandri găsea că opera literară şi filozofică a lui Lev Tolstoi este şi mai mare, şi mai interesantă decât aceea a lui Vasile Alecsandri. Discuţiile le terminam cu soluţia, care s-ar impune, ca să dăm cetitorilor moldoveni cât mai multe pagini din marele Tolstoi, dar pentru asta trebuie să cunoaştem, să mânuim bine limba poporului nostru, care nu-l poate ceti pe Tolstoi în original, deoarece nu ştie limba rusească. Spre sfârşitul perioadei acesteia din viaţa mea, când ziarul „Basarabia” a fost suspendat de administraţia ţaristă, după ce mereu ne necăjise şi cu cenzura, eu cu Neculai Alexandri am hotărât să plecăm la Iaşi, unde să ne înscriem la Universitate, la Facultatea de Litere. Mai înaintea noastră au plecat la Iaşi, la Universitate, colaboratorul ziarului nostru Mihail Vântu şi logodnica lui, Maria Şchiopu. Iar mai târziu au plecat la Iaşi la studii universitare surorile Alistar, Iulia Bujoreanu (nepoata lui Pelivan), Andronachievici, Gheorghe Năstase, Nataşa Popovschi.

Alt moldovean, care ne vizita la redacţie, era Petre Braga de la...[8], din codrii Lăpuşnei, căruia, dacă îi lipsea un picior, îi prisoseau din plin inteligenţa şi gândurile cu privire la nevoile oamenilor de la ţară, care erau lipsiţi de şcoala în limba lor, care nu aveau mângâiere nici în biserică, din cauza restricţiilor, care s-au făcut pe vremea episcopului din „suta neagră” Serafim, care izgonise limba moldovenească din casele de rugăciune. Cred că ar fi un câştig pentru publicistica moldovenească până la Unirea Basarabiei cu România din 1918, dacă s-ar găsi ceva din manuscrisele lui Petre Braga, rămase după urma lui, căci învăţătorul P. Braga ştia să judece frumos şi să scrie bine româneşte.

Şi mai interesant decât Petre Braga era moşul Ion Codreanu, ţăranul ruginit din Ştefăneştii Sorocii, pe care, după Unirea Basarabiei cu România, l-a cunoscut nu numai provincia natală, dar şi ţara întreagă, căci pentru deşteptăciunea şi vrednicia lui se alegea mereu în parlamentul ţării şi a luptat o viaţă întreagă pentru orânduirea în condiţii mai bune a vieţii ţăranilor din toată ţara. Ion Codreanu a fost un mare luptător până la revoluţia

[8] Lacună în textul original.

www.dacoromanica.ro

rusească din 1917, în timpul revoluției și a fost ales cu mine și cu Sinicliu la primul Congres al Sfaturilor populare de la Petrograd din 1917, unde am dat luptă cu guvernul Aleksandr Kerenski pentru școala moldovenească în Basarabia. Tot alături de mine a fost moș Ion Codreanu și în Sfatul Țării de la Chișinău, când am votat reforma agrară pentru Basarabia, cea mai radicală de pe vremea aceea, căci noi am expropriat moșiile boierești, lăsând proprietarilor numai câte o sută de hectare și împărțind pământul în loturi până la 8 ha, ca să ajungă tuturor țăranilor[9]. Ce-i drept, pământul expropriat a fost plătit, dar reforma agrară basarabeană a avut darul să nu ruineze pe foștii proprietari, lăsându-le posibilitatea să-și folosească bine inventarul agricol și să facă culturi superioare cu livezi, vii etc.

Un om interesant, care ne vizita redacția, era Vasile Stroescu, moșier din Trinca, județul Sorocii. Omul acesta își întrebuința capacitatea lui de mare gospodar spre a-i mulțumi pe oamenii de pe moșia lui. El le-a construit școală și biserică, i-a ajutat să aibă flecare casă și gospodărie frumoasă, procedând ca un om de stat. Ș-apoi ceea ce-i producea gospodăria, V. Stroescu întrebuința pentru construirea de școli și biserici și în alte sate sărace, și mai ales în Transilvania, unde administrația ungurească nu era prea bună și atentă față de români. Și pentru ca să poată face toate aceste lucruri, Vasile Stroescu nu s-a însurat niciodată și a trăit modest, cum le-ar sta bine să trăiască la toți miniștrii și oamenii de stat de azi.

Vasile Stroescu era un democrat adevărat și unionist pentru neamul român înainte de unirea Basarabiei, Bucovinei și Ardealului cu Regatul României. De aceea multe instituții culturale, pe care le-a înființat V. Stroescu, îi poartă numele și după unire a fost președinte de vârstă al Parlamentului, alegându-se în patru județe basarabene: Hotin, Soroca, Bălți și Orhei. Și pe câți tineri omul acesta nu i-a ajutat cu stipendii, ca să-și poată face studii superioare, după ce-i ajutase și ca elevi în școlile secundare. V. Stroescu era un om foarte cetit și știa bine literatura română, rusă și franceză. Era o plăcere să discuți cu el; și cu toate că el era un om bogat și om în vârstă, nici bogăția și nici vârsta lui nu te apăsau, căci V. Stroescu era de o delicatețe omenească cu adevărat creștinească și

[9] Partea lăsată moșierului era de multe ori mai mică de 100 ha, destul de des doar de 50 ha, dar nici țăranii nu au primit câte 8 ha, ci în cel mai bun caz 6 ha. Cu toate acestea nu a ajuns pământ la toți țăranii.

socialistă. De i-am știi și pe miniștrii care își zic democrați și chiar socialiști, în felul în care a trăit marele român basarabean Vasile Stroescu!

Mai inițiat în doctrinile politice și în problemele de stat la ordinea zilei era profesorul Universității de la Iași, Constantin Stere, originar din Ciripcăul Sorocii, care, după ce a făcut pușcării țariste în Siberia pentru activitatea lui de socialist revoluționar, a părăsit Basarabia lui natală și a venit aici[10] numai după ce s-a început prima revoluție rusească din 1905. El ne-a fost de mare folos cu mijloace băneşti și cu inițierile lui în scrierile lui Belinski, Cernîșevski, Herzen, Dobroliubov, Pisarev, Nekrasov, Saltîkov-Șcedrin, Cernov și alți scriitori și publiciști poporanisti de la revista „Russkoe bogatstvo" și de la vechiul „Sovremennik". De altfel, Constantin Stere a fost făuritorul celei mai mari reviste poporaniste „Viața Românească" de la Iași, cu marii scriitori Mihail Sadoveanu, Garabet Ibrăileanu, Mihail Ralea, cu basarabeanul nostru Axentie Frunză și alții. La „Viața Românească", de altfel, am scris și eu așa-zisele *Scrisori din Basarabia*, pe când eram la studii universitare la Iași. De la Constantin Stere aveai ce învăța, și noi, basarabenii, am învățat de la el să urâm robia țaristă și să ne slujim poporul pe calea țărănismului revoluționar, care venea în contrazicere și cu marxismul îngust, care se bizuia numai pe proletariatul orășenesc, ceea ce nouă în Basarabia ne lipsea complet, și cu liberalismul sau democrația burgheză, care și aceea se găsea sub mâna intelectualilor ruși, evrei, armeni, ucraineni, bulgari și alții care habar nu aveau de țărănimea satelor noastre moldovenești basarabene. Prin C. Stere am pus mâna pe cărțile marelui român basarabean Zamfir Arbore, care, după ce a făcut pușcării țariste, a emigrat în străinătate (în Elveția) și apoi s-a stabilit la București în România, unde a făcut publicistică și a scris: *Temniță și exil, Basarabia în sec. XIX* și altele. Tot de la C. Stere am aflat despre alt român basarabean – dl Petre Cazacu, om politic, democrat de concepție poporanistă, care trăia în România, după ce îndurase regimul țarist rusesc.

Redacția ziarului nostru era vizitată de mulți moldoveni basarabeni, care au devenit cunoscuți în toată țara ca: Gurie Grosu, ajuns apoi arhiepiscop al Basarabiei; Dionisie Erhan de la mănăstirea Suruceni, ajuns apoi episcop al Ismailului; Vladimir Herța, ajuns apoi primar al Chișinăului; Paul Gore – membru al Zemstvei guberniale basarabene; Neculai

[10] Evident, e vorba de o revenire de scurtă durată la Chișinău, în Basarabia.

www.dacoromanica.ro

Suruceanu, ajuns mare magistrat al Basarabiei; Vasile Laşcu – publicist şi scriitor în limba rusească; Alexandru Groapă – agronom; Pantelimon Erhan – ajuns profesor şi director de liceu; Daniel Ciugureanu – doctorul de la Hânceşti de mai târziu, membru în Sfatul Țării şi ministru; Simion Murafa, ajuns cunoscut avocat şi bun cântăreț; Alexandru Plămădeală, care a realizat după Unirea Basarabiei monumentul lui Ştefan cel Mare din Chişinău; Pavel Grosu, ajuns doctor veterinar la Nisporeni; Andrei Albu – învățător la Nisporeni; Ştefan Holban – învățător la Cărpineni şi apoi deputat în Sfatul Țării şi în Parlamentul de la Bucureşti; Neculai Codreanu, ajuns inginer la Căile ferate şi apoi director în Ministerul de construcții de la Bucureşti; preoții Vasile Gumă, Constantin Mâțu, Constantin Popovici, fostul meu profesor de la Seminar, Mihail Dodul, fostul meu profesor de la Edineț, Ioan Gobjilă – fostul meu paroh de la biserica Măzărache din Chişinău şi alții, a căror enumerare n-o pot face din lipsa de memorie. Trebuie să spun că eu stăteam la redacție aproape ziua întreagă, ca un fel de secretar de redacție, deoarece Emanuil Gavriliță şi Ion Pelivan erau ocupați cu îndeletnicirile la tribunal şi la judecătorii. Eu făceam aceasta cu un zel de invidiat pentru un rol ca acela, pe care mi-l luasem de a fi în contact cu oamenii şi cu viața. Munca aceasta mi-a fost răsplătită chiar de pe atunci: vrând să scot o carte pentru moldoveni, pe care am intitulat-o *Pilde şi povețe*, un bun moldovean şi gospodar de la Mereni – Rejepa – mi-a pus la dispoziție suma necesară de câteva sute de ruble pentru tipar. Altă răsplată mi-a fost că partidul Socialist-Revoluționar m-a ales în comitetul de conducere şi eu am lucrat cu dl Nikolai Doroşevski, avocatul Mihail Stepanov, profesoara Reveka Dobruşkina, directoarea Şcolii profesionale de fete, Lilia Kviatkovski, doctoriță de ochi, Nadejda Terleţkaia – învățătoare, şi alții.

De altfel ziarul nostru „Basarabia" şi cel care l-a urmat, „Viața Basarabiei", după ce primul a fost suprimat de administrația țaristă, au fost în atenția şi a altor cercuri politice, sociale şi culturale şi aceasta s-ar putea explica prin faptul că noi eram în spiritul vremii. În imperiul țarist se dădea o luptă între vechi şi nou şi ziarul nostru îmbrățişase curentul nou. De unde adversarul nostru ziarul „Moldovanul", ce apărea sub conducerea folcloristului basarabean Gheorghe Madan, era un ziar de dreapta şi chiar cu tendințe huliganice împotriva evreilor şi revoluționarilor, noi mereu polemizam şi cu Gheorghe Madan, şi cu Pavel Cruşevan, care scotea ziarul rusesc „Drug" (*Prietenul*), care era pur şi simplu un ziar antisemit

şi Pavel Cruşevan avea chiar faima de organizator al pogromului împotriva evreilor împreună cu vestitul Vladimir Purişkevici, unul din conducătorii *Sutei negre* (*Черная сотня*) de la Petrograd.

Amintiri de la „Cuvânt moldovenesc"

Şi încă un fel de povestire nesigură a noastră este în legătură cu confuzia pe care poate că eu o fac în ceea ce priveşte ziarul şi revista „Cuvânt moldovenesc", pe care eu le-am scos împreună cu Neculai Alexandri, după ce am venit de la Iaşi terminând Facultatea de Litere, secția istorică. N. Alexandri deprinsese mai mult limba românească: eu mă mai modernizasem şi nu eram numai fostul seminarist şi fostul puşcăriaş țarist pentru greve şi manifestațiuni revoluționare studențeşti de la Dorpat (Iuriev) din Estonia. De aceea la redacția „Cuvântului moldovenesc" din strada Iaşilor (fosta Jukovski) colț cu strada Kiev, venea lume şi mai multă; şi moldoveni, şi ruşi şi evrei şi alte neamuri alogene (инородцы). Treburile acestea cu vizitele la redacție şi cu ținerea legăturilor cu instituțiile obşteşti şi de stat îmi ocupau foarte multă vreme şi totuşi ziarul şi revista trebuiau să fie scrise, redactate şi corectate. M-au ajutat mai ales Gheorghe Stârcea şi Simion Murafa – studenți, şi apoi Sergiu Cujbă, fiul scriitorului basarabean Victor Crăsescu, care se stabilise în România.

Gheorghe Stârcea îmi era mai ales de folos cu corectura la tipografia lui Fiodor Fiodorovici Zaharov, unde se tipărea şi revista „Cuvânt moldovenesc". Însuşi dl Zaharov era redactorul şi editorul ziarului rusesc cu tendințe liberale „Бессарабская жизнь" (*Viața Basarabiei*) şi prin el căpătam şi noi informații mai devreme, ca să le putem transpune în limba noastră. Dl Zaharov era un om simpatic şi, cu toate că avea o vârstă de trei ori mai mare ca mine, nu se ținea rece sau indiferent de întreprinderea noastră moldovenească, deoarece la origine era şi el moldovean. În privința atitudinii sale față de acțiunea noastră moldovenească dl Zaharov se deosebea mult de Pavel Cruşevan, editorul ziarului rusesc, care era un adevărat *druc* împotriva noastră, făcând politica marilor boieri Krupenski, Purişkevici şi alți reacționari şi monarhişti înfocați. În legătură cu aceasta, țin să spun câteva cuvinte cu privire la politica pe care o făceau fruntaşii vieții publice basarabene care pătrundeau în organele administrative gospodăreşti ale oraşelor (управы) şi ale județelor

www.dacoromanica.ro

(земства). O unitate de vederi între reprezentanţii acestor instituţii nu era, dar prin discuţii libere se ajungea la preconizarea celor mai potrivite cu putinţă măsuri gospodăreşti. Datorită zemstvelor în judeţe şi în gubernie, gospodăria Basarabiei n-a fost chiar aşa de proastă: se construiau şcoli săteşti, se introduceau soiuri bune de cereale, legume, pomi roditori şi viţă-de-vie. Firește că s-au construit puține drumuri de comunicație, puține spitale, puține cooperative şi nu s-a insistat mai temenic pentru întrebuinţarea limbii materne în şcoli. Dar zemstvele nu erau încurajate de stat, mai bine zis, erau împiedicate în iniţiativele lor. Tot aşa era şi în cadrul upravelor orăşeneşti, unde conducerea, dintre fruntaşii intelectualilor şi negustorii oraşelor, trebuia să îngrijească partea gospodărească cu pavarea străzilor, cu canalizări, cu apă, lumină, şcoli, spitale, biblioteci şi ajutorare a sărăcimii. Din conducătorii zemstvelor am cunoscut şi apreciat pe Constantin Mimi, care prin secretarul Moghileanski mi-a cerut să scriu o schiţă istorică a neamului, pe care mi-a publicat-o în anuarul Zemstvei guberniale şi apoi mi-am tras-o şi în ediţie broşată în peste o sută de pagini, dacă nu mă înşel (nu mă pot verifica, deoarece lucrarea îmi lipseşte, după confiscarea bibliotecii, pinacotecii, mobilierului şi a întregului cala-balâc, ceea ce s-a întâmplat odată cu arestarea mea din ordinul – dragă Doamne – a guvernului Petre Groza, dar în realitate din ordinul criminalului securist moscovit de sub Stalin – Beria, pe care chiar guvernul moscovit l-a condamnat la moarte în 1953, după moartea stăpânului şi socrului său Iosif Stalin).

În Zemstva judeţului Sorocii era mult apreciat fruntaşul boier Constantin Cazimir, care sprijinea tinerii care vroiau să studieze în şcolile superioare şi nu aveau mijloace. În judeţul Lăpuşnei era mult apreciat Vasili Ianovski, proprietar de la Vadul lui Vodă, care în şedinţele Zemstvei susţinea puncte de vedere progresiste în toate problemele gospodăreşti ale judeţului. De orientare moldovenească erau Paul Gore, Mihail Glavce şi Vladimir Herţa. Acesta de pe urmă a fost ales şi primar al Chişinăului după ce se ilustraseră acolo Alexandr Schmidt şi Leopold Siţinski, care a jucat un rol şi în Duma Imperială în legătură cu problema constituţiei în Rusia, când cu prilejul acesta s-a făcut şi o proclamaţie aproape revo-luţionară, cunoscută sub denumirea de Выборгское воззвание[11].

[11] Este vorba de apelul din 10 iulie 1906 al unui grup de deputaţi din prima Dumă de Stat către cetăţenii Rusiei, prin care se cerea să refuze a plăti impozitele şi a face serviciul militar ca protest contra dizolvării Dumei.

Dintre colaboratorii mei i-am pomenit pe Simion Murafa şi pe Sergiu Cujbă. Primul, când şi-a terminat studiile universitare, a ajuns avocat în Chişinău şi un om foarte popular prin participaţiunile sale ca excelent cântăreţ la şezătorile culturale, pe care le organizam în sala mare eparhială din Chişinău, care era totdeauna arhiplină cu public simpatizant pentru mişcarea noastră moldovenească. Simion Murafa a fost într-o vreme şi conducător responsabil al publicaţiunilor noastre, când Neculai Alexandri a stat o bucată de vreme în preajma lui Lev Tolstoi la Iasnaia Poleana. Al doilea prieten, pe care l-am pomenit, e Sergiu Cujbă, cu educaţie din vechiul Regat şi cu talent literar, pe care îl moştenise de la părintele său Victor Crăsescu. Sergiu Cujbă şi cu mine participasem în anul 1912 la conferinţa pe ţară a social-democraţilor, care s-a ţinut în Sala Dacia şi la care s-a luat hotărârea politică remarcabilă că partidul va lupta pentru eliberarea Basarabiei de sub jugul ţarist. Acest angajament se lua la o sută de ani după răpirea Basarabiei. La conferinţă, ca reprezentant al Internaţionalei Socialiste II, a participat Leon Troţki, originar din târguşorul orheian Teleneşti. În treacăt fie zis, pe Leon Troţki l-am mai văzut o dată – la primul Congres al Sfaturilor populare din toată Rusia, care s-a ţinut la Petrograd în vara anului 1917, când, din îndemnul lui, noi – grupul delegaţilor din judeţele basarabene – l-am văzut şi pe Vladimir Ilici Lenin, cu care am discutat problema arzătoare pe atunci pentru noi basarabenii, ca să începem anul şcolar 1917–1918 în limba maternă. Această problemă o discutasem şi cu tovarăşul Kerenski, prim-ministru, căruia i-am cerut să se adreseze prim-ministrului de externe al guvernului român de la Iaşi să ne pună la dispoziţie câţiva profesori universitari şi pedagogi, care în timpul verii să ni-i pregătească pe profesorii şi învăţătorii noştri basarabeni şi totodată să ne ajute să ne facem manualele necesare, ca să începem anul şcolar 1917–1918 în limba maternă. Din păcate, Aleksandr Kerenski nu ne-a satisfăcut cu răspunsul său, şi de aceea ne-am adresat şi opoziţiei din Primul Congres al Sfaturilor populare. Vladimir Ilici Lenin reprezenta opoziţia bolşevică, şi el ne-a recomandat în scurte cuvinte aşa: „Procedaţi cum vă dictează conştiinţa naţională şi interesul politic, dar toate făceţi-le prin Sfatul Ţării al Basarabiei”. În treacăt fie spus că noi aşa am procedat în vara anului 1917. Dar până atunci am avut de trecut prin multe. Am lucrat în aşa fel, încât să nu înfundăm temniţele ţariste sau să nu trezim invidia şi duşmănia huliganilor din dreapta şi din stânga.

www.dacoromanica.ro

Colaboratori ai publicațiilor „Cuvânt moldovenesc” au mai fost pe vremea ceea, până la revoluția din 1917: Toader Inculeț, Mihai Minciună, Alecu Mateevici, Ion Costin, V. Bârcă. Anton Crihan, Tudose Roman – țăran, Andrei Scobioală, Dimitrie Damaschin, Iorgu Tudor, Dimitrie Bogos, Sergiu Niță, Romulus Cioflec, Mihail Ceachir (preot), Pavel Guciujna (preot), dr. Daniel Ciugureanu, Constantin Popescu (subinspector la Liceul Real din Chișinău), Teodor Păduraru, nepotul meu, și atâția alții, pe care eu eram bucuros să-i am la dispoziție, pentru ca să punem la cale un început de organizație politică a moldovenilor din jurul Chișinăului, pentru ca să-i utilizăm pentru susținerea cauzei noastre acolo, unde ne vor indica vremea și evenimentele. Această organizație se cerea și printre moldovenii angajați în serviciul militar, mai ales după eșecul trupelor rusești și române din războiul mondial, început în 1914 și în care intrase și România în 1916.

Cine știe ce lucru nu puteam face, căci eram tineri și fără experiență. Și cu toate acestea am făcut o mișcare ce s-a înscris în istoria neamului nostru ca o pagină din cele mai strălucite. De la început ne-am agitat pe tema libertății, discutând liber ceea ce se impunea la ordinea zilei. De altfel, aveam pilda ucrainenilor, care țineau să facă o Republică Ucraineană deosebită de cea rusească de la Petrograd sau de la Moscova. Apoi mai trebuia să luăm pildă de la evrei, care se organizau în Bundul lor și discutau și ideea sionismului. Eu aveam legături de bună prietenie cu Reveka Dobruşkina, cu Evelina Rozen și alte profesoare de la Școala evreiască de lucru manual din strada Haralambie. La Chișinău am trăit o vreme chiar în casa în care erau găzduite profesoarele școlii. Ș-apoi ideea unirii popoarelor în state naționale independente nu era interzisă în doctrina Partidului Socialist-Revoluționar, din care făceam parte. Singurul lucru, pe care eu nu-l admiteam la partidul meu, era secția teroristă, care, de altfel, a executat pe împăratul Alexandru al II-lea, pe primul-ministru Stolîpin și pe alții, care acum îmi scapă din memorie.

În genere vorbind, activitatea noastră publicistică în limba moldovenească sau rusească nu putea să joace un rol cu roade vizibile în Dumele Imperiale – prima, a doua, a treia și a patra. Și prima lege electorală de pe vremea guvernului lui Vitte și cea de a doua de pe vremea lui Stolîpin nu puteau să dea decât deputați din clasele privilegiate – cea a proprietarilor de moșii și cea a capitaliștilor, fabricanților și negustorilor, dar din partea

țăranilor abia dacă trecea câte unul de la curia țărănească. Ori noi nu puteam să ne bizuim decât pe mulțimea țărănimii basarabene, pe care guvernele țariste n-au putut-o rusifica. Dar ce rol putea să joace un țăran basarabean față de 7–8 deputați boieri ca Krupenski, Purişkevici, Ivanovschi, popa Ghepețki sau episcopul Serafim, care nu știau nici o vorbă moldovenească, dar se supuseseră politicii rusofile. Ba s-a întâmplat așa că, atunci când în a III-a Dumă Imperială reprezentantul țărănimii basarabene, Sefer, a ridicat chestiunea predării învățăturii în școlile primare din satele moldovenești în limba maternă a școlarilor, s-a ridicat popa Ghepețki, spunând că moldovenii basarabeni sunt foarte mulțumiți să învețe în limba rusească, ba chiar sunt fericiți să se roage lui Dumnezeu în biserică în limba veche slavonă. Și moldoveni de talia octombristului Dicescu, profesorului universitar de la Petrograd – Grădescu, profesorului și ministrului învățământului Kasso (sau mai corect: Caşu) n-au știut să-i dea peste bot acestui popă Ghepețki. Iar noi, intelectualii basarabeni cu tendințe socialiste și revoluționare, eram neorganizați și nu puteam să ne impunem în alegerile pentru Duma Imperială. Singurul lucru pe care îl făceam cu un oarecare succes era să trimitem tineret moldovenesc basarabean la studii universitare la Iași, unde acești tineri erau ajutați de rectoratul universitar de sub conducerea lui Constantin Stere cu burse. Și mai frumos e că în chestia de ajutorare a studenților basarabeni au ajutat și profesorii Nicolae Iorga și Alexandru Cuza, care erau de altă culoare politică decât C. Stere și chiar se purtau cu adversitate față de dânsul. Unde ei se înțelegeau bine, era ajutorarea materială a studenților basarabeni, încât dacă Basarabia nu putea fi tratată cu atenția politică cuvenită de către guvernele românești – cel liberal sau cel conservator –, se găseau oameni ca naționaliștii Iorga și Cuza și liberalul (fost poporanist revoluționar basarabean) C. Stere. Poate că eu, prin scrisorile mele din Basarabia pe care mi le tipărea revista de la Iași „Viața Românească” de sub conducerea lui Constantin Stere și Garabet Ibrăileanu, mare critic literar al revistei, am ajutat chestia unui început de predare a limbii moldovenești în Seminarul Teologic și în Școala Eparhială de Fete de la Chișinău și de aceea veni la Chișinău părintele Grigore Constantinescu, care a predat limba la Școala Eparhială și care prin anul 1913 a început să editeze ziarul moldovenesc „Glasul Basarabiei”.

www.dacoromanica.ro

Dar şi mai mare rol au jucat revista şi apoi şi gazeta „Cuvânt moldovenesc”, pe care le-am scos împreună cu bătrânul Neculai Alexandri şi tânărul Simion Murafa. Şi revista şi apoi gazeta pătrundeau nu numai în satele din Basarabia moldovenească, dar şi în Transnistria şi chiar în depărtata Siberie, în regiunile Amurului, Usuriiskului, Dalnii Vostok[12] şi în Asia Mijlocie, unde fuseseră îndemnaţi să se ducă mulţi moldoveni basarabeni, care în calitatea lor de ţărani căpătau loturi incomparabil mai mari, decât acele pe care le aveau în Basarabia şi pe care şi pe acelea le pierdeau din pricina politicii de diviziune a ţărănimii, pe care o făcea guvernul de la Petrograd.

Războiul ne deşteaptă, ne apropie

Şi mai mare răspândire căpătă ziarul nostru „Cuvânt moldovenesc” odată cu izbucnirea războiului mondial, la 19 iulie 1914[13], când soldaţii moldoveni basarabeni au umplut frontul, iar din 1916, când a intrat în război şi România împotriva Germaniei, Austro-Ungariei, Bulgariei şi Turciei. Cu prilejul acesta, moldovenii noştri basarabeni au luat contact cu fraţii lor de sânge din România, mai ales atunci când o parte din trupele româneşti a trebuit să se retragă pentru refacere pe teritoriul Basarabiei, deoarece fuseseră nevoite să se retragă din Muntenia şi Transilvania, căci suferiseră înfrângeri şi trebuiau să vină în dosul frontului sudic şi răsăritean, adică în Basarabia, spre a se reface. Aceste acţiuni militare româneşti au jucat un rol şi în 1917, când, în legătură cu triumful revoluţiei socialiste-revoluţionare şi democratice (cu constituţionaliştii democraţi în frunte), s-a impus o organizare a sfaturilor populare ţărăneşti, judeţene, orăşene şi guberniale, care să participe la conducerea gospodăriei ţării şi a administraţiei politice. Mai mult decât atâta: s-a impus şi organizarea sfaturilor soldăţeşti. Şi noi, intelectualii basarabeni, am fost îndemnaţi să ne dedicăm acestor acţiuni de organizare a sfaturilor (consiliilor) populare, căci vechii conducători ai Zemstvelor judeţene şi ai celei guberniale şi ai oraşelor nu mai erau nici suficienţi, nici ascultaţi de masele populare.

[12] Extremul Orient.

[13] La 19 iulie (l august) Germania declarase război Rusiei: deschiderea ostilităţilor începuse, de fapt, la 15 (28) iulie 1914.

Moldovenii dintre boierii provinciei încercaseră să se organizeze într-un partid naţional în frunte cu Vasile Stroescu şi cu Vladimir Herţa, dar din acţiunea lor n-a ieşit mare lucru (abia după Unirea Basarabiei cu România V. Stroescu a ajuns preşedinte de vârstă al Camerei Deputaţilor, Vladimir Herţa – primar al Chişinăului), cu toate că noi, revoluţionarii, nu i-am împiedicat să fie aleşi şi în Sfatul Ţării de la Chişinău, căci noi consideram orice forţă intelectuală utilă spre a fi consultată în treburile politiceşti şi nu ne făceam monopolişti în treburile obşteşti.

Eu personal, rămânând la conducerea presei moldoveneşti basarabene, am fost ales deputat la primul Congres al Sfaturilor populare de la Petrograd, şi, când eram întrucâtva reţinut de treburile locale în Chişinău şi în Basarabia, eram solicitat telegrafic să vin la Petrograd pentru discuţia treburilor basarabene, în care eram socotit ca specialist.

Că reprezentanţii provinciei noastre în Sfatul Ţării au mers mai departe şi au hotărât Unirea Basarabiei sub conducerea lui Ion Inculeţ şi reforma agrară sub conducerea mea, aceasta este o hotărâre de însemnătate istorică şi eu personal nu mă simt câtuşi de puţin trădător al ideilor mari revoluţionare, care au dus la lichidarea Rusiei obscurantiste de altădată.

Cu gândul la cei din Basarabia

O problemă care ar mai merita să fie discutată la sfârşitul acestui caiet improvizat ar fi zarva adversarilor noştri. Noi am făcut ceea ce ni se impunea de o lege a istoriei. Toate popoarele doresc să fie libere, să nu depindă de state şi neamuri străine. Noi, românii, avem un trecut plin de suferinţă şi lupte împotriva turcilor, care au făcut din noi un popor vasal. Dar turcii n-au avut de a face numai cu luptătorii români pentru independenţă. De la un timp, turcii s-au ciocnit cu ruşii, care erau conduşi de ţarii şi comandanţii lor politici şi militari spre a cuceri Balcanii şi ieşirea din Marea Neagră în Marea Mediterană. Această întâlnire a turcilor cu ruşii nouă, românilor, ne convenea şi nu, căci ruşii nu se mulţumeau să-i dezmoştenească pe turci de Balcani şi de strâmtori, ca popoarele balcanice să rămână libere şi independente. Ţarii Rusiei râvneau să ajungă şi stăpâni pe toate popoarele, care le stăteau în cale: români, bulgari, sârbi, greci. Noi, moldovenii din Basarabia, am fost prima victimă a acestei politici de lărgire a hotarelor imperiului ţarilor ruşi. Şi cum au procedat guvernatorii,

www.dacoromanica.ro

episcopii şi toţi ispravnicii administrativi ai Rusiei în Basarabia românească? Au căutat să-i fure libertatea discuţiilor în problemele obşteşti, libertatea creaţiei unei culturi româneşti, cum se putea lucra peste Prut, în Moldova, Muntenia şi mai departe. Ni s-a furat limba din şcoală, din instituţiile de stat şi publice şi chiar din biserică, unde credinţa ortodoxă era aceeaşi ca şi în Rusia moscovită. Ce-am păţit eu în năzuinţa mea de a-mi face datoria faţă de moldoveni şi de cultura românească s-a văzut, cred, în paginile de până acum. Dar ce a păţit bunul meu frate – Ioan Halippa, harnicul cercetător al trecutului românesc basarabean, după documentele, hrisoavele şi arhivele rămase de la domnitorii Moldovei şi de la fel de fel de feţe, care au trăit în Basarabia sau au avut legături cu ea? Unde este fratele meu şi ce s-a întâmplat cu el şi familia lui după ce a fost scos din Basarabia şi dus într-o slujbă în gubernia Ekaterinoslav şi apoi în Taurida? Nici până acum nu se ştie nimic ce s-a făcut cu familia Halippa de peste Nistru, când acolo s-a pus hotar între noi – românii – şi ruşi, deşi aceştia au recunoscut acest hotar şi prin tratatul de convieţuire paşnică[14], semnat de Nicolae Titulescu, din partea statului român, şi de Litvinov, din partea statului rus, prin care tratat s-ar fi putut înlesni legăturile dintre noi şi ruşi. Din păcate, aşa-zişii comunişti de sub dictatura lui Stalin au omorât orice năzuinţe în privinţa legăturilor paşnice între România şi Rusia, încât politica generalului Antonescu a adus la un război cu Rusia şi în urma acestui război Basarabia din nou e sub stăpânirea Moscovei, deşi nominal provincia aceasta moldovenească este, dragă Doamne, organizată ca Republică Socialistă şi Sovietică Moldovenească. Dar dacă observi mai de aproape listele conducătorilor şi reprezentanţilor Moldovei dintre Prut şi dincolo de Nistru, ele sunt pline de persoane străine de poporul moldovenesc. Şi ce pot să facă bieţii moldoveni sub o conducere şi reprezentanţă străină? Ş-apoi şi noi, cei din Republica Română, nu putem fără daună să ne lipsim de concursul românilor basarabeni şi de dincolo de Nistru. Toate neamurile îşi produc o viaţă şi o cultură vrednică de ele numai atunci când lucrează cu toţi fiii împreună, ajutându-se şi sprijinindu-se în mod reciproc. Şi de ce românii să fie lipsiţi de acest drept, doar şi în Republica noastră Democratică Română şi în Republica Sovietică

[14] Probabil, referinţă la stabilirea de relaţii diplomatice între România şi U.R.S.S., la 9 iulie 1934.

Moldovenească domneşte aceeaşi organizaţie socialistă statală, cu sfaturi populare peste tot şi cu organizaţii de partid unice la conducerea treburilor obşteşti şi statale – fie economice, fie politico-administrative, fie culturale şi de tot soiul.

* * *

Terminând acest caiet, mai vreau să spun câteva cuvinte despre păţaniile mele personale.

Eu nu m-am aşteptat ca un Stalin să-mi pretindă arestarea din capitala României, al cărei cetăţean sunt din 27 martie 1918, când Basarabia s-a unit cu România. Şi în Ţara Românească s-a găsit un ministru de Interne, Teohari Georgescu, şi un ministru de Externe, Ana Pauker, care să mă aresteze şi să mă predea lui Stalin, iar acesta prin instrumentele lui să mă condamne la muncă silnică în Siberia la 25 de ani. Dar am avut noroc să zdohnească Stalin şi dictatorul lui de la Securitate, Beria. Poate la eliberarea şi reabilitarea mea a contribuit şi modesta mea activitate de curăţitor de gunoaie şi closete în 11 lagăre siberiene, până la Baikal şi dincolo, în tot cazul, mi s-a dat un bilet de reabilitare completă din partea administraţiei sovietice. Dar în ţară nu-s reabilitat nici până în prezent[15]. Nu mi se plăteşte pensie de profesor şi nici pensie de merit special, la care am fost recomandat de Academia Republicii Române, în compunerea ei actuală. Din pricina asta şi la vârsta de octogenar peste un an, îmi vine foarte greu, mai ales că în absenţa mea am fost deposedat de tot ce am avut până la ultima cămaşă, iar familia mi-a fost scoasă din casă unde am lăsat-o, în str. Alexandru Donici nr. 32 şi care e în coproprietare cu dl Alexandru Munteanu, şi acum trăiesc într-un subsol din str. Muzelor nr. 2. Dar aşa mi-a fost soarta!

* * *

După aproape zece ani, am recitit aceste note şi, găsind faţa coperţii goală, vreau să-mi completez povestirea cu câteva rânduri scurte. După ce a zdohnit căţeaua parşivă[16], cum o numea Petre Groza, şi după ce şi nevolnicul ei preşedinte, sau mai bine zis lacheul ei nevolnic a murit, lucrurile

[15] În anul 1962.

[16] Ana Pauker.

www.dacoromanica.ro

s-au mai schimbat. Politica pe care a dus-o răposatul Gheorghe Gheorghiu-Dej a izbăvit Republica Populară Română de prezența în țară a numeroșilor consilieri ruși din ministere și din întreprinderi. Lucrul acesta devenise necesar, pentru că agenții Moscovei deveniseră odioși și în ochii Partidului Comunist Român. Totodată, se constatase că U.R.S.S. ne jefuise peste măsură și nu mai avea ce să ne pretindă: țara nu mai avea păduri, nu mai avea uraniu, nu mai avea atâta petrol și cereale, ca să plătească mașinile rusești, care, de altfel, se dovediseră proaste, mai scumpe decât cele din Germania și din alte țări cu industrii variate. Politica de independență a R.P.R. s-a impus mai ales când s-a văzut că U.R.S.S. clocește gândul să ne încorporeze Moldova în R.S.S.M., iar din Dobrogea, din Basarabia de sud și din Bulgaria să facă o federație agricolă, condusă de un rus, un bulgar și un român, deci doi împotriva unuia. U.R.S.S. mai clocește și gândul de a face din Ardealul nostru o nadă pentru unguri, șantajându-ne pe noi.

Personal, eu am profitat de pe urma schimbării politicii românești: astăzi sunt repus în drepturile mele de pensionar și trăiesc în casa mea.

Publicat după: „Patrimoniu. Almanah de cultură istorică”,
Chișinău, 1990, nr. IV, p. 17–40

Pan Halippa. Cronica vieții mele

(Memorii* în manuscris)

Caietul nr. l

/.../ Prima revoluție rusească a izbucnit în legătură cu înfrângerea Rusiei Mari de Japonia, pe care lumea până atunci o socotea mică, dar care s-a dovedit mai tare decât slăbănogul colos euro-asiatic. Noi, moldovenii din Basarabia, nu puteam să nu vedem realitatea și am prins și noi curajul necesar. Studenții de la Dorpat, printre care mă găseam și eu, am început să discutăm, ce putem face noi pentru frații noștri din Basarabia. Cu Neculai Bivol, fiul preotului de la Ialoveni, și cu alți membri ai Pământeniei moldovenești basarabene[1] am discutat chestiunea tipăririi unei foi în limba maternă pentru moldoveni. Neculai Bivol și Pavel Grosu erau din membrii mai vechi ai Pământeniei basarabene, care păstrau cu sfințenie spiritul național al vajnicului luptător Ion Pelivan, care era exilat la Arhanghelsk pentru propaganda ce o făcuse printre studenții basarabeni.

Mișcarea noastră studențească, însoțită cu declararea de grevă și cu boicotul administrației academice, a fost considerată de Ministerul de Instrucție ca periculoasă și universitatea noastră a fost închisă și studenții basarabeni au părăsit Dorpatul și au plecat în Basarabia. Eu cu Neculai Bivol am fost arestați și trimiși pe etape în provincia natală ca să fim supuși controlului polițienesc. În drum am avut tot timpul să tăinuim în limba moldovenească fel de fel de probleme, și agenții care ne su-

*Memoriile au fost scrise în 1969.

[1] Organizație politică a studenților din Basarabia, care-și făceau studiile la instituțiile de învățământ din Dorpat și care avea ca obiectiv principal lupta pentru redeșteptarea națională și dezrobirea de sub dominația țarismului rus.

www.dacoromanica.ro

pravegheau mereu încercau să afle despre ce vorbim şi noi le spuneam că discutăm chestii ştiinţifice, şi Niculai Bivol, care era naturalist desăvârşit, le povestea fel de fel de fenomene şi legi naturale. Agenţii ne obiectau de ce nu vorbim în limba rusească, ca să înţeleagă şi ei. Dar eu le spuneam: „De ce nu vorbiţi şi voi în limba noastră românească şi vă mărginiţi să vorbiţi numai ruseşte? Odată ce Rusia a cuprins atâtea ţări şi popoare străine, slujbaşii statului trebuie să le ştie toate limbile lor, căci îi mai uşor să-i înveţi pe un milion de funcţionari limba popoarelor alogene decât să sileşti o sută de milioane de oameni din aceste popoare să vorbească limba rusească. Şi-apoi, dacă este vorba ca noi, moldovenii, să învăţăm limba rusească, trebuie să fie silită să înveţe această limbă şi împărăteasa, care este o nemţoaică şi nu ştie să vorbească ruseşte. Şi, în sfârşit, este mare greutate cu împăratul Rusiei, care ar trebui să ştie 50–60 de limbi străine, câte popoare străine are sub stăpânirea sa". Aceste obiecţiuni, pe care le făceam eu într-un chip cu totul cuviincios, i-au pus pe agenţii păzitori în încurcătură şi ne-au lăsat după aceea în pace.

Oricum, după popasuri în oraşele Riga, Moscova, Kiev şi Odesa, am ajuns la Chişinău şi aici am fost înregistraţi ca nişte studenţi turbulenţi, care trebuie să fim supravegheaţi de poliţie. /.../

/.../ Ajunşi la Chişinău, am început să ne orientăm. Eu m-am dus la familia Komarniţki, care era în legături cu fratele meu; el era însurat cu Valentina Grigorievna, una din fiicele lui Grigori Komarniţki. Fratele meu nu mai era în Ghişinău: el fusese transferat din 1905 ca inspector al învăţământului la Novo-Moscovsk, gubernia Ekaterinoslavului. Am luat apoi legătură cu fruntaşul mişcării naţionale din Basarabia, Ion Pelivan, căruia i-am expus intenţiunea mea şi a lui Neculai Bivol să scoatem o gazetă moldovenească. Din discuţiile avute, am ajuns la concluzia că ar fi bine să luăm legătura cu moldovenii basarabeni, aflători în România. Primul la care ne-am gândit a fost Constantin Stere, căruia i-am şi comunicat, prin cumnatul său, Gheorghe Constantinovici Grosu, notar public în Chişinău, că am avea nevoie să ne sfătuim cam ce avem de făcut, ca să utilizăm manifestul de libertăţi al ţarului Neculai al II-lea din 17 octombrie 1905. Acest manifest făgăduia popoarelor din Rusia dreptul de a se conduce pe baza dreptului la libertate. Noi, moldovenii Basarabiei, nu puteam să rămânem nepăsători faţă de problema mare a organizării noastre politice, culturale, economice şi sociale, care organizare trebuia să asigure naţiunii

noastre un viitor mai destoinic decât trecutul şi prezentul păcătos. Ideea invitaţiei lui Constantin Stere şi a altor fruntaşi moldoveni la acţiunea pe care vroiam s-o începem noi, tinerii în Basarabia noastră, a dat roade bune: au început să se adune când în casa lui Emanuil Gavriliţă, când în casa lui Gheorghe Grosu, când în casa lui Alexandru Botezat următorii: Ion Pelivan, Ion Inculeţ, Alexie Nour, Neculai Popovschi, Vasile Hartia, Pavel Gore, Neculai Alexandri, Neculai Bivol, Vasile Oatu, Vasile Stroescu şi alţii. Chestiunile care se discutau priveau problemele şcoalei, bisericii, instituţiilor publice şi mai ales ale ţărănimii noastre moldoveneşti asupra cărora insistam mai ales noi, poporaniştii sau „narodnicii", cum ne spuneam noi într-un termen rusesc. Acest curent a triumfat odată cu venirea lui C. Stere de la Iaşi. El a făcut asupra noastră a tuturor o impresie formidabilă. Ne fermeca mai ales limpezimea gândurilor, pe care ştia să le expună în fraze frumoase, pline de puterea convingerilor politice şi a ştiinţelor de tot soiul.

Discuţiile s-au purtat în jurul scoaterii ziarului „Basarabia", asupra programului ziarului şi a Partidului Naţional Moldovenesc, care trebuiau să lupte pentru democraţie, pentru libertate, pentru dreptul poporului nostru de a se ocârmui pe baza legii de autonomie a Basarabiei şi pentru înfăptuirea unor reforme economice, din care prima să fie reforma agrară. Urmau apoi naţionalizarea şcolii, bisericii şi a instituţiilor publice, unde peste tot să domnească limba poporului. Prudenţa şi modestia pretenţiilor noastre moldoveneşti nu vroiau să atace drepturile statului rus, drepturile popoarelor conlocuitoare pe teritoriul Basarabiei, socotindu-i pe puţinii ruşi, ucraineni, evrei, bulgari, găgăuzi, nemţi şi francezi în drept să-şi aibă şcolile lor, bisericile lor şi limba lor,

Cum am înfăptuit primul ziar „Basarabia", destinat pentru poporul moldovenesc din Basarabia şi din Transnistria, am povestit într-un caiet pentru anii 1905, 1906 şi 1907 şi nu e nevoie să mă repet. Aici ţin să spun câteva cuvinte cu privire la organizarea Partidului Moldovenesc şi organizarea economică a moldovenilor basarabeni.

Partidul Naţional Democrat Moldovenesc n-a avut condiţii prielnice pentru organizare. Dacă ziarul „Basarabia" ar fi avut o durată mai îndelungată, poate că şi partidul s-ar fi înjghebat cumva. Dar ziarul „Basarabia" a fost de scurtă durată şi fiind persecutat de forţele reacţionare ale statului şi provinciei, n-a putut să ajute organizarea partidului. Altceva s-a întâmplat când am înfiinţat, în 1913, revista „Cuvânt moldovenesc" şi, în

www.dacoromanica.ro

1914, gazeta „Cuvânt moldovenesc”. Aceste publicaţiuni au avut o viaţă lungă şi au reuşit să ajungă nu numai organe ale Partidului Naţional Moldovenesc, dar chiar centru al întregii mişcări moldoveneşti din Basarabia şi din Rusia. Aici se puneau la cale şi de aici porneau toate ideile şi acţiunile care i-au făcut pe moldoveni participanţi la viaţa publică şi politică a Rusiei, iar în revoluţia din 1917 publicaţiile „Cuvântului moldovenesc” de sub conducerea mea, ca secretar al Partidului Moldovenesc, au ajutat opera de proclamare a Basarabiei ca republică moldovenească autonomă în cadrul Uniunii republicilor populare din Rusia şi, apoi, a Republicii Moldoveneşti Independente, care în 1918, la 27 martie, s-a unit cu România.

Toate acestea au fost cu putinţă nu numai mulţumită revoluţiei din 1917, dar şi pentru că moldovenii din Basarabia au produs din sânul lor câţiva oameni de concepţie românească progresistă, care au propovăduit-o ani de-a rândul şi zilnic, verbal şi în scris, în toate împrejurările vieţii.

Unul din aceşti oameni a fost Ion Pelivan, care, după cum socot eu, a fost cel mai autentic reprezentant al Basarabiei moldoveneşti, unde spiritul naţional românesc a fost mereu viu şi s-a manifestat în fapte şi forme pe care n-a putut să-l împiedice despotismul ţarist de la 1812 până la 1917. Stăpânirea ţaristă a făcut totul pentru rusificarea Basarabiei, dar în ea a trăit de-a lungul veacului dorul de a şti ce se petrece dincolo de Prut. Toată lumea, de la cel mai neumblat ţăran basarabean până la elementele cele mai mişcătoare din moldoveni şi din străini, a ştiut că la apus de Prut trăiesc oameni care grăiesc aceeaşi limbă ca şi noi, moldovenii din Basarabia, că aceşti oameni au libertate, au şcoli, unde copiii şi tineretul învaţă în limba mamelor lor şi de aceea prind mai uşor cunoştinţele necesare în viaţă; că aceşti oameni au biserici în care se slujeşte în limba poporului şi pot mai uşor să se împărtăşească din învăţăturile luminoase ale lui Hristos, că acestor oameni, când se duc la instituţiile publice, li se vorbeşte în limba lor şi ei înţeleg ce li se cere de la stat şi de la conducătorii lui. Noi, basarabenii, ne dădeam seama că rânduielile de dincolo de Prut sunt mai bune decât în Basarabia. De bună seamă că unii din basarabeni nu ştiau cum şi când s-au petrecut lucrurile care au schimbat faţa vieţii de la noi şi de la fraţii de peste Prut. Şi tocmai aici a fost marele rol a lui Ion Pelivan: el a căutat să-i lămurească pe toţi de ce noi, moldovenii din Basarabia, suntem în urma celor de peste Prut. Mai mult decât atât, Ion Pelivan

căuta să adune dovezi că spusa ruşilor este mincinoasă, cum că noi basarabenii suntem moldoveni, iar cei de peste Prut sunt români, sunt franţuziţi, sunt stricaţi de obiceiuri şi credinţă de aiurea. Ca să-i lămurească bine pe cei neştiutori, Ion Pelivan aducea cărţi din România şi oamenii se încredinţau că nu-i nici o deosebire între graiul nostru moldovenesc din Basarabia şi graiul românesc al fraţilor din Muntenia şi a celor din Ardeal şi Bucovina. Pe calea aceasta Ion Pelivan a lămurit mii de basarabeni de toate vârstele şi din toate tagmele. Iar când în urma primei revoluţii ruseşti, din 1905, noi am căpătat posibilitatea să facem propagandă nu numai verbal, dar şi prin tipărirea ziarului „Basarabia”, Ion Pelivan a fost cel dintâi secretar de redacţie al gazetei noastre. /.../

/.../ Mi-aduc aminte discuţiile, pe care le-am avut pe vremuri cu Zamfir Arbore, cu Dobrogeanu-Gherea, cu Petre Cazacu, cu Axentie Frunză şi mai ales cu Constantin Stere, cu Vasile Stroescu şi alţii, care cu toţii erau de acord că românii, fie că se numesc moldoveni, munteni, ardeleni sau bucovineni, trebuie să se unească, pentru ca pe calea aceasta să fie mai în stare să producă valori culturale, economice şi de altă natură şi astfel, în marea familie a popoarelor de pe lume, să reprezinte o forţă mare creatoare şi cu caracteristica originală a unui popor daco-roman, care şi-a păstrat fiinţa la răspântia altor drumuri şi popoare cu caracterele lor, fireşti naturii lor.

Şi tot aşa gândeau Leon Troţki şi Vladimir Lenin, cu care am avut prilej să discut în vara anului 1917, la Petrograd, la primul Congres al sfaturilor populare, la care am fost trimis ca delegat al Basarabiei, împreună cu Sinicliu şi alţii. Chestiunea colaborării culturale sau, mai restrâns, şcolare între Basarabia şi România a fost pusă de realitatea stărilor în care trăiam pe atunci. Eu am expus lui Kerenski şi Miliukov, care erau factorii hotărâtori ai politicii ruseşti de pe atunci, problema necesităţii ca noi, moldovenii din Basarabia, să începem anul şcolar 1917–1918 în limba maternă. Însă noi eram stingheriţi de starea de fapt că nu aveam nici învăţători şi [nici] profesori care să predea în limba poporului nostru şi nu aveam nici manuale şcolare, deoarece sub ţarism am fost lipsiţi de dreptul firesc de a avea şcoală în limba noastră. Singura soluţie era ca noi, moldovenii basarabeni, să apelăm la fraţii noştri de la Iaşi, unde era şi guvernul României, să ne dea o echipă de învăţători şi profesori, care în lunile de vară, până în toamnă, când se deschid şcolile, să ni-i pregătească pe ai noştri la cursuri

www.dacoromanica.ro

speciale. Şi în al doilea rând, să ni se dea voie să utilizăm manuale şcolare de limbă, de istorie, de aritmetică, de geografie, de ştiinţe naturale şi altele din România, căci noi n-aveam timpul să le compunem la noi acasă în Basarabia şi să le tipărim la Chişinău, unde nu aveam nici tipografiile necesare cu litera latină, în care chip natural se îmbracă limba noastră de origine neolatină. Kerenski şi Miliukov nu s-au învoit cu propunerea şi cu cererea noastră, a moldovenilor basarabeni. Şi atunci eu am tratat chestiunea întâi cu L. Troţki, pe care îl cunoşteam personal, şi apoi cu V. Lenin, la care am putut ajunge prin mijlocirea lui L. Troţki. Ambii au admis punctul nostru de vedere, şi formula pe care a dat-o V. Lenin îl caracterizează ca pe un om de cultură şi de stat, care nu se împiedică de buturugi naţionale. V. Lenin a spus: „procedaţi cum vă dictează conştiinţa naţională şi interesul politic şi cultural, dar faceţi-o prin Sfatul Ţării al vostru". Formula lui V. Lenin ne-a dus la Unirea Basarabiei, ca Republică Moldovenească Independentă, legiferată de Sfatul Ţării la 24 ianuarie 1918. Unirea era considerată şi de comunştii români ca un act normal şi de însemnătate istorică pentru naţiunea română. Am avut prilejul să discut chestia aceasta cu Dobrogeanu-Gherea, Gheorghe Cristescu-Plăpumaru, cu Cocea şi alţii, iar de la Petre Constantinescu-Iaşi am primit în 1918 următoarea telegramă: „Dlui Pan Halippa, vicepreşedinte al Sfatului Ţării, Chişinău. Cele mai calde felicitări din partea fostului tău camarad de Universitate de la Iaşi şi tovarăş de idei pentru îndeplinirea idealului căruia ţi-ai închinat viaţa: Basarabia democratică lipită de ţara mumă. Petru Constantinescu, sublocotenent rezervă, Regimentul 14 recruţi Huşi." /.../

Caietul nr. 4

/.../ Organizaţia ostăşească de la Odesa s-a manifestat în chip strălucit pe ziua de l mai 1917, când ofiţerii şi soldaţii moldoveni, în număr de peste 10 000 de oameni, au defilat pe străzile frumoase ale oraşului cu muzică şi steaguri naţionale, pe care era scris: „Trăiască Republica democratică federativă!" şi „Trăiască Basarabia autonomă!". Personal am participat la această manifestaţie şi pot mărturisi că am trăit clipe de neuitat. Într-o piaţă publică („Kulikovo Pole") s-a ţinut adunarea naţională nu numai a ostaşilor din garnizoana Odesa, ci şi a numeroaselor delegaţii din alte centre din sudul Rusiei. Am spus şi eu un cuvânt, ca unul care mă trudisem,

alături de E. Cateli, la organizarea ostaşilor moldoveni din Odesa, în vizitele mele acolo, în martie şi aprilie, ca secretar al Partidului Naţional Moldovenesc şi ca director al „Cuvântului moldovenesc", care propovăduise dragostea de neam şi patrie, dar totodată înţelegea să folosească revoluţia rusească spre a deştepta pe moldoveni şi a-i face cât mai degrabă stăpâni pe pământul Basarabiei şi participanţi la viaţa politică a neamului întreg. La lucrurile acestea totodeauna m-am gândit şi, fiind la Odesa, nu puteam să uit că acolo se găsea în suferinţă marele nostru român basarabean Vasile Stroescu, pe care îl vizitasem şi în martie şi aprilie, deci, am sugerat ideea să trecem cu impunătoarea mulţime a moldovenilor basarabeni prin faţa hotelului „London", unde stătea acest Mecena al neamului românesc, care şi-a cheltuit viaţa şi averea pentru nevoile vitale ale românilor de pretutindeni. Şi i-am procurat cea mai mare bucurie în viaţă, când a văzut cu ochii lui minunatul tablou al ostăşimii moldoveneşti basarabene, care se încadra în rândurile strânse şi unite ale neamului pentru salvarea lui. Doar la Odesa pe vremea aceea se găseau şi refugiaţi din Ardeal, din Bucovina şi chiar din România, care era călcată în cea mai mare parte a ei de germani şi austro-ungari.

Astăzi, când scriu aceste rânduri, după 50 de ani de la evenimentele din 1917, mă întreb, în gândul meu, dacă noi, moldovenii basarabeni, am ştiut să ne facem datoria bine sau noi am fost numai nişte învăţăcei ai revoluţiei ruseşti, care am fost în stare să uităm interesele mari ale neamului românesc? Îmi pun această întrebare pentru că noi, după ce ne-am făcut datoria în conştiinţă şi am reuşit pentru clipele acelea să facem să triumfe ideea autonomiei Basarabiei şi apoi chiar să unim Basarabia cu România, am fost mereu criticaţi de unii români din Ardeal şi din Vechiul Regat, ca şi cum noi am fi uitat să fim români şi eram numai nişte revoluţionari, smintiţi de ideile socialiste. Cred că manifestaţia românească pe străzile Odesei este cel mai bun răspuns celor care ne considerau nişte oameni nepregătiţi pentru treburile politice. Totuşi, fiindcă gândul meu a alunecat în domeniul speculaţiunilor politicii trebuie să mă opresc puţin şi să discut chestiunea în fond. Am fost noi numai socialişti şi revoluţionari? Toată lumea a văzut că suntem români, animaţi de gândul şi dorul de a ne pregăti neamul pentru mari reforme sociale şi prin ele a face posibilă înfăptuirea unităţii naţionale. Doar am fost şi suntem un popor care trăim din munca

www.dacoromanica.ro

noastră şi nu exploatăm pe nimeni. Dar, totodată, ţinem să nu fim exploataţi de alte neamuri sau de unii privilegiaţi politici, oricine ar fi ei: împăraţi, regi, dictatori norocoşi, capitalişti, militari sau chiar nişte netrebnici care ştiu să umble cu doctrine, cu partide, cu minciuni şi alte practici înşelătoare. /.../

/.../ Şi ceea ce am făcut noi, moldovenii basarabeni, la Odesa era numai un început. Au urmat fapte, pe care trebuie să le expun mai departe în această *Cronică a vieţii mele*. Organizaţia militară a trimis delegaţi pe fronturi şi în garnizoane cu ostaşi moldoveni în unităţi mari, ca să-i lămurească în problemele politice şi asupra punctului nostru de vedere cu privire la autonomia Basarabiei şi la organizarea Congresului General ostăşesc. În primul rând, a trebuit să ne preocupăm de organizarea centrului militar la Chişinău. Au fost delegaţi: Anton Crihan şi Neculai Ciornei cu organizarea şi inspectarea cohortelor militare, care să stăvilească dezmăţul anarhic prin satele Basarabiei, provocat de dezertorii de pe frontul românesc; Gherman Pântea, Ştefan Holban, Ghiţă Năstase, Ion Păscăluţă cu organizarea Sfatului şi Comitetului ostăşesc basarabean, cu sediul la Chişinău; Simion Murafa şi Ion Buzdugan cu vizita unităţilor de pe front unde se găsesc ostaşi moldoveni. /...[2]/ şi Dimitrie Cărăuş[3] cu vizita garnizoanelor unde stăteau unităţi militare de rezervă. Toţi aceştia şi alţii şi-au făcut bine datoria în coloanele „Cuvântului Moldovenesc". Nr. 42, 43, 45, 48, 52, 53, 56, 58, 59, 61 şi altele sunt pline de informaţii şi de hotărâri ale ostaşilor moldoveni din Ekaterinoslav, Sevastopol, Tighina, Bolgrad, Iaşi, Roman, Bârlad şi altele. Comitetul Central ostăşesc din Chişinău, compus din elemente active, a participat la acţiunile Partidului Naţional Moldovenesc în legătură cu congresele ţărăneşti, învăţătoreşti şi cooperatiste, în legătură cu organizarea cursurilor pentru învăţători, când a trebuit să se deie o luptă susţinută împotriva elementelor recalcitrante, care nu vroiau să participe la cursuri şi se opuneau la întrebuinţarea literei lăţite la tipărirea manualelor şcolare şi mai ales să puie beţe în roate la propaganda ideii de autonomie a Basarabiei. Un rol frumos l-au jucat: Vasile Cijevschi, Gherman Pântea, Ion Păscăluţă, Teodosie Cojocaru, Iorgu Tudor, Ştefan Holban, Ghiţă Năstase, Simion Murafa, Ion Buzdugan, Vasile Gafencu, Constantin Osoian, Anatolie Moraru,

[2] Text ilizibil.
[3] În text e greşit – Căram.

Elefterie Sinicliu, Andrei Scobioală, Chiril Spinei, Vladimir Bujor, Vasile Ţanţu, Ion Codreanu, Grigore Cazacliu, Ion Creangă, Neculai Grosu, Mihail Minciună, Vasile Harea şi alţii. Vasile Tanţu a prezidat adunarea de constituire.

O acţiune importantă a fost şi aceea de a stabili legătura de colaborare între Comitetul Central Ostăşesc şi Comitetul Central Ţărănesc. Ion Inculeţ şi Pantelimon Erhan, veniţi la Chişinău cu îndrumări de la centru, încetul cu încetul, au fost câştigaţi pentru punctul de vedere local şi ideea autonomiei Basarabiei a fost îmbrăţişată de toată lumea, când s-a văzut că Petrogradul este bântuit de idei extremiste şi n-are nici timpul şi nici mijloacele necesare ca să ne fie de un folos în mişcarea noastră naţională. Între Basarabia şi Petrograd s-a interpus, la un moment dat, Ucraina, întâi autonomă, iar apoi şi independentă, şi noi, vrând-nevrând, a trebuit să ne ocupăm singuri de soarta noastră. La această politică autonomistă ne-a îndemnat, între altele, şi tendinţa Ucrainei de a-şi lărgi hotarele pe seama noastră. Trebuia, deci, să ne grăbim cu organizarea politică şi teritorială a Moldovei autonome, şi Comitetul Central Ostăşesc a fost acea organizaţie revoluţionară căreia i-a căzut rolul să proclame în chip politic autonomia Basarabiei şi să facă pregătirile necesare pentru organizarea Sfatului Ţării – organul de conducere al Basarabiei.

/.../ Ideea Sfatului Ţării a ajuns spre toamna anului 1917, când actele de anarhie se produceau în toată Basarabia, o idee salvatoare pentru toţi oamenii care vedeau cu ochii lor mizeria vieţii publice în ţară. Ostaşii moldoveni, care erau aproape singurii ostaşi disciplinaţi din armata rusească, în chip firesc, au fost chemaţi de sentimentul patriotic să facă ordine în provincia natală. Şi Comitetul Central Ostăşesc al Basarabiei şi-a făcut datoria. Lucrul acesta n-a fost uşor şi merită să fie povestit mai pe larg. În Basarabia se mai ţinuseră congrese mari, cum au fost Congresul cooperatorilor din 6–7 aprilie, Congresul preoţilor din 19–25 aprilie, Congresul ţărănesc din 21–25 mai şi Congresul învăţătorilor din 25–28 mai. Şi toate aceste congrese au avut rostul lor în munca noastră de a deştepta lumea basarabeană şi de a o face să participe conştient la viaţa politică a ţării. Peste tot, vorbind în limba literară românească, pe care mi-am însuşit-o în capitala Moldovei şi tot acolo am avut prilej să văd ce părere are asupra ascultătorilor un discurs rostit cu meşteşug oratoric, produceam o impresie puternică în rândurile dornice de lumină şi frumos

www.dacoromanica.ro

ale moldovenilor noştri. Peste tot veneam cu ideile noastre, ale Partidului Național Moldovenesc, înroşite la focul puternic al revoluției şi căpătam adeziunea moldovenilor la principiile noastre de renaştere națională, socială, culturală, economică şi politică a poporului, care merita să ajungă liber pe soarta lui. Toate aceste congrese, cu mici excepții dintre participanți, votau moțiunile noastre: cu limba maternă în biserică, în şcoală, în instituțiile publice, de stat şi obşteşti, moțiunea despre nevoia reformei agrare şi despre autonomia Basarabiei, care s-o scape de robia ticăloasă a stăpânirii de la centru. Lumea înțelege că tot ce spunem noi este mult mai bine decât ceea ce spun oamenii de la Petrograd, care habar n-au de nevoile noastre şi de visurile noastre naționale. Dar toate aceste moțiuni cuprindeau doar rugămințile noastre, îndreptate Stăpânirii Vremelnice de la Petrograd, care trebuia să ne deie ceea ce aveam nevoie. Şi lumea, de la un timp, a început să se sature de vorbe şi cerea înfăptuiri. Ei bine, Congresul General Ostăşesc al moldovenilor din 20–27 octombrie vine cu fapta şi având puterea, cu sabia şi puşca în mână, a spus: „Noi nu mai cerem, noi ne luăm drepturile ce ni se cuvin: limba moldovenească peste tot, unde i se cuvine istoriceşte să fie; autonomia teritorială şi politică a Moldovei de răsărit şi pământul țării aparține poporului băştinaş şi nu veneticilor şi colonizatorilor care să ne înstrăineze țara şi pământul". Aceste lucruri le puteau spune sus şi tare numai cei cu arma în mână, cei care stăpâniseră toate garnizoanele, toate cetățile, toate şanțurile şi întăriturile de pe front şi acum veniseră să stăpânească şi în țara lor natală – în Basarabia. Aveau dreptul la tot ce dorea poporul şi aveau şi puterea. /.../

Caietul nr. 6

/.../ Dar deocamdată trebuie să subliniem faptul că Republica Moldovenească Independentă, cum se proclamase la 24 ianuarie 1918, trebuia să facă față atâtor nevoi de alimente pentru lumea flămândă şi pentru caii cavaleriei, lipsite de furaje.

În legătură cu această mare problemă de aprovizionare a populației şi a armatei, pot să spun că am văzut cu ochii mei scene de foame la Iaşi, unde am participat alături de Inculeț, preşedintele Sfatului Țării, şi alături de Ciugureanu, preşedintele Consiliului de Miniştri, la discuții de investigații pentru prezentul şi viitorul Republicii Moldovenești. Am vizitat oameni

politici din guvernul trecut al lui Ionel Brătianu, am vizitat pe miniştri din guvernul generalului Averescu. Pe acesta nu l-am putut vedea, căci era la București unde se tratau condițiile de pace separată între România şi între Germania, Austro-Ungaria, Bulgaria şi Turcia. Am avut o audiență la regele Ferdinand. Am vizitat, de asemenea, România. Peste tot sentimentul de simpatie şi chiar admirație pentru noi, care ne înfățişau ca pe fii credincioşi ai neamului, dornici de a ne sluji provincia noastră natală şi țara întreagă. Peste tot privelişti de țară înfometată, dar mamă iubitoare, care îşi găseşte copiii crescuți în robie, dar acum eliberați şi veniți să vadă casa părintească, pe care Inculeț şi Ciugureanu o vedeau pentru întâia dată, iar eu, care îmi făcusem studiile universitare la Iaşi, eram ghidul pentru frații mei. /.../

/.../ Ministrul de interne, Vladimir Cristi, completând pe preşedintele Consiliului de Miniştri, descria raporturile dintre Ucraina şi Basarabia după revoluția din 1917: „Ucraina, voind să-şi capete autonomia, caută în acelaşi timp să cuprindă în granițele sale Basarabia". La începutul lui iulie 1917 telegraful a adus vestea că o delegație ucraineană a plecat la Petrograd pentru a obține de la guvernul central recunoaşterea autonomiei şi hotarele Ucrainei, în care delegația ucraineană introdusese şi Basarabia. Conducătorul Ucrainei, Vinicenko, chemase la Kiev şi pe comisarii din Basarabia la consfătuire, ca făcând parte din Ucraina. Organizațiile moldovenești, în frunte cu Partidul Național Moldovenesc, au protestat la Kiev, iar la Petrograd, prin dl Cristi, şi astfel Ucraina a rămas fără Basarabia. După aceasta, Ucraina s-a adresat Basarabiei, ca unei republici independente şi potrivit „universalului" (decretului) al doilea Basarabia n-a fost considerată ca aparținând Ucrainei. La conferința de pace de la Brest-Litovsk (care a durat de la 20 noiembrie 1917 până la 3 martie 1918), ucrainenii ne-au invitat şi pe noi, rugând să trimitem delegații noştri, ca stat independent şi egal cu Ucraina. Şi ministrul Vladimir Cristi termină expunerea sa prin două fraze: „Nu putem înțelege pretențiile de azi ale Ucrainei. Trebuie să protestăm împotriva acestei încercări de a ne robi şi să trimitem delegați în acest scop la Kiev".

În treacăt trebuie să informez pe cititorul meu, că Guvernul Republicii Moldovenești Independente n-a trimis delegații săi nici la Brest-Litovsk şi nici la Kiev, căci noi de pe atunci ne-am orientat pe linia Iaşiului şi

www.dacoromanica.ro

Bucureştiului, unde ştiam că avem de susţinut aceleaşi interese româneşti, care ne dictau şi nouă, celor de peste Prut. Ori acolo încă nu se formase un punct de vedere cum să se procedeze. Guvernul român de colaborare între Ionel Brătianu şi Take Ionescu era în divergenţă de păreri: Ionel Brătianu era de părere că România trebuie să încheie o pace separată cu Germania şi întovărăşitele ei Austro-Ungaria, Bulgaria şi Turcia; iar Take Ionescu era de părere că România să reziste mai departe, retrăgându-şi guvernul şi parlamentul undeva în Rusia şi rămânând credincioasă Antantei, având tratate de alianţă cu Franţa, Anglia şi Italia, care îi garantau hotarele vechi ale ţării şi, în plus, Transilvania şi Bucovina. Pe de altă parte, România, începând tratativele de pace separată, căpătase informaţia sigură că Germania şi Austro-Ungaria îi ofereau Basarabia în schimbul Dobrogei, care trebuia să fie cedată Bulgariei. În al treilea rând, în România răsărise o personalitate mare, militară şi politică – generalul Alexandru Averescu, originar din sudul Basarabiei, care se evidenţiase în timpul războiului şi căpătase şi însărcinarea, în februarie 1918, să facă un guvern care să conducă treburile statului român, în locul lui Ionel Brătianu. Generalul Averescu ne sfătuia să nu ne grăbim cu unirea Basarabiei, pentru ca să nu se creadă că România renunţă la Dobrogea şi la portul Constanţa, care este plămînul de respiraţie a ţării cu străinătatea. România prea mult cheltuise cu acest port şi vărsase sânge destul pentru Dobrogea, ca să poată renunţa la ele. De altfel, Averescu nici nu era aşa de ahtiat ca el să semneze pacea de la Bucureşti, unde se purtase la Buftea tratativele şi unde României i se impuneau condiţii de pace foarte grele. Pentru uşurarea acestor condiţii se ajunsese la credinţa şi la speranţa unui guvern în frunte cu Alexandru Marghiloman, care era un susţinător al politicii externe româneşti vechi alături de puterile centrale ale Europei. Astfel se făcu că în locul guvernului Averescu, în ziua de 5 martie 1918, veni la cârma statului noul guvern prezidat de Alexandru Marghiloman, şi acesta primi propunerea noastră de unire a Republicii Moldoveneşti cu România. Dar despre toate aceste evenimente voi vorbi mai pe urmă...

/.../ Pentru moment, problema raportului nostru cu ucrainenii s-a terminat în favoarea punctului de vedere al nostru, al moldovenilor: Basarabia este o parte ruptă din coasta Moldovei şi cu toate că această provincie a stat mai bine de o sută de ani sub stăpânirea Rusiei, ea a rămas tot moldovenească; dar penetraţiuni de populaţii străine în Basarabia

s-au produs. Lucrul acesta nu poate fi tăgăduit de noi. Element ucrainean găsim astăzi destul de numeros în nordul şi în sudul Basarabiei.

Ucrainenii din sudul Basarabiei s-au aciuat la noi de pe vremea domniei polonezilor în Galiţia şi Podolia, când aceşti râvnitori ai catehismului făceau politica de lăţire a feudalismului şi a catehismului; ucrainenii, care se vedeau prigoniţi pentru credinţa lor pravoslavnică de regii şi feudalii polonezi, au părăsit în parte locurile lor de baştină din Galiţia şi s-au aşezat la noi, pe pământuri libere din ţinutul Hotinului. Acolo ei şi-au găsit liniştea necesară în activitatea plugărească, căci noi românii niciodată n-am fost prigonitori de oameni paşnici de alt neam şi altă credinţă. De altfel, metoda pogromurilor împotriva străinilor n-a fost inventată de noi: ne-au adus-o ruşii şi au pus-o în aplicare pe pământul nostru împotriva evreilor din târgurile basarabene...

Caietul nr. 7

/.../ Ideea unirii a pătruns şi în judeţul Orhei. Sinicliu Elefterie şi Andrei Scobioală au fost rânduiţi acolo să vadă ce-i de făcut, căci organizaţiile Zemstvei de judeţ, de voloste, precum şi consiliul oraşului Orhei, păreau că nu vor să asculte de indicaţiile de la centru şi se ocupau numai de probleme gospodăreşti şi să nu se arunce în sfera celor politice, care erau rezervate Sfatului Ţării şi Consiliului de Miniştri. Elefterie Sinicliu îmi spune că judeţul Orhei a făcut şi el un act al Unirii, neţinând seama de indicaţiile de la Chişinău. Şi lucrul pare să fie tot în spiritul vremii. Toată lumea se întreba: de ce Sfatul Ţării nu ia în discuţie chestiunea Unirii, că doar clasele populare erau pregătite sufleteşte pentru lucrul acesta.

Explicaţia întârzierii cu discuţia problemei Unirii la Sfatul Ţării este următoarea: conducerea Republicii Moldoveneşti era preocupată cu studierea problemei unirii Basarabiei cu România din toate punctele de vedere; şi cel politic, şi cel economic, şi cel social, şi cel gospodăresc. Chestiunea nu era simplă. Când se tratase problema aceasta cu generalul Averescu, acesta ne sfătuise să nu ne grăbim, căci el avea de gând să rezolve chestiunea accesului Ţării Româneşti la Marea Neagră prin Dobrogea, pentru care România vărsase sânge, vărsase sudori şi aur pentru construirea portului maritim la Constanţa, pe care îl legase cu ţara prin cale ferată şi prin podul măreţ peste Dunăre la Cernavodă.

www.dacoromanica.ro

Guvernul generalului Averescu trăgea nădejdea că germanii vor conveni să nu închidă acest drum spre Marea Neagră, atribuind Dobrogea, aşa de necesară României în treburile ei economice şi gospodăreşti, şi neatribuind aceste locuri Bulgariei, care avea destul acces la Marea Neagră, fiind chiar ţară riverană cu ea. Generalul Averescu n-a reuşit să rezolve această problemă în favoarea Tării Româneşti şi el a trebuit să renunţe la guvernarea ţării. Urmaşul său – Alexandru Marghiloman – a găsit o soluţie în chestia accesului la mare prin declararea Dobrogei ca un condominiu, care va rămâne până la sfârşitul războiului şi un timp anumit în stăpânirea mixtă a Germaniei, Bulgariei şi României, pentru ca Ţara Românească să nu fie lipsită de acces la mare.

Şi conducerea Republicii Moldoveneşti, după ce n-a putut trata problema unirii cu generalul Averescu, a încercat s-o discute cu guvernul de sub conducerea lui Alexandru Marghiloman. Personal am participat şi eu la aceste discuţii – alături de preşedintele Sfatului Ţării, Ion Inculeţ, şi alături de preşedintele Consilului de Miniştri, Daniel Ciugureanu. De la începutul discuţiilor s-a convenit ca noi – basarabenii – să ne putem consulta în treaba aceasta şi cu vechiul tovarăş de idei şi de năzuinţi politice Constantin Stere, care pentru ideile lui îndurase zece ani de exil în Siberia, încă sub domnia împăratului. /.../

Caietul nr. 9

/.../ Deocamdată trebuie să arăt de ce Sfatul Ţării a renunţat la condiţiile de la 27 martie /.../

/.../ Noi, unioniştii basarabeni, n-am fi făcut nici o obiecţiune împotriva statului rus, întemeiat pe principiile marxist-leniniste, dacă conducătorii sovietelor nu şi-ar fi dat arama pe faţă chiar de la început, pentru că faptele de guvernământ ale bolşevismului se deosebeau cu totul de vorbele lor şi noi, care ne folosisem de dreptul de autodeterminare, eram acuzaţi că suntem trădători ai revoluţiei. Noi nu eram trădători, dar ne făceam datoria faţă de poporul nostru, care după unire a început să-şi pună de acord dorinţele cu nevoile şi interesele statului român. Or, agenţilor bolşevismului tocmai acest lucru nu le plăcea. Ei voiau prăbuşirea întregii ordini politice, pe care cu atâta trudă o puneau la cale. În loc de stat

rusesc, în loc de cultură rusească, străină moldovenilor noştri, noi voiam stat românesc democratic şi cultură românească, cât de înaintată şi cât de prielnică moldovenilor, care stătuseră o sută şi mai bine de ani fără nici o cultură şi fără nici o mângâiere. Ruşilor şi rusificaţilor le trebuia stat bolşevic rus, iar nouă ne trebuia stat românesc luminat şi gospodărit potrivit nevoilor maselor populare basarabene.

Ce era de făcut? Să ne contopim cât mai degrabă şi mai temeinic cu poporul român, să facem ca el să ne înţeleagă nevoile şi interesele noastre şi noi, la rândul nostru, să-l înţelegem şi să mergem împreună cu noul stat al României Mari. Nici noi nu puteam să rămânem mereu izolaţi şi să ne frământăm pe vorbe, ci să ne turnăm în masa poporului român şi la el acasă, în România, să mergem cu ideile noastre socialiste sau cel puţin progresiste, ca, ajutându-ne reciproc, să formăm o putere de nebiruit de împrejurările grele prin care treceam.

Dacă ne menţineam în autonomia noastră, cu legile şi rânduielile noastre, şi românii de peste Prut s-ar fi ţinut şi ei cu ideile şi aşezămintele lor, de ce ne-am mai unit? Noi făcusem acest act pentru ca să ne ajutăm şi să-i ajutăm pe fraţii noştri, care fuseseră călcaţi de germani până la linia Siretului şi nu puteau să trăiască fără ajutorul nostru material şi moral, ca unii ce nu fusesem încălcaţi de germani.

Dar greutăţile erau mari. Se nimerise un an de secetă, care a compromis recolta ogoarelor.

Armatele germane consumau rezervele populaţiei şi totul se făcea prin rechiziţii de tot soiul, care supărau pe oameni. Şi agenţi duşmănoşi statului nostru foloseau tocmai această nenorocire pe capul nostru. Ce era de făcut? Noi ne simţeam datori să apărăm ţara şi ordinea ei. Noi, produsul revoluţiei şi al votului universal în alegerile pentru consiliile judeţene, orăşeneşti şi săteşti, nu puteam să cedăm în faţa unor elemente străine de provincia noastră, provenite din dezertorii de pe front şi mânate de porniri anarhice, care se ascundeau sub forţe ale autonomiei şi ale revoluţiei.

Iată de unde hotărârea Sfatului Ţării de a vota renunţarea la aşa-zisele condiţii ale actului de la 27 martie. Asta nu însemna nici trădarea revoluţiei, nici trădarea poporului, ci pur şi simplu turnarea puterilor poporului basarabean în statul nostru, România Mare, pe care o voiam cât mai puternică, mai ajutată de interesul nostru comun, de a avea un stat

www.dacoromanica.ro

românesc, unitar, democratic, progresist şi slujit de toată lumea dornică de muncă şi pace şi dornică de o formaţie naţională, de care fuseserăm lipsiţi până atunci.

Astfel trebuie să fie înţeles votul Sfatului Ţării, care a renunţat la condiţiile din 27 martie. Acest vot s-a dat cu unanimitatea deputaţilor prezenţi la şedinţă. E drept că grupul lui Ţîganko s-a retras din Sfatul Ţării înainte de a se începe discuţia reformei agrare. Lucrul acesta a fost o greşeală de calcul din partea deputatului Ţîganko. El a crezut că, prin retragerea celor câţiva prieteni devotaţi lui, Sfatul Ţării nu va avea cuantumul necesar. S-a întâmplat însă că ţăranii deputaţi s-au întors în şedinţă, pentru că pe dânşii îi interesa reforma agrară, nu maşinaţiunile politice ale unui ideolog ca Ţîganko, care, de altfel, nici nu avea legături strânse cu masele ţărăneşti. Lucrul acesta s-a dovedit mai târziu, când sărmanul luptător pentru cauza rusească s-a întovărăşit cu moşierul şi ţaristul Krupenski, făcând fel de fel de acţiuni la Paris ca să zădărnicească ratificarea actului unirii la Versailles. O făcea aceasta în disperare, căci el – socialistul şi revoluţionarul, el – marele om politic al Basarabiei şi conducător al „ţărănimii", el – Vladimir Ţîganko, care se socotea dator să lupte pentru integritatea Imperiului Rus, nu mai avea legătură cu poporul şi mai ales cu ţărănimea basarabeană! Dar despre aceste acţiuni ale dlui Ţîganko voi mai avea prilej să vorbesc altă dată, când va trebui să povestesc ceva despre munca şi lupta noastră în străinătate, pe care a condus-o la vremea sa delegatul nostru, al Basarabiei româneşti – Ion Pelivan.

Caietul nr. 10

/.../ Şi aici povestirea mea caută să intre într-un domeniu vecin cu acela, pe care l-am discutat mai sus. Este vorba de preocupările noastre de acum 50 de ani: să câştigăm ratificarea actului unirii Basarabiei cu România la Conferinţa de Pace de la Paris. Ministerul de Externe al ţării l-a avut ca prim delegat la conferinţă pe [lipsă în text][4], dar Basarabia trebuia să fie şi ea prezentă cu omul ei, care să susţie cauza noastră. Acest om s-a impus de la sine. Era Ion Pelivan /.../

[4] Ion I.C. Brătianu.

/.../ Ion Pelivan era bine ajutat de distinsa doamnă Maria Pelivan, născută Gogu, o familie din Vechiul Regat, cu cultură bună românească şi franţuzească. Mai pe urmă au mai fost trimişi la Paris moş Ion Codreanu, ca ţăran, Sergiu Cujbă, ca intelectual din generaţia matură, şi Gheorghe Năstase ca student. Toţi aceştia şi ministrul nostru basarabean, dr. Daniel Ciugureanu, care şi el a fost la Paris pe vremea aceea atât de arzătoare pentru noi unionişti români basarabeni, au făcut anturajul lui Ion Pelivan, dar el a fost acela care a muncit mult, scriind zi şi noapte mulţimea de broşuri de propagandă, fără de care nu se poate face o acţiune diplomatică fructuoasă. Opinia publică trebuieşte cultivată şi ea trebuie să ştie fondul şi chiar amănuntele problemelor care se discută în forurile superioare ale diplomaţiei şi ministerelor de externe.

În problema noastră, a recunoaşterii actului unirii Basarabiei cu România, erau foarte multe dificultăţi. Basarabia se smulsese din braţele Rusiei numai mulţumită revoluţiei ruseşti, care slăbise statul Romanovilor; aceştia acaparaseră jumătate din Europa şi a treia parte din Asia şi căutau să meargă mai departe spre apusul Europei şi în Balcani, până la Marea Mediterană. Păcatul ţarilor Romanov era, însă, că ei uitaseră să se ocupe de cultura şi economia poporului lor de baştină: a ruşilor. Şi de aici a venit şi slăbiciunea statului rus, căci poporul de jos nu putea să suporte greutăţile unui stat militarist, care ţintea să acapareze hajme şi hajme pe calea armelor, teritorii străine. Şi iată că ţarismul, înfrânt în războiul din 1914–1917, a dat posibilitatea şi ruşilor, şi popoarelor alogene din marele imperiu rusesc să răsufle slobod şi să vadă că statul ţarilor a fost o pacoste. Noi moldovenii am fost şi noi printre cei care am văzut lucrul acesta. Ba mai mult: am aflat că la apus de Prut trăiesc oameni care grăiesc limba noastră şi au o viaţă liberă, care ne-ar prii şi nouă. Deci, am ajuns la gândul să ne unim şi să formăm un stat liber al tuturor românilor. Dar acest stat trebuia să fie recunoscut şi de alte state şi de aceea noi ne-am dus la Conferinţa de Pace de la Paris. Aici însă noi am întâlnit oameni fugiţi din Rusia şi care făceau propagandă că unirea Basarabiei cu România n-a fost făcută cu voia norodului basarabean, ci împotriva voinţei sale. Aşadar, acasă la noi scăpasem de ţarism şi de ruşi, dar la Paris îi întâlnisem din nou. Şi aceşti ruşi, cu prinţul Livov, [cu] Sazonov, N. Ceaikovski, Maklakov şi Savinkov în frunte, după ce pierduseră în mâinile bolşevicilor Rusia lor, veniseră aici să spuie că ei nu vor să ne piardă pe noi – moldovenii din Basarabia – în

www.dacoromanica.ro

brațele României, căci Basarabia a fost eliberată de ruşi de sub stăpânirea turcească şi că acum Basarabia trebuie să rămână tot sub stăpânirea rusească, cum fusese şi sub ţari. Şi aceşti matadori ai rusismului au găsit la Paris doi fugari din Basarabia – pe Aleksandr Krupenski şi pe Aleksandr Schmidt, care – unul de origine poloneză, iar altul de origine nemţească – făceau cor cu ruşii pomeniţi mai sus şi spuneau că Basarabia nu poate să fie a României, ci trebuie să fie a Rusiei, căci această Rusie va fi din nou tare şi mare şi Basarabia va trăi mai bine alături de ruşi, decât alături de fraţii lor de acelaşi sânge daco-roman, ca românii. În faţa acestor străini de neamul nostru noi trebuia să opunem cremenea românismului, şi Ion Pelivan era cel mai indicat apărător, care să reziste, cum rezistase şi înainte vreme sub ţarul Neculai al II-lea. Un boier şi moşier, ca Aleksandr Krupenski, ai cărui străbuni veniseră din Polonia şi se oploşiseră în Moldova, n-a ştiut să se împotrivească descântecelor ruseşti şi ajunse, sub ţarul Neculai al II-lea, şi deputat, şi sfetnic ţarist, mare mahăr în Basarabia şi la Petersburg, uitând că Moldova noastră îl îmbogăţise prin truda ţărănimii noastre. Tot aşa nu rezistase şi neamţul Alexandr Schmidt, care ajunsese primarul Chişinăului, unde fusese primar şi tatăl său, căci noi moldovenii suntem foarte îngăduitori faţă de străini şi-i suim în capul nostru ca nişte proşti ce suntem. Dar vezi că străinul nu vrea să rămână credincios ţării şi neamului care l-a primit şi l-a ridicat în scaunul de conducere! Străinul tot străin rămâne, şi când ai nevoie de el, în loc să te ajute, te vinde şi-şi bate joc de bunătatea noastră moldovenească. Aşa au făcut şi Aleksandr Krupenski şi Alexandr Schmidt! Iar ceea ce-i şi mai trist, e că aceşti străini s-au dus la Paris cu declaraţii ale unor proşti moldoveni ca Ion Păscăluţă, Vasile Cijevschi, Neculai Alexandri, Teodor Suruceanu, Boris Epure, Vasile Ghenzul, Gavril Buciuşcan, Ion Cerescu, Teodor Pojoga, Ion Harbuz, Nichifor Ciocan, Petre Piciormare, Teodor Neaga, Vladimir Cristi, Dumitru Marchitan şi alţi câţiva, ne-tu ruşi, ne-tu bulgari, care, după actul de renunţare la autonomie, votat de Sfatul Tării la 27 noiembrie, au crezut că trebuie să protesteze împotriva acestui act şi au trimis protestul lor (dragă Doamne!) guvernului român de la Bucureşti, dar protestul a ajuns şi în mâinile trădătorilor de ţară, care l-au dus puşcă la Paris, socotind că acolo diplomaţii lumii au să se ocupe cu o chestiune internă a Ţării Româneşti, ca aceea a autonomiei provinciale, judeţene sau comunale. Reprezentanţii statelor Antantei la Conferinţa de la Paris însă n-au putut

să se lase amăgiţi de nişte „vântură lume”, care nu reprezentau decât zăpăceala lor şi ultimul clocot al rusismului şi rusofiliei întârziate.

/.../ Şi trebuie să mărturisesc că a-ţi face datoria bine într-o lume care trăieşte cu alte interese şi cu altă concepţie asupra vieţii naţionale nu este uşor. De pildă, oamenii politici care vorbeau în numele Rusiei şi al poporului spuneau că ei pretind un plebiscit în Basarabia, care s-ar dovedi împotriva dorinţei României de a se întregi şi cu românii din Moldova de Răsărit. Conducătorii noştri însă au dat o replică foarte justă, întrebând, dacă populaţia Basarabiei sau a Transnistriei a fost întrebată atunci când aceste pământuri, locuite cu români-moldoveni, au fost anexate la Rusia? Şi, apoi, s-a mai adăugat şi această obiecţiune justă: ruşilor, voi pretindeţi plebiscit după ce aţi adus în Basarabia, timp de o sută şi mai bine de ani, diferite elemente străine – ruşi, ucraineni, evrei, bulgari, armeni, nemţi, găgăuţi şi, apoi, voi, ruşilor, aţi ţinut elementul local moldovenesc fără şcoală naţională, fără cultură şi libertate şi i-aţi coborât capacitatea de a se orienta în treburile politice şi obşteşti; voi, ruşilor, socotiţi că moldovenii trebuie făcuţi victima ignoranţei lor, pe care voi aţi menţinut-o cu minciunile ţarismului zis pravoslavnic?! Aşa au pus chestiunea Ionel Brătianu şi cei care admirau pe acest urmaş al lui Ion Brătianu. Dar eu unul l-am admirat mai mult pe paşoptistul Dumitru Brătianu, care la Paris şi la Londra a arătat Europei marele rol pe care l-au jucat românii aici, în răsăritul Europei, făcând din trupurile şi sufletele lor un obstacol de netrecut împotriva tătarilor, turcilor, ruşilor şi atâtor alţi sălbatici, care vroiau să cotropească apusul Europei şi să-l împiedice să creeze acea cultură şi civilizaţie cu care azi se mândreşte lumea întreagă. Şi Dumitru Brătianu, alături de Nicolae Bălcescu, cerea un ajutor acestui apus al Europei, pentru ca, aici, în răsăritul ei, să se păstreze insula latinităţii – românimea –, care este un monument istoric de o valoare mondială /.../.

Publicat după: *Documente privind evoluţia situaţiei politico-teritoriale a provinciilor istorice româneşti. Seria C – 1917–1947. Desăvârşirea statului naţional unitar român. Memorii (1917–1920). Partea I-a*, Bucureşti, iunie 1975, p. 217–248

www.dacoromanica.ro

Partea II
Documente şi materiale (1917–1937)

Nr. 1

15 ianuarie 1917, Chişinău. **Articolul „Pricina sărăciei moldovenilor noştri”, semnat de Pan Halippa**

Că ţara noastră e bogată o ştim cu toţii. Dar nu mai puţin este ştiut, că poporul care trăieşte în ţara aceasta este sărac.

Şi într-adevăr, faţă de o ţară aşa de mănoasă şi aşa de bogată în toate, precum este Basarabia, moldovenii, băştinaşii ţării, sunt un popor din cele mai sărace.

Astfel fiind, se pune întrebarea: care sunt pricinile sărăciei moldovenilor noştri?

Este greu de răspuns pe scurt la această întrebare, totuşi noi ne vom încerca s-o facem.

Cea dintâi pricină este întunecimea moldovenilor, care îi ţine pe loc, în obiceiurile proaste şi deprinderile rele, apucate de la moşi-strămoşi. O ceaţă deasă de credinţi deşarte îl ţine pe moldovan ca în cleşte şi nu-l lasă să meargă pe calea luminii, pe calea îmbunătăţirii vieţii sale, pe calea îmbogăţirii traiului său. Toate muncile le face după deprinderile vechi, neţinând seamă de faptul că viaţa s-a schimbat, că popoarele luminate au descoperit fel de fel de meşteşuguri pentru înlesnirea muncii şi vieţii.

Altă pricină a sărăciei moldovenilor este beţia. Încuibată în norodul nostru din vremurile trecute, beţia a ajutat foarte mult la sărăcirea moldovanului. Vă gândiţi numai, câte parale s-au cheltuit cu rachiul, cu vinul, sau cu vr-o altă „iuşcă”, în locul lui, care se beau mereu şi tot mai

www.dacoromanica.ro

mult! Vă gândiți apoi la zilele de muncă pierdute și numeroasele nenorociri cu pagube materiale, iscate din pricina beției! Este adevărat că cei mai mulți bețivi privesc beția ca o singură mângâiere în viața lor grea și întunecată, dar nu-i mai puțin adevărat că beția îi aruncă într-o stare și mai proastă, pentru care nu mai rămâne nicio mângâiere.

A treia pricină a sărăciei moldovenilor noștri este risipa. La moldoveni se cheltuiește prea mult cu gătelile și cu hainele femeilor și tineretului îndeobște. Privind la boieri și la târgoveți, moldovenii noștri săteni, în loc să ieie pildă de la dânșii întru ceea ce privește învățătura și meșteșugurile lor, încep a se îmbrăca după modă boierească și orășeană, crezând că prin asta se fac și ei ca boierii orășeni. Dar moda boierească îi aduce pe moldoveni la sărăcie și foame, după cum zice și proverbul: „Straiele zor și mațele ghior".

În sfârșit, moldovenii mai sunt săraci și din pricina aceea că nu știu cum să-și vândă roadele muncii și gospodăriei lor și cum să-și cumpere cele trebuitoare pentru casă și gospodărie. Moldovenii vând ieftin și cumpără scump, pe când pentru a face o avere se cere taman dimpotrivă. Pentru a-și vinde cu folos roadele muncii, sătenii trebuie să se unească în tovărășii, căci astfel își vor găsi mai buni cumpărători la marfa lor; și tot în tovărășie trebuie să se unească la cumpărarea mărfurilor trebuitoare, căci astfel vor scăpa de jupeala negustorilor și dughenarilor.

Acestea sunt, după părerea noastră, pricinile sărăciei la moldovenii noștri. Leacurile împotriva sărăciei se înțeleg de la sine din spusele de mai sus, și noi îi sfătuim pe moldoveni să se lecuiască mai degrabă de ea.

„Cuvânt Moldovenesc", Chișinău, 15 ianuarie 1917, nr. 5 (205)

Nr. 2

***8 februarie 1917, Chișinău*. Articolul „Despre naționalitate", semnat de P. Cubolteanu** (pseudonim al lui Pan Halippa)

Unul din temeiurile vieții oamenilor pe pământ este naționalitatea sau neamul din care ei fac parte. Prin cuvântul de *nație* sau *neam* se înțelege un număr mare de oameni de același sânge, așezați pe un pământ anume,

având același grai, pe care ei l-au alcătuit, același trecut, mai mult sau mai puțin aceleași interese în timpul de azi și aceleași năzuințe în viitor.

Noi, moldovenii din Basarabia, suntem de naționalitate românească, adică suntem din neamul românesc, care alcătuiește un popor numeros de vreo 15 milioane de suflete, ce locuiește pe întinderea mare de pământ dintre râurile Tisa, Nistru și Dunărea și Marea Neagră. Sângele, care curge în vinele noastre, este daco-roman, adică, al vechilor daci și romani, cu o mică amestecătură de sânge al altor neamuri, care au trecut prin părțile noastre sau cu care noi am venit în atingere în cursul veacurilor.

Și sângele, și limba, și trecutul și interesele de azi și de mâine – într-un cuvânt, totul, ne deosebește de neamurile care ne înconjoară, ceea ce dovedește că națiа noastră are menirea ei deosebită pe pământ. Astfel fiind, noi trebuie să ne înțelegem cât mai bine menirea noastră și să ne punem pe înfăptuirea visurilor noastre naționale cât mai degrabă.

Din nefericire, în sânul neamului nostru nu-și prea dau seama de lucrul acesta. Păturile de sus ale neamului moldovenesc arată o nepricepere vădită în ceea ce privește menirea lor națională, iar păturile de jos rămân chiar nepăsătoare față de întrebarea de ce neam sunt și trebuie să fie. Această stare de lucruri este foarte primejdioasă pentru neamul nostru, căci pune în cumpănă chiar însăși ființa lui pe pământ.

Foarte bine se rostește despre naționalitate Simion Bărnuțiu, un învățat român din Transilvania din veacul trecut:

„Fără de naționalitate – zice el – nu-i slobozenie, nici lumină nicăieri, ci pretutindeni numai lanțuri, întuneric și amorțire. Ce este apa pentru pești, văzduhul pentru zburătoare și pentru toate viețuitoarele; ce este lumina pentru vedere, soarele pentru creșterea ierburilor și vorba pentru cugetare, – aceasta este naționalitatea pentru oricare popor. Într-însa ne-am născut, ea este mama noastră; de suntem bărbați, ea ne-a crescut; de suntem slobozi, într-însa ne mișcăm; de suntem vii, într-însa viețuim; de suntem supărați, ea ne alină durerea cu cântecele naționale. Prin ea vorbim astăzi cu părinții noștri, cari au trăit înainte de mii de ani; prin ea ne vor cunoaște strănepoții și urmașii peste mii de ani.

Naționalitatea este îndemnul puternic spre lucrare pentru fericirea neamului omenesc. Pe cel ce nu-l trage inima să lucreze măcar pentru slava și fericirea națiеi sale, acela nu-i decât un iubitor de sine, pierdut pentru omenire, și-i păcat că firea l-a împodobit cu forma de om.

www.dacoromanica.ro

Naționalitatea este slobozenia noastră cea din urmă şi limanul scăpării noastre viitoare. De 17 sute de ani se luptă neamul roman în depărtata Dacie cu toate turmele popoarelor sălbatice, şi canga aceasta a ținut națiа română împotriva tuturor valurilor, de nu s-au scufundat în prăpastia pieirii cu popoarele sălbatice dimpreună...”

Cuvintele lui Simion Bărnuțiu, unul din cei mai mari luptători ai neamului românesc din Transilvania din veacul trecut, sunt atât de frumoase şi atât de doveditoare, că s-ar putea să ne oprim aici. Totuşi ținem să spunem şi noi câteva cuvinte despre naționalitate, mai ales în legătură cu împrejurările politice în care trăim.

Războiul de azi, care a zguduit lumea din temelii, a adus cu sine o mulțime de întrebări de interes obştesc, pe care vrea să le hotărască odată pentru totdeauna. Printre aceste întrebări este şi întrebarea despre naționalitate, care trebuieşte pusă la temelia vieții popoarelor după război. Țările din Împătrita Înțelegere – Rusia, Anglia, Franța şi Italia – au spus în lumea largă că ele luptă pentru dreptul la viață a tuturor popoarelor – mari şi mici. Celelalte țări, care luptă alături de cele patru pomenite, au mărturisit acelaşi lucru şi năzuiesc la o aşa întocmire a fiecărei țări după război, ca hotarele țării cutare să se potrivească cu aşezarea geografică a neamului din ea.

Punând astfel întrebarea, unele din țările pomenite au de apărat chiar interesele neamului lor. Astfel Franța ține să capete de la Germania ținuturile Alsaciei şi Lorenei, care sunt locuite de francezi şi trebuie să facă parte din țara franțuzească. Acelaşi lucru are de apărat Italia: ea ține să-şi adune sub stăpânirea sa pe toți italienii din Austria, cari trăiesc la hotarele acesteia dinspre Italia, şi anume în Triest, Trient şi Dalmația. Serbia năzuieşte la alipirea Bosniei, Herțegovinei, Croației şi a unor părți din Macedonia, fiindcă în toate aceste părți trăiesc sârbi. În sfârşit, România năzuieşte să se întregească cu toate țările, în care trăieşte popor românesc.

Fireşte că încă nu se poate spune cum se va hotărî desăvârşit întrebarea naționalității după război; dar este de ajuns şi faptul acela că stăpânirile unor țări mari, ca Anglia, Franța, Italia şi Rusia, şi-au spus cuvântul lor de cinste în folosul acestei întrebări şi luptă cu mari jertfe pentru dreptul la viață a tuturor neamurilor şi popoarelor din lume.

Mai ales mari sunt jertfele pe care le face împărăția rusească. Ea şi-a luat sarcina să apere viața şi slobozenia Serbiei; să renască la viață

Țara Leşască; să ajute România la întregirea ei cu toate părțile din Austria, locuite de români; să sloboadă neamul armenesc din robia turcească şi, în sfârşit, să chezăşluiască tuturor popoarelor ce fac parte din împărăția noastră, în frunte cu ruşii, o ieşire slobodă la Marea Mediterană. Jertfele pe care le face împărăția fiind mari, avem cu toții nădejdea că şi roadele nu vor fi mici. Pe lângă că scopurile propuse vor fi atinse, însăşi viața împărăției înlăuntru se va preface până în temelii. Va veni o înfrățire a tuturor popoarelor ce întocmesc împărăția, şi toate vor începe să păşească pe calea propăşirii, luminii şi înfloririi, ajutându-se unele pe altele.

Astfel punându-se întrebarea despre naționalitate, soarta noastră, a moldovenilor din Basarabia, se va lămuri şi ea întrucâtva de pe urma războiului acesta. Căci se ştie că, deşi trăim sub oblăduirea rusească, suntem un neam deosebit de neamul rusesc şi avem dreptul la o viață deosebită – cu cultura noastră națională, cu biserica moldovenească şi cu toate aşezămintele obşteşti, potrivit cu trecutul şi cu nevoile acestei țări, care din vechime a fost şi este moldovenească.

Cum vor fi înfăptuite toate acestea în viață, încă nu se poate şti. Ceea ce se ştie, este că împărăția rusească are de hotărât nu numai soarta noastră, ci şi soarta multor alte popoare, care fac parte din ea, dar care nu-s de neam rusesc. Cu întocmirea soartei unora din ele împărăția a şi început. Astfel, în timpul de față se lucrează aşezământul viitoarei Țări Leşeşti. Totodată, s-a ridicat întrebarea şi despre soarta Lituaniei – țării litvacilor. S-a mai pus apoi întrebarea despre Armenia şi despre alte popoare de la Caucaz.

Îndeobşte vorbind, se poate crede că odată cu înnoirea vieții în Rusia (şi această înnoire se va începe numaidecât după război!) au să răsară întrebările tuturor noroadelor de neam nerus în împărăția noastră şi între ele şi a moldovenilor.

Noi aşteptăm vremea aceea cu nerăbdare şi îndemnăm pe toți moldovenii să se gătească necontenit pentru ea. Ca să grăbim venirea ceasului aceluia, trebuie să ne tragem mereu la lumină, deşteptându-ne din somnul de moarte, în care am trăit până acuma de veacuri!

P. Cubolteanu

„Cuvânt moldovenesc”, Chişinău, 8 februarie 1917, nr. 12 (212)

www.dacoromanica.ro

Nr. 3

***2 aprilie 1917, Chişinău*. Fragment din articolul „Înştiinţarea redactorului”, publicat de Pan Halippa**

Conducător de fapt al tipăriturilor „Cuvânt moldovenesc” de la înfiinţarea lui, eu n-am putut iscăli cu numele meu nici un rând, fiindcă stăpânirea veche nu-mi recunoştea drepturile de cetăţean, pe cuvânt că-s revoluţionar. A fost deci mai cuminte să-mi ascund numele. Astăzi însă starea lucrurilor s-a schimbat şi eu iau asupra mea răspunderea pe faţă a tipăriturilor „Cuvântului moldovenesc”.

Acum, câteva cuvinte despre sarcina pe care mi-o iau. Sunt însufleţit de acelaşi dor de muncă, ca şi acum patru ani. Dar, totodată, parcă mă iau fiori când mă gândesc că aşa de mult este de făcut pentru trezirea neamului nostru şi aşa de puţini oameni avem care să-şi pună sufletul pentru treaba moldovenească! Mai ales mă înfior când mă gândesc că trebuie să începem scoaterea gazetei în fiecare zi, că trebuie să luăm parte la viaţa obştească în aceste vremuri de prefacere, că trebuie să ne întocmim un partid naţional moldovenesc, pentru ca în rânduri strânse să lucrăm pentru înfăptuirea visurilor noastre naţionale.

Dar pas cu îndoiala! Eu cred şi nădăjduiesc că starea politică în care trăim astăzi va scoate la suprafaţa vieţii o seamă de oameni care vor răspunde la chemarea noastră în aceste clipe însemnate pentru neamul moldovenesc...

Publicat după: Onisifor Ghibu, *Pe baricadele vieţii. În Basarabia revoluţionară (1917–1918). Amintiri*. Cuvânt înainte – Iurie Colesnic. Ediţie îngrijită, prefaţă, tabel cronologic, note, bibliografie şi indice de nume – Octavian O. Ghibu. Chişinău, Editura „Universitas”, 1992, p. 105–106

Nr. 4

***3 aprilie 1917, Chişinău*. Programul Partidului Naţional Moldovenesc**

În faţa stărilor nouă de viaţă politică în Rusia, prin căderea vechei stăpâniri şi prin venirea unei *stăpâniri democratice*, care chezăşluieşte *slobozenia* fiecărui om şi *a fiecărui neam* din această ţară, *Partidul Naţional Moldovenesc*, alcătuit acum[1], se simte dator a păşi şi el pe calea dobândirii drepturilor cetăţeneşti şi naţionale pentru *moldovenii din Basarabia şi de dincolo de Nistru*.

1. *Fiind încredinţaţi că o ţară poate înainta numai dând cetăţenilor săi putinţa unei desfăşurări slobode a tuturor puterilor lor sufleteşti şi trupeşti, Partidul Naţional Moldovenesc va ajuta* în tot chipul pe cei care luptă pentru aşezarea temeinică a slobozeniilor cetăţeneşti şi naţionale, dobândite prin revoluţia rusească.

El va lupta *alături de celelalte popoare ale Rusiei pentru slobozeniile naţionale* ale tuturor, pentru înfăptuirea votului (glăsuirii) obştesc, deopotrivă, de-a dreptul şi tăinuit, pentru slobozenia cuvântului, a tiparului, a adunărilor şi a credinţelor şi pentru aşezarea unui chip (formă) nouă de ocârmuire a ţării, care să chezăşluiască în măsura cea mai dreaptă întruparea acestor lucruri.

2. *Plecând de la gândurile democratice şi naţionale, mărturisite atât de Stăpânirea Vremelnică a Rusiei, cât şi de cârmuirile ţărilor întovărăşite cu ea* în marele război de acum, Partidul Naţional Moldovenesc va lupta pentru *dobândirea celei mai largi autonomii administrative, judecătoreşti, bisericeşti, şcolare şi economice a Basarabiei*. Rămânând legată şi de aici încolo de Rusia prin legile de interes de

[1] Partidul Naţional Moldovenesc s-a constituit la Chişinău, la 30 martie 1917. Comitetul său de conducere era alcătuit din: P. Gore (preşedinte), V. Herţa (vicepreşedinte), generalul Donici, arhimandritul Gurie Grosu, T. Iancu, V. Minciună, V. Bogos, V. Cazacliu, Corobcean, Gh. Buruiană, S. Murafa, A. Botezat, I. Pelivan, I. Codreanu, Gafencu, preotul Partenie (membri), P. Halippa (secretar general), V. Stroescu (preşedinte de onoare). În scurt timp, în numeroase localităţi din Basarabia au luat fiinţă secţii locale ale Partidului Naţional Moldovenesc.

www.dacoromanica.ro

obște, Basarabia *va avea să-şi cârmuiască singură viața* ei din lăuntru, ținând *seamă de drepturile naționale ale tuturor locuitorilor ei*.

Drept urmare a celor spuse până aici, Partidul Național [Moldovenesc] va lupta ca:

3. *Toate legile care privesc viața din lăuntru a Basarabiei să le întocmească Dieta provincială (Sfatul Țării), potrivit obiceiurilor vechi şi nevoilor de acum ale țării.*

În Parlamentul Rusiei, întreaga Basarabie să fie *înfățişată* prin trimişii ei, într-un chip care se va hotărî mai târziu, *iar pe lângă stăpânirea de sus, ea va fi înfățişată printr-un însărcinat anume al Basarabiei.*

4. Administrația (ocârmuirea locală) şi judecățile să se îndeplinească, *de sus până jos, de către slujbaşi ieşiți din sânul poporului şi în limba poporului.*

Limba rusească să fie numai pentru legăturile cu stăpânirea de sus.

5. *În şcolile de toate treptele* limba de predare *să fie limba națională a poporului*. Limba rusească se va învăța în şcoli ca obiect de învățământ (ca învățătură deosebită). În toate satele şi oraşele să se facă şcoli bune, cu mai mulți ani de învățătură, şi toți copiii să fie îndatoriți a învăța la acele şcoli.

6. *Biserica să-şi aibă autonomia ei*, adică să se cârmuiască singură; ea să alcătuiască o Mitropolie deosebită cu arhiereu moldovan în frunte. Preoții să fie crescuți în limba moldovenească şi toate slujbele bisericeşti să le facă în această limbă.

7. Moldovenii *să nu fie duşi la oaste în afară de Basarabia, şi să învețe aici pe loc slujba ostăşească în limba moldovenească*. Limba rusească să rămâie numai pentru comanda mai înaltă.

8. Colonizarea, *adică aducerea şi aşezarea străinilor* pe pământul Basarabiei *să se oprească* şi să se dea pământ sătenilor plugari, care n-au pământ sau n-au deajuns.

9. Să se întocmească, cât mai bine, viața economică a Basarabiei şi *veniturile țării să se întrebuințeze pentru nevoile acesteia*. Veniturile moşiilor mănăstireşti închinate, dăruite de domnii şi boierii moldoveni din vechime, să fie întrebuințate pentru aşezămintele de cultură şi de binefacere moldoveneşti, şi în sfârşit,

10. *Moldovenilor de dincolo de Nistru să li se chezeşluiască aceleaşi drepturi naționale pe tărâm cultural, bisericesc, politic şi economic*, pe care le vor avea în Basarabia locuitorii de alt neam.

Pe aceste temeiuri se aşează Partidul Național Moldovenesc şi el nădăjduieşte tare că, sub steagul desfăşurat aici, va izbuti să adune toată suflarea moldovenească şi să o ducă la izbândirea sfintelor noastre drepturi, de care am fost lipsiți până acum.

Publicat după: „Cuvânt moldovenesc", nr. 28, 9 aprilie 1917

Nr. 5

***Mai 1917, Chişinău*. Comentariile lui Onisifor Ghibu pe marginea articolului lui Pan Halippa „Cum ar trebui să lucreze moldovenii", publicat la 14 mai 1917, în revista „Cuvânt moldovenesc"**

Reține din el mai întâi constatarea că „de pretutindeni ne vin ştiri că sătenii se adună, vorbesc despre nevoile lor şi se sfătuiesc, ce să facă, ca aceste nevoi să fie îndestulate... Se trimit împuterniciți la fel de fel de aşezământuri sau adunări, unde se lucrează pentru interesele sătenilor şi ale țării... Dar totodată ni se pare că această lucrare se face fără de plan şi fără de cunoştința temeinică a scopurilor ce trebuie urmărite. Privind de la o parte viața obştească..., ea ni se aseamănă unui furnicar mare, zgândărât de cineva, care fierbe, se frământă, se grăbeşte, nu ştie ce să facă şi nu ştie unde să ajungă. Altfel, ar trebui să se facă, dacă vrem să ajungem o țară bine orânduită, o țară luminată, bogată şi slobodă. Dar, pentru ca să fim o țară bine orânduită, se cere ca legile (zacoanele), de care avem să ne povățuim în viață, să fie lucrate chiar de către noi, potrivit cu nevoile şi cu firea noastră. Basarabia nu-i o gubernie ca oricare altă gubernie rusească, şi de aceea ocârmuirea ei va trebui să se deosebească întrucâtva de ocârmuirea guberniilor ruseşti... Fața țării (Basarabiei) trebuie să fie moldovenească, fiindcă țara-ne totdeauna a fost moldovenească. Aceasta va putea fi numai atunci când Basarabia se va ocârmui singură de sine sau – cum se zice cu un cuvânt politic – va fi o țară autonomă".

www.dacoromanica.ro

În continuare, înşiră aspectele pe care trebuie să le cuprindă autonomia: şcoala şi biserica, justiţia în limba moldovenească, culminând în ideea că „şi zaconul, şi breslaşii pentru moldoveni vor fi în limba moldovenească". Bineînţeles că Basarabia va rămâne şi pe viitor în legătură strânsă cu Rusia..., „dar această legătură va fi o legătură tovărăşească, de ţară slobodă cu ţară slobodă, o legătură frăţească de moldoveni, cu ruşii şi cu alte popoare trăitoare în întinsele hotare ale Rusiei..." Moldovenii vor fi „un popor de sine stătător, însă tovarăş cu ruşii şi cu alte noroade din Rusia. În sfârşit, vine marea treabă a pământului... şi să credem că ea va fi hotărâtă potrivit cu interesele plugarilor muncitori şi anume că tot pământul ţării va fi dat fără plată lor..." Dar, pe viitor, „porţile ţării noastre trebuie să se închidă odată şi odată pentru colonişti care, sub stăpânirea veche, ne-au umplut ţara şi acum ar vrea să ne deie şi afară din casa noastră".

Evident, tot ce se spune mai sus face parte din programul Partidului Naţional Moldovenesc, al cărui secretar general şi suflet este însuşi autorul articolului. Totuşi, Halippa nu spune nimic despre acest program, pe care el l-a făcut – oarecum – harcea-parcea, la adunarea din Odesa, ţinută înainte cu patru săptămâni şi care de atunci încoace este mereu scărmănat în feluri şi chipuri prin şedinţe interminabile ale Comitetului quasi-demisionar. Totuşi, iată cum îşi încheie Halippa articolul:

„Pentru ca această lucrare a moldovenilor noştri să deie roadele dorite, ar trebui purtată după un plan bine chibzuit şi povăţuită de un partid politic, care şi este Partidul Naţional Moldovenesc. Deci, fraţi moldoveni, toţi vă pătrundeţi de însemnătatea vremii în care trăim şi, hai să dăm mână cu mână, ca să luptăm împreună pentru dobândirea tuturor drepturilor pentru neamul şi ţara noastră".

Să reţinem faptul că Halippa se adresează prin acest articol către toţi moldovenii, – fără să specifice ce se-nţelege sub această denumire generică – aşadar, nu numai către săteni, de care vorbeşte în prima jumătate a articolului – şi că el afişează la primul loc drepturile naţionale ale moldovenilor la învăţătură, la religie, la justiţie şi la pământ şi că despre acesta din urmă vorbeşte, mai pe scurt decât despre celelalte şi fără să enunţe o formulă socială prea radicală şi prea precisă, care ar putea indispune faţă de partid pe vreun moldovean. Despre partid el face o amintire atât de vagă, încât ea este aproape insesizabilă. Ceea ce este şi mai curios este faptul că secretarul general al partidului nu apelează prin

nici un singur cuvânt către moldoveni să se înscrie în partid, să se organizeze în secţiuni de-ale lui şi să lupte în cadrele lui pentru ducerea la izbândă a cauzei.

Toate acestea scot în evidenţă criza prin care trece partidul şi, şi mai mult decât el, Halippa însuşi, care nu mai târziu de o săptămână va apărea într-o postură cu totul nouă şi neaşteptată chiar şi de cei mai buni cunoscuţi ai lui.

Publicat după: Onisifor Ghibu, *Pe baricadele vieţii*... p. 202–203

Nr. 6

***20 mai 1917, Chişinău*. Din cuvântarea lui Pan Halippa, secretarul general al Partidului Naţional Moldovenesc, la Congresul studenţilor moldoveni**

Până în zilele noastre studenţii moldoveni au lucrat mână în mână cu ruşii pentru izbânda ideilor socialiste; ei erau totdeauna avangarda mişcării socialiste şi luau parte la toate revoluţiile ruseşti, vărsându-şi sângele şi jertfindu-şi şi viaţa. Şi cu toate acestea, iată că la cel dintâi congres al studenţilor moldoveni, ruşii n-au venit să-i salute prin vreun delegat de-al lor!...

De azi înainte, studenţii noştri trebuie să înceteze de a mai fi revoluţionari ruşi; ei trebuie să fie **buni revoluţionari moldoveni**.

Fiecare clipă ei trebuie să lucreze pentru schimbarea soartei moldovenilor. Dacă Adunarea Întemeietoare nu ne va face dreptate deplină, să jurăm cu toţii că ne vom jertfi pentru idealul nostru naţional: pentru autonomia Basarabiei. Să nu încetăm cu revoluţia, până când steagul nostru nu va fi dus deplin la izbândă! Să fim uniţi cu toţii, căci prin unire şi prin muncă vom dobândi totul!...

Partidul nostru naţional s-a născut în vremuri tulburi şi el a ieşit cam slăbănog. În mai multe volosti el nici n-a fost primit, ci a fost primit programul de la Odesa. Punctul privitor la chestia agrară, aşa cum e pus în programul de la Chişinău, n-a fost primit decât de vreo 30 de intelectuali. Dacă programul de la Odesa va mai trebui schimbat, îl vom schimba, dar nu acum şi nu aici. Dacă congresul ţărănesc va cere anumite schimbări,

www.dacoromanica.ro

le vom putea face. Dar acum studenţimea să intre în partidul naţional. Noi suntem socialişti-revoluţionari, totuşi cu socialiştii revoluţionari străini nu ne putem uni, căci aceştia sunt contra autonomiei. Iar studenţimea trebuie să lupte pentru autonomie.

Publicat după: Onisifor Ghibu, *Pe baricadele vieţii*... p. 149–151

Nr. 7

***25 mai 1917, Chişinău*. Cuvântarea lui Pan Halippa, redactorul ziarului „Cuvânt moldovenesc", la deschiderea Congresului învăţătorilor moldoveni**

Am venit între d-voastră ca om al gazetei. „Cuvântul moldovenesc" a fost timp de câţiva ani singura candelă naţională în Basarabia şi eu am fost acela care mereu turnam în ea câte puţin untdelemn, ca să nu se stingă viaţa naţională. La redacţia acestei gazete se adunau moldovenii, acolo se fierbea gândul revoluţionar moldovenesc. Venind revoluţia, gazeta a adunat în jurul ei un număr mai mare de moldoveni. Din redacţia acestei gazete au pornit toate ideile frumoase care au prins rădăcini în timpul din urmă: Partidul naţional şi Obştea învăţătorilor acolo s-au înfiinţat, în redacţia gazetei s-a scris rugarea către Zemstvă, din care a răsărit şi acest congres. Munca n-a fost zadarnică. Toate congresele care s-au ţinut de o lună şi jumătate încoace, adică al învăţătorilor, al preoţilor, al studenţilor şi al ţăranilor, toate au cerut autonomia Basarabiei. Singur Congresul învăţătorilor basarabeni a cam şchiopătat în acest punct. Congresul eparhiei în schimb a cerut cea mai largă autonomie. Preoţimea noastră a stat veacuri de-a rândul alături cu poporul, întotdeauna – am socotit că această tagmă trebuie să fie binevoitoare poporului, ceea ce şi este, cu toate că buchea învăţământului rusesc i-a secătuit sufletul.

Congresul învăţătorilor moldoveni trebuie să meargă acum şi mai departe. Până acuma învăţătorii n-au lucrat pentru luminarea poporului. Ogorul naţional era lucrat la întâmplare, încât eram de ruşinea lumii întregi. Noi eram socotiţi ca Vandeea Rusiei, ca un cuib al puterilor întunecate. Poate că era multă dreptate în aceste învinuiri, dar de unde veneau oare aceste stări? Noi suntem înapoiaţi fiindcă am fost lipsiţi de şcoli în limba

noastră. E timpul să ştergem acum pata de ruşine de pe faţa noastră, dând copiilor noştri o altă îndrumare, naţională.

D-voastră, învăţătorii, sunteţi chemaţi să clădiţi viitorul strălucitor al neamului nostru. Cum veţi pune acum temelia acestui viitor, aşa va fi el. Dacă munca va fi bine organizată, roadele ei vor fi bogate.

Dar d-voastră aveţi datorii – nu numai faţă de viitor, ci şi faţă de timpul de acum. Eu unul vă sfătuiesc ca, pentru a putea reuşi cât mai bine treaba moldovenească, cu toţii să luptăm pe temeiul programului Partidului Naţional. Nici un program din Rusia nu răspunde nevoilor noastre precum răspunde acesta. Basarabia e, ce e drept, o gubernie rusească, dar ea nu e ca oricare altă gubernie rusească. Partidul Naţional vrea să se orânduiască aici toate treburile potrivit nevoilor şi obiceiurilor de aici.

După ce arată punctele programului şi le tălmăceşte, urmează mai departe: Pentru că vrem binele moldovenilor, străinii ne-au făcut „separatişti", că adică vrem să ne alipim la România.

O mulţime de oameni şi-au făcut o carieră din astfel de învinuiri. Nu-i mai pomenesc cu numele pe aceşti nemernici. Ducă-se pe pustii, cu numele lor cu tot! (*Cuvântătorul se uită la portretul arhiepiscopului Serafim, atârnat în sală.*) Dar acum, de o vreme încoace, glasurile acestea au cam amuţit. Partidul Naţional a spus în programul său că Basarabia va rămânea legată şi mai departe cu Rusia. De aici încolo, pe cei care vor mai bârfi împotriva Partidului Naţional să-i apucaţi de guler şi să le spuneţi în faţă: „Fie-vă ruşine, mincinoşilor!"

De încheiere vă zic: ajutaţi pe plugar! El visează pământ, pământ şi iar pământ. Durerea ţăranilor nu vă poate fi străină. D-voastră trebuie să le daţi tot sprijinul. În privinţa pământului, Partidul Naţional zice că întreg pământul să fie al ţăranilor, fără plată, însă să nu ne facem noi, de pe acum, dreptate, ci să trimitem în Adunarea întemeietoare deputaţi, care să lucreze după dorinţa poporului.

Şi cu aceasta mi-am spus părerea atât ca moldovan, cât şi ca om politic.

Dă Doamne ca munca d-voastră să fie încoronată cu izbânda cea mal deplină!

(*Cuvântarea dlui Halippa a fost îndelung aplaudată*.)

Publicat după: „Şcoala moldovenească",
an. I, nr. 2–4, 1917, p. 48–49

www.dacoromanica.ro

Nr. 8

***20 octombrie 1917, Chişinău*. Cuvântul de salut rostit de Pan Halippa la Congresul ostaşilor moldoveni**

Sunt nespus de fericit că am ajuns să urez în faţa voastră floarea neamului nostru moldovenesc. Fraţii mei! Veacuri întregi noi am umblat rătăciţi unul de altul, de veacuri întregi pe noi ne întind şi ne dezbină vrăjmăşii, de veacuri întregi pământul nostru strămoşesc geme sub jugul străin şi iată acum, după atâtea răzleţiri, după atâţia ani de jale şi suferinţe, ne-am strâns fraţii grămăjoară. O, cine va spune bucuria noastră? Grea a fost soarta noastră crudă, lungă a fost noaptea în care am zăcut, dar cum după noapte răsar zorile şi lumina zilei ia rândul întunericului, aşa şi în viaţa noastră, a neamului moldovenesc, după robie, s-a simţit apropierea izbăvirii. Fraţi ostaşi! În voi este toată nădejdea noastră. Ţara se îneacă în lacrimi şi sânge. Vrăjmaşii noştri stau la hotare – vrăjmaşi câtă frunză şi iarbă la spatele nostru şi înăuntrul ţării noastre, dar cei mai mari duşmani sunt în mijlocul nostru. Acesta este *neunirea*! Fraţii mei, biruiţi acest straşnic duşman şi noi vom birui totul!

(*Cuvântarea lui Pan Halippa a fost foarte des întreruptă de aplauze şi ovaţii zgomotoase, sala în picioare aplaudă pe orator.*)

Arhivele Naţionale, Fond Nicolae Nitreanu (2467),
dosar 27, f. 40–42

Nr. 9

***20 octombrie 1917, Chişinău*. Relatări ale ziarelor „Soldatul moldovan” şi „Cuvânt moldovenesc” despre Congresul ostaşilor moldoveni şi cuvântarea rostită de Pan Halippa la acest for**

a) ziarul „Soldatul moldovan”

La 2 ceasuri şi 20 de minute, după-amiază, toată această mulţime de norod, cu steaguri naţionale moldoveneşti şi muzică a purces de la Curtea Slobozeniei la Curtea eparhială... Toată vremea ostaşii păzeau cea mai mare linişte şi rânduială. În sfârşit, toţi s-au aşezat. Ceasul a sunat 3. Muzica a cântat *Marsilieza*[1] şi preşedintele Comitetului Central Moldovenesc, dl podporucic Pântea, în strigătele de „Ura” şi „Vivat” a deschis adunarea, care a ales, apoi preşedinte pe rotmisterul Cijevschi şi vicepreşedinţi pe podporucicul Pântea, praporcicul Păscăluţă şi ostaşul Braga, apoi 6 secretari. După aceasta au urmat hiritisirile (salutările).

Cel dintâi a vorbit ajutorul comisarului gubernial I. Inculeţ, care a spus, printre altele, că Basarabia „dintr-o ocină a gubernatorilor ruşi a ajuns acum o ţară slobodă”. El doreşte ca de azi înainte să nu mai fie nimeni altul stăpân în ţara noastră, decât poporul moldovan şi de aceea încheie cu „Trăiască Basarabia autonomă!”.

Urmează P.N. Halippa, dar nu în numele partidului naţional, ci în al „Cuvântului moldovenesc”: „Veacuri întregi – zice Halippa – noi umblam rătăciţi unul de altul, veacuri întregi pe noi ne întind şi ne dezbină vrăjmaşii, veacuri întregi pământul nostru strămoşesc geme sub jug străin!... Fraţi ostaşi, spre voi este toată nădejdea noastră. Ţara se îneacă în lacrimi şi sânge. Vrăjmaşii noştri stau la hotară, vrăjmaşi avem câtă frunză şi la spatele noastre, înlăuntrul ţării, dar cel mai mare vrăjmaş este în mijlocul nostru – acesta este neunirea. Biruiţi întâi pe acest mai straşnic vrăşmaş şi apoi vom birui totul”.

b) ziarul „Cuvânt moldovenesc”

Dintâi salută congresul – de la numele administraţiei guberniale – ajutorul comisarului gubernial, I.C. Inculeţ, care, mărturisindu-şi mai întâi de toate fericirea că s-a învrednicit să vadă cea dintâi adunare a ostaşilor moldoveni, arată că mulţumită revoluţiei ruseşti, Basarabia va căpăta autonomie şi fiii ei vor fi stăpâni în ţara lor strămoşească. De altfel, aceasta se înfăptuieşte chiar de acuma, fiindcă moldovenii din ce în ce prind locuri la ocârmuirea ţării, ceea ce nu era pe timpul ţarismului. Deşteptarea şi învierea Basarabiei fiind în strânsă legătură cu revoluţia rusească, Basarabia trebuie să rămâie în unire strânsă cu Rusia – sfârşeşte dl Inculeţ.

---

[1] *Marsilieza* – cântecul slobozeniei.

www.dacoromanica.ro

O cuvântare înălțătoare a rostit de la numele „Cuvântului moldovenesc”, P.N. Halippa. Oratorul, mai întâi de toate, a arătat marea însemnătate a congresului de față, care va avea de hotărât soarta neamului moldovenesc. Deputații congresului de față sunt sprijinul, puterea şi mintea mişcării noastre naționale. Neamul nostru are mulți duşmani, dar cel mai strașnic şi mai mare este neunirea şi dezbinarea moldovenilor. Congresul de față va trebui să-l biruiască pe acest duşman. El va trebui să spue sus şi tare, că moldovenii merg în rânduri strânse, când îi vorba de a pune temelia vieții nouă în Basarabia, dând norodului muncitor tot pământul fără plată şi autonomia cea mai largă țării.

La urmă, dl Halippa îi doreşte congresului spor la lucru şi izbândă în țintele ce şi-a pus.

Cuvântarea dlui Halippa a stârnit cea mai adâncă înduioşare. Cuvântarea a fost acoperită cu bătăi puternice de palme.

Publicat după: Onisifor Ghibu, *Pe baricadele vieții*... p. 402–403

Nr. 10

***15 noiembrie 1917, Chişinău*. Articolul „Să urmăm pilda Ucrainei”, semnat de Pan Halippa**

După cum vedem, Ucraina s-a proclamat de acum ca țară deosebită desăvârşit şi neatârnată de Rusia, şi faptul acesta este pentru noi, basarabenii de cea mai mare însemnătate. Prin despărțirea Ucrainei de Rusia, Basarabia a ajuns cu totul dezlipită de Rusia şi noi am rămas fără stăpânire înaltă. Asta înseamnă că de azi înainte tot ce trebuie pentru viața liniştită a noroadelor trăitoare în Basarabia şi pentru bunul mers al trebilor obşteşti în țara noastră – trebuie să le cerem de la noi înşine, neaşteptând că cineva altul se va îngriji de noi şi de nevoile noastre.

Şi fiindcă trebile obşteşti într-o țară nu pot merge singure de la sine, ci trebuiesc povățuite de cineva, datoria noastră a tuturora este să ne grăbim cu întocmirea stăpânirii noastre basarabene, care să ieie asupra sa povara trebilor obşteşti şi paza rânduielii şi liniştii în țară.

Întocmirea unei stăpâniri nu-i un lucru uşor, mai ales pentru noi, basarabenii, cari până în zilele revoluției mereu am fost hățuiți de alții şi n-am avut o cârmuire a noastră. Dar, vorba ceea: nevoia îl învață pe cărăuş, şi noi, ajunşi în nevoia aceasta, că n-avem nici o stăpânire, vom căuta să ne facem o stăpânire. Şi mie mi se pare că noi n-avem altceva de făcut decât să ne grăbim cu deschiderea Sfatului Țării, din sânul căruia se şi va alege cea dintâi stăpânire a Basarabiei autonome.

Să urmăm deci pilda Ucrainei!

P.N. Halippa

„Cuvânt moldovenesc”, Chişinău, 15 noiembrie 1917, nr. 102 (302)

Nr. 11

***21 noiembrie 1917, Chişinău*. Cuvântarea deputatului Pan Halippa în şedința de inaugurare a Sfatului Țării**

Domnilor membri ai Înaltei Adunări!

Asupra mea a căzut fericirea să fiu reprezentantul Partidului Național Moldovenesc în Înalta Adunare. În crearea acestui partid eu văd înfăptuirea tuturor idealurilor naționale ale poporului moldovenesc. (*Aplauze furtunoase*.)

Domnilor deputați!

Când, în urmă cu 8 luni, noi toți ne îndoiam, când noi toți eram răpiți de internaționalismul bolnăvicios, creat de către revoluția rusă, noi cei dintâi am ridicat drapelul național, care este o stea călăuzitoare pentru ideea iubirii de Patrie, adică a pământului nostru moldovenesc. Această idee noi am îmbrățişat-o cu căldură şi imediat, cu credință în succesul operei noastre, am început s-o răspândim prin toate colțurile țării noastre de la Prut şi până la Nistru.

Munca noastră a fost foarte grea, întrucât, pe de o parte, poporul suferea, amorțit de lanțurile robiei, iar pe de alta, noi recunoşteam că aceste lanțuri nu pot fi rupte îndată. Chiar la începutul muncii noastre s-au găsit mulți moldoveni care ne spuneau că noi muncim în zadar, fiindcă

www.dacoromanica.ro

poporul se găseşte în întuneric. Şi dacă noi astăzi vedem că lanţurile grele ale robiei au căzut şi poporul nostru s-a trezit la o viaţă nouă, aici trebuie să mărturisesc că o parte din merite revine Partidului Naţional, reprezentanţii căruia au contribuit mult la căderea acestor lanţuri. Partidul Naţional a rupt gratiile de fier ale puşcăriei, unde suspina poporul nostru, şi în acest moment Patria noastră este liberă şi autonomă, şi, poate într-un viitor apropiat, împrejurările ne vor duce pe noi spre republică. Pot să mărturisesc că aceasta visează şi Partidul Naţional.

Dar pentru aceasta trebuieşte unirea întregii naţiuni şi înţelegerea completă între diferite popoare, întrucât numai prin autodeterminarea naţională a fiecărui popor în parte şi prin federalizarea acestor unităţi se poate salva marea republică rusă. Partidul Naţional nu urmăreşte scopuri şoviniste, ci vrea să intre în contact strâns cu restul naţionalităţilor mici ale ţării, ca împreună cu ele să muncească la reclădirea ţării pe principii noi. (*Aplauze*.)

Noi dorim să trăim în înţelegere frăţească cu toate naţionalităţile şi de aceea noi le propunem să se organizeze. Declar că Partidul Naţional reprezintă naţiunea moldovenească. (*Aplauze*.) Dar odată cu aceasta declar că noi suntem departe de gândul de a subjuga pe alţii; dimpotrivă, dorim să lucrăm în Sfatul Ţării pentru binele tuturor naţionalităţilor din Basarabia, care au dreptul să trăiască pe pământul ei ospitalier. Cu acest gând eu strig: „Trăiască Sfatul Ţării! Trăiască Basarabia liberă în republica rusească democratică federativă!”. (*Aplauze îndelungate*.)

Publicat după: „Patrimoniu. Almanah de cultură istorică”,
Chişinău, nr. 1, 1990

Nr. 12

***21 noiembrie 1917, Chişinău*. Caracterizarea făcută lui Pan Halippa, vicepreşedinte al Partidului Naţional Moldovenesc, de publicistul George Tofan**

Primul vorbitor dintre deputaţi, dl P. Halippa, cunoscut luptător naţional, directorul gazetei „Cuvânt moldovenesc”, care vorbeşte în numele Partidului Naţional Moldovenesc, al cărui vicepreşedinte este.

Halippa are o înfăţişare impunătoare de luptător; de stat mijlociu, bine făcut, poartă barbă mare, care încadrează faţa brăzdată de trăsături energice; în negru şi cu ochelari, el iese din cadrul oamenilor de rând.

E un vorbitor bun, vorbeşte limpede, energic, într-o limbă ireproşabilă; tonul din când în când e puţin prea ridicat. Arată că Partidul Moldovenesc a pus mai întâi chestiunea autonomiei şi a organizării separate şi, printr-o propagandă bine condusă, a ajutat la alcătuirea Sfatului Ţării, care este al tuturor popoarelor dintre Prut şi Nistru. Moldovenii nu sunt şovinişti şi doresc să trăiască frăţeşte cu toţii.

Publicat după: George Tofan, *Sărbătoarea Basarabiei*,
Chişinău, 1917, p.....

Nr. 13

***2 decembrie 1917, Chişinău*. Declaraţia Sfatului Ţării prin care Basarabia este proclamată Republică Democratică Moldovenească**

Moldoveni şi noroade înfrăţite ale Basarabiei!

Republica rusească se află în mare primejdie. Lipsa de stăpânire la centru şi neocârmuiala în toată ţara, care este istovită prin lupta cu duşmanul de din afară, duce la pieire întreaga republică.

În această clipă îngrozitoare singura cale de izbăvire pentru republica democratică rusească este ca *noroadele ei să se unească şi să-şi ieie soarta în mâinile lor, alcătuindu-şi stăpâniri naţionale, în hotarele ţărilor unde locuiesc*.

În puterea temeiului acesta şi având în vedere aşezarea rânduielii obşteşti şi întărirea drepturilor câştigate prin revoluţie, *Basarabia, sprijinindu-se pe trecutul său istoric, se declară de azi înainte Republică Democratică Moldovenească*, care va intra în alcătuirea republicei federative democratice ruseşti, ca părtaş cu aceleaşi drepturi.

Până la chemarea adunării poporane a Republicei Moldoveneşti, care va fi aleasă de tot norodul prin glăsuirea de-a dreptul, deopotrivă şi

www.dacoromanica.ro

tăinuită[1], după sistemul proporțional, cea mai înaltă ocârmuire a Republicei Democratice Moldoveneşti este Sfatul Țării, alcătuit din împuterniciții tuturor organizațiilor democrației revoluționare ale deosebitelor noroade şi din împuterniciții zemstvelor şi târgurilor.

Puterea împlinitoare în Republica Democratică Moldovenească o are Sfatul Directorilor Generali, cari sunt răspunzători numai înaintea Sfatului Țării.

Înfățişând voința noroadelor trăitoare pe pământul Republicei Moldovenești, Sfatul Țării are în vedere:

1. Să cheme în timpul cel mai scurt adunarea poporană a Republicei Moldovenești, aleasă prin glăsuire obştească, de-a dreptul, deopotrivă şi tăinuită după sistemul proporțional.

2. *Să împartă norodului muncitor tot pământul fără plată, pe temeiul folosirei drepte*.

Până la alcătuirea unei legi despre trecerea pământului la norodul muncitor, – ca să nu fie neorânduială şi irosire a bogățiilor țării, tot pământul, care nu se lucrează cu brațele stăpânului lui, împreună cu vitele şi stromenturile[2] gospodăriei va trece în sama comitetelor pământeşti, alese din nou pe temeiul democratic.

Sfatul Țării va întocmi porunci amănunțite despre felul cum trebuie să treacă pământul în seama comitetelor şi cum acestea trebuie să orânduiască treaba pământului.

Pădurile, apele, bogățiile de sub pământ, câmpurile de încercare, răsadnițele, ogoarele pentru sfeclă, precum şi viile şi livezile boiereşti şi mănăstireşti, bisericeşti şi ale udelurilor şi în sfârşit toate curțile boiereşti, fiind avere obştească a norodului, *vor trece în seama comitetului pământesc general al Republicei Moldoveneşti*.

3. Să orânduiască treaba îndestulării norodului cu hrănile şi mărfurile de întâia trebuință; să orânduiască munca lucrătorilor, urcând plata ei şi *aşezând în toate întreprinderile ziua de muncă de 8 ceasuri, şi să întocmească controlul țării asupra fabricilor şi a veniturilor pe tot pământul Republicei Moldoveneşti*.

[1] Vot direct, egal şi secret.

[2] Uneltele.

Sfatul Țării are în vedere să lucreze un plan de măsuri în legătură cu demobilizarea oastei şi a fabricilor.

Ca să înlăture grozăviile foametei şi a urmărilor ei, Sfatul Țării va lua toate măsurile, ca să fie arate şi sămănate toate câmpiile slobode ale Basarabiei.

4. Să orânduiască alegerile drepte în aşezământurile locale de sineocârmuire, care încă n-au fost alese pe temeiul glăsuirei obştești, de-a-dreptul, deopotrivă şi tăinuite, după sistemul proporțional, şi să chezăşluiască pe deplin bunul mers al acestor aşezăminturi.

5. *Să apere toate slobozeniile, câştigate prin revoluție*, precum: *slobozenia cuvântului, tiparului, credinței, cugetului, unirilor, adunărilor şi grevelor,* să chezăşluiască neatingerea persoanei şi a locuinței şi să aşeze judecată dreaptă pentru tot norodul.

6. Să desființeze pedeapsa de moarte pentru totdeauna pe pământul Republicei Moldoveneşti.

7. Să chezăşluiască pe deplin *drepturi deopotrivă pentru toate noroadele, ce trăiesc pe pământul Republicei Moldoveneşti*, dându-le autonomia culturală-națională-personală.

8. Să orânduiască *treaba învățământului pe temeiul autonomiei* şi al naționalizării pentru toate popoarele Republicei Moldovenești.

9. Să întocmească îndată *polcuri naționale din ostaşi născuți pe pământul Basarabiei pentru apărarea bogăției țării de jaf* în vremea demobilizării oastei şi pentru izbăvirea țării de cea mai straşnică anarhie.

10. Să ieie măsuri pentru ca îndată să se încheie *pace fără răpiri de pământuri străine* şi fără despăgubiri de război, *dându-se noroadelor dreptul de a-şi hotărî soarta*; pacea trebuie să fie încheiată în înțelegere cu întovărăşiții[3] şi cu toate noroadele republicei democratice federative ruseşti.

Moldoveni şi noroade înfrățite ale Republicei Moldoveneşti!

În clipa aceasta grozavă, când stăm la marginea prăpastiei, anarhiei, vărsării de sânge frățesc, sărăciei, foametei şi a frigului – Sfatul înalt al țării vă cheamă împrejurul său, să puneți toate puterile voastre pentru lupta hotărâtoare împreună cu toate noroadele Republicei Moldovenești

[3] Aliații.

www.dacoromanica.ro

ca să sprijinească din răsputeri şi să apere adunarea întemeietoare rusească.

Sfatul Țării cheamă pe moldoveni şi pe toate noroadele înfrățite ale Basarabiei să se apuce harnic de lucru obştesc, clădind viața nouă pe temelia slobozeniei, dreptății şi a frăției!

Numai astfel vom scăpa noi țara noastră şi vom feri-o de pieire pe maica noastră a tuturor – marea republică democratică rusească!

Primită de Sfatul Țării, la 2 decembrie, anul 1917

„Cuvânt moldovenesc", nr. 110, 6 decembrie 1917

Nr. 14

***17 decembrie 1917, Tiraspol*. Cuvântarea lui Pan Halippa, vicepreşedinte al Sfatului Țării, la Adunarea națională ținută la Tiraspol, la 17–18 decembrie 1917**

Fraților moldoveni de pe malul stâng al Nistrului!

Am venit, dimpreună cu câțiva prieteni ai mei din Basarabia, ca să aducem închinăciune până la pământ acestei vrednice ramuri a neamului nostru, care acum câteva sute de ani a trecut apa Nistrului, năzuind înainte, şi tot înainte, spre Răsărit, spre apa Niprului, la care vom ajunge odată şi o vom trece! Voi, fraților, sunteți avangarda, sunteți înaintaşii neamului moldovenesc. Voi sunteți ca într-un cârd de oi, oile care merg înainte şi după care vine turma întreagă.

Mare e menirea D-voastră pe aceste locuri. D-voastră aveți să întăriți pământurile acestea, pentru că neamul nostru să poată merge înainte spre altele... tot mai departe. Căci neamul nostru este un neam de luptători şi de cuceritori. D-voastră mergeți în fruntea lui, spre răsărit, ca să cuceriți pământuri şi să supuneți noroade. Ce-i drept, pretutindeni noi suntem înconjurați de dușmani, dar avem încredere în puterile noastre. Am fost mâncați de străini şi în trecut, dar n-am pierit şi nu vom pieri nici de acum înainte.

Acum noi suntem la o cotitură a istoriei. Toate neamurile vor să-şi asigure pământul, şi D-voastră va trebui de asemenea să vă aşezați stăpâni de veci ai pământului pe care-l locuiți. Să băgați bine de seamă, căci D-voastră întâlniți în cale un popor cu care va trebui să vă luptați. Ucrainenii sunt flămânzi de pământ, dar şi D-voastră sunteți flămânzi de pământ şi de stăpânire. Ucrainenii merg dinspre Răsărit spre Apus, noi tindem dinspre Apus spre Răsărit. Năzuințele noastre se bat în cap. Ce e drept, deocamdată, şi noi şi ei avem unul şi acelaşi interes: să măturăm rugina țarismului păcătos. Dar pe urmă, cine ştie ce poate să mai fie? Noi suntem stăpâni pe acest pământ de peste 400 de ani. Cum am ştiut lupta până acum, vom şti izbi şi de acum – tot înainte!

Noi ne-am adunat aici în scopuri politice şi, mai ales, culturale. Să lucrăm aici ca nişte oameni luminați şi să întemeiem aici o cultură națională. Până acum ea v-a lipsit cu totul. N-ați avut cultură, n-ați avut literatură, n-ați avut cărți, n-ați avut gazete. De-acum va trebui să aveți tot de ce are nevoie un norod slobod şi doritor de lumină. De la această adunare va trebui să vă duceți pe acasă cu hotărârea de a vă lumina cu lumină moldovenească şi de a nu vă mai prăpădi printre străini.

Lucrarea nouă pe care o începeți e grea si D-voastră aşteptați ajutor şi de la noi, moldovenii din Moldova, căci da, noi suntem din Moldova, din Republica Moldovenească, şi vă socotim pe D-voastră ca frați pe care dorim să-i sprijinim. Dar noi încă nu suntem pe deplin aşezați cu toate treburile noastre. Deocamdată nu vă vom putea da ajutor prea mare. Totuşi noi vă vom putea da sfaturi şi îndrumări, cărți şi gazete, dar lucrul cel mai greu trebuie să vi-l faceți singuri. Trebuie să luați înşivă pilde de la noi şi de la alții, pentru lupta pe care veți avea s-o dați ca să vă puteți dobândi toate drepturile. Ca unul care de cinci ani am lucrat la luminarea şi deşteptarea neamului prin gazeta mea „Cuvânt moldovenesc", vă doresc putere, răbdare şi muncă, pentru că prin ele să vă întăriți şi să fiți mlădițe roditoare ale iubitului nostru neam!

Publicat după: Onisifor Ghibu, *Deşteptarea moldovenilor de peste Nistru. Adunarea națională ținută la 17–18 decembrie 1917 în oraşul Tiraspol*, Chişinău, 1917, p. .....

www.dacoromanica.ro

Nr. 15

***24 ianuarie 1918, Chişinău*. Declaraţia Sfatului Ţării prin care se proclamă independenţa Republicii Democratice Moldoveneşti**

Moldoveni şi noroade înfrăţite ale Republicii Moldoveneşti!

Marea revoluţie rusească ne-a scos din întunericul de robie, în care am trăit atâta amar de vreme, la calea slobozeniei, dreptăţii şi frăţiei! Prin jertfa şi osteneala voastră a tuturora, ţara noastră, înfăptuindu-şi dreptul dobândit de revoluţie, de a-şi hotărî singură soarta, s-a declarat Republică democratică slobodă.

Înfrăţiţi prin sângele vărsat sub steagurile revoluţiei, noi ne-am arătat dorinţa neclintită să trăim în unire cu republicile ce s-au înfiinţat pe pământul fostei împărăţii ruseşti, alcătuind toţi la un loc marea Republică Democratică Federativă Rusească.

Dar vremurile sunt schimbătoare şi împrejurările politice de azi împiedică cu desăvârşire înfăptuirea acestei uniri. Republica Democratică a Ucrainei, vecina noastră de peste Nistru, s-a proclamat neatârnată şi noi astfel ne-am despărţit de Rusia şi republicile alcătuite în vechile ei hotare.

În astfel de împrejurări şi noi suntem siliţi să ne proclamăm, în unire cu voinţa norodului, Republică Democratică Moldovenească slobodă, de sine stătătoare şi neatârnată, având ea singură dreptul de a-şi hotărî soarta în viitor.

Proclamarea neatârnării este o cerinţă politică a vremii, căci Republica Moldovenească nu mai poate aştepta de la nimeni orânduirea vieţii sale şi popoarele Republicii trebuie să înţeleagă că viitorul lor atârnă numai de la dânsele şi că acest viitor poate să fie înfăptuit numai prin aşezământul înalt de ocârmuire – Sfatul Ţării şi stăpânirea pusă de el – Sfatul Miniştrilor.

Republica Moldovenească neatârnată îşi pune ca scop pacea şi înţelegerea prietenească în viaţa politică şi economică cu toate ţările îndepărtate şi vecine, socotind războiul ca cel mai vrăjmaş duşman al noroadelor şi ţărilor. Deci, *în politica sa din afară,* Republica Moldovenească neatârnată va urmări *încheierea cât mai degrabă a păcii obşteşti democratice în înţelegere cu toţi întovărăşită.*

În politica sa lăuntrică Republica Moldovenească neatârnată, *chezăşluind drepturi depline tuturor naţiilor, va urma mai departe cu întărirea slobozeniilor câştigate prin revoluţie şi vestite prin declaraţia Sfatului Ţării de la 2 decembrie anul 1917.*

Îndeosebi, Sfatul Ţării şi Sfatul Miniştrilor Republicii Moldoveneşti se va sili să cheme cât mai degrabă adunarea poporană pe temeiul glăsuirii obşteşti, care va hotărî desăvârşit[1] rânduiala lăuntrică în ţară şi legăturile ei de unire cu alte ţări, dacă aceasta o va cere binele popoarelor republicii noastre.

În al doilea rând, Sfatul Ţării şi Sfatul Miniştrilor Republicii Moldoveneşti neatârnate au grijă să hotărască în cel mai scurt timp *treaba pământului. Acesta va trece în mâinile plugarilor fără plată, pe temeiul împărţirii drepte,* după cum s-a spus în declaraţia de la 2 decembrie.

Afară de asta, Sfatul Ţării şi stăpânirea Republicii Moldoveneşti au în vedere să lucreze în cel mai scurt timp un şir întreg de zacoane şi măsuri, care să îndestuleze nevoile de azi ale ţării, în scopul de a o scoate din bezna întunericului, sărăciei şi foamei.

Moldoveni şi noroade înfrăţite ale Republicii Moldoveneşti! Suntem la cotitura cea mai însemnată a istoriei noastre!

De la conştiinţa şi înţelepciunea voastră atârnă viitorul ţării. Prin venirea oştilor frăţeşti române pe pământul republicii noastre s-a întocmit o stare prielnică pentru munca harnică şi orânduită pe toate ogoarele vieţii. Oştile româneşti au venit să apere drumurile de fier şi magaziile de pâine pentru front; dar fiinţa lor pe pământul nostru ajută la aşezarea rânduirilor în ţară şi de azi înainte roada muncii fiecărui cetăţean al republicii este chezăşluită împotriva lăcomiei răufăcătorilor.

Alt scop oştile româneşti pe pământul Republicii nu au. Toate zvonurile cum că românii au venit să ne cuprindă ţara şi să ne stăpânească nu se potrivesc cu adevărul şi se împrăştie de duşmanii republicii noastre. Că oştile româneşti nu ne primejduiesc neatârnarea, slobozenia şi drepturile câştigate prin revoluţie, – chezăşie ne sunt Franţa, Anglia şi America cu mărturiile lor, precum şi declaraţiile împuterniciţilor României.

---

[1] Conform cu originalul.

www.dacoromanica.ro

Moldoveni şi noroade înfrăţite ale Republicii Moldoveneşti!

Fiind încredinţaţi că zidirea vieţii noastre nu va fi atinsă de nimeni şi că nimic nu primejduieşte neatârnarea şi slobozeniile, dobândite prin revoluţie, noi vă chemăm pe toţi spre unire, spre muncă paşnică şi linişte, pentru binele şi folosul tuturor noroadelor Republicii Democratice Moldoveneşti, de acum şi pururea neatârnate.

Primită de Sfatul Ţării la 24 ianuarie 1918.

„Cuvânt moldovenesc", nr. 10, 29 ianuarie 1918,
vezi şi „România nouă", Chişinău, anul II, nr. 9, 27 ianuarie 1918

Nr. 16

***24 ianuarie 1918, Chişinău*. Din cuvântările liderilor basarabeni, inclusiv a lui Pan Halippa, la recepţia oferită de generalul Ernest Broşteanu, comandantul Diviziei 11 Infanterie, la Clubul Nobilimii din Chişinău, cu ocazia aniversării Unirii Principatelor de la 1859**

Ion Inculeţ, preşedintele Republicii Democratice Moldoveneşti Independente: „Noi moldovenii suntem de acelaşi sânge cu românii şi am fost acelaşi trup cu ei. Este lucru firesc ca cu toţii să fim uniţi la un loc şi eu înţeleg bine că aşa o să şi fie la urmă. **Dar deocamdată lucrurile încă nu sunt destul de pregătite; mai trebuie puţină răbdare**".

P.N. Halippa, vicepreşedintele Sfatului Ţării: „Toţi intelectualii moldoveni doresc din inimă unirea cât mai grabnică cu România. **Pentru aceasta au luptat ei şi până acum şi nu se vor da îndărăt de la nici o piedică ce le va sta în calea înfăptuirii României Mari a tuturor românilor**".

Primul ministru, dr. Daniel Ciugureanu, vorbi „**despre legăturile strânse dintre toţi fiii neamului nostru**", precum şi ministrul de externe, I. Pelivan. Reprezentantul Societăţii culturale a românilor din Basarabia, P. Gore, şi-a încheiat discursul cu cuvintele: „**Trăiască Unirea!**", iar preşedintele Asociaţiei învăţătorilor şi profesorilor, T. Neaga, cu: „**Trăiască**

România Mare şi în veci nedespărţită!". Tot astfel reprezentantul studenţimii universitare, VI. Bogos, care a declarat că acesta „**luptă cu trup, cu suflet pentru România mare**". La fel şi prezidenta Uniunii elevilor şi elevilor moldoveni, dra Ciobotar.

Publicat după: Onisifor Ghibu, *Pe baricadele vieţii*... p. 519

Nr. 17

***20–22 martie 1918, Iaşi*. Convorbirea dintre M. Chilianu, ziarist la „Mişcarea" (Iaşi), şi Pan Halippa, vicepreşedinte al Sfatului Ţării, despre situaţia din Basarabia**

Un glas autorizat al Basarabiei.
De vorbă cu dl Pantelimon Halippa

I

Fruntaşul basarabean, vicepreşedinte al „Sfatului Ţării", dl Pantelimon Halippa, este de câteva zile oaspetele nostru.

M-am prezentat dlui Halippa solicitându-i o convorbire pentru cititorii ziarului „Mişcarea", care au cunoştinţă de opera mare naţională, pe care a desfăşurat-o în folosul poporului moldovenesc din Basarabia.

După o primire prietenoasă şi deschisă, care caracterizează pe moldovenii de peste Prut, dl Halippa îmi spune:

– Am fost şi sunt ziarist şi îmi fac un titlu de cinste din aceasta; cunosc puterea morală a presei într-o ţară democratică şi de aceea un ziarist nu trebuie niciodată evitat, ci dimpotrivă, trebuie să-i ieşi întru întâmpinare, să-i dai luminile ce le urmăreşte, să-i dai mai mult chiar decât îţi cere, pentru că prin el vorbeşti şi luminezi publicul mare, care va şti adevărul aşa cum este în realitate.

Noi, ziariştii din Basarabia, am dus-o mai greu pe timpul ţarismului, dar acum toate le-am pus la o parte şi nu ne gândim decât la viitorul ţărişoarei şi al poporului nostru.

www.dacoromanica.ro

În silințele noastre de a ne alcătui statul, avem de luptat cu mari şi numeroase greutăți şi cea mai recentă este [cea] a integrității teritoriului nostru. Ucraina, care s-a născut din focul generos al revoluțiunii ruse, după câteva luni de existență începe să aibă veleități imperialiste. Nu s-a consumat încă bine chestiunea anexării Holmului şi o nouă visare imperialistă începe să preocupe guvernanții din Kiev. Ei pretind că au drepturi asupra ținutului Hotinului şi a Akkermanului până la gurile Dunării, justificând aceasta pe considerații etnice.

Această pretențiune aşa de puțin democrată, de la un stat abia creat, a cărui limbă acum începe să se cunoască, care are necesitatea de liniște îndelungată, democratism mult şi respect față de drepturile altor naționalități, cu orientarea ce cată să o apuce, îmi face impresia că păşeşte pe drumul imperialismului rusesc.

Se poate ca actualul guvern al Ucrainei să fi avut răi sfătuitori, pentru că de când au nebunia bolşevică, bunele relațiuni de vecinătate ale noastre cu marea Republică Ucraineană au fost pe nevrute întrerupte. Mai înainte avusesem contact mai des şi Rada Centrală se arăta foarte binevoitoare față de tânărul nostru stat. Această legătură căutăm acum să o restabilim şi atunci cred că neînțelegerile acestea vor fi evitate.

În orice caz, nu cred că aceste aspirații imperialiste să poată fi realizate; deşi nu avem forțe, dar avem dreptatea cu noi, care mai curând sau mai târziu va fi limpezită.

De partea noastră este adevărul istoric, etnic şi geografic, iar ei nu au de partea lor decât dorința de a se întinde, motivată de o populație ucraineană în minoritate, care locuieşte în colțul nordic al județului Hotin şi în câteva sate răsfirate ale județului Akkerman.

Acestui argument însă noi îi opunem un milion de moldoveni, care locuiesc peste Nistru în Ucraina şi care îşi manifestă dorința de a fi una cu frații lor din Basarabia. Congresul de la Tiraspol, ținut de moldovenii din Ucraina, este mărturia formală a acestui adevăr.

Le mai opunem şi unitatea desăvârşită a tuturor basarabenilor, moldoveni şi nemoldoveni şi înseşi rezoluțiunile Radelor ucrainene din Hotin, Chişinău, Akkerman, care toate susțin ideea indivizibilității teritoriului Republicii Moldoveneşti şi dorința de a rămâne în cuprinsul ei, şi nu al Ucrainei.

Cred că țara noastră va ieşi neatinsă şi din această încercare, pentru că însuşi guvernul Ucrainei va vedea că nu are dreptate şi nici interes să nu trăiască în bună vecinătate cu noi, oricât de mici s-ar părea că suntem. În special guvernele Ucrainei vor avea greutăți mari cu partea sudică a republicii lor, care este prea puțin ucraineană şi mai ales cu porturile mari (Odesa, Nikolaev) atât de cosmopolite şi bântuite de un puternic curent internaționalist.

„Mişcarea", 20 martie 1918

II

Unirea – ce cuvânt miraculos care pentru mulți şi într-un trecut nu aşa de depărtat era numai un vis, care abia şi-l puteau închipui. Unirea, în tainele sufletului poporului românesc, mai mult ca la oricare alt popor – are semnificarea unui țel final, este idealul după care visează orice bun român, este stadiul istoric, după ajungerea căruia, numai, neamul românesc va putea să-şi desfăşoare forțele sale morale, va putea da lumii civilizate tributul său cultural... De aceea întreaga viață românească, în toate manifestările sale, este străbătută de obsesia vecinicului gând al Unirii.

La noi, în Basarabia, Unirea de asemenea a cuprins toate inimile. Toți simt aceeaşi necesitate sufletească de a ne strânge sub acelaşi acoperiş; unii sunt mai arzători, alții cumpănesc mai cu greutate acest fapt istoric şi doresc ca el să fie făcut astfel ca să nu dea loc la neînțelegeri, nici la neplăceri şi ca poporul moldovean din Basarabia să capete prin Unire drepturile şi fericirea la care râvneşte.

De aceea curentul cel mai cu temei care îşi face drum printre conducătorii Republicii Moldoveneşti este acela ca Basarabia, unindu-se, să rămâie totuşi autonomă cu guvernul său propriu şi cu un parlament sau dietă a sa, astfel ca să se administreze singură şi după nevoile sale. Departamentul român al războiului şi al finanțelor va putea avea un reprezentant respectiv din Basarabia pentru chestiile militare şi financiare.

Sprijinitorii acestui curent susțin că această unire cu autonomie este şi în folosul guvernului român, pentru că se lipseşte de nemulțumiri, care pot să se ivească la administrarea unui ținut deprins a trăi într-o atmosferă

www.dacoromanica.ro

deosebită de cea din regat. Pe lângă aceasta, sunt multe cauze care pledează, de asemenea, ca unirea cu România să nu fie prea bruscă şi să se facă, dacă este cu putinţă, menajându-se toate susceptibilităţile [?] care locuiesc ţărişoara noastră.

Apoi, mai este şi chestiunea alcătuirii noastre sociale, care reclamă de asemenea ca Republica noastră să aibă libertate deplină de legiferare.

În România s-au anunţat reformele agrară şi cea electorală, care promit a fi destul de democratice, totuşi renaşterea noastră a luat naştere în zarea revoluţiunii şi stabilirile noastre în chestia pământului şi a libertăţilor urmează să fie cât mai apropiate de principiile anunţate de această revoluţiune.

În acelaşi timp promisiunile demagogice ale bolşevicilor cu care a fost otrăvită masa ţărănească din Basarabia, bineînţeles că nu pot fi aduse la înfăptuire, pentru că legiferarea asupra pământului trebuie să fie o operă trainică şi folositoare întregului popor pentru a contribui la înflorirea economică şi reală a ţării. Această alcătuire trebuie să o facem noi, conducătorii din Basarabia, pentru că cunoaştem mult mai de aproape chestiunea ţăranului şi a pământului şi pentru că pe noi ne va crede mai degrabă că am lucrat sincer şi conform cu interesele sale. Cu chipul acesta ţara mamă evită o nouă neplăcere, aceea de a fi socotită ca vitregă, care a dat mai puţin decât a promis demagogia bolşevică. Şi e bine ca în sufletul ţăranilor moldoveni să nu rămâie nici o umbră în actul ultim al Unirii, şi până la ridicarea lor din întunericul la care au fost ţinuţi de ţarismul rusesc, măreţul fapt naţional să-i lege cu România, numai cu amintiri senine.

Pe lângă toate aceste consideraţiuni, noi am suferit foarte mult de centralismul rusesc, lucru care ne face să detestăm orice centralism. Iată dară în linii generale motivele şi argumentele, pentru care curentul acesta susţine unirea cu autonomia locală.

Oricare ar fi modalităţile, unirea trebuie să se facă, aceasta este părerea care predomină şi zbuciumă toate sufletele moldovenilor conştienţi din Basarabia.

Cum să se facă şi de către cine? Aceasta este o chestiune accesibilă de discuţie.

Manifestările răzleţe ale diferitelor oraşe, ţinuturi sau instituţii precum sunt zemstvele, sunt rezultatele expansivităţii cetăţenilor moldoveni din

Republica noastră, care totuşi sunt lipsite de oarecare frumuseţe. Dar faptul unirii este un act istoric de cea mai mare importanţă şi el va trebui efectuat cu seriozitatea cerută de un aşa eveniment grandios. Precum unirea Moldovei cu Ţara Românească s-a făcut cu acea sfinţenie cugetată şi patriotică care a arătat şi pecetluit importanţa ei istorică, tot astfel şi acum unirea trebuie să fie înconjurată şi adusă la îndeplinire cu organe şi împrejurări menite să treacă în istorie. Constituanta, fiind organul care reprezintă voinţa întregului norod din Basarabia, este cea mai îndrituită să facă şi actul de aşa capitală importanţă, al unirii.

Totuşi sunt mulţi fruntaşi basarabeni care dau această atribuţie şi „Sfatului Ţării", organul creat de aceeaşi revoluţiune. Prin urmare, constituţiunea definitivă a rodului revoluţiunii poate şi trebuie efectuat chiar de organul aceleiaşi revoluţii.

Oricare ar fi modalitatea prin care se va face unirea, un lucru trebuie avut în vedere, că întreg poporul trebuie să fie părtaş al acestui eveniment istoric şi să fie făcut cu chibzuinţă pentru ca poporul moldovean şi toate naţionalităţile ce locuiesc Basarabia să întrevadă perspectivele şi garanţia unei vieţi politice libere şi aducătoarea fericirii pornite de revoluţia din 1917.

„Mişcarea", 21 martie 1918

III

Acum ne organizăm forţele, ne înfiripăm gospodăria cum putem mai bine, cu mijloacele pe care le avem noi şi cu concursul protectoarei noastre surori, România.

În grija noastră pe primul loc este ţărănimea şi opera culturală. Ţărănimea în Basarabia, ca şi în România, este temeiul ţării, este puterea şi viitorul neamului nostru, de aceea şi grija tuturora, a intelectualilor şi a fiilor de ţărani este să asigurăm acestei pături o bunăstare materială, pentru ca apoi să se poată manifesta în domeniul politic liber şi să aibă timpul şi dispoziţia să se dezvolte în materie culturală.

Sunt de toţi cunoscute străduinţele ce le pun conducătorii Republicii Moldoveneşti pentru a rezolva chestia pământului în folosul ţăranilor şi în folosul producţiei şi economiei statului nostru. Măsurile premergătoare

www.dacoromanica.ro

acestei rezolvări le face „Sfatul Țării”, iar chestiunea în sine a pământului va fi legiferată în mod definitiv de constituanta ce urmează să fie convocată prin vot universal.

Luminarea poporului este o altă chestiune mare a conducătorilor noştri, pentru că odată trezit la conştiința națională şi luminat de puterea şi dreptatea drepturilor sale, nici o forță nu mai este de temut.

Pentru aceea, instrucția noastră la sate şi oraşe este urmărită cu cea mai mare atențiune atât de autoritățile respective, cât şi de asociații alcătuite ad-hoc. În această din urmă categorie intră şi societatea culturală „Făclia”, care merită lauda tuturor oamenilor de bine.

Naționalitățile în minoritate au tot dreptul la libera lor dezvoltare culturală şi noi moldovenii nu avem nici cea mai mică intenție să uzurpăm vreun drept al libertăților lor culturale, de a-şi folosi limba lor în şcoli, biserici sau să stăvilim vreun drept politic şi public, care rezultă din marile principii ale revoluțiunii. Sub soarele libertății Basarabiei renăscute, toți indivizii şi toate popoarele au dreptul să se dezvolte cultural aşa cum le place. Evreii, ucrainenii, nemții, bulgarii au aceleaşi drepturi şi aceleaşi datorii ca şi moldovenii, în fața legilor republicii noastre.

De altfel, elementul cel mai puternic ca forță culturală, nu numai din punct de vedere numeric, este cel moldovenesc, în fața desfăşurării forțelor morale ale neamului nostru, celelalte naționalități, mai puțin culturale şi mai puțin dotate ca puteri intelectuale, se prezintă ca licăririle de lumânare în fața luminii strălucitoare a soarelui moldovenesc. Noi, democrații moldoveni din Basarabia, tuturor acelora care nu sunt de un neam şi de un gând cu noi le spunem în mod leal că dreptatea se va vedea în lupta culturală şi civilizată, pe care o desfăşurăm acum.

M. Chilianu, ziarul „Mişcarea”, 22 martie 1918

Publicat după: Ion Agrigoroaiei, *Unirea Basarabiei cu România în presa vremii*, Iaşi, 1999, Editura Universității „Al.I. Cuza”, p. 162–168

Nr. 18

***27 martie 1918, Chişinău*. Declarația oficială a Sfatului Țării de unire a Republicii Democratice Moldoveneşti (Basarabia) cu România**

În numele poporului Basarabiei, Sfatul Țării declară:

„Republica Democratică Moldovenească (Basarabia), în hotarele ei dintre Prut, Nistru, Marea Neagră şi vechile granițe cu Austria, ruptă de Rusia acum o sută şi mai bine de ani din trupul vechii Moldove, în puterea dreptului istoric şi dreptului de neam, pe baza principiului că noroadele singure să-şi hotărască soarta lor, *de azi înainte şi pentru totdeauna se uneşte cu mamă-sa România*.

Această unire se face pe următoarele baze:

1. Sfatul Țării actual rămâne mai departe pentru rezolvarea şi realizarea reformei agrare după nevoile şi cererile norodului; aceste hotărâri se vor recunoaşte de guvernul român.

2. Basarabia îşi păstrează autonomia provincială, având un sfat al țării (dietă), ales pe viitor prin vot universal, egal, direct şi secret, cu un organ împlinitor şi administrație proprie.

3. Competența Sfatului Țării este: a) votarea bugetelor locale; b) controlul tuturor organelor zemstvelor şi oraşelor; c) numirea tuturor funcționarilor administrației locale prin organul său împlinitor, iar funcționarii înalți sunt întăriți de guvern.

4. Recrutarea armatei se va face în principiu pe baze teritoriale.

5. Legile în vigoare şi organizația locală (zemstve şi oraşe) rămân în putere şi vor putea fi schimbate de parlamentul român, numai după ce vor lua parte la lucrările lui şi reprezentanții Basarabiei.

6. Respectarea drepturilor minorităților din Basarabia.

7. Doi reprezentanți ai Basarabiei vor intra în consiliul de miniştri român, acum desemnați de actualul Sfat al Țării, iar pe viitor luați din sânul reprezentanților Basarabiei din parlamentul român.

8. Basarabia va trimite în parlamentul român un număr de reprezentanți proporțional cu populația, aleşi pe baza votului universal, egal, direct şi secret.

www.dacoromanica.ro

9. Toate alegerile din Basarabia pentru voloste, sate, oraşe, zemstve şi parlament se vor face pe baza votului universal, egal, direct şi secret.

10. Libertatea personală, libertatea tiparului, a cuvântului, a credinţei, a adunărilor şi toate libertăţile obşteşti vor fi garantate prin constituţie.

11. Toate călcările de legi făcute din motive politice în vremurile tulburi ale prefacerii din urmă sunt amnistiate.

Basarabia unindu-se ca fiică cu mamă-sa România, parlamentul român va hotărî convocarea neîntârziată a constituantei, în care vor intra proporţional cu populaţia şi reprezentanţii Basarabiei, aleşi prin vot universal, egal, direct şi secret, spre a hotărî împreună cu toţii înscrierea în constituţie a principiilor şi garanţiilor de mai sus.

Trăiască unirea Basarabiei cu România de-a pururea şi totdeauna!"

Preşedintele Sfatului Ţării, I. Inculeţ
Secretarul Sfatului Ţării, I. Buzdugan

„Cuvânt moldovenesc", nr. 30, 1 aprilie 1918

Publicat după: *Unirea Basarabiei şi a Bucovinei cu România. 1917–1918. Documente*, Chişinău, Editura „Hyperion", 1995, p. 215–216

Nr. 19

***26–27 noiembrie 1918, Chişinău*. Relatare despre şedinţa Sfatului Ţării la care s-au votat reforma agrară şi unirea necondiţionată a Basarabiei cu România şi a fost aprobată comisia de lichidare a Sfatului Ţării**

ULTIMA ŞEDINŢĂ A SFATULUI ŢĂRII

Protestul grupului lui Ţiganco. Părăsirea şedinţei de către acest grup. Cuvântarea raportorului. Hotărârea Blocului Moldovenesc. Capitularea opoziţiei. Cetirile reformei agrare. Proclamarea unirei necondiţionate. Însufleţirea asistenţei. Lucrările pentru închiderea Sfatului Ţării. Cetirea decretului de dizolvare. Ridicarea şedinţei.

Şedinţa Sfatului Ţării se deschide la ora 8. La ordinea zilei chestiunea agrară. Însă reprezentantul fracţiunei lui Ţîganko cere cuvântul şi citeşte

declaraţia fracţiei, prin care nu recunoaşte alegerea prezidentului. Dl Halippa dă lămuriri, din care se vede că alegerea s-a făcut drept.

Cu toate acestea grupul de opoziţie (vreo 25 de deputaţi) părăseşte şedinţa.

Deputaţii din Blocul Moldovenesc strigă: „Drum bun!", „Aşa doriţi rezolvarea chestiunei agrare?"

Dl preşedinte Halippa rosteşte o scurtă cuvântare în care arată că acest pas nu este altceva decât o încercare de a împedica reforma agrară.

Dl A. Crihan, raportorul proiectului de lege agrară, citeşte raportul său, în care expune istoricul lucrării Comisiei Agrare şi principiile puse la baza reformei agrare.

În faţa primejdiei, la care a fost expusă chestiunea de viaţă a ţăranului român din Basarabia, în urma pasului grupului de opoziţie, Blocul Moldovenesc, compus la imensa lui majoritate din membrii partidului ţărănesc, a hotărât să nu părăsească şedinţa până ce nu va vota reforma agrară.

Totodată, blocul a hotărât să anuleze chiar astăzi condiţiile unirei de la 27 martie, cari n-au nici un rost după rezolvarea chestiunei agrare şi în urma democratizării vieţii politice în România, ce s-a făcut în ultimul timp.

Văzând această hotărâre a adevăraţilor binevoitori ai poporului, opoziţia s-a întors declarând că va lua parte la promulgarea legii agrare.

La 11 seara s-a început citirea întâia a proiectului de reformă agrară, care a fost elaborat de Comisia Agrară a Sfatului Ţării cu următoarele:

După prima cetire s-a purces la cetirile a doua şi a treia, în cari proiectul a fost primit cu unanimitate. La ora 3 noaptea reforma agrară a fost votată. Rezultatul votării definitive a fost aclamat cu entuziaste aplauze de toţi deputaţii Sfatului Ţării şi de publicul care a asistat în mare număr.

Prezidentul, dl P. Halippa, ţine o scurtă şi înfocată cuvântare.

(original deteriorat)

româneşti la Patria mumă, regimul curat democratic în statul nostru este pe vecie asigurat noi cari cei dintâi am făcut Unirea cu condiţii, trebuie să hotărâm anularea acelor condiţii şi să declarăm unirea desăvârşită şi necondiţionată cu Patria-mumă.

www.dacoromanica.ro

Preşedintele citeşte apoi proiectul hotărât şi primit de întregul prezidiu în chestia unirei necondiționate care este primit cu strigăte delerante de entuziasm şi cu nesfârşite aplauze. Electrizaţi de clipa mare prin care treceau, deputaţii se ridică cu toţii în picioare strigând din răsputeri: „Trăiască România Mare!", „Trăiască Majestatea Sa Regele!" Proiectul se pune la vot şi e primit cu unanimitate. Entuziasmul, întrerupt o clipă, izbucneşte din nou şi deputaţii se îmbrăţişează frăţeşte.

După ce s-a liniştit lumea, prezidentul Sfatului Ţării propune fracţiunilor să se retragă în secţiuni pentru a discuta alegerea membrilor în „Casa Noastră" şi „Comisia Centrală" – organele aplicării reformei agrare – şi constituirea unei comisii de lichidare a Sfatului Ţării.

Revenind la plenum s-a primit statul comisiunei de lichidare a Sfatului Ţării în care s-au ales 5 membri, s-au ales de asemenea 7 membri pentru „Casa Noastră" şi 4 în „Comisia Centrală".

În acel moment, dl P. Halippa, prezidentul Sfatului Ţării, anunţă sosirea dlui general Văitoianu, însărcinatul Majestăţii Sale Regelui, care fusese înştiinţat despre terminarea lucrărilor sesiunei Sfatului Ţării. Domnia sa dă citire Decretului de dizolvare a Sfatului Ţării, ascultat în picioare de către întreaga asistenţă.

Într-o cuvântare scurtă, întreruptă de aplauze, dl general Văitoianu spune că Sfatul Ţării a fost la înălţimea împrejurărilor şi a ştiut să dea un glas de mângăiere românilor în momentele cele mai grele din viaţa lor, când la 27 martie anul trecut[1] a proclamat Unirea cu Patria-mumă.

Sfatul Ţării a fost ferm până la sfârşit pentru rezolvarea reformei agrare care va aduce o bună stare de lucruri în Basarabia. Domnia sa aduce din partea sa şi a tuturor factorilor politici şi

(original deteriorat)

pentru marele chestiuni naţionale. Preşedintele a mulţumit personal dlui general Văitoianu pentru cuvintele calde care le-a adresat reprezentanţilor Basarabiei şi la despărţire l-a invitat la un Te-Deum care se va ţinea la Catedrală azi, la orele 12, şi de acolo la banchet al deputaţilor din Sfatul Ţării, care, întorcându-se fiecare pe la gospodăriile lor, vor să mai petreacă

[1] În text e greşit. E vorba de ziua de 27 martie 1918, adică anul curent şi nu *trecut*.

încă o clipă de mulţumire laolaltă. Totodată, dl general Văitoianu primeşte copia protocolului şedinţei privitoare la actul Unirii necondiționate, pentru a-l transmite Majestăţii Sale Regelui împreună cu o telegramă a Preşedintelui Sfatului Ţării, în care se aduce la cunoştinţă Majestăţi Sale votarea reformei agrare, Unirea necondiționată şi recunoştinţa Basarabiei pentru povăţuirile înţelepte pe cari Majestatea Sa le-a dat poporului său.

Şedinţa se ridică.

Deputaţii mult timp încă sunt cuprinşi de însufleţire şi nu se pot despărţi.

„Sfatul Ţării. Organ cotidian al Basarabiei".
Director: Ion Costin. Sfârşitul lunii noiembrie 1918*, p. 2

*Datarea aparţine editorilor.

Nr. 20

***27 noiembrie 1918, Chişinău*. Din apelul adresat de Pan Halippa, preşedinte al Sfatului Ţării, deputaţilor legislativului basarabean, cu privire la necesitatea anulării condiţiilor de unire a Basarabiei cu Regatul României cuprinse în declaraţia Sfatului Ţării din 27 martie 1918**

Acuma când idealul nostru pentru care ne-am strădănuit, pentru care noi cu toţii am luptat şi pentru care Sfatul Ţării a fost convocat în sesiunea extraordinară de Majestatea Sa Regele s-a îndeplinit şi chestia agrară e rezolvată pentru vecie după dorinţele norodului; acuma când ni se deschide calea largă pentru a influenţa mersul treburilor din toată România prin reprezantanţii noştri aleşi pe baza votului universal; acuma când prin unirea Bucovinei şi Ardealului şi celorlalte ţinuturi româneşti cu Patria-mamă regimul curat democratic în statul nostru este pe veci asigurat; noi, care cei dintâi am făcut unirea la 27 martie anul curent, să hotărâm azi anularea condiţiilor şi să declarăm unirea desăvârşită şi necondiționată cu patria-mamă.

Publicat după: Gheorghe E. Cojocaru, *Sfatul Ţării. Itinerar.*
Chişinău,1998, Editura „Civitas", p. 154

www.dacoromanica.ro

Nr. 21

***27 noiembrie 1918, Chişinău*. Declaraţia Sfatului Tării despre unirea necondiţionată a Basarabiei cu România**

În urma unirii cu România-mamă a Bucovinei, Ardealului, Banatului şi ţinuturilor ungureşti locuite de români, în hotarele Dunării şi ale Tisei, Sfatul Ţării declară că Basarabia renunţă la condiţiunile de unire, stipulate în actul de la 27 martie a.c., fiind încredinţată că în România tuturor românilor regimul curat democratic este asigurat pe viitor.

Sfatul Ţării în preziua Constituantei Române, care se va alege după votul universal, şi rezolvând chestiunea agrară după nevoile şi cererile poporului, anulează celelalte condiţiuni din actul Unirii din 27 martie şi declară unirea necondiţionată a Basarabiei cu România-mamă.

Preşedinte: Pan Halippa
Vicepreşedinţi: Bârcă, Buruiană
Secretar: A. Scobioală

Publicat după: „Cugetul. Revistă de istorie şi ştiinţe socioumane". Chişinău, martie 1998, p. 100

Nr. 22

***27 noiembrie/10 decembrie 1918, Chişinău*. Declaraţia unui grup de deputaţi din Sfatul Ţării împotriva hotărârii acestuia privind renunţarea la autonomia Basarabiei[1]**

Noi, subsemnaţii, deputaţi în „Sfatul Ţării", în interesul demascării şantajului politic nemaipomenit şi inadmisibil, a samavolniciei şi falsificării, am hotărât să întocmim actul referitor la cele de mai jos:

[1] În urma actelor de unire necondiţionată ale Bucovinei (15/28 noiembrie 1918) şi Transilvaniei (30 noiembrie/1 decembrie 1918) cu România, s-a considerat că statutul de *autonomie provizorie* al Basarabiei votat la 27 noiembrie/9 aprilie 1918 era depăşit, în acest sens guvernul României solicitând – în spiritul intereselor naţionale majore – ca forul legislativ local să examineze şi să decidă în această privinţă. Convocat la 25 noiembrie/8 decembrie 1918, peste două zile, în şedinţa prezidată de Pan Halippa, Sfatul Ţării avea să adopte, în pofida opoziţiei unor deputaţi, *declaraţia de unire necondiţionată a Basarabiei cu România*.

La 25 noiembrie 1918, la iniţiativa „Blocului moldovenesc", s-a stabilit deschiderea sesiunii „Sfatului Ţării", fără a se da publicităţii în prealabil în ziare şi fără anunţul de convocare a şedinţei despre care s-a informat numai un grup de deputaţi din „Blocul moldovenesc". Adevărata intenţie a „Blocului moldovenesc" a fost camuflată de o notiţă inclusă în oficiosul Sovietului Director [Consiliul Directorilor Generali – *n.n.*], ziarul „Sfatul Ţării", versiunea română (nr. 189 din 26 noiembrie, apărut în seara zilei de 25 noiembrie), unde se arăta că „Sfatul Ţării" vă fi convocat „mâine" sau „poimâine".

În acest fel, toate celelalte grupuri parlamentare n-au fost înştiinţate deloc despre deschidere. Dintre liderii celorlalte fracţiuni a fost încunoştiinţat în mod particular numai domnul V.V. Ţîganko, dar şi el numai cu două ore înainte de deschiderea şedinţei, ceea ce a făcut ca domnul Ţîganko să fie pus în imposibilitatea de a anunţa membrii fracţiunii ţărăniste, precum şi pe aderenţi. Drept urmare, deschiderea „Sfatului Ţării" a avut loc numai în prezenţa „Blocului moldovenesc" şi a unor deputaţi din alte grupări, aflaţi întâmplător în clădirea parlamentului. În numele fracţiunii ţărăniste, al fracţiunii minorităţilor şi în numele „Blocului moldovenesc", deputatul V.V. Ţîganko a prezentat vicepreşedintelui „Sfatului Ţării" P.N. Halippa o declaraţie referitoare la inadmisibilitatea convocării „Sfatului Ţării" în lipsa acestor fracţiuni, iar dacă împrejurările impun deschiderea neapărată la 25 noiembrie, atunci, în orice caz, să nu se permită alegerea prezidiului în această şedinţă.

Deschiderea şedinţei a avut loc la 25 noiembrie şi, în pofida declaraţiei deputatului V.V. Ţîganko, alegerile s-au făcut fără numărul necesar de participanţi (au votat pentru 48 de deputaţi dintr-un cvorum de o treime din componenţa „Sfatului Ţării", adică 54 de deputaţi, pentru că, în total, sunt 162 de deputaţi). La 26 noiembrie, înainte de deschiderea şedinţei „Sfatului Ţării", a cărei ordine de zi, prevedea numai dezbaterea problemei agrare, un grup de deputaţi care nu a participat la alegerea prezidiului şi care n-a acordat acestuia încrederea pentru conducerea lucrărilor Parlamentului, dezbătând problema şedinţei din 25 noiembrie, l-a împuternicit pe domnul deputat Ghenzul să facă înainte de deschiderea şedinţei, în numele lor, următoarea declaraţie: „Grupul de deputaţi care nu a participat la şedinţa de ieri din vina prezidiului, care n-a trimis invitaţii oficiale, constată că alegerile s-au făcut în lipsa cvorumului şi cu încălcarea normelor şi de aceea nu recunoaşte actualul prezidiu şi cere realegerea

www.dacoromanica.ro

lui. Până la realizarea acestui lucru, grupul de deputați nu va lua parte la ședințele plenare". La această declarație, cel care prezida a dat următoarea explicație: „La deschiderea «Sfatului Țării», în sală s-a aflat un număr suficient de deputați pentru întrunirea cvorumului, iar la alegerea prezidiului a fost mai mult de jumătate dintre deputații prezenți la această ședință și de aceea alegerea prezidiului este apreciată corectă și nu va avea loc realegerea prezidiului".

După aceasta, grupul care a protestat împotriva alegerii prezidiului a părăsit în mod demonstrativ sala de ședințe, în aplauzele ironice și țipetele stridente ale deputaților din „Blocul moldovenesc" rămași în sală și chiar a însuși celui care prezida.

O parte dintre deputați au părăsit chiar imediat clădirea „Sfatului Țării", iar cealaltă parte s-a întrunit pentru examinarea incidentului creat și, nedorind să fie provocată la un refuz de a participa la lucrările Parlamentului pentru discutarea proiectului legii agrare, a hotărât să-l împuternicească pe deputatul V.V. Țîganko să facă în ședința plenară, din partea grupului de deputați ce au părăsit sala de ședințe, următoarea declarație: „Grupul de deputați care a părăsit sala de ședințe a exprimat prin aceasta protestul său doar față de alegerea incorectă a prezidiului, făcută în absența cvorumului, cu încălcarea flagrantă a normelor și prin folosirea constrângerii nepermise pentru un parlament, el exprimă neîncrederea sa față de prezidiu și declară că numai animați de înțelegerea necesității elaborării proiectului legii agrare, care în principiu este acceptabil pentru el, în forma în care a fost elaborat de Comisia agrară, este gata să ducă în continuare o activitate comună pentru examinarea acestei legi, menținându-se ferm pe poziția nerecunoașterii prezidiului în actuala sa componență, neconsiderându-l un organ responsabil și reprezentativ al «Sfatului Țării»".

După pauza anunțată de președintele ședinței P.N. Halippa, s-a dat cuvântul reprezentantului deputaților care au părăsit ședința, domnului V.V. Țîganko, care a și declarat că protestul său prezentat mai sus a fost transmis prezidiului și că el, V.V. Țîganko, se abține să-l facă public, pentru că promisiunile făcute personal de domnul P.N. Halippa le consideră satisfăcătoare, dar că acest protest, la solicitarea deputaților care lipsesc acum, poate fi făcut public la următoarea ședință.

Un mic grup de deputați care a rămas și care s-a reîntors cu V.V. Țîganko, a trecut la activitatea comună de dezbatere a proiectului de lege agrară. Ședința începută pe la ora 8.00 a extenuat cea mai mare parte a deputaților pe la unu noaptea, ceea ce a făcut să rămână tot mai puțini deputați. La două și jumătate noaptea, după terminarea lecturii proiectului de lege, fără nici un avertisment, președintele Halippa a dat citire rezoluției cu privire la dorința de alipire a Basarabiei la România, fără nici un fel de condiții, de desființare a autonomiei Basarabiei. În sala de ședințe se aflau în total, după numărătoare, 46 de deputați. O parte dintre deputați a început să aplaude, acoperind întrebarea președintelui cine este împotrivă, cine se abține. „Adoptat în unanimitate", a declarat domnul președinte Halippa. Protestând, reprezentanții unei părți a deputaților fracțiunii țărăniste cer cuvântul pentru declarații. Președintele Halippa nu le dă cuvântul și un act de cea mai mare importanță statală se consideră rezolvat în absența covârșitoare a cvorumului (46 de deputați, dintre care o parte, în frunte cu deputatul Buciușcan, a exprimat protestul său). Chemat apoi telefonic, generalul Văitoianu, comisarul general, a citit imediat după sosirea sa decretul regal de încheiere a sesiunii „Sfatului Țării". Era deja cinci și jumătate dimineața.

Confirmând, prin semnăturile lor, însemnătatea circumstanțelor expuse, subsemnații deputați în „Sfatul Țării", împuterniciți din partea diferitelor grupuri parlamentare în alcătuirea prezentului act, apreciază ca nevalabile și ilegale hotărârile „Sfatului Tării", sesiunea 25–26 noiembrie 1918, având în vedere infracțiunile evidente săvârșite, ce se mărginesc cu minciuna, și protestează cu toată energia împotriva renunțării la autonomie ca împotriva unui act de constrângere a voinței popoarelor ce trăiesc în Basarabia.

(Urmează semnăturile a 10 deputați din „Sfatul Țării".)

Arhiv Vneşnei Politiki Rossiiskoi Federații, fond 028, opis l,
mapa 104, dosar 59 498, f. 21–22;
Dokumentî vneşnei politiki S.S.R., vol. l, doc. nr. 422, p. 589–592

Publicat după: *Relațiile româno-sovietice. Documente. Vol. I. 1917–1934.*
București, 1999, Editura Enciclopedică, p. 36–39

www.dacoromanica.ro

Nr. 23

***19 noiembrie 1919, Chişinău*. Scrisoarea lui Pan Halippa adresată lui Ion Pelivan şi Daniel Ciugureanu, aflaţi la Paris, la lucrările Conferinţei de pace**

Dragii mei,

Eu am adunat broşurile şi colecţiile de ziare. Azi le şi trimitem. Nu ştiu însă când vor sosi, căci scrisoarea voastră am primit-o abia după trei săptămâni.

Vă rog foarte mult, materialul ce vi-l trimit să mi-l înapoiaţi, căci l-am luat din biblioteca oraşului Chişinău, depunând o garanţie de 3 000 lei.

Peste câteva zile vă vom trimite şi materialele statistice pe care mi le-a făgăduit Arbore.

La 16 noiembrie deputaţii şi senatorii Basarabiei au votat o moţiune de aderare la actul Unirii Sfatului Ţării, pe care vom trimite-o pe cale oficială (prin ambasadori) Conferinţei şi vouă.

În momentul de faţă noi ne găsim cu toţii la Bucureşti şi ne întrebăm când veţi veni şi voi în ţară.

Deocamdată, la revedere. Suntem ocupaţi cu fel de fel de chestiuni şi nu avem vreme de scris scrisori lungi.

Cu dragoste, Pan Halippa.

Publicat după: „Patrimoniu. Revistă de lectură istorică”, nr. 1, 1993, Chişinău, p. 85–86

Nr. 24

***28 octombrie 1920, Paris*. Tratatul prin care principalele Puteri Aliate şi Asociate – Marea Britanie, Franţa, Italia şi Japonia – recunosc suveranitatea României asupra teritoriului Basarabiei**

Imperiul Britanic, Franţa, Italia, Japonia, principalele Puteri Aliate şi România:

Considerând că, în interesul păcii generale în Europa, trebuie să se asigure chiar de pe acum în Basarabia o suveranitate care să corespundă

aspiraţiilor populaţiunii şi să garanteze minorităţilor de rasă, religie sau limbă, protecţiunea ce le este datorită;

Considerând că din punct de vedere geografic, etnografic, istoric şi economic, unirea Basarabiei cu România este pe deplin justificată;

Considerând că populaţia Basarabiei şi-a manifestat dorinţa de a vedea Basarabia unită cu România;

Considerând, în fine, că România, din propria sa voinţă, doreşte să dea garanţii sigure de libertate şi de dreptate, fără distincţie de rasă, de religie sau de limbă, conform cu Tratatul semnat la Paris la 9 decembrie 1919, locuitorilor Vechiului Regat al României, cât şi ai teritoriilor de curând transferate;

Au hotărât să încheie prezentul tratat şi în acest scop au desemnat plenipotenţiarii lor...

Art. 1. Înaltele Puteri contractante declară că recunosc suveranitatea României asupra teritoriului Basarabiei, cuprins între frontiera actuală a României, Marea Neagră, cursul Nistrului, de la vărsarea lui până la punctul unde este tăiat de vechea limită între Bucovina şi Basarabia şi această veche limită.

Art. 2. O comisiune compusă din 3 membri, din care unul va fi numit de către principalele puteri aliate, unul de către România şi unul de către Consiliul Societăţii Naţiunilor (pentru Rusia), va fi constituită în cele 15 zile care vor urma punerii în vigoare a prezentului tratat, pentru a fixa la faţa locului noua linie de frontieră.

Art. 3. România se angajează să respecte şi să facă să se respecte în mod riguros pe teritoriul Basarabiei vizat în art. l, stipulaţiunile Tratatului semnat în Paris la 9 decembrie 1919, de către Principalele Puteri Aliate şi Asociate şi de către România şi mai ales să asigure locuitorilor fără distincţie de rasă, de limbă sau de religie aceleaşi garanţii de libertate şi dreptate, ca şi celorlalţi locuitori ai tuturor teritoriilor făcând parte din Regatul României.

Art. 4. Naţionalitatea română va fi câştigată cu depline drepturi, cu excluderea altora, „resortisanţilor” vechiului Imperiu Rus stabiliţi pe teritoriul Basarabiei, arătat la articolul 1.

Art. 5. În timp de 2 ani, cu începere de la punerea în vigoare a prezentului tratat, locuitorii care depindeau de vechiul Imperiu Rus, mai mari de 18 ani, şi stabiliţi pe teritoriul Basarabiei, vizat la art. 1, vor avea facultatea să opteze pentru orice naţionalitate vor vrea.

www.dacoromanica.ro

Optarea soțului va antrena pe aceea a femeii şi optarea părinților va antrena pe aceea a copiilor mai mici de 18 ani.

Persoanele care au optat ca mai sus vor trebui să-şi transporte domiciliul lor în statul în favoarea căruia au optat, în cele 12 luni care vor urma.

Ele vor fi libere să păstreze bunurile imobiliare pe care le posedă pe teritoriul român. Vor putea să ducă cu ei bunurile mobile de orice natură. Pentru aceasta nu vor fi supuşi la nici o taxă de ieşire (export).

Art. 6. România recunoaşte ca locuitori români, cu drepturile depline şi fără nici o formalitate, locuitorii vechiului Imperiu Rus, care sunt născuți pe teritoriul Basarabiei, vizat la art. l, din părinți având domiciliul lor în Basarabia, chiar dacă la data punerii în vigoare a prezentului tratat, aceştia nu se găsesc domiciliați în Basarabia.

Totuşi, în cei doi ani care vor urma punerii în vigoare a prezentului tratat, aceste persoane vor putea să declare în fața autorităților române competente, în țara lor de reşedință, că renunță la naționalitatea română şi atunci aceste persoane încetează de a fi considerate ca depinzând de România. În această privință declarația soțului va fi valabilă pentru soție şi a părinților va fi valabilă pentru copiii mai mici de 18 ani.

Art. 7. Înaltele Puteri contractante să recunoască gura Dunării, zisă gura de la Chilia, trebuie să treacă sub jurisdicțiunea Comisiunii Europene Dunărene.

În aşteptarea concluziei unei convenții generale pentru regimul internațional al căilor de apă, România se angajează a aplica porțiunilor sistemului fluvial al Nistrului, care pot fi respinse pe teritoriul său sau care formează interesele sale, regimul prevăzut la primul paragraf al art. 332 şi în art. 333–338 din Tratatul de pace cu Germania de la 28 iunie 1919.

Art. 8. România îşi va asuma responsabilitatea părții proporționale Basarabiei din datoria publică rusă şi orice altfel de angajamente financiare ale Statului Rus, aşa precum va fi determinată de o Convenție particulară între principalele puteri aliate şi asociate, de o parte, şi România, de altă parte.

Această convenție va fi pregătită de o Comisiune desemnată de sus-numitele puteri. În caz când Comisiunea nu va ajunge la un acord în timp de 2 ani, chestiunile în litigiu vor fi supuse arbitrajului Consiliului Societății Națiunilor.

Art. 9. Înaltele Puteri contractante vor invita Rusia să adereze la prezentul tratat, imediat ce va exista un guvern rus recunoscut de ele. Puterile îşi rezervă dreptul de a supune arbitrajului Consiliului Societății Națiunilor toate chestiunile care vor putea fi ridicate de către Guvernul rus privitor la detaliile acestui tratat, fiind bine înțeles că frontierele definite în prezentul tratat, cum şi suveranitatea României asupra teritoriilor specificate în acest tratat, nu vor mai fi puse în discuție în nici un caz.

În acelaşi fel se va proceda cu toate dificultățile care ar putea să se nască ulterior din aplicarea sa (a Tratatului). Prezentul tratat va fi ratificat de puterile semnatare. El nu va intra în vigoare decât după depunerea acestor ratificațiuni şi cu începere de la intrarea în vigoare a tratatului semnat de principalele Puteri Aliate şi Asociate şi România la 9 decembrie 1919. Depunerea ratificărilor se va face la Paris.

Puterile al căror guvern se află în afara Europei vor avea facultatea să se mărginească a face cunoscut Guvernului Republicii Franceze, prin reprezentantul diplomatic la Paris, că au dat ratificarea şi în acest caz, ele vor trebui să trimită actul ratificării cât de curând posibil.

Se va dresa un proces-verbal de depunere a ratificărilor.

Guvernul francez va remite tuturor puterilor semnatare o copie certificată conform cu procesul-verbal de depunere a ratificărilor.

Făcut la Paris, la 28 octombrie 1920 într-un singur exemplar care va rămâne în arhivele Guvernului Republicii Franceze, şi după care se vor face expediții autentice la fiecare din puterile semnatare ale tratatului.

Plenipotențiarii care, din cauza absenței momentane din Paris, n-au putut să-şi pună semnăturile pe prezentul tratat, vor fi încuviințați să o facă până la 15 decembrie 1920.

Pentru care plenipotențiarii de mai jos, ale căror puteri au fost recunoscute „en bonne et due forme”, au semnat prezentul tratat.

„Monitorul oficial”, nr. 100, 8 august 1922

Publicat după: *Crestomație la istoria românilor (1917–1922)*, Editura „Universitas”, Chişinău, 1993, p. 67–70

www.dacoromanica.ro

Nr. 25

***21 noiembrie 1927, Chişinău*. Descrierea de către Pan Halippa a situaţiei din Basarabia în preajma convocării Sfatului Ţării în ziua de 21 noiembrie 1917**

Împrejurările prin care trecea Basarabia în acele momente, ca şi întreaga Rusie, erau de aşa natură, încât băgaseră groază în toată lumea: revoluţia degenerase într-un haos şi o anarhie; frontul rusesc se descompusese şi puhoaiele muscăleşti însălbătăcite se retrăgeau în cea mai mare debandadă prin Basarabia, nimicind şi jefuind totul în calea lor. Măsurile ce se luaseră pentru stăvilirea acestei prăpăstii nu ajutau aproape la nimic, şi toată lumea ajunsese la deznădejde. De aceea era firesc ca, atunci când s-a vestit deschiderea Sfatului Ţării, această lume să-şi vadă în el mântuirea sa şi organul suprem care să ia în mâinile sale ocârmuirea Basarabiei...

Ordinea în Republică era foarte greu de restabilit, deoarece lipsea puterea înarmată în măsura trebuitoare, iar pe lângă aceasta, unităţile moldoveneşti se bolşevizau şi ieşeau de sub ascultarea Sfatului Ţării. Unităţile moldoveneşti din Chişinău căzuseră sub influenţa unui bandit internaţional – Cătărău.

În Chişinău mişunau încă sute de mii de soldaţi ruşi... [care] puseseră mâna pe telegraf, telefoane şi căile ferate. Deputaţii din Sfatul Ţării erau ameninţaţi cu moartea.

Publicat după: Onisifor Ghibu, *Pe baricadele vieţii*... p. 435–436

Nr. 26

Ianuarie 1937, Chişinău*. „Un cuvânt înainte” – articol publicat de Pan Halippa, director al revistei „Viaţa Basarabiei”, în care se dezvăluie programul publicaţiei respective şi credo-ul personal al editorului[*]

UN CUVÂNT ÎNAINTE

La începutul anului al şaselea de activitate publicistică în cadrul revistei „Viaţa Basarabiei” şi după o muncă de peste treizeci de ani pe tărâmul scrisului românesc în Basarabia, pare-se ar fi de prisos să-i mai lămuresc pe cititori asupra ideilor care m-au însufleţit în acest răstimp şi care mă stăpânesc şi astăzi. Mă simt totuşi dator să spun câteva cuvinte, că în vremea de pe urmă în Senatul României, unde am cinstea să reprezint provincia basarabeană, s-au găsit fruntaşi ai vieţii politice din ţara noastră care au afirmat că eu, prin declaraţia făcută cu privire la mizeria ţărănimii din toată ţara şi din Basarabia, mi-am renegat tot trecutul de naţionalist român. Criticile şi chiar insultele pe care mi le-au adus adversarii mei în Senat mă obligă să dau câteva lămuriri, căci „Viaţa Basarabiei” rămâne tot sub conducerea mea şi n-aş vrea să se nască o cât de mică bănuială că la conducerea revistei se va produce vreo schimbare în liniile de mişcare şi în programul ei de lucru.

Încă din 1906, când colaboram la primul ziar moldovenesc din provincia noastră, „Basarabia”, scriam în numărul de la 22 iunie, sub pseudonimul meu publicistic de atunci, P. Cubolteanu: „Demult dezmierd în inima mea un gând sfânt pentru ţăranii noştri moldoveni din Basarabia. De multe ori când doream să-mi descopăr tainele mele adânci şi să-mi mărturisesc crezul înaintea fraţilor mei, ţărani din Basarabia, se iscau piedici neaşteptate

[*] În perioada 1932–1944 Pan Halippa a fost director al revistei „Viaţa Basarabiei”, cea mai prestigioasă publicaţie din provincia dintre Prut şi Nistru din perioada interbelică. Apărută din mari raţiuni culturalizatoare şi de susţinere a tinerilor creatori de valori literare, revista a atacat şi probleme de istorie, economie, etnografie, filosofie, istorie a bisericii etc. Programul revistei era orientat spre îndrumarea populaţiei dintre Prut şi Nistru, fără deosebire de naţionalitate şi religie, pe calea românismului, spre crearea de legături sufleteşti între românii din cuprinsul ţării şi cei rămaşi în afara hotarelor ei politice.

www.dacoromanica.ro

şi, vrând-nevrând, rămâneam mut. Mai de multe ori piedicile acestea se iscau din partea stăpânilor noştri, care ştiu bine să-ţi astupe gura şi te fac mut, în timp ce sufletul îţi arde de dorinţa să-ţi spui făţiş cugetele acelor fraţi moldoveni din sânul cărora te tragi...

Te apucă groaza când îţi aduci aminte că slugile stăpânirii de sus îşi făceau râs de aceia care se învredniceau a descoperi taina ascunsă vederii celor mici şi sărmani, care veacuri întregi poartă jugul... Câţi din îndrăzneţii aceştia înfundau temniţele şi putrezeau prin ele? Şi se chinuiau ei numai de aceea că duceau norodului întunecat lumina ştiinţei şi steagul unirii pentru luptă cu duşmanii şi pentru dezrobirea norodului din lanţurile sărăciei şi ale nevoii.

Dar toate au un sfârşit. Acuma a venit vremea când fiecare om cinstit, în care trăieşte simţul datoriei către norod şi care ştie taina nelegiuitelor fapte din viaţă, trebuie să meargă în norod ca să-şi împlinească datoria... Fiecare din binevoitorii norodului trebuie să se cufunde în viaţa acestui norod, să înţeleagă durerea şi bucuria plugarului ţăran, ca să-i poată fi prieten în zile de bucurie şi îndrumător în zile negre, pline de lacrimi şi sudori...

Pe de altă parte, trebuie de dus în viaţa norodului pământean acel luceafăr de ştiinţă care e aprins pentru toate neamurile, printre care ne aflăm şi noi, moldovenii din Basarabia. Datoria fiecăruia este de a-i da sărmanului pământean un ajutor, pentru a-i lămuri mintea despre faptele dimprejurul lui şi urmările lor.

Dar cel mai însemnat lucru în viaţa ţăranilor trebuie să fie adunarea lor într-o frăţie, într-o ligă, care ar cuprinde ţărănimea toată cu interesele ei muncitoreşti. Cine nu ştie puterea unirii? Şi doar liga ţăranilor nu poate fi pusă în rând cu alte însoţiri cetăţeneşti. Căci ţărănimea muncitoare este cel mai numeros strat de oameni în ţara noastră, ca şi în multe alte ţări din lume. Ţăranii sunt muncitori şi robi în toate ţările şi în ţara noastră: deci şi interesele ţărănimii sunt unele şi aceleaşi pretutindeni. Iată de ce unirea ţăranilor într-o ligă poate să fie aşa de puternică pentru apărarea intereselor ţărăneşti, încât nimeni din duşmanii şi prădătorii ţărănimii n-ar mai cugeta să-l înjuge pe ţăranul muncitor, sugându-i toată măduha...

În alte părţi, unde ţăranii sunt uniţi în ligă ţărănească, ei se prefac văzând cu ochii: se leapădă de beţie şi de nebunii, încep a-şi lămuri capul

cu o gazetă sau cu o carte şi se deşteaptă cu totul. Şi aceste toate nu-s de mirare, fiindcă ţărănimea noastră muncitoare se află într-o stare neatinsă şi-i plină de puteri...

Dar când liga ţăranilor îi va lega cu o legătură sfântă: «unul pentru toţi şi toţi pentru unul» – atunci ţărănimea va arăta că ea este în stare să-şi apere singură drepturile şi-i vrednică a dobândi norodului muncitor tot pământul.

Şi aşa, fraţi moldoveni, binevoitori ai ţăranilor noştri, apucaţi-vă de lucru! Lucru greu şi răspunzător cere patria noastră de la noi. Fraţii noştri, înconjuraţi de duşmani, se îneacă în glodul neştiinţei şi sărăciei. La lucru, fraţii mei, la lucru!..."

Această chemare a mea poate că nu era redactată în cea mai corectă limbă românească, poate că era plină de generalităţi. Şi totuşi îmi amintesc şi astăzi că sufletul meu era plin de curaj cetăţenesc şi mă simţeam gata să înfrunt toate greutăţile, ce mi s-ar fi ivit în calea năzuinţei de a ridica ţărănimea moldovenească basarabeană din bezna de ignoranţă şi robie. Agenţii forţei publice din Rusia ţaristă s-au însărcinat foarte degrabă după aceea să-mi puie curajul la încercare, în luna iulie a aceluiaşi an – 1906 – am fost arestat şi numerele „Basarabiei" din 30 iulie şi din 6, 13, 15, 20, 27 şi 29 august cuprind articole scrise de mine în închisoarea din „Butîrki" de la Moscova. Aceste articole sunt semnate tot cu pseudonimul vechi „P. Cubolteanu" (după satul meu natal – Cubolta), iar după eliberarea din închisoare, începând cu data de 10 septembrie, direcţia ziarului mi-a recomandat un alt pseudonim: de aici înainte eu semnez articolele mele „P. Basarabeanu".

În nr. 1 (60), de la 1 ianuarie 1907, scriam: „Ce vrem noi de la anul acesta nou? Şi pentru ce vom duce lupta înainte? Dorim, ce am mai dorit pân-acum sărmanului şi obijduitului nostru norod şi anume: tot pământul norodului muncitor plugar; toate drepturile cetăţeneşti, politice şi naţionale noroadelor ce locuiesc în Basarabia şi mai ales moldovenilor – norodului de baştină. Dorim şcoli naţionale moldoveneşti pentru moldoveni şi limba-mamă în biserică, în judecată şi în toate dregătoriile locale. Dorim ca toată viaţa cetăţenească în ţară să fie schimbată aşa cum vrea norodul nostru... Dorim autonomie (de sine ocârmuire) pentru norodul nostru moldovenesc din Basarabia, fiindcă numai când va fi mult dorita autonomie, norodul nostru va putea trăi cu viaţa lui naţională şi omenească, lăsată de

www.dacoromanica.ro

Dumnezeu. Dorim tuturor noroadelor din lume şi din Rusia o viaţă slobodă şi în pace, pe temeiul drepturilor omeneşti şi dumnezeieşti.

Acestea toate le dorim noi şi pentru acestea vom duce munca şi ştiinţa noastră înainte, precum le-am dus pân-acuma. Lupta cu întunericul, cu nedreptatea şi sărăcia de azi este cel mai puternic mijloc în lucrul nostru obştesc, şi de aceea toţi cei ce recunosc acest lucru în viaţă datori sunt să-şi ia în spate partea lor de muncă şi s-o ducă din toată inima si după puterile lor.

Unirea este alt mare mijloc în lucrul nostru naţional; iată de ce noi zicem: prin luptă şi unire vom dobândi sfanţul drept al nostru".

Aceleaşi preocupări m-au stăpânit şi mai târziu. În 1908 am alcătuit „Pilde şi poveţe – întâia carte moldovenească de cetire", pe care mi-a publicat-o răposatul cooperator basarabean, P. Rejepa. În precuvântare scriam: „Dragi copii basarabeni, pui din neamul românesc. Luaţi cărticica în mână şi cetiţi! Destul cât aţi fost robi din pricina neştiinţei de carte! Destul! Căci au trecut de-acu vremurile acelea când omul putea trăi şi fără carte...

Astăzi omenirea a părăsit drumurile vechi ale neştiinţei şi ale robiei sufleteşti. Toate noroadele se trag la lumină şi toate se abat la ştiinţă. Ţi-a venit vremea şi ţie, moldovene, să te gândeşti: cum stai, cum trăieşti şi pe ce drum trebuie să apuci în viaţă?...

Luaţi, moldovenilor, cartea în mână. Căci nu degeaba se zice din străbuni: «Cine n-are carte, n-are nici parte»; «Ştiinţa de carte îţi prinde până la moarte»; «Meşteşugul te hrăneşte cu pâine şi sare, iar ştiinţa de carte îţi dă şi cinste mare». Deci, luaţi cartea în mână şi prin ştiinţă dovediţi că sunteţi vrednici de a purta sfântul nume de moldovan.

Prin cartea asta mică, pe care v-o punem în mână, noi vă chemăm pe voi, moldoveni din întreaga Basarabie, spre lumina ştiinţei, spre Unire, spre dreptate, spre deplina deşteptare.

Leneşul, beţivul, buclucaşul, lacomul, mişelul, prostul – toţi aceştia şi alţii de sama lor nu-şi vor găsi cuvânt de laudă în cartea noastră; ei prin faptele lor rele şi-au pierdut podoaba de om şi de aceea pildele noastre moldoveneşti îi scot la iveală sub nume de dobitoace sau dihănii. Moldovenilor, nu luaţi pildă de la nenorociţii aceştia. Drumul vostru este altul: năzuiţi la lumina ştiinţei, care vă va îndulci şi înlesni viaţa voastră cea grea şi plină de amar."

Iar în articolul din aceeaşi carte, în care dovedesc că părinţii sunt datori să-i înveţe carte nu numai pe băieţi, ci şi pe fete, scriam:

„...Boierii şi oamenii din oraşe au venit de mult la priceperea folosului învăţăturii şi pentru femei, dar ţăranii noştri rămân şi astăzi la părerea veche, cum că ţărancelor nu le trebuie învăţătura.

Părerea asta a ţăranilor este greşită. Şi iată de ce. Ţăranca are greaua chemare de a fi crescătoarea şi îngrijitoarea familiei; ea are datoria să fie mângâietoarea truditului ei bărbat, pe care are să-l îmbărbăteze şi să-l însufleţească în lupta lui pentru creşterea copiilor şi agonisirea traiului vieţii.

Cum oare va putea să-şi îndeplinească ţăranca noastră chemarea ei, cum va putea să fie deşteptătoarea şi luminătoarea copiilor ei, dacă ea însăşi este lipsită de lumină şi deşteptare? Ce ne vor răspunde ţăranii şi ţărancele noastre la întrebarea aceasta?

Ştim că ţărancele noastre sunt harnice pe lângă casă şi munca de la deal; adeseori ele ştiu şi pricep bine lucrul gospodăriei; dar nu pricep deloc lucrul creşterii şi deşteptării copiilor. Şi tocmai aici se adevereşte că învăţătura este trebuincioasă nu numai pentru partea bărbătească, dar şi pentru femei.

De aceea zicem plugarilor noştri să nu uite să deie şi fetelor creştere bună la şcoală, ca şi băieţilor. Prin învăţătură, prin citirea cărţilor bune şi folositoare, mintea lor se va deştepta, inima li se va îmblânzi şi astfel vor dobândi o comoară nepreţuită pentru viitoarea lor familie, iar neamul nostru moldovenesc se va ridica şi va înflori ca un pom bun şi roditor."

Şi tot pentru aceste idei militam şi în anul 1913, când după ce îmi terminasem studiile universitare la Iaşi – venisem la Chişinău şi aici puneam la cale cu Niculai Alexandri şi Vasile Stroescu tipăritura lunară „Cuvânt moldovenesc". Iată ce scriam în precuvântarea la revista noastră: „Ce gânduri urmărim şi unde vrem să ajungem? Urmărim gânduri curate. Vrem să dăm moldovenilor din Basarabia, în fiecare lună, câte o carte moldovenească, din care cititorii să poată trage cât mai numeroase foloase sufleteşti şi trupeşti.

Socotim cuvântul moldovenesc tipărit drept unul din cele mai bune mijloace pentru deşteptarea moldovenilor din Basarabia, care zac în întunericul neştiinţei şi de aceea nu râvnim de la cititori alt nume, decât acela de slujitori ai cuvântului moldovenesc tipărit.

www.dacoromanica.ro

Nevoile moldovenilor sunt nenumărate. Suntem însetați de lumina științei; târgurile și orașele noastre au uitat că în țara aceasta sunt mii de sate, care se prăpădesc în întunericul neștiinței, neprimind nici un cuvânt de mângâiere și de îmbărbătare de la târguri, care – dragă Doamne – sunt leagănul luminii și al tuturor cunoștințelor; moldovenii cei învățați în școli înalte ruseşti au uitat că au marea datorie de a împărți cunoștințele lor cu cei rămași în neștiință. Mai mult decât atâta: moldovenii cei învățați prin școli ruseşti au uitat limba părinților și nu știu să vorbească cu moldovenii de la țară în limba strămoșească...

...Toată nădejdea noastră noi o punem în aceia care, citindu-ne, vor simți în sufletul lor aceleași gânduri și dorințe pe care le avem și noi. Aceşti moldoveni, ştiutori de carte, împrăştiaţi prin satele şi târgurile Basarabiei, sunt datori să răspundă la strigătul nostru de chemare.

Să nu se creadă nimeni scutit de la această muncă, zicând că nu-i pasă de lucrurile despre care vom vorbi aici. Această nepăsare, de care moldovenii noştri au dat dovadă totdeauna, nu mai poate rămâne nepedepsită.

De asemenea, să nu se creadă nimeni scutit de la munca de deșteptare a moldovenilor din Basarabia sub cuvânt că nu știe ce să facă și cum să facă.

Treaba îi va învăța pe toți care se vor simți datori să facă ceva. Într-o lucrare așa de mare, precum este deșteptarea culturală a moldovenilor, fiecare are ce face...

Nu-i nevoie să dovedim aici foloasele cărții. Astăzi toată lumea știe că răspândirea științei de carte este una din cele mai mari trebuințe în viața obștească. Căci obștea omenească se alcătuiește din oameni deosebiți, care au fiecare drepturile și îndatoririle lor. Și aceste drepturi, și aceste îndatoriri omul trebuie să le înțeleagă bine, căci altfel viața aspră și nemiloasă îl doboară pe om la pământ, de unde nu se mai poate scula ușor.

De aceea stăpânirile din toate țările întrebuințează multe mijloace pentru a da norodului prin școală cât se poate mai multe cunoștințe practice, străduindu-se să facă din supușii lor oameni vrednici în orișice ramură a vieții. Afară de școli, în țările streine se cheltuiesc o mulțime de bani pentru tipărirea unor cărți ieftine, scrise anume pentru oameni nevoiași,

care n-au avut putința să învețe mulți ani pe la școli și care, prin citire de cărți, singuri își împlinesc învățătura acasă.

Sunt țări în care nu-i zi să nu iasă de sub tipar zeci de cărți, care luminează mintea și îmbogățesc sufletul cititorilor. Toate acestea le-am spus pentru a arăta cititorilor noștri câtă însemnătate vor avea pentru țara noastră tipăriturile lunare ale «Cuvântului moldovenesc». Aici, în cărticelele aceste, doritorii de lumina cunoștinței vor găsi scrieri despre nevoile lor obștești, despre istoria neamului lor și vor putea să se adape din cugetarea celor mai mari scriitori...

În cărticelele «Cuvântului moldovenesc» se vor tipări scrieri privitoare la lege și la viața sufletească a omului, care scrieri sunt menite să sădească în mintea cititorilor gânduri mai înalte, iar în inimă porniri și simțiri mai frumoase și mai omenești.

Alături de aceste scrieri menite să mulțumească foamea sufletească a moldovenilor, «Cuvânt moldovenesc» nu vrea să uite că omul pe lângă suflet mai are și un trup, de care trebuie să știe să îngrijească. De aceea vom tipări și scrieri cu privire la gospodăria sătească, adunând cunoștințe și sfaturi despre plugărie, despre vii și livezi cu pomi roditori, despre grădinării, despre creșterea vitelor, despre îngrijirea dobitoacelor casnice, despre cooperație și altele".

Mi-am permis prea lungile citate din scrierile mele de altădată pentru a arăta că ceea ce mă privește azi m-a preocupat totdeauna. Problema cea mai importantă a scrisului meu a fost trezirea națională a moldovenilor din Basarabia. Și fiindcă țărănimea noastră este cea mai numeroasă și cea mai națională clasă românească, preocuparea mea de predilecție a fost îndemnul țărănimii la carte, la organizarea economică și politică, pentru ca pe calea aceasta să poată lua în sarcina ei conducerea întregii politici naționale românești în Basarabia.

Și lucru vrednic de cunoscut este că cei care nu vor să mă înțeleagă astăzi, n-au fost în stare să mă înțeleagă nici pe mine, nici pe colegii mei de la „Basarabia" încă din 1906. În paginile primului ziar românesc din Basarabia s-au păstrat destule dovezi de neînțelegere între noi, care propovăduim naționalismul poporanist, și dl N. Iorga, care propovăduia naționalismul integral în „Neamul Românesc". În nr. 51, de la 19 noiembrie 1906, citim următoarele: „Poate că dl Iorga s-a schimbat, dar noi nu ne-am

www.dacoromanica.ro

schimbat, ci o spunem şi acuma, că prin popor şi numai prin popor se poate face fericirea poporului. Dacă pentru Iorga acestea sunt credinţe revoluţionare, atunci d-sa nu cunoaşte părerile revoluţionare şi nici împrejurările din Rusia. Ei bine, toate partidele din Rusia, afară de reacţionari sau huligani, vor îndreptarea soartei poporului, dăruindu-i-se libertăţi şi pământ. Prin urmare, dle Iorga, noi naţionalii poporani de la «Basarabia» nu am fost şi nu suntem ceea ce crezi d-ta, ci vrem ridicarea moldovenilor prin voie, drepturi şi pământ, însă pe un temei naţional moldovenesc şi prin mijloace legiuite. Prin aceasta ne deosebim de celelalte partide din Rusia, deşi cu unele avem multe puncte de asemănare. Deosebirea însă este: totul pe temeiul naţional şi legiuit".

Astăzi, după mai bine de treizeci de ani, aceste neînţelegeri între poporaniştii basarabeni şi naţionaliştii din Vechiul Regat, în frunte cu dl Iorga, se dezlănţuie din nou. Socotim că dreptatea e cu noi şi nu cu dl Iorga, care – în treacăt fie zis – cu câteva luni înainte de groaznicele răscoale ţărăneşti din 1907, din România, în loc să vadă cruda realitate a mizeriei ţărăneşti româneşti şi să ridice glasul său puternic pentru îndreptarea lucrurilor, ceea ce ar fi contribuit, poate, la punerea în plin a problemei ţărăneşti, socotea că-i de ajuns să semneze împreună cu dl A.C. Cuza programe naţionale şovine. A trebuit să vie răscoala ţărănimii din 1907, pentru ca dl Iorga să găsească cuvinte de revoltă sufletească la adresa celor care au guvernat cu miopie ţara, şi totodată accente de iertare şi duioşie la adresa ţăranului răsculat.

Departe de noi dorinţa ca dl Iorga să fie readus la realitate şi de data aceasta de evenimente tragice ca cele din 1907. Am dori ca lucrurile să se petreacă simplu şi logic: să fim înţeleşi frăţeşte, aşa cum am fost înţeleşi, de-o pildă, de marele nostru prozator Mihail Sadoveanu, care ne-a dăruit următoarea prefaţă la volumaşul de „Flori de pârloagă".

„Deşi şi-a făcut studiile la Universitatea ieşeană, cunoscutul luptător pentru dezrobirea Basarabiei a rămas totuşi moldoveanul ruginit de la Nistru, ridicându-se potrivit nevoilor sufleteşti ale necăjitului norod, rupt de un veac din trupul românismului. Deşi adăpat la literatura noastră nouă, deşi de timpuriu familiarizat cu marea literatură rusă, Pan Halippa nu purcede nici de la Eminescu, nici de la Coşbuc, nici de la Puşkin, nici de la Lermontov. Poetul «Florilor de pârloagă» e un produs deosebit al obijduitei

Basarabii. El se ridică pe propriile-i mijloace, în armonie cu începuturile de cultură ale moldovenilor de peste Prut şi cu nevoile lor sufleteşti. El este pentru Basarabia ceea ce au fost pentru Moldova şi Muntenia poeţii renaşterii noastre dinainte de Eminescu.

Cântând nevoile, durerile şi aspiraţiile moldovenilor subjugaţi, culegerea aceasta de poezii are o deosebită importanţă. Pan Halippa care a tipărit atâta vreme pentru fraţii săi gazeta de deşteptare «Cuvânt moldovenesc», trebuie să fie cunoscut şi în această latură simpatică a activităţii sale..."

Cuvintele dlui M. Sadoveanu au fost pe vremuri, pentru mine, mai mult decât un elogiu: ele m-au încurajat să rămân mereu la postul de datorie scriitorească până astăzi, îndemnându-mă să stărui în pregătirea condiţiilor necesare pentru dezvoltarea liberă a energiei capacităţii moldovenilor basarabeni pe toate tărâmurile vieţii. De aceea paginile „Vieţii Basarabiei" au fost şi vor fi şi de aici înainte loc de întâlnire pentru toţi acei care vor să desţelenească pârloaga basarabeană, unde vor răsări şi vor înflori odată şi odată florile gândirii şi simţirii româneşti basarabene.

Cu aceste gânduri pornim noul an de activitate în cadrul revistei noastre „Viaţa Basarabiei" şi, ca încheiere, facem apel la toată lumea gânditoare să se pună mai temeinic pe munca de împărtăşire a moldovenilor noştri basarabeni la cultura generală omenească şi la cultura noastră naţională românească. Să nu se uite că avem de parcurs un drum foarte lung pentru a putea să ne socotim şi noi printre popoarele luminate. Personal, care sunt în stare să fac o comparaţie între ceea ce avem şi ceea ce era cu 30 de ani în urmă, am curajul să afirm că, în fond, noi n-am realizat cine ştie ce progrese în timpul acesta.

Ţărănimea noastră rămâne tot săracă, tot neştiutoare de carte, tot neorganizată economiceşte şi deci tot în imposibilitate de a face paşi siguri pe calea progresului general.

Aşadar, avem un câmp vast de muncă. Să ne facem datoria, chiar dacă hula neînţelegerilor sau adversarilor s-ar transforma în răcnete şi ameninţări de asasinat.

Pan Halippa

Publicat după: „Viaţa Basarabiei", nr. 1–2, 1937

www.dacoromanica.ro

Nr. 27

Aprecieri ale istoricului Alexandru Boldur despre activitatea politică şi culturală a lui Pan Halippa

Când mă aflam încă în Crimeea şi m-am hotărât să plec în Basarabia[1], eram animat de un gând nobil: să servesc după puterile mele poporul din care mă trag. În fond, eram influenţat de ideile lui P.L. Lavrov, exprimate de el în „Istoriceskie pisma" („Scrisori istorice"), în care propaga ideea că intelectualii au o datorie faţă de popor, pe care trebuie s-o achite. Eram poporanist, fără exagerările partidului social-revoluţionar, care avea o organizaţie luptătoare, preocupată de uciderea reacţionarilor regimului ţarist.

Cu acest gând m-am întors în Basarabia. Firește, mi-am pus întrebarea: cum să aduc la îndeplinire ideea mea, pe ce cale? După cum am arătat mai sus, consideram că există două căi: ziaristica şi participarea la un partid. Ambele trebuiau să fie utilizate.

În România, exista regimul partidelor politice. Mi se părea că Partidul Naţional-Ţărănesc este cel mai apropiat de poporanism. Deci mi-am spus: pot să fac ceva cu ajutorul acestui partid. Nu-l cunoşteam deloc.

Când l-am cunoscut mai îndeaproape, m-am îngrozit: cuprindea elemente venale sau animate exclusiv de pricopseală, de interese pur materiale. Cel puţin la Chişinău Partidul Naţional-Ţărănesc, de sub conducerea lui P. Halippa, poseda aceste vicii, după cum vom vedea mai jos.

Pan Halippa nu cunoştea istoria, dar era poet şi membru corespondent al Academiei Române. Poate înclinaţia sa literară l-a dus la ideea înfiinţării unei reviste: „Viaţa Basarabiei", care era deschisă tuturor. Trebuie să recunoaştem că nimeni n-a făcut pentru cultura românească din Basarabia atât cât a făcut Halippa, datorită acestei reviste. Mulţi îşi publicau acolo articolele lor, printre care eram şi eu. Astfel se satisfăcea nevoia culturală a provinciei de a avea o revistă în limba română.

[1] Alexandru Boldur a trecut clandestin Nistru în data de 24 octombrie 1924, revenind astfel în Basarabia după o absenţă de circa un deceniu.

Conducătorul revistei, Pan Halippa, primea bani de la Ministerul de Interne pentru publicarea ei. Propriu-zis, revista nu trebuia să fie a lui personală, ci, dimpotrivă, să fie condusă de elita Basarabiei, acumulând toate capacităţile acestei provincii. Era cu totul firesc ca, având un coleg de partid ca mine, profesor universitar, să mă invite la conducerea acestei reviste, în calitate de membru al comitetului de redacţie. Dar nu! Mă ţinea departe de aşa ceva. El însuşi, împreună cu acoliţii săi, aprecia materialul prezentat de colaboratori. Este adevărat că niciodată n-a refuzat să-mi publice studiile.

Pan Halippa a fost un mare patriot român, dar în calitate de conducător al organizaţiei Partidului Naţional-Ţărănesc din Chişinău s-a dovedit a fi influenţabil. Au intrat în graţiile lui unele elemente din Vechiul Regat, în frunte cu I. Negrescu, precum şi basarabeanul D. Bogos. Datorită lui Halippa, ei îşi făceau interesele şi amândoi au fost, pe rând, primari ai Chişinăului. În timpul primariatului său, D. Bogos şi-a creat o clientelă în suburbia oraşului. La nevoie, el apela la elemente de la periferie, deseori beţivani, şi datorită lor oricând putea să obţină la şedinţa organizaţiei voturi în folosul său.

Deseori mă gândeam: rău am făcut! Nu trebuia să mă bag benevol, deoarece nimeni nu m-a silit. „Moşia" era împărţită şi rolurile tuturor erau bine precizate. Nu mai era loc şi pentru un străin ca mine...

Publicat după: Alexandru V. Boldur, *Memorii. Viaţa mea. Lumini şi umbre*. Bucureşti, 2006, Editura „Albatros Corporation", p. 190–192

www.dacoromanica.ro

Partea III
Documente şi materiale (1940–1944)

Nr. 1

***26 iunie 1940, ora 22^{00}, Moscova*. Nota ultimativă a guvernului sovietic remisă guvernului român**

În anul 1918, România, folosindu-se de slăbiciunea militară a Rusiei, a desfăcut de la Uniunea Sovietică (Rusia) o parte din teritoriul ei – Basarabia, călcând prin aceasta unitatea seculară a Basarabiei, populată în principal cu ucraineni, cu Republica Sovietică Ucraineană.

Uniunea Sovietică nu s-a împăcat niciodată cu faptul luării cu forța a Basarabiei, ceea ce guvernul sovietic a declarat nu o singură dată şi deschis în fața întregii lumi. Acum, când slăbiciunea militară a U.R.S.S. a trecut în domeniul trecutului, iar situația internațională care s-a creat cere rezolvarea rapidă a chestiunilor moştenite pentru a pune, în fine, bazele unei politici solide între țări, U.R.S.S. consideră necesar şi oportun ca în interesul restabilirii adevărului să păşească, împreună cu România, la rezolvarea imediată a chestiunii înapoierii Basarabiei Uniunii Sovietice.

Guvernul sovietic consideră că chestiunea întoarcerii Basarabiei este legată în mod organic cu chestiunea transmiterii către U.R.S.S. a acelei părți a Bucovinei a cărei populațiune este legată, în marea sa majoritate, cu Ucraina sovietică prin comunitatea soartei istorice, cât si prin comunitatea de limbă şi compoziție națională. Un astfel de act ar fi cu atât mai just cu cât transmiterea părții de nord a Bucovinei către U.R.S.S. ar putea reprezenta, este drept, că numai într-o măsură neînsemnată, un mijloc de despăgubire a acelei mari pierderi care a fost pricinuită U.R.S.S.

www.dacoromanica.ro

şi populaţiunii Basarabiei prin dominaţia de 22 de ani a României în Basarabia.

Guvernul U.R.S.S. propune Guvernului Regal al României:

1) să înapoieze cu orice preţ Uniunii Sovietice Basarabia;

2) să transmită Uniunii Sovietice partea de nord a Bucovinei potrivit cu frontiera, potrivit cu harta alăturată.

Guvernul sovietic îşi exprimă speranţa că guvernul român va primi propunerile de faţă ale U.R.S.S. şi că acesta va da posibilitatea de a se rezolva pe cale paşnică conflictul prelungit dintre U.R.S.S. şi România.

Guvernul sovietic aşteaptă răspunsul Guvernului Regal al României în decursul zilei de 27 iunie curent.

Arh. M.A.E., fond 71, U.R.S.S, dosar 91, 1940, f. 186–188

Publicat după: Valeriu Florin Dobrinescu, *Bătălia pentru Basarabia. Scena şi culisele istoriei*, Iaşi, 1991, Editura „Junimea", p. 217–218

Nr. 2

***27 iunie 1940, Bucureşti*. Răspunsul guvernului român la nota ultimativă a guvernului sovietic de la 26 iunie 1940 şi instrucţiunea pentru ambasadorul român la Moscova Gheorghe Davidescu**

Guvernul U.R.S.S. a adresat guvernului român o notă, care a fost remisă la 26 iunie 1940, la ora 10 seara, de către Excelenţa Sa domnul Molotov, Preşedintele Consiliului Comisarilor Poporului al Uniunii Sovietice şi Comisar al Poporului pentru Afacerile Externe, Excelenţei Sale domnului Davidescu, ministrul României la Moscova.

Fiind însufleţit de aceeaşi dorinţă ca şi guvernul sovietic de a vedea rezolvate prin mijloace pacifice toate chestiunile care ar putea să producă o neînţelegere între U.R.S.S. şi România, guvernul regal declară că este gata să procedeze imediat şi în spiritul cel mai larg la discuţia amicală şi de comun acord a tuturor propunerilor emanând de la guvernul sovietic.

În consecinţă, guvernul român cere guvernului sovietic să binevoiască a indica locul şi data ce doreşte să fixeze în acest scop. De îndată ce va

fi primit un răspuns din partea guvernului sovietic, guvernul român îşi va desemna delegaţii şi nădăjduieşte că conversaţiile cu reprezentanţii guvernului sovietic vor avea ca rezultat să creeze relaţii trainice, de bună înţelegere şi prietenie între U.R.S.S. şi România.

Cu prilejul remiterii notei, veţi insista asupra dorinţei noastre de a evita un conflict armat şi de a răspunde în mod cât mai înţelegător iniţiativei sovietice. Totodată, mai mult ca o chestiune de ordine internă, s-a decis mobilizarea generală.

Publicat după: *Diplomaţia cotropitorilor. Repercusiunile ei asupra Basarabiei şi Bucovinei de Nord. Culegere de documente*. Alcătuire şi traducere din rusește de A. Blanovschi, Chişinău Editura „Universitas", 1992, p. 147–148

Nr. 3

***28 iunie 1940, Moscova*. Nota ultimativă a guvernului sovietic adresată guvernului român**

Guvernul sovietic consideră răspunsul guvernului român, din 27 iunie, ca imprecis, deoarece în răspuns nu se spune direct că el primeşte propunerea guvernului sovietic de a-i restitui neîntârziat Basarabia şi partea de nord a Bucovinei, însă, cum ministrul României la Moscova, domnul Davidescu, a explicat că răspunsul neutru al Guvernului Regal al României înseamnă acceptarea la propunerea guvernului sovietic, guvernul sovietic, primind această explicaţie a domnului Davidescu, propune:

1) În decurs de patru zile, începând de la orele 14, după ora Moscovei, la 28 iunie, să se evacueze teritoriul Basarabiei şi Bucovinei de trupe române; 2) Trupele sovietice, în acest timp, să ocupe teritoriul Basarabiei şi partea de nord a Bucovinei; 3) În decursul zilei de 28 iunie, trupele sovietice să ocupe următoarele puncte: Cernăuţi, Chişinău, Cetatea Albă; 4) Guvernul Regal al României să ia asupra sa răspunderea sa în ceea ce priveşte păstrarea şi nedeteriorarea căilor ferate, parcului de locomotive şi vagoane, poduri, depozite, aerodroame, instalaţii industriale, uzine electrice, telegraf; 5) Să se numească o comisie alcătuită din reprezentanţi

www.dacoromanica.ro

ai guvernului român şi sovietic, câte doi din fiecare parte, pentru lichidarea gestiunii în litigiu în legătură cu evacuarea Armatei Române şi instituțiilor din Basarabia şi partea de nord a Bucovinei.

Guvernul sovietic insistă ca Guvernul Regal al României să răspundă la propunerile sus-menționate nu mai târziu de 28 iunie, ora 12 ziua (ora Moscovei).

Arh. M.A.E., fond 71, U.R.S.S., dosar 91, 1940, f. 22.

Publicat după: Valeriu Florin Dobrinescu, *Bătălia pentru Basarabia*..., p. 220–221

Nr. 4

***28 iunie 1940, Bucureşti*. Răspunsul guvernului român la nota ultimativă a guvernului sovietic din 28 iunie 1940**

Guvernul român, pentru a evita gravele urmări pe care le-ar avea recurgerea la forță şi deschiderea ostilităților în această parte a Europei, se vede silit a primi condițiile de evacuare specificate în răspunsul sovietic.

Guvernul român ar dori, totuşi, ca termenii de la punctul l şi 2 să fie prelungiți, deoarece evacuarea teritoriului ar fi foarte greu de adus la îndeplinire în patru zile, din pricina ploilor şi a inundațiilor, care au stricat căile de comunicație.

Comisia mixtă, instituită la punctul 5, ar putea discuta şi rezolva această chestiune.

Numele reprezentanților români în această comisie vor fi comunicate în cursul zilei.

Arh. M.A.E., fond 71, U.R.S.S., dosar 91, 1940, f. 220

Publicat după: Valeriu Florin Dobrinescu, *Bătălia pentru Basarabia*..., p. 221

Nr. 5

***Iulie–august 1940, Bucureşti*. Relatarea lui Pan Halippa despre refugiul său din Basarabia, la 28 iunie 1940, precum şi retragerea armatei şi administrației române**

IAR VREMURI DE BEJENIE

Din clipa când un prieten mi-a sunat de la Bucureşti şi m-a rugat să-i pregătesc imediat băiatul şi să-l expediez cu primul tren din Chişinău, unde venise de abia de câteva zile în vacanță, am înțeles că în capitala țării s-au întâmplat lucruri grave. Nu ştiam ce anume, dar cererea de expediere imediată din Basarabia a unui elev venit aici la odihna de vară îmi dădea să înțeleg că lucrurile grave de la Bucureşti privesc provincia mea natală.

Am primit telefonul în timpul mesei. Aceasta nu mi-a mai ticnit nici mie, nici casnicilor mei. Cumnată-mea, care sta împreună cu noi, a părăsit chiar masa şi s-a dus să-l anunțe pe nepot să se pregătească de drum. Într-o jumătate de oră, nepotul era la noi şi ne lămurea că chemarea pe care i-o face tatăl său de la Bucureşti înseamnă – după o înțelegere între dânşii – ceva grav la Nistru.

Nu era deci vreme de pierdut şi toți s-au pus pe împachetat bagajele. De la un timp, ai mei, văzându-mă că stau liniştit, au început să mă îndemne să mă pregătesc şi eu de drum. Eu însă am refuzat, pentru că încă de la începutul războiului, din toamna anului trecut, când Polonia fusese zdrobită în două săptămâni şi resturile armatei poloneze, împreună cu fugarii, îşi găsise[ră] adăpost vremelnic la noi, în Basarabia, se produsese o panică, şi eu, pentru ca să dau pildă de curaj, făcusem o cerere la comandamentul Corpului 3 de înscriere ca voluntar în armată pentru apărarea hotarului răsăritean al țării. Acum, bănuind că este vorba de începerea ostilităților între noi şi ruşi, nu puteam părăsi garnizoana Chişinăului tocmai în clipele acestea.

Am sunat la prietenii mei – prefectul județului Lăpuşna şi rezidentul ținutului Nistru – ca să mă lămurească dacă ştiu ceva. M-au asigurat şi unul şi altul că nu ştiu nimica şi că nu cred să fie ceva care să

www.dacoromanica.ro

îndreptățească plecarea imediată. Le-am atras atenția că vecinii mei militari şi-au expediat tot calabalâcul din casă şi fac pregătiri de plecare şi a familiilor. Mi-au repetat însă şi prefectul şi rezidentul că nu ştiu nimic şi că mă vor anunța dacă vor primi vreo înştiințare din Bucureşti.

După ce mi-am petrecut familia la gară, unde am văzut mai mulți militari care îşi expediau familiile şi bagajele, m-am dus la Imprimeria Statului, unde aveam sub teascuri „Pământul nădejdilor mele" – un volumaş de versuri închinat țărănimii basarabene. Tipografia la ora aceea – şapte şi ceva – era închisă şi directorul lipsea de la locuință. Mi-am pus în gând că voi reuşi să-mi văd lucrarea a doua zi de dimineață şi m-am dus în bulevardul Alexandru cel Bun, unde se face promenada cea mare, ca să adun informații din mijlocul vieții. Chişinăul făcea impresia unui furnicar stârnit de o mână nesocotită şi nemiloasă. Autobuze şi căruțe încărcate cu mobile şi bagaje, ca în zilele premergătoare Sfântului Gheorghe sau Sfântului Dumitru, întâlneai pe toate străzile. Se începea bejenia spontană şi neorânduită, care duce la rezultatul contrariu celui urmărit: prea puțin se salvează din ceea ce dorim să salvăm, iar vălmăşeala care se produce sporeşte circulația zvonurilor şi opreşte circulația normală a vieții şi a gândului bun şi sănătos.

În amurg, străzile Chişinăului s-au umplut cu huruitul tunurilor şi nesfârşitelor convoaie militare. Nu zăbavă vreme, la radio s-a anunțat că Sovietele [Uniunea Sovietică] ne-au făcut cereri ultimative să părăsim Basarabia şi că, la palatul regal din Bucureşti, Consiliul de Coroană discută situația creată. S-a produs o consternare ale cărei proporții am început să le bănuiesc de neîntreruptele chemări la telefon şi sonerii la uşă. Prieteni, cunoscuți şi necunoscuți, mă întrebau dacă am auzit comunicatul de la radio şi ce-i de făcut. Le răspundeam că trebuie să stăruim pe lângă Rezidența Regală să se facă un plan de evacuare, spre a ne putea salva agonisita unei vieți de muncă şi de economie. Aflasem că rezidentul regal a convocat pe şefii autorităților şi pe parlamentari ca să discute cu ei măsurile de luat.

După ce prietenul meu din Bucureşti mi-a sunat a doua oară, pe la ora 23, şi m-a întrebat dacă i-am expediat băiatul, probozindu-mă că n-am plecat şi eu, am înțeles că evacuarea se va face fulgerător, căci ruşii nu înțelegeau să dea decât patru zile pentru părăsirea întregii provincii. Am

sunat deci din nou la Rezidența Regală şi am întrebat dacă se va discuta planul de evacuare a Chişinăului cu instituțiile lui şi dacă nu s-ar putea să fiu încadrat în acest plan şi eu cu arhivele instituțiilor pe care le-am condus tot timpul: Universitatea Populară, Universitatea Muncitorească, Comitetul pentru ajutorarea românilor transnistreni, Comitetul pentru ridicarea monumentului Unirii – arhive care înglobează şi o bibliotecă istorică de documentație asupra problemelor basarabene din toate domeniile vieții. Mi s-a răspuns că nu-i vorba de nicio evacuare, ci se vor discuta mijloacele de luptă şi rezistență. Nu mai înțelegeam nimic.

Am stat până în zorii zilei de 28 iunie lângă telefon, răspunzând tuturor care mă întrebau ce-i de făcut. Mi-au sunat şi la uşă câțiva prieteni şi de câte ori mă duceam să deschid, vedeam cum se expediază bagaje în camioane mari.

De la un timp, huruitul străzilor Chişinăului, din cauza plecării tunurilor şi tancurilor, a umplut tot văzduhul. Eu nu puteam însă întreprinde nimic, neavând nici lăzi pregătite pentru împachetarea cărților.

Pe la ora 3 de noapte am adormit lângă telefon, în fotoliul meu larg şi comod, şi m-am trezit buimac pe la şase, din cauza unui sunet deznădăjduit şi lung la uşă. M-am dus să deschid. Era cunoscutul scriitor basarabean bătrânul Gheorghe Madan, care a venit să vadă dacă am plecat. În fugă, mi-a spus că nu-i vreme de pierdut şi că ar fugi şi el, dar n-are bani de drum. I-am dat poate mai mult decât la ce se aştepta el şi a plecat cu blesteme grele şi neobişnuite în gura unui bătrân blând şi obosit de viață: blestema pe acei care aruncau pământul natal al Basarabiei în noul infern al suferinței. Tot atunci a venit un nepot al meu – funcționar la Rezidența Regală – să mă anunțe în numele rezidentului să plec imediat, căci se formează de-acum bande, care vor căuta să împiedice plecarea foştilor politici basarabeni.

Ce era de făcut? Pierdusem atâta vreme în aşteptarea unui cuvânt de ordine şi mai ales de ajutor. Nu l-am căpătat şi acum nu-mi rămânea decât să adun câteva cămăşi şi o haină în bagajul de mână şi să plec sărac şi osândit să-mi petrec restul vieții într-o pribegie printre frați de acelaşi sânge, dar fără cărțile mele dragi, fără tablourile şi obiectele de artă pe care le-au adunat cu atâta dragoste şi atâtea jertfe materiale nevastă-mea şi cumnată-mea!

www.dacoromanica.ro

Din ajun comandasem două-trei lăzi, dar nu mi-au sosit decât în momentul când plecam cu puținul bagaj adunat într-un geamantan și două-trei pleduri. Căruțașul, pe care l-am găsit cu mare greutate, mi-a cerut 300 de lei ca să mă ducă cu bruma aceasta de avere la gară și n-a vrut să urnească din loc până când nu i-am pus banii în palmă.

La ieșire din casă am îmbrățișat pe cei câțiva poeți și scriitori care veniseră să mă vadă și să mă petreacă. Am plecat la gară sub cârâitul zgomotos de pe acoperișurile caselor și croncănitul grav al ciorilor! Le invidiam și pe unele și pe altele pentru că puteau să rămână fără nicio teamă în cuiburile lor din coșurile caselor și din copacii înalți ai grădinilor. Eu însă eram silit să lepăd casa, în care trăisem douăzeci și șapte de ani, unde redactasem ziarele și revistele „Cuvânt moldovenesc" și „Viața Basarabiei" și unde s-au pus la cale atâtea acte în legătură cu mișcarea națională din Basarabia!

În gară, numai mulțumită unui hamal, pe care l-am avut de-atâtea ori ascultător la conferințele mele populare în cadrul Partidului Național Țărănesc, al Universității Populare Moldovenești și al Universității Muncitorești, am putut răzbate la casa de bagaje și, apoi, într-un compartiment unde am stat înghesuiți tot drumul vreo zece persoane. În compartiment cu mine s-au nimerit Teodor Păduraru, directorul administrativ al revistei „Viața Basarabiei", și unul din harnicii ei colaboratori, Gheorghe Bezviconi. Cu același tren au mers atâția alți compatrioți basarabeni, pe care i-am putut vedea doar la coborâre în Gara de Nord din București, căci coridoarele vagoanelor erau așa de ticsite de oameni și bagaje, încât era cu neputință să te miști din loc.

În drum am admirat, și-mi ziceam în gândul meu pornit spre reverii melancolice, poate, pentru ultima dată în viața mea – frumoasa vale a Bâcului, cu șiragul de gări și sate, cu lunca lui, când strânsă în chei, când largă ca un șes imens, cu vii și livezi pe costișe, cu crâmpeie de pădure din vestitul altădată codru al Bâcului. Prin gări – grămezi mari de piatră spartă pentru șoseaua națională dintre Chișinău și Iași, care căuta să fie terminată în anul acesta. Mii de concentrați mai lucrau la terasamente pentru șosea, la dublarea drumului de fier, la înmulțirea liniilor de garaj în gări și la descărcarea materialelor de construcție de tot felul pentru întăriturile Basarabiei la Nistru. Acest furnicar de oameni încă nu cunoștea că Basarabia este

cedată, pentru a nu fi scăldată în sânge; munca ce se mai depunea de acești robotari era o dovadă că statul român n-a urmărit în Basarabia decât înzestrarea ei cu așezăminte de mare folos obștesc. Se va vedea însă, dacă noii stăpâni nu vor practica politica de altă dată a țarismului, de a lăsa Basarabia în părăsire – fără drumuri, fără spitale, fără școli și atâtea altele câte se cer pentru propășirea unui popor!

La Ungheni, puhoiul de bejenari basarabeni s-a înmulțit cu cei veniți din părțile Bălților și Sorocii. Și la Ungheni și la Iași și în toate gările până la București, am văzut sute și mii de persoane în așteptarea rudelor și prietenilor pe care îi credeau încăpuți în trenul nostru de pe atâtea meleaguri basarabene. Eram asaltați cu întrebări, dacă nu-i în tren cutare din cutare oraș, dacă nu am auzit ceva despre dânșii, dacă au să mai sosească trenuri cu refugiați și așa mai departe. Vaietul întrebărilor în gări creștea pe măsură ce ne apropiam de București, unde se cunoștea de acum bine că evacuarea Basarabiei trebuia să fie executată rapid și din cauza aceasta se transforma într-un hazard. În Gara de Nord la București, numărul întâmpinătorilor era cu mult mai mare decât numărul celor sosiți, încât de abia mai puteai înainta printre rândurile acestor oameni a căror ființă era numai ochi și numai așteptare! Pretutindeni îmbrățișări și lacrime!

Lacrimi puține pentru bucuria revederii, lacrimi multe pentru pierderea Basarabiei natale!

Publicat după: *Viața Basarabiei*, iulie–august 1940

Nr. 6

***2 august 1940, Moscova*. Legea Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste „Cu privire la formarea Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești", adoptată de Sesiunea a VII-a a Sovietului Suprem al U.R.S.S.**

Venind în întâmpinarea doleanțelor oamenilor muncii din Basarabia, ale oamenilor muncii din Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească privind reunirea populației moldovenești din Basarabia

www.dacoromanica.ro

cu populația moldovenească din R.A.S.S. Moldovenească şi călăuzindu-se de principiul dezvoltării libere a naționalităților, Sovietul Suprem al Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste hotărăşte:

1. Se formează Republica Sovietică Socialistă Moldovenească unională.

2. În componența Republicii Sovietice Socialiste Moldoveneşti unionale se includ oraşele Tiraspol şi Grigoriopol, raioanele Dubăsari, Camenca, Râbnița, Slobozia şi Tiraspol ale Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldoveneşti, oraşul Chişinău şi județele Bălți, Bender, Chişinău, Cahul, Orhei şi Soroca ale Basarabiei.

3. În administrarea Republicii Sovietice Socialiste Moldoveneşti unionale se transmit întreprinderile industriale, aflate pe teritoriul Basarabiei şi R.A.S.S. Moldoveneşti, în conformitate cu punctul 2 al prezentei Legi, cu excepția unui mic număr de întreprinderi, care au o importanță unională.

4. Sovietul Suprem al R.S.S. Ucrainene şi Sovietul Suprem al R.S.S. Moldoveneşti vor prezenta spre examinare Sovietului Suprem al Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste proiectul privind stabilirea unei frontiere precise între Republica Sovietică Socialistă Ucraineană şi Republica Sovietică Socialistă Moldovenească unională.

5. În conformitate cu articolele 34 şi 35 din Constituția (Legea Fundamentală) a Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste, se vor desfăşura alegeri de deputați în Sovietul Suprem al Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste din partea Republicii Sovietice Socialiste Moldoveneşti unionale.

Prezidiul Sovietului Suprem al Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste va fixa ziua desfăşurării alegerilor.

Publicat după: *Obrazovanie Moldavskoi S.S.R. i sozdanie Kommunisticeskoi partii Moldavii,* Chişinău, Editura „Cartea Moldovenească", 1984, p. 215–216

Nr. 7

***27 martie 1941, Bucureşti*. Conferință susținută de Pan Halippa la Centrala Caselor Naționale, cu prilejul împlinirii a 23 de ani de la Unirea Basarabiei cu România**

BASARABIA NOASTRĂ

În ziua când se împlinesc 23 de ani de la data istorică de 27 martie 1918, când, prin votul aproape unanim al Sfatului Țării din Chişinău, Republica Moldovenească independentă dintre Prut şi Nistru s-a alipit la sânul Patriei, dați-mi voie să vă vorbesc despre Basarabia noastră, despre Basarabia românească.

Nouă luni în urmă, guvernul țării primea din partea lui Molotov, şeful guvernului sovietic, cunoscuta notă ultimativă prin care ni se cerea imediata restituire a Basarabiei şi cedarea părții de nord a Bucovinei.

Încercările guvernului român de a angaja discuțiuni amicale cu guvernul sovietic, în vederea amânării nenorocirii ce se anunța şi pentru ameliorarea condițiunilor ce se puneau, au fost zadarnice.

Basarabia a trebuit să fie evacuată fulgerător, în condițiuni cum nu s-a mai văzut în istoria lumii civilizate. Şi tragedia Basarabiei a început din nou, ca şi acum 100 şi mai bine de ani, şi chinul moldovenilor basarabeni se adânceşte pe zi ce trece. De la puhoiul de refugiați care vin din Basarabia, aflăm lucruri din ce în ce mai triste. În oraşe, viața se desfăşoară sub aspectul de necontenită forfotă şi zgomot infernal de stradă, care este plină de dimineață şi până în noapte de lume multă şi streină de meleagurile noastre. Cum se coboară noaptea, oraşele cad în întuneric, deoarece uzinele electrice n-au motorină, iar cetățenii n-au nici gaz, nici lumânări. Şomajul este mereu în creştere, căci viața economică s-a dărâmat până la temelie: lipseşte combustibilul, materiile prime şi priceperea. Este apoi lipsă de alimente şi de mărfuri de primă necesitate, lucru care se vede din goana cetățenilor după ele şi din formidabilele cozi în fața prăvăliilor cooperatiste de stat, în care sunt foarte mulți vânzători, dar n-au ce vinde. Pe fața tuturor localnicilor este scrisă grija pentru ziua de mâine, când nu vor mai avea obiecte casnice de vândut, căci trebuie să se ştie că cei mai mulți orăşeni trăiesc din lichidarea catrafuselor şi

www.dacoromanica.ro

lucru interesant că sovieticii sunt bucuroşi să cumpere orice: haine, lenjerie, mobilă, veselă, ceasornice, aparate de radio, covoare etc. S-a mai constatat că sovieticii sunt foarte dispuşi să cumpere boarfele localnicilor cu preţuri scăzute, în schimbul unor servicii pe la instituţiile lor, ermetic închise pentru gloată. În administraţiile urbane – haos şi dărăpănare: se anunţă proiecte măreţe, dar nu se realizează nimic. În justiţie – haos şi severitate neînţeleasă: se judecă cu uşile închise; colegiul avocaţilor nu poate lămuri pe nimeni – nici pe judecători, nici pe împricinaţi; procesele durează de lehamite, pedepsele se aplică pentru vini imaginare, scornite de denunţuri anonime şi totdeauna cu asprimi exagerate, deoarece se pronunţă în numele proletariatului veşnic indignat. Şi apoi teroarea din timpul nopţii sub care stau cetăţenii, din cauza interminabilelor percheziţii şi arestări. D-apoi zăpăceala generală pentru aşa-zisele paşapoarte interne şi pentru atâtea formalităţi, pe care lumea nu le pricepe, dar în care stă tot fondul sistemului administrativ sovietic! D-apoi mâhnirea credincioşilor pentru tot ce li-i dat să vadă cu ochii: transformarea bisericilor în săli de dans pentru pionieri; mitingurile „bezbojnicilor" cu vociferări obraznice la adresa credincioşilor şi cu batjocură faţă de ceea ce a fost tradiţia religioasă a basarabenilor. D-apoi mizeria şi promiscuitatea în care trebuie să trăiască băştinaşii, peste care s-au revărsat puhoaie de venetici: Chişinăul, de pildă, din oraş cu 120 000 locuitori, a ajuns cu o populaţie de peste 500 000. Case, fireşte, că nu s-au construit, ba multe din cele vechi s-au dărâmat cu prilejul cutremurului. Şi atunci înţelege oricine îngrămădirea de oameni!

Nici la ţară nu e mai bine. Fruntaşii au fost desfiinţaţi. Gospodarii mai buni sunt copleşiţi de codaşi şi haimanale, obrăzniciţi peste măsură. Gospodarii ce au avut peste 10 ha au fost expropriaţi de pământul ce trecea această limită. Dările în natură sunt aşa orânduite că omului îi vine lehamite de ce are peste un hectar, căci de la primul ha dă 90 kg de sămânţă, de la al 2-lea ha – 150 kg şi aşa mai departe, într-o progresie arbitrară, greu de priceput. Prilejurile de câştig pentru săteni sunt totdeauna prilejuri de spoliaţie în folosul statului, volostei, comitetului sătesc, partidului etc. Şi cu toate acestea, mai deunăzi, la radio de la Moscova s-a anunţat că în Basarabia nu se mai doineşte, tărăgănat şi jalnic ca altădată, ci se cântă săltăreţ şi cu bravură bolşevică! Noi ştim însă că în Basarabia nu se mai cântă deloc: se plânge!

Şi s-a ajuns la ceva de necrezut: nu mai există basarabean care n-ar vrea să părăsească locurile natale, spre a se repatria. Şi doar se ştie cât de mult ţin basarabenii la locul lor de baştină! Unii din ei, pentru a se salva, recurg la protecţia autorităţilor consulare germane, în nădejdea că odată scăpaţi din raiul bolşevic, vor putea să ajungă în România. Dar n-avem timp suficient pentru a vă întreţine mai mult cu cele ce se petrec în nenorocita noastră Basarabie.

Pentru a intra în miezul subiectului anunţat, să ne oprim puţin asupra unor afirmaţiuni din nota ultimativă sovietică. Se spune în notă că „în anul 1918, România, folosindu-se de slăbiciunea militară a Rusiei, a desfăcut de la Uniunea Sovietică o parte din teritoriul ei – Basarabia". Lucrurile s-au petrecut cu totul altfel. Toată lumea ştie că evenimentele care au dus la dezastrul Rusiei ţariste s-au desfăşurat în etape. La unele din aceste etape, revoluţionarii basarabeni – naţionalişţii – au lucrat cot la cot cu revoluţionarii ruşi. Luptam doar cu toţii pentru înlăturarea regimului ţarist, care ţinea popoarele vastului imperiu într-o apăsătoare robie politică şi într-o mizerie morală şi materială. Este adevărat că lupta naţionaliştilor basarabeni alături de lupta revoluţionarilor ruşi a dus la slăbirea militară a Rusiei, şi războiul mondial din 1914–1918, ca atâtea alte războaie ruseşti, s-a terminat cu dezastru. Însă afirmaţiunea că „România s-a folosit de slăbiciunea militară a Rusiei", este neîntemeiată, căci iniţiativa unirii Basarabiei a avut-o nu România şi conducătorii ei politici, ci conducătorii Basarabiei. Se ştie că Basarabia nici nu a figurat printre revendicările antebelice ale guvernului Brătianu. Apoi, guvernul generalului Averescu, pe la sfârşitul lunii februarie 1918, a recomandat delegaţiei Sfatului Ţării, care venise la Iaşi să trateze unirea, să amâie această chestiune. Numai guvernul Marghiloman a dat curs cererilor patriotice ale unioniştilor basarabeni, şi aceasta pentru motivul că guvernul Marghiloman reuşise să angajeze consimţământul germanilor, iar delegaţia basarabeană a stăruit mereu să-i lămurească pe cei de la Iaşi asupra concepţiei revoluţionarilor ruşi, care, în frântura ce se impunea tot mai mult la conducerea statului rusesc – bolşevicii lui Lenin, – îmbrăţişase principiul de autodeterminare a popoarelor în formula cea mai radicală a dreptului popoarelor subjugate de a se separa de opresori. De notat că guvernul bolşevic de la Petrograd lansase încă din luna noiembrie 1917 o declaraţie, către toată lumea şi către popoarele din Rusia, despre drepturile noroadelor. Potrivit acestei

www.dacoromanica.ro

declarații, toate noroadele neruse din Imperiu au aceleaşi drepturi ca şi norodul rusesc. Aceste drepturi, mai spunea declarația, nu sunt mărginite cu nimic. Noroadele au dreptul să-şi hotărască soarta chiar despărțindu-se de Rusia şi înființându-şi state de sine stătătoare (după „Cuvânt moldovenesc", nr. 102 din 14 noiembrie 1917).

Şi astăzi, să fie făcută vinovată România pentru că Sfatul Țării din Chişinău, care reprezenta în chip legal populația basarabeană, a înțeles interesele naționale ale Basarabiei şi a conceput politica în sensul votului de la 27 martie 1918, aşa cum propovăduiau chiar bolşevicii în frunte cu Lenin? Doar Sfatul Țării a mers la separare de Rusia numai după ce s-a convins că în zadar ar mai fi căutat condiții prielnice de dezvoltare națională într-un stat care el singur se prăbuşea în haos şi mai ales când între acel stat şi Basarabia se interpunea Ucraina liberă, pe care o recunoştea la conferința de pace de la Brest-Litovsk guvernul german – o recunoştea, pe ea cea dintâi – şi înainte de a-i fi acordat guvernului Lenin–Troțki pacea pe care aceştia o cereau, gata să primească orice condiții, numai ca să-şi elibereze mâinile, spre a se putea dedica pe de-a-ntregul luptelor cu atâția generali albi şi spre a începe acțiunea de organizare a statului pe baza unor principii nemaipomenite până la bolşevici!

Autorii notei ultimative de la 26 iunie par a fi uitat lucrurile acestea, căci, în dezvoltarea preambulului ei, afirmă că România ar fi „încălcat unitatea seculară a Basarabiei, populată în principal cu ucraineni, cu Republica Sovietică Ucraineană".

Mai întâi de toate, între Republica Ucraineană şi Republica Moldovenească Basarabeană n-au fost raporturi care s-ar putea caracteriza prin cuvinte de „unitate seculară". Ce „unitate seculară" putea să fie între două republici care aveau de abia câteva luni de existență?!

E adevărat că între cele două republici s-ar fi putut dezvolta raporturi mai strânse, dacă vremurile ar fi fost mai liniştite şi evenimentele nu ar fi fost atât de galopante. Dar, iată ce scriam, la data de 15 noiembrie 1917, în „Cuvânt moldovenesc"' – gazeta națională pentru moldovenii din Basarabia şi de peste Nistru, [în articolul] „Să urmăm pilda Ucrainei". Fiindcă stăpânirea (bolşevică) din Petrograd n-are nici o putere în țară şi n-are chip să ocârmuiască viața tuturor noroadelor din Rusia, – vecina noastră Ucraina s-a văzut silită să se gândească la o „stăpânire a ei cu totul neatârnată de Petrograd. În vederea aceasta, secretariatul general

al Ucrainei, care este stăpânirea recunoscută a ei, a fost sporit cu încă cinci secretari (miniştri) şi astăzi lucrează ca stăpânire cu totul neatârnată de Petrograd.

Afară de asta, secretariatul Ucrainei a luat sub stăpânirea sa încă patru gubernii, care înainte vreme nu erau sub mâna lui. Aceste gubernii sunt: Herson, Taurida, Harkov şi Ekaterinoslav.

„...Faptul acesta este pentru noi basarabenii de cea mai mare însemnătate. Prin deosebirea desăvârşită a Ucrainei de Rusia, Basarabia noastră a ajuns cu totul dezlipită de Rusia şi noi am rămas fără stăpânire.

Asta înseamnă că de azi înainte tot ce trebuie pentru viața liniştită în Basarabia şi pentru bunul mers al trebilor obşteşti în țara noastră, va trebui să le cerem de la noi înşine, neaşteptând ca cineva altul să se îngrijească de noi şi de nevoile noastre.

Şi fiindcă trebile obşteşti într-o țară nu pot merge de la sine, ci trebuiesc povățuite de cineva, datoria noastră a tuturora este să ne grăbim cu întocmirea stăpânirii noastre basarabene, care să ia asupra ei povara trebilor obşteşti şi paza rânduielii şi liniştii în țară.

Întocmirea unei stăpâniri nu-i un lucru uşor, mai ales pentru noi basarabenii, care până în zilele revoluției mereu am fost hățuiți de alții, căci n-am avut ocârmuirea noastră. Dar vorba ceea: nevoia îl învață pe cărăuş. Ajunşi în starea aceasta, că nu avem nicio stăpânire, vom căuta să ne punem una. Şi mie îmi pare că noi n-avem altceva de făcut decât să ne grăbim cu deschiderea Sfatului Țării, din sânul căruia se va alege cea dintâi stăpânire a Basarabiei autonome. Să urmăm deci pilda Ucrainei!"

Aşadar, noi basarabenii, în chestia de organizare, luăm pildă de la ucraineni, şi nu puteam face altfel. Dar, la un moment dat, între Ucraina şi Basarabia a trecut o umbră de neînțelegere. Aceasta s-a întâmplat atuncea când guvernul ucrainean al Radei de la Kiev îşi manifesta intenționea de a ne încorpora cu tot teritoriul nostru în cadrele Republicii Ucrainene. Noi moldovenii am prins la vreme firul acestei politici exagerate a conducătorilor ucraineni şi am ştiut să le opunem categoricul nostru cuvânt de împotrivire. Dar cum nu s-a mers mai departe de pretenționi verbale, raporturile dintre Moldova basarabeană şi Ucraina s-au menținut prietenești, aşa că la deschiderea Sfatului Țării, în ziua de 21 noiembrie 1917, Rada Centrală Ucraineană a ținut să trimită la Chişinău pe un reprezentant al ei, în persoana cunoscutului luptător dr. Luțenko de la Odesa, care a salutat

www.dacoromanica.ro

parlamentul Basarabiei în cuvinte calde, dorindu-i izbândă deplină în munca de organizare a statului moldovenesc şi făgăduind din partea ucrainenilor raporturi de bună vecinătate şi colaborare.

Aşadar, iată în ce condiţii s-ar fi putut dezvolta raporturile între noi şi între vecinii noştri de răsărit – ucrainenii! Că lucrurile s-au întâmplat altfel, nu suntem de vină nici noi, nici ei.

Noi ne-am făcut faţă de ucrainenii din Basarabia toată datoria. În Sfatul Ţării i-am admis pe toţi câţi i-a ales minoritatea ucraineană din judeţele Hotin şi Cetatea Albă. La înfăptuirea reformei agrare, n-am făcut nici o deosebire între ţăranii moldoveni şi ţăranii ucraineni: i-am împroprietărit pe toţi cu loturi egale. De altfel, noi n-am procedat cu elementele de infiltraţiune străină în provincia noastră, aşa cum s-a procedat aiurea: de o pildă, în Finlanda, guvernul finlandez, în vara anului 1917, a introdus cartela individuală pentru distribuirea alimentelor şi, pentru ca să scape mai degrabă de elementele indezirabile din fosta funcţionărime rusească şi de unităţile militare ruseşti, încazarmate până atunci pe teritoriul Finlandei, pur şi simplu, nu le-a dat cartela şi pe calea aceasta i-a forţat pe străini să părăsească teritoriul finlandez. Noi n-am gonit pe nimeni; i-am primit pe toţi refugiaţii pe care furia bolşevică, înstăpânită în Ucraina după cotropirea ei de către armatele roşii, i-a fugărit până în apa Nistrului.

Şi astăzi să ni se spuie, că noi am stăpânit Basarabia silnic? Este o acuzaţiune cu totul nedreaptă! Stăpânirea românească în Basarabia – şi cea a Sfatului Ţării, şi cea pe care am instituit-o de comun acord cu guvernele de la Bucureşti după unirea din 27 martie 1918, – a fost o stăpânire de drept şi legalitate, o stăpânire cu atenţie şi bunăvoinţă faţă de toate elementele componente ale populaţiei basarabene. Şi stăpânirea românească a fost răsplătită, pentru atitudinile ei civilizate, de atâtea mărturisiri de credinţă, de ataşare sinceră la România şi de supunere liber consimţită din partea majorităţii cetăţenilor basarabeni, fără deosebire de religie şi naţionalitate.

Că lucrurile stau aşa, toată lumea ar putea să se convingă dacă s-ar recurge la plebiscit, pe care înainte vreme, în chip persistent, îl cereau bolşevicii, şi pe care au uitat să-l ceară în nota de la 26 iunie. Ceea ce n-au uitat însă autorii notei să spună, este că pe dânşii îi preocupă, „în situaţiunea internaţională creată, rezolvarea rapidă a chestiunilor moştenite din trecut, pentru a pune în fine bazele unei păci solide între ţări", pentru

care lucru „U.R S.S. consideră necesar şi oportun ca în interesul restabilirii adevărului să păşească împreună cu România la rezolvarea imediată a chestiunii înapoierii Basarabiei".

„Restabilirea adevărului" din pasajul citat, dacă i s-ar da sensul restabilirii adevărului istoric, ne-ar preocupa pe noi românii în gradul cel mai înalt, dar nu ştim dacă rusii sovietici mai sunt în stare să conceapă istoria corect şi dezinteresat, aşa cum o concepea, de o pildă, Lenin, în vara anului 1917, înainte de a se impune la guvernarea celui mai vast şi mai alogen imperiu?!

Am avut prilej, în luna iunie 1917, să stau de vorbă la Petrograd cu oameni politici din anturajul lui Lenin, pe culoarele Adunării deputaţilor muncitori, soldaţi şi ţărani din toată Rusia, unde am fost trimis de adunarea ţărănimii basarabene. Între alţii erau Troţki, al doilea fruntaş bolşevic după Lenin, Lunacearski – viitorul comisar al poporului la instrucţia publică – şi faimosul praporşcic Krîlenko, pe care îl cunoşteam de la Universitatea din Dorpat. Le spuneam lor, precum le spusesem şi miniştrilor socialişti revoluţionari Kerenski şi Cernov, situaţia de plâns a moldovenimii muncitoare din Basarabia, care, în urma concepţiei politice a cârmuitorilor ţarişti, a rămas fără conducători fireşti, care s-o ajute să iasă din starea de întuneric şi de mizerie în care se găsea. Le ceream concursul pentru redobândirea fondului strâns de administraţia ţaristă din exploatarea moşiilor mănăstireşti din Basarabia închinate instituţiilor religioase din Orientul ortodox. Îi întrebam apoi cu ce ar putea să ne ajute statul sovietic în chestiunea vitală pentru Basarabia de a naţionaliza şcoala. Troţki îmi aducea vorba despre România, pe care o cunoştea. Krîlenko mi-a spus într-o zi că Vladimir Ilici Lenin îmi trimite sfatul să nu ne pierdem vremea în Petrograd, ci să ne căutăm de treabă în Basarabia; cât despre promovarea problemei culturale, să nu uităm că avem fraţi în România, ce pot să ne fie de folos.

Am rămas adânc impresionat de sfatul şefului nediscutat al bolşevicilor!

Mai târziu am întâlnit în scrierile lui Lenin dezvoltarea ideilor programatice ale partidului bolşevic cu privire la dreptul de independenţă şi de separare completă a naţiunilor subjugate. Iată cum se pronunţă Lenin: „Dreptul la viaţă de sine stătătoare îl au toate popoarele care au fost cucerite şi subjugate, în decursul veacurilor, de către Rusia ţaristă, deoarece

www.dacoromanica.ro

s-a văzut că traiul minorităților nu numai că a regresat sub stăpânirea rusească, dar a împiedicat şi progresul rusesc...[1]

„Specificul statului național rus dovedește, în primul rând, că «străinii» care compun majoritatea populației – 57% – locuiesc la periferie; că în al doilea rând, asuprirea acestor «străini» este mult mai mare decât în statele vecine şi nu numai în țările din Europa; că, în al treilea rând, într-un şir de cazuri, națiunile subjugate, care locuiesc la periferie, au frați de sânge dincolo de frontiere, unde se bucură de o independență națională mult mai mare: este de ajuns să amintim, la granița apuseană şi sudică, pe finlandezi, polonezi, ucraineni şi români; că, în al patrulea rând, dezvoltarea capitalismului şi nivelul general de cultură la aceste minorități naționale sunt cu mult mai superioare decât la poporul rus”[2].

Dl N. Smochină, un fruntaş al moldovenilor de peste Nistru, după ce reproduce pasagiile de mai sus într-o lucrare a sa[3], zice: „Din această afirmație categorică se vede că Lenin, creatorul statului sovietic, recunoaşte unitatea etnică a românilor din cuprinsul Uniunii Sovietice cu cei din România liberă, precum şi superioritatea noastră economică, şi mai ales cea culturală față de națiunea velicorusă”.

Mă întreb: ce crimă, din punct de vedere al concepției leniniste, a făcut Sfatul Țării, atunci când a căutat sa aibă legături firești cu România, iar în ziua de 27 martie 1918 a proclamat unirea Basarabiei cu Regatul României? Din citatele de mai sus doar s-a văzut limpede că Lenin recunoaşte unitatea etnică a românilor dintre Prut şi Nistru şi cei din dreapta Prutului. Iar din ceea ce vă spuneam mai sus despre convorbirile mele cu fruntaşii bolşevici s-a văzut că Lenin nu avea altă soluție pentru progresul cultural al moldovenilor noştri decât ajutorul fraților din România! Şi iarăşi mă întreb: ce păcat am făcut noi basarabenii – că ne-am unit cu frații noştri din România? Şi putea oare România, mama noastră, să ne refuze un ajutor cerut de noi – copiii ei robiți de Rusia țaristă şi lăsați pe linia moartă a uitării şi părăsirii?

A fost o vreme când conducătorii destinelor Uniunii Sovietice păreau că nu mai sunt supărați pentru situația creată în Basarabia. Părea ca dacă nu pot să se ocupe de moldovenii basarabeni, şi-au găsit alți moldoveni – pe frații noştri dintre Nistru şi Bug, ca să înceapă să se îngrijească de ei, să le facă o Republică Autonomă Moldovenească, să se ocupe de cultura lor națională, să-i sovietizeze şi să-i colectivizeze după toate normele bolşevice, să-i dădăcească aşa de tare, încât bieții oameni au început să fugă cu miile în Basarabia noastră!...

Apoi a mai trecut o vreme şi guvernul de la Moscova s-a domolit şi mai mult față de noi: a admis raporturi diplomatice cu guvernul român; a semnat convenția pentru definirea agresorului, prin care recunoştea hotarele de fapt între noi şi ei; a dat mandat lui Litvinov să trateze cu Titulescu un protocol prin care U.R.S.S. şi România se angajau să nu treacă, nici una, nici alta şi sub nici o formă, trupele lor peste Nistru – frontiera ambelor țări!...

Da, se ajunsese la formula aceasta!

Şi dintr-odată, Nistrul a fost trecut de trupele Uniunii Sovietice. Avem dreptul să ne întrebăm: de ce? De ce această schimbare? Aici să ne aducem aminte, cum s-au petrecut lucrurile altă dată, de mult, sub Petru cel Mare – întemeietorul statului modern rusesc şi imperialist şi apoi sub urmaşii lui Petru.

Se cunoaşte că tratatul de alianță, semnat de Petru cel Mare şi subscris apoi de boierii Moldovei, stipula următoarele clauze: „Țara Moldovei cu Nistrul să-i fie hotarul şi Bugeacul şi cu toate cetățile tot a Moldovei să fie; numai deodată prin cetăți să aşeze muscalii oşteni până s-ar întemeia țara; iar apoi să lipsească oastea moschicească. Bir să nu dea țara nici un ban. Pre domn să nu-l mazilească împăratul până la moarte, şi pre urmă din fiii lui să fie pre carele şi-ar alege țara. Neamul lui să nu iasă din domnie. Domnul pre boieri să nu fie volnic a-i pierde. Titlul de domnie să se scrie mai de cinste şi mai sus după cum se scriau domnii, adică: Seninatul Domn al Țării Moldovei, samoderțelu (adică a-tot-stăpânitor) şi volegator (adică prieten) țării moschicești, iar nu rob supus...”

Dar ce s-a petrecut după semnarea tratatului de alianță? Mai întâi de toate, ruşinoasa întâmplare de la masa dată de Petru cel Mare în onoarea lui Dimitrie Cantemir, domnul Moldovei. Despre această masă memorabilă şi plină de povață pentru neamul nostru, letopisețul Nicolae Costin scrie următoarele: „Era iunie în 28 de zile[4], miercuri, au făcut masă mare Petru

[1] *Marxismul şi problema națională*, Harkov, 1923.
[2] V.I. Lenin. *Opere complete*, vol. XVII, p. 437.
[3] Autodeterminarea în concepția sovietică.
[4] Ce stranie coincidență cu 28 iunie din nota ultimativă sovietică!

www.dacoromanica.ro

împăratul de au cinstit pe Dumitraşcu Vodă şi pe toţi boierii ţării şi acolo s-au iscălit boierii de au primit domn vecinic pe Dumitraşcu Vodă şi pe seminţia lui. Şi mare banchet au făcut toată ziua aceia şi acolo au mas, iar peste noaptea aceia n-au scăpat fără pagubă mai nici un boier nefurat de muscali: cui pistoale, cui rafturi, cui epingele, nici boier, nici slugă".

Ion Neculce scrie în legătură cu tristul sfârşit al expediţiei lui Petru cel Mare în Moldova de la 1711 – fuga de la Stălineşti a celor doi aliaţi Petru şi Dimitrie Cantemir, următoarele poveţe nouă, românilor: „Rugăm pre Dumneavoastră, iubiţilor cetitori, să luaţi seamă, că de s-ar întâmpla vreodată să mai vie nişte lucruri ca acestea în ţara noastră, să vă ştiţi chivernisi, *să nu păţiţi şi voi ca şi noi*".

Trebuie să adăugăm că poveţele cronicarului cu privire la chivernisirea treburilor ţării nu erau de prisos. Teza din testamentul lui Ştefan cel Mare, care recomandase urmaşilor închinarea Moldovei către Turcia, condiţionând ca aceasta să-i recunoască dreptul de a se cârmui după legile de ţară neatârnată, era măcinată de nelegiuirile Imperiului Otoman, care, în loc să ne ocrotească, ne dăduse pe mâna oamenilor Fanarului – abuzivi şi lacomi. Antiteza lui Dimitrie Cantemir, care indica alianţa cu Rusia pravoslavnică, se impunea tot mai mult pe măsură ce urmaşii lui Petru cel Mare îşi lărgeau hotarele imperiului spre Sud şi Balcani. În urma războiului între Rusia şi Poartă din 1787, imperiul ţarilor s-a întins până la Nistru, adică până la graniţa răsăriteană a Moldovei. Dacă Rusia pravoslavnică se oprea aici, noi românii am fi rămas credincioşi antitezei formulate de Dimitrie Cantemir şi până azi. Căci, în definitiv, ce avem noi de împărţit cu ruşii? Este drept că unul din gospodarii Moldovei – Gheorghe Duca, prin tactul său şi mai ales prin daruri la Constantinopol, ajunsese în 1681 hatman al Ucrainei, încorporată atunci în hotarele Imperiului Otoman. Dar Moldova, ca stat, n-a ridicat niciodată pretenţiuni asupra acelui teritoriu transnistrean, unde se găsesc atâţia moldoveni. România şi mai puţin şi-a bătut capul de aceşti fraţi ai noştri, pentru care sovietele au creat chiar o Republică Autonomă Moldovenească şi pe care cercetătorii serioşi îi numără până la peste un milion de suflete! Printre aceştia este şi Axentie Frunză, cărturar basarabean.

Dar acum, după ce Rusia sovietică a păşit pe urmele Rusiei pravoslavnice şi face o politică de acaparări, noi românii suntem datori

încă o dată să ne încordăm puterile de „chivernisire" politică, spre a vedea pe ce cale să mergem mai departe. Această cale – după părerea noastră – se desemnează în direcţia adunării tuturor puterilor neamului şi adăugirea acestor puteri la altele care urmăresc acelaşi scop, de a ajuta cu un ceas mai de vreme înfăptuirea acelei Europe în care principiul naţionalităţilor se va turna în frontiere etnice şi lingvistice definitive. Lumea se convinge din ce în ce mai mult că în viitoarea orânduire a Europei nu se va putea stabili ceva temeinic, dacă nu se va ţine seamă de principiul de drept care să asigure tuturor naţiunilor putinţa de dezvoltare în limitele teritoriului lor etnic şi geografic. Lumea se convinge că acest principiu reclamă fixarea unor frontiere etnice şi lingvistice între state, frontiere corespunzătoare spaţiului ce-l ocupă naţiunile de la naşterea lor. Lumea se pătrunde de adevărul evident că orice tendinţe de expansiune teritorială, care nesocotesc acest principiu în materie de delimitare a statelor, se vor izbi din ce în ce mai mult de mari dificultăţi, căci naţiunile devin tot mai conştiente de drepturile lor şi în consecinţă vor căuta să restabilească echilibrul etnic deranjat. Ca în toate domeniile, şi în domeniul acesta al spaţiului vital pentru existenţa naţiunilor, este o lege naturală, care nu tolerează şi va înlătura tot ce este anormal şi artificial.

Războiul este încă în toi şi atenţia statelor angajate în el se cheltuieşte în strângerea cât mai multor mijloace care să le dea triumf de cauză. Cu toate acestea, în unele părţi ale continentului nostru, principiul de drept în materie de frontiere a început să se aplice şi va trebui să fie generalizat atunci când se vor revizui şi celelalte frontiere ce nu corespund cerinţelor etnice şi pot fi oricând focare generatoare de conflicte. Astfel, Germania a strămutat în patria lor mamă pe germanii infiltraţi în Tirolul de Sud, italian, pe coloniştii germani din sudul Basarabiei şi pe urmaşii cavalerilor teutoni din Ţările Baltice. De asemenea, se fixează frontiera etnică şi lingvistică între Germania şi Franţa, impunându-se francezilor, ce au locuit în Alsacia şi Lorena ca minoritate etnică, să se strămute în interiorul Franţei. Chestia aceasta care altă dată ar fi stârnit în lumea franceză furtuni de indignare, astăzi se discută cu multă înţelegere şi tact. Astfel, Louis Madelin, membru al Academiei Franceze, scrie: „Pentru ca o naţiune să constituie: un stat durabil, se cer condiţii de ordin fizico-geografic, etnic şi spiritual: un teritoriu limitat de frontiere etnice; o naţiune dominantă şi

www.dacoromanica.ro

capabilă, prin spiritul de solidaritate colectivă, printr-o disciplină continuu afirmată şi printr-o voinţă puternic manifestată, să-şi apere existenţa, independenţa şi patrimoniul său naţional integral".

Iată principiul care se va impune tuturor, şi ţara noastră, care a suferit în ultimul an mutilări teritoriale atât de dureroase şi de nedrepte, tot prin aplicaţiunea principiului etnic îşi va restabili unitatea sa naţională.

În privinţa Basarabiei, de o pildă, oricâte opinteli ar face cotropitorii ei de astăzi, tot românească va rămâne. Chezăşie pentru aceasta este rezultatul stăpânirii ţariste, de la 1812 până la 1918. Ce era provincia dintre Prut şi Nistru până la incorporarea ei în hotarele Imperiului Rusesc? Era jumătatea de răsărit a Moldovei, care până la 1812 n-a avut altă istorie decât aceea pe care a avut-o Moldova. Zadarnic cărturarii sovietici încearcă să mistifice lumea, căznindu-se să dovedească cu tot soiul de argumente că Basarabia era ceva aparte de Moldova, ca şi cum turcii ar fi prefăcut-o treptat şi pe de-a-ntregul în raia turcească şi deci când ruşii au luat-o, au luat-o de la turci, şi nu de la moldoveni. Lucrul acesta nu corespunde adevărului istoric. Numai Basarabia propriu-zisă, adică Bugeacul, a fost câtva timp deosebit de Moldova: aceasta după ce sudul provinciei noastre, cuprins mai temeinic de turci, fusese lăsat în seama ţătarilor. Dar partea de mijloc şi de nord a Moldovei Răsăritene au fost totdeauna împreună cu Moldova şi toată administraţia acestei provincii ţinea de Suceava şi apoi de Iaşi.

Câtă dreptate avea Nicolae Iorga, când termina expunerea istoriei Basarabiei, scrisă după o sută de ani de la răpirea ei de către ruşi şi intitulată *BASARABIA NOASTRĂ,* cu următoarele cuvinte: „Am dovedit că nu e ogor, monument, aşezământ local, neam vechi în Basarabia care să nu fie al nostru, sânge românesc, faptă românească, gând românesc. Şi totuşi ruşii erau să declare, cu prilejul răpirii noi, din 1877, că Basarabia a fost luată în 1812 de Rumeanţev şi Suvorov, eroi populari, «asupra unei poporaţii musulmane, tătăreşti, trăind sub corturi şi reprodusă destul de credincios prin odioşii cerkezi»"!

Şi durere: spusele pravoslavnicilor ţarişti, din 1877, astăzi le repetă cărturarii sovietici, fără să indice de unde se inspiră în scrierile lor de acel exagerat patriotism rusesc, care nu mai are nimic comun cu metoda ştiinţifică a materialismului istoric marxist.

Noroc că acestui patriotism exagerat i se opune realitatea sănătoasă românească din Basarabia. De această realitate s-au izbit la vremea lor şi răpitorii de la 1812. Şi aceia veneau cu fel de fel de păreri greşite în Basarabia: ba că vin într-o provincie turcească, ba că moldovenii şi ţiganii sunt de acelaşi neam; ba că moldovenii n-au nici istorie şi nici limbă în care s-ar putea expune idei superioare; ba că moldovenii sunt slavi ce şi-au uitat trecutul şi limba; ba că moldovenii sunt incapabili de progres, şi câte şi mai câte!

Cei care au stat cât de puţin în Basarabia au trebuit să-şi schimbe părerile. Cei dintâi pe care basarabenii i-au convins că Basarabia e moldovenească au fost militarii şi administratorii ruşi, care, venind în contact cu populaţia basarabeană, au constatat că vorbeşte o limbă ce se deosebeşte complet de limba rusească sau de orice altă limbă slavă. În faţa unei astfel de descoperiri, cei mai serioşi din aceşti administratori şi-au pus întrebarea: de ce au venit în Basarabia şi ce caută acolo? Unii, cunoscând sau bănuind că anexiunea Basarabiei la imperiul ţarilor nu-i decât una din etapele în drumul spre Balcani şi Constantinopol, îşi puneau doar întrebarea: ce să facă cu moldovenii? Să-i lase în plata Domnului, spre a-şi putea trăi viaţa cum au apucat-o, sau să-i îndemne să se lase de limba şi obiceiurile lor, spre a se contopi cu poporul rus?

Dintru început, a biruit concepţia că basarabenii trebuiesc menajaţi, că trebuie să li se lase limba naţională în şcoală, în biserică, în justiţie şi în dregătorii. Această concepţie era mai în conglăsuire cu oarecari reminiscenţe istorice, ca aceea că Ştefan cel Mare a fost în legături de prietenie şi încuscrire cu ţarul Moscovei Ivan Vasilievici al III-lea, că Petru cel Mare recunoscuse hotar între Rusia şi Moldova apa Nistrului, că Ecaterina cea Mare dorea să facă din toate provinciile locuite de români o Dacie Mare, ca aceea de pe vremea împăratului Traian, şi aceasta să fie dată prinţului Potemkin – favoritul împărătesei. Această concepţie îşi capătă în 1818, al şaselea an după anexarea Basarabiei, o confirmare imperială prin acel aşezământ al oblastiei Basarabiei, care îi garanta limba naţională în viaţa de stat şi în toate instituţiile publice. Din nenorocire, acest aşezământ n-a durat decât până la 1828, cu toate că împăratul Alexandru I îi făgăduise Basarabiei lucruri prea mult frumoase ca să fie uitate aşa de degrabă de cei ce urmau să-i înfăptuiască gândul.

www.dacoromanica.ro

După desființarea autonomiei Basarabiei din 1828, ideea națională moldovenească a suferit o eclipsă oarecare, căci oficialitatea rusească a început să traducă, încetul cu încetul, în fapt politica de deznaționalizare. Totuși în viața publică basarabeană mai rămâne predarea limbii românești în școlile ținutale, în Seminarul Teologic și în liceul de la Chișinău. Această stare de lucruri va dura până pe la 1850–1860. Slujbele bisericești se fac de asemeni nestânjenite în moldovenește până la venirea arhiepiscopului Pavel Lebedev în fruntea bisericii basarabene, deci până la 1871. Dar nici în timpul lui Pavel și nici după dânsul limba moldovenească n-a putut fi scoasă cu totul din biserică, deoarece aceasta ar fi însemnat că se urmărește înstrăinarea moldovenilor de Biserica Ortodoxă. Lucrul acesta n-a avut loc niciodată în Basarabia, căci moldovenii basarabeni au fost întotdeauna un popor evlavios și devotat bisericii lui Hristos. Dovadă sunt acele numeroase mănăstiri de care Basarabia a fost așa de legată. Să mai pomenim oare de atracțiunea pe care a exercitat-o asupra moldovenilor acțiunea preotului călugăr Inochentie Livezioară de la Cosăuții Sorocii, care a dat naștere mișcării de la Balta?

Și izvor de idee națională în Basarabia nu era numai biserica, dar și legăturile neîntrerupte între moldovenii din Basarabia și cei din dreapta Prutului. Câți din moldovenii basarabeni nu se duceau la Iași, la hramul Sf. Paraschiva, ca să se închine cu evlavie moaștelor ei? Câți basarabeni nu se duceau la Iași ca să-și îngrijească sănătatea în clinicile vestiților profesori universitari, doctori la spitalul Spiridoniei: Russu, Negel și Lambrior – interniști și Sculi și Botez – chirurgi?

Dar legăturile oamenilor de carte dintre cele două Moldove! Vestitul apologet al ortodoxiei Alexandru Scarlat Sturdza, fiul primului guvernator al Basarabiei, întreținea legături cu mulți români din Moldova și Muntenia. Despre A. Sturdza un contemporan al său, viceguvernatorul Basarabiei Filip Vighel, autor de amintiri, scria: „El nu-și ascundea dorința de a vedea Moldo-Vlahia ca o împărăție aparte, împreună cu Basarabia, Bucovina și Transilvania". Iar Mihail Kogălniceanu exclama: ,,Pâna și talentul dlui Sturdza fiind cunoscute și apreciate în Europa de tot ceea ce este mai distins în litere și științe, elogiile mele cu această ocaziune nu ar fi decât de prisos".

Cum am putea oare să nu pomenim apoi pe scriitorul nostru basarabean cavalerul Costache Stamati, autorul ,,Muzei românești" și

românul verde, care, în lunga lui viață (1786–1869), a întreținut continuu legături cu românii din dreapta Prutului și de peste Carpați mai bine de jumătate de secol?!

Ne gândim apoi la Alexandru Hâjdeu, tatăl marelui, Bogdan, despre care Constantin Stamati, scria în 1841: „Prea învățatul arheolog,... A. Hâjdeu, eforul școlilor din Hotin, ... care nu numai are desăvârșita erudiție în cele patrioticești științe și obștești învățături, carele ca un alt Cantemir ne face cinste, dar apoi biblioteca sa este plină de cele mai rare cărți vechi ai istoriografilor Daco-României". Alexandru Hâjdeu, pentru activitatea sa științifică și culturală patriotică, a fost proclamat membru al Academiei Române, în faza când ea era încă ,,Societate literară română".

Odată cu retrocedarea, în 1856, a celor 3 județe din sudul Basarabiei către Moldova și mai ales în legătură cu Unirea celor două Principate în 1859, mersul ideii naționale românești în Basarabia a devenit și mai năvalnic. Basarabeanul nostru, genialul Bogdan-Petriceicu Hasdeu se impune în atâtea domenii: istoria, filologia, arta dramatică, poezia și gândirea. Scrisul lui răscolește adânc și trezește la viață și acțiune atâtea energii basarabene. Un Nicolae Casso donează „Junimii" de la Iași o tipografie ca să înlesnească tipărirea „Convorbirilor literare". Un Vasile Stroescu donează sume însemnate pentru școala, biserica și cooperația din Ardeal, ajută presa moldovenească din Basarabia în grelele ei începuturi din 1906: mărturisesc că, fără sprijinul material al lui V. Stroescu, revista și gazeta „Cuvântul moldovenesc" n-ar fi putut să se dezvolte așa de puternic și să joace rolul așa de frumos în organizarea națională a moldovenilor basarabeni și transnistreni în anii războiului și în revoluția de la 1917.

Ceea ce e de subliniat în cazul lui B.P. Hasdeu, Nicolae Casso și Vasile Stroescu este că românii aceștia își cheltuiesc energia lor creatoare nu în Basarabia, unde se născuseră și la care, ca orice basarabeni, țineau, ci în Vechiul Regat și în Transilvania; aceasta pentru că în provincia lor natală lipseau condițiunile pentru o activitate națională. De altfel, lipsa acestor condițiuni îi silește pe foarte mulți basarabeni să treacă în România și aici să agite prin scris și acțiune publică problema eliberării Basarabiei de sub jugul rusesc. Din numărul mare de emigranți basarabeni în Vechiul Regat aș ține să-i scot în evidență mai ales pe Zamfir Arbore și Auxentie Frunză: ambii – cărturari neobosiți, a căror operă ar merita să fie reeditată, ambii – socialiști, dar în același timp înfocați luptători pentru eliberarea

www.dacoromanica.ro

Basarabiei şi chiar a Ucrainei. Au murit amândoi după ce şi-au văzut realizat visul trudnicei şi rodnicei vieţi. Dar ce durere şi ce revoltă s-ar fi coborât în sufletele lor dacă ar fi ajuns să trăiască dramaticele zile ale evacuării Basarabiei sub presiunea unor armate, pe care altădată le-a condus generalul sovietic Frunză – o simpatie şi poate chiar un consângean al basarabeanului nostru Axentie Frunză!

Dar nu putem să zăbovim prea mult asupra emigraţiei basarabene de pe vremea ţarismului: timpul fiind înaintat. Din aceeaşi cauză să nu vorbim nici despre pleiada de români rămaşi la luptă în mijlocul poporului din Basarabia, mai ales că acţiunea lor s-a desfăşurat sub privirile generaţiei încă în viaţă şi înfăptuirile lor sunt mai mult sau mai puţin cunoscute şi apreciate.

Şi după ce am vorbit – prea sumar – de şuvoiul de forţe individual creatoare izvorâte de sub stânca neamului nostru românesc din Basarabia, să ne ocupăm măcar tot aşa de sumar şi de poporul nostru de peste Prut şi de peste Nistru, creatorul colectiv de viaţă naţională şi de spiritualitate românească.

Când vorbim de poporul românesc din Basarabia, vorbim mai ales despre locuitorii satelor. Românii noştri basarabeni sunt prin excelenţă agricultori, iar cei cari au ajuns să se aşeze prin oraşe – ca mici negustori, meseriaşi şi slujbaşi – se cam pierd în mulţimea străinilor. Totuşi şi oraşele la origine au fost aşezări moldoveneşti şi de aceea moldovenii n-au putut fi înlăturaţi cu totul din aceste centre comerciale şi administrative. Ei sunt însă împinşi mai mult la periferie. Dar dacă ai trecut de bariera oraşului, ai şi intrat în marea nesfârşită de sate, şi aici ne aflăm în plină Moldovă, în plină Românie.

Sunt, firește, oarecare nuanțe în graiul, în port, în obiceiuri la țăranii noştri basarabeni față de graiul, portul şi obiceiurile țăranilor din alte regiuni ale teritoriului locuit de români. Dar aceste nuanțe sunt neînsemnate. Leon Kasso, originar din Basarabia, profesor de drept civil la Moscova şi fost ministru al Instrucțiunii Publice din Rusia, în cartea sa ,,Rusia la Dunăre", se pronunță astfel în chestiunea aceasta: ,,Populația sătească a acestei margini puțin s-a schimbat în decursul secolului XIX. Ea a trăit în aceleaşi condițiuni economice ca şi moldovenii care trăiesc în afara hotarelor Rusiei. La această populație se găsesc până în ziua de astăzi aceleaşi trăsături ale caracterului național, care au fost semnalate de străini şi de ruşi, care

au făcut cunoştință cu Basarabia curând după anexarea ei: toți au lăudat simplitatea, statornicia în credința strămoşească, curajul în fața morții şi supunere față de autorități. Această virtute din urmă are la bază şi o parte oarecare de scepticism, care a fost subliniat de cercetătorul francez de Martonne la țăranii din Muntenia, foarte apropiați de moldoveni. Țăranul român privește cu oarecare neîncredere la orice manifestare a autorității de stat. El a văzut mulți oblăduitori din clipa când strămoşii lui – dacii romanizați – au populat locurile dintre Carpați şi Nistru numite în vechime «solitudo Getarum». El a suferit mult de la năvălirile turcilor, de la apăsarea ispravnicilor, de la grecul arendaş şi de la evreul cârciumar". ,,Îşi va aduce oare aminte acest neam de nestatornicia soartei sale politice?" se întreabă învățatul basarabean şi răspunde: „Popoarele bătrâne ca şi oamenii bătrâni greu îşi aduc aminte de vremea apropiată. Le place mai mult să se oprească la amintirile tinereții. Tot aşa este şi în basmele populare ale Moldovei şi ale Munteniei: cântărețul se adâncește în întunericul veacurilor şi în clipele de tristețe, ca şi în ceasurile de apăsare, cu plăcere îşi aduce aminte de prea puternicul uriaş, de bătrânul împărat, nemuritorul Traian.

La rândul nostru, noi astăzi răspundem pentru frații încăputi din nou sub jug străin, că moldovenii noştri niciodată nu vor uita visul împlinit al străbunilor: România Mare! N-au uitat ei în timpul celor 106 ani de robie țaristă pe Ştefan cel Mare, bănuind mâna lui domnească în şiragul de cetăți de-a lungul Nistrului – Hotin, Soroca, Tighina şi Cetatea Albă, în movilele şi crucile de piatră pe vârfurile dealurilor, în bisericile şi mănăstirile bătrâne ca vremea, în rânduielile străvechi răzăşeşti păstrate cu sfințenie. Nu vor uita ei nici împroprietărirea lui Ferdinand, pornită de Sfatul Țării de la Chişinău şi desăvârşită de Sfatul Țării din Bucureşti. Nu vor uita, oricât se vor căzni oblăduitorii sovietici să-i atragă în „colhozuri", „sovhozuri" şi alte bazaconii. Puterea de rezistență a moldovenilor a fost totdeauna în legătură strânsă cu bucata lor de pământ, cu satele lor, cu neamul lor român şi creştin, cu universul lor de gânduri, credinți şi deprinderi. Sub regimul țarist administrația a vrut să-i deznaționalizeze prin colonizarea Basarabiei cu elemente streine de neam. N-a reuşit, pentru că poporul nostru a înțeles că deznaționalizarea urmăreşte scopuri streine de țară şi de neam. Ce se urmăreşte, a mărturisit-o unul din diplomații Rusiei – E. Fonton, zicând: „Acest popor – românii – are trăsături bine distincte şi nu pot să ascund că, privind harta, mă cuprinde un necaz că aceste milioane

www.dacoromanica.ro

de oameni, străini de rasa slavă, s-au aşezat aicea pe fermecătoarele povârnişuri ale munţilor Carpaţi, formând parcă o săgeată înfiptă între naţiunile slave, împiedicându-le unirea. Dacă în locul acestor români ar trăi sârbi ori bulgari, cât de uşor s-ar dezlega problema orientală sau slavă!"

Dar românii nu se pot transforma în slavi de gustul diplomaţiei ruseşti, fie ea cea ţaristă, care umbla cu idelogii pravoslavnice, fie ea cea sovietică de azi, care operează cu ideologii proletare, comuniste, internaţionale, ateiste etc. Ideologiile sunt bune, când în dosul lor nu se ascund egoisme şi planuri învechite cari vor să cucerească în paguba altora, să domine, să exploateze. Noi însă nu ne putem sacrifica de hatârul unor ideologii, cari nici la ele acasă n-au produs acel progres în domeniul vieţii spirituale şi materiale la care râvnesc toate popoarele şi râvnim şi noi, românii. Când diplomaţia sovietică face din Basarabia ce a făcut diplomaţia ţaristă şi mai aleargă la argumentul dreptului istoric, indignarea noastră este strigătoare la cer şi la omenirea întreagă, pentru că nedreptatea rusească de la 1812 nu putea deveni un drept în 1940.

Nu mai puţin trebuie să ne indigneze în nota sovietică etalarea ucrainenilor, ca element ,,principal al populaţiei basarabene". Pe ce s-ar putea baza afirmaţiunea aceasta? Toate izvoarele vorbesc altfel. Istoricul oficial al Rusiei – Batiuşkov – spune în cartea sa „Basarabia": „Populaţia rurală nu ştie deloc limba rusă. După număr, cea mai importantă parte din Basarabia sunt românii, care în mod natural tind spre compatrioţii lor din Regatul României".

Un alt autor – cunoscutul guvernator al Basarabiei dintre anii 1903 şi 1904, prinţul Urusov, în memoriile sale despre Basarabia, spune: ,,Recepţia petiţionarilor la Chişinău este o solemnitate necunoscută în Rusia. Petiţionarii vorbesc aproape în zece limbi: ruşi, ucraineni, poloni, evrei, turci, greci, armeni, nemţi – colonişti şviţerieni din Şaba, nişte găgăuzi – şi în sfârşit, în enormă cantitate, moldovenii". Este adorabil acest „în sfârşit" al lui Urusov! Tot aşa la sfârşit îi pune şi academicianul sovietic L.S. Berg în cartea sa din 1923 – „Populaţia Basarabiei. Compunerea etnografică şi numărul" –, în care, însă, trebuie să recunoască limpede că moldovenii sunt cei mai numeroşi.

N-avem timp să facem o expunere mai amplă asupra statisticii Basarabiei. După recensământul ultim din 1930, românii sunt în minoritate numai în judeţele Hotin şi Cetatea Albă. Lucrurile se explică prin

vicisitudinile istorice, prin care au trecut aceste judeţe. Dar cu ucrainenii, rusnacii sau rutenii, care predomină în aceste judeţe, ne putem înţelege uşor. Sunt elemente venite la noi sporadic din Galiţia şi Ucraina, ca fugari dornici de libertate sau ca muncitori ai pământului pe care i-au adus boierii şi administraţia ţaristă să-i colonizeze pe locurile goale ale raielei Hotinului şi ale Bugeacului, după anexarea Basarabiei din 1812. Şi ne vom înţelege cu ucrainenii uşor, mai ales dacă ţinem seamă că numărul lor în Basarabia este de 300 000, pe când noi avem peste Nistru mai bine de 1 000 000 de moldoveni. Ne vom înţelege, cum ne-am înţeles şi până la revoluţia din 1917, când luptătorii noştri şi luptătorii ucraineni cântau împreună:

Hei, hei numo bratisea za dilo, hei:
Pora vstati, pora voliu sdobuvati!

sau pe româneşte:

Hai la luptă, hai să ne sculăm,
Libertatea să ne-o câştigăm!

Publicat după: Revista „Viaţa Basarabiei", nr. 4, aprilie 1941, p. 1–23

Nr. 8

***Ianuarie 1942, Chişinău*. Note ale lui Pan Halippa, director al revistei „Viaţa Basarabiei", despre viaţa naţională şi culturală a moldovenilor transnistreni**

NOTE DIN TRANSNISTRIA

Dorul de a revedea locurile tinereţii mele îndepărtate m-au făcut să întreprind o călătorie în Transnistria noastră românească.

Am cunoscut o parte din guberniile de peste Nistru – Podolia şi Hersonul – pe la începutul secolului nostru, când, spre a merge din Cubolta mea natală la Chişinău, vara foloseam vaporaşele de peste Nistru, înspre Soroca şi Coşernița, iar restul anului, drumul de fier Bălţi–Rezina–Slobodca–Razdelnaia–Tighina–Chişinău. În drumurile acestea, pe care le făceam de mai multe ori pe an, am avut prilejul să stau de vorbă cu

www.dacoromanica.ro

țărani moldoveni de peste Nistru şi am putut să mă încredinţez că între ei şi moldovenii din Basarabia nu era nici o deosebire: nici în grai, nici în port, nici în credinţă şi nici în nevoile şi interesele vieţii. De la 1906, când la Chişinău s-a înfiinţat gazeta lui E. Gavriliţă – „Basarabia" –, pe care o bucată de vreme am condus-o chiar personal, mulţi din moldovenii de peste Nistru, după ce-şi isprăveau treburile în târg, veneau pe la redacţia noastră din Strada Armeană, unde se abonau la gazetă şi mai stăteau de vorbă cu noi, cei care ne luasem sarcina să-i povăţuim în treburile obşteşti. Între altele, mi-aduc aminte că la consfătuirile pe care le ţineam cu răposatul Vasili Ianovski, deputat în Duma Imperială şi proprietar în Vadul lui Vodă de pe Nistru, în vederea organizării Ligii Ţărăneşti, veneau şi ţărani de peste Nistru, mai ales din aceia care aveau livezi şi grădini pe ambele maluri ale fluviului. Aceste legături cu fraţii transnistreni le-au reluat şi înmulţit odată cu scoaterea în 1913 a revistei şi ziarului „Cuvânt moldovenesc", pe care o subintitulam „gazetă naţională pentru moldovenii din Basarabia şi de peste Nistru". La strângerea acestor legături au contribuit arhimandritul Gurie Grosu, autor de bucoavne şi de cărţi religioase, care a condus o şcoală de peste Nistru, Ion Halippa, inspector al învăţământului primar din gubernia Ekaterinoslav, Justin Frăţiman, profesor secundar, Ion Murafa, slujbaş la căile ferate în Transnistria, frate al mult regretatului luptător naţionalist basarabean Simion Murafa, Ion Buzdugan, care şi-a făcut pregătirea de învăţător la Cameniţa Podoliei, Alexie Mateevici şi Vladimir Cazacliu, pe atunci studenţi la Kiev, Glavcea, doctor la Odesa, şi alţii. Mai căpătăm veşti din Transnistria prin acei moldoveni basarabeni care plecau la părintele Inochentie, cunoscutul întemeietor al mişcării de la Balta.

Aceste legături cu moldovenii de peste Nistru ne-au impus în anul revoluţiei din 1917 datoria de a cere şi pentru ei acele drepturi de autonomie politică şi culturală pe care le revendicam pentru Basarabia în congresele de la Chişinău şi în marea adunare de la Odesa. De altfel, reprezentanţii moldovenilor de peste Nistru au fost în cursul anului 1917 tot aşa de hotărâţi în revendicarea drepturilor naţionale ca şi reprezentanţii moldovenilor basarabeni.

Astfel s-a arătat tânărul inginer Ion Dumitraşcu, care îi reprezenta pe moldovenii transnistreni în Rada Ucraineană de la Chişinău; tot aşa a fost tânărul ostaş ţăran Toma Jalbă, care în congresul ostăşesc de la

Chişinău a cerut cu multă bărbăţie alipirea Moldovei din stânga Nistrului la Basarabia autonomă; şi tot astfel s-a manifestat organizatorul primului congres al românilor transnistreni din 17 decembrie 1917 la Tiraspol – ofiţerul Ştefan Bulat, care cerea imediata unire a Transnistriei cu Basarabia şi România.

Dar evenimentele au fost mai tari decât dorinţele noastre, ale moldovenilor basarabeni şi ale moldovenilor transnistreni. Dacă bolşevismul din Basarabia a fost smuls de armata română ca o buruiană rea chiar la începutul anului 1918, în Transnistria bolşevismul s-a încuibat până la războiul de astăzi, şi fraţii noştri de peste Nistru de-abia acum pot să se apuce mai temeinic de crearea organizaţiilor şi aşezămintelor de viaţă naţională, care să le asigure libertatea şi progresul râvnit de atâta amar de vreme.

Şi fraţii noştri de peste Nistru, îndată ce au fost eliberaţi din robia bolşevică de armatele aliate române şi germane, s-au pus pe lucru. Am avut prilejul să-i văd de curând la ei acasă. M-au invitat pe mine, care timp de douăzeci de ani am prezidat Comitetul pentru ajutorarea refugiaţilor transnistreni în ţara noastră, şi pe alţii care s-au preocupat de problema lor, să asistăm la inaugurarea Institutului Ştiinţific Român din Tiraspol. Am fost la această inaugurare împreună cu profesorul Onisifor Ghibu şi doctorul Nicolae Lupu, fost ministru, alţi invitaţi neputând participa din diferite cauze.

Inaugurarea Institutului a avut loc în ziua de 14 decembrie trecut şi a scos în evidenţă dorinţa mare a fraţilor noştri transnistreni de a scăpa o dată pentru totdeauna de robia rusească, fie ea ţaristă, fie bolşevică, şi de a păşi liber, alături de românii liberi, şi încadraţi în Statul Român liber, la crearea de viaţă omenească, luminată de credinţa creştinească şi cultura naţională, în pace şi ordine de drept, potrivit cu năzuinţa atâtor sute de mii de ţărani paşnici, sănătoşi la minte şi la corp, cinstiţi şi harnici, care merită de mult o altă soartă decât aceea pe care le-au dat-o ţarii pravoslaviei făţarnice şi dictatorii roşii ai Moscovei. Şi dorinţa aceasta a fraţilor transnistreni a scos-o în evidenţă nu numai dl Nichita Smochină, preşedintele Asociaţiei românilor transnistrieni din ţară, şi nu numai dl Ştefan Bulat, preşedintele congresului din 17 decembrie 1917 de la Tiraspol şi a acestuia din 14 decembrie 1941 şi nu numai încercatul luptător transnistrean, doctorul Ilie Zaftur, dar şi tinerii reprezentanţi ai românimii

www.dacoromanica.ro

transnistrene, profesorul Ion Ursu, care a vorbit în numele românilor dintre Nistru şi Bug, şi profesorul Dionisie Florea, care a vorbit în numele românilor de peste Bug.

Şi era un lucru cu totul firesc ceea ce am putut afla din discursul dlui profesor Gheorghe Alexianu, guvernatorul Transnistriei, la inaugurarea Institutului, şi din cuvintele de ostăşească vigoare a generalului Petre Dumitrescu, în prima şedinţă de lucru a Institutului, că guvernul României şi armata ţării îşi vor face toată datoria faţă de avangarda răsăriteană a neamului. Nouă, iniţiaţilor de pe alte meleaguri ale ţării, nu ne rămânea decât să ne arătăm toată încrederea în aşezământul de cultură naţională ce se inaugurează la Tiraspol pe seama românilor transnistreni: personal, am vorbit în numele Academiei Române, pe care o reprezentam cu delegaţie, dl profesor Onisifor Ghibu a vorbit în numele Universităţii de la Cluj şi al „Astrei" de la Sibiu şi dl Nicolae Lupu a vorbit cu multă însufleţire şi ingenioasă argumentaţie ca unul ce a iniţiat de curând un curent puternic pentru originea neamului nostru dintr-un popor preromanic daco-traco-iliric, c-o răspândire în veacurile preistorice de la Marea Caspică până în mijlocul Europei, care popor a vorbit limba ce o vorbim noi astăzi şi care limbă a fost latină înainte de a ne fi supus împăratului Traian cu legiunile lui.

Şi dacă lucrurile s-au desfăşurat aşa în ziua de 14 decembrie, a doua zi am avut marea bucurie de a asista la prima şedinţă de lucru a Institutului Ştiinţific din Tiraspol, când, după conferinţe ţinute de prof. O. Ghibu, prof. Zizea şi prof. secundar Dumitraşcu şi subsemnatul, s-a stabilit că acest aşezământ se va îndeletnici cu cercetarea trecutului Transnistriei, cu adunarea şi studiul folclorului local şi al tuturor problemelor culturale, sociale şi economice, menite să ajute acţiunea de propăşire a românilor de peste Nistru. Şi tot în ziua de 15 decembrie, fraţii noştri transnistreni şi-au desemnat un Consiliu Naţional, care şi-a luat sarcina de a conduce politiceşte poporul român din Transnistria şi de peste Bug.

Acest Consiliu Naţional şi-a ales şi un Comitet executiv, alcătuit din dnii Nichita Smochină, Ilie Zavtur, Ştefan Bulat, Simion Dumitraşcu, Ion Dumitrescu, Dominte Timonu, Pavel Iliin şi prof. Zizea. Comitetul va porni de îndată la lucru având a iniţia acţiunea de adunare în Transnistria a tuturor românilor răspândiţi pe atâtea meleaguri ale Rusiei şi a da Transnistriei, în strânsă colaborare cu guvernământul, organizarea trebuitoare în cadrul Statului naţional român.

Printre aceste preocupări de însemnătate istorică pentru neamul nostru, am mai avut timpul să stăm de vorbă cu delegaţii ţăranilor din toate judeţele Transnistriei ca să le cunoaştem gândurile, nevoile şi doleanţele. Din schimbul de vorbe cu oamenii am putut constata că românii de peste Nistru sunt cu atenţia încordată asupra evenimentelor în curs şi doresc unirea cu Statul Român, ca să poată munci şi pentru neamul lor, după ce am asudat şi sângerat pentru state şi neamuri străine şi haine. Cea mai arzătoare dorinţă a lumii satelor transnistrene este să scape cu un ceas mai devreme de rămăşiţele bolşevismului şi ale colectivizării silnice, la care a fost supusă ţărănimea. Din spusele tuturor am putut constata că sistemul „colhozurilor" a ajutat întrucâtva producţia agricolă, dar i-a ruinat pe ţărani în folosul birocraţiei sovietice, foarte numeroase şi hrăpăreţe, şi în folosul proletariatului industrial.

A treia zi de şedere în Tiraspol, am vizitat, împreună cu dl O. Ghibu, guvernământul, prefectura judeţului, liceul românesc mixt de curând înfiinţat, iar seara am plecat la Odesa, unde am stat alte trei zile, punând la cale, împreună cu primarul – dl Gherman Pântea – şi colaboratorii săi, o universitate populară românească şi înfiinţarea de cămine culturale în toate oraşele şi satele Transnistriei. Totodată, am luat contact cu lumea universitară şi administrativă a Odesei şi am constatat la toţi dorinţa sinceră de a ajuta administraţia românească în opera grea de reluare a vieţii normale de muncă şi producţie.

Ne-am reîntors la Tiraspol, unde am mai stat două zile în mijlocul fraţilor români transnistreni şi la plecare ne-am luat angajamentul să intervenim la forurile respective cu rugămintea ca să ajute Transnistria românească cu oameni de şcoală – conferenţiari, profesori şi organizatori de cămine culturale, cu preoţi, cu turnee teatrale, cu filme, cu cărţi şi o tipografie la Tiraspol, unde să se tipărească o gazetă românească zilnică şi o revistă literară şi de cultură generală pentru uzul fraţilor noştri români transnistreni.

Pan Halippa

Publicat după: „Viaţa Basarabiei", nr. l, 1942

www.dacoromanica.ro

Nr. 9

12 septembrie 1944, Moscova. **Din convenția de armistițiu între guvernul român, pe de o parte, şi guvernele Uniunii Sovietice, Regatului Unit şi Statelor Unite ale Americii, pe de altă parte**

Guvernul şi Înaltul Comandament al României, recunoscând faptul înfrângerii României în războiul împotriva Uniunii Republicilor Socialiste Sovietice, celorlalte Națiuni Unite, acceptă condițiile armistițiului prezentate de către guvernele sus-menționatelor trei Puteri Aliate, acționând în interesul tuturor Națiunilor Unite.

Pe baza celor de mai sus, reprezentanții Guvernului şi Înaltului Comandament Român, Ministrul de Stat şi Ministru de Justiție L. Pătrăşcanu, Ministru Subsecretar de Stat al Afacerilor Interne, Adjutant al Majestății Sale Regelui României, General D. Dămăceanu, Principele B. Ştirbey şi dl G. Popp, având depline puteri, pe de o parte, – şi reprezentantul înaltului Comandament aliat (Sovietic), Mareşal al Uniunii Sovietice R.J. Malinovski, autorizat pentru aceasta de către Guvernele Uniunii Sovietice, Regatului Unit şi Statelor Unite ale Americii, acționând în interesul tuturor Națiunilor Unite, pe de altă parte, au semnat următoarele condiții:

1. De la 24 august 1944, ora 4 a.m. România a încetat cu totul operațiile militare împotriva Uniunii Republicilor Socialiste Sovietice, pe toate teatrele de război, a ieşit din războiul împotriva Națiunilor Unite, a rupt relațiile cu Germania şi sateliții săi, a intrat în război şi duce războiul alături de Puterile Aliate împotriva Germaniei şi Ungariei, cu scopul de a restaura independența şi suveranitatea României, pentru care scop va pune la dispoziție nu mai puțin de 12 divizii de infanterie, cu mijloacele suplimentare.

Operațiile militare din partea forțelor române, inclusiv forțele navale şi aeriene, împotriva Germaniei şi Ungariei, vor fi puse sub comanda generală a Înaltului Comandament Aliat (Sovietic).

2. Guvernul şi Înaltul Comandament al României se obligă să ia măsurile pentru dezarmarea şi internarea forțelor armate ale Germaniei şi Ungariei, aflate pe teritoriul României, ca şi pentru internarea cetățenilor celor două state menționate, care îşi au reşedința acolo.

3. Guvernul şi Înaltul Comandament al României va asigura forțelor sovietice şi ale celorlalți Aliați înlesniri pentru libera lor mişcare pe teritoriul României, în orice direcție dacă este cerut de către situația militară, Guvernul şi Înaltul Comandament al României acordând orice concurs posibil pentru o astfel de mişcare, prin mijloacele lor de comunicație şi pe cheltuiala lor, pe pământ, pe apă şi în aer.

4. Se restabileşte frontiera de stat între Uniunea Republicilor Socialiste Sovietice şi România, stabilită prin acordul sovieto-român, din 28 iunie 1940.

5. Guvernul Român şi Înaltul Comandament al României vor preda imediat Înaltului Comandament Aliat (Sovietic), pentru înapoierea în țara lor, pe toți prizonierii de război sovietici şi aliați, precum şi pe toți cetățenii internați şi pe cei duşi cu sila în România.

Din momentul semnării condițiilor de față şi până la repatrierea lor, Guvernul şi Înaltul Comandament Român se obligă să asigure, pe socoteala sa, tuturor prizonierilor de război, sovietici şi aliați, precum şi cetățenilor internați sau mutați cu sila, cum şi celor refugiați, hrană îndestulătoare, îmbrăcăminte şi asistență medicală, conform cu cerințele sanitare, cum şi mijloacele de transport pentru reîntoarcerea acestor persoane în țara lor.

Publicat după: Lidia Brânceanu, Adina Berciu-Drăghicescu, *Basarabenii şi bucovinenii între drept internațional şi dictat. Documente 1944–1945*, București, Casa de Editură şi Presă „Şansa" S.R.L., 1995, p. 23–25

www.dacoromanica.ro

Partea IV
Documente şi materiale (1945–1982)

Nr. 1

***Începutul anului 1945, Bucureşti*. Memoriu adresat de Pan Halippa lui M. Etherige, trimis special al guvernului S.U.A la Bucureşti, semnatar al Convenției de Armistițiu a Puterilor Aliate cu România, în problema cetățenilor români originari din Basarabia**

Excelență,

Cetățenii români, originari din Basarabia şi stabiliți în România, fac un apel călduros la Domnia Voastră, rugându-vă să binevoiți a vă interesa şi de situația noastră tragică, creată prin interpretarea tendențioasă a Convenției de Armistițiu de către Comisia de Control Aliată din România (reprezentanții Rusiei Sovietice).

Ne adresăm Domniei Voastre, fiindcă sunteți trimisul guvernului Statelor Unite ale Americii, care a semnat Convenția de Armistițiu cu România în anul 1944 şi care nu poate şi nu trebuie să se dezintereseze de interpretarea ce se dă unora din clauzele ei.

În urma informațiilor ce veți lua, vă rugăm a raporta guvernului nobilei voastre țări, pentru a se interveni ca drepturile noastre să fie respectate.

Preşedinția Consiliului de Miniştri român, printr-o circulară redactată chiar de către consilierul juridic sovietic de pe lângă Comisia Aliată de Control, cu nr. 304 din 28 mai 1945, a cerut tuturor autorităților *ca să înregistreze toți cetățenii români, originari din Basarabia, în vederea repatrierii lor în Rusia, ca cetățeni sovietici*.

www.dacoromanica.ro

Autoritățile române au alcătuit asemenea tablouri, care s-au înaintat Comisiei Aliate de Control, iar ca urmare, au fost ridicați sute de mii de cetățeni români basarabeni şi trimişi în Siberia.

Deşi Convenția de Armistițiu, prin art. 5, prevede că statul român este obligat să predea aliaților (Rusiei Sovietice) prizonierii de război, cetățeni sovietici, şi civilii, cetățeni sovietici, aduşi cu forța în România, şi nu vorbeşte nimic de cetățenii români din Basarabia, totuşi autoritățile ruse pretind că Convenția de Armistițiu se aplică şi cetățenilor români din Basarabia, plecați în România de a lor bunăvoie, după cedarea acelei provincii către Rusia. Această interpretare tendențioasă este dată pe baza alineatului 11 din art. 5, în care vorbindu-se de obligația statului român de a da întreținerea şi asistența medicală acelor cetățeni sovietici, până la repatrierea lor în Rusia, se pomeneşte şi de „refugiați".

Dar deşi noi suntem refugiați, însă nu suntem refugiați din Rusia, noi fiind şi atunci, ca şi până acum, cetățeni români, iar nicidecum cetățeni sovietici.

Textul art. 5 din Convenție se referă numai la cetățenii sovietici din Rusia.

De aceea delegația română, care la Moscova a tratat şi semnat armistițiul, nici nu a discutat chestiunea refugiaților cetățeni români, chestiune ce nu a fost pusă în discuție de guvernul sovietic.

Aceasta o pot atesta toți membrii delegației şi mai ales dl ministru Pătrăşcanu, preşedintele delegației, care a fost unul din cei care nu au împărtăşit punctul actual de vedere, ilegal şi greşit, al delegației sovietice din sânul Comisiei Aliate de Control.

Noi, cetățenii români, originari din Basarabia, începând cu anul 1918, când Basarabia s-a unit cu România, am dobândit cetățenie română şi noi şi copiii noştri ne-am bucurat de această cetățenie în mod permanent, timp de 27 de ani.

Autoritățile sovietice invocă un ucaz din 8 martie 1941, dat în Basarabia de guvernul sovietic, prin care s-a redat locuitorilor Basarabiei cetățenia rusă, pierdută prin alipirea Basarabiei şi acordarea cetățeniei române.

Dar acest ucaz nu putea decide decât pentru populația rămasă acolo, după 28 iunie 1940 neîntrerupt şi până la reocuparea provinciei de către statul român, de la 27 iunie 1941.

Toți cei care au plecat din Basarabia, de la 28 iunie 1940 şi până la 22 iunie 1941, manifestându-şi optarea lor pentru România, ai cărei cetățeni erau, nu mai puteau fi socotiți cetățeni sovietici, după ucazul din 8 martie 1941.

De asemenea, nici aceia, care, găsindu-se la 28 iunie 1940 în Basarabia şi până la 22 iunie 1941 şi de aici până la august 1944, au plecat în România, au optat pentru cetățenia lor română, nu pot fi loviți de menționatul ucaz rus.

Conform principiilor de drept internațional, cetățenii statului, care abandonează un teritoriu în favoarea altui stat, au dreptul de a opta, într-un anumit termen, pentru una din cetățenii. În nici un caz nici unul din state nu poate să-i considere cetățeni ai săi, cu sila, adică contra voinței lor liber exprimate.

În cursul istoriei avem exemple numeroase în acest sens.

S-a acordat dreptul de optare, pentru una din cetățenii prin Tratatele de la Paris din 1812, şi cel din 1860, relativ la pacea dintre Sardinia şi Franța prin acel tratat de la Viena din 1864, cel din Frankfurt din anul 1871.

Când Rusia a ocupat Basarabia în anul 1814[1], s-a dat un termen de 2 ani pentru ca populația să opteze pentru una din cetățenii.

În anul 1878, când Rusia a luat restul de trei județe basarabene, s-a dat pentru exercitarea dreptului de opțiune un termen de 2 ani.

În anul 1918, când Basarabia s-a unit cu România, s-a acordat populației acelei provincii un termen de 2 ani, prelungit cu încă un an, pentru a alege între cetățeniile română şi cea sovietică.

În toate timpurile şi în toate țările s-a respectat acest principiu că nimeni nu poate fi nici dezbrăcat, nici îmbrăcat fără voia lui cu o cetățenie oarecare.

Autoritățile sovietice însă caută să calce acest principiu de drept internațional, răpindu-ne cu forța cetățenia română, pentru care noi am optat de patru ori până acum.

Am optat în anul 1918, când, în termenul de 3 ani acordat, am cerut şi obținut cetățenia română, pe care am păstrat-o 27 de ani, până în prezent.

Cererile le-am făcut individual.

Am optat a doua oară, în anul 1940, când după cedarea Basarabiei către Rusia am plecat din acea provincie în România.

[1] Greşit. Rusia a ocupat Basarabia în 1812.

www.dacoromanica.ro

Am optat a treia oară, când, după reocuparea Basarabiei de către România în anul 1941, prin Decretul-lege din 1941 al guvernului român, ni s-a redat cetățenia română, celor surprinşi de evenimente la 28 iunie 1940, care nu au putut pleca în România, cetățenie ce s-a acordat din nou printr-o procedură de revizuire a cetățeniei, pe bază de cerere individuală.

Am optat a patra oară, când, rupându-se frontul în Moldova şi Basarabia, în august 1944, la apropierea armatelor ruse de Basarabia, am părăsit provincia venind în Regatul Român. Toți am făcut serviciul militar în România.

Nici un ucaz din lume nu ne poate considera cu sila cetățeni sovietici.

Dar ucazul din 8 martie 1941 a fost desființat de redobândirea Basarabiei de către România şi de Decretul-lege român ce ne-a redat cetățenia.

Dacă pentru particulari nu se poate concepe să pierdem cetățenia română, prin simpla decretare a guvernului sovietic, apoi pentru funcționarii români, originari din Basarabia, cu atât mai mult nu se pot aplica principiile susținute de organele sovietice, căci funcționarii prin ocuparea funcțiunilor şi păstrarea lor până azi, în România, nu numai că au optat pentru cetățenia română, dar au pierdut-o pe cea sovietică definitiv, dacă ar fi avut-o.

Chiar legea sovietică din 1930 prevede că neprezentarea într-un anume termen la legațiunea sovietică pentru înregistrarea ca cetățeni sovietici a celor care se află în străinătate, cum e cazul nostru, atrage după sine pierderea cetățeniei sovietice.

De altfel, este şi de neconceput ca un guvern străin să decidă prin legile sale că cetățenii unui stat, care se află în acel stat, pierd cetățenia acelui stat, conferindu-le altă cetățenie.

Timp de un an de zile am fost vânați în toate colțurile țării de organele de poliție române şi sovietice, ca nişte fiare sălbatice. Închişi în lagăre şi forțați să semnăm declarații că plecăm de bunăvoie în Rusia. Altora li s-au falsificat declarațiile de refuz, menționându-se cuvintele „da” în loc de „nu” sau „nu” în loc de „da”.

Trăim zile şi nopți de groază, căci în fiecare clipă ne aşteptăm să fim ridicați de poliția rusă şi trimişi în Rusia.

Dar nu trimişi în locurile de origine, ci în fundul Siberiei, căci cei ridicați au fost socotiți trădători, pentru că au plecat în România.

Familiile au fost despărțite şi membrii ei trimişi în părți diferite ale Rusiei.

Guvernul român Groza, după întoarcerea de la Moscova, unde a dus tratative cu guvernul sovietic, a comunicat că de acord cu guvernul sovietic a rezolvat chestiunea cetățenilor români originari din Basarabia în sensul că acei care vor vrea de bunăvoie să plece în Rusia o pot face, iar cei ce vor să rămână în România mai departe nu au să se mai teamă, căci nimeni nu-i va constrânge să plece fără voia lor.

Totuşi în țară prigoana continuă şi ridicările nu se opresc.

Acum de curând s-a cerut poliției să trimită tablourile complete de basarabeni ce locuiesc în țară, indiferent dacă erau sau nu în Basarabia la 28 iunie 1940, când această provincie s-a cedat Rusiei, sau au plecat în august 1944 în România.

Aceasta înseamnă că, avându-se adresele noastre, într-o noapte putem fi ridicați şi trimişi în fundul Rusiei.

Guvernele american şi englez fac declarații de principii de libertate şi umanitate, de apărare a libertății individului şi ocrotirea lui contra atentatelor la dreptul de a dispune de soarta sa, dar aici noi suntem despuiați de cetățenia română a noastră de 27 de ani, la care nu am renunțat şi nu înțelegem să renunțăm.

Vă rugăm, cercetați chestiunea noastră şi raportați situația guvernului american, pentru ca să putem fi luați sub ocrotirea lui şi a ni se acorda dreptul ca noi singuri să optăm pentru cetățenia ce dorim, fără constrângerea nimănui.

Scăpați-ne de starea aceasta de groaznică teamă de fiecare clipă, teama de a fi ridicați şi trimişi în Rusia, Dumnezeu ştie unde!

Primiți, vă rugăm, Excelență, asigurarea recunoştinței noastre pentru guvernul şi nobilul popor american.

ss *Pan Halippa*

Excelenței Sale,
Domnului M. Etherige, trimisul special al Guvernului S.U.A.

Arhivele Naționale, Fond Pan Halippa (2126),
dosar 565/f. a., f. 86–90

Publicat după: Lidia Brânceanu, Adina Berciu-Drăghicescu,
Basarabenii şi bucovinenii între drept internațional şi dictat. Documente 1944–1945, Bucureşti, Casa de Editură
şi Presă „Şansa” S.R.L., 1995, p. 213–217

www.dacoromanica.ro

Nr. 2

August 1945, Bucureşti. **Memoriu în care Pan Halippa examinează cauzele reale care au determinat angajarea României în război contra U.R.S.S, demonstrează contribuţia românească în război, de partea aliaţilor occidentali, şi pledează pentru o „pace fără anexiuni şi contribuţiuni”**

MEMORIU

Situaţia actuală din România este determinată de un întreg complex de împrejurări, iar în ultimul moment şi în mod hotărâtor de intrarea ei în război. Pentru a înţelege în mod mai exact aceste lucruri, adică starea actuală din România şi războaiele ei, trebuie să examinăm cauzele care au determinat şi împins această ţară în război.

Guvernul Groza, în presă şi în declaraţiile sale, susţine că intrarea României în război contra U.R.S.S. a fost un act de nebunie criminală, provocat de fascism-nazism, pe când atacul ei contra Germaniei şi Ungariei a fost un act de reacţiune normală contra nazismo-fascismului. Această explicaţie a războiului este prea simplistă, prea uşoară, prea teoretică şi pornită din interese ascunse de a apăra o anumită dogmă, care acoperă anumite interese interne şi externe.

De fapt, România nu vroia şi nu avea interes de a intra în războiul actual şi nici nu ar fi intrat, dacă nu ar fi fost provocată şi împinsă, fiind lovită în interesele ei vitale. Şi tocmai interesele ei vitale au împins-o în război şi contra U.R.S.S. alături de Germania şi contra Germaniei şi Ungariei alături de aliaţi.

Conştientă de slăbiciunea ei, în comparaţie cu forţele vecinilor cei din răsărit (U.R.S.S. era în amiciţie cu Germania, la sud, la nord-vest erau Bulgaria şi Ungaria aliate cu Germania, iar la nord Polonia şi Cehoslovacia ocupate de germani), România a dus o politică fermă antirevizionistă şi pacifică, conformă cu interesele sale, fără altă dorinţă decât de a-şi consolida situaţia ei internă în graniţele ei naturale. Ea făcea parte din Mica Înţelegere, era în alianţă cu Polonia şi se sprijinea pe alianţa anglo-franceză, obţinând de la Englitera garanţia graniţelor sale din 1939. Ea nu avea nici o revendicare externă: dovadă refuzul ei de a anexa Teschen'ul şi refuzul ei de a ocupa Banatul Sârbesc când Serbia se prăbuşise.

În această situaţie se găseşte România când începe criza europeană.

Desigur că faptul care a culminat în această criză a fost legătura stabilită între d-nii Molotov şi von Ribbentrop, respectiv d-nii Stalin şi Hitler, adică între U.R.S.S. şi Germania, în urma căruia se declară războiul. Polonia este invadată şi ocupată de nemţi cu participarea la această operaţie a U.R.S.S., care a atacat aliata Angliei şi a Franţei pe la spate.

A urmat apoi ocuparea de către U.R.S.S. a Estoniei, Letoniei şi Lituaniei, şi declararea războiului cu Finlanda. Acest din urmă gest al U.R.S.S. a provocat o legitimă indignare în toată lumea. Anglia a cerut şi a obţinut excluderea U.R.S.S. din Liga Naţiunilor. America a promis ajutor Finlandei eroice. Era evident că U.R.S.S. nu era prietena Angliei şi a Americii, nu era prietena Franţei invadate, ci a Germaniei hitleriste şi a Italiei fasciste.

Survine armistiţiul cu Franţa, criza şi prăbuşirea Serbiei, intrarea în scenă a Ungariei şi a Bulgariei, prăbuşirea Greciei. România este înconjurată din toate părţile de forţele Germaniei şi aliaţii ei, când primeşte de la U.R.S.S. ultimatumul de a ceda Basarabia şi Bucovina de Nord. Este interesant de observat că Bucovina de Nord se cere ca compensaţie pentru stăpânirea Basarabiei 24 de ani; ce compensaţie ar fi trebuit să dea Rusia, care a stăpânit Basarabia o sută de ani?

Este evident deci că U.R.S.S. a făcut gesturi de inamiciţie faţă de Franţa şi Anglia, şi anume: 1) atacul şi ocuparea unei părţi din Polonia, aliata Franţei şi a Angliei; 2) atacul şi ocuparea Finlandei, Estoniei, Letoniei, şi Lituaniei recunoscute în graniţele lor de toate puterile europene şi care aveau încheiate cu U.R.S.S. pacte de neagresiune cu definiţia agresorului; 3) ultimatumul dat României, deşi ştia că Anglia şi Franţa recunoscuseră graniţa României de la Nistru, deşi ştia că calcă în mod vădit pactul de neagresiune semnat de ea şi România, deşi ştia că graniţele României fuseseră garantate de Franţa, Anglia şi Italia.

Împrejurările erau de aşa natură (ameninţări din partea Bulgariei, Ungariei şi a Serbiei) încât, chiar după sfatul Angliei şi al Franţei, România a cedat faţă de ameninţarea de a fi atacată de forţele formidabile ale U.R.S.S., amica şi aliata de atunci a Germaniei hitleriste şi triumfătoare.

Indignarea armatei româneşti, silită să se retragă de pe o parte din teritoriul naţional, fără nici o lovitură de tun, precum şi a întregii populaţii, care vedea zeci de mii de refugiaţi fugiţi din Basarabia, care nu au voit să rămână sub tirania U.R.S.S., era imensă. Această profundă indignare a trezit tot veninul vechi. Socotelile României cu Rusia se încheiaseră în

www.dacoromanica.ro

1918 prin unirea Basarabiei (jumătate din principatul Moldovei, care împreună cu Muntenia formează baza statului român) cu patria-mumă, după o sută de ani de despărțire. Toată lumea a văzut acum vechiul imperialism rusesc înviat sub noi forme, şi şi-a adus aminte că de la 1711 până azi România, la fiecare 25 de ani, a fost invadată, ocupată şi prădată de armatele ruseşti în războaiele lor din Balcani în drumul lor spre Constantinopol. România era spate de front, câmp de luptă, oştile imperiale se aprovizionau şi trăiau pe contul locuitorilor acestei țări, fără nici o despăgubire. Toată lumea şi-a adus aminte atunci cum în 1812 a fost anexată de ruşi jumătatea de răsărit a Moldovei (Basarabia) şi stăpânită de ei o sută de ani. Toată lumea şi-a adus aminte de trădarea Rusiei din 1917, de descompunerea armatei ei, care a jefuit atunci această țară, alături de germani. Toată lumea şi-a adus aminte de tezaurul, fondul de aur al României luat de ruşi, şi aflat şi astăzi în mâinile lor. Toată lumea se temea că înțelegerea germano-sovietică va duce la ocuparea întregii țări româneşti de U.R.S.S. Vechea conştiință a pericolului permanent şi mortal pe care îl prezintă ruşii pentru noi s-a trezit cu o violență nemăsurată.

În fața acestui pericol mortal, fără nici un ajutor, izolată de toată lumea, România a fost silită să suporte amputarea Ardealului de Nord în favoarea Ungariei şi a Cadrilaterului în favoarea Bulgariei.

Astfel, alianța Stalin–Hitler, prin Molotov–Ribbentrop, a provocat războiul, a împărțit Polonia, a dus la dezastru Finlanda, a anexat la U.R.S.S. Estonia, Letonia şi Lituania, iar din România a smuls Basarabia şi Bucovina de Nord pentru U.R.S.S., Cadrilaterul dobrogean pentru Bulgaria, nordul Ardealului pentru Ungaria şi a dus la ocuparea țării de către Germania.

Ca efect natural, a survenit criza dinastică. Regele Carol al II-lea părăseşte tronul şi țara, întrucât prin instalarea dictaturii personale plebiscitare purta singur răspunderea situației intolerabile create țării. El declarase ilegale toate formațiile şi partidele politice, introdusese starea de asediu şi cenzura riguroasă. Profitând de această stare de disoluție politică, Carol al II-lea instalează la plecarea sa din țară dictatura generalului Antonescu asupra țării şi dinastiei, iar acesta se înconjoară de un grup de gardişti, adică notorii aventurieri hitlerişti şi de câțiva prieteni devotați personal. Ei nu se puteau menține la putere fără a canaliza indignarea lumii româneşti împotriva Rusiei, care răpise din nou Basarabia. Pe de altă parte, Germania era triumfătoare în acel moment. A lupta atunci alături de U.R.S.S. era sufleteşte imposibil, iar în mod practic transforma

țara în câmp de luptă între cei doi giganți imperialişti, care după ce au fost aliați nu se înțelegeau asupra împărțirii prăzii.

În tot acest răstimp partidele serioase din România, cu adânci rădăcini în țară, Partidul Național Liberal de sub conducerea dlui Brătianu şi Partidul Național Țărănesc de sub conducerea dlui Maniu, preconizau şi stăruiau în menținerea neutralității, conştienți de dreptatea cauzei româneşti, conştienți de drepturile României asupra Basarabiei, Bucovinei, Ardealului şi Dobrogei, conştienți de pericolul tiraniei germane, ca şi de pericolul tiraniei U.R.S.S. Dar sfaturile şi sforțările lor nu au avut succes. Indignarea armatei şi a întregii populațiuni contra Rusiei sovietice nu era de stăpânit, România intră în război împotriva Rusiei sovietice alături de Germania.

Este evident deci că politica U.R.S.S. de alianță cu Germania, de atac contra Poloniei, Estoniei, Letoniei, Finlandei şi apoi a României, a împins România, ca şi Finlanda, în brațele Germaniei şi apoi la război contra U.R.S.S.

Că în această criză au jucat un rol şi elementele fascisto-naziste din țară este incontestabil. Dar aceste elemente de puțină valoare şi numerică şi intrinsecă, n-ar fi putut reuşi, fără brutalul şi nedreptul atac al U.R.S.S. Agenții acesteia din urmă, prin actele lor de provocațiune, au făcut să crească în țară atât ura contra U.R.S.S., cât şi antisemitismul, care a degenerat în crime şi mişcări sălbatice.

Iată cauzele reale ale războiului României contra U.R.S.S. U.R.S.S. singură a provocat împotriva sa toate statele şi popoarele de la hotarele sale apusene, anexând părți din aceste țări sub pretextul ridicol al pericolului ce-l prezintă pentru siguranța sa existența piticilor. Afară de excluderea U.R.S.S. din Liga Națiunilor, Franța şi Anglia nu au făcut nici un gest de dezaprobare sau apărare a țărilor atacate de U.R.S.S.

În iunie 1941, România reocupă Basarabia, unde ruşii în cursul unui an au înspăimântat populația autohtonă românească, prin arestări, deportări, asasinate şi confiscări de averi. Pe lângă aceasta, în retragerea lor, sovieticii au ars în mod sistematic şi barbar oraşe, sate, bunuri. Normal ar fi fost ca la Nistru armata română să se oprească, să termine campania. Se putea oare? Cum nu s-a putut opri armata română, în războiul contra Ungariei şi Germaniei, la vechiul său hotar cu Ungaria, ci a trebuit să meargă înainte, nu s-a putut opri nici atunci.

Acum României i se aduc învinuiri că a devastat şi a prădat o mică regiune între Nistru şi Bug ocupată de ea. Este adevărat, în mică parte,

www.dacoromanica.ro

dar aceste devastări şi prădăciuni nici pe departe nu se compară cu acele făcute de sovietici în Basarabia şi în Moldova şi după armistiţiu în România. Odesa, Tiraspolul, Balta – oraşe din regiunea de peste Nistru – au rămas întregi; distrugerile au fost pe cât posibil reparate de autorităţile române când au administrat provincia, pe când Chişinăul, Orheiul, Bălţi, Călăraşi şi multe altele din Basarabia au fost sistematic arse de sovietici. A suferit acolo populaţia, în special cea ovreiască, au fost acolo lagăre de izolare, epidemii şi foame. Dar acestea au fost abuzurile unor indivizi, nu un sistem. Dovadă este faptul că armata română a ocupat şi alte regiuni în Crimeea şi Herson, unde asemenea crime nu s-au produs. Crimele şi delictele desigur trebuie aspru pedepsite, dar nu trebuie aruncat oprobiul asupra unui întreg popor şi asupra unei armate pentru crimele câtorva indivizi izolaţi, mai cu seamă că toţi beligeranţii au comis crime şi atrocităţi, unii chiar în mod sistematic. Nu se vorbeşte însă nimic de opera pozitivă pe care au făcut-o românii în Basarabia, Bucovina şi Transnistria: restaurarea şcolilor şi bisericilor, a căilor ferate şi a drumurilor, a industriei şi agriculturii. Toate acestea sunt tăcute sistematic. Numai lucruri rele se pun în socoteala armatei şi poporului român.

După retragerea de la Stalingrad, războiul României trece în faza a doua. Opinia publică românească se trezeşte la realitate, simţind cu toate încercările de înşelare că războiul se poate prelungi, dar nu se poate câştiga.

După multe zbuciumări, tatonări şi tratative, se ajunge la lovitura de la 23 august 1944, care desigur nu s-ar fi încercat, nici n-ar fi reuşit, dacă partidele Naţional-Liberal şi Naţional-Ţărănesc nu ar fi adus în această chestiune iniţiativa, autoritatea şi garanţia lor.

Prin trecerea României de partea aliaţilor occidentali, deschizându-se frontul pentru armatele aliate, România a adus un imens serviciu aliaţilor, scoţând din luptă un număr de divizii potrivnice, dând un număr de peste 12 divizii contra Germaniei şi Ungariei şi punându-le la dispoziţie mijloacele sale de transport şi altele. Prin aceasta a scurtat războiul şi a înlesnit victoria. I s-au impus totuşi condiţii de armistiţiu foarte grele şi nedrepte: cedarea unei părţi din teritoriul naţional (Basarabia şi Bucovina de Nord, cum şi o parte din Moldova), despăgubiri băneşti grele, despăgubiri în natură grele, întreţinerea Armatei Roşii, întreţinerea unui mare număr de militari şi funcţionari sovietici la Comisia de Control, şi peste toate un guvern în serviciul U.R.S.S., după dorinţa dlui Vîşinski.

După atâtea sacrificii şi sforţări, ţara se simte umilită şi prădată, pusă la discreţia acelora care de secole o invadează şi o pradă. Toate acestea sub titlul de batjocură că a fost liberată de fascismo-hitlerism.

Guvernul Groza declară în toate părţile că condiţiile de armistiţiu sunt generoase, că sumele şi prestaţiunile cerute de la români sunt mici, dar nu permite să se arate cifra lor, să se vorbească şi să se scrie despre Basarabia şi Bucovina, ridică din librării şi biblioteci toate publicaţiile în această chestiune. Guvernul Groza nu vede că Moldova şi Ardealul sunt ruinate, căile ferate sunt distruse, că prizonierii români din Rusia nu s-au întors nici după 11 luni de la armistiţiu, că în schimb românii refugiaţi din Basarabia sunt ridicaţi contra voinţei lor cu forţa şi sunt predaţi autorităţilor sovietice pentru a fi deportaţi în U.R.S.S., iar de acolo ni se aduc streini, că recolta este proastă şi că ne ameninţă foamea.

Guvernul Groza continuă sistemul dictatorial al lui Carol al II-lea şi al lui Antonescu înăsprit, sistemul semănării urii şi excitării patimilor josnice. Pace, linişte, ordine şi muncă productivă desigur că nu se poate obţine prin aceste metode. Fără retragerea Armatei Roşii peste Nistru, fără îndepărtarea guvernului actual de ură, demagogie şi pregătire de foame şi de război civil, nu se poate păşi pe calea păcii. Lupta pentru o doctrină în dosul căreia se ascunde tirania şi acapararea lumii trebuie să înceteze.

Marile Puteri au elaborat la San-Francisco un statut pentru a preveni războaiele viitoare. Dar viitorul izvorăşte din trecut şi din prezent. Trecutul şi prezentul făuresc viitorul. Nedreptăţile trecute şi prezente pregătesc războiul viitor.

Marile Puteri vor pace în viitor? Să binevoiască să înlăture nedreptăţile din trecut şi din prezent. Dacă vor pace între U.R.S.S. şi vecinii săi, să înlăture cauzele trecute şi prezente care au provocat toate urile.

Dacă după o mie de ani Ucraina Subcarpatică, care n-a fost niciodată sub stăpânire rusească, nici imperială, nici sovietică; dacă Galiţia şi alte părţi poloneze, care n-au fost niciodată sub stăpânire rusească pot trece astăzi sub stăpânirea Ucrainei sovietice, pe baze etnice, cu atât mai just este ca Moldova dintre Prut şi Nistru, Basarabia şi Bucovina, care au lipsit numai o sută de ani de sub stăpânirea etnică românească, să se întoarcă la Ţara Românească, aşa cum au fost în graniţele din 1939, aşa cum au fost recunoscute de Anglia şi Franţa, aşa cum s-a promis de Marile Puteri, că nu vor recunoaşte nici o modificare a graniţelor din 1939, produse după declararea războiului mondial.

www.dacoromanica.ro

Guvernul Groza a interzis să se vorbească şi să se scrie de această chestiune. Complotul tăcerii dictat de Moscova nu va vindeca această rană sângerândă. Dimpotrivă, o va învenina şi va otrăvi viaţa popoarelor, până când nu se va rezolva cu dreptate, care este de partea României, căci U.R.S.S., formând în 1940, când a ocupat Basarabia, din ea, a 13-a republică socialistă sovietică – Moldova –, prin acest fapt a recunoscut etnicitatea românească a acestei provincii. Pentru această dreptate au căzut morţi şi răniţi sute de mii de români şi au rămas sute de mii de orfani şi văduve. Sângele şi lacrimile lor strigă la cer.

Nimeni nu ştie care va fi viitorul. România a luptat în alianţă cu Germania contra U.R.S.S. pentru dreptate şi în alianţă cu U.R.S.S. contra Germaniei. Anglia şi America au luptat alături de U.R.S.S. contra tiraniei şi imperialismului german. Nu se ştie dacă nu tot ele vor lupta contra U.R.S.S. pentru eliberarea popoarelor din toată lumea şi din U.R.S.S. de tirania şi imperialismul lui.

Viitorul e în mâinile dreptăţii. Fără dreptate nu poate fi şi nu va fi pace.

Ca concluzie, nu ca dovadă de inconsecvenţă, reproducem lozinca din 1917–1918 a lui Lenin şi Stalin:

„Vrem pace fără anexiuni şi contribuţiuni".

Arhivele Naţionale, Bucureşti, Fond Pan Halippa (2126),
dosar 108/f.a., f. 4–9

Nr. 3

***1945, Bucureşti*. Memoriu elaborat de Pan Halippa în ajunul Conferinţei de Pace de la Paris din 1946–1947, în care explică esenţa problemei Basarabiei**

MEMORIU

Cu tot complotul tăcerii în chestiunea Basarabiei, cu toate ordinele de a se scoate din librării şi biblioteci cărţile, revistele şi broşurile privitoare la Basarabia, cu toată epurarea cărţilor didactice de geografie, istorie şi chiar de literatură privind acest subiect, problema Basarabiei persistă în toate sufletele româneşti şi, desigur, va exista, va reînvia şi va complica raporturile între U.R.S.S. şi România.

În rezumat problema aceasta se prezintă astfel:

Regiunea românească, dintre Prut, Nistru, Dunăre şi Marea Neagră, numită Basarabia, până la 1812 a fost parte integrantă – jumătatea de răsărit – a Principatului românesc Moldova, aflat sub suzeranitatea turcească.

Ca urmare a războaielor dintre imperiile rus şi turc, această parte a Moldovei româneşti, *fără voia statului moldovenesc şi fără voia populaţiei, a fost anexată de Imperiul Rus.*

Fiind locuită exclusiv de români, având instituţii, legi şi tradiţii cu totul deosebite de acele ale ruşilor, ucrainenilor şi a celorlalte popoare din imperiul ţarilor, împărăţia rusească a fost silită să acorde Basarabiei o autonomie timp de circa 20 de ani, după anexarea ei.

Apoi i s-a aplicat regimul imperial, transformând-o într-o simplă gubernie rusească şi aplicându-i-se regimul de rusificare, cum s-a aplicat şi altor popoare alogene, anexate de Rusia prin forţă.

Nu s-a admis nici o şcoală în limba românească. Nu s-a admis limba poporului nici la o instituţie publică. S-a căutat să se scoată limba ţării şi din biserici.

Populaţia autohtonă a rămas agramată. Populaţia autohtonă a început să părăsească biserica, trecând la diferitele secte, dar nu s-a rusificat.

S-a încercat colonizarea Basarabiei cu germani, bulgari, evrei, ucraineni şi ruşi, pentru ca din acest amestec să iasă ruşi veritabili, încercarea nu a reuşit. Majoritatea populaţiei a rămas românească.

Toate statisticile oficiale ruseşti, deşi tendenţioase (incluzând garnizoanele, funcţionarii ruşi şi pe flotanţi), dovedesc acest lucru.

Toţi autorii ruşi, chiar cei oficiali, au constatat în scrierile lor caracterul românesc al Basarabiei, începând cu Svinin, înalt funcţionar la Ministerul Rus de Externe, însărcinat în 1816 cu studierea provinciei anexate, şi sfârşind cu Leon Kasso, ministru în cabinetul împăratului Nicolae al II-lea.

Pentru a distrage populaţia românească din Basarabia de la proteste violente împotriva regimului nedrept şi neuman, în care era ţinută, guvernele ruseşti, ca şi în Polonia şi Ucraina subjugate, au introdus virusul antisemit.

La 1856, după pacea de la Paris, o parte din teritoriul Basarabiei a fost restituit României, iar la 1878, prin tratatul de la Berlin, această parte, cu toate că România fusese aliată Rusiei în războiul ei contra Turciei şi, cu toate protestele, a fost din nou subjugată Rusiei.

www.dacoromanica.ro

La 1917, la prăbuşirea Imperiului Rus, când provinciile mărginaşe neruseşti – Finlanda, Estonia, Letonia, Lituania, Polonia şi altele s-au despărţit de Rusia, profitând de procesul revoluţionar din imperiu, pentru a-şi restabili drepturile lor de a fi state libere, cu cultură naţională proprie, Basarabia a făcut acelaşi lucru – s-a constituit în Republică Democratică Moldovenească autohtonă, sub conducerea unui director şi a unui parlament. Apoi, ca şi Polonia, Finlanda şi altele, s-a declarat independentă, pentru ca după scurt timp, cum era şi normal, să voteze unirea cu România, a cărei parte integrantă fusese până la 1812, cu care avea aceeaşi compoziţie etnică, aceleaşi tradiţii şi moravuri. Exact la fel au făcut şi părţile Poloniei de sub stăpânirea rusească, austriacă şi germană, constituind statul unitar al Poloniei.

Evident, acest proces de eliberare de sub jugul rusesc şi unirea liberă, prin votul parlamentului local, cu România, nu s-ar fi putut produce fără substratul istoric şi etnic românesc al Basarabiei, de altfel, cum a fost şi în alte provincii alogene, care s-au despărţit de Rusia în acelaşi timp. Ca şi în toate celelalte părţi, procesul despărţirii a fost greu şi a întâmpinat rezistenţă atât din partea imperialiştilor, cât şi a revoluţionarilor ruşi, care în toate împrejurările au dovedit o lăcomie mare şi voinţa de a acapara şi a tiraniza popoarele mai slabe numeric şi spaţial.

Astfel, după o scurtă anarhie, populaţia românească din Basarabia, fără să treacă printr-o lungă perioadă de război civil, care a durat mulţi ani în Rusia, a putut relua viaţa normală de cultură şi progres.

După cercetările făcute la faţa locului, din ordinul Marilor Puteri, întrunite la Paris, după Primul Război Mondial, savantul profesor de la Sorbona, Em. de Martonne, raportând că „...din punct de vedere geografic, etnic şi istoric, Basarabia este ţară românească", conferinţa de la Paris examinează întreg complexul chestiunii Basarabiei, studiază memoriile prezentate de ruşii ţarişti, de statul român şi de reprezentanţii Basarabiei, ascultă toate părţile şi conchide:

„Considerând că, în interesul păcii generale din Europa, trebuie asigurată în Basarabia o suveranitate, care să corespundă cu aspiraţiile populaţiei; considerând că unirea Basarabiei este pe deplin justificată; considerând că populaţia Basarabiei a manifestat dorinţa de a vedea Basarabia unită cu România, înaltele părţi contractante – Imperiul Britanic, Franţa... declară că recunosc suveranitatea României asupra teritoriului Basarabiei, cuprins între frontierele actuale ale României, Marea Neagră,

cursul Nistrului de la gura lui până la punctul unde este situat vechiul hotar între Bucovina şi Basarabia".

O comisie specială, compusă din domnii Tardieu, Laroehe (Franţa), Martineau şi Venutelli (Italia), Crowe şi Leeper (Anglia), Beymoh şi Day (Statele Unite), au stabilit hotarul României la Nistru.

Din 1918 până în iunie 1940, conform acestei hotărâri, Basarabia a fost parte integrantă din statul român. În această perioadă postbelică (după Primul Război Mondial – *nota editorilor*) s-a desfăşurat, aici o viaţă românească intensă pe baze larg democratice.

Înlocuirea aparatului de stat rusesc cu cel românesc local şi din alte părţi, s-a făcut fără nici o durere, căci noile autorităţi vorbeau limba marii mase a populaţiei, iar minorităţile în contact de viaţă cu autohtonii ştiau mai bine româneşte decât ruseşte.

Populaţia a participat prin vot universal, egal, direct şi secret la alegerile parlamentului, comunale şi judeţene; ea a avut reprezentanţii săi şi în guvern. Procentajul participanţilor la vot niciodată n-a fost mai mare.

Instituţiile judecătoreşti au progresat şi s-au democratizat, împărţirea justiţiei devenind mai la îndemâna maselor. În locul unui singur tribunal din Chişinău, s-au înfiinţat încă 9 tribunale judeţene şi o Curte de Apel la Chişinău, precum şi numeroase judecătorii rurale, introducându-se şi instituţia judecătorului ambulant.

Populaţia a căpătat o reformă agrară, din care s-au împărtăşit şi minorităţile: ucrainenii, ruşii şi bulgarii şi chiar cele câteva sate-colonii de evrei agricultori.

Populaţia a obţinut şcoli în limba naţională. Numărul şcolilor, în special al celor primare rurale, a crescut de la 927 (în 1915) până la 2235 (în 1938), al celor secundare – de la 32 (în 1917) la 50 (în 1938), al celor profesionale – de la 6 la 54 (în 1932), al celor superioare – de la 0 la 2, iar populaţia şcolară a crescut de la 82 820 elevi (în 1915) la 358 640 elevi (în 1942).

Naţionalităţile minoritare au avut şcoli şi instituţii de cultură în limba lor. Astfel, în 1938 erau în Basarabia 75 de şcoli evreieşti, 5 germane, 4 poloneze, l armeană şi 2 ruseşti.

Un mare număr de societăţi de cultură (universităţi populare şi muncitoreşti, societăţi culturale, feminine, fundaţii de cultură regale, cămine culturale, societăţi muzicale, societăţi de intelectuali şi scriitori) au luat

www.dacoromanica.ro

naştere după Unire şi au desfăşurat o vie activitate de ridicare a nivelului cultural al maselor populare...

Presa a fost liberă, neîngrădită de cenzură, nu ca sub regimul ţarist sau cel sovietic, şi de la câteva periodice în 1917 a crescut la câteva zeci de periodice; pe lângă aceasta, un mare număr de cărţi cu conţinut ţarist au fost publicate în acest timp.

Cultele religioase au fost libere, România fiind cunoscută ca o ţară ce a practicat totdeauna o largă toleranţă religioasă, pe teritoriul ei găsindu-şi refugiu atât sectanţii ruşi prigoniţi de guvernele ţariste, cât şi credincioşii şi reprezentanţii diverselor culte religioase persecutaţi de regimul sovietic.

Serviciul sanitar a făcut mari progrese: de la 18 spitale, 80 dispensare, 20 băi şi 44 centre de deparazitare înainte de 1917, s-a ajuns la 82 spitale, 230 dispensare, 171 băi şi 388 centre de deparazitare în 1940. Primele sanatorii pentru tuberculoşi s-au construit în acest timp şi printre ele şi sanatoriul model din Bugaz, terminat în 1936, pe care apoi ruşii îl revendicau insolit, numai câteva săptămâni după ocupaţia Basarabiei, ca o creaţie a lor. În fiecare capitală de judeţ s-au creat servicii speciale chirurgicale şi spitale de izolare, s-a creat un institut antirabic şi laboratoare bacteriologice. Datorită acestor măsuri, au fost combătute cu succes epidemiile şi bolile sociale şi a scăzut simţitor mortalitatea populaţiei.

S-au introdus, după 1922, asigurările sociale. S-au instituit Camere de meserii, de muncă, de agricultură şi de comerţ, alese de localnici.

Agricultura, industria şi comerţul au luat un mare avânt, numărul firmelor industriale crescând de la un număr neînsemnat în 1940) şi al celor comerciale la 25 019.

Creditul era larg deschis, s-au instituit bănci de credit agricol industrial şi comercial.

Cooperativele au luat un mare avânt. Şosele, drumuri şi poduri s-au construit în aceşti 22 de ani de zeci de ori mai mult decât în timpul celor 106 ani de stăpânire rusească. (În 1817 în Basarabia erau numai 53 km de şosea pietruită, iar în 1940 –1193 km.)

Acest progres în toate domeniile vieţii sociale n-ar fi fost posibil fără caracterul etnic românesc al acestei provincii şi fără descătuşarea forţelor creatoare naţionale.

Desigur că erau şi scăderi în viaţa de aici: rămăşiţele trecutului, crizele economice şi instigaţiile îşi produceau efectele, dar în ansamblu viaţa era liberă, îmbelşugată, paşnică, mulţumitoare, în evident progres material, cultural şi moral.

Fără îndoială, această viaţă liniştită de muncă, cultură şi progres nu s-ar fi schimbat, dacă U.R.S.S., contrar pactului Kellog[1] şi pactului prin care se definea agresorul[2], n-ar fi trimis în iunie 1940, când era în alianţă cu Hitler, ultimatumul, prin care, sub ameninţarea cu războiul, a cerut ca autorităţile româneşti şi armata română să evacueze în patru zile Basarabia[3].

Împărţirea de către U.R.S.S. a Poloniei cu Germania, şi atacul U.R.S.S. – contra Finlandei – dovedeau că U.R.S.S., prin forţa armată, vrea să anexeze Basarabia. Pentru a evita războiul sub ameninţarea forţei, România a cedat.

Dar acest fapt brutal de agresiune al U.R.S.S. a retrezit ura contra Rusiei şi a adus România în braţele Germaniei, triumfătoare atunci, pentru a răzbuna înjosirea şi nedreptatea ce i s-a făcut de U.R.S.S.

Războiul declarat în 1941 de România n-a fost decât un răspuns la agresiunea U.R.S.S.[4].

U.R.S.S. a ocupat prin forţă Basarabia sub pretextul formulat în nota ultimativă din 26 iunie 1940, că această provincie este locuită în majoritate de ruşi. Dar pentru a dovedi cât de străină este această provincie de Rusia, ar fi suficient să arătăm că s-a constituit din ea a treisprezecea republică sovietică, deosebită de toate celelalte şi denumită Moldova, cu

---

[1] Prin *Pactul Kellog–Briand* semnat la Paris, la 27 august 1928, de către reprezentanţii a cincisprezece state, România aderă la pactul privind interzicerea războiului ca instrument al politicii internaţionale.

[2] *Convenţiile de definire a agresorului.* Se semnează, în iulie 1933, la Londra, de către reprezentanţii U.R.S.S., Estoniei, Lituaniei, Poloniei, României, Letoniei, Turciei, Persiei, Afganistanului, Cehoslovaciei şi Iugoslaviei.

[3] *Istoria României între anii 1918–1944.* Culegere de documente. Coordonator – dr. Ioan Scurtu, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1982, p. 408–410.

[4] La 11–12 iunie 1941, la München şi Berchtesgaden se semnează acordurile germano-române, prin care guvernul României se angajează să ia parte la războiul împotriva U.R.S.S.

www.dacoromanica.ro

limba oficială moldovenească, adică românească, recunoscându-i-se, astfel, caracterul ei autentic românesc.

Pentru siguranța statului rusesc, însă, toate autoritățile acestei republici au fost importate din U.R.S.S. Administrația nu se bizuia pe populația locală, ci pe Armata Roşie şi pe sistemul totalitar.

Raporturile între U.R.S.S. şi populația din Basarabia se pot deduce din faptele următoare:

După ocuparea României, 1944–1945, autoritățile militare sovietice au impus autorităților române să le fie predați, pentru repatriere, toți refugiații din Basarabia – câteva sute de mii – sub pretextul că ar fi cetățeni sovietici. A început goana după ei. Deşi statul român le servea transportul, îmbrăcămintea, mijloace sanitare şi hrana gratuite, plus o indemnizație de 180 000 lei, majoritatea imensă a refugiaților a refuzat şi s-a ascuns, schimbându-şi domiciliul. Corespondentul lui ,,Sunday Times" Archibald Gibson, în numărul din 22 iulie 1945, afirmă că circa 700 de aceşti nenorociți s-au sinucis. Ca rezultat, Comisia de aplicare a armistițiului s-a văzut silită să dea ordinul din 11 august 1945 prin care se cerea să înceteze urmărirea acestor victime, pretinşi cetățeni sovietici, şi numai prin convingere şi nu prin coercițiune să fie repatriați.

Evident că toate aceste fapte nu se vor uita. Vremurile trec, împrejurările şi credințele se pot schimba.

Dreptatea însă strigă la cer permanent.

Nu pot fi relații normale între România şi U.R.S.S., nu va putea fi pace durabilă între ele fără să se facă dreptate României, fără să i se dea granița istorică la Nistru.

Cei ce pretind că vor eliberarea popoarelor şi pacea pe pământ să țină seamă de aceste fapte, căci nesocotirea lor le va încărca sufletele cu mari păcate şi va duce la noi războaie.

De aceea:

- având în vedere hotărârea Conferinței de pace de la Paris din 1920, cu argumentările ei însuşite de marii aliați de atunci;

- având în vedere actul de agresiune comis în 1940 împotriva României de către Rusia Sovietică, aliată pe atunci cu Germania hitleristă;

- având în vedere că prin această agresiune s-a călcat pactul Kellog şi pactul de definire a agresorului;

- având în vedere că U.R.S.S. a justificat atunci agresiunea sa, falsificând realitatea prin argumentul etnicității şi tot de acest argument uzează azi, când pretinde partea răsăriteană a Poloniei înainte de 1939, precum şi Ucraina Subcarpatică de la Cehoslovacia, şi aplicându-se acest principiu al etnicității şi Rusiei, credem că Marile Puteri vor impune U.R.S.S. restituirea teritoriului Basarabiei către România.

Această restituire trebuie să se facă indiferent de procedura de urmat; fie că se va produce pe baza unei decizii a Conferinței de Pace, fie ca rezultat al unui plebiscit, organizat în anumite condiții care să asigure libera exprimare a voinței populației basarabene băştinaşe.

Aceste condiții sunt:

I. Administrația anglo-americană pe timpul cât va dura pregătirea şi executarea plebiscitului;

II. Retragerea armatei şi administrației ruseşti din Basarabia;

III. Înapoierea deportaților şi refugiaților băştinaşi;

IV. Demobilizarea basarabenilor aflați sub armă şi întoarcerea locuitorilor basarabeni, angajați la lucru în U.R.S.S;

V. Retragerea celor neoriginari din Basarabia.

Pan Halippa

Arhivele Naționale, Bucureşti, Fond Pan Halippa (2126),
dosar 565, f.a., f. 49–55

www.dacoromanica.ro

Nr. 4

***1946, Bucureşti*. Memoriul adresat de Pan Halippa primului-ministru al României în vederea constituirii, în ţările neutre sau în cele mai importante centre internaţionale, a organizaţiei „Pentru Basarabia românească”**

Domnule prim-ministru,

Evenimentele ce le trăim şi primejdia ce ne ameninţă provincia natală ne obligă, folosind experienţa trecutului, să venim cu unele sugestii de măsuri, care ar fi trebuit luate pentru asigurarea viitorului Basarabiei.

Faţă de situaţia că guvernul ţării nu poate menţine legături cu opinia publică adversă, în vederea pregătirii susţinerii revendicărilor ce ar avea de afirmat România la Conferinţa Păcii, s-ar impune o intensificare a propagandei pentru Basarabia românească în ţările neutre, sau în centre mai importante internaţionale. Aceste centre ar fi: Ankara, Elveţia, poate Lisabona, chiar Stockholm, reprezentanţii noştri căutând să pătrundă cât mai departe, iar în cazul imposibilităţii de a ajunge acolo: Parisul şi Atena, unde ei ar fi trebuit să aştepte desfăşurarea evenimentelor.

Este evident că orice basarabean s-ar fi bucurat de succesul definitiv al politicii guvernului şi e imposibilă orice propagandă împotriva acestei politici, sau a Aliaţilor Ţării. Dar, trebuie să luăm în consideraţie posibilitatea unei pierderi a situaţiei, sau a creării unui compromis între marile puteri, care ar atinge suveranitatea românească asupra Basarabiei. Cum această posibilitate nu poate fi apărată de reprezentanţii oficiali ai guvernului, ar fi trebuit să intervină reprezentanţii Basarabiei, care, desigur, conformându-se normelor de mai sus, ar fi putut pregăti un teren pentru diverse posibilităţi. Faţă de cheltuielile ce necesită orice propagandă, acest demers n-ar fi costisitor şi n-ar fi angajat la nimic guvernul; ar fi servit, însă, chiar în cazul celui mai fericit sfârşit, intereselor de propagandă internaţională a Basarabiei româneşti. Aceasta cu atât mai important cu cât Basarabia nu are nici un fruntaş al ei, sau cunoscător al problemelor locale, nu numai în diplomaţie, dar şi ca ataşat de presă, etc.

Basarabia are un îndelungat trecut diplomatic, care – început prin tratatul lui Cantemir din 1711 – admite tot felul de interpretări de drept

internaţional. La 1812, la răpire, un protest n-a putut fi concretizat într-o formă oficială. La 1878, la a doua răpire a sudului Basarabiei, delegaţii României n-au pătruns la Congresul de la Berlin, totuşi prezenţa lor (Brătianu şi Kogălniceanu) acolo fiind pilduitoare pentru noi. La 1918 şi în anii următori Unirii, deşi stăpâni pe situaţia politică, totuşi noi n-am fost în totul pregătiţi diplomaticeşte ca să ne apărăm drepturile. De aceea, de pildă, s-a întârziat recunoaşterea de către unele guverne, a Unirii. Unicul reprezentant al Basarabiei care a susţinut atunci, la Paris, lupta pentru drepturile noastre, împotriva unor adversari inferiori – ca putere – celor de azi, a fost dl Ion Pelivan. Pavel Gore şi Vlad Herţa au fost invitaţi prea târziu şi au refuzat să plece; o delegaţie formată „ad-hoc” (Ion Codreanu, Sergiu Cujbă şi Gheorghe Năstase), ca şi prezenţa dlui D. Ciugureanu, au avut un rol fericit în propaganda ideilor noastre. Reiese, aşadar, imperativul creării unor delegaţii puternice, autoritare şi erudite, ca, cercetând din timp situaţia la faţa locului, să poată închega relaţii trainice, intime şi necesare, ca în circumstanţe(le) actuale să apere interesele ţării.

La început, stând în diferite centre, aceşti delegaţi vor duce o activitate particulară (în contact direct cu reprezentanţii diplomatici), de studiere a situaţiei şi pătrundere, sub orice formă, în societatea ţării corespunzătoare, pentru câştigarea simpatiilor, pentru cauza noastră. Ar fi o activitate similară celei a românilor, în apusul Europei, în ajunul Unirii Principatelor. Paralel cu aceasta (ca vechile organizaţii polone sau ale revoluţionarilor ruşi, de peste hotar), delegaţiile vor menţine contact între ele, rămânând în ţările corespunzătoare, chiar dacă diplomaţii noştri oficiali le-ar părăsi. Astfel ar fi format o organizaţie – „pentru Basarabia Românească” – peste hotare care ar putea reacţiona la orice ocazie şi posibilitate, împotriva tuturor călcărilor şi abuzurilor adversarilor. La Conferinţa Păcii toate delegaţiile s-ar fi strâns împreună ca, la faţa locului, să dea lupta comună, cu mijloacele câştigate şi sprijinind acţiunea reprezentanţilor guvernului, la conferinţă. Putem aminti, ca exemplu, însemnătatea publicaţiilor dlui Ion Pelivan, editate la Paris şi care demascau pe adversari, nimeni altul nefiind în stare să combată cu atâta cunoştinţă de cauză pe aceştia. De asemenea, să pomenim doar legăturile create cu câţiva profesori străini (Em. de Martonne, Mario Roque, Leeper ş.a.), sau ajutorul dat de dna Elena Donici, descoperită şi ea numai datorită prezenţei aceluiaşi fruntaş basarabean la Paris. În anii din urmă, făcându-se atâtea publicaţii noi,

www.dacoromanica.ro

care ar fi putut (fi) folosite – de cunoscători – pentru susținerea cauzei noastre, am fi trebuit să combatem pe adversari, desigur, mai ușor, dacă n-ar surveni, însă, alte dificultăți, care lipseau la 1918. În orice caz, indiferent de sfârșitul războiului, această acțiune ar aduce un suport susținerii drepturilor noastre asupra Basarabiei, peste hotare, care – spre marele nostru regret – nu s-a continuat după 1918, când am fost siguri de unanima recunoaștere a dreptății noastre, și ceea ce s-a dovedit contra la 1940.

Cine trebuie să alcătuiască aceste delegații?

Cât mai puține persoane, cât mai sigure, autoritare prin trecutul lor și opera realizată, erudite în probleme basarabene. Guvernul O. Goga și altele au căutat să folosească chiar elemente cu legături între minorități (L. Dobronravov – Donici, Alexinschi etc.). În orice caz, cunoștințe bibliografice, mai cu seamă rusești, se impun, căci aceasta-i cea mai perfectă și obiectivă armă a noastră.

Mai toate aceste persoane cunosc și limba rusă, încât pot urmări noua literatură sovietică, care nu ajunge la noi în Țară, și să contribuie la combaterea directă a intrigilor adversarilor. De asemenea, pot lua contact direct cu alți reprezentanți ai popoarelor subjugate de Soviete.

Delegațiile ar fi trebuit să se completeze în grupuri de vreo 3 persoane: 2 fruntași mai reprezentativi și un secretar, mai tânăr, ca să execute demersurile care cei dintâi n-ar fi putut încerca.

Plecarea trebuie să se facă neîntârziat, neoficial, fără discuții zadarnice, persoanele în cauză instalându-se în centrele arătate pentru a începe imediat – cel puțin – sondarea terenului, pregătindu-se pentru activitatea posterioară. Delegațiile trebuiesc înzestrate cu literatura necesară și alcătuite în așa fel ca fiecare grup să aibă în sânul său cel puțin un specialist în probleme basarabene și un mânuitor de condei, care să concretizeze ideile celorlalți.

Arhivele Naționale, București, Fond Pan Halippa (2126),
dosar 108/f.a., f. 1–3

Nr. 5

***10 februarie 1947, Paris*. Din Tratatul de Pace dintre Puterile Aliate și Asociate și România**

Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste, Regatul Unit al Marii Britanii și al Irlandei de Nord, Statele Unite ale Americii, Australia, Republica Sovietică Socialistă a Bielorusiei, Canada, Cehoslovacia, India, Noua Zeelandă, Republica Sovietică Socialistă a Ucrainei și Uniunea Sud-Africană, ca state aflate în război cu România și care au purtat în mod activ războiul împotriva statelor europene inamice cu forțe militare importante, desemnate în cele ce urmează cu numele de „Puteri Aliate și Asociate", de o parte, și România de altă parte;

având în vedere că România, care a încheiat o alianță cu Germania hitleristă și a participat, alături de ea, la războiul împotriva Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste, a Regatului Unit, a Statelor Unite ale Americii și a altor Națiuni Unite, poartă partea sa de răspundere în acest război;

având în vedere însă că la 24 august 1944 România a încetat toate operațiunile militare împotriva Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste, s-a retras din războiul contra Națiunilor Unite și a rupt relațiile cu Germania și sateliții ei și că, după ce a încheiat la 12 septembrie 1944 un armistițiu cu guvernele Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste, Regatului Unit și Statelor Unite ale Americii, lucrând în interesul tuturor Națiunilor Unite, ea a participat activ la războiul împotriva Germaniei; și

având în vedere că Puterile Aliate și Asociate și România sunt doritoare să încheie un tratat de pace care să reglementeze, în conformitate cu principiile de justiție, chestiunile aflate încă în suspensie de pe urma evenimentelor amintite mai sus, și să constituie baza unor relațiuni amicale între ele, îngăduind astfel Puterilor Aliate și Asociate să sprijine cererea României de a deveni membră a Organizației Națiunilor Unite, precum și de a adera la orice convențiune încheiată sub auspiciile Națiunilor Unite – pentru aceste motive au căzut de acord să proclame încetarea stării de război și să încheie în acest scop Tratatul de Pace de față, desemnând, în consecință, pe plenipotențiarii subsemnați care, după ce au prezentat deplinele lor puteri, găsite în bună și cuvenită formă, s-au înțeles asupra dispozițiunilor ce urmează:

www.dacoromanica.ro

Partea I
FRONTIERE

Articolul 1

Frontierele României indicate în harta anexată Tratatului de față (Anexa I), vor fi cele care erau în ființă la l ianuarie 1941, cu excepția frontierei româno-ungare, care este definită în articolul 2 al Tratatului de față.

Frontiera sovieto-română este astfel fixată în conformitate cu Acordul sovieto-român din 28 iunie 1940 şi cu Acordul sovieto-cehoslovac din 29 iunie 1945.

Articolul 2

Hotărârile Sentinței de la Viena din 30 august 1940 sunt declarate nule şi neavenite. Frontiera dintre România şi Ungaria este restabilită prin articolul de față astfel cum exista la l ianuarie 1938.

„Monitorul Oficial", partea I, Anul CXV – nr. 199, din 30 august 1947

Publicat după: Ion Enescu, *Politica externă a României în perioada 1944–1947*, Bucureşti, 1979, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, p. 429–430

Nr. 6

Probabil, 1950–1951, Bucureşti.* Opisul lucrurilor confiscate din apartamentul lui Pan Halippa după arestarea sa în noaptea de 5 spre 6 mai 1950

1. Masă rotundă cu incrustații de lemn.
2. Birou de palisandru (antic).
3. Trei scaune formă pătrată (stil).
4. O canapea sculptată (catifea grena) stil. Acaju.
5. Un aparat de radio Filips.

*Intocmit de Eleonora Halippa, soția lui Pan Halippa, din memorie, neexistând un act de predare–primire oficial.

6. Un covor afgan.
7. O lustră de cristal (3 brațe).
8. Un ceas de aur Patek (Elveția).
9. O canapea (stil) catifea grena.
10. O măsuță de lucru cu canapea, cu oglindă şi mai multe sertare.
11. Mai multe icoane, candele rame (stil).
12. Un şifonier cu oglindă. Acaju.
13. Un fotoliu sculptat (grena).
14. O măsuță dreptunghiulară şi picior sculptat cu incrustații.
15. Un dulap (acaju) cu uşa rotunjită (stil).
16. O noptieră (acaju) cu placă de marmură.
17. 3 tablouri goblen (broderie antică).
18. O toaletă (fără oglindă) acaju.
19. Un birou cu oglindă din palisandru (stil).
20. Două semifotolii (acaju) tapisate cu material în dungi (stil).
21. Un dulap mare de haine.
22. Un colțar (etajeră) sculptat lemn acaju (stil).
23. 6 scaune sculptate de nuc (tapisate).
24. O lustră de bronz cu porțelan (stil).
25. 2 lămpi de masă de porțelan (stil).
26. Vase de porțelan şi cristal pentru flori.
27. Perdele, lucru de mână.
28. Maşină de cusut *Singer* de mână.
29. Mai multe obiecte şi statuete de porțelan pentru vitrină (antic).
30. Un şal alb de lână cu dungi colorate.
31. Un dulăpior colțar (acaju) stil.
32. Două oglinzi cu rame galbene şi măsuțe sculptate, acoperite cu marmură (stil Louis XV).
33. Un bufet de stejar, sculptat, din scândură şi marmură.
34. O masă pentru 24 persoane, stejar sculptat.
35. 12 scaune, stejar sculptat (toate stil rusesc).
36. O bibliotecă acaju (cu cărți în limba rusă, franceză, germană).
37. Un pian *Herstenberg*, Leipzig (lemn de culoare maro) stil.
38. O oglindă mare dreptunghiulară, rame de lemn (stil).
39. 3 policioare sculptate (stil).
40. Lustră de cristal.

www.dacoromanica.ro

41. Mai multe farfurii antice pentru pereți.
42. Tacâmuri de argint cu litere EH.
43. Veselă de masă, ceai, cafea, vin, fructe ș.a.m.d.
44. Lenjerie de masă.
45. Trei scaune stil (de diferite forme).
46. Un birou pe două coloane (stejar maro) cu uşile sculptate.
47. Cinci biblioteci (americane) de cărți.
48. Două scaune (fotolii) pentru birou, formă semicerc (acoperite cu piele).
49. Un taburet dreptunghiular incrustat cu sidef şi lemn.
50. Un dulap de haine.
51. 2 măsuțe rotunde acaju (stil).
52. 2 măsuțe dreptunghiulare (stil).
53. O oglindă cu rame de lemn.
54. O comodă pentru lenjerie.
55. Un aparat de radio.
56. Câteva covoare naționale.
57. Un fotoliu mare de piele.
58. Două cufere (unul galben şi unul gri).
59. Trei valize de piele de porc galbene.
60. Două perne de puf.
61. Două covoare naționale.
62. Câteva cărți bisericeşti.
63. Două samovare de aramă.
64. Reşou şi butelie aragaz.
65. Masă de stejar cu 2 sertare.
66. Trei scaune de fier (pliante).
67. Un răcitor obişnuit.
68. Un ceas rotund mare.

TABLOURI

1. C. Baba, *Natură moartă*.
2. Cuțescu-Stork, 2 sau 3 interioare.
3. Holban, *Spălătoresele* şi *Femei în câmp*.
4. Kogan, gravuri, diferite vederi.

5. Artachino, *Trandafiri*.
6. Chinan-Loghi, *Dunăre*.
7. Iftodie, *Flori* şi altele.
8. Nina Arbore, *Portrete.*
9. Gavrilov, *Portrete*.
10. Pelin, acuarelă, francez.
11. Malişevschi, *Natură moartă*.
12. Gumalic (...).
13. Codița, *Iarna*.
14. Cioglokov, *Lampa mare*.
15. Ballier şi alții.

Publicat după: Colecția Muzeului Național de Arheologie şi Istorie a Moldovei, f.a., nr. 10225/2

Nr. 7

Din amintirile lui Pantelimon Halippa despre anii de detenție 1950–1957

...eu am fost arestat în 1950, şi după o detenție de 2 ani la Sighet, am fost predat Uniunii Sovietice, iar un tribunal militar de la Chişinău, care nu vorbea nici româneşte, nici ruseşte, ci într-o limbă zice-se ucraineană, pe care eu n-o cunosc, m-a condamnat la 25 ani de muncă silnică şi am fost dus în Siberia. Norocul meu a fost, că dictatorul Stalin a murit şi eu, care din cele 11 lagăre prin care am trecut, am făcut memorii la ambasada noastră de la Moscova, am fost readus în țară: aceasta după trei ani de muncă grea, dar foarte utilă pentru deținuții de tot soiul, căci eu am făcut serviciu sanitar, curățind lagărele de murdării şi de insecte parazitare şi înfăptuind aşa-zisele gazete de perete, pe care le scriam cu creta pe panourile cu fel de fel de cifre şi procente de producție, lângă care însă nimeni nu se oprea să le citească. Scrisul meu însă atragea sute de oameni şi eu mă bucuram de o popularitate de invidiat. Scriam în ruseşte, dar pentru moldoveni şi româneşte.

www.dacoromanica.ro

Adus în țară, am mai stat în închisoarea de la Gherla încă doi ani și ceva, dar de murit n-am murit, cum s-a întâmplat cu alți foști miniștri, dintre care și Ion Pelivan, marele român basarabean, care a făcut pentru românism trei pușcării sub regimul țarist și un exil la Polul nordic.

Aceste spuse, oare n-am eu dreptul să strig: *Sus inimile, frați români!*"

Publicat după: Pan Halippa, *Publicistică*. Fundația Culturală Română, (București), Editura „Museum" (Chișinău), 2001, p. XVIII

Nr. 8

***26 martie 1952, Podul de la Ungheni, pe Prut.* Actul de predare către autoritățile sovietice a „individului" Pantelimon Halippa**

Astăzi anul una mie nouă sute cincizeci și doi, din luna martie ziua 26 (douăzeci și șase)

PROCES-VERBAL

Subsemnatul locotenent Bogza Ion și loc[otenent] maj[or] Dimitrescu Gheorghe din partea grănicerilor români și din altă parte reprezentanții grănicerilor sovietici maior Sîdnik și subcolonel[1] Popov am încheiat prezentul act pentru predarea individului Halippa Pantelimon născut în 1883, luna august 1, în comuna Cubolta-Bălți, U.R.S.S.

Împreună cu individul se predă și obiectele personale ca lenjerie, haine diferite și una servietă maro, precum și un buletin biroul populației vechi nr. 429; 59.

În timpul predării a subsemnatului din partea grănicerilor români nu am avut nici o pretenție.

Drept pentru care am încheiat prezentul proces-verbal spre cele legale.

Actul s-a încheiat în trei exemplare, în limba română.

Publicat după: Pan Halippa, *Publicistică*. Fundația Culturală Română, (București), Editura „Museum" (Chișinău), 2001, p. XVIII

[1] Locotenent-colonel.

Nr. 9

***21–22 iunie 1952, Chișinău.* Sentința Tribunalului Militar al R.S.S. Moldovenești de condamnare a lui Pan Halippa la 25 de ani de lagăr de corecție și muncă silnică**

Extras de sentință
Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste

În zilele de 21–22 iunie 1952, Tribunalul Militar al Republicii Moldovenești Sovietice Socialiste, în compunerea: președinte – colonel de justiție Preadko, membri – maior Nedorub și căpitan Șubin, secretar – locotenent superior (major) Kaceanov – a cercetat afacerea de învinuire a lui Pantelimon Nicolae Halippa, anul nașterii 1883, de săvârșirea crimei, prevăzută de art. 54–4. 54–6 par. I și 54–11, Cod Penal al Republicii Socialiste Sovietice Ucrainene, și a condamnat pe Halippa Pantelimon Nicolae, pe baza art. 54–6 par. I, Cod Penal al R.S.S.U., la lagăr de corecție și muncă pe termen de 25 de ani, fără pierdere de drepturi și fără confiscarea averii.

Extrasul conform cu originalul.

Secretarul Tribunalului Militar (semnătură indescifrabilă).

Arhivele Naționale, București, Fond Pan Halippa (2126), dosar 549/1965, f. 6

Nr. 10

Istoricul Alexandru Boldur despre condamnarea lui Pan Halippa de către autoritățile sovietice

M-am convins că pe ruși nu-i interesau istoricii, scriitorii etc., ci numai oamenii politici. După cum sunt informat, numai două persoane au suferit condamnări din partea Sovietelor: dl Pan Halippa și preotul Vasile Țepordei. Însă pentru primul s-a găsit un alt punct de acuzare: legătura cu transnistrenii. Al doilea a fost condamnat pentru cuzismul său, echivalat

www.dacoromanica.ro

cu fascism. Nu cunosc nici un exemplu de alte persoane, socotite a fi de cetățenie română, care ar fi fost condamnate de Soviete. Pan Halippa a fost predat Sovietelor de către autoritățile românești după un anumit proces-verbal. Halippa nu voia să-l semneze, dar până la urmă l-a semnat, fiind asigurat de ai noştri că aşa e mai bine, deoarece în baza acestui proces-verbal, mai târziu, va fi cerut de autoritățile române. Ca urmare, a fost judecat la Chişinău şi condamnat pentru trădare, fiindcă a prezidat un congres al transnistrenilor ținut la Chişinău. La proces au fost ascultate două femei în calitate de martore. După condamnare a fost trimis pentru mai mulți ani într-un lagăr din Siberia, unde toți deținuții puteau citi ziarele sovietice. Odată i s-a dat însărcinarea să curețe un „WC"; s-a distins ca un sanitar de prima clasă. Faima lui a mers departe, fiind trimis cu brigada sa să curețe „WC"-uri în alte lagăre. După 8 ani s-a întors la București. Atunci mi-a povestit amănunțit cele ce am relatat mai sus. La început, a trăit în mare mizerie, într-un subsol de pe strada Muzelor.

Dar şi în privința oamenilor politici, ruşii nu erau prea consecvenți, ceea ce se poate dovedi în cazul lui Pantelimon Erhan, care a luat parte la Unirea Basarabiei cu România şi a fost un fel de prim-ministru al Basarabiei. Totuşi, n-a avut neplăceri din partea ruşilor. Aceasta demonstrează că Sovietele n-au avut o linie de conduită în acțiunea lor de represiune împotriva românilor. E adevărat că Erhan, de frica unor persecuții, s-a înscris în partidul comunist român. Însă după trei ani a fost scos din partid pe motivul că „a fost greşit încadrat".

În definitiv, până în prezent nu pot înțelege ce fel de politică au adoptat ruşii față de oamenii politici din România. Nu am putut defini linia lor de conduită.

Publicat după: Alexandru V. Boldur, *Memorii. Viața mea. Lumini şi umbre*. Bucureşti, 2006, Editura „Albatros Corporation", p. 271

Nr. 11

***Aprilie 1964.* Din declarația „Cu privire la poziția Partidului Muncitoresc Român în problemele mişcării comuniste şi muncitoreşti internaționale", adoptată la Plenara lărgită a Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român**

(...) Îndelungata istorie a mişcării comuniste demonstrează la ce rezultate negative duce nerespectarea normelor juste ale relațiilor dintre partide, bazate pe elaborarea colectivă a hotărârilor, pe independența şi egalitatea în drepturi a fiecărui partid, pe neamestecul în treburile interne ale altor partide.

Încă în ultima perioadă de existență a Cominternului devenise clar că rezolvarea problemelor mişcării muncitoreşti, dintr-o țară sau alta, de către un centru internațional nu mai corespundea stadiului de dezvoltare a mişcării comuniste şi muncitoreşti mondiale. Metodele greşite, amestectul în treburile interne ale partidelor comuniste au mers până la înlăturarea şi schimbarea unor cadre din conducerea de partid şi chiar a unor comitete centrale în întregul lor, la impunerea din afară a unor conducători, la reprimarea unor cadre valoroase de conducere din diferite partide, la blamarea şi chiar dizolvarea unor partide comuniste.

Partidul nostru a trecut şi el, în acea perioadă, prin grele încercări. Amestecul în treburile sale interne a adus daune din cele mai serioase liniei partidului, politicii sale de cadre şi muncii organizatorice, legăturilor partidului cu masele.

Practicile generate de cultul personalității în cadrul Cominternului s-au făcut simțite şi în Biroul Informativ. După formarea sistemului mondial socialist, aceste practici s-au extins şi asupra relațiilor dintre state, ceea ce a sporit gravitatea consecințelor lor. În 1948, s-a trecut la condamnarea şi excluderea din Biroul Informativ şi din comunitatea statelor socialiste a Partidului Comunist din Iugoslavia şi a Iugoslaviei, țară care construieşte socialismul. În unele țări socialiste au avut loc numeroase excluderi din partid, arestări, procese şi reprimarea multor cadre de conducere de partid şi de stat. Reabilitarea acestora a fost posibilă numai după ce Congresul al XX-lea al P.C.U.S. a dezvăluit şi criticat cultul personalității şi practicile pe care acesta le-a generat.

Partidul nostru a considerat justă analiza critică făcută de Congresul al XX-lea al P.C.U.S. cultului personalității, dând o înaltă apreciere acestei

www.dacoromanica.ro

analize, cât şi sublinierii de către congres a necesităţii de a se aplica cu cea mai mare consecvenţă normele leniniste în viaţa de partid şi în mişcarea comunistă mondială.

Aceste concluzii partidul nostru le consideră de mare actualitate în condiţiile divergenţelor ascuţite existente astăzi în mişcarea comunistă, când ar putea să apară pericolul reeditării metodelor şi practicilor generate de cultul personalităţii.

Întreaga experienţă a mişcării comuniste arată ce rol hotărâtor are aplicarea normelor leniniste în activitatea partidelor şi în relaţiile dintre ele, precum şi dintre ţările socialiste.

Respectarea strictă a principiului potrivit căruia toate partidele marxist-leniniste sunt egale în drepturi, a neamestecului în treburile interne ale altor partide, a dreptului exclusiv al fiecărui partid de a-şi rezolva problemele politice şi organizatorice, de a-şi desemna conducerea, de a-şi orienta membrii asupra problemelor politicii interne şi internaţionale reprezintă condiţia esenţială pentru soluţionarea justă a problemelor divergente, ca şi a oricăror probleme pe care le ridică lupta lor comună.

Raportul şi dispozitivul forţelor de clasă, dintr-o ţară sau alta, deplasările de forţe şi evoluţia stării de spirit a maselor, particularităţile condiţiilor politice interne şi internaţionale ale unei ţări nu pot fi de nimeni cunoscute mai temeinic şi mai profund decât de partidul comunist din ţara respectivă. Este dreptul exclusiv al fiecărui partid de a-şi elabora, de sine stătător, linia politică, obiectivele concrete, căile şi metodele atingerii acestora, aplicând creator adevărurile generale ale marxism-leninismului şi concluziile pe care le desprinde din studierea atentă a experienţei celorlalte partide comuniste şi muncitoreşti.

Nu există şi nu poate exista un partid părinte şi un partid fiu, partide superioare şi partide subordonate, dar există marea familie a partidelor comuniste şi muncitoreşti egale în drepturi; niciun partid nu are şi nu poate avea un loc privilegiat, nu poate impune altor partide linia şi părerile sale. Fiecare partid îşi aduce contribuţia la dezvoltarea tezaurului comun al învăţăturii marxist-leniniste, la îmbogăţirea formelor şi metodelor practice ale luptei revoluţionare pentru cucerirea puterii şi construirea societăţii socialiste.

În dezbaterea şi confruntarea punctelor de vedere deosebite privind probleme ale luptei revoluţionare sau ale construcţiei socialiste niciun partid nu trebuie să eticheteze partidul frăţesc cu care este în divergenţă de păreri ca fiind antimarxist, antileninist.

Considerăm nejustă practica de a se folosi, în documente de partid, în materiale de presă şi radio, în întâlniri din cadrul organizaţiilor internaţionale ş.a. aprecieri, acuzaţii şi calificative jignitoare la adresa partidelor frăţeşti şi a conducerii lor, de a se prelucra în mod neprietenesc şi deformat în rândurile partidului sau în mase poziţia altor partide, de a se condamna la congresele sau în hotărârile unui partid punctul de vedere şi poziţia altor partide comuniste.

Niciunui partid nu-i este îngăduit a trece peste capul conducerii de partid dintr-o ţară sau alta, şi cu atât mai mult nu-i este îngăduit a face apeluri la înlăturarea sau schimbarea conducerii unui partid. Aprecierile şi manifestările lipsite de respect faţă de un partid comunist şi de conducerea acestuia pot fi interpretate pe drept cuvânt de lipsă de respect faţă de clasa muncitoare, de poporul care acordă încredere partidului şi conducerii partidului comunist din ţara sa, iar aceasta agravează şi mai mult relaţiile între partide, între statele socialiste, afectează prietenia popoarelor respective.

Publicat după: *Declaraţie cu privire la poziţia Partidului Muncitoresc Român în problemele mişcării comuniste şi muncitoreşti internaţionale adoptată de Plenara lărgită a C.C. al P.M.R. din aprilie 1964*, Bucureşti, Editura Politică, 1964, p. 52–56

Nr. 12

***21 ianuarie 1967, Bucureşti*. Relatarea istoricului Alexandru Boldur despre adunarea unui grup de basarabeni, în casa lui Pan Halippa din Bucureşti, la care s-a elaborat memoriul cu prilejul Unirii Principatelor de la 1859**

O ADUNARE LA PAN HALIPPA

În ziua de 21 ianuarie 1967 am participat la o mică adunare în casa lui P. Halippa. Mai erau la dânsul E. Sinicliu, A. Moraru, Gh. Pântea, N. Smochină, Gh. Panişca şi Ştiopul.

www.dacoromanica.ro

P. Halippa ne-a propus să redactăm un memoriu comun cu ocazia Unirii Principatelor, folosind în el chestiunea Basarabiei.

E. Sinicliu, care în general s-a arătat linguşitor faţă de Halippa, sperând probabil că acesta va mai juca un rol în viitor, s-a asociat la ideea lui.

Eu am adus la cunoştinţa adunării că am prezentat Comitetului Central încă la 24 iunie 1966 un memoriu intitulat „Chestiunea Basarabiei şi a Bucovinei de Nord în cadrul cuceririlor ţariste şi sovietice", pe care l-am adresat secretarului general al partidului, N. Ceauşescu. Am expus pe scurt şi conţinutul memoriului meu, care cuprinde 132 de pagini. Totuşi, n-am primit nici un răspuns din partea Comitetului Central. În cursul anilor, am prezentat şase memorii acestui for superior şi numai la două din ele am primit răspuns: prima dată, în cazul greşelilor pe care le-am constatat în vol. II al *Tratatului de Istoria României*, şi a doua oară, când am propus reorganizarea ştiinţei istorice şi înfiinţarea unei societăţi şi a revistei „Tribuna istoriei române".

În concluzie, am opinat că nici propunerea dlui Halippa nu va căpăta răspuns, în tot cazul, am refuzat să iau parte la o acţiune colectivă şi am propus ca dl Halippa să prezinte memoriul său personal.

Dl Gh. Pântea a refuzat categoric să ia parte la o acţiune comună, spunând că s-a săturat de arpacaşul din închisoare şi că la Craiova a fost şi bătut. A povestit că la Institutul de Istorie din Bucureşti a lucrat la redactarea impresiilor sale despre conferinţa ruso-română din 1924 şi la întocmirea unui memoriu privind desfăşurarea revoluţiei ruse sau aşa ceva. Poziţia lui N. Smochină era clară. Dl Panişca a lăsat chestiunea la aprecierea adunării. Dl Ştiopul a vorbit frumos, aducând la cunoştinţa celor prezenţi unele informaţii cu privire la starea lucrurilor în Basarabia.

În sfârşit, adunarea a luat hotărârea ca dl Halippa să-şi prezinte memoriul personal, dar pentru a-l redacta m-a ales pe mine şi pe dl Panişca. Trebuia să ne adunăm din nou după-masă.

Memoriul lui Halippa nu mi-a plăcut deloc. Când la ora 6 d.a. am venit la dânsul, l-am rugat să-mi dea o coală de hârtie ca să scriu aşa cum înţeleg eu această chestiune. M-am aşezat la masă şi într-un sfert de oră am prezentat proiectul meu. A fost recunoscut ca bun, deşi am observat că dlui Halippa nu i-a prea plăcut că am abandonat memoriul său în întregime. La proiectul meu s-au făcut două retuşuri: în primul rând, am uitat să spun că D[omnia] sa se adresează Comitetului Central ca fost

preşedinte al Sfatului Ţării şi, în al doilea rând, s-a obiectat că nu e nevoie să se vorbească de Bucovina de Nord. Textul astfel completat este următorul:

Tovarăşe Secretar General,

În ziua de 24 ianuarie, ziua Unirii Principatelor Române, care a fost o urmare a revoluţiei din 1848 şi care vestea ideea Unirii tuturor românilor, subsemnatul Pantelimon Halippa, fost preşedinte al Sfatului Ţării din Basarabia, domiciliat în Bucureşti, str. Alexandru Donici nr. 32, vă felicit din toată inima cu această mare sărbătoare naţională. Totodată, îmi permit să vă reamintesc că, tot în ziua de 24 ianuarie 1918, Sfatul Ţării din Basarabia, conform principiului autodeterminării popoarelor, proclamat de revoluţia rusă, a votat independenţa Basarabiei în unanimitate, cu asentimentul tuturor minorităţilor conlocuitoare.

Pe calea autodeterminării au păşit şi alte republici din cuprinsul Rusiei vechi: Finlanda, Republicile Baltice, Polonia, Ucraina, Georgia etc.

Iar cu două luni mai târziu, la 27 martie 1918, a fost votată Unirea Basarabiei cu România. Trebuie să recunoaştem că Unirea a fost o chestiune internă a Republicii Basarabene independente.

Deşi clasicii marxism-leninismului – Marx, Engels, Lenin – au recunoscut că răpirea Basarabiei de către ruşi a fost un jaf, o urmare a întrebuinţării forţei în raporturile internaţionale, Basarabia şi astăzi este dezlipită de România, contrar principiului sacru al dreptăţii.

Având în vedere că România, ca şi U.R.S.S., este o ţară socialistă, care se îndreaptă spre comunism, sper, în concordanţă cu suflarea românească de pretutindeni, că Partidul Comunist Român, în frunte cu Dvs., va realiza la timpul oportun unirea Moldovei de răsărit cu România.

Noi, românii basarabeni, ne punem toată nădejdea că, în sfârşit, românii din Moldova de răsărit se vor uni cu fraţii lor de dincoace de Prut.

(semnătura)

La ora 8, am plecat.

Nu sunt sigur că după plecarea mea textul acesta n-a fost supus revizuirii din partea lui Halippa.

www.dacoromanica.ro

Printre altele, D[omnia] sa a afirmat că dacă interesele Basarabiei ar cere şi ar fi solicitat, el ar putea să se înscrie în partidul comunist. Acesta era sensul spuselor lui: din motive de utilitate, nu în principiu! Atitudinea lui m-a frapat. Dar repede i-am ghicit substratul: visa să devină ministru. Fost şi viitor ministru!

Publicat după: Alexandru V. Boldur, *Memorii. Viaţa mea. Lumini şi umbre*. Bucureşti, 2006, Editura „Albatros Corporation", p. 318–321

Nr. 13

23 ianuarie 1967, Bucureşti. **Memoriu adresat lui Nicolae Ceauşescu, secretar general al Partidului Comunist Român, în care Pan Halippa îşi exprimă speranţa că Partidul Comunist Român, în frunte cu conducătorul său, va realiza, la timpul oportun, unirea Moldovei de Răsărit cu România**

Tovarăşe Secretar General,

În ziua de 24 ianuarie, ziua Unirii Principatelor Române, care a fost urmarea revoluţiei româneşti din 1848 şi care vestea ideea Unirii tuturor românilor, subsemnatul Pantelimon Halippa, fost preşedinte al Sfatului Ţării din Basarabia, domiciliat în Bucureşti, str. Alexandru Donici, 32, raionul 1 Mai, vă felicit din toată inima cu ocazia acestei mari sărbători naţionale.

Totodată, îmi permit să vă reamintesc că tot în ziua de 24 ianuarie 1918, Sfatul Ţării din Basarabia, conform principiului autodeterminării popoarelor, proclamat de revoluţia rusă, a votat independenţa Basarabiei în unanimitate, cu asentimentul tuturor minorităţilor conlocuitoare.

Pe cale de autodeterminare au păşit şi alte republici din cuprinsul Rusiei vechi: Finlanda, Republicile Baltice, Polonia, Ucraina, Georgia etc.

Iar cu 2 luni mai târziu, la 27 martie 1918, a fost votată Unirea Basarabiei cu România. Trebuie să recunoaştem că Unirea a fost o chestiune internă a Republicii Basarabene independente.

Cu toate că clasicii marxism-leninismului – Marx, Engels şi Lenin – au recunoscut că răpirea Basarabiei de către ruşi a fost un jaf, o urmare

a forţei în raporturile internaţionale, Basarabia şi astăzi este dezlipită de România, contrar principiului sacru al dreptăţii.

Având în vedere că România, ca şi U.R.S.S., este o ţară socialistă care se îndreaptă spre comunism, sper, în concordanţă cu toată suflarea românească de pretutindeni, că Partidul Comunist Român în frunte cu D-voastră va realiza la timpul oportun Unirea Moldovei de Răsărit cu România.

Noi, românii basarabeni, ne punem toată nădejdea că în sfârşit românii din Moldova de Răsărit se vor uni cu fraţii lor de dincoace de Prut.

Cu distinsă consideraţie,

ss *Pan Halippa*

23 ianuarie 1967

Tovarăşului Nicolae Ceauşescu,
Secretar General al Partidului Comunist Român

Arhivele Naţionale, Bucureşti, Fond Pan Halippa (2126), dosar 552/1967–1971, f. 7–8

Nr. 14

24 ianuarie 1967, Bucureşti. **Telegramă prin care Pan Halippa solicită întrevedere cu Nicolae Ceauşescu, secretar general al Partidului Comunist Român, în cadrul căreia să fie discutată problema raporturilor dintre România şi Republica Moldovenească**

Tovarăşe Secretar General,

Subsemnatul Pan Halippa, domiciliat în Bucureşti, strada Alecu Donici, nr. 32, raionul 1 Mai, Vă rog să binevoiţi a-mi acorda o audienţă, spre a Vă expune o problemă importantă privitoare la raporturile culturale şi de vecinătate cu Republica Moldovenească.

Am avut intenţiunea să discut această problemă cu regretatul Gheorghe Gheorghiu-Dej, solicitându-i o audienţă. Mi s-a cerut să expun problema în scris, ceea ce am şi făcut.

www.dacoromanica.ro

Audiența n-a avut însă loc, din cauza stării sănătății a mult regretatului conducător al partidului şi statului.

Sunt unul din puținii reprezentanți ai generației Unirii tuturor românilor din 1918, rămas încă în viață şi la vârsta mea de peste 83 de ani mă simt obligat să slujesc problema raporturilor dintre România şi Republica Moldovenească.

Binevoiți a-mi acorda audiența solicitată pentru a Vă expune problema şi a Vă prezenta un memoriu.

Cu stimă,
ss *Pan Halippa*

Tovarăşului Nicolae Ceauşescu,
Secretar General al C.C. al P.C.R.

Arhivele Naționale, București, Fond Pan Halippa (2126),
dosar 552/1967–1971, f. 26

Nr. 15

***10–13 februarie 1967, Bucureşti*. Rezumatul problemelor abordate de Pan Halippa, fost preşedinte al Sfatului Țării, în cadrul audienței la Ion Popescu-Puțuri, director al Institutului de Studii Istorice şi Social-Politice de pe lângă Comitetul Centrul al P.C.R. şi al revistei „Anale de istorie"**

Audiența dlui Pan Halippa, fost președinte al „Sfatului Țării" din Basarabia, la tovarăşul Ion Popescu-Puțuri – directorul revistei „Analele de Istorie" a Institutului de Istorie a Partidului Comunist Român, de pe lângă Comitetul Central al P.C.R.

La 10-II-1967

Am solicitat, la îndemnul dlui Pan Halippa, o audiență scurtă, la tov. Ion Popescu-Puțuri – prin tov. dir. adjunct Augustin Deac.

La 11-II-1967

Mi s-a telefonat de la tov. director că audiența a fost fixată pentru luni – 13-II-1967, ora 19.

La 12-II-1967

Basarabenii fruntaşi, adunați la dl Pan Halippa acasă, au examinat problemele care pot fi puse şi discutate la audiența de a doua zi, precum:

1. Problema deportărilor de români basarabeni, pentru a goli Basarabia de români.

2. Problema schimburilor culturale cu românii basarabeni, care peste Prut înseamnă 3 500 000 suflete.

3. Problema schimburilor culturale cu U.R.S.S.

4. Problema valorilor culturale basarabene, refugiate în R.S.R. şi dreptul lor de a scrie şi contribui la consolidarea patriei, lămurirea ideii naționale şi a unității poporului român.

5. Datoria Statului şi a tuturor românilor de a nu lăsa sacrificați trei milioane şi jumătate de români, care au dat valori spirituale excepționale şi au ajutat efectiv material mica Românie, când era la impas şi dezastru militar – în martie 1918.

La 13-II-1967, orele 19.00

Dl Pan Halippa, însoțit de Adrian Brudariu au fost introduşi în cabinetul tov. Ion Popescu-Puțuri.

Tov. I. Popescu-Puțuri l-a primit pe tov. Pan Halippa cu întreaga curtoazie diplomatică, acordându-i toată atenția ce se cuvenea reprezentantului, în viață, a Basarabiei şi Sfatului Țării.

Dl Pan Halippa a susținut toate revendicările propuse în şedința basarabenilor din 12-II-1967 cu multă convingere şi elan, arătând şi situația delicată în care se găsesc basarabenii din R.S.R., solicitând sprijinul conducerii statului şi al Partidului Comunist Român, pentru acordarea drepturilor umane şi cetățeneşti, ce se cuvin unor fii ai neamului, care nu pot renunța la naționalitatea lor şi nici la dreptul lor la viață.

Pentru susținerea drepturilor românilor basarabeni de peste Prut, dl Pan Halippa a prezentat tov. Ion Popescu-Puțuri două memorii şi o copie de pe telegrama dată, la 24 ianuarie 1967, tov. Nicolae Ceauşescu, Secretarul General al C.C. al P.C.R.

Tov. Ion Popescu-Puțuri a răspuns:

1. În chestia Basarabiei şi a tuturor românilor aflători peste granițele actuale ale R.S.R., Partidul Comunist Român stă pe baza principiilor

www.dacoromanica.ro

leniniste enunțate de marele Lenin, adică principiul autodeterminării tuturor popoarelor, principiu acceptat de toată lumea.

2. P.C.R. şi noi toţi suntem de părere că naţiunea nu se dizolvă în socialism, ci din contră – se întăreşte, după cum a susţinut şi Stalin şi după cum se şi vede.

Notă: Vezi Declaraţia lui N.D. Cocea, în 1947, la Timişoara.

3. Cele 100 de partide comuniste din lume, care au îmbrăţişat principiul *autodeterminării popoarelor,* vor hotărî şi determina aplicarea în fapt a acestui principiu, faţă de toate popoarele lumii şi de către toţi factorii *mari sau mici*, conducători de state, care nu-l aplică încă. Până la urmă, vor trebui să-l aplice. Nu după principiile burgheze ale zonelor de influenţă sau de compensaţii teritoriale, va fi rezolvată şi problema Basarabiei precum şi a tuturor românilor de peste hotarele noastre actuale.

4. Hruşciov a încercat adeseori să ne provoace şi să ne atragă în cursă, ca să pretindem noi restituirea Basarabiei şi independenţei totale a Republicii Moldoveneşti, spre a putea el justifica o intervenţie armată la noi, precum au făcut-o în Ungaria la 20-X-1956 şi să ne acuze pe noi de revizionism şi *deviaţionism*. Noi, cu înţelepciune, n-am căzut în această cursă.

5. Noi ştim cum se comportă şi cu popoarele din U.R.S.S. Fac imperialism – nu comunism, – ba chiar şovinism.

6. Ei au încercat să ne învrăjbească şi să ne izoleze de toţi vecinii noştri – sârbi, bulgari, unguri, cehi, polonezi. Nu au reuşit.

7. Noi i-am povăţuit să nu ne învrăjbească cu chinezii, ci să traducă în fapt principiile promovate chiar de ei: coexistenţa paşnică, independenţa popoarelor şi neamestecul în treburile interne ale altui stat.

8. Cunoaştem şi ştim cum falsifică presa lor şi istoricii lor politica, istoria Basarabiei şi a noastră.

Partidul, prin tov. Nicolae Ceauşescu, le-a răspuns prin Adunarea de la Suceava şi Putna, unde sute de mii de români – în costume naţionale tradiţionale – au mărturisit etnicismul nostru românesc milenar, unde Ştefan cel Mare a zidit biserici şi mănăstiri, pe care le-am pus azi în lumina istoriei mondiale.

9. Noi suntem în contra regionalismului politic şi pentru circulaţia tuturor valorilor, pentru selecţionarea lor, şi utilizarea lor pretutindeni în ţară – fără discriminări. La Bucureşti avem primari din Timişoara şi din

Ardeal. Vremea *feudelor electorale* a trecut; orice român poate reprezenta orice colţ de ţară. Un oltean poate reprezenta Moldova, şi invers.

Interesele colective primează – nu cele individuale.

Respectăm caracteristicile fiecărei regiuni.

10. Muncitorii şi Partidul Comunist Român au reuşit să păstreze statul român şi graniţele lui de azi. Dacă erau partide burgheze, până acum eram sfârtecaţi şi îmbucăţiţi, căci Anglia şi Rusia nu voiau o Românie puternică, ci un teritoriu de compensaţii capitaliste şi exploatare a bogăţiilor noastre naţionale.

Să fim bucuroşi că acest partid e tare şi că ne-am lămurit la vreme.

11. Planul lui Valev, prin care tindeau să ne împartă şi să ne distrugă ţara şi unitatea naţională, ne-a deschis ochii definitiv; asupra tendinţelor şi aprehensiunilor lor – Costin Murgescu, pus de Partid, le-a dat o replică zdrobitoare.

Avem pentru toate sectoarele economiei naţionale şi ale vieţii culturale, sociale şi naţionale, câte un Costin Murgescu.

12. Noi lucrăm conform principiului democraţiei de grup. Analizăm cu temeinicie orice problemă, o chibzuim serios; după ce am luat o hotărâre – o executăm, căci toţi suntem solidari, pe toate problemele. *Continuitatea este asigurată*.

13. Sovieticii ne-au sabotat, nelivrându-ne materiile prime de care avem nevoie pentru industria noastră, şi la care eram obligaţi prin contracte, căci nu doreau întărirea noastră economică şi voiau să ne exploateze – fiind mereu tributarii lor.

Nu au reuşit, căci noi am căutat şi găsit alte debuşeuri de import şi export şi industria noastră merge bine şi e căutată, căci devine din ce în ce la înălţimea vechilor state industrializate.

14. Luca şi Pauker, puşi la cale de sovietici ne-au făcut mari greutăţi, voiau, pe lângă altele, – ca partidele burgheze – să continue conducerea statului, ca, din greşelile lor să iasă distrugerea ţării noastre, din care să profite sovieticii.

15. Noi facem politica instinctului naţional, politica poporului, care are un instinct milenar de conservare, care l-a scos de atâtea ori la liman – din bezna istoriei sale tragice şi l-au scos din impas.

16. Tov. Nic[olae] Ceauşescu a trasat drumul: *Istoria aşa cum a fost*. Aşa trebuie scrisă. Numai adevărul. Cu meritele fiecărui om politic,

www.dacoromanica.ro

care în epoca sa a jucat un rol important şi decisiv. Călinescu, Duca, Argetoianu etc.

17. Am avut rezistențe la editarea vieții lui Titulescu; am fost acuzați că am editat pe N. Iorga; avem rezistențe cu dr. N. Lupu etc., dar le-am învins pe toate.

18. Maniu nu a fost trădător, cum l-au făcut alții. Are meritele lui cu care a intrat în istorie.

19. Toate lucrurile la vremea lor. Nu ne lăsăm intimidați, provocați.

20. La noi se citeşte, nu se vorbeşte. Vorba te fură şi e greu s-o dregi.

21. Noi suntem la acest Institut, *un institut de studii şi documentare*, iar nu de editură. Nu toate studiile noastre văd lumina tiparului, ci toate la vremea lor, căci încă duşmanii ne pândesc.

22. Bunii patrioți să scrie faptele istorice la care au participat efectiv, să scrie adevărul din epoca lor, contribuția lor la faptele istorice, servind astfel țara.

23. Să nu se supere dacă nu toate pot fi *azi* publicate, căci publicarea unora poate face rău azi țării. Să ia exemplu de la Romain Rolland, care a dispus ca după 20 de ani de la moartea lui să i se publice memoriile. Sunt fapte care nu pot fi azi date la iveală, dar bunii patrioți să lase memoriile şi amintirile istorice la *Academie*, pentru că posteritatea va pomeni aşa cum se cuvine faptele la care au participat. Institutul nostru nu face concurență Academiei. Noi lucrăm politic şi expeditiv; ei lucrează ştiințific, dar mai încet.

24. Noi, comuniştii, am salvat pe mulți burghezi, în epoca de ocupație şi opresiune, când chiar noi am fost sortiți lichidării. Am salvat pe Ralea, Ghelmegeanu, Ionaşcu etc. Ei, azi, ne-au făcut servicii şi îi utilizăm unde e nevoie. Bulgarii, cehii, polonezii – şi-au lichidat burghezia.

25. Mai sunt, din păcate, oameni răi şi răzbunători. Un preot ni-l denunță pe alt preot – fost legionar, cerând să-l dăm afară. Noi nu facem răzbunări. Invidia şi răutatea e greu să le scoți din sufletele mici.

26. Pretindem cetățenilor de altă naționalitate, cărora le-am acordat drepturi egale cu românii băştinaşi, să fie leali şi solidari cu țara în care au văzut lumina ochilor şi în care se hrănesc, împreună cu familiile lor pe pământul nostru.

Sunt unii care privesc pieziş peste granițe. Rău fac.

27. R.S.R. se bucură azi de un prestigiu mare peste granițe, în toată lumea, aşa cum nu l-a avut niciodată. Suntem cunoscuți în toată lumea. Nu se mai scrie Bucureşti – Bulgaria sau Ungaria, ci România.

Împărați şi regi vin din toată lumea să ne viziteze şi nu se ruşinează.

28. Deportările sovietice de români basarabeni le fac rău lor; pe noi nu ne sperie, căci vor fi aduşi toți înapoi. Noi, *schimb de populație nu facem*. Nu plebiscitul burghez rezolvă chestia celor 3 milioane şi jumătate de români de peste Prut, ci – principiul autodeterminării, care s-a efectuat în Basarabia şi Ardeal de popor, care a hotărât – şi nu Tratatele.

29. În Republica Moldovenească de peste Prut – care-i românească, ei au fost nevoiți să scrie despre clasicii români – Alecsandri, Eminescu, Creangă etc. Ni se cer cărți româneşti, le trimitem, iar ei ni le trimit pe ale lor.

30. La întrebarea dlui Adrian Brudariu – despre veteranii din 1916 – răspunde: veteranii din 1916–1918 vor fi puşi la loc de cinste – împreună cu veteranii din 1944–1945 – din războiul antifascist.

31. Lupta armatei române contra Germaniei hitleriste a scurtat războiul cu 6 luni, în care timp Hitler ar fi avut *bomba atomică*, iar soarta lumii ar fi fost alta sub dictatul german mondial. Noi românii, întorcând frontul, am salvat civilizația europeană şi mondială. Valoarea armatei române este recunoscută de toate țările. Am pus pe generalii noştri să facă mărturisiri, care ilustrează binele ce l-am făcut omenirii şi popoarelor care vor să se elibereze de sub cătuşele exploatării capitaliste.

32. Chestia cu Antonescu este opera lui Luca şi Pauker.

33. Carol al II-lea, fărâmițând partidele, a distrus țara, a ruinat-o, i-a scăzut moralitatea – prăbuşind statul. După 23 August (1944) – vraişte am găsit. Avem o ladă de memorii lăsate de Argetoianu, foarte interesante. Le vom publica.

34. Suntem foarte bine informați de ceea ce se petrece în țară, dar şi în străinătate, şi suntem pregătiți pentru toate. Dar, la vremea lor.

35. Noi, azi, luptăm pentru *calitate*, epoca cantității s-a încheiat şi înlocuim pe cei incapabili, promovând valorile oriunde le găsim.

36. Legătura economică cu Germania de Vest ne-a întărit. Ați citit răspunsul nostru *tare*, contra celor ce ne-au atacat. Nu ne lăsăm intimidați – nici amenințați, ci mergem înainte.

www.dacoromanica.ro

37. La întrebarea dlui Adrian Brudariu – dacă avem secție basarabeană, – răspundem: „Nu avem o atare secție, ci istorici care se ocupă de problemele basarabene. Ierarhia urgențelor: Ardealul e pe primul plan – azi”.

38. Dl Halippa spune că, acum câteva zile, cu ocazia înmormântării lui Ion Buzdugan – fost secretar al Sfatului Țării – a ținut un panegiric vehement, împreună cu Gherman Pântea, în care arătau că Basarabia a fost smulsă prin violență armată şi că Basarabia trebuie să revină României.

Eu îl întreb pe dl Halippa: „V-a deranjat cineva?”

Partidul nu se poate aventura în acțiuni dăunătoare țării.

39. Ați văzut filmul „Dacii”? Să vă duceți să-l vedeți şi veți cunoaşte punctul de vedere al țării.

Miracolul istoric al poporului român a fost descris într-o carte de un mare istoric american, ceea ce înseamnă că ei sunt în curent cu problemele noastre de viață.

40. Englezii, în 1918, şi ruşii ar fi vrut să fim bătuți, ca să nu avem dreptul de beligeranți. Şi Clemenceau era de aceeaşi părere. Suntem în posesia unor documente zdrobitoare – engleze. Am participat şi eu la Conferința celor 800 de istorici, la Budapesta, cu Kan.

41. La istoria falsificată de Roller şi de sovietici am răspuns cu demnitate şi demonstrații la fața locului: Alba Iulia, Sibiu, Oradea, Cluj, Craiova, Iaşi, Suceava, Piatra Neamț etc. – reconstituind cu poporul împreună epoca lui Mihai Viteazul, Ştefan cel Mare, Tudor Vladimirescu etc.

42. Avem convingerea că românii – oriunde se vor afla – îşi vor păstra limba şi naționalitatea şi că nu vor putea fi asimilați sau înstrăinați de tulpina neamului nostru. Dovadă: românii din America, macedonenii, românii din Crimeea, Siberia; şi cea mai vie dovadă e că sute de ani de stăpânire austro-ungară nu au izbutit să înăbuşe limba şi existența poporului român în Ardeal.

43. Pentru dezgroparea monumentelor istorice milenare cheltuim miliarde. Străinii vin şi vizitează: Voroneț, Sucevița, Moldovița etc.; mai recent am scos din ruine o mănăstire de la Strehaia.

Ați văzut Muzeul de Istorie al P.C.R., de la Şosea? Vedeți acolo harta Moldovei lui Ştefan cel Mare – cu cetățile Hotin, Soroca, Cetatea Albă etc.

44. Când, la Iaşi, în 1940, eram arestat, bătut şi cu unghiile de la picioare scoase de legionari, pe când eram în fundul unei pivnițe aruncat spre a muri, un comisar a venit şi mi-a spus: „Mâine vei fi împuşcat. Spune-mi, înainte de moarte, ce părere ai de Basarabia şi Transnistria?”. Această convingere o am şi azi.

45. Noi, de la ruşi, nu am învățat nimic. Noi le-am dat lor multe valori spirituale, pe când erau vasali tătarilor. Ştefan cel Mare al nostru i-a ajutat să se elibereze; pe când ei erau un stat mic moscovit, noi eram stâlp al Europei de Răsărit.

46. Bismarck i-a spus lui Ion Brătianu, bătrânul: „Să nu vă războiți cu ruşii”. Noi nu ne războim, ci pe cale tovărăşească dorim să rezolvăm problemele noastre cu ei.

47. Mai sunt unii care se lasă ispitiți, ca pe vremuri, de turci, austrieci şi ruşi. Nu fac bine. Să se adreseze cu încredere Partidului Comunist Român.

48. Vom ajuta pe toți românii, care se află în situație precară.

49. La propunerea dlor Pan Halippa şi Brudariu – cu privire la utilizarea capacității istorice a dlui Smochină, vom lua măsuri în consecință şi îl vom ajuta să scrie aici istoria, nu la Muntele Athos, căci la Athos acum sunt alții.

50. Să uităm cu toții suferințele trecute. Țara – mai presus de orice!

51. La întrebarea dlui A. Brudariu – în legătură cu „Dicționarul Înțelepciunii” de 6 500 de cuvinte, a prof. Teofil Simenschi, vă rog să-mi lăsați scrisoarea sa, şi-i dau un sfat: să caute pe un tânăr, care i-a fost elev sau prieten, să-l inițieze în tainele lucrării, ca să poată face serviciul de alergătură la editură. Noi îl vom susține, dar repet: noi nu suntem editură, ci Institut de studii.

52. Ca să închei:

Vă rugăm pe toți bunii români de pretutindeni să participați activ la reconstituirea faptelor istorice – „Aşa cum au fost”. Avem nevoie de colaborarea dumneavoastră şi la vreme veți putea contribui şi colabora direct. Vremurile s-au schimbat. *Nu trebuie nimeni să se mai teamă azi în R.S.R., dacă spune adevărul*.

În politica externă, agitațiile ne fac rău, căci adesea sunt provocatori, ca să facem greşeli, spre a fi atacați.

www.dacoromanica.ro

Orice problemă o analizăm adânc în colectivele noastre şi, după ce am găsit formula mai bună, pornim la treabă.

Noi editǎm acum *Istoria Presei* – în 12 volume, care este tancul nostru. Am ajuns la 1907. Continuăm cu ceea ce e caracteristic. Repet: regionalismul politic e o catastrofă națională. Eu nu fac oltenism, ci românism. Orice român poate vorbi pentru Basarabia, Moldova, Ardeal, Banat, Dobrogea, Oltenia, Muntenia – care toate sunt una şi indivizibilă.

Fapte mai multe – vorbe mai puține.

Nu uitați că am fost cu toții sub stăpânire străină şi toți am suferit, dar să uităm suferințele şi să contribuim fiecare din colțul nostru, cu ce putem, pentru menținerea şi întărirea țării şi a Statului nostru.

La orele 21.30 audiența a luat sfârşit.

Conducându-ne cu amabilitate, până la uşă, ne-a spus că, oricând avem chestiuni importante, ne stă la dispoziție.

Pentru conformitate,
Avocat, dr. în drept – Adrian C. Brudariu

ss *Adrian C. Brudariu*

Arhivele Naționale, Bucureşti, Fond Nicolae Nitreanu (2467),
dosar 27, p. 140–148

Nr. 16

13 februarie 1967, Bucureşti. **Memoriu depus de Pan Halippa la Consiliul de Stat în problema relațiilor culturale şi de vecinătate între românii din dreapta şi stânga Prutului şi perspectiva acestor raporturi**

Mențiune scrisă de mână:
Depus la 13.II.1967, orele 19–21[30]

Tovarăşe Secretar General,

Problema raporturilor culturale şi de vecinătate între românii din dreapta şi din stânga Prutului, pe care am ținut s-o discut în audiență, are un trecut şi o tradiție.

În secolul al XIX-lea mulți români basarabeni şi transnistreni au trecut Prutul şi s-au stabilit în România, pentru ca să scape de regimul despotic țarist din Rusia. Unii din aceştia au jucat şi un rol de propagandişti ai ideilor socialiste şi revoluționare, ca Zamfir Arbore, Neculai Zubcu-Codreanu, Gheorghe Dobrogeanu-Gherea, Axente Frunză, Constantin Stere şi alții. După prima revoluție rusească din 1905, numărul românilor din Moldova de Răsărit, veniți în România la studii universitare, a sporit mult. Unii din aceştia, după terminarea studiilor sau după a doua revoluție rusească, din 1917, s-au întors în Basarabia şi au jucat un rol în viața culturală şi politică a moldovenilor din stânga Prutului. Un rol mare în viața românească au avut doi români basarabeni: Bogdan-Petriceicu Hasdeu, prin munca lui în domeniul ştiinței istorice şi filologice şi în arta scrisului, şi Vasile Stroescu, prin înființarea şi susținerea de numeroase şcoli româneşti în Ardeal şi în vechea Românie.

Şi ceea ce au făcut românii din stânga Prutului, venind în România, au făcut şi cei din dreapta Prutului, trecând în Basarabia şi în Transnistria Moldovenească. Ar fi de ajuns să ne aducem aminte că Neculai Iorga a călătorit prin ținuturile dintre Prut şi Nistru în anul 1905 şi a descris ceea ce a văzut în cele mai frumoase pagini de literatură turistică, iar Teodor Burada a făcut acelaşi lucru în ținuturile Transnistriei. Să nu uităm că cele mai poetice dar şi adevărate pagini despre Basarabia românească le-a scris marele Mihail Sadoveanu, care a cercetat această provincie în lung şi în lat de atâtea ori şi a scris frumoasa carte „Pe drumuri basarabene". Iar cele mai mândre cântece şi coruri pentru întreaga românime le-a scris basarabeanul Gavriil Muzicescu, stabilit în România. Să nu uităm de basarabeanul Alecu Russo, care a scris „Cântarea României", nici de vizitele teatrale româneşti în Chişinău şi alte centre basarabene şi chiar la Odesa; nici de studenții români la studiile teologice din Kiev, Moscova şi Petersburg; nici de libera pătrundere a cărților şi presei româneşti în Basarabia; nici de schimbul de corespondență între Neculai Iorga şi Bogdan-Petriceicu Hasdeu cu cei din Basarabia – ca istoricul şi arhivistul basarabean Ioan Halippa şi alții. De asemenea, colaborarea lui Alexis Nour şi a subsemnatului la revista „Viața Românească" şi la ziarele din Bucureşti.

Toate acestea au avut loc pe vremea țarismului şi a regimului vechi din România, când şi mocanii ardeleni pătrundeau cu oile lor până la Bug şi mai ales în Bugeacul basarabean.

www.dacoromanica.ro

Iar după Unirea Basarabiei din 27 martie 1918, raporturile între România veche şi Basarabia au fost nu numai intense, dar au creat legături fireşti, care se cer să fie satisfăcute şi astăzi, spre folosul reciproc al ambelor republici româneşti, despărţite numai de apa Prutului. Oamenii n-au numai legături de familie, dar şi de credinţă politică, împărtăşind aceeaşi doctrină marxist-leninistă, şi au nevoie să se ajute în chip reciproc, aşa cum a preconizat Vladimir Ilici Lenin în conversaţia pe care am avut-o în vara anului 1917, şi când a dat clasica formulă: „Procedaţi cum vă dictează conştiinţa naţională şi interesul politic". Această conştiinţă şi (acest) interes dictează şi astăzi românilor de pe ambele maluri ale Prutului să se cunoască, să se ajute şi să lucreze pentru pace şi progres în domeniul cultural, economic şi social.

Fără să discutăm în detaliu problema raporturilor dintre R.S.R. şi R.S.S.M., s-ar cere:

- colaborarea între Academia R.S.R. şi Academia din R.S.S.M.;
- un contact strâns între Uniunea Scriitorilor din R.S.R. şi cea din R.S.S.M.;
- un schimb de profesori şi lectori între R.S.R. şi R.S.S.M.;
- o colaborare între presa din R.S.R. şi cea din R.S.S.M.;
- o conlucrare între Radioul şi Televiziunea din R.S.R. şi R.S.S.M.;
- un schimb de studenţi între R.S.R. şi R.S.S.M.;
- un concurs de sportivi între republicile româneşti;
- vizite reciproce de reprezentanţe teatrale şi artistice.

Şi, cum problema acestor raporturi trebuie tratată în legătură cu condiţiile politice, existente între R.S.R. şi U.R.S.S., cer voie să ataşez la acest memoriu câteva acte, din care să se vadă evoluţia faptelor, care trebuie să ne preocupe când vrem să slujim cauza românească. Această preocupare nu este nouă pentru noi românii. De pe vremea domniilor lui Vasile Lupu în Moldova şi a lui Constantin Brâncoveanu în Muntenia, dar mai ales de pe vremea împăratului Petru cel Mare al Rusiei, noi am dat ruşilor oameni mari de cultură, din care numim numai câteva personalităţi: Mihail Voloşanin, ministru de externe şi organizatorul acestui minister pe timpul lui Aleksei Mihailovici; Neculai Milescu Spătaru, venit în Rusia la îndemnul celui de mai sus; Petru Movilă, organizatorul ştiinţei teologico-filosofice a Rusiei, care a pus bazele religiei ortodoxe de acolo; Dimitrie Cantemir, domnitorul Moldovei, cel mai învăţat om al timpului

său; Antioh Cantemir, fiul celui de mai sus, părintele satirei ruseşti şi ambasador la Paris şi Londra; Bantîş-Kamenski, profesor de istorie, care a scris cea mai de valoare operă istorică asupra Ucrainei şi care a organizat în acelaşi timp Arhivele ruseşti; Dănilă Apostol, hatmanul Ucrainei libere, care a proiectat introducerea legii româneşti în Ucraina, lege care era mai liberală decât cea de la faţa locului; Herescu, profesor universitar la Moscova, fondatorul teatrului rusesc şi al acelei universităţi; Grădescu, arhitect, colaboratorul ducelui de Richelieu la fondarea Odesei, unde un Cantacuzino traducea din limba franceză (în) româneşte pentru moldovenii dintre Nistru şi Bug etc., etc. Şi lucrul acesta se făcea pentru raporturi bune culturale şi de vecinătate între Rusia şi Principatele Române. De ce nu s-ar putea face astfel de legături culturale şi de vecinătate între românii din dreapta şi din stânga Prutului?

Personal m-am pus la dispoziţia Institutului de Studii Istorice şi Social-Politice de pe lângă C.C. al P.C.R. şi aş fi foarte bucuros să-mi pun cunoştinţele mele la dispoziţia şi altor foruri ale Republicii Socialiste România.

ss *Pan Halippa*

Anexez următoarele documente:

1. Memoriul depus la Institutul de Studii Istorice şi Social-Politice;
2. Tratative şi discuţii diplomatice în chestia Basarabiei;
3. Memoriul tov. Ghiţă Popp către Gheorghiu-Dej;
4. Memoriul lui Ion Pelivan;
5. Adresa din anul 1945 către Etherige, trimisul special al Guvernului S.U.A.;
6. Un steguleţ negru în Basarabia anului 1912 de Gheorghe Druţă;
7. Notă;
8. Memoriul românilor transnistreni.

Arhivele Naţionale, Bucureşti, Fond Pan Halippa (2126),
dosar 552/1967–1971, f. 22–25

www.dacoromanica.ro

Nr. 17

***13 februarie 1967, Bucureşti*. Memoriu referitor la situaţia românilor din U.R.S.S., elaborat de Nichita Smochină şi depus de Pan Halippa, în cadrul întrevederii avute cu Ion Popescu-Puţuri, director al Institutului de Studii Istorice şi Social-Politice de pe lângă Comitetul Central al P.C.R. şi al revistei „Anale de istorie"**

Menţiune scrisă de mână:
Depus la 13.II.1967, orele 19–21[30]

MEMORIU CU PRIVIRE LA ROMÂNII DIN U.R.S.S.

Existenţa românilor pe teritoriul azi supus jurisdicţiei U.R.S.S. este recunoscută chiar de către conducerea sovietică, concretizându-se prin recunoaşterea statului unional numit *Republica Moldovenească*.

Datele statistice sovietice arată că aici se află o masă compactă de români, la care se adaugă şi ceilalţi în afara graniţelor Republicii Moldoveneşti, chiar din imediata vecinătate (numeroase localităţi moldoveneşti, care făceau parte din Republica Autonomă Moldovenească cu capitala la Balta, azi vărsate Ucrainei, românii de peste Bug, care înainte erau formaţi în raioane moldoveneşti, cu presa lor, cei din Bucovina, din Slovacia, care sub cehoslovaci făceau armata la noi în ţară, cele 28 de comune din judeţul Dorohoi, ceilalţi, răspândiţi prin Siberia, Caucaz etc.).

În felul acesta, pe harta europeană există două state române: Republica Socialistă România şi R.S.S. Moldovenească, ambele aflate în acelaşi sistem social-economico-politic, vecine.

Istoric. În urma războaielor ruso-turce, la anul 1740, Rusia îşi extinde teritoriul său – în drum spre marea caldă – până la Bug. Trimisul Moldovei cu acela al Moscovei fixează frontiera dintre cele două state de-a lungul Bugului până la mare.

La anul 1792, în urma păcii de la Iaşi, Rusia ajunge în graniţă la Nistru, înghiţind regiunea dintre Nistru şi Bug, pentru ca peste 20 de ani să ajungă la Prut, ocupând jumătate din Moldova, căreia îi dă numele de *oblastia Basarabiei*. Rusia însă a recunoscut că aceste teritorii istorice şi etnice sunt româneşti. Ca dovadă, s-a lăsat dreptul locuitorilor băştinaşi ca între Nistru şi Bug, apoi Nistru şi Prut, să se administreze şi să se judece după legile existente în Moldova, rămasă neocupată de dânşii.

Dar au formulat teoria că există două neamuri cu totul diferite: *neamul românesc şi neamul moldovenesc*, pentru a dovedi drepturile lor de stăpânire. Această teorie susţine că „…întreaga moştenire culturală a norodului moldovenesc din veacurile trecute trebuie să aparţină în măsură egală atât moldovenilor R.S.S. Moldoveneşti, cât şi norodului român, partea componentă a căruia o alcătuiesc moldovenii de peste Prut…"; deci, „toată bogăţia culturală, creată de norodul moldovenesc în trecut, este *şi moldovenească, şi românească*". (*Literatura sovietică moldovenească*, p. 326.)

În sprijinul acestei teorii ruşii aduc argumente istorice, lingvistice şi chiar fiziologice (moldovenii sunt mai blonzi, cu ochii albaştri), pentru a dovedi că la origine sunt slavi românizaţi, iar românii – neolatini. Pe baza acestei concepţii ei îşi întemeiază dreptul de a stăpâni Republica Moldovenească, la care adaugă şi argumentul istoric: această provincie a fost luată de la turci în urma războaielor, când nu era format statul român, fără a ţine însă seama că Principatul Moldovei era un stat de sine stătător sub ocrotirea Imperiului Otoman, în schimbul unui tribut; că, pe baza drepturilor încheiate între Imperiul Otoman şi Principatele Române, acestea din urmă (Moldova şi Muntenia) îşi păstrau drepturile de a face război şi de a încheia pace (Alexandru I însă intenţiona în planurile sale expansioniste să ocupe ambele principate). Dar la încheierea păcii din 1812, contrar principiului de drept internaţional, Principatul Moldovei nici n-a fost invitat să ia parte, deci nu a fost consultat dacă acceptă sau nu să i se răpească cea mai bogată şi însemnată parte din trupul său. Astfel, ne aflăm în faţa încheierii unei păci viciate şi nelegale.

Din nefericire, această teorie cuprinde întreaga Moldovă până în Carpaţi şi Milcov.

Drepturile formulate de ruşi n-au nici o bază legală. Însuşi Karl Marx, fondatorul marxismului, a luat atitudine justă, răsturnând, pe bună dreptate, argumentele ruseşti. Iar V.I. Lenin, în operele sale (vol. XVI, 1936, p. 437, 442, ed. rusă) dovedeşte că moldovenii, adică românii din Rusia, care sunt o naţiune românească, sunt superiori ruşilor în cultură, bucurându-se de dreptul de autodeterminare şi separare de statul rus. Această teorie este tratată şi de specialiştii străini. Astfel, profesorul de limbi romanice de la Universitatea din Amsterdam, dr. Valkhoff, într-un

www.dacoromanica.ro

studiu detailat, în care reproduce şi harta Republicii Moldoveneşti (după revista „Moldova Nouă") din 1940, intitulat: *Roemenen buiten hün Grenzen* (apărut în „Overgedrukt uit het tijdschrift van het koninkijk nederl. Aardrijkskundie Genootschap", 2-e Serie, deel LVII, 1940 2, Z.250), arată că amândouă maluri ale Nistrului au fost ale Daciei, apoi ale românilor, *iar azi sunt locuite de români, nu de moldoveni*, regiune pe care autorul olandez o numeşte „Romania Transtyrana".

În alt studiu foarte documentat (bazat pe ultimele date române şi sovietice etc.) intitulat *Rumänische Sprache und Literatur in Bessarabien und Transnistrien*, semnat de Klaus Heitmann, specialist de seamă în limbile romanice, apărut în revista cu renume mondial „Zeitschrift für Romanische Philologie", 1965 (Tübingen), combate aceeaşi teorie sovietică şi demonstrează că moldovenii şi românii sunt un singur şi acelaşi neam, o singură naţiune, acelaşi popor. Menţionăm că autorul analizează problema şi a moldovenilor din afara graniţelor Republicii Moldoveneşti, din cuprinsul Uniunii Sovietice.

Dar, cu toate aceste argumente, locuitorii Republicii Moldoveneşti sunt educaţi şi crescuţi în spiritul de mai sus. Vitregiţi de istorie, ei n-au luat parte la actul Unirii celor două principate române şi au păstrat mai departe numirea de *moldovan*. Despărţiţi de fraţii lor români, ei cred uşor argumentele formulate de ruşi şi se pot considera o naţiune aparte. De aceea este absolut necesar ca să se pună problema lămuririi acestor situaţii pur şi simplu ridicole, dar de o importanţă capitală, întrucât ies din cadrul intern al unui stat şi încalcă interesele vitale ale unui alt stat naţional şi independent. Această problemă poate fi ridicată ca o problemă ştiinţifică de către institutele noastre în drept. În felul acesta, ar duce la lămurirea definitivă a românilor aflaţi sub jurisdicţia statului sovietic. Odată ridicată, ea ar putea fi pusă spre rezolvarea unei comisii de specialişti, pentru a fi adoptată în mod oficial, de către Uniunea Sovietică. Nu poate exista un filolog, un etnograf, un lingvist, un istoric sau orice om de ştiinţă care să admită existenţa a două neamuri: român şi moldovean. Tăcerea noastră însă în această privinţă este exploatată de către ruşi, iar în faţa străinătăţii poate fi admisă drept valabilă. Guvernanţii sovietici au mers până acolo încât au condamnat pe aceia care au susţinut că nu există deosebire între moldovean şi român, *sub învinuirea de românizare a celor dintâi*.

Lupta moldovenilor localnici. Problema rezolvării acestei situaţii se impune cu atât mai mult, cu cât înşişi moldovenii de acolo luptă pentru

independenţa totală a Republicii Moldoveneşti şi încadrarea ei eventuală în sânul O.N.U.-ului, după modelul altor state, mai mici ca teritoriu şi ca populaţie. În această luptă a lor, pentru care au căzut mereu jertfe, ei se bazează pe dispoziţiile Constituţiei Uniunii Sovietice, care dă dreptul republicilor unionale la separarea totală. De aceea este absolut necesar să se ştie în mod oficial că sunt români şi că scopul lor trebuie să fie convieţuirea la un loc cu R.S. România. Pe lângă aceasta, recunoaşterea oficială de către ruşi că moldovenii sunt români, aşa cum sunt, ar da dreptul statului român să-şi spună cuvântul pentru apărarea lor în mod oficial, căci este greu ca să se intervină spre salvarea vieţii unui frate, atunci când el este negat ca legitim.

Depopularea ţinutului. Fără îndoială că statul român cunoaşte acţiunea dusă de sovietici pentru depopularea românilor din teritoriile lor băştinaşe, despre care presa străină spune: *„Űber moldauische Enklaven in Sibirien, dem Fernen Osten, der Kirgisichen und der Kasachischen S.S.R." („Cu privire la enclavele moldoveneşti din Siberia, Orientul Îndepărtat, R.S.S. Kirghiză şi R.S.S. Kazahă"* – trad. ns.) (Klaus Heitmann, *op. cit.*). Autorităţile locale îndeamnă mereu pe „moldoveni" să se înscrie *benevol*, pentru (a emigra în aceste regiuni – lipsă în text). Aceasta dovedeşte că masa compactă de români din Republica Moldovenească poate constitui un pericol pentru stăpânirea acestui teritoriu în cazul unui eventual *referendum*.

Românii aflaţi în prezent sub jurisdicţia sovietică niciodată n-au avut dreptul de a se exprima liber cu cine vor să fie, decât numai o parte din ei, în anul 1917, când ruşii într-adevăr, în timpul Revoluţiei din 1917, au avut o viaţă de stat mai mult sau mai puţin liberă, iar Sfatul Ţării – organ legal ales de suflarea românească – a făcut alipirea la România şi când moldovenii au spus că fac parte din acelaşi neam.

Socotim că problema aceasta poate fi rezolvată în cadrul înţelegerii tovărăşeşti, care trebuie să existe între statele respective.

Din cele de mai sus deducem următoarele:

1. Problema existenţei a două neamuri: *moldovenesc şi român* este o problemă politică, nu ştiinţifică; dar trebuie răsturnată.

2. În scopul denaţionalizării, multe teritorii din Republica Moldovenească sunt trecute la Ucraina, iar localităţi numeroase sunt lipsite de şcoli româneşti (moldoveneşti). Ca exemplu citǎm: Tiraspolul, fosta capitală, nu are nici o şcoală primară [moldovenească], deşi este un centru

www.dacoromanica.ro

românesc; Chişinăul, ni se spune, nu are nici o şcoală medie moldovenească. Satul moldovenesc Manzâri, din sudul Basarabiei, care până mai odinioară făcea parte din Republica Moldovenească, astăzi este trecut la oblastia Odesa, schimbându-i-se şi numele în *Lesnoe*. Numeroase colhozuri moldoveneşti poartă titluri ruseşti.

3. În faţa acestei situaţii unii moldoveni sunt nevoiţi să-şi dea copiii la şcolile ruseşti, întrucât limba moldovenească este fără viitor. În România nu pot veni, iar cu limba rusă îşi pot găsi un plasament mai uşor şi mai rentabil.

4. Rărirea populaţiei româneşti şi înlocuirea ei cu elemente străine, cărora li se creează anumite avantaje, pe de o parte, şi acordarea, într-o măsură oarecare, a unui regim mai blând pentru locuitorii băştinaşi urmăreşte atragerea elementelor locale în sfera de influenţă rusească.

5. Întărirea oraşelor cu elemente ruse şi interzicerea, în acelaşi timp, localnicilor de a se stabili la oraşe, precum şi dislocarea elementelor româneşti autohtone, fruntaşe, prin numirea lor în teritoriile din cuprinsul Uniunii Sovietice, chiar în condiţii mai avantajoase, urmăreşte înstrăinarea oraşelor.

6. Interzicerea abonamentelor la presa română, ca de exemplu la programul de radio-televiziune etc., urmăreşte împiedicarea oricărui contact al localnicilor cu semenii lor din ţară.

7. Interzicerea elementului românesc de a studia în România, chiar sub formă de schimb de experienţă, din teama redeşteptării sale naţionale.

În faţa acestor măsuri propunem, pe cale paşnică, de bună vecinătate şi de înţelegere reciprocă, următoarele:

1. Înfiinţarea unor posturi puternice de televiziune, care să permită spectatorilor de acolo să vadă televiziunea noastră cu toate frumuseţile neamului şi să ne audă graiul măcar pe calea undelor. Posturile noastre sunt mult mai frumoase, mai atrăgătoare şi merg de-a dreptul la inimă. Este de ajuns să citäm recentul *Dialog* la distanţă între regiunile Argeş şi Suceava.

2. În conferinţele noastre de la radio să nu se uite de a accentua din când în când că moldovenii şi românii sunt acelaşi neam, avându-se în vedere că localnicii ascultă emisiunile posturilor noastre.

3. Schimb de trupe de dansatori, artişti etc., precum şi de filme.

4. Înlesnirea pătrunderii presei din Republica Moldovenească la noi

şi a presei din R.S. România în Republica Moldovenească. La Academia noastră nu se află toate publicaţiile din Republica Moldovenească.

5. Lămurirea opiniei publice române şi străine asupra acestei probleme de interes vital pentru existenţa neamului nostru, prin publicaţii în ziare şi reviste. Într-adevăr, aceasta din urmă este o chestiune spinoasă şi poate da naştere la neînţelegeri şi nemulţumiri. Ea însă poate figura în presa străină, fără a se aduce vreo supărare, şi poate fi ridicată de specialişti notorii în problema dată.

ss *Nichita Smochină*,
fost preşedinte al Zemstvei judeţene Tiraspol,
fost deputat în Rada (Parlamentul) Ucraineană,
fost Membru de onoare al Academiei Române

Arhivele Naţionale, Bucureşti, Fond Pan Halippa (2126),
dosar 552/1967–1971, f. 15–21

Nr. 18

***13 februarie 1967, Bucureşti*. Tabloul problemelor şi întrebărilor pregătite de Pan Halippa pentru audienţa la Ion Popescu-Puţuri, director al Institutului de Studii Istorice şi Social-Politice de pe lângă Comitetul Central al P.C.R. şi al revistei „Anale de istorie”**

Audienţa din 13 februarie 1967

1. Scopul: orientarea justă în situaţia de azi.
2. Cu ce am putea servi cauza românească noi, moldovenii din Răsărit?
3. Se pune problema încetării unei preocupări cu privire la Moldova de Răsărit?
4. De ce ar fi uitat Karl Marx?
5. De ce ar fi uitat Lenin?
6. De ce Sfatul Ţării n-ar fi bun, iar Sovietul din Petrograd din 1917–1918 a fost bun?

www.dacoromanica.ro

7. De ce ruşii cer plebiscit, dacă ei au ocupat Basarabia în 1812, în 1878, în 1940 şi în 1944 fără nici un plebiscit?

8. De ce ruşii recurg la dreptul istoric faţă de Basarabia şi etnic faţă de Bucovina?

9. Sunt moldovenii a 10-a naţiune română?

10. Ce spun academiile din Franţa, Rusia etc.?

11. De ce noi tăcem în chestia aceasta, iar moscoviţii se agită mereu şi înşeală lumea?

12. Este Ucraina o realitate?

13. De ce Hruşciov, care cerea în 1964 o conferinţă mondială pentru soluţionarea paşnică a problemelor teritoriale, să fie uitat?

14. De ce să fie uitată declaraţia lui Gheorghiu-Dej din aprilie 1964 despre independenţa şi suveranitatea naţională? Nu suntem noi liberi şi independenţi?

15. De ce să uităm tratativele lui Ciotori cu Litvinov la Copenhaga în 1920?

16. De ce Basarabia să fie jertfită pentru greşelile lui Goga, Gigurtu, din 1938?

17. Propunerea lui Ostrovski şi Lavrentiev din 1938–1940.

18. Trebuie să ţinem la interesele Moscovei mai mult decât la România?

19. Să nu folosim prilejul Chinei pentru cauza noastră?

20. Să ne mulţumim numai cu ceea ce ne cere Moscova?

21. Să nu avem măcar raporturi culturale cu Moldova de Răsărit?

22. Pentru problema Ardealului trebuie consultat Ghiţă Popp.

23. Pentru Transnistria – Nichita Smochină.

24. Pentru problemele ucrainene – Vasile Bilivski.

25. Dacă ceilalţi recomandaţi de mine au fost consultaţi: Erhan, Pântea, Boldur, Buzdugan etc.?

Arhivele Naţionale, Bucureşti, Fond Pan Halippa (2126),
dosar 552/1967/71, f. 1–3

Nr. 19

***24 iunie 1967, Bucureşti.* Din scrisoarea lui Pan Halippa către Anton Crihan**

Scumpe prieten,

Am aflat de la Nicolae[1] adresa D-tale şi m-am emoţionat aşa de mult de salutul neaşteptat, că mi-a venit dorul să-ţi scriu deîndată. Noi aici ne ocupăm de vechile probleme şi căutăm să servim cu documente şi informaţii pe toţi care ne cer. Avem şi simpatia generală, dar în public ne-am manifestat numai cu tristul prilej al morţii lui Buzdugan şi a Iuliei Bujoreanu. Am intenţionat să-l comemorăm pe Vasile Stroescu, dar am fost siliţi să amânăm...

Din generaţia noastră au rămas puţini şi cei mai mulţi trăiesc greu şi îşi aşteaptă moartea ca o izbăvire...

Publicat după: „Revistă de istorie a Moldovei”, nr. 1, 1994,
Chişinău, Editura „Ştiinţa”, p. 63

[1] Probabil, e vorba de Nicolae Suruceanu, fost deputat în Sfatul Ţării, cel mai bun prieten al lui Anton Crihan.

Nr. 20

***3 decembrie 1967, Bucureşti.* Relatarea istoricului Alexandru Boldur despre convorbirea avută cu Pan Halippa cu privire la participarea basarabenilor la eventuala şedinţă festivă a Academiei Române dedicată Unirii Principatelor (24 ianuarie 1859) şi la înfiinţarea unui institut de studiere a istoriei Basarabiei**

DOUĂ PROPUNERI RESPINSE

La 3 decembrie 1967 am fost la P. Halippa, în urma invitaţiei pe care mi-a adresat-o la telefon. De data aceasta, l-am găsit singur.

www.dacoromanica.ro

Două chestiuni îl interesau.

Prima: întrucât se apropie ziua de 24 ianuarie, cum cred eu: n-ar fi bine oare să luăm cuvântul în şedinţa festivă organizată eventual de Academie? I-am răspuns că nu sunt dispus să iau cuvântul la o şedinţă a Academiei, deoarece în ceea ce priveşte componenţa ei în domeniul ştiinţelor umanitare, o cunosc foarte bine şi nu o preţuiesc. În ceea ce priveşte cuvântarea sa, e treaba lui.

A doua chestiune: vrea să devină un om învăţat şi pentru aceasta n-ar fi bine să înfiinţăm un mic Institut de Istorie la dânsul acasă? Mi-a venit să râd, dar m-am abţinut, întrebând: şi cine să facă parte din acest institut? Mi-a răspuns: *dumneata, Smochină, Gonţa*. Apoi a mai adăugat: *şi Theodor Holban.* Am înţeles că a discutat deja cu acesta din urmă. I-am răspuns că eu n-am nevoie de un asemenea institut şi cred că nici Gonţa. Fiecare din noi are probleme de care se interesează şi fiecare lucrează pe cont propriu.

I-am recomandat să compună poezii şi să-şi scrie amintirile. Mi-a spus că scrie memorii, însă el n-are lucruri interesante de povestit, deoarece a avut de-a face mai mult cu păturile inferioare ale poporului. Mi-am adus aminte de beţivanii din mahalalele Chişinăului, pe care se sprijinea el şi Dimitrie Bogos. „Bine, i-am spus eu: totuşi ai avut relaţii cu Maniu, Vaida, Mihalache. Poţi să-ţi aduci aminte de convorbiri importante avute cu ei (dacă le-a avut?) şi să le faci o caracterizare. Dar la institutul pe care îl preconizezi, eu nu mă bag."

Am plecat hotărât să nu mai pierd timpul în discuţii inutile şi ciudate cu Halippa.

Publicat după: Alexandru V. Boldur, *Memorii. Viaţa mea. Lumini şi umbre*. Bucureşti, 2006, Editura „Albatros Corporation", p. 323–324

Nr. 21

***1968.* Memoriu adresat de Pan Halippa conducerii Institutului de Studii Istorice şi Social-Politice de pe lângă Comitetul Central al Partidului Comunist Român, în care expune problema Basarabiei şi recomandă oameni de ştiinţă ale căror cunoştinţe şi materiale ar fi de mare folos la elaborarea unei lucrări despre provincia dintre Prut şi Nistru**

MEMORIU

Primind însărcinarea din partea Institutului de Studii Istorice şi Social-Politice de pe lângă C.C. al P.C.R. de a aduna material informativ şi documentar cu privire la Moldova de Răsărit, m-am pus pe lucru şi am prezentat Institutului cărţi şi documente, care au fost achiziţionate ca prezentând o valoare pentru studiul problemei basarabene.

În cursul muncii mele, am recomandat Institutului să angajeze la treaba aceasta şi alte persoane, ca Ion Buzdugan, fost secretar al Sfatului Ţării; Gheorghe Năstase, fost delegat la Conferinţa de Pace de la Paris în 1919–1920; Gheorghe Popp, fost delegat la Conferinţa de Armistiţiu de la Moscova din anul 1944; Sauciuc-Săveanu – reprezentant al Bucovinei; Onisifor Ghibu, publicist ardelean, care a făcut publicistică în Moldova de Răsărit în anii 1917–1918; Gherman Pântea, unul din organizatorii Congresului ostăşesc din vara anului 1917; Pantelimon Erhan, preşedintele Consiliului de Directori, şi apoi – de Miniştri ai Republicii Moldoveneşti din 1917–1918; Nichita Smochină, reprezentantul moldovenilor din Transnistria; Vasile Bilivski, ucrainean din Basarabia; Alexandru Boldur, profesor universitar de istorie şi autor de multe studii basarabene; Ion Pascu, autor al unei lucrări despre C. Stere (în manuscris); Theodor Holban, colaborator la Institutul de Istorie al Academiei R.S.R.; Tatiana Găluşcă, autoarea unui studiu de folclor basarabean; Valeriu Ciobanu, autor de studii literare basarabene; Anatolie Moraru şi Alexandru Văleanu, adunători de informaţii şi documente basarabene; Teodor Păduraru, cunoscător al chestiunilor bisericeşti basarabene; Leon Boga, fost director al Arhivelor Statului din Basarabia; Vasile Ghenzul, fost conducător al cooperaţiei basarabene; Sebastian Teodorescu, fost primar al Chişinăului

www.dacoromanica.ro

şi mare colecţionar de documente basarabene; Teodor Iacobescu, colecţionar de tăieturi din presă privind Basarabia; Vasile Harea, profesor universitar la Iaşi şi fost colaborator al presei din Basarabia din anii de până la şi de după revoluţie; Neculai Dunăreanu, scriitor şi autorul unei *Enciclopedii de figuri basarabene*, şi Gheorghe Cardaş, autorul *Antologiei scriitorilor basarabeni până şi după Unirea Basarabiei*.

Nu cunosc în ce măsură i-a folosit Institutul pe cei indicaţi mai sus. Personal, eu cred că problema Basarabiei trebuie tratată în conglăsuire cu ideile mari revoluţionare, care au triumfat în Rusia, după ce au fost propovăduite de Pestel, Herzen, Bakunin, Kropotkin, Plehanov, Maksim Gorki, Lenin şi alţii. Toţi aceşti scriitori au fost apostoli ai libertăţii poporului şi au cerut încetarea războaielor de expansiune şi sfârşitul politicii de rusificare. De altfel, toate partidele socialiste din Rusia aveau înscrise în programele lor eliberarea neamurilor alogene şi dreptul la libertate prin autodeterminare naţională. Acordarea autonomiei pentru Polonia, Ucraina, Bielorusia, Provinciile Baltice, Finlanda şi Caucaz; chiar în primul an al revoluţiei din 1917 era un început promiţător.

Noi – românii basarabeni – am avut formula, dată chiar de Vladimir Ilici Lenin: când i-am expus greutăţile, pe care avem să le întâmpinăm la naţionalizarea învăţământului, administraţiei şi justiţiei, dacă nu vom avea libertatea de a ne folosi de rezultatele muncii fraţilor noştri din România, deoarece noi am stat o sută de ani fără şcoală şi fără instituţii necesare culturii, marele revoluţionar şi om politic V.I. Lenin a spus: „Procedaţi cum vă dictează conştiinţa naţională şi interesul politic, dar faceţi-o prin Sfatul Ţării al Basarabiei".

Cu privire la Sfatul Ţării trebuie să spun că el s-a organizat după normele revoluţionare care domneau. După aceste norme se formaseră sfaturile populare din toată Rusia. De lucrul acesta m-am convins la Primul Congres al Sfaturilor din toată Rusia, care s-a ţinut la Petersburg (Petrograd) în vara anului 1917, unde am fost trimis ca delegat al Basarabiei împreună cu alţi colegi din provincia natală. Sfatul Ţării a avut reprezentanţi din partea organizaţiilor ostăşeşti, adunaţi la Chişinău în Congresul lor, ce a durat de la 20 până la 27 octombrie 1917 şi a proclamat autonomia Basarabiei, punând bazele Sfatului Ţării, care a condus destinele ţării până la Unirea Republicii Moldoveneşti cu România. Sfatul Ţării a avut reprezentanţii ţărănimii, aleşi la congresele judeţene, care s-au ţinut cu delegaţi de la adunările generale pe plăşi. Din partea organizaţiei

provinciale şi judeţene Sfatul Ţării a avut deputaţi ai zemstvelor. Partidele politice şi naţionalităţile de asemenea au avut deputaţii lor. Aşa cum a fost organizat Sfatul Ţării, el a fost recunoscut de toată lumea ca organ de conducere al Basarabiei. Autonomia republicii noastre a fost legiferată cu unanimitatea de voturi, pe ziua de 2 decembrie 1917. Iar când Rada Ucrainei vroia să se înţeleagă cu noi asupra problemei încorporării Basarabiei în Republica Samostiinică (independentă) Ucraineană, Sfatul Ţării a respins propunerea făcută şi a votat independenţa Republicii Democratice Moldoveneşti, alegând ziua de votare la 24 ianuarie 1918, subliniind actul său cu data Unirii Principatelor Române din 1859. Entuziasmul care a domnit şi votarea, cum s-a făcut, se pot vedea din procesele-verbale ale Sfatului Ţării. Totul s-a făcut cu consimţământul tuturor şi chiar chemarea armatei de pe Frontul român, care să menţie ordinea în dosul frontului, cu depozitele de alimentare şi cu căile de transport, s-a făcut de guvernul Republicii noastre cu aprobarea Sfatului Ţării.

Cu privire la felul cum şi-a îndeplinit datoria armata română, ar fi de dorit să se cerceteze arhivele militare şi să fie angajaţi să procure material informativ şi documentar acei militari care au fost în misiune şi mai sunt în viaţă. Eu personal ştiu că unităţile militare au fost prevenite să nu se amestece în treburile politice şi administrative ale Basarabiei şi armata şi-a făcut datoria sub controlul conducerii Frontului român, unde erau angajaţi reprezentanţii militari ai Franţei, Angliei şi Rusiei.

Votarea Unirii Republicii Basarabene cu România s-a făcut cu 86 voturi pro şi 3 contra şi câteva abţineri de la vot. Dar principiul socialist şi revoluţionar n-a fost zdruncinat de votul Sfatului Ţării, căci Partidul socialiştilor menşevici se pronunţase pentru autodeterminarea popoarelor încă din primăvara anului 1917, iar Partidul socialiştilor bolşevici, îndată după venirea la putere, la 27 octombrie 1917, s-a rostit chiar prin Vladimir Ilici Lenin, preşedintele guvernului şi primul-secretar al Partidului, pentru autodeterminare, până la despărţire, şi acest drept s-a înscris în Constituţia Republicii Sovietice Ruse.

În legătură cu votarea Unirii Basarabiei cu România s-a produs o agitaţie politică. Dar agitatorii erau oameni străini de Basarabia. Unii din ei părăsiseră Frontul român şi erau în trecere spre Rusia. Ei nu vroiau să ţie seamă de faptul că principiul de autodeterminare şi despărţire era pus în practică în Ucraina, în Bielorusia, în Caucaz şi Finlanda. Acestor străini li s-au ataşat şi moşierii Basarabiei, cari militaseră înainte vreme pentru

www.dacoromanica.ro

autocratismul țarist şi acum se agitau împotriva Sfatului Țării, care se declarase pentru exproprierea moşiilor şi împroprietărirea țăranilor.

Aceşti potrivnici ai Sfatului Țării un timp oarecare îşi puseseră nădejdea în armata română şi în guvernul regal de la Iaşi, în credința că regele şi armata vor ține cu ordinea veche. Dar când s-au convins că armata nu le întoarce moşiile, iar regele rămâne la condițiile fixate prin actul de Unire, au plecat la Odesa şi de acolo la Paris. Se cunoaşte câtă agitație au făcut oamenii aceştia la Paris; dar Conferința de pace de acolo, din 1919–1920, a ratificat Unirea Basarabiei cu România. Material informativ şi documentar în chestiunea aceasta se poate găsi în seria de broşuri, editate de conducătorul delegației basarabene la Conferință, răposatul Ion Pelivan, şi în operele d[octo]rului Petre Cazacu, profesorilor Ştefan Ciobanu, Ion Nistor şi Alexandru Boldur, pe care le-am prezentat Institutului.

În chestiunea tratativelor de pace de la Paris ar fi util să se ia contact cu fostul delegat la Conferință, profesorul universitar de la Iaşi Gheorghe Năstase, care a mai rămas în viață şi posedă material informativ şi ştie cum s-au comportat potrivnicii Unirii de alde Krupenski, Purişkevici, Schmidt şi Țîganko. Totodată, Gh[eorghe] Năstase este un geograf şi etnograf basarabean cu studii foarte bune în specialitatea lui şi în istorie şi statistică.

Un capitol special în problema basarabeană îl prezintă încercările guvernului Vaida-Voevod de a trata cu guvernul sovietic recunoaşterea formală şi politică a Unirii Basarabiei cu România. Cunosc din spusele lui Vaida că tratativele, pe care le-a purtat el la Londra cu Krasin şi, la Copenhaga, N. Ciotori cu Litvinov, găsise formula convenabilă, ca statul român să recunoască, – el cel dintâi, – guvernul sovietic şi în schimb acesta recunoştea Unirea Basarabiei cu România. Aceste tratative s-au purtat în 1920 şi, când urma să se iscălească actele de recunoaştere politică, guvernul lui Vaida a căzut de la putere, în urma intrigilor lui Ionel Brătianu. În chestia aceasta ar trebui să fie găsită lucrarea lui Viorel Tilea *Acțiunea diplomatică a dlui Vaida la Londra*, apărută în 1924, mai ales că V. Tilea l-a însoțit pe Vaida ca secretar de legație.

În problema conviețuirii paşnice între Rusia Sovietică şi România pe linia Nistrului ar fi fost de dorit o informație mai bogată din partea cunoscutului diplomat Victor Cădere. Stăruința în direcția aceasta este necesară şi pentru motivul că pe linia Nistrului s-au produs incursiuni la

Cetatea Albă, care au prilejuit „răscoala” de la Tatar-Bunar. Evenimentul s-a discutat şi în parlament, dar declarațiile ministrului Gheorghe Tătărăscu fireşte că n-au putut să pregătească raporturi mai normale între Rusia şi România, cum ar fi fost de dorit.

Problema definiției agresorului şi apoi apelul guvernului sovietic din decembrie 1964, adresat tuturor guvernelor, de a se convoca o conferință internațională, cu scopul de a se încheia un acord între toate statele pentru soluționarea diferendelor teritoriale dintre țări pe cale paşnică, prin tratative şi nu prin război, sunt chestiuni foarte importante, şi ele trebuie cunoscute bine, pentru ca să avem dreptul de a fi tratați cu atenția cuvenită şi, mai ales, în concordanță cu ideile socialiste şi umanitare, pe care să le vedem aplicate odată şi odată la hotarul de răsărit al României.

Problema hotarului de la răsărit al României pune chestia delimitării între noi şi ucraineni. Noi avem mulți români dincolo de Nistru, iar în Basarabia şi Bucovina este un număr oarecare de ucraineni. Poporul ucrainean este o realitate istorică şi etnografică. Academia de Ştiințe de la Petersburg a recunoscut încă de pe vremea țarului Nicolai al II-lea că ucrainenii vorbesc o limbă deosebită de cea rusească. Limba ucraineană nu-i un dialect al limbii ruseşti, deşi politicienii ruşi mereu le-au spus ucrainenilor „maloruşi”. La începutul revoluției din 1917 ucrainenii au fost cei dintâi care au căutat să-şi organizeze un stat al lor, şi Republica Ucrainei, sub conducerea marelui istoric Hruşevski şi apoi a lui Petliura şi Skoropadski, a existat câțiva ani, îndeplinind fapte politice de însemnătate istorică, precum încheierea păcii separate cu Germania şi înjghebarea raporturilor diplomatice cu România. Astăzi Ucraina este una din cele mai mari republici unionale din U.R.S.S., numărând o populație de 40 milioane de suflete şi având chiar şi un reprezentant cu dreptul de vot la O.N.U.

Pe noi, românii, problema ucraineană trebuie să ne preocupe pentru cazul când se vor discuta în forurile diplomatice internaționale drepturile noastre, ale românilor din răsărit şi ale ucrainenilor de pe teritoriul statului nostru. Eu personal recomand atenției Institutului pe Nichita Smochină şi Vasile Bilivski, care cunosc bine problema ucraineană şi ar putea să procure Institutului informații şi documente. N. Smochină este doctor în drept de la Paris, şi prin cercetarea documentelor slave de la Academia Română şi-a obținut titlul de membru de onoare al ei şi s-a făcut cunoscut prin studii de documente slave de pe vremea lui Ştefan cel Mare, făcându-şi

www.dacoromanica.ro

un nume în Rusia Sovietică, în Grecia, în Bulgaria şi în Iugoslavia. N. Smochină mai prezintă un interes deosebit pentru faptul că la Paris şi în țară la noi şi-a arătat dorul de a contribui la soluționarea problemei românilor transnistreni, precum concepuse lucrurile încă de pe vremea când era deputat în Rada Ucrainei şi preşedinte al Zemstvei din ținutul său natal, al Tiraspolului. În țară a editat revista „Moldova Nouă", în care s-ar găsi mult material informativ despre moldovenii de peste Nistru. Tot aşa de harnic în publicistică a fost şi Vasile Bilivski (elevul meu de la Şcoala Normală din Chişinău), care a editat un ziar în limba ucraineană. El este de orientație românească şi a fost şi conferențiar universitar de limba şi literatura ucraineană. Ambii ar trebui să fie tratați cu atenție din partea Institutului.

În legătură cu cele spuse mai sus, trebuie să comunic Institutului de Studii Istorice şi Social-Politice că pe vremuri cerusem audiență preşedintelui Gheorghe Gheorghiu-Dej, vrând să-i comunic că în trecut între Basarabia şi România existau legături culturale destul de frumoase, cu toate că politica țaristă urmărea rusificarea Basarabiei şi vroia să grăbească fenomenul de uitare între frații din dreapta şi din stânga Prutului. Au fost mai mulți români basarabeni care au plecat din provincia natală şi s-au stabilit în România. Unii din ei şi-au făcut studiile universitare aici şi au slujit ca element de legătură între frații despărțiți de apa Prutului. Ca rezultat, am avut frecvente vizite reciproce şi unii din românii basarabeni au jucat un rol şi în mişcarea socialistă din România. Apoi noi, românii basarabeni, am avut reprezentații teatrale în oraşele principale din provincie şi chiar la Odesa cu artişti din România. Din anul primei revoluții ruse din 1905–1906, numărul tinerilor români basarabeni care au venit în România la studii universitare a fost destul de mare. Eu unul de asemenea mi-am făcut studiile la Iaşi, şi după terminarea Universității m-am întors în Basarabia şi, împreună cu Neculai Alexandri, care şi el a stat câtăva vreme la Iaşi, am scos revista şi ziarul „Cuvânt moldovenesc", care au jucat un foarte mare rol în mişcarea revoluționară şi națională din Basarabia şi din Transnistria.

Audiența cerută n-a avut loc, din cauza stării de sănătate a mult regretatului Gheorghe Gheorghiu-Dej, dar problema basarabeană, aşa cum o înțeleg eu şi cum am expus-o mai sus, am discutat-o cu fostul preşedinte al Academiei R.S.R., cu preşedintele Uniunii Scriitorilor din R.S.R. şi cu secretarul Consiliului de Stat. Am făcut-o pentru motivul că problema

Basarabiei trebuie să preocupe atenția forurilor superioare ale statului şi națiunii. Problema trebuie tratată cu cunoaşterea tuturor laturilor şi amănuntelor, pentru ca să nu se mai producă greşeli, pe care le-am pomenit mai sus, când Ionel Brătianu a zădărnicit acțiunea diplomatică a lui Vaida, sau când, în preajma războiului al doilea mondial, Rusia Sovietică ne-a propus, prin ambasadorii săi Ostrovski şi Lavrentiev, ca noi să rămânem neutri în războiul pe care îl prepara Hitler, şi în schimb nouă ni se asigura recunoaşterea Unirii Basarabiei cu țara. Dacă la conducerea României ar fi fost pe atunci oameni, care să ție seamă de nevoile reale ale neamului şi ale Basarabiei româneşti, noi n-am fi ajuns la dictatul lui Stalin pentru părăsirea provinciei dintre Prut şi Nistru, din vara anului 1940.

O problemă importantă, ce urmează a fi studiată şi soluționată favorabil pentru cauza românească, este problema relațiilor culturale şi de altă natură dintre Republica Socialistă România şi Republica Socialistă Sovietică Moldovenească. Astăzi raporturile dintre cele două republici, despărțite numai de apa Prutului, sunt inexistente. Noi nu ştim ce fac frații noştri de peste Prut şi ei nu ştiu ce facem noi. Cunoaştem noi ce gândesc şi ce scriu în organele lor de publicitate românii basarabeni, sau cunosc ei ce gândim şi scriem noi, deşi limba folosită de noi şi de ei este aceeaşi? În spiritul învățăturilor lui Karl Marx şi Vladimir Lenin, ar trebui să existe între cele două republici relații cât mai strânse culturale şi de cunoaştere reciprocă.

Personal, sunt foarte mult stânjenit în munca mea de adunare a materialului informativ şi documentar pentru lucrarea începută de mine asupra publicațiilor româneşti din Basarabia şi Transnistria în timpul revoluției. Academia R.S.R. nu posedă revista şi gazeta „Cuvânt Moldovenesc", care au jucat un rol foarte mare în mişcarea revoluționară a moldovenilor din Basarabia şi Transnistria. Pentru ca să dobândesc aceste publicații nu am cui să mă adresez, relațiile culturale fiind inexistente între România şi Basarabia.

Ca încheiere, rog onor[ata] conducere a Institutului de Studii Istorice şi Social-Politice să mă ajute să-mi organizez munca de adunare a documentelor şi informațiilor printr-un secretar particular, pe care să-l pot trimite în locurile unde am indicații că se găseşte materialul necesar.

ss *Pan Halippa*

Arhivele Naționale, Bucureşti, Fond Pan Halippa (2126),
dosar 565/F.D., f. 1–10

www.dacoromanica.ro

Nr. 22

27 februarie 1968, Bucureşti. **Demers al unui grup de foşti deputaţi ai Sfatului Ţării care solicită conducerii Institutului de Studii Istorice şi Social-Politice de pe lângă Comitetul Central al P.C.R. convocarea unei întruniri la care să se reconstituie şedinţa Sfatului Ţării din 27 martie 1918**

Tovarăşe Director,

Subsemnaţii, foşti deputaţi în Sfatul Ţării al Basarabiei, cu respect vă spunem următoarele:

În ultimul timp, în presa din Basarabia în frunte cu ziarul „Moldova Socialistă" (nr. 40 din 16.II.1967 şi nr. 13 din 16.I.1968) – oficiosul C.C. şi al Guvernului R.S.S. Moldoveneşti – a apărut o serie de neadevăruri şi calomnii la adresa Sfatului Ţării, precum şi aprecieri jignitoare la adresa Republicii Socialiste România. În aceste publicaţii se falsifică adevărul istoric şi se susţine, în mod eronat, că Moldova de peste Prut este pământ rusesc, şi nu românesc[1].

Aducându-vă la cunoştinţă cele de mai sus, ne permitem a face o scurtă incursiune istorică în legătură cu lupta pentru libertate şi autodeterminare a poporului moldovenesc de dincolo de Prut.

În lupta revoluţionară a românilor din aceste ţinuturi, ei au fost alături de marele Lenin, care a dat sfaturi şi îndrumări concretizate şi în „Declaraţia drepturilor popoarelor din toată Rusia" (2 noiembrie 1917), în care se arăta la punctul 2: „Dreptul popoarelor din toată Rusia la autodeterminare, inclusiv până la despărţire şi formare de state independente".

Pe această bază şi prin voinţa liberă a poporului, la 21 noiembrie 1917, s-a constituit în Basarabia parlamentul local numit Sfatul Ţării, care

[1] În noiembrie 1967, autorităţile sovietice au marcat „semicentenarul Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie". Cu această ocazie, în februarie 1967, la Chişinău, s-a ţinut Plenara Comitetului Central al Partidului Comunist al Moldovei, reuniune a comuniştilor moldoveni la care s-au rostit un şir de neadevăruri şi calomnii la adresa Sfatului Ţării din anii 1917–1918. Aceleaşi falsuri jignitoare au fost reluate şi amplificate în şedinţa solemnă a Comitetului Central al Partidului Comunist al Moldovei şi a Consiliului de Miniştri al R.S.S. Moldoveneşti, din 14 ianuarie 1968, închinată împlinirii a 50 de ani de la instaurarea puterii sovietice în Moldova.

Materialele referitoare la aceste manifestări politice ale oficialităţilor moldovene sunt publicate în anexa volumului de faţă.

la 24 ianuarie 1918 a hotărât, cu unanimitate de voturi, proclamarea şi independenţa Republicii Moldoveneşti, iar la 27 martie 1918 a votat Unirea cu România – Patria-mamă, – de la care a fost răpită în anul 1812.

Aceste date istorice sunt însă denaturate de oficialitatea R.S.S. Moldoveneşti, inclusiv cea de la centru.

În consecinţă, vă rugăm să binevoiţi a ne aproba o cameră în localul Institutului dvs., sau unde veţi crede de cuviinţă, pentru a ne aduna, în ziua de 27 martie a.c., în prezenţa unui reprezentant al Dvs., spre a reconstitui conţinutul şedinţei istorice a Sfatului Ţării din 27 martie 1918, precum şi faptele mai importante petrecute pe durata fiinţării acestui parlament (21 noiembrie 1917–27 decembrie 1918).

Solicităm aceasta întrucât circulă zvonul că actele privitoare la activitatea Sfatului Ţării şi în special cele privitoare la Unirea Basarabiei cu România sunt înstrăinate. Ori, în momentul de faţă, au rămas în viaţă numai 15 deputaţi din acest parlament, formaţi la ideologia progresistă rusă şi participanţi activi la Revoluţia rusă, care mai pot reconstitui Marele eveniment al Unirii.

27 februarie 1968

ss *Pan Halippa*, fost preşedinte al Sfatului Ţării, fost preşedinte al Partidului Naţional Moldovenesc şi director al ziarului „Cuvânt moldovenesc"

ss *Ioan Păscăluţă*, fost preşedinte al Blocului Moldovenesc şi deputat în Sfatul Ţării, fost preşedinte al Comisiei de Organizare a Congresului Militar Moldovenesc din octombrie 1917

ss *E. Sinicliu*, fost secretar al Biroului de Organizare al Sfatului Ţării şi fost deputat în Sfatul Ţării, fost secretar al Comisiei de Organizare a Armatei Moldoveneşti

ss *I. Valuţă*, fost deputat în Sfatul Ţării şi director general al Industriei şi Comerţului

ss *A. Moraru*, fost vicepreşedinte al Comitetului Central al Ostaşilor Moldoveni şi fost deputat în Sfatul Ţării

Tovarăşului I. Popescu-Puţuri,
directorul Institutului de Studii Istorice şi Social-Politice
de pe lângă C.C. al P.C.R.

Arhivele Naţionale, Bucureşti, Fond Pan Halippa (2126),
dosar 84/1968, f. 5–6

www.dacoromanica.ro

Nr. 23

27 martie 1968, Bucureşti. **Relatarea istoricului Alexandru Boldur despre sărbătorirea, de către un grup de basarabeni, a aniversării a 50-a de la Unirea Basarabiei cu România, în casa lui Pan Halippa din Bucureşti, şi despre atitudinea sa vizavi de constituirea „Fondului Cultural Halippa”**

LA 27 MARTIE 1968 – ANIVERSAREA A 50-A A UNIRII BASARABIEI CU ROMÂNIA

În această zi am fost invitat la P. Halippa. Intrând în biroul lui, am văzut că e ticsit de lume. Am numărat 17 persoane, toți fiind basarabeni, printre care se aflau Vărzaru, preotul Țepordei, preotul Neaga, Nicolae Suruceanu, Sinicliu.

Primul a vorbit Varzaru, propunând ca pentru semnificația zilei să fie înființat „Fondul Cultural Halippa”, în care basarabenii să aducă documente, amintiri, hărți etc. Fondul va fi neoficial. Ideea aceasta a fost apoi susținută cu mare ardoare de Sinicliu, care îl tămâia pe Halippa şi îl linguşea peste măsură, spunând că cine îşi aduce aminte de Basarabia, neapărat îl vede pe Halippa şi, când cineva pronunță cuvântul *Halippa*, îl identifică cu Basarabia.

Propunerea a fost susținută de multă lume. Am vorbit şi eu. În esență, am spus următoarele: Nu este nevoie de a înființa un „fond cultural”, deoarece acest fond n-ar putea avea ființă legală, iar fără amprenta legală, un asemenea fond este sortit eşecului, existând numai pe hârtie. Atâta. Fiecare dintre noi, dacă are documente sau amintiri, le păstrează pentru sine. În realitate, „fondul” ar însemna ca acei ce au documente să le doneze personal dlui Halippa.

Mi s-a propus să semnez; am observat că pe listă erau deja 12 semnături. Pentru a nu face opinie separată, am semnat şi eu. Dar din prostie! Nu ştiam atunci pentru ce îi trebuie dlui Halippa documente. S-a văzut ulterior. Le-a vândut autorităților noastre.

În cinstea sărbătorii, toată lumea a fost ospătată cu pateuri.

Publicat după: Alexandru V. Boldur, *Memorii. Viața mea. Lumini şi umbre*. Bucureşti, 2006, Editura „Albatros Corporation”, p. 324–325

Nr. 24

10 mai 1968, Bucureşti. **Memoriu prin care Pan Halippa solicită concursul Preşedintelui Franței Charles de Gaulles în problema eliberării moldovenilor de la est de Prut de sub imperialismul sovietic şi reunirea lor cu România**

Monsieur le Président
de la République Française

Je soussigné, citoyen roumain, né en Bessarabie, me permets de Vous remettre le présent mémoire, pour Vous exposer en quelques mots le problème de la Moldavie de l'Est.

On sait que la Bessarabie a été arrachée du corps de la Principauté de Moldavie en 1812 par la Russie. On sait aussi, que le Sud de la Bessarabie lui a été à nouveau cédé sur les instances de la France en 1856 et qu'il est resté sous sa domination jusqu'à 1878.

Après un siècle et même plus de domination russe, la Bessarabie, conformément au principe de l'autodétermination des peuples, s'est proclamée, le 2 décembre 1917, République Moldave autonome; le 24 janvier 1918 – République Moldave indépendente et le 27 mars 1918, elle s'est unie à la Roumanie, mère-patrie. Tous les actes ont été votés par le Sfatul Țării, parlement de la Bessarabie, représentant tout le peuple et toutes les minorités nationales de Bessarabie; l'acte de l'Union a été reconnu par la France et ses alliés en 1920.

Malgré tout cela, le dictateur de la Russie Soviétique, Staline, a forcé la Roumanie de quitter en 1940 la Bessarabie et le Nord de la Bucovine. À cette occasion plus de 500 000 Roumains de ces provinces ont été forcés de quitter leur contrée natale, sachant bien ce qui les attendait d'un homme ci cruel que Staline. Plusieurs de ceux qui y ont resté l'ont payé de leurs vies sur la place ou en exil. Moi, personnellement, j'ai été enlevé de Roumanie et déporté en Sibérie, d'où j'ai pu échapper à peine après la mort de Staline et après l'exécution de son collaborateur Beria. C'est en vain que j'ai soutenu devant les autorités soviétiques, que l'Union de la Bessarabie à la Roumanie a été faite au sûr et d'accord avec Lenine,

www.dacoromanica.ro

avec lequel j'ai eu entrevue en prèsence de Trotzki en 1917, en été, pendant le premier Congrès des Conseils populaires (Sfaturi populare), auquel j'ai participé comme député de Bessarabie. Quand j'ai exposé à ces dirigeants de la Rèvolution Russe, que la Bessarabie ne peut réellement progresser dans le domain de la culture nationale, si elle n'est pas relié à la Roumanie, tous les deux ont dit: „Procédez comme Vous le dicte la conscience nationale et l'intérêt politique, mais faites tout par le Sfatul Țării de la Bessarabie".

Et nous, les bessarabiens, nous avons procédés en ce sens. En consequence, le parlement de la Bessarabie (Sfatul Țării) a voté l'Union à la Mère-Patrie, Roumanie, par 86 voix et seulement 3 voix contre. C'est ainsi que l'année suivante, tous les députés de la Bessarabie de l'Assamblée Constituante de la Roumanie, elus par le vote universel, ont ratifié l'acte de l'Union, et la Bessarabie roumaine a vécu 22 ans en plein progrès culturel, économique et social et personne de notre province n'a été persecuté et dans le parlement roumain ont été aussi élus des socialistes, parmis lesquels l'écrivain bien connu Zamfir Arbore, socialiste d'une renommée européenne.

La situation dramatique de la Roumanie après 1940, quand la Bessarabie et le Nord de la Bucovine ont était arrachés par Staline, a imposé au Gouvernement Roumain d'alors une politique qui a entrainé le pays dans la seconde guerre mondiale à côté de l'Allemagne d'Hitler. Mais cette guerre a créé en Roumanie un puissant courent politique, qui a retourné les armes roumaines contre l'hitlerisme et grace à ce fait, la guerre s'est terminée 6 mois plus vite, comme l'a déclaré Mr. Eisenhower, la Roumanie sacrifiant plus de cent milles de ses soldats pour la cause de l'élibération. Je m'en raporté à ce fait parce que le sort du peuple roumain s'y reflète, qui a toujours payé plus qu'il n'en faut ses actions pour l'élibération de sous le joug des Turcs et des Russes, des Allemands et des Hongrois.

Je me permets d'appeler aux dirigeants de la France pour le motif, que nous, les Roumains, nous sommes ici à l'Est de l'Europe, une île de la latinité et la France nous a toujours compris et soutenus. Jadis, Napoleon III a aidé les Roumains contre les Russes et les Turcs. Aujourd'hui que

VOTRE ÉXCELLENCE veut établir un régime de justice et de paix dans toute l'Europe, nous sommes sûrs, qu'elle va aussi aider, nos Moldaves de l'Est, pour réunir au sein de notre Patrie Roumanie, sauvant ainsi les six millions et demi d'âmes roumaines de l'imperialisme soviétique.

Le mémoire que je Vous présente par les bons offices de Monsieur l'Ambassadeur, n'a d'autre but que d'aider la juste cause de la Moldavie de l'Est qui ne mérite pas d'être le martyr des ambitions manifestées par les Russes encore du temps de Pierre le Grand, des ambitions reprises par les bolchevistes qui ont transformé le marxisme-leninisme dans une doctrine de l'imperialisme. C'est une chose qui ne peut être tolérée par les peuples civilisés, par le peuple français et par Vous, le Président de la France, vieille protectrice traditionelle du peuple roumain.

Je termine ce mémoire en Vous temoignant mon profond respect et admiration pour la politique de grande envergure que Vous déployez comme Président de la République Française.

Que Dieu Vous aide!

Vive la France et ma patrie, la Roumanie!

ss *Pan Halippa*

Ancien Vice-Président et ensuite Président de Sfatul Țării (Le Conseil du pays, Bessarabie). Ancien deputé et sénateur de la Roumanie. Ancien ministre à plusieurs fois en Roumanie. Ancien Membre correspondant de l'Académie Roumaine. Membre de l'Association des écrivains roumains et de l'Union des journalistes roumains.

Bucarest, le 10 mai 1968
Rue A. Donici, nr. 32.

Arhivele Naționale, București, Fond Pan Halippa (2126),
dosar 555/1968, f. 1–3

www.dacoromanica.ro

Nr. 25

***11 mai 1968, Bucureşti*. Scrisoarea lui Ion Păscăluță, fost deputat în Sfatul Țării, adresată lui Pan Halippa, fost vicepreşedinte şi preşedinte al Sfatului Țării, în care-şi expune punctul de vedere despre unirea condiționată a Basarabiei cu România (27 martie 1918) şi despre hotărârea Sfatului Țării din 27 noiembrie 1918**

Mult stimate dle Halippa,

Dvs. în ziua de 19 martie a.c. m-ați invitat, prin telefon, ca să trec pe la dvs., după ora 5 p.m. ca să semnez un memoriu redactat de dvs.

La ora fixată am venit la dvs.

Am luat cunoştință de motivele invocate privitor la anularea condițiilor Unirii prin actul de la 27 martie 1918.

Între timp a venit şi dl N. Suruceanu, care fără nicio obiecție a semnat memoriul.

La cererea dvs. să semnez şi eu memoriul, am refuzat pentru faptul că motivele invocate în memoriu erau cu totul altele decât cele adevărate şi, spre a vă opri de la denaturarea adevărului istoric, v-am reamintit despre cuvântarea dvs., de la Cernăuți, din noiembrie 1918, şi despre adevăratele motive, care au determinat ca unirea Basarabiei cu România să se facă pe baza celor unsprezece puncte stipulate în actul Unirii de la 27 martie 1918.

Dvs. v-ați supărat exclamând că dvs. nu spuneți minciuni. V-am mai spus că votul Sfatului Țării de la 27 noiembrie 1918 apasă ca o piatră grea şi este o pată neagră pe strălucitul act istoric al Unirii de la 27 martie 1918.

V-ați supărat şi mai mult, spunându-mi că în acest caz nu mai am ce căuta în cercul dvs. – al acelora care au semnat acum memoriul dvs., iar în ziua de 27 noiembrie 1918 au votat suprimarea libertăților şi drepturilor social-politice ale poporului.

Pe bună dreptate că nu am ce căuta într-un cerc de foşti deputați în Sfatul Țării care azi întocmesc şi semnează un memoriu tendențios pentru restabilirea unui act, în care scop întrebuințează date neadevărate.

Ca să mă conving că în cele ce urmează relatez adevăruri, am căutat să cercetez spre documentarea mea actele şi datele însemnate în acele

vremuri şi iată ce spun acele acte privitor la Unirea Basarabiei cu România cu condiții prevăzute în actul Unirii de la 27 martie 1918 şi cum s-au anulat acele condiții prin votul regretabil al Sfatului Țării din 27 noiembrie 1918.

Să le luăm pe rând în ordine cronologică:

1. Chestiunea Unirii Basarabiei cu România a fost ridicată prima dată în şedințele Comitetului Organizației ostăşeşti moldoveneşti din Odesa din 23 martie şi 19 aprilie 1917, în locuința mea, şi în ziua de 24 martie 1917, în locuința dnei Moroianu.

2. Tot Organizația ostăşească moldovenească din Odesa, în şedințele Comitetului cu participarea delegaților comitetelor ostăşeşti moldoveneşti din garnizoanele Sevastopol, Nikolaev şi Novo-Gheorghievsk, ținute în zilele de 30 august şi 1–5 septembrie 1917, a hotărât să se înceapă lupta decisivă pentru Unirea Basarabiei cu România şi că Unirea să se facă pe bază de condiții în sensul că Basarabia îşi păstrează autonomia administrativă şi economică, armata teritorială, iar alegerea deputaților în viitorul Sfat al Țării, precum şi al deputaților în parlamentul central şi în genere în toate organele de stat să se facă pe baza votului universal, secret, direct proporțional-obligatoriu. Condițiile de mai sus şi celelalte principii din programul Organizației ostăşeşti moldoveneşti din Odesa să fie trecute în textul actului Unirii ca parte integrantă a actului drept garanție a păstrării libertăților şi drepturilor social-politice dobândite de popor prin revoluție. Iată motivele adevărate care au determinat organizațiile ostăşeşti moldoveneşti să ajungă la această hotărâre.

Ideea Unirii cu condiții a Basarabiei cu România a încolțit în ziua de 18 aprilie 1917, la marea adunare națională a unităților militare moldoveneşti din Odesa, convocată pentru aprobarea programului politic şi de afirmare națională. A urmat o ieşire nechibzuită a delegației Partidului Național Moldovenesc din Chişinău, ce venise la invitația Organizației ostăşeşti moldoveneşti din Odesa şi care a căutat să se folosească de această adunare în interes de grup, crezând că ostaşii nu sunt în stare să priceapă şi să deosebească principiile politice democratice de cele reacționare, pe socialişti de moşieri şi burghezi.

Pelivan, membru al delegației, a început să împrăştie printre soldați un program politic nedemocratic al Partidului Național Moldovenesc din Chişinău, care se deosebea de programul Organizației ostăşeşti

www.dacoromanica.ro

moldoveneşti din Odesa, pe care adunarea îl aprobase cu câteva minute mai înainte. Această faptă nechibzuită a delegaţiei P.N.M. din Chişinău i-a pus pe gânduri pe revoluţionarii militari moldoveni.

Dat fiind că actul Unirii Basarabiei cu România de la 27 martie 1918 este un act de mare însemnătate istorică pentru naţiunea română, el fiind expresia sinceră a voinţei poporului, reprezentat prin adevăraţii săi fii, deputaţi aleşi în Sfatul Ţării, el trebuie să fie apărat de orice pângărire cu neadevăruri.

De aceea socot că nu trebuie să mă mărginesc la o redare în rezumat a împrejurărilor care au dus la Unirea cu condiţii, ci este mai bine să redau în mod cronologic extrase din însemnări şi procese-verbale, în legătură cu stabilirea principiilor pe baza cărora s-a făcut Unirea de la 27 martie 1918.

Comitetul executiv al organizaţiei ostăşeşti moldoveneşti din Odesa, luând fiinţă la 18 martie 1917 şi începând munca de organizare şi pregătire a luptei pentru realizarea năzuinţei naţionale, era condus de ideea că orice drept politic naţional trebuie să se sprijine pe forţa armată, Comitetul a trecut astfel la organizarea armatei naţionale moldoveneşti.

Comitetul a hotărât:

l. Să se constituie secţia de propagandă cu scopul de a pregăti propagandişti şi a-i trimite în unităţile militare din Odesa şi în garnizoanele din sudul Rusiei, în porturile Mării Negre, în Basarabia, să se introducă propagandişti voluntari în companiile de marş pentru fronturi. Aceşti propagandişti se vor deplasa în unităţile militare şi vor explica soldaţilor moldoveni însemnătatea revoluţiei, faptul că fiecare soldat a dobândit libertatea personală, eliberat de jurământul militar, şi este chemat să ia parte activă la viaţa politică – fără nicio îngrădire.

2. Să se organizeze comitete ostăşeşti moldoveneşti politice cu sarcina de a face propaganda naţională în rândurile soldaţilor moldoveni, să trezească conştiinţa naţională şi să formeze unităţi militare moldoveneşti, colaborând cu organizaţiile naţionale poloneze şi ucrainene.

10 aprilie 1917

Adunarea Comitetelor ostăşeşti moldoveneşti din Odesa, după lungi discuţii, hotărăşte:

1. Spre a aduce la cunoştinţă lumii întregi cine suntem şi ce dorim şi spre a demonstra că poporul moldovenesc este un popor mare, iubitor de

libertate, neam şi patrie, şi că suntem hotărâţi a lupta pentru libertate şi drepturi social-politice şi naţionale, în ziua de 18 aprilie 1917 se va ţine un miting al unităţilor moldoveneşti din garnizoană, cu întregul lor efectiv, lăsând în cazărmi numai strictul necesar pentru serviciul de gardă şi munci la bucătărie şi de îngrijire – curăţenie a cazărmilor.

2. La această adunare se vor supune spre aprobare programul politic al Partidului Naţional Moldovenesc din Odesa, după care se va trece la desfăşurarea demonstraţiei de afirmare naţională.

În tot timpul se va păstra cea mai perfectă ordine militară, parcurgând străzile principale ale Odesei până la str. Deribasovskaia, de unde coloana se va îndrepta spre Sobor, unde demonstraţia va lua sfârşit, încheindu-se cu dansuri populare – hora şi sârba.

3. Sublocotenentul Urlescu este însărcinat să ceară şi va stărui să obţină autorizaţia colonelului Iaicikov, comandantul regimentului 40 infanterie de rezervă, ca orchestra regimentului să vină către ora 13.00 în Piaţa Soborului, unde până la sosirea coloanelor demonstraţiei să cânte cântece vesele de promenadă, iar la sosirea capului coloanei să înceapă cântece de dansuri. Bine ar fi dacă până în ziua de 18 aprilie, ziua manifestaţiei, orchestra să înveţe şi să cânte cântece naţionale – „Deşteaptă-te, române!", „Pe-al nostru steag e scris Unire!" şi altele.

4. Fiecare companie va pregăti, obligatoriu, unul sau mai multe drapele tricolore, albastru, galben şi roşu, şi un drapel roşu. De asemenea, dacă se va putea, să se confecţioneze pentru fiecare pluton câte o pancartă cu inscripţia „Trăiască Basarabia Autonomă!".

5. Comandanţii de companie sunt răspunzători pentru îndeplinirea acestei hotărâri şi păstrarea ordinii de la ieşirea companiei din curtea cazărmii, pe tot timpul cât va dura demonstraţia, până la retragerea unităţii în cazărmi, unde va face apelul nominal.

6. Pentru buna reuşită a acestei manifestaţii în zilele de 15–17 [martie] instrucţia de zi nu se va face decât una sau două repetiţii pentru manifestaţie, restul de timp se vor face pregătiri, cu confecţionarea drapelelor şi a pancartelor şi punerea la punct a uniformelor.

După cum se ştie, această demonstraţie, la care au luat parte peste 8 000 de ostaşi moldoveni, a reuşit din toate punctele de vedere.

După această demonstraţie nu se mai spuneau glume pe seama moldovenilor.

www.dacoromanica.ro

La această adunare, cu ocazia aprobării programului politic, au ieşit la iveală divergenţe în chestia principiilor din programul politic al organizaţiei din Odesa, care era mai democratic decât cel al Partidului Naţional Moldovenesc din Chişinău, şi această divergenţă Pelivan împreună cu câţiva ca el cu idei reacţionare au împins-o până la duşmănie.

Spre a fi cât mai posibil de scurt, trec peste unele acţiuni ale Comitetului Organizaţiei ostăşeşti moldoveneşti din Odesa, deşi destul de importante, cum ar fi încheierea cu Rada revoluţionară ucraineană a tratatului prin care Ucraina a recunoscut Nistru ca graniţă între Ucraina şi Basarabia şi că Ucraina nu are şi nu va avea niciodată pretenţii asupra Basarabiei; sau despre memorandumul trimis de Comitetul din Odesa – Guvernului Provizoriu şi Sovietului petrogradian prin care se cerea de a se completa instrucţiunile tovarăşului Skobielov, împuternicitului Rusiei la Conferinţa de pace, în chestiunea română în sensul unirii românilor într-un singur stat unitar; şi alte acţiuni importante. Dar prin această scrisoare vreau să relev fapte redând unele acte în legătură cu chestia votului Sfatului Ţării din 26 noiembrie 1918.

În şedinţele plenarei Comitetului executiv al Organizaţiei ostăşeşti moldoveneşti din Odesa cu participarea delegaţilor Comitetelor organizaţiilor ostăşeşti moldoveneşti din garnizoanele Sevastopol, Nikolaev, Ekaterinoslav, Herson şi Novo-Gheorghievsk, a fost discutată chestiunea naţional-politică.

După discuţii libere şi sincere din zilele de 30 august şi 1–5 septembrie [1917] s-au propus patru soluţii:

Două soluţii – de către unii delegaţi cu vederi nedemocratice şi două soluţii – de către delegaţii cu vederi socialiste.

Soluţiile celor de dreapta

I. Autonomia Basarabiei în cadrul Republicii Federative Ruse. Această propunere se respinge pentru că prin această formulă nu se rezolvă chestia naţională în sensul unirii tuturor românilor într-un singur stat unitar democratic.

II. Unirea Basarabiei cu România, fără condiţii. Formula aceasta, propusă de către sublocotenentul I. Cotruţă, s-a respins pentru următoarele motive:

Unirea fără condiţii ar însemna că ţăranii şi muncitorii din Basarabia vor pierde toate libertăţile şi drepturile social-politice dobândite prin revoluţie şi vor fi înhămaţi alături de fraţii lor ţărani din vechiul Regat la jugul iobăgiei şi s-ar putea ca într-o bună zi să se întâmple în Basarabia masacrarea ţăranilor după cum s-a întâmplat cu ţăranii din vechiul Regat în 1907. Unirea fără condiţii mai înseamnă că viaţa ţăranilor şi a muncitorilor moldoveni nu s-ar îmbunătăţi cu nimic, doar că am forma o populaţie românească mai numeroasă, cu un teritoriu mai întins – care ar spori veniturile monarhiei şi ale clasei exploatatoare. O asemenea unire fără garantarea libertăţilor şi drepturilor social-politice şi economice, dobândite de popor prin revoluţie, ar însemna o adevărată trădare faţă de popor, care nu ne va ierta niciodată. Pentru aceste motive se respinge şi această formulă a Unirii Basarabiei.

Soluţiile democraţilor

I. Grupul de delegaţi din Sevastopol şi Nikolaev, condus de micimanul V. Prahniţchi, a venit cu propunerea ca Basarabia să devină un stat independent, popular, democratic şi – atâta timp cât fraţii din Regat îl vor tolera pe neamţul rege şi se vor lăsa să fie conduşi de partidele politice reacţionare – să nu facem unirea, deocamdată. Să constituim un stat suveran, democratic care să fie în stare să apere libertăţile dobândite prin revoluţie şi numai după ce vom organiza o armată puternică, – vom trece Prutul, vom izgoni pe rege, vom elibera pe fraţii de dincolo de Prut, şi pe cei din Transilvania şi Bucovina din ghearele ciocoilor şi vom forma un singur stat naţional democratic.

II. În numele Comitetului din Odesa, praporşcicul I. Păscăluţă propune ca unirea s-o facem cu condiţii, prevăzând în actul Unirii principiile din programul Comitetului din Odesa. În felul acesta se vor păstra şi garanta libertăţile şi drepturile social-economice şi politice dobândite de popor prin revoluţie.

După aprinse şi îndelungate discuţii, înainte de a se pune la vot aceste două propuneri, se hotărăşte suspendarea şedinţei pentru douăzeci şi patru de ore, timp în care fiecare grup să-şi pregătească materialul şi să întocmească rapoartele cât mai concis în susţinerea formulei propuse.

www.dacoromanica.ro

5 septembrie 1917

Ora şase după-masă. Preşedinte – ştabs-căpitan Cateli.

Sublocotenentul Prahnițchi, luând cuvântul, spune: „Formarea unui stat independent e posibilă şi nu-i niciun pericol pentru existența lui. Basarabia cu un teritoriu de peste 50 000 kilometri pătraţi şi cu un popor de peste 3 000 000 locuitori, este o jumătate din Moldova lui Ştefan Vodă, care a înțeles că țara numai liberă şi independentă poate să prospere şi nu s-a înfricoşat să țină piept turcilor şi altor năvălitori, în condițiile foarte grele ale vremii războaielor pentru cuceriri de teritorii, iar azi, când statele civilizate au renunțat la cucerire de teritorii, în caz de năvălire asupra Republicii Moldoveneşti, ar sări în ajutorul nostru, iar în afară de aceasta, la răsărit a luat naştere statul democrat Ucraina şi este ştiut că ucrainenii au fost buni prieteni cu moldovenii întotdeauna, aşa că la răsărit există şi o apărare naturală. Aşadar, din punct de vedere politic şi al apărării, există siguranță.

Din punct de vedere economic şi social-politic, expropriind moşiile şi împroprietărind țăranii, vom asigura țărănimii o viață tihnită, iar din punct de vedere politic, odată ce vom înlătura pe moşieri şi burghezi şi poporul va prelua conducerea țării în mâinile sale, el îşi va crea viața, aşa cum îi va place, şi va şti să-şi apere libertatea şi drepturile social-politice.”

Praporşcicul N. Secară întreabă pe Prahnițchi dacă ştie despre faptul că „în conducerea Radei Ucrainene din Kiev s-au strecurat reacționari, care, acum două luni, fără să țină seama de tratatul încheiat cu Rada militară (Ucraina revoluționară), prin care s-a statornicit că râul Nistru este granița dintre Ucraina şi Basarabia, şi s-a mai recunoscut că Ucraina nu are şi nu va avea niciodată nicio pretenție asupra Basarabiei, au ridicat pretenții asupra Basarabiei. Deci vezi, frate Prahnițchi, granița dumitale de la răsărit nu-i tocmai sigură.”

Praporşcicul I. Păscăluță: „Eu sunt de acord cu formula fratelui Prahnițchi de a forma o republică independentă democratică, şi numai după ce ne vom organiza o armată puternică, să facem unirea. Admit că moldovenii şi întreaga populație din Basarabia, reunită într-un stat republican, şi-ar alcătui o viață poate chiar mai bună, mai bogată din punct de vedere economic, decât unindu-ne cu România, dar în acest caz vom întârzia sau chiar vom scăpa pentru totdeauna marea şansă de a ne uni. De aceea, susțin cu toată convingerea că formula unirii cu condiții este

cea mai fericită, pentru că: împrejurările de azi sunt unice în istoria neamului nostru de a realiza năzuințele de unire ale națiunii.

Făcând unirea Basarabiei cu România, am prilejui începerea luptei pentru unirea tuturor românilor de pretutindeni în vechile granițe daco-romane, s-ar asigura poporului libertățile şi drepturile dobândite prin revoluție şi, păstrând aceste bunuri, poporul va putea să progreseze şi să-şi creeze o viață fericită.”

Micimanul Prahnițchi: „Formula unirii cu condiții susținută de praporşcicul Păscăluță ar fi bună, dacă nu ar exista pericolul ca într-o bună zi regele cu partidele reacționare din România, cu ajutorul basarabenilor şovini-reacționari, prin corupție şi presiuni, să anuleze condițiile unirii şi astfel s-ar şterge drepturile şi libertățile dobândite prin revoluție.”

Praporşcicul Păscăluță: „Prin actul Unirii se va garanta autonomia administrativă şi economică a Basarabiei, condusă de un sfat al țării, ales prin vot universal. Având o armată teritorială, poporul va avea putință să-şi păstreze libertățile şi drepturile social-politice pe care le-a dobândit prin revoluție.”

Micimanul Prahnițchi: „Bun. De acord să facem unirea cu condiții, dar punctele principale din condiții să fie următoarele:

1. Pedeapsa cu moartea se desființează pentru orice crimă, pentru totdeauna, pe întreg teritoriul Basarabiei Autonome, aceasta pentru ca să nu se mai repete nenorocirea ce s-a petrecut în România în anul 1907.

2. Starea de asediu sau altă formă de suspendare a constituției şi a condițiilor din actul unirii, şi înființarea tribunalelor militare sub orice formă şi denumire nu se pot introduce pe teritoriul Basarabiei Autonome decât în timp de război cu dușmanul din afara țării şi numai după ce Sfatul Țării va da aprobarea prin vot secret cu 2/3 din numărul total al deputaților.

3. Conducătorii, toți deputații din Sfatul Țării şi orice slujbaşi de orice grad din Basarabia Autonomă şi oricare cetățean care va complota sau va activa direct sau indirect prin fapte, prin scris sau vorbă, prin orice mijloace la suprimarea libertăților dobândite de popor prin revoluție, se declară în afara legii.

Preşedintele ştabs-căpitan Cateli, luând cuvântul, spune: „M-ați încurcat, voi ştiți că eu de la început eram pentru unire, eram gata să accept chiar şi programul cu care venise Halippa, pentru care declarație, pe bună dreptate, am primit mustrarea cuvenită, dar acum înțeleg: făcând

www.dacoromanica.ro

unirea, ne luăm o mare răspundere față de țărani și muncitori, față de întregul popor românesc.

Să judecăm bine. Să discutăm profund ca să găsim forma cea mai fericită. În condițiile favorabile de azi, să facem unirea nu e prea greu. Dar făcând Unirea ne luăm o mare și grea răspundere de care nu vom putea scăpa niciodată.

Este adevărat că unirea o facem pentru binele neamului, dar dacă în acest stat, pe care vrem să-l întregim, omul nu se va bucura de libertatea personală și nu se va respecta munca lui, atunci pe bună dreptate, cum spune ... mai bine să nu facem un asemenea stat, de aceea mă asociez și eu la propunerea de a lupta pentru unirea cu condiții, trecând în actul unirii toate principiile din programul nostru și adaosul propus de micimanul Prahnițchi și mărturisesc că dacă nu s-ar fi ivit cazul cu Rada Ucraineană, care încercase să încorporeze Basarabia în Ucraina, aș înclina și eu spre formarea unui stat independent."

După cinci zile de discuții, ținând seamă de opiniile expuse de vorbitori, plenara hotărăște:

„Declararea Basarabiei Republică Moldovenească Populară Democratică ca primă fază spre Unire și fără a aștepta organizarea armatei naționale teritoriale. Să facem Unirea cu condiții, trecând în actul Unirii toate principiile din Programul Partidului Național Moldovenesc din Odesa și completate cu propunerea făcută de micimanul Prahnițchi, drept garanție a păstrării drepturilor și libertăților cucerite prin revoluție."

Iată câteva aspecte din împrejurările acelui moment și opiniile exprimate de organizațiile ostășești moldovenești care arătau adevărata voință a poporului de a face Unirea cu condiții.

Chestiunea Unirii cu România cu condiții a fost discutată și cu Marghiloman, căruia i s-au prezentat condițiile pe baza cărora vom face Unirea și cu această ocazie i s-a spus că poporul moldovenesc, abandonat de atâtea ori și care a suferit atât de mult, a luptat până acum singur prin propriile mijloace și din proprie inițiativă, a dus lupta spre întregirea neamului, dar odată cu tranșarea chestiunii naționale, nu vrea să renunțe la libertățile și drepturile cucerite prin revoluție, ca în caz de o nouă cumpănă, o nouă abandonare a Basarabiei, indiferent pentru care motive, în procesul istoric pentru viitor, să-și aibă conducerea sa autorizată care să-l apere și să-l reprezinte, pentru aceste motive vrem unirea cu condiții.

Marghiloman a obiectat că prin condițiunile prezentate cerem o autonomie prea largă și votul universal.

Guvernul român ar dori să mențină libertățile locale, dar aceasta este în discordanță cu ideea constituțională de stat unitar român.

La această obiecție i s-a răspuns: istoria și practica vieții popoarelor ne arată că sunt state ca Elveția și Statele Unite ale Americii de Nord, unde se practică și se respectă legile locale, după obiceiurile și nevoile cantoanelor statelor și, slavă Domnului, acele state, tocmai datorită autonomiei depline, prosperă și sunt într-un continuu progres.

După cum spuneți dvs., cum că constituția actuală a României nu admite ca unirea să o facem pe principiile dorite de poporul Basarabiei, să amânăm atunci unirea pentru data când constituția României va permite acest lucru.

După cum știți, și generalul Averescu este de părere ca să amânăm unirea până după încheierea păcii.

Marghiloman s-a cam enervat și a spus că amânarea nu se poate face sub nicio formă și nu se poate prevedea votul universal, din care cauză va trebui modificată constituția; la aceasta i s-a răspuns că unirea fără condiții nu se va face.

După aceasta, discuția cu Marghiloman a continuat aproape încă o oră, în urma căreia s-a convenit ca unirea să se facă pe baza condițiunilor, și așa s-a votat Unirea cu condiții prin actul de la 27 martie 1918.

Chestiunea Unirii Basarabiei cu România a fost dezbătută pe larg și în ședința istorică din seara zilei de 26 martie 1918 în Blocul Moldovenesc.

Redau mai jos câteva extrase din cuvântările mai importante, rostite de deputații Sfatului Țării în ședința memorabilă a Blocului Moldovenesc.

Primul a luat cuvântul ministrul învățământului Erhan, care, în numele guvernului, prezintă proiectul de unire a Basarabiei cu România, prin care se prevedea păstrarea unei autonomii a Basarabiei.

După citirea acestui proiect a luat cuvântul Ciugureanu, prim-ministru al Republicii Moldovenești, care a susținut (cam timid) autonomia Basarabiei, spunând: „Am fost învinuit din unele părți că eu am vândut Basarabia și mi-am pregătit un loc în viitorul minister al României. Eu aș fi sprijinit părerea de-a avea autonomia cea mai largă, cu un Sfat al Țării.

Sfatul Țării să rămână până la rezolvarea problemei agrare. Hotărând noi această reformă pe niște temelii și mai largi decât cele votate în

www.dacoromanica.ro

România, vom aduce un folos nepreţuit întregului nostru neam românesc; prin unire vom aduce o îmbunătăţire şi ţăranilor de peste Prut. Mai suntem datori cu această reformă şi acelora care ne-au trimis aici, şi hotărârile luate de noi în privinţa unirii, numai aşa vor avea puterea cuvenită.

Acum dacă cerem o oarecare autonomie locală, e ca o parte a bugetului să rămână aici, pentru acoperirea nevoilor noastre, care sunt mai mari decât dincolo. Aşa, în privinţa culturală, nouă ne trebuie sume mai mari, ca să putem ridica starea culturală de aici la nivelul celei din România. Avem apoi foarte mult de muncit pentru îmbunătăţirea şoselelor ş.a.

Autonomia a dat pretutindeni roade bune şi ar fi păcat să ne prăpădim noi înşine, cu o armată a noastră de sine stătătoare."

După deputatul D. Ciugureanu a luat cuvântul deputatul I. Buzdugan, care a combătut părerea primului-ministru cu privire la armata teritorială, spunând că Basarabia a cheltuit până acum milioane cu o armată care nu există. Să păstrăm o astfel de armată ar însemna să aruncăm banii în drum.

Am luat şi eu (Ion Păscăluţă – *n.n.*) cuvântul în sprijinirea Unirii cu condiţii, am evocat pe scurt câteva împrejurări premergătoare acestei zile decisive.

„Dvs. ştiţi că chestiunea Unirii a fost prima dată ridicată de Comitetul ostăşesc moldovenesc din Odesa în şedinţele din 23–24 martie şi 19 aprilie 1917.

Practic, chestiunea Unirii a fost dezbătută în şedinţele plenarei Comitetului organizaţiilor ostăşeşti moldoveneşti din Odesa în zilele de 30 august şi 1-5 septembrie 1917, la Odesa, şi, după sincere discuţii, s-a hotărât să începem lupta directă pentru unire.

În acele şedinţe agitate, în rezolvarea chestiunii naţionale s-au propus patru formule.

Dat fiind că unii dintre dvs. nu aţi avut prilejul să cunoaşteţi împrejurările şi argumentele care au determinat ca Unirea să se facă cu condiţii, cred de datoria mea să vi le aduc la cunoştinţa dvs., ca să ştiţi voinţa masei ţărăneşti de a face unirea şi totodată şi grija mare ce o poartă ca libertăţile şi drepturile social-politice dobândite de norod prin revoluţie să fie păstrate şi garantate pentru totdeauna.

Iată argumentele invocate de către organizaţiile ostăşeşti moldoveneşti, pe care îmi daţi voie să le citez aşa cum au fost consemnate la vreme.

Le-am citit (ele fiind deja trecute în această scrisoare la p. 6, 7, 8 şi 10, nu vi le mai repet).

Dlor, noi, cei care facem parte din acest bloc, deşi împărtăşim diferite crezuri politice, dar chestia naţională ne-a unit şi în ziua de 2 decembrie 1917 am avut curajul să desăvârşim revoluţia socialistă, înlăturând vechea administraţie, naţionalizând toate moşiile, chiar şi curţile boiereşti, ca prin aceasta să distrugem orice cuib de asuprire şi dominaţie străină, să fim şi azi tot aşa uniţi.

Cred în statornicia voastră de a sluji norodului şi a rezolva năzuinţa naţiei noastre şi vă cer să nu vă lăsaţi ispitiţi de făgăduieli sau să vă fie frică şi să hotărâţi ca unirea să o facem pe baza condiţiilor pe care le-aţi ascultat şi care propun să fie completate cu următoarele puncte prezentate de micimanul Prahniţchi în şedinţa plenarei Comitetului executiv al organizaţiei ostăşeşti moldoveneşti din Odesa din 5 septembrie 1917. (Aceste puncte sunt deja trecute în pagina 9 din această scrisoare.)

Deşi dl Ciugureanu m-a rugat ca această completare să rămână ca să o introducem în constituţia Basarabiei Autonome, eu însă aş crede că mai bine ar fi să o prevedem în actul unirii, act care eu îl cred mai temeinic decât o constituţie pe care orice guvern poate, printr-un parlament docil sau printr-un decret, să o suspende în parte sau total, pe când actul unirii este un act istoric de care nimeni n-are dreptul să se atingă.

Este ştiut că în România se votau legi care nu se aplicau, cum este cazul cu legea electorală prin care se prevedeau alegeri prin vot universal. Astfel alegerile în actualul parlament s-au făcut pe baza vechii legi.

Dvs. ştiţi că până şi constituţia a fost ţinută sub obroc, şi dacă cineva încerca să o aducă la cunoştinţa ţăranilor era arestat pentru propagandă subversivă. Aşa că organizaţiile socialiste democratice în România nu sunt destul de puternice ca să nu aibă trebuinţă de ajutorul nostru. Cum însă am putea noi să le venim în ajutor fraţilor de peste Prut dacă am renunţa la libertăţile şi drepturile social-politice dobândite prin revoluţie? De aceea, vă cer în interesul poporului şi întregii naţiuni şi pentru a putea veni în ajutorul fraţilor ţărani de peste Prut şi din alte regiuni să susţineţi unirea cu condiţii în sensul că Basarabia îşi păstrează autonomia administrativă şi economică şi că atât parlamentul ţării, cât şi viitorul Sfat al Ţării să fie alese prin vot universal."

Au mai vorbit şi alţi deputaţi. Din aceste cuvântări redau în extrase cele spuse de deputatul Anton Crihan, avocatul lui Marghiloman, care-şi

www.dacoromanica.ro

luase sarcina să stăruie ca să nu se prevadă în actul Unirii votul universal. Iată cum a înțeles Crihan, adversar al autonomiei Basarabiei şi al votului universal, şi cum a argumentat apărarea tezei lui Marghiloman (citez):

„O să vorbesc mai întâi despre votul universal, de care a amintit dl Păscăluță. Dacă cineva m-ar întreba cum ar trebui să facem alegerile în momentul de față, alegerile deputaților în parlamentul românesc pe baza votului universal sau al congreselor, eu aş răspunde că pentru moment şi mai mult, e mai potrivit cel din urmă. Şi cred că nu mă înşel. Fiindcă vedeți, dacă noi astăzi, să zicem adevărata democrație moldovenească, am hotărî să facem alegerile pe baza votului universal, noi ca atare am pierde foarte mult.

Dl Păscăluță învinovățeşte pe români că adică de ce n-au făcut alegerile pe baza votului universal, care a fost primit de parlamentul trecut. ...Din motive de politică externă, trebuia să fie dizolvat vechiul parlament şi-n pripă trebuia convocat alt parlament ca să ratifice pacea. Şi fiindcă trebuia să fie ales în grabă, negreşit că alegerile nu puteau să se facă pe altă bază, decât pe aceea care e deja organizată. Din altă parte, eu ştiu că legile din România odată votate sunt şi aplicate."

După cum am relevat mai sus, prin extrasul din discuția avută cu Marghiloman, acesta nu vroia să accepte ca alegerile, atât în Parlamentul României cât şi în viitorul Sfat al Țării şi în instituțiile şi organizațiile de stat şi obşteşti, să se facă după principiul votului universal.

Şi iată, Crihan, care aflase de acest lucru, fie că din proprie inițiativă, fie angajat să sprijine teza lui Marghiloman, în loc să dovedească că în România se respectă legile votate, a recunoscut că, deşi legea votului universal a fost votată de parlamentul trecut, dar fiindcă actualul parlament trebuia să fie ales în grabă, s-au făcut alegerile pe baza vechii legi. Iată ce straşnic argument a invocat Crihan: „Din cauza grabei, nu s-a putut respecta legea votată".

În altă ordine de idei, Crihan, fără să țină seama de hotărârea Sfatului Țării din 2 decembrie 1917, prin care s-au expropriat fără plată toate moşiile în întregime, chiar şi curțile boiereşti, spune: „Chestiunea agrară nu este aşa de rea în România, cum se crede îndeobşte. Reformele votate sunt destul de democrate. Minimul de proprietate este de 500 hectare pentru moşieri; noi trebuie să mergem încă şi mai departe". Şi Crihan într-adevăr, devenind între timp avocat şi al lui Brătianu, numit raportor al legii agrare de împroprietărire din 1919, a sustras circa 20% din fondul

agrar expropriat, prin hotărârea Sfatului Țării din 2 decembrie 1917, drept rezervă pentru a le restitui foştilor moşieri, împroprietărirea ofițerilor din armata română căsătoriți cu fiicele moşierilor, iar împroprietărirea țăranilor urmând să se facă cu plată.

Iată împrejurările şi adevăratele motive pentru care s-au anulat condițiile unirii de la 27 martie 1918 şi cred că este timpul să recunoaşteți, dle Halippa, că votul Sfatului Țării de la 27 noiembrie este o greşeală regretabilă.

Să analizăm puțin declarația dvs. din noiembrie 1918, făcută la Cernăuți cu titlu de informare şi explicație bucovinenilor. Citez: „Basarabenii puseseră condițiuni la Unire. Ele nu erau chezăşii luate împotriva României, ci împotriva guvernului din acel timp, care guverna cu baioneta germană la spate.

Astăzi însă, când duşmanul s-a năruit, când regele însuşi decretează împărțirea pământului țăranilor şi când suntem numai între frați, orice teamă ar fi zadarnică, şi orice rezervă, un element de slăbire.

De fapt, Basarabia însăşi îşi va revizui actul unirii şi o va proclama fără condiții".

Din această declarație numai prima propoziție corespunde adevărului, şi anume: „Basarabenii puseseră condițiile unirii. Ele nu erau chezăşii luate împotriva României, ci împotriva guvernului..."

Aceste cuvinte corespund întocmai cu adevărul, iar restul afirmațiilor din acea declarație nu sunt sincere şi nici întemeiate. Să analizăm mai departe acea declarație. Dvs. ați spus că condițiile puse de basarabeni la unire erau îndreptate „împotriva guvernului din acel timp, care guverna cu baioneta germană la spate". Da, dle Halippa, condițiile puse de Sfatul Țării, pentru motivele invocate mai sus în şedințele comitetului Organizației ostăşeşti moldoveneşti din Odesa, se refereau şi la guvernul din 1907, care nu avea la spate baioneta germană şi nici a unei alte țări străine, avea doar pe regele şi partidele oligarhice burghezo-moşiereşti şi pentru apărarea intereselor lor a împuşcat aproape 11 000 de țărani.

Dvs., dle Halippa, despre acel măcel ați aflat de la socialiştii din regat, cu care v-ați aliat, în acele vremuri, ca student la Universitatea din Iaşi. Un asemenea măcel nu se uită uşor de către un democrat.

Şi unul din principalele motive de a pune condiții la unire a fost acel măcel.

www.dacoromanica.ro

De aceea, la punctul 2 din condiţiuni se spune: „Basarabia îşi păstrează autonomia provincială având un Sfat al Ţării ales pe viitor prin vot universal, egal, direct şi secret ca organ împlinitor şi de administraţie proprie”, iar la punctul 4: „recrutarea armatei se va face pe bază de principii teritoriale”.

Autonomia Basarabiei a fost considerată de generalul Averescu ca un bun ce trebuie răspândit în întreaga ţară, iar deputatul Cuza, de la tribuna parlamentului, în iunie 1918, a declarat că actul Unirii de la 27 martie 1918, care prevede autonomia Basarabiei, este un act sfânt şi trebuie să fie respectat.

Mai departe, în declaraţia dvs. de la Cernăuţi, aţi invocat încă un argument pentru a-i convinge pe bucovineni, spunându-le: „Astăzi însă, când duşmanul s-a năruit, când regele însuşi decretează împărţirea pământului ţăranilor...”

Da, regele decretase într-adevăr împărţirea pământului la ţărani, în principiu, dar în fapt însă, în loc să dea ţăranilor acel pământ făgăduit în parlament, guvernul vine cu legea robiei – munca obligatorie (munca silnică) pentru ţărani bărbaţi şi femei de la 14 ani până la 60 ani, să muncească pe moşiile boierilor şi despre aceasta dvs. ştiaţi, căci adesea vă duceaţi la Iaşi, şi spre informare treceaţi de fiecare dată pe la cluburile tuturor partidelor şi nu este exclus să nu vă fi dus şi în parlament, ca să vedeţi vechile cunoştinţe de pe vremea când aţi stat în Iaşi ca student.

Dar să vedem cum este concepută acea monstruoasă lege care zice: „Art. I. Timp de 5 ani, munca cu braţele, vitele, uneltele şi maşinile în agricultură, exploatarea pădurilor etc. devine obligatorie, pentru toţi muncitorii agricoli (ţărani), bărbaţi şi femei de 14–60 ani”.

Prin urmare, când ţăranul aştepta să i se dea pământ şi să fie liber ca să poată munci acest pământ (făgăduit prin decret), în loc de pământ, guvernul vine cu legea obligativităţii muncii, care supune pe săteni la muncă silnică, la o adevărată robie, ca în vremea Evului Mediu.

Asta era realitatea, şi dvs., când rosteaţi cuvântul la Cernăuţi, ştiaţi nu numai despre decretul despre care aţi vorbit, dar şi despre tot ce se petrecea în ţară (vechiul Regat), din 1907 şi până în noiembrie 1918, iar în Basarabia, în loc de o administraţie autonomă, se numeşte guvernator general militar şi civil, curţi marţiale, ordonanţe etc. Mai departe aţi spus: „Şi când suntem numai între fraţi”.

Da, ţăranii din Basarabia nimeriseră între fraţi egali, fără libertăţi şi drepturi social-politice. Supuşi cruntei exploatări şi persecuţii.

Şi aţi continuat, spunând: „Orice teamă ar fi zadarnică”. După cum s-a dovedit, teama n-a fost zadarnică. În încheiere, în propoziţia cu regele care decretase împărţirea pământului la ţărani, spuneţi: „Orice rezervă ar fi un element de slăbiciune”.

Da, rezerva prevăzută prin condiţiile unirii ar fi slăbit tirania partidelor oligarhice exploatatoare a ţărănimii.

Şi, ca o încoronare a acestei declaraţii explicative din noiembrie 1918 făcută la Cernăuţi, spre a-i convinge pe fraţii bucovineni să voteze unirea fără condiţii, aţi declarat: „De fapt, Basarabia însăşi îşi va revizui actul unirii şi o va proclama fără condiţii”.

Prin acest ultim pasaj din declaraţia dvs. v-aţi demascat şi au reieşit aranjamentele dvs. cu Brătianu privitor la sugrumarea libertăţilor şi drepturilor social-politice şi economice ale Basarabiei, în schimbul avantajelor şi situaţiei personale pe care vi le-a făgăduit Brătianu, căci altfel nu se poate explica, ca un om cinstit, cu mintea teafără, un vicepreşedinte al parlamentului, să facă asemenea angajamente fără ca să fie împuternicit de Sfatul Ţării. Ba mai mult, nu numai că nu aţi fost împuternicit, dar în Sfatul Ţării, în ziua de 4 aprilie 1918, când s-a aflat că guvernul plăsmuieşte să anuleze autonomia Basarabiei, dvs., de la tribuna Sfatului Ţării, aţi spus (citez): „Vicepreşedintele Halippa spune că noi nu trebuie să părăsim calea micşorării drepturilor noastre autonome, ci dimpotrivă, să le apărăm cu toată tăria noastră...”

Numai Crihan (avocat al lui Marghiloman şi al lui Brătianu), ştiind despre planurile lui Brătianu, care pregătea anularea condiţiilor unirii prevăzute în actul de la 27 martie, Crihan, s-a ridicat împotriva discutării chestiunii autonomiei Basarabiei, spunând cu viclenie: „Precum totdeauna s-a început de la una şi s-a ajuns la alta, începând cu alegerea primului director, s-a sfârşit cu drepturile autonomiei. El zice că deputatul Misirkov greşeşte, când propune să rămână guvernul basarabean neatins, căci despre aşa ceva acum nici vorbă nu mai poate să fie, iar vicepreşedintele Halippa n-are dreptate când ne cheamă să ne apărăm drepturile autonome, căci aceste drepturi nimeni nu ni le răpeşte.”

După o săptămână, când s-a publicat Decretul nr. 842 din 9 aprilie 1918, prin care s-a mistificat actul unirii de la 27 martie 1918, ştergându-se

www.dacoromanica.ro

condițiile din act pe baza cărora s-a făcut Unirea, Blocul moldovenesc a hotărât să ceară guvernului şi regelui să respecte actul istoric al Unirii de la 27 martie 1918 întocmai, hotărâre care a şi fost concretizată prin memorandumul adresat regelui şi guvernului semnat de mai mulți deputați din Sfatul Țării, printre care au semnat I. Păscăluță, N. Alexandri şi mulți alți deputați care au condus lupta națională pentru unire.

Dvs., întorcându-vă de la Cernăuți la Chişinău, ați răstălmăcit motivele, propagând printre deputații Sfatului Țării anularea condițiunilor Unirii, spunându-le: „Vedeți că frații noştri bucovineni s-au unit fără condiții, trebuie şi noi să ne arătăm sentimentele noastre, doar şi noi, ca şi ei odinioară, am făcut parte din aceeaşi Moldovă a lui Ştefan Vodă, de aceea să procedăm şi noi ca ei, să renunțăm la condițiile Unirii".

Împotriva acestei propuneri s-au ridicat majoritatea deputaților din Sfatul Țării. Numai dvs. cu un mic grup ați rămas consecvent angajamentelor luate față de Brătianu. Ați acceptat să prezidați Sfatul Țării.

Față de aceste împrejurări, de la tribuna Sfatului Țării am cerut ca să nu judecați după filozofia moralei călăului de profesie care, în apărarea moralei profesiei sale de călău, zice că profesiunea de călău este o profesiune ca orice altă profesie şi dacă i se cere ca să ia sufletul unui om, apoi, dacă nu o va face el, călăul Emilian, are s-o facă călăul Mitrofan, alt călău. Aşa sau altfel, omul va rămâne fără suflet.

Constantin Stere, care la data aceea era preşedintele Sfatului Țării, a refuzat să prezideze o minoritate de deputați ai Sfatului Țării pentru anularea condițiilor Unirii şi a preferat să renunțe la demnitatea de preşedinte al Sfatului Țării decât să acționeze pe baza moralei filozofice a călăului, pe care dvs. ați acceptat-o.

După obținerea votului de la 27 noiembrie prin care s-a renunțat la condițiile Unirii ați luat acel act ruşinos şi ați plecat în grabă la Iaşi şi l-ați prezentat regelui, care avea la dreapta pe I. Brătianu şi la stânga pe I. Inculeț.

Am relevat cele de mai sus spre a vă reîmprospăta memoria despre care vă plângeți, că după anii de suferință ați fi pierdut o parte din capacitatea memoriei.

După cele arătate mai sus, adevăratele motive pentru care Unirea s-a făcut pe baza celor 11 puncte din actul Unirii şi cele două variante de

motive ale anulării condițiunilor unirii, vreau să *analizez* alte două motive invocate de dvs.

Acum de curând, în ziua de 6 februarie, în casa dvs. din str. Al. Donici, Bucureşti, mi-ați mărturisit, spunându-mi că ați făcut acest lucru pentru că ați fost rugat şi presat.

Această recunoaştere este a treia variantă de motivare ce a dus la anularea condițiilor, eu o cred sinceră, pentru că aşa a fost.

Dar aceasta, după cum văd, nu a fost decât o clipă de luminare a conştiinței (a sincerității) dvs. Pentru că, după aceea, în ziua de 19 martie, m-ați invitat să semnez memoriul redactat de dvs. în care, la p. 13, ați invocat o nouă formulă de motivare a anulării condițiunilor unirii.

Pe lângă cea de-a doua formulă prezentată în noiembrie [1918] la Chişinău, în sensul că Bucovina unindu-se fără condiții, să renunțăm şi noi la condițiile Unirii, în memoriul propus să-l semnez, ați mai adăugat noi argumente, după care renunțarea la condiții se datoreşte faptului că unii delegați ai unor țări prietene (fără să arătați pe binevoitorii țării noastre) ar fi recomandat să renunțăm la condițiile Unirii, în fapt să sugrumăm libertățile şi drepturile social-politice ale poporului.

Această motivare ar fi fost plauzibilă dacă nu ar exista nepotrivire de date calendaristice. Dar, din păcate, după cum este ştiut, acea conferință de la Versailles a luat ființă la câteva luni după votul ruşinos al Sfatului Țării din 27 noiembrie 1918, iar delegații la acea conferință au început să sosească ceva mai devreme[1], la 19 ianuarie 1919. Deci, la data de 27.XI.1918 nici conferința de la Versailles nu luase ființă şi nici delegații acelor țări nu veniseră la Paris pentru conferință.

Dar, după cum este ştiut, nu s-a întâmplat nicăieri de când este lumea ca cineva să audă vocea unui prunc în pântecele mamei, aşa e şi cu această motivare, este neverosimilă.

Dar să presupunem, prin absurd, că acei delegați, înainte de a fi ei numiți şi sosiți la Paris, să fi recomandat ca să anulați pentru binele poporului toate libertățile şi drepturile social-politice ale unui popor de 3 milioane de oameni.

Vă întreb: cum ați fi procedat dvs. dacă acei delegați imaginați v-ar fi recomandat, tot pentru binele poporului, să vă castrați. Eu cred că nu ați

[1] Aşa e în document. De fapt, „ceva mai târziu".

www.dacoromanica.ro

fi făcut-o. Dar recomandarea de a gâtui, de a sugruma libertățile unui popor cu o majoritate de 80% țărani, care zeci de secole, cu mici întreruperi, nu au avut libertate şi nici drepturi social-politice, după cum se vede, ați primit-o socotind că acest popor va putea să trăiască şi de aici înainte fără libertăți şi drepturi social-politice.

Vai de poporul cu asemenea patrioți, care pentru interese particulare, pentru a-şi crea situații cu avantaje de interes personal, au vândut lui Brătianu libertatea şi drepturile social-politice ale poporului dobândite prin revoluție, bunuri garantate prin condițiile de bază ale actului Unirii de la 27 martie 1918.

Iuda, vânzându-l pe Hristos şi dându-şi seama de marea greşeală săvârşită, sub apăsarea remuşcării pentru fapta imorală, s-a întors la farisei şi le-a azvârlit cei 30 de arginți, prețul vânzării lui Hristos, pe când unii dintre „patrioți", care prin votul lor din noaptea de 26 spre 27 noiembrie 1918, au suprimat libertatea şi drepturile poporului, – în loc să recunoască greşeala, aşa cum au recunoscut-o I. Buzdugan, D. Cărăuş şi alții, se mândreau cu fapta imorală.

Un popor, ca oricare om fără libertate şi fără drepturi social-politice, este asemuit cu animalele. De aceea conştiința umană nu se va împăca niciodată cu această situație şi va continua mereu lupta pentru libertate. Nimeni nu va crede niciodată că poporul v-a împuternicit pe dvs. să-l lipsiți de libertate.

Semnatarii memoriului, de curând întocmit de dvs., în căutarea justificării greşelii grave săvârşite, în loc să recunoască greşeala, să se pocăiască, au recurs la o plăsmuire de noi motive, neplauzibile, ca şi struțul, crezând că în dosul lor vor putea să scape de răspundere.

Nu.

Numai o recunoaştere şi pocăința sinceră este şansa de a fi scoşi din rândul de trădători ai poporului, în numele căruia au votat.

Ați stăruit şi obținut votul pentru anularea condițiilor care prevedeau ca Basarabia să-şi aibă parlamentul ei, armata teritorială, şi dacă acestor cerințe nu s-ar fi opus, decretul regal nr. 842 din 9 aprilie 1918, prin actul Unirii de la 27 martie 1918, Basarabia având reprezentanța sa, parlamentul său, ar fi putut să-şi spună cuvântul la noua abandonare a acestui teritoriu de către România, şi ar fi rămas organul autorizat ca să vorbească în numele Basarabiei şi s-o apere.

Actul Unirii este acela votat de Sfatul Țării în şedința istorică din 27 martie 1918, unde, în aceeaşi şedință, Marghiloman, în numele regelui şi guvernului român, luând act de rezoluția Sfatului Țării prin care s-a declarat unirea Basarabiei, s-a angajat spunând: „Țin să declar că hotărârea luată va fi respectată atât în litera cât şi în spiritul ei".

Spre împrospătarea memoriei dvs., despre cele petrecute atunci şi pentru a înlătura orice dubiu asupra mistificării actului Unirii de către rege şi guvernul lui Marghiloman, în convenință cu Brătianu, redau mai jos comparativ textele actului unirii de la 27 martie 1918 şi Decretul nr. 842 din 9 aprilie 1918 de promulgare a Unirii:

Actul unirii de la 27 martie 1918 este consemnat în procesul-verbal nr. 63.

Reprezentantul Blocului Moldovenesc citeşte următoarea declarație:

„În numele poporului Basarabiei Sfatul Țării declară: „Republica Democratică Moldovenească (Basarabia), în hotarele ei dintre Prut, Nistru, Dunărea, Marea Neagră şi vechile ei granițe cu Austria, ruptă de către Rusia, acum o sută şi mai bine de ani, din trupul vechii Moldove, în puterea dreptului istoric şi dreptului de neam, pe baza principiului ca noroadele singure să-şi hotărască soarta lor, de azi înainte şi pentru totdeauna se unește cu mama sa, România. Această unire se face pe următoarele baze:

1. Sfatul Țării actual rămâne mai departe pentru rezolvarea şi realizarea reformei agrare, după nevoile şi cererile norodului; aceste hotărâri se vor recunoaşte de guvernul român.

2. Basarabia îşi păstrează autonomia provincială având un Sfat al Țării (Dieta), ales pe viitor prin vot universal, egal, direct şi secret, ca organ împlinitor şi de administrație proprie.

3. Competența Sfatului Țării este: a) votarea bugetelor locale; b) controlul tuturor organelor zemstvelor şi oraşelor; c) numirea tuturor funcționarilor administrației locale prin organul său împlinitor, iar funcționarii înalți sunt întăriți de guvern.

4. Recrutarea armatei se va face în principiu pe baze teritoriale.

5. Legile în vigoare şi organizația locală (zemstve şi oraşe) rămân în putere şi vor putea fi schimbate de Parlamentul român, numai după ce vor lua parte la lucrările lui şi reprezentanții Basarabiei.

www.dacoromanica.ro

6. Respectarea drepturilor minorităților din Basarabia.

7. Doi reprezentanți ai Basarabiei vor intra în Consiliul de Miniștri al României acum desemnați de actualul Sfat al Țării, iar pe viitor luați din sânul reprezentanților Basarabiei din Parlamentul român.

8. Basarabia va trimite în Parlamentul român un număr de reprezentanți proporțional cu populația, aleși pe baza votului universal, egal, secret și direct.

9. Toate alegerile din Basarabia, pentru voloste, sate, orașe, zemstve și Parlament se vor face pe baza votului universal, egal, secret și direct.

10. Libertatea personală, libertatea tiparului, a cuvântului, a credinței, a adunărilor și toate libertățile obștești vor fi garantate prin constituție.

11. Toate călcările de legi făcute din motive politice în vremurile tulburi ale prefacerii din urmă sunt amnistiate. Basarabia unindu-se ca fiică cu mama sa, România, Parlamentul român va hotărî convocarea neîntârziată a Constituantei, în care vor intra, proporțional cu populația, și reprezentanții Basarabiei, aleși prin vot universal, egal, direct și secret, spre a hotărî împreună cu toții înscrierea în Constituție a principiilor și a garanțiilor de mai sus".

După votare, Marghiloman a luat cuvântul făcând următoarea declarație în numele guvernului său și al regelui: „...Totodată, țin să declar că hotărârea luată va fi respectată atât în litera cât și în spiritul ei".

Acesta este actul prin care poporul în ziua de 27.III.1918 și-a exprimat voința de a se uni, în condițiile stipulate în act, încredințați că acest act va fi respectat de rege și guvernul țării, așa cum Marghiloman a declarat în ședința solemnă a Sfatului Țării din ziua votării.

Dar iată cum Marghiloman și regele au respectat acel angajament de a respecta actul unirii. În ziua de 9 aprilie 1918 a apărut decretul de promulgare a actului unirii (decretul de promulgare nr. 842, dat în Iași la 9 aprilie 1918):

„Președinția Consiliului de Miniștri
Ferdinand I,

Prin grația lui Dumnezeu și voința națională, Rege al României.

La toți de față și viitori, sănătate:

Sfatul Țării din Basarabia, în ședința lui de la 27 martie (9 aprilie 1918), votând, prin 86 voturi pentru, contra 3, fiind și 36 abțineri, următoarea rezoluțiune:

În numele poporului Basarabiei, Sfatul Țării declară:

Republica Democratică Moldovenească (Basarabia) în hotarele ei dintre Prut, Nistru, Dunăre, Marea Neagră și vechile ei granițe cu Austria, ruptă de către Rusia acum o sută și mai bine de ani din trupul vechii Moldove, în puterea dreptului istoric și dreptului de neam, pe baza principiului că noroadele singure să-și hotărască soarta lor, de azi înainte și pentru totdeauna, se unește cu mama sa, România.

Și Prezidiul Consiliului nostru de Miniștri declară: în numele poporului român și al Regelui lui, M.S. Ferdinand I al României, ia act de acest vot *quasi unanim* și declară la rândul lui Basarabia unită cu România de veci una și indivizibilă.

Promulgăm acest vot și această declarație și ordonăm să fie învestit cu sigiliul statului și publicat în Monitorul Oficial.

Dat în Iași, la 9 aprilie 1918
(s.s.) *Ferdinand*
(s.s.) Președintele Consiliului de Miniștri, *A. Marghiloman*
(s.s.) Ministru de Justiție, *D. Dobrescu*."

Această mistificare vicleană și brutală este evidentă pentru oricine, făcută cu scopul de a șterge libertățile poporului.

Dvs. ați știut despre această faptă necinstită a regelui și guvernului, care au făcut-o spre a decapita conducerea Basarabiei Autonome, ca să nu mai aibă parlamentul ei și armata ei, în eventualitatea unei noi abandonări de către România a Basarabiei, indiferent din care motive.

Eu cred că această faptă este o mare greșeală cu grave consecințe în viața istorică a națiunii.

Pentru aceste motive eu am cerut de la tribuna Sfatului Țării să nu vă lăsați ispitiți de rugăminți presante sau presiuni și să nu renunțați la autonomia Basarabiei, căci autonomia pentru un popor abia eliberat de o dominație străină este ca și sufletul oricărui om, fără de care amorțește.

Dar dvs. cu grupulețul de deputați ați fost consecvent angajamentului luat față de Brătianu, care s-a înfricoșat de hotărârea Sfatului Țării din 2 decembrie 1917, în urma căruia s-au expropriat toate moșiile fără plată și care, temându-se să nu se întindă și în regat asemenea năzuințe ale poporului și spre a acoperi decretul nr. 842/1918, ruşinoasa faptă prin

www.dacoromanica.ro

care s-a mistificat actul unirii de la 27 martie 1918, v-a cerut să votați renunțarea la condiții, prin care vor să se acopere decretul cu pricina și să aibă siguranța că Basarabia, fără parlamentul ei și armata ei, nu va prezenta niciun impediment în administrarea ei ca pe o moșie, după voința lui.

Eu înțeleg că dvs., ca și cei din grupulețul de azi din jurul dvs., fiind și ei făptași ai actului de la 27 noiembrie 1918, căutați, dându-vă seama de gravitatea greșelii săvârșite, să vă justificați, dar zadarnic. Nu veți putea inventa nimic care să vă absolve. Singura cale cinstită este să recunoașteți sincer greșeala, singura cale care ar face ca viitorul istoric nepărtinitor, dar sever să nu vă treacă în rândurile trădătorilor libertăților și drepturilor și ale acelora care am contribuit la decapitarea conducerii poporului în numele căruia au votat.

Acum dvs., cu grupulețul compus din Moraru, Tudor, Chiorescu, Valuță, semnatari ai memoriului tendențios privitor la actul Unirii, ați mai trecut în acel memoriu și unele lucruri neîntemeiate. Dvs. ar fi fost mai bine să treceți sub tăcere atât votul de la 27 noiembrie 1918 cât și chestia ratificării de către parlament (Adunarea Deputaților – *nota editorilor*) și Senat a actului Unirii Basarabiei.

Dacă dvs. veți citi cu atenție acele hotărâri ale parlamentului (Adunarea Deputaților – *nota editorilor*) și Senatului din 29 decembrie 1919, veți vedea că nu actul Unirii s-a ratificat, ci un decret regal prin care s-a mistificat actul Unirii, și nicidecum actul de la 27 martie 1918.

Dle Halippa, în loc să vă consumați energia cu scrieri neîntemeiate, dacă vreți să dezbateți ceva care ar servi națiunii și Basarabiei, este chestia Sfatului Țării, care a fost și este și azi criticat, invocându-se fel de fel de insinuări și date neadevărate.

Nimeni nu contestă că Sfatul Țării a votat Unirea Basarabiei. Datoria noastră este de a curăța de toate pângăririle actul sfânt al Unirii de la 27 martie 1918 și a-l prezenta în adevărata lui strălucire – adevărata voință a poporului.

Nu prin a arăta cum parlamentul (Adunarea Deputaților – *nota editorilor*) și Senatul au votat ratificarea, căci despre aceste voturi există dosarele respective și Monitorul Oficial.

De altceva este nevoie. Trebuie scoase la iveală actele cu care să se arate că Sfatul Țării, așa cum a fost convocat și cum a fost constituit, era într-adevăr un parlament democratic, o adunare națională a Basarabiei,

adevărată și legitimă reprezentanță a suveranității naționale, recunoscut ca atare la deschiderea Sfatului Țării din 21 noiembrie 1917 de toate partidele politice, de comitetele revoluționare, de organizațiile obștești, de reprezentanții tuturor minorităților conlocuitoare din Basarabia, de delegatul sovietului petrogradian, toți fără nicio excepție au recunoscut Sfatul Țării ca adevărat reprezentant al voinței poporului și legitim reprezentant al Basarabiei.

Dacă vom avea zile și posibilități să facem acest lucru, ar fi singurul lucru pe care suntem datori să-l facem.

Pentru aceasta însă, în primul rând, este necesar de a recunoaște greșeala Sfatului Țării, care i-a diminuat puterea și, în afară de știrbirea făcută votului de la 27 martie 1918, a lăsat o umbră ca o pată neagră pe conștiința Sfatului Țării. Prin acte să se arate că Sfatul Țării nu a fost reacționar, creat de moșieri și burghezie, și că Unirea nu a fost o născocire a burgheziei, ci voința sinceră liberă, și nu numai că nu a fost sugerată sau impusă de unele cercuri, că acea voință a poporului a fost dezbătută, chibzuită și cu pricepere s-a cristalizat în formula Unirii cu condiții.

V-am relevat cele de mai sus ca să aveți la îndemână datele despre împrejurările trecute și să reflectați.

Cu aceasta, eu cred, am explicat cele necesare și este justificat refuzul meu de a semna memoriul pe care mi l-ați propus să-l semnez în ziua de 20 martie 1968[2].

Cu toată considerațiunea,
ss *Ioan Păscăluță*

11 mai 1968, București

Arhivele Naționale, București, Fond Pan Halippa (2126),
dosar 583/1968, f. 1–28

[2] În debutul scrisorii e vorba de 19 martie 1968.

www.dacoromanica.ro

Nr. 26

***22 mai 1968, Bucureşti.* Din scrisoarea lui Pan Halippa către Anton Crihan**

Pentru timpurile acelea de la 1913–1914, suma de 60 de ruble aur era o sumă suficientă pentru modesta mea întreprindere[1]. Dacă aş fi conceput-o într-un tiraj mai mare, te pomeneşti că atrăgea atenţia oficialităţii ţariste şi aceasta mi-ar fi curmat pe loc întreprinderea... Vai de capul nostru ce eram noi pe atunci; dar ce zic, şi mai rău, ce suntem astăzi! În toată România nu se poate pronunţa numele provinciei noastre natale, nicicum să ne mai gândim la publicaţii...

Discursul D-tale care l-am primit diferă de acela pe care l-am auzit la radio[2]... Eu personal am făcut o expunere asupra evenimentului de la 27 martie. Şi am adunat semnăturile celor care au ţinut să reconstituie, ca foşti deputaţi ai Sfatului Ţării, dosarul zilei de 27 martie. Am făcut-o aceasta chiar în ziua când se împlineau 50 de ani de la Unire... N-a vrut să semneze expunerea mea numai Ion Păscăluţă, care stăruia mai departe în credinţa lui că noi am făcut o greşeală când am renunţat la autonomia Basarabiei. Mai mult, el susţine că noi am trădat poporul şi Basarabia. Acum noi, cei care am votat reforma agrară la 27 noiembrie, am hotărât să explicăm printr-o expunere documentată motivele care ne-au îndemnat să renunţăm la autonomia Basarabiei...

În vremea de pe urmă eu am compus şi un memoriu, pe care l-am adresat prin Ambasada franceză generalului De Gaulle, dar nu ştiu dacă memoriul meu a ajuns la destinaţie. Conţinutul memoriului este problema Moldovei de Răsărit, care merită să fie cunoscută şi îmbrăţişată de toată lumea civilizată.

---

[1] Autorul se referă la ajutorul acordat de Vasile Stroescu redacţiei revistei şi ziarului „Cuvânt moldovenesc".

[2] E vorba de cuvântarea rostită de Anton Crihan la Postul de Radio „Europa Liberă" din München, în zilele de 27 şi 28 martie 1968, cu ocazia împlinirii a 50 de ani de la Unirea Basarabiei cu România. Probabil, lui Pan Halippa i-a fost trimisă varianta tipărită a acestei conferinţe.

...Mie îmi lipseşte procesul-verbal de la şedinţa Sfatului Ţării şi eu nu pot înţelege de ce o reformă aşa de mare, asupra căreia s-a lucrat în Comisia Agrară mai bine de o jumătate de an, a putut să fie votată într-o singură şedinţă, care a ţinut de la 8 seara până la 4 dimineaţa. Dumneata ai fost raportorul proiectului de lege şi cred că ai putea să-mi povesteşti cum s-au petrecut lucrurile în Blocul Moldovenesc şi în şedinţa Sfatului. Eu unul rămân nedumerit, cum am putut noi să neglijăm latura frumoasă a unei reforme, care îi făcea pe ţăranii Basarabiei stăpâni ai pământului ei, şi legea s-a făcut ca în secret, noaptea, de unde trebuia să se voteze ziua şi în prezenţa a cel puţin 5 sau 10 mii de ţărani...

Te rog să-mi scrii în chestiunea aceasta despre faptele care au avut loc şi mai ales raţionamentele noastre că noi am renunţat la condiţiile de la 27 martie 1917.

Publicat după: „Revistă de istorie a Moldovei", nr. 1, 1994, Chişinău, Editura „Ştiinţa", p. 63

Nr. 27

***24 august 1968, Bucureşti*. Telegramă adresată lui Nicolae Ceauşescu, preşedinte al Consiliului de Stat al R.S. România, prin care un grup de basarabeni în frunte cu Pan Halippa susţin declaraţia Marii Adunări Naţionale a României privind condamnarea intervenţiei sovietice în Cehoslovacia**

Tovarăşului Nicolae Ceauşescu,
Preşedintele Consiliului de Stat, Bucureşti

Ne solidarizăm întru totul cu declaraţia Marii Adunări Naţionale din 22 august 1968, cu privire la principiile de bază ale politicii externe a României, în care se afirmă cu toată tăria că aspiraţia majoră contemporană a fiecărui popor este cucerirea dreptului de a-şi hotărî singur soarta conform voinţei, intereselor şi năzuinţelor naţionale, fără amestec din afară, pe temeiul principiului respectării depline a independenţei şi

www.dacoromanica.ro

suveranității naționale, a egalității depline în drepturi şi neamestecului, sub orice formă, în treburile altor țări.

În aceste împrejurări atât de grele, apărarea patriei, a unității naționale constituie imperativul suprem pentru fiecare cetățean.

ss *Pan Halippa*
ss *A. Moraru*
ss *A. Văleanu*
ss *S. Livezeanu*
ss *V. Ştirbei*
ss *Nicolae Şchiopu*
ss *Mihalache Trufaş*
ss *Tatiana Găluşcă-Crâşmaru*
ss *Teodor Păduraru*

Arhivele Naționale, Bucureşti, Fond Pan Halippa (2126),
dosar 556/1968, f. 1

Nr. 28

***12 octombrie 1968, Bucureşti*. Din scrisoarea lui Pan Halippa către Anton Crihan**

...Despre Theodor Holban[1], pe care l-ai recunoscut pe fotografie între Gheorghiu şi Sinicliu, este pensionar, dar mai activează în studiul documentelor poloneze; are şi lucrări mai mari, dar Editura pentru Ştiință şi Istorie nu i le publică. I-a publicat de curând într-o revistă un articol despre „Bolohoveni". E păcat că nu ştiu cine mereu îl împiedică să producă lucruri mai mari şi mai importante. Dar ceea ce pățește T. Holban o pățim şi alții, ca de pildă A. Boldur, Nichita Smochină şi subsemnatul. Şi trebuie să-ți spun că A. Boldur are o lucrare foarte însemnată despre Ştefan cel Mare. Lui Boldur i s-a tipărit un studiu, *Tiverți şi Ulici*, într-o revistă de la

[1] Istoric şi editor de documente, autor al unor studii referitoare la relațiile româno-polone din secolele XVI–XVII.

Salonik. Tot acolo şi în aceeaşi revistă a apărut şi o lucrare a lui Nichita Smochină... ceea ce înseamnă că oamenii aceştia sunt apreciați în streinătate, dar nu în țară la noi, unde pot să se manifeste aşa de greu.

Academia Română, care m-a avut cândva membru-corespondent, mi-a achiziționat, când am venit din Siberia, o bogată culegere de proverbe şi cântece pe care eu le-am cules de la moldovenii basarabeni pe care i-am întâlnit în cele 11 lagăre prin care am fost purtat în 1952–1956; lucrarea mi-a fost achiziționată, dar până acuma n-a văzut lumina tiparului academician.

...Cu dna Pelivan am mai tratat o chestiune; ea vrea să aducă osămintele lui Ion Pelivan de la Sighet (sărmanul, el cel ce a purtat doliu la celebrarea a o sută de ani de ocupație rusă – să moară într-o închisoare românească!) şi să-l îngroape la Cernica, unde este şi mitropolitul Gurie...

Vrem să aducem şi osămintele lui Daniel Ciugureanu. Acolo şi-au cumpărat locuri Sinicliu, Suruceanu, V. Țepordei şi eu – 4 locuri.

Publicat după: „Revistă de istorie a Moldovei", nr. 1, 1994,
Chişinău, Editura „Ştiința", p. 64

Nr. 29

***3 decembrie 1968, Bucureşti*. Comunicarea lui Pan Halippa despre participarea delegației Basarabiei la Adunarea Națională de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918, prezentată în cadrul sesiunii ştiințifice consacrate semicentenarului unirii Transilvaniei cu România**

Tovarăşe Preşedinte,

În nr. 7903 al ziarului „Scânteia", din 1 decembrie 1968, am citit informația că Academia Republicii Socialiste România are o Sesiune Ştiințifică consacrată semicentenarului Unirii Transilvaniei, la care participă reprezentanții Institutului de Studii Istorice şi Social-Politice de pe lângă C.C. al P.C.R., Ministerului Învățământului, Academiei de Ştiințe Social-Politice „Ştefan Gheorghiu" de pe lângă C.C. al P.C.R. şi Academiei Militare Generale.

www.dacoromanica.ro

Cum la această Sesiune iau parte şi militanţi pentru unire şi participanţi la Adunarea Naţională de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918, mă socot obligat să prezint şi eu următoarea comunicare, ca unul care am participat la Adunarea de la Alba Iulia, reprezentând Sfatul Ţării din Basarabia, împreună cu răposatul Ion Pelivan, fost ministru de Externe al Republicii Democratice Moldoveneşti, răposatul Ion Buzdugan, fost secretar al Sfatului Ţării, şi cu răposatul Grigore Cazacliu, fost membru al Sfatului Ţării. În prealabil, noi, reprezentanţii Basarabiei, am asistat la Adunarea Naţională de la Cernăuţi, care a votat actul Unirii Bucovinei cu România la 27 noiembrie 1918, şi apoi am trecut Carpaţii, fără Ion Buzdugan, care se îmbolnăvise grav şi fusese lăsat în seama prietenilor de la Cernăuţi.

Delegaţia noastră a fost concepută în ideea aşa de firească pentru acţiunile politice şi sociale, care ne preocupau tot timpul, ca pe nişte socialişti-revoluţionari, cum ne simţeam noi, românii basarabeni, ce foloseam marea revoluţie rusească spre a ne sluji neamul, ideea unirii tuturor românilor într-un singur stat unitar, socialist şi democrat, care să ne ajute să ne gospodărim ţara cu folos, asigurându-ne prosperitatea materială şi bucuria vieţii civilizate în cadrul statului românesc. Duceam cu noi hotărârea Sfatului Ţării de unire [a Basarabiei] cu România de la 27 martie 1918, prin care impusesem conducerii statului decretarea votului universal, direct, egal şi secret pentru parlament şi pentru organizaţiile gospodăreşti ale regiunilor, ale judeţelor şi ale oraşelor şi satelor; a doua condiţie era libertatea cuvântului, credinţei, presei şi întrunirilor şi egalitatea în drepturi pentru toate naţionalităţile conlocuitoare cu populaţia de baştină a Basarabiei noastre; a treia condiţie era reforma agrară, care desfiinţa marea proprietate asupra pământului şi făcea pe ţărani stăpâni ai pământului, pe care statul trebuia să-i ajute prin credite ca să-şi făurească organizaţii cooperatiste de producţie, de consum şi de fructificare a produsului muncii; a patra condiţie era dreptul muncitorilor şi profesiunilor de organizare în sindicate şi alte asociaţii politice, sociale şi culturale; a cincea condiţie era ca Basarabia să-şi păstreze Sfatul Ţării cu competenţa de votare a bugetelor locale, de control al organelor gospodăreşti pentru judeţe, oraşe şi sate. Toate aceste libertăţi şi drepturi trebuiau să fie garantate de constituţie, pe care va elabora-o Constituanta cu participaţiunea reprezentanţilor provinciei, proporţional cu populaţia, aleşi pe baza votului universal, egal, direct şi secret. În sfârşit, Sfatul Ţării decretase o

amnistie generală pentru încălcările de lege, făcute din motive politice în vremuri tulburi ale prefacerilor din urmă în viaţa Basarabiei.

Mandatul nostru, al delegaţilor Basarabiei la Adunările Naţionale de la Cernăuţi şi Alba Iulia, era ca noi să ducem fraţilor români şi locuitorilor din Bucovina şi din Transilvania salutul Basarabiei libere şi unite cu România şi prin contactul cu conducătorii de la faţa locului să contribuim la crearea atmosferei de frăţie şi înţelegere între provinciile care se uneau cu România, pentru ca pe calea aceasta să ne impunem mai uşor în patria-mamă şi să contribuim la înfrăţirea sufletească între provincii şi vechiul Regat. Mandatul acesta era, de altfel, în spiritul acelui Comitet pentru unirea tuturor românilor, care a funcţionat în capitala Basarabiei, sub preşedinţia mea, şi era compus din reprezentanţi români din vechiul Regat, din Bucovina, Transilvania şi chiar din Macedonia şi Transnistria, care s-au găsit în provincia noastră în timpul războiului şi revoluţiei. (Îmi place să mărturisesc că noi, românii basarabeni, ne-am îndeplinit mandatul cu toată tragerea de inimă şi am stârnit entuziasmul tuturor bucovinenilor şi ardelenilor, procurându-ne şi nouă fericirea primului contact cu fraţii, pe care îi vedeam pentru prima dată. Toată lumea ne privea cu simpatie şi aprecia rezultatele acţiunii noastre naţionale româneşti, care a fost pusă de noi în concordanţă cu marile revendicări ale revoluţiei ruseşti). Nu pot tăinui aici nedumerirea unor fraţi bucovineni şi transilvăneni, care ne puneau întrebarea: de ce a fost nevoie să se introducă în Republica Democratică Moldovenească, de sine stătătoare, trupe româneşti la începutul lui ianuarie 1918? Într-o conferinţă de presă această chestiune (a fost pusă – *nota editorilor*) în conformitate cu realitatea crudă, prin care a trecut Basarabia din momentul când pe căile ei au început să se retragă unităţi dezertoare ruseşti de pe Frontul român. Dezertorii şi elementele anarhice s-au pus pe devastarea depozitelor militare, care aparţineau frontului, dar se găseau pe teritoriul provinciei noastre, cel mai apropiat dos al frontului. Trupele româneşti au fost nevoite să se angajeze în operaţiuni de dezarmare a dezertorilor de pe front şi lucrul acesta ne-a creat nouă dificultăţi în sensul că au avut darul să învrăjbească raporturile între armata românească şi armata sovietică în formaţie dincolo de Nistru, şi de atunci s-au început incursiuni clandestine sau pe faţă în Basarabia. Elementele locale anarhice au profitat şi ele de ocazie şi în asociaţie cu elementele rusificate s-au angajat la lupte de gherilă, care, firește, au creat o atmosferă de nesiguranţă

www.dacoromanica.ro

în provincie, dar lucrul acesta ne-a arătat doar atât, că normalizarea vieții se va face cu greu și că va trebui să angajăm toată atenția și toată forța noastră sufletească spre a lămuri lumea asupra rolului pe care îl are statul în organizarea societății. Dacă armata română era chemată să-și facă datoria pe calea armelor, noi – Sfatul Țării, guvernul Republicii și administrația – trebuia să ne grăbim cu organizația pașnică a vieții. Și Sfatul Țării a fost chemat, la data de 27 martie 1918, să se pronunțe în problema dacă nu cumva prin unire cu România el ar servi și cauza generală românească, și situația grea a provinciei, care nu avea armată, nu avea bani, nu avea școală, care să servească cultura poporului întârziat din cauză că pe vremea țarismului n-a avut școală în limba maternă, n-a avut biserică, n-a avut administrație, n-a avut drumuri, n-a avut spitale, n-a avut nimic, care să ajute masele populare să înțeleagă rostul statului în viața unui popor? Și această chestiune Sfatul Țării al Basarabiei a soluționat-o așa: 86 deputați au votat pentru unire, 3 împotriva unirii, 36 abțineri și [13] absenți.

Ca încheiere, pot spune că participațiunea noastră, a basarabenilor, la Adunarea Națională de la Alba Iulia a fost un act istoric, care merită să fie pomenit la Sesiunea Academiei pentru motivul că frații ardeleni s-au lăsat influențați de condițiile progresiste ale Sfatului Țării din actul nostru de la 27 martie 1918, care a fost și cel dintâi din cele trei ale Unirii tuturor românilor din 1918. În privința aceasta trebuie să menționez că reprezentanții socialiștilor ardeleni mai ales au fost aceia care ne-au făcut impresia unor luptători pentru revendicările maselor populare. Dar pot spune că și intelectualii, și profesioniștii liberi, care erau în curs cu luptele ce s-au dat în Basarabia și în Rusia pentru îndreptățirea maselor largi populare și a naționalităților din Imperiul rusesc, ne-au tratat pe noi – solii Basarabiei – cu atenție și dragoste frățească. Și în legătură cu acest lucru cred că pot afirma că, dacă mai trăiau intelectualii și conducătorii poporului, cu care ne-am întreținut atunci și ne-am înțeles așa de bine, ei de bună seamă că ar fi căutat să ne invite și pe noi la sărbătoarea semicentenarului de la unirea Transilvaniei cu România, mai ales că pe atunci Moldova noastră de Răsărit făcea parte din Țara Românească și deci Transilvania se unea și cu noi – nenorociții de astăzi, care suntem uitați și nu ne ia nimeni în seamă. De altfel, pe noi mai mult ne doare faptul, despre care se vorbește de la om la om, că marele nostru român basarabean Vasile Stroescu, care a construit sute de școli în Ardeal, care a procurat fonduri

pentru bisericile ardelenești, care a fost unul din cei mai populari oameni în lumea românească de pe atunci, este și el uitat, deși la vremea sa Vasile Stroescu a fost ocrotitorul chiar și al românilor din America. Dar, *sic transit gloria mundi*, și aceasta nu din vina lui Vasile Stroescu, ci din vina noastră, a românilor basarabeni, care ne-am lăsat călcați în picioare. Am ajuns până acolo că actele din trecutul Modovei de Răsărit și, printre ele, actul unirii de la 27 martie 1918 și toată perioada de la această dată și până la dictatul lui Stalin din 1940, când provincia noastră a fost parte integrantă din România, nu este pomenită în istoria țării, iar Nistrul cu cetățile de la Hotin, Soroca și Cetatea Albă și capitala provinciei – Chișinăul – nu pot fi trecute în manualele de geografie sau pomenite în publicistica zilei.

Tovarăşe Preşedinte,

Regret că sănătatea nu-mi permite să vă solicit o audiență, dar vă rog să aduceți la cunoștință tovarășilor care participă la Sesiunea Științifică consacrată semicentenarului Unirii Transilvaniei cu România modesta mea comunicare, ca un semn că un fiu al Basarabiei, fost participant la Adunarea Națională de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918, a ținut și el să contribuie cu gândurile și informațiile lui la comemorarea Ardealului, sărbătorit astăzi. Dacă sănătatea îmi va permite cândva și dacă Academia R.S.R. va dori să aibă mărturisiri mai ample din partea mea, mai ales cu privire la problemele ardelenești, cum le-am discutat cu sute de frați ardeleni, îmi voi face datoria cu plăcere și în nădejdea că munca mea va contribui la triumful ideii unirii tuturor românilor.

Cu sentimente de perfectă loialitate față de Republica Socialistă România, patria noastră, a românilor de pretutindeni, zic:

Trăiască Unirea tuturor românilor!

Fost vicepreşedinte şi ultim preşedinte al Sfatului Țării din Basarabia,

ss *Pantelimon Halippa*

3 decembrie 1968
Bucureşti, str. A. Donici nr. 32, sect. II

Arhivele Naționale, București, Fond Pan Halippa (2126),
dosar 557/1968, f. 5–11

www.dacoromanica.ro

Nr. 30

***1968, Bucureşti*. Scrisoare adresată de Pan Halippa lui Nicolae Ceauşescu, secretar general al P.C.R., privind raporturile dintre România şi R.S.S. Moldovenească**

Tovarăşe Secretar General al P.C.R.,

Cel care vă scrie aceste rânduri este unul din cele câteva sute de mii de fugari (refugiaţi) din Basarabia, care, în 1940, în urma acţiunii lui Stalin, n-au vrut să rămână în provincia lor natală, sub stăpânire rusească. Eu personal n-am rămas acolo, fiindcă familia mea se găsea în Bucureşti: soţia ca inspectoare pe ţară a învăţământului secundar, iar fiul ca student la politehnică. Dacă rămâneam acolo, aş fi înfundat Siberia chiar de pe atunci, lucru pe care l-am îndurat după 12 ani, când am fost ridicat din ţară şi dus în Siberia, deşi eram şi sunt cetăţean român.

Dar acţiunea pe care vreau să v-o prezint în această scrisoare nu mă priveşte numai pe mine, ci priveşte o problemă a raporturilor dintre R.S.R. şi R.S.S. Moldovenească. Această problemă, după concepţia marxistă şi leninistă, nici n-ar fi trebuit să existe, căci românii din Basarabia nu pot să admită punctul de vedere al ruşilor că am fi nişte slavi românizaţi sau că provincia noastră natală a trebuit să răscumpere jertfele făcute de armatele ţariste în războiul Imperiului Rusesc cu Turcia. Noi, românii din Basarabia, am fost şi suntem patrioţi ai României şi ţinem la neamul nostru românesc, cum ţin ruşii la neamul lor. De altfel, noi nici nu putem să ne îngăduim o atitudine de nepăsare faţă de problema naţiunii întregi, căci, fiind rupţi în două, n-am putea să ne bucurăm de serviciile statului naţional român în măsura justă a puterilor de creaţiune şi de producţie a neamului întreg.

În vremea de astăzi s-a creat o situaţie foarte nedreaptă şi lipsită de raţiune. Românii din Basarabia n-au legături culturale, economice, sociale şi politice cu fraţii din R.S.R., cu toate că şi unii, şi alţii împărtăşesc aceeaşi doctrină comunistă. Şi lucrul acesta este foarte dăunător şi pentru unii, şi pentru alţii, căci nu pot să se ajute în creaţia culturală şi producţia materială, pe care ni le cere viaţa. Problema aceasta merită să fie îmbrăţişată de

conducerea Republicii Socialiste România, şi noi românii basarabeni apelăm la Domnia Voastră să o luaţi în cercetare adâncă şi să-i găsiţi soluţia cerută.

În măsura puterilor mele de muncă, m-am oferit Institutului de Istorie al P.C.R. (corect: Institutului de Studii Istorice şi Social-Politice de pe lângă C.C. al P.C.R. – *nota editorilor*) şi colaborez cu el, iar acum apelez şi la Domnia Voastră ca să-mi exprim punctul de vedere. O fac aceasta în speranţa să ajut românismul, să slujesc R.S.R. şi P.C.R. Pentru mine nu cer nimic altceva, decât să-mi fac datoria faţă de neamul care m-a ridicat şi faţă de provincia în care m-am născut.

ss *Pantelimon Halippa*

Arhivele Naţionale, Bucureşti, Fond Pan Halippa (2126),
dosar 552/1967/71, f. 5

Nr. 31

***6 iulie 1969, Bucureşti*. Din scrisoarea lui Pan Halippa către Anton Crihan**

Personal, eu mi-am terminat lucrarea „Cronica vieţii mele" şi am predat-o. Acum vreau să-i fiu de folos oarecare unui consilier de la Ambasada americană – dl Harry George Barnes – care intenţionează să scrie o teză de doctorat în istorie, pe o temă foarte interesantă pentru noi: „Anii Primului Război Mondial", care s-au încheiat cu făurirea României Mari. Eu i-am făgăduit să-i procur informaţii din partea pe care noi am trăit-o din plin.

Publicat după: „Revistă de istorie a Moldovei", nr. 1, 1994,
Chişinău, Editura „Ştiinţa", p. 64

www.dacoromanica.ro

Nr. 32

***1 august 1969, Bucureşti*. Memoriu adresat de Pan Halippa preşedintelui S.U.A., Richard Nixon, în care solicită sprijin în realizarea dreptului la autodeterminare al românilor din Moldova de Răsărit**

Domnule Preşedinte,

Subsemnatul Pan. Halippa, fost preşedinte al Sfatului Țării din Chişinău şi fost ministru în mai multe guverne la Bucureşti, îmi iau însărcinarea în numele românilor din Basarabia (o provincie românească între Prut şi Nistru), azi numită Republica Socialistă Sovietică Moldovenească, să Vă prezint următorul memoriu.

Suntem cetățeni români, dar totodată refugiați din Basarabia pe teritoriul Republicii Socialiste România, din 1944. Numărul nostru este de peste 500 000 suflete. Numărul acesta aşa de mare se explică prin faptul că noi ne-am înfricoşat să mai rămânem pe la vetrele noastre, când armatele sovietice s-au apropiat de Nistru în 1944. Văzusem tratamentul administrației sovietice din 1940, când Basarabia a fost evacuată de România, în urma dictatului lui Stalin. Atunci au putut scăpa din Basarabia abia 20 000 basarabeni, iar cei rămaşi pe la vetrele lor au plătit cu zecile de mii în închisorile din Rusia şi în lagărele din Siberia, unde s-au prăpădit cu totul.

În 1944, când s-a produs a doua catastrofă a neamului nostru, n-am mai avut curajul să rămânem în Basarabia noastră natală. Fireşte că statul nostru România ne-a primit şi ne ocroteşte şi astăzi, dar cu ochii şi cu sufletul noi suntem tot la meleagurile noastre natale, părăsite de noi dintr-un sentiment de frică. Din străbuni, noi, românii, avem un proverb: „Frica-i ruşinoasă, dar îi sănătoasă", şi noi, românii basarabeni, ne-am încredințat că micii şi slabii n-au altă salvare decât fuga. Totuşi nu socotim că noi trebuie să fim pe veci pedepsiți, pentru că avem în sângele nostru acest sentiment de frică în fața tiranilor. Cu tiranii e greu să lupți!

Suntem siguri că Domnia Voastră, care ocrotiți cu numele Americii atâta lume oropsită, ne veți lua şi pe noi sub ocrotirea Voastră. Şi noi

avem nădejde că veți reuşi, pentru că principiul de bază pe care stă marea națiune americană în raporturile ei cu lumea întreagă, *dreptul la autodeterminare al fiecărei națiuni*, este tot ce poate fi mai sfânt şi mai măreț. Acest principiu noi cerem să se aplice şi nouă, românilor din Moldova de Răsărit, care, după statisticile sovietice, numără peste 6 milioane de români, împrăştiați în nordul Bucovinei, în Basarabia şi în ținuturile dincolo de Nistru.

Această populație românească trebuie ajutată a-şi redobândi libertatea de a decide singură soarta ei şi a nu mai servi drept element de experiență, ca un cobai în laborator, a unor sisteme de exterminare în numele unor doctrine falimentare deja de multă vreme!

Cu profund respect şi recunoştință,

ss *Pan Halippa*
fost preşedinte al Parlamentului Basarabiei la Chişinău
şi fost ministru în mai multe guverne la Bucureşti

1969, 1 august, Bucureşti, România
str. A. Donici nr. 32, sector 2

Arhivele Naționale, Bucureşti, Fond Pan Halippa (2126),
dosar 552/1967–1971, f. 13–14

Nr. 33

***1969, Bucureşti*. Memoriul lui Pan Halippa, fost preşedinte al Sfatului Țării, adresat preşedintelui S.U.A., Richard Nixon, prin care solicită eliberarea românilor basarabeni de sub dominația sovietică**

Domnule Preşedinte,

Situații grele apasă asupra oamenilor de seamă, asupra conducătorilor omenirii, care, prin poziția lor politică, fără ca să vrea, trebuie să se îngrijească de soarta maselor, de soarta noroadelor lor, de a tuturor noroadelor lumii, cerându-le dreptul cel mai elementar – libertatea de a dispune de soarta lor.

www.dacoromanica.ro

Azi, cu toate că nu dispun de forța politică din trecut, însă prin faptul că numai cu 50 de ani în urmă am fost conducătorul acestor mase, al poporului român basarabean, prin mandatul pe care acel popor mi l-a dat atunci, conștiința mea de om al poporului, de reprezentant al lui, mă obligă ca din nou să-mi ridic glasul pe lângă conducătorii de state și de mari puteri, ca să se facă dreptate poporului basarabean, din care fac și eu parte.

Pe aceste considerente, subsemnatul Pan Halippa, fost președinte al Parlamentului Basarabiei, al Sfatului Țării din Chișinău, și fost ministru al Basarabiei și ministru la diferite departamente în mai multe guverne ale României, fost deputat și senator, în situația în care se găsește poporul Basarabiei, îmi iau însărcinarea în numele românilor din Basarabia (provincia românească dintre Prut și Nistru), care ținut se află în prezent încorporat la Rusia sovietică și care în prezent este denumită Republica Sovietică Socialistă Moldovenească, ca să vă prezint următorul memoriu cu doleanțele poporului basarabean.

Încă din cele mai vechi timpuri ale istoriei, poporul român, zămislit pe aceste meleaguri, la întretăierea intereselor și drumurilor multor popoare dornice de acaparări de teritorii, la granița dintre cele două lumi – latinitatea și lumea slavă, între Europa și Asia, și unde, peste noi, românii, au năvălit toate popoarele răsăritului, care, în lăcomia lor de a ocupa Constantinopolul cu strâmtorile Bosfor și Dardanele, precum și Roma cea cu un trecut de remarcabilă cultură, acele popoare hrăpărețe au trecut peste noi și ne-au jefuit până la sânge, precum și unele popoare ale nordului și apusului, care nu se lăsau mai prejos, au năvălit și acestea asupra noastră. În fața acestor năvălitori, poporul român și-a apărat cu vrednicie glia și neamul de-a lungul secolelor. Nu prea am avut timp de tihnă. Vitregă ne-a fost soarta, dar ce puteam face? Că aici ne-am pomenit din moși și strămoși, pe aceste meleaguri bătute de vitregia vremurilor și a neamurilor nesățioase, încă din epoca neolitică și până în zilele noastre. În ultimele secole am fost subjugați și trecuți din mână în mână, când sub stăpânirea Turciei, când sub stăpânirea Rusiei, când sub cea a Austriei, și liniște nu am avut niciodată, deși noi românii suntem un neam pașnic.

Din încleștarea seculară dintre Rusia, Turcia și Austria, departe de frații noștri de gintă latină – francezi, italieni și spanioli – care ar fi putut

să ne ajute măcar din când în când, în anul 1775, Bucovina ne-a fost răpită și alipită la Imperiul Habsburgic, iar în anul 1812 ni s-a sfârtecat și Moldova, care a fost împărțită între Turcia și Rusia, partea de răsărit a Moldovei fiind încorporată la Imperiul Rus. Mult sânge și lacrimi a vărsat sărmana noastră Moldovă. Dar poporul român din Moldova de Răsărit, botezată de Rusia cu numele de Basarabia, niciodată nu s-a împăcat cu gândul că să rămână pentru vecie destrunchiată în cele trei părți, răpite de cele trei puteri – Austria, Rusia și Turcia.

Iată însă că la orizont a apărut lumină și pentru noi, moldovenii, a venit anul 1917, când, în urma revoluției ruse, s-au destrămat marile imperii și după principiile enunțate de marele bărbat de stat, fostul președinte Wilson al Statelor Unite ale Americii: „Dreptul popoarelor la autodeterminare", noi, românii din Basarabia și Bucovina, ne-am dobândit libertatea.

În virtutea acestui principiu, primit cu entuziasm de toate popoarele lumii, primii am fost noi basarabenii, care ne-am declarat ieșiți din Imperiul Rusiei și am votat unirea la Patria-mamă România. După Basarabia a urmat apoi Bucovina și apoi Transilvania cu Banatul și Crișana, formând cu toate provinciile România Mare – ținta de secole a poporului român. Pacea de la Paris, din 1920, nu a făcut decât să consfințească hotărârea popoarelor care și-au luat soarta în mâinile lor și și-au făurit viitorul.

Dar nu prea mult a trecut de la urgia fostului război mondial și nori negri au apărut din nou asupra Europei, prin înscăunarea în Germania și Italia de regimuri fasciste, care în continuu au început să amenințe pacea lumii.

Rusia, care de secole întregi căuta să pună mâna pe mica Românie sau măcar pe o parte din teritoriul acestei țări, în anul 1940, în bună înțelegere cu guvernele fasciste ale Germaniei și Italiei, repetă actul de răpluire din teritoriul României, care un secol înainte l-a mai săvârșit și, în urma a două note ultimative din 26 și 27 iunie 1940, adresate guvernului român, răpește României părțile de nord și răsărit ale Moldovei – Basarabia și Bucovina.

În acel timp de dezechilibru politic în Europa, când țările garante ale României – Franța și Anglia – se găseau în situația de dezastru, puse la pământ, România, cu micile sale forțe militare, nu s-a putut împotrivi colosului militar de la răsărit al Rusiei sovietice, care, de la înființarea

www.dacoromanica.ro

statului sovietic, totul a sacrificat numai pentru armament de agresiune, astfel că din nou Basarabia şi în plus şi Bucovina de Nord, şi Ţinutul Herţei au căzut pradă lăcomiei Rusiei, dezrădăcinându-se de la trunchiul nostru, de la poporul român.

Hitler şi Mussolini au avut interesul ca în acel moment să se îmbrăţişeze cu Stalin al Rusiei, să ne fărâmiţeze ginta noastră, să ne dea pradă Rusiei, pentru ca tot ei să ne mobilizeze în războiul contra Rusiei, cu promisiunea ca să luptăm pentru a ne reîntregi ţara cu teritoriile pe care tot ei au consimţit să ni le răpească.

Nu a fost în firea noastră, a românilor, dorinţa de a ne război cu Rusia, însă am fost mânaţi în ultimul război contra Rusiei Sovietice fără voia noastră, în primul rând, de către Germania lui Hitler, pentru a ne avea alături de ea ca sursă de materiale petrolifere, şi numai în al doilea rând, pentru a ne recuceri ceea ce Rusia sovietică ne-a răpit cu brutalitate.

Dar, atunci când României i-a venit momentul potrivit, la 23 august 1944, poporul român a ştiut să iasă din coaliţia hitleristo-mussoliniană şi să întoarcă armele contra acelora care au colaborat cu Stalin la răpirea Basarabiei şi Bucovinei, împotriva Germaniei lui Hitler, alăturându-se Puterilor Aliate – Statelor Unite ale Americii, Angliei, Franţei şi Rusiei Sovietice, state cu care România a avut numai relaţii de bună prietenie.

Este ştiut de toată suflarea românească că dacă Rusia sovietică nu ar fi atentat la teritoriul României, nici un român nu s-ar fi ridicat împotriva Uniunii Sovietice, ci din contră, mulţi români ar fi venit, sub diferite forme, în ajutorul Rusiei sovietice.

Prin urmare, afirmaţiile mincinoase ale Uniunii Sovietice că România a pornit cu război împotriva acesteia sunt lipsite de orice temei; românii s-au dus în război numai pentru a-şi reîntregi ţara cu ceea ce le-a fost răpit chiar de Rusia lui Stalin. Şi dacă printre cei care afirmă că România a declarat război nedrept Uniunii Sovietice sunt şi unii români, aceştia sunt puţini la număr, sunt dintre cei care au vrut să pescuiască în apele tulburi de atunci, să-şi câştige un fotoliu guvernamental.

Dar încă în timpul războiului, la Conferinţa de la Yalta, prin împrejurări haine, am fost aruncaţi în braţele Rusiei sovietice, întocmai cum şoarecele a fost aruncat în ghearele pisicii, tocmai în braţele acelui stat rusesc care de secole nutrea ideea de a ne avea încorporaţi, fără voia noastră, în

teritoriul Imperiului Rus. Pacea de la Paris din 1946, pe lângă că a confirmat înţelegerea de la Yalta, ... ne-a sortit o situaţie cum nu se poate mai grea: pe lângă alte condiţii extrem de grele fixate, ... ni s-a mai răpit un teritoriu (Bucovina), care niciodată nu a aparţinut Rusiei. Pace dreaptă a fost aceasta, când Rusia sovietică a acaparat teritorii întregi ale unor state libere şi paşnice? Această nedreptate, săvârşită la Paris în 1946, este strigătoare la cer. Dar cui trebuie să ne plângem, Domnule Preşedinte?

Dacă după raptul din 1940 din Basarabia s-au refugiat în România circa 20 000 de cetăţeni basarabeni, în anul 1944 numărul refugiaţilor basarabeni s-a ridicat la peste 500 000 de cetăţeni români, care au venit să se salveze în România.

Nu le-a fost uşor fraţilor noştri din România ca să ne primească la sânul lor, în acele momente de grele încercări pentru ei, din cauza războiului, dar au făcut-o, pentru care bunătate nu avem cum să le mulţumim.

Guvernul sovietic, care prin declaraţia sa oficială, publicată în presa sovietică (ziarul „Izvestia" din primele zile ale lunii aprilie 1944) şi radioul sovietic prin Agenţia TASS, deşi a declarat solemn că în urmărirea inamicului – Germania hitleristă – nu urmăreşte cuceriri de teritorii şi nici amestec în treburile interne ale altor state, respectiv şi în România, dar Uniunea Sovietică nu numai că ne-a răpit din teritoriul ţării Basarabia şi Bucovina, dar cu de la sine putere a arestat foarte mulţi cetăţeni români refugiaţi din Basarabia şi i-a deportat în U.R.S.S., în Siberia, unde cei mai mulţi şi-au găsit şi moartea acolo, pe mulţi dintre ei i-a condamnat la zeci de ani de muncă silnică, pentru simpla vină de a fi fost „colaboratori ai unui stat străin", adică ai României, pentru „trădare de ţară", adică trădarea ţării sovietice, pe acei care niciodată nu au fost cetăţeni sovietici, şi pentru „spionaj", în favoarea României, pentru vina de a se refugia în ţara gintei lor latine, de grozăviile ocupaţiei străine.

Cetăţenilor basarabeni şi bucovineni refugiaţi în România guvernul român le-a acordat cetăţenia română în formă, dar încă nici azi soarta acestor români veniţi din Basarabia şi Bucovina nu este clară. E de ajuns ca guvernul sovietic să formuleze şi azi cereri pentru predarea unor cetăţeni români refugiaţi din Basarabia şi guvernul român este pus în situaţie de a se conforma. Cetăţenii basarabeni sunt oameni dezmoşteniţi de soartă, ei

www.dacoromanica.ro

se găsesc în România ca într-un ghetou, oricând la dispoziția guvernului U.R.S.S., orice s-ar spune, realitatea aceasta este.

Dar, problema Basarabiei şi a Bucovinei nu poate fi considerată ca soluționată, din punctul de vedere al dreptului internațional, al principiului de autodeterminare a noroadelor şi al drepturilor omului.

În privința cetățenilor basarabeni şi bucovineni refugiați în România sau în alte state, problema nu poate fi închisă, până ce teritoriile răpite nu vor fi alipite la matca lor – România. La timpul său, guvernul român şi îndeosebi Conferința de Pace de la Paris din 1946 trebuia să acorde mai multă atenție acestei categorii de cetățeni; ei sunt refugiați politici şi ca atare trebuia să li se aplice legile speciale ce privesc pe refugiații politici, întocmai cum se aplică cetățenilor refugiați greci, spanioli etc., cărora, în urma războiului intern din acele țări, li s-a acordat dreptul de a emigra în orice țară, unde cred ei că pot fi în buna lor siguranță, cu condiția ca aceştia să nu desfăşoare politică contra statului respectiv; trebuie să li se elibereze paşapoarte Nansen, pentru a nu fi expuşi la represalii. Socotelile celui de-al Doilea Război Mondial nu s-au încheiat cu respectarea principiilor drepturilor popoarelor la autodeterminare şi a garantării drepturilor omului, ci s-au acordat privilegii deosebite tocmai Rusiei Sovietice, care în colaborare cu guvernul lui Hitler şi al lui Mussolini sunt în egală măsură vinovați de dezlănțuirea celui de-al Doilea Război Mondial, că dacă nu ataca Germania hitleristă, în mod sigur, ar fi atacat Uniunea Sovietică, cum a şi fost parțial în 1940 cu Basarabia şi Bucovina, cu Finlanda şi cu celelalte țări baltice şi Polonia.

Ca favorizată după urma celui de-al Doilea Război Mondial, Uniunea Sovietică, în ultimii ani, a luat inițiativa de a se ține o conferință mondială pentru securitatea europeană, la care inițiativă, după comanda dată de la Moscova, au aderat toate statele ce fac parte din Tratatul de la Varşovia.

Este clar şi uşor de înțeles că, prin acest tratat, care se va încheia, Uniunea Sovietică doreşte să i se consfințească, de acest suprem for mondial, privilegiile căpătate după cel de-al Doilea Război Mondial, să i se consfințească actualele granițe şi influențe asupra altor state vecine. Această victorie a U.R.S.S. asupra tuturor celorlalte Mari Puteri din lume ar însemna un prim pas sigur, după care vor urma, în mod sigur, şi alți paşi, şi mai pretențioşi, pentru acapararea de noi teritorii. Infiltrarea U.R.S.S. în teritoriul țărilor arabe este un exemplu grăitor.

De fapt, nu este un secret că U.R.S.S., respectiv Rusia, încă din cele mai vechi timpuri, încă de la constituirea primelor cnezate ruse, nutreşte idei de expansiune şi acaparare de teritorii şi de robi. Începutul de expansiune şi acaparare l-a făcut sub lozinca: unirea creştinătății într-un mănunchi, pentru a lupta împotriva păgânismului, – deci lozinca creştinismului, ortodoxismului.

Al doilea pas de expansiune şi acaparare l-a făcut sub lozinca panslavismului, de unire a slavilor din sudul şi estul Europei sub un singur sceptru; Petru cel Mare şi împărăteasa Ecaterina a II-a a Rusiei au încercat să înfăptuiască actul. Dar, spre regret, nici această lozincă n-a dat rezultate, şi apare o nouă lozincă: unirea proletariatului din lume împotriva capitalului, adică lozinca comunismului, care nu se desfăşoară după cum prevăzuse Marx şi Engels, ci sub indicațiile lui Lenin, şi el tot un rus fiind. Dar, vederile spre unire comunistă prind greu de tot, deşi multe state doresc să construiască socialismul, există multe partide comuniste în Europa care vor viață comunistă, dar nu însă după modelul şi sub hegemonie rusească, ci în alt mod; nu prin cotropiri de țări şi teroare, ci în mod liber.

Pentru că şi sub această lozincă nu merg lucrurile bine în favoarea Rusiei şi în mod urgent, Rusia se grăbeşte. În ultimul timp, Uniunea Sovietică a lansat o a patra lozincă: securitatea europeană.

Ideea securității europene, în viața politică mondială se frământă de zeci de ani, imediat după Primul Război Mondial, încă în cadrul fostei Ligi a Națiunilor, dar la care nu s-a ajuns la nici un rezultat favorabil, tot din cauza Rusiei Sovietice, care nu poate cădea de acord asupra problemelor: definirea agresorului şi problema dezarmării, definirea problemei autodeterminării popoarelor şi drepturile omului etc. Rusia Sovietică luptă împotriva unui imperialism, pentru ca să întărească un alt imperialism – nu capitalist, ci altul, comunist, sub egidă şi titulatură moscovită.

Dar, este ştiut că nici această lozincă nu va putea da rod, pentru motivele:

- Cum poate să existe securitate europeană, atunci când inițiatoarea ideii, Uniunea Sovietică, are subjugate, sub amenințarea sabiei şi a automatului, teritorii străine – Basarabia, Bucovina – de la România; apoi toate cele trei țări baltice: Lituania, Letonia, Estonia; apoi teritorii din Finlanda, Polonia, Slovacia. Cât priveşte teritoriile din Asia, nici nu mai ştim câte şi de la ce țări; apoi armatele sovietice se află în afara granițelor

www.dacoromanica.ro

ei, ținând sub ocupație: Cehoslovacia, Ungaria, Germania etc., – în afară de dictatul politic asupra multor state vecine şi îndepărtate.

Se poate oare compara atitudinea Uniunii Sovietice de țară care a acaparat teritorii şi încă mai vrea, după cel de-al Doilea Război Mondial cu celelalte state aliate: Statele Unite ale Americii, Franța şi Anglia, care după cel de-al Doilea Război Mondial, nu numai că n-au mai ocupat noi teritorii şi n-au subjugat țări, ci, din contră, au ajutat statele din coloniile lor să devină libere şi independente? Deci, au renunțat la teritorii.

Sunt 27 de ani de la terminarea celui de-al Doilea Război Mondial, şi U.R.S.S. încă n-a intrat în granițele ei cu forțele ei armate, ci ține țări sub ocupație, ca în vremea luptelor. În interiorul U.R.S.S., până în cele mai mici localități, se găsesc depozite de armament de război, şi numai la cel mai mic semnal, întreaga armată sovietică a şi pus mâna pe arme şi poate mărşălui. Aceste metode netezesc calea unei securități europene?

Mii de tineri studenți şi elevi mai emancipați, care au încercat să-şi revendice problemele naționale, din Basarabia şi Bucovina, sunt arestați şi deportați în localități unde nu li se ştie nici adresă, nimic, şi nici ei nu mai pot comunica cu locurile natale.

Securitate europeană poate fi această viață, sub scutul rus al lui Ivan al III-lea cel Groaznic?

Ce fel de securitate europeană poate să fie aceasta, care vine să consfințească situații de țări divizate în părți şi ținute sub dominație politică şi a armelor celor mai moderne ruseşti, asupra popoarelor care-şi cer dreptul la viața lor liberă?

Cerem securitate europeană în plin înțeles al cuvântului.

Domnule Preşedinte, prin mine, strigătul de alarmă al poporului din Basarabia şi Bucovina se îndreaptă către Dumneavoastră şi către guvernul Statelor Unite ale Americii, care ocrotiți cu numele Americii atâta lume oropsită, vă rugăm să veniți ca să ne luați şi pe noi sub ocrotirea Dvs.

Suntem încredințați, Domnule preşedinte, că veți reuşi în a ne elibera, pentru că principiul de bază pe care stă marea națiune americană în raporturile ei cu lumea întreagă, dreptul fiecărei națiuni la autodeterminare, este tot ce poate fi mai sfânt şi mai măreț. Acest principiu cerem să ni se aplice şi nouă, românilor din Moldova de Răsărit şi de Nord, – Basarabia

şi Bucovina, care, după statisticile sovietice, numără peste 6 milioane de români, împrăştiați în ținuturile Bucovinei de Nord, Basarabiei şi în ținuturile de dincolo de Nistru.

Această populație cere să fie ajutată ca să-şi recapete libertatea de a decide singură soarta ei, de unire la țara de gintă latină – România, care în prezent se află sub ocupație rusească.

Cu profund respect şi recunoştință,

ss *Pan Halippa*,
fost preşedinte al Parlamentului Basarabiei, la Chişinău,
fost ministru al Basarabiei şi ministru în mai multe guverne româneşti,
deputat şi senator român

România, Bucureşti
Str. Alex. Donici nr. 32, sector 2

Către

Domnul Preşedinte Richard Nixon,
Preşedintele Statelor Unite ale Americii,
Washington

Arhivele Naționale, Bucureşti, Fond Pan Halippa (2126),
dosar 559/1969, f. 1–9

Publicat după: Lidia Brânceanu, Adina Berciu-Drăghicescu,
Basarabenii şi bucovinenii între drept internațional şi dictat. Documente. 1944–1945, Bucureşti, Casa de Editură
şi Presă „Şansa" S.R.L., 1995, p. 246–253

www.dacoromanica.ro

Nr. 34

***13 septembrie 1970, Bucureşti*. Scrisoare adresată de Pan Halippa lui Gheorghe Cristescu-Plăpumaru, primul secretar general al Partidului Comunist din România (1921–1924), în care îşi împărtăşeşte unele idei referitoare la Basarabia**

Carte poştală. Vedere

Expeditor: Pan Halippa, str. Al. Donici 32, Bucureşti, Sector 2

Destinatar: Ghiță Cristescu, str. Herescu Năsturel nr. 9, Bucureşti, Sector 4

13 septembrie 1970, Bucureşti

Iubite Ghiță Cristescu,

Am primit cartea poştală a d-tale şi vă mulțumesc pentru cuvintele de îmbărbătare, pe care mi le trimiteți. Ce bine ar fi fost ca V. Lenin să nu fie victima răzvrătitei Kaplan şi a tuturor acelora care au ținut mai mult la Stalin, decât la Lenin. Totuşi, ideea autodeterminării popoarelor şi plecarea lor din statul aglomerat al sovietelor va triumfa, cum credeți şi dvs. şi cum cred şi eu. Îmi pare însă rău că noi întârziem într-o acțiune care ar putea să ne ajute mult la angajarea forțelor naționale. Basarabia cu elementele ei luptătoare rămâne neangajată de statul nostru şi exploatată destul de straniu de politica rusească, şi anume: populația provinciei este antrenată într-un viciu al beției şi pe calea aceasta îşi dărâmă vigoarea. Dar pe tema aceasta vom mai vorbi cândva. Deocamdată, vă doresc sănătate şi echilibru sufletesc.

Cu bine,

ss *Pan Halippa*

Arhivele Naționale, Bucureşti, Fond Nicolae Nitreanu (2647), dosar 27, f. 125

Nr. 35

***24 ianuarie 1971, Bucureşti*. Studiu elaborat de Pan Halippa despre istoria constituirii şi activității Sfatului Țării (1917–1918)**

UNIREA BASARABIEI CU ROMÂNIA

Unirea Basarabiei cu România a fost cea mai neaşteptată realizare politică a revoluționarilor basarabeni. Această unire s-a datorat revoluției ruseşti din anul 1917. Fără această revoluție evenimentul istoric din 27 martie 1918 nu s-ar fi putut realiza.

Ideea unirii Basarabiei cu România a fost clocită timp de 100 de ani, din anul 1812 până în anul 1918. Răşluirea brutală a provinciei dintre Prut şi Nistru de imperiul țarului Alexandru I a fost o faptă care a impresionat adânc tot poporul Moldovei. Nimeni nu se aştepta la aşa ceva. Împărăția țarilor Rusiei era în ceartă cu împărăția sultanilor Turciei şi ciocnirile războinice se petreceau pe teritoriul Moldovei şi Valahiei, dar poporul acestor Principate nu purta nici o vină, ca să-i răsplătească pe ruşi sau pe turci pentru pagubele lor materiale. Şi cu toate acestea, Moldova a fost silită să plătească cu jumătate din trupul ei teritorial pentru dârzenia războinică a ruşilor şi pentru slăbiciunea turcilor. Toată lumea a rămas indignată de procedarea beligeranților.

Şi ruşii, şi turcii nesocoteau interesele politice şi economice ale Moldovei, jefuind o populație paşnică şi muncitoare, dar la sfârşitul războiului împărăția rusească a pretins împărăției turceşti să-i cedeze Basarabia. Şi sultanul Turciei a îndeplinit voința țarului Rusiei. Turcia nu avea nici un drept să-i despăgubească pe ruşii triumfători cu un teritoriu care nu-i aparținea. Diplomații ruşi, cu prilejul luptelor cu turcii, au inventat şi o formulă, că Rusia luptă pentru eliberarea Balcanilor de sub robia turcească, căci popoarele creştine din aceşti Balcani nu mai pot suporta buzduganul musulmanilor. Şi bieții creştini dintre Prut şi Nistru au trebuit să schimbe robia turcească pe cea rusească. Amărăciunea şi deznădejdea erau aşa de mari, că mii de moldoveni au căutat să-şi părăsească locurile natale şi să treacă Prutul în Moldova oropsită, numai ca să nu rămână sub ocrotirea cnutului rusesc, care se înstăpânea în Basarabia, cum a început

www.dacoromanica.ro

să i se zică acestei jumătăţi din Moldova, cu toate că până atunci acest nume i se aplica numai sudului, care purta şi numele popular de „Bugeac”.

De aici, din răşluirea Moldovei lui Ştefan cel Mare, s-a pornit un duh de nemulţumire şi chiar de răzvrătire în sufletele moldovenilor din Basarabia. Spiritul acesta de răzvrătire poate fi uşor dibuit în folclorul haiducesc al Basarabiei, iar duhul de deznădejde s-a transformat într-o aplecare a poporului basarabean spre biserica creştină, acest aşezământ de mângâiere a sufletelor mântuite. Toţi cercetătorii sufletului moldovenesc şi basarabean au găsit mult misticism şi multă blândeţă creştină în lumea dintre Prut şi Nistru. De aici a răsărit şi rolul mare în viaţa moldovenilor basarabeni a clerului bisericesc, cu preoţii şi cu dascălii de la strană. Şi aici este de pomenit că preoţii şi dascălii bisericeşti din Basarabia au jucat un rol frumos în procesul de rezistenţă a poporului moldovenesc la încercarea stăpânirii ţariste de a rusifica biserica şi a preface pe blânzii moldoveni în hapsâni ruşi. În legătură cu acest fenomen, este vrednic de pomenit faptul că mănăstirile din Basarabia au fost un refugiu pentru mulţi basarabeni, care nu-şi găseau o îndrumare şi o mângâiere din partea clerului de mir, silit să slujească în biserici în limba slavă din porunca marilor rusificatori din Sinodul bisericii pravoslavnice ruse şi a unor episcopi ca Pavel Lebedev (1871–1882).

Mănăstirile basarabene au ştiut să reziste bine procesului de rusificare, şi bisericile lor erau arhipline în zilele de mari sărbători. Moldovenii din preajma Prutului mai practicau şi pelerinaje la mănăstirile de la apus de Prut şi mai ales la catedrala Sf. Spiridon de la Iaşi. Iar când conducătorii Bisericii Creştine Ortodoxe s-au întrecut cu măsurile lor nelegiuite, dictate de Petersburg, ridicând şi arzând toate cărţile bisericeşti, tipărite în limba moldovenească cu litere chirilice, moldovenii noştri au făcut acea mişcare religioasă ce poartă numele călugărului Inochentie, originar din Basarabia, care a înfiinţat, la Balta Podoliei de peste Nistru, o mănăstire, şi la acea mănăstire moldovenii se duceau cu miile, ca să asculte slujbele bisericeşti în limba moldovenească. Un oarecare rol de împotrivire la politica de rusificare a populaţiei basarabene l-au jucat şi unii boieri moldoveni, din mijlocul cărora au răsărit şi cunoscuţii scriitori ca Alexandru Donici, Constantin Stamati, Alexandru Hâjdău, Bogdan-Petriceicu Hasdeu, Zamfir Arbore, Constantin Stere şi alţii.

Tot din sânul boierimii basarabene au răsărit marii gospodari Cazimir şi Cotruţă, în consiliile judeţene şi Zemstva Gubernială (un fel de dietă provincială), când aceste instituţii de autonomie gospodărească locală au fost înfiinţate sub împăratul Alexandru al II-lea, care vroia să mai sloboadă hăţurile birocratice ale cârmuirii de la centru. De origine basarabeană a fost şi paşoptistul moldovean Alecu Russo, autorul poemului vestit „Cântarea României”, şi Mihail Kogălniceanu, mare om politic, unionist sub Alexandru Ioan Cuza. Tot Basarabia l-a dat pe marele filantrop şi sprijinitor al culturii româneşti în Ardeal Vasile Stroescu, preşedintele de vârstă al primei Adunări Naţionale, după Unirea tuturor românilor din anul 1918.

Un rol important în acţiunea de rezistenţă la metodele de rusificare a populaţiei basarabene l-au jucat câţiva intelectuali moldoveni din Basarabia, crescuţi în atmosfera marilor curente revoluţionare ruse în frunte cu ideologii socialismului revoluţionar, ca Herzen, Mihailovski, Plehanov, Cernov şi atâţia alţii, care s-au ilustrat, alături de marii scriitori ruşi ca Puşkin, Belinski, Nekrasov, Dostoievski, Lev Tolstoi, Maksim Gorki, Anton Cehov şi alţii.

Intelectualii basarabeni, ieşiţi din Seminarul Teologic din Chişinău şi din liceele basarabene, ajungând la universităţile ruseşti din Petersburg, Moscova, Kiev, Dorpat, Kazan, Odesa, Varşovia şi Riga, veneau în contact cu studenţii din diferite provincii cu populaţiuni alogene şi se înţelegeau cu ei asupra metodelor de luptă împotriva absolutismului ţarist. Ar fi suficient să-i pomenim aici pe Gurie Grosu, Nicolae Popovschi, Alexie Nour, Ion Pelivan, Daniel Ciugureanu, Ştefan Ciobanu, Justin Frăţiman, Alexie Mateevici, care s-au ilustrat în prima şi a doua revoluţii ruseşti.

În legătură cu prima revoluţie, din anii 1905–1906, noi am ajuns să scoatem primul ziar moldovenesc la Chişinău, care se numea „Basarabia” şi care a fost lichidat de administraţia ţaristă reacţionară pentru că a publicat imnul revoluţionar românesc „Deşteaptă-te, române!”; ziarul „Basarabia” a existat numai 10 luni, dar el a creat un curent puternic românesc şi în urma lui au apărut gazetele: „Moldovanul”, „Viaţa Basarabiei”, revista bisericească „Luminătorul”, iar din 1913 revista şi ziarul „Cuvânt moldovenesc”, care a propagat ideea unităţii naţionale a moldovenilor, valahilor din Muntenia, a ardelenilor şi bucovinenilor.

www.dacoromanica.ro

Lucrul acesta nu era uşor în atmosfera care se crease în Basarabia, cum că Regatul României se găseşte sub conducerea unei dinastii de proveniență germană şi este în politica externă alături de Germania şi împotriva Rusiei. Această atmosferă, potrivnică Rusiei, se crease şi în legătură cu urâtul procedeu al ruşilor, când în 1878 ei au ocupat din nou cele trei județe din sudul Basarabiei, care fuseseră cedate Moldovei în 1856, în urma războiului pierdut de ruşi în Crimeea.

În legătură cu evenimentul din 1856 este vrednic de pomenit că în Basarabia se crease un curent românofil foarte puternic. Lumea zicea: odată ce au fost cedate Moldovei județele din sudul Basarabiei, care fuseseră oarecum invadate de elemente străine între anii 1812 şi 1856, cu atât mai mult va trebui să fie cedate județele curat moldoveneşti din mijlocul Basarabiei. Curentul acesta românofil a fost prins de profesorul Ion Doncev de la Chişinău şi el a alcătuit o bucovnă şi o carte de cetire pentru moldoveni, care au apărut în trei ediții succesive, şi cea din urmă, din 1865, – cu litere latine şi cu titlul „Abeceda română".

Lumea basarabeană oarecum se pregătea pentru întoarcerea ei la sânul Moldovei iubite, de unde fusese smulsă în 1812.

Şi totuşi, ca să se vadă că lucrurile nu se dezvoltau uşor, este vrednic de pomenit că un oarecare Ioan Ciorescu publică în 1864 o broşură „Glasul românilor din Basarabia" şi o trimite ziarului „Buciumul" din Bucureşti, în care spune, între altele: „…Noi socotim de a noastră datorie să vă spunem, cum stăm în Basarabia; iar ca să avem şi noi dorința de a ne alătura către România Unită, dați-ne voie să vedem, mai întâi, cum staţi şi apoi să vă întrebăm: ce puteți să ne dați mai mult decât ceea ce avem acum?

Naționalitatea noastră nu se află în luptă cu nimenea… Noi păzim în toată sfințenia legea părinților noştri. Obiceiurile noastre rămân neatinse. De la Prut până la Nistru noi, românii, toți vorbim în limba noastră națională; fraţii noştri săteni nu înțeleg altă limbă decât cea moldovenească… Nu înțelegem cum Polonia restatornicită ar putea să vă redea Basarabia noastră. Istoria ne spune că nația polonă, afară de vitejie personală, n-are alte calități… că leşii sunt uşori la minte… Fraţii noştri de dincoace de Milcov ştiu foarte bine că leşii erau cei mai întâi duşmani ai naționalității noastre.

Din toate câte adeverează ziarele «Românul» şi «Buciumul»… puteți a ne încredința că România unită este fericită?, iar noi putem să dorim

anexarea Basarabiei noastre către voi, să dorim anarhia voastră, răul şi arbitrajul pretutindeni şi în toate; suferințele şi nevoile care nu se lecuiesc, armarea pentru interesele străinului, surparea legii părinților noştri? Nu, fraților, de o mie de ori nu… Vă rugăm să dați loc acestei scrisori în coloanele stimabilului vostru ziar şi, dacă găsiți că avem greşeală la ceva din cele câte am scris, vă rugăm ca tot în al vostru ziar să ne arătați, – în ce părerea noastră este greşită."

Scrisoarea am găsit-o în „Tipărituri româneşti în Basarabia de la 1812 până la 1918" de Paul Mihailovici, preot din Chişinău, lucrare tipărită în 1940 de Academia Română. Ea este caracteristică pentru toți aceia care nu vor să înțeleagă că numai prin unirea tuturor românilor vom putea să ne salvăm din nevoile în care trăim.

Potrivnici ai unirii am avut şi în prima revoluție rusească, şi în a doua revoluție, dar când Sfatul Țării din 1918 a ajuns să hotărască această mare chestie, pentru unire au votat 86 deputați, împotrivă 3, şi au fost şi absenți şi abțineri de la vot 36.

Absenteismul şi abținerile sunt caracteristice pentru organizațiile democratice, unde nu se practică dictatura şi unanimitatea impusă de partid sau guvern.

Sfatul Țării de la Chişinău a fost conceput ca un parlament revoluționar, în care să intre reprezentanți de la toate partidele democratice, de la toate națiunile, de la toate consiliile județene şi de la Consiliul comunal al capitalei Basarabiei.

El s-a organizat după sfatul lui V.I. Lenin şi după normele revoluționare din 1917. Astfel, basarabenii de pe front şi din toate garnizoanele, unde erau în rezervă, şi-au trimis delegații lor la Comitetul Central Ostăşesc al Basarabiei, şi acesta, luând contact cu Partidul [Național] Moldovenesc, cu sfaturile populare ale țăranilor, ale muncitorilor şi ale partidelor naționalităților, a făcut o schemă după care organizațiile obşteşti şi politice trebuiau să-şi aleagă deputații lor în Sfatul Țării.

De altfel, Sfatul Țării a fost rodul frământărilor obşteşti ale basarabenilor de la începutul revoluției şi de la primirea celei dintâi telegrame oficiale de la Petersburg-Petrograd, în ziua de 5 martie 1917, adresată tuturor autorităților, în care se spunea că *Basarabia nu mai este sub imperiu şi că de acum înainte toți se pot bucura de libertate* (subl. în text). O manifestație, la 10 martie, pe străzile Chişinăului, aduce la

www.dacoromanica.ro

cunoştinţa poporului evenimentul la care nimeni nu se aştepta. Partidul Naţional Moldovenesc a început să activeze şi să formuleze revendicările moldovenilor cu privire la administraţie, la gospodărirea economică a provinciei, la şcoală, la justiţie, la biserică. Deocamdată, nu era vorba de unirea provinciei noastre cu România; ne mărgineam la autonomie în cadrul statului federativ al popoarelor ce locuiau pe teritoriul acaparat de la vecini de foştii împăraţi.

Dar lucrurile nu puteau să rămână la această formulă, deoarece Ucraina vroia mai mult decât o autonomie, vroia o independenţă, o dezlipire de Rusia. Pe de altă parte, ostaşii noştri de pe Frontul român văzuseră cu ochii lor că între moldoveni şi români nu-i nici o deosebire în ceea ce priveşte graiul şi firea.

La Congresul popoarelor din Rusia, care s-a ţinut la Kiev, delegaţii noştri au lămurit pe congresişti că naţiunea moldovenească nu există, că moldovenii sunt români şi că moldovenii au nevoie de republica lor separată, în care ei să-şi hotărască soarta şi interesele potrivit cu istoria acestei frânturi din Moldova lui Ştefan cel Mare. Şi poate că ideea unirii Basarabiei nu s-ar fi pus la ordinea zilei, la noi în Sfatul Ţării, al Republicii Moldoveneşti Democrate, dacă Ucraina nu s-ar fi dezlipit cu totul de Rusia şi n-ar fi încheiat cu germanii o pace separată. De altfel, între noi şi ucraineni nu s-au produs neînţelegeri, câtă vreme Ucraina rămânea condusă de ucraineni şi nu de bolşevici, cum s-a întâmplat mai târziu, în 1918, în 1919 şi mai departe. Singura problemă în discuţie era despre tratamentul pe care îl vor avea moldovenii [de] la răsărit de Nistru şi ce tratament vor avea ucrainenii din Basarabia. Organizatorii Sfatului Ţării din Congresul ostăşesc de la Chişinău, din 20 octombrie 1917, ţinând seama că moldovenii [de] la răsărit de Nistru ar putea să facă parte din Republica Moldovenească, au rezervat pentru aceşti confraţi naţionali zece locuri în Parlamentul nostru revoluţionar de la Chişinău.

Moldovenii transnistreni însă n-au putut să colaboreze cu noi, deoarece Ucraina încăpuse pe mâna bolşevicilor, şi aceştia, sub conducerea doctorului Rakovski, fost cetăţean al Regatului Român, care pe vremuri luptase pentru eliberarea Basarabiei de sub stăpânirea ţaristă, acum, în anii 1918 şi 1919, prefera să prezideze Republica Socialistă Sovietică a Ucrainei, după ce germanii fuseseră învinşi pe Frontul apusean şi nu mai puteau juca un rol în răsăritul Europei.

Altfel s-au petrecut lucrurile la noi în Basarabia. Congresul nostru din 20 octombrie 1917[1] a hotărât să proclame Basarabia liberă şi autonomă pe teritoriul ei şi să se convoace Sfatul Ţării pe ziua de 21 noiembrie.

Lucrurile s-au petrecut întocmai aşa. Sfatul Ţării s-a deschis la 21 noiembrie în prezenţa reprezentanţilor bisericii, armatei, justiţiei, sovietelor şi deputaţilor naţionalităţilor şi partidelor politice.

Deschiderea s-a făcut sub preşedinţia celui mai în vârstă deputat – Nicolae Alexandri, iar el a propus să se aleagă ca preşedinte al Sfatului Ţării Ion Inculeţ, ajutor de comisar al guvernului din Petrograd, care a fost ales cu unanimitate de voturi.

Preşedintele şi toţi vorbitorii după el au făcut declaraţii că Basarabia trebuie să se declare Republică Autonomă şi să-şi ia sarcina de a conduce treburile ţării potrivit cu interesele de viaţă ale cetăţenilor. În aşteptarea evenimentelor în curs, Sfatul Ţării trebuia să vegheze asupra soartei şi unităţii ţării şi să-şi aleagă din sânul său un organ împlinitor al hotărârilor ce se vor lua.

Astfel, pe ziua de 2 decembrie, Sfatul Ţării a proclamat Basarabia Republică Democratică Moldovenească, pe ziua de 5 decembrie a însărcinat pe deputatul Pantelimon Erhan să formeze Cabinetul de comisari, iar pe ziua de 7 decembrie acesta a şi fost întărit de Sfatul Ţării. Caracteristic pentru toate hotărârile acestea este că Sfatul Ţării a lucrat cu unanimitate de voturi şi a fost salutat de reprezentanţii tuturor minorităţilor din Basarabia şi chiar de delegatul bolşevicilor de la Petrograd.

Recunoscut de toată lumea, Sfatul Ţării urma să-şi facă datoria de salvare a ordinii, de gospodărire a ţării şi de îndrumare a vieţii publice pe tărâmul muncii şi al frăţiei între oameni. Din păcate, patimile politice au stârnit atâtea furtuni în cuprinsul Rusiei revoluţionare, încât valurile nelegiuirilor au ajuns şi în Basarabia. Ţărişoara noastră era atacată din două părţi: un val de anarhie venea din centrul Rusiei, de care noi mai ţineam, şi alt val venea de pe Frontul ruso-român, căci soldaţii ruşi s-au răzvrătit împotriva comandanţilor lor şi, părăsind frontul, au început să vie înarmaţi peste noi, jefuind depozitele de stat, năpustindu-se asupra oamenilor şi asupra averii lor.

---

[1] Congresul ostaşilor moldoveni, care şi-a ţinut lucrările între 20 şi 27 octombrie.

www.dacoromanica.ro

Atunci doar s-a produs uciderea fruntaşilor basarabeni Simion Murafa şi Andrei Hodorogea. Victimele acestea şi atâtea alte acte de dezordine se produceau sub ochii noştri, ai locuitorilor paşnici, şi conducerea Republicii Democrate Moldoveneşti nu putea face aproape nimic, pentru că noi nu aveam armata noastră, iar cohortele noastre de pază erau prea slabe faţă de răufăcători şi ucigaşi.

În situaţia aceasta, Sfatul Ţării n-a găsit altă soluţie pentru menţinerea ordinii decât apelul la conducerea Frontului ruso-român, şi acesta, cu învoirea guvernului român şi cu învoirea reprezentanţilor Franţei, Angliei, Italiei, care erau asociaţii României şi Rusiei, ne-a trimis trupe româneşti disciplinate şi ele ne-au salvat situaţia.

Chemarea trupelor româneşti, ca şi actul de proclamare a independenţei Republicii noastre moldoveneşti de la 24 ianuarie 1918, s-a făcut de asemenea cu votul unanim al Sfatului Ţării. Şi cu toate acestea, Republica Moldovenească, declarându-se independentă, nu putea trăi: n-avea finanţe, n-avea slujbaşi şi n-avea organizaţia necesară pentru un stat independent.

Şi de aceea guvernul Republicii, în frunte cu dr. [Daniel] Ciugureanu şi Ion Inculeţ, ca preşedinte al Sfatului Ţării, şi Pantelimon Halippa, ca vicepreşedinte, a început tratative cu guvernul României despre unire. Această problemă fusese sesizată şi de ministrul de externe Ion Pelivan, pe când era numai comisar de externe al Republicii, dar guvernul Ion Brătianu era într-o situaţie când regele României şi conducerea militară căutau o soluţie pentru pregătirea tratativelor de pace cu Germania şi asociaţii ei. Guvernarea României a fost dată generalului Averescu, şi acesta, după semnarea armistiţiului, trebuia să se ocupe cu salvarea fruntaşilor politici români, care se găseau în refugiu la Odesa, şi Averescu a găsit cu cale să ne sfătuiască să amânăm problema unirii.

Constantin Stere a venit şi el cu noi la Chişinău şi a contribuit mult cu prestigiul său politic de vechi luptător pentru Basarabia, pentru care fusese exilat în Siberia sub regimul ţarist, unde a stat 7 ani.

Discuţiile urmate, în prezenţa lui Stere şi participaţiunea lui neobosită, au creat atmosfera de mare şi istorică operă politică, încât, atunci când, în ziua de 27 martie, preşedintele guvernului român, Marghiloman, a fost invitat de preşedintele Sfatului Ţării să vie la solemna şedinţă a Sfatului şi el a venit şi a fost salutat de noi ca reprezentant al României, s-a produs o atmosferă sărbătorească şi totodată de mare ceremonial istoric.

După ce Marghiloman a declarat că el a venit să salute parlamentul Republicii Moldoveneşti independente, care s-a adunat să hotărască soarta Basarabiei, smulsă din trupul Moldovei în 1812, şi acum vrea să se întoarcă la sânul patriei, Marghiloman şi însoţitorii lui s-au retras din şedinţă, pentru ca discuţiile în Sfatul Ţării să se facă după normele acestui corp reprezentativ şi liber al Republicii Moldoveneşti.

Discuţiile au fost lungi în secţii, iar în Blocul Moldovenesc s-a formulat declaraţia de unire şi condiţiile ei în următorul text:

„În numele poporului Basarabiei, Sfatul Ţării declară:

Republica Democratică Moldovenească (Basarabia) în hotarele ei dintre Prut, Nistru, Dunăre, Marea Neagră şi vechea graniţă a Austriei, răpită de către Rusia, acum o sută şi mai bine de ani, din trupul vechii Moldove, în puterea dreptului istoric şi dreptului de neam, pe baza principiului ca popoarele singure să-şi hotărască soarta lor, de azi înainte şi pentru întotdeauna, se uneşte cu mama sa România.

Această unire se face pe următoarele baze:

1. Sfatul Ţării de acum rămâne pentru dezlegarea şi înfăptuirea reformei agrare, după nevoile şi cererile poporului, aceste hotărâri se vor recunoaşte de stăpânirea română.

2. Basarabia îşi păstrează autonomia provincială, având un Sfat al Ţării (Dietă), ales pe viitor prin glăsuire de obştie, deopotrivă de-a dreptul şi tăinuit, cu un organ împlinitor şi cu administraţia lui.

3. Sfatul Ţării are dreptul de a face următoarele lucrări:

a) Votarea bugetelor locale, adică statorirea veniturilor şi cheltuielilor din partea locului;

b) Controlul tuturor dregătoriilor de la judeţe şi oraşe;

c) Numirea tuturor funcţionarilor administraţiei locale prin organul său împlinitor, iar funcţionarii înalţi sunt întăriţi de guvernul central.

4. Recrutarea armatei se va face în principiu pe baze teritoriale.

5. Legile şi organizaţia locală (Zemstve şi oraşe) rămân în putere şi vor putea fi schimbate de Parlamentul român, numai după ce vor lua parte şi împuterniciţii Basarabiei.

6. Se vor ţine drepturile popoarelor mai mici în Basarabia.

7. Doi împuterniciţi ai Basarabiei vor intra în Sfatul Miniştrilor români, acum aleşi de Sfatul Ţării, iar pe viitor luaţi din sânul deputaţilor Basarabiei în Parlamentul român.

www.dacoromanica.ro

8. Basarabia va trimite în Parlamentul României un număr de deputaţi potrivit cu numărul locuitorilor, aleşi pe baza glăsuirii de obşte, deopotrivă, de-a dreptul şi tăinuită.

9. Toate alegerile din Basarabia pentru sate, oraşe, zemstve şi parlament se vor face pe baza glăsuirii de obşte, deopotrivă, de-a dreptul şi tăinuite.

10. Libertatea persoanei (omului), libertatea tiparului, a cuvântului, a credinţei, a adunărilor şi toate libertăţile obşteşti vor fi chezăşuite prin Constituţie (legea de temelie a ţării).

11. Toate călcările de legi, făcute din porniri politice în vremurile tulburi ale prefacerii de pe urmă, sunt amnistiate (iertate).

Basarabia, unindu-se ca fiică cu mama sa România, Parlamentul Român va hotărî convocarea neîntârziată a Constituantei, în care vor intra după numărul locuitorilor ei şi împuterniciţii ei, aleşi prin glăsuire de obşte, deopotrivă de-a dreptul şi tăinuită, spre a hotărî împreună cu toţi înscrierea în constituţie a cerinţelor şi a chezăşiilor de mai sus."

Deschizându-se şedinţa Sfatului Ţării, deputatul Blocului moldovenesc Cijevschi a declarat că moldovenii l-au primit în rândurile lor pe Constantin Stere şi propune să fie întărit de adunarea generală a Sfatului. Propunerea se primeşte cu mare însufleţire şi noul deputat al Sfatului Ţării rosteşte discursul său de mulţumire pentru cinstea ce i se face şi-şi expune credinţele politice care l-au condus în viaţă şi sfătuieşte pe deputaţi să judece cu toată seriozitatea drama din trecut a moldovenimii basarabene şi însemnătatea istorică pentru neamul românesc de a-şi uni fiii într-un singur stat în hotarele etnice ale românismului de la Nistru până la Tisa. Constantin Stere îşi expune vederile sale şi în limba rusească, pentru ca minoritarii să înţeleagă că şi ei sunt datori să rămână credincioşi fii Basarabiei româneşti, căutându-şi interesele în statul României, unde prin participaţiunea basarabenilor să triumfe cele mai progresiste idei politice şi sociale.

După discursul lui Stere, secretarul Sfatului Ţării, Ion Buzdugan, a citit textul elaborat de Blocul moldovenesc, şi deputatul Cijevschi l-a repetat în limba rusească. Au urmat apoi declaraţiile grupărilor politice şi naţionale din Sfatul Ţării, prezentate prin deputaţii Ţîganko (şeful unui grup de ţărani), Lesch din partea nemţilor, Misirkov din partea bulgarilor, Starenki din partea ucrainenilor, Grekulov din partea ruşilor şi Dudkevici din partea polonezilor. Acesta a impresionat mai ales prin cuvântul său spus în limba rusească, şi

nu în cea polonă, pe care deputaţii n-ar fi putut să o înţeleagă, şi nu în limba română, pe care el n-o ştie, zicând: „Înţeleg dorinţa poporului moldovean, care a suferit aceeaşi apăsare din partea Rusiei şi de aceea, în numele polonezilor, votez pentru unire". De asemenea a impresionat declaraţia deputatului Teodor Bârcă, care a vorbit pentru unire în numele unui grup de ţărani, care nu pot susţine punctul de vedere al şefului lor – Ţîganko, cum că actul unirii ar putea fi votat numai de Constituanta Basarabiei. Nu. Votarea trebuie să se facă în Sfatul Ţării, căci hotărârea lui este necesară acum pentru conferinţa de la Bucureşti şi de la Brest-Litovsk.

Aşa a înţeles toată lumea şi rezultatul votului a fost: 86 voturi pentru unire, 3 contra unirii şi 36 abţineri.

Rezultatul votului, dat pe faţă, a fost adus la cunoştinţa delegaţiei româneşti şi dl Alexandru Marghiloman s-a prezentat la şedinţa Sfatului Ţării şi a făcut următoarea declaraţie:

„Declar în numele poporului român şi al Majestăţii Sale Regelui Ferdinand al României că iau la ştiinţă cu adâncă mişcare şi cu falnică mândrie, hotărârea istorică a Sfatului Ţării, vestind prin asta unită pe veci Basarabia cu România în o ţară una şi nedespărţită! Mă închin cu smerenie înaintea îngerului păzitor al acestui neam şi înaintea conducătorilor acestei ţări, cari din ocârmuitori de ţară se învoiesc să rămână slujitori neamului. Declar că hotărârea luată de Sfatul Ţării o primesc în numele guvernului român, care o va ţine şi o va cinsti în litera şi în spiritul înţelesului ei".

Cu aceasta şedinţa istorică a Sfatului Ţării de la 27 martie a luat sfârşit. Hotărârea lui, aproape unanimă, a impresionat toată lumea, care s-a convins că moldovenimea basarabeană, prigonită şi uitată, a rămas credincioasă neamului. De altfel, înaintea votului Sfatului Ţării, pentru unire se pronunţaseră consiliile şi adunările judeţene din Bălţi, Soroca, Orhei şi Bolgrad şi din o mulţime de comune şi de plăşi din toate ţinuturile basarabene. Lumea românească a Basarabiei, după ce îndurase jugul ţarist şi anarhia revoluţionară rusească şi după ce văzuse ordinea şi disciplina armatei româneşti, a înţeles că salvarea Basarabiei este în unire cu România şi cu provinciile româneşti de sub Austro-Ungaria: Bucovina, Ardealul şi Banatul.

Regele Ferdinand al României, înştiinţat despre votul Sfatului Ţării, a trimis următoarea telegramă preşedintelui Sfatului şi preşedintelui Consiliului de Miniştri:

www.dacoromanica.ro

„Cu adâncă simțire și cu inima plină de bucurie, am primit știrea despre fapta de bunăvoie ce s-a săvârșit la Chișinău. Simțământul național, ce se deșteptase atât de puternic în timpurile din urmă în inimele moldovenilor de dincolo de Prut, a primit prin fapta înălțătoare a Sfatului Țării, o întărire sărbătorească. Un vis frumos s-a înfăptuit. Din suflet mulțumesc bunului Dumnezeu că am în zile de restriște, ca o dulce mângâiere, să văd după o sută de ani, pe frații basarabeni, revenind iarăși la Patria-mamă. Aduc prinosul meu de călduroasă mulțumire D-voastră și Sfatului Țării, a cărui patriotice silinți au fost încoronate de izbândă. În aceste clipe sărbătorești și înălțătoare pentru Patrie, de aici înainte obștească, vă trimit la toți cetățenii din noua Românie crăiasca mea hiritisire, înconjurându-vă cu aceeași inimoasă și caldă iubire părintească.

ss *Ferdinand*."

Faptele mai importante, care au urmat, au fost: prezentarea actului de unire al Sfatului Țării regelui, printr-o delegațiune specială din domnii: Ion Inculeț, Daniel Ciugureanu și Pantelimon Halippa.

Sărbătorirea la Chișinău, la Iași și în toate orașele și județele Basarabiei și a Moldovei, care nu se găseau sub trupele germane, telegrame de la Academia Română, de la Universitatea din Iași și București, de la Mitropolitul Moldovei Pimen și de la diferite instituții de stat și de la societăți sau persoane cu nume mare în țară, slujbe religioase și parăzi militare, banchete modeste, ca pe timp de război pierdut și cu lipsuri și foame peste tot, – au creat o atmosferă de înviorare peste tot și lumea întreagă a recunoscut unirea Basarabiei cu România, afară de comuniștii și tariștii din Rusia.

Acestora (li) s-au asociat și cei câțiva socialiști români, în afară de prof. Petre Constantinescu-Iași, care mi-a trimis și o telegramă elogioasă, și afară de Gheorghe Cristescu, secretarul Partidului Socialist Român, care cu un grup de tovarăși, printre care și Panait Istrati, au călătorit în Rusia sovietică și au avut întâlniri și cu V.I. Lenin, obținând de la acesta declarație că Basarabia a avut tot dreptul să se despartă de Rusia, dar trebuia s-o facă prin plebiscit, ca și cum prin plebiscit s-a făcut revoluția rusească.

Organul executiv al Sfatului Țării, în frunte cu Petre Cazacu, a încetat să se numească Consiliul de Miniștri, ci numai Consiliul de Directori.

Totodată, Sfatul Țării a ales două comisii – una agrară și alta constituțională, care până în toamnă [urmau] să elaboreze [proiectul] reformei agrare și un proiect de constituție, sau cel puțin un concept de principii, pe care să le susție deputații basarabeni în parlamentul constituțional al României. Comisia agrară a lucrat sub președința dlui Pantelimon Erhan, președintele Consiliului țărănesc basarabean, apoi sub președința inginerului Țîganko și când acesta a demisionat, a fost înlocuit prin deputatul Anton Crihan.

Acesta a și fost raportorul legii agrare în sesiunea din toamnă a Sfatului Țării. Lucrările acestei comisii au fost dirijate de gândul mare, care domnea pe atunci, că țărănimea trebuie să înlocuiască pe boieri în opera de a hrăni țara cu cele necesare pentru gură: boierilor să li se lase numai câte 50 de hectare, iar restul să intre în fondul de pământ, pe care statul să-l împartă țăranilor. Reforma aceasta i-a făcut pe țărani stăpâni ai pământului basarabean și ea făgăduia mult belșug nu numai de cereale, dar și de fructe, de legume, de vinuri, de carne și lapte. Căci reforma prevedea loturi pentru școlile agricole, și loturi de experiență și întovărășiri agricole și chiar o școală agricolă superioară.

Că lucrurile acestea nu s-au realizat întocmai toate, nu-i de vină reforma făcută de Sfatul Țării, ci crizele economice ce au bântuit țara și chiar lumea întreagă.

Ceea ce trebuie să se știe este că Sfatul Țării, în sesiunea lui din toamna anului 1918, s-a ocupat nu numai de reforma agrară, ci și a tratat probleme politice la ordinea zilei. Și cea mai mare problemă la ordinea zilei era unirea tuturor românilor într-o Românie mare. Și noi, basarabenii, care votasem la 27 martie unirea Basarabiei cu România, nu puteam să nu fim prezenți și activi la unirea Bucovinei de la 15 noiembrie și a Ardealului de la 18 noiembrie.

Delegația Sfatului Țării, compusă din deputații Ion Pelivan, Pantelimon Halippa, Ion Buzdugan și Grigore Cazacliu, au fost trimiși cu mandat special, ca să-i îndemne pe confrații din Bucovina și din Ardeal să se îngrijească de soarta țărănimii, care ea este păstrătoarea neamului pe meleagurile Daciei lui Decebal și Traian. Și noi socotim că ne-am făcut datoria bine și am fost răsplătiți cu marea bucurie de a vedea cu ochii noștri înfăptuirea visului de veacuri al neamului românesc, împărțit în 3 state, dintre care Rusia țaristă și Austro-Ungaria erau așa de dușmănoase față de poporul român, iar România era mică și slabă, ca să ne ajute. Și totuși revoluția

www.dacoromanica.ro

rusească şi triumful aliaţilor României (Franţa, Anglia, Italia şi America) în marele război împotriva Germaniei, Austro-Ungariei, Turciei şi Bulgariei au dat posibilitate Regatului României cu armata lui disciplinată sub conducerea regelui Ferdinand, să ne ajute pe rând, întâi pe noi, apoi pe bucovineni şi în sfârşit pe ardeleni.

Şi cum toate lucrurile acestea s-au petrecut sub ochii noştri, ai deputaţilor Sfatului Ţării de la Chişinău, noi am căpătat încredere în puterea neamului românesc întregit şi în ziua de 26 noiembrie am votat nu numai reforma agrară, dar şi am renunţat la aşa-zisele condiţii de unire de la 27 martie, căci căpătasem convingerea că votul universal va da poporului român toată puterea în stat. Că lucrurile nu s-au dezvoltat normal, cum aştepta poporul basarabean, faptele s-au datorat trădării lui Stalin, care s-a înţeles cu Hitler, şi Basarabia ne-a fost răpită în 1940 de ruşi, cum ne-o răpise împăratul Alexandru I în 1812.

Dar sentimentul şi ideea de unitate naţională românească n-au fost omorâte în sufletele noastre, ale românilor basarabeni, şi odată şi odată România Mare va cuprinde şi pe moldovenii din Basarabia, din Bucovina şi din Transnistria, unde Uniunea Sovietică a înfiinţat în 1924 o Republică Socialistă Sovietică, dovedind, pe calea aceasta, că Moscova ştie prea bine că moldovenii sunt răspândiţi geograficeşte până şi dincolo de râul Bug.

Este drept că actul Sfatului Ţării de la 26 noiembrie de renunţare la aşa-zisele condiţii de unire n-a fost luat cu unanimitatea de voturi a moldovenilor: Un onorabil bătrân, Nicolae Alexandri, şi un ambiţios tânăr ofiţer, Ion Păscăluţă, care amândoi votaseră unirea de la 27 martie, în toamna anului 1918, au căzut din frunzişul codrului moldovenesc basarabean, dar despre drama aceasta a sufletelor rătăcite se vor pronunţa mai cu obiectivitate viitorii cercetători ai istoriei Basarabiei româneşti.

Noi nu avem de tras pe turta noastră nici un jăratic.

Personal am prezidat Sfatul Ţării, fiind ales ca preşedinte în locul lui C. Stere, care demisionase din pricini personale, şi am mărturisit că Sfatul Ţării şi-a făcut datoria în deplină libertate la deliberarea asupra situaţiei care se crea odată cu lichidarea acestui parlament revoluţionar. Boierii basarabeni ne-au învinuit că suntem bolşevici, iar bolşevicii ne-au învinuit că suntem slugi boiereşti şi că ne-am vândut României.

N-au avut dreptate nici boierii şi nici bolşevicii. Opera Sfatului Ţării, dusă la Conferinţa de Pace de la Paris, a fost găsită ca singura soluţie bună şi cinstită pentru repararea unei crime pe care au făcut-o ruşii în 1812, când generalul Kutuzov ne-a lăsat, cum spunea el, numai ochii, ca să putem plânge. Şi poporul Basarabiei a plâns mai bine de o sută de ani, dar revoluţionarii Basarabiei i-au şters lacrimile şi istoria a înregistrat acest lucru. Actul Unirii şi reforma agrară sunt opere de glorie ale Sfatului Ţării Basarabiei, şi eu, terminând aceste rânduri, spun că mi-am creat un nume, care m-a dus apoi şi în parlamentul României Mari, şi în Consiliul de Miniştri al ţării, şi la Preşedinţia „Casei Noastre", care a împărţit pământ ţăranilor basarabeni, şi la exilul în Siberia sovietică, şi la situaţia noastră a tuturor grea de astăzi.

Dar vorba latinilor: *sic transit gloria mundi*, adică aşa trece faima lumei acesteia.

Şi eu regret că n-am putut învinge greutăţile vieţii şi puterea soartei noastre româneşti. Dar cred că naţia îşi va da alţi şi alţi slujitori, cari îşi vor face datoria mai bine.

Vivat România Mare!

ss *Pantelimon Halippa*
24.I.1971

Arhivele Naţionale, Bucureşti, Fond Pan Halippa (2126),
dosar 86/1971, f. 1–17

Nr. 36

***27 martie 1971, Bucureşti.* Demers al lui Pan Halippa către Nicolae Ceauşescu, preşedinte al Consiliului de Stat al R.S. România, în problema recuperării bibliotecii şi lucrurilor confiscate în urma arestării sale în 1950**

Tovarăşe Preşedinte,

Subsemnatul Pantelimon Halippa, profesor şi scriitor pensionar, colaborator extern al Institutului de Studii Istorice şi Social-Politice de pe lângă Comitetul Central al Partidului Comunist Român, m-am adresat

www.dacoromanica.ro

Consiliului de Securitate al Statului să mă ajute să-mi găsesc biblioteca, mobilierul şi măcar o parte din lucrurile gospodăreşti, care mi-au fost ridicate din casă (str. Alexandru Donici nr. 32, sectorul 2, Bucureşti), în absența mea şi a familiei mele, în 1950, eu fiind arestat şi trimis în U.R.S.S., ca fost preşedinte al Sfatului Țării din Basarabia, care a votat unirea provinciei cu România, iar familia dusă într-un subsol-beci din str. Muzelor nr. 2, Bucureşti, raionul Nicolae Bălcescu.

Când m-am întors în țară din Siberia şi am aflat dezastrul în care se găsea familia mea, m-am adresat Consiliului de Securitate, căci aflasem că echipa, rânduită de Mimi Sacagiu, membră în Consiliul Comunal al Capitalei, n-a înregistrat lucrurile confiscate la o instituție a capitalei sau de stat, după cum ar fi fost normal. Consiliul de Securitate a cercetat cazul şi a stabilit neregula, informându-mă că numita Mimi Sacagiu a şi plecat din țară şi acum este cetățeană la Tel Aviv, în Israel. Totodată, Consiliul de Securitate m-a sfătuit să fac un memoriu Domniei Voastre, cu rugămintea ca să se repare greşeala care s-a făcut față de mine şi de familia mea, chemându-se la răspundere numita Mimi Sacagiu.

Apelez la Domnia Voastră, tovarăşe preşedinte, în nădejdea că voi fi ajutat să-mi fac datoria față de Institutul de Studii Istorice şi Social-Politice de pe lângă C.C. al P.C.R., întorcându-mi-se biblioteca şi o despăgubire pentru inventarul şi lucrurile confiscate. Țin să vă informez că Tribunalul Militar al Republicii Moldoveneşti Socialiste Sovietice din Chişinău m-a condamnat la lagăr de corecție şi muncă pe termen de 25 de ani, dar fără pierderea de drepturi şi fără confiscarea averii şi eu m-am întors în țară, liber şi reabilitat.

Astfel fiind, cred că Republica Socialistă România nu va fi mai severă decât Republica Moldovenească.

Trăiască Republica Socialistă România!

ss *Pantelimon Halippa*

Bucureşti, 27 martie 1971

Tovarăşului preşedinte al Consiliului de Stat al R.S. România

Arhivele Naționale, Bucureşti, Fond Pan Halippa (2126), dosar 552/1967–1971, f. 12

Nr. 37

***1971 (?), Bucureşti*. Demers către Nicolae Ceauşescu, preşedinte al Consiliului de Stat al R.S. România, prin care Pan Halippa solicită despăgubiri pentru averea (biblioteca) confiscată în urma arestării sale în 1950**

Personal şi confidențial

Domnule Preşedinte al Consiliului de Stat,

Printr-o petiție înregistrată sub nr. 43, din 19 mai 1971, subsemnatul Halippa Pantelimon, cu domiciliul în strada Alecu Donici nr. 32, Bucureşti, sector II, am rugat să mă ajutați să devin un colaborator mai bine înarmat al Institutului de Studii Istorice şi Social-Politice al P.C.R., prin restituirea bibliotecii mele, care mi-a fost confiscată în anul 1950. Am făcut această cerere sfătuit de Consiliul de Securitate al Statului, care mi-a comunicat că numita Mimi Sacagiu, însărcinată de Consiliul comunal al Capitalei cu operația confiscării averii foştilor miniştri, n-a înregistrat toate obiectele confiscate şi că această Mimi Sacagiu, fostă pe atunci membră a Consiliului comunal al Capitalei, astăzi este cetățeană a Israelului, la Tel-Aviv.

Ca răspuns al Consiliului de Stat, Secția scrisori şi audiențe, nr. 5929/IV.1971, dl consilier D.M./F.B. îmi comunică că cererea mea nu poate fi soluționată favorabil, deoarece restituirea unor bunuri trecute în patrimoniul statului în anul 1950 este imposibilă şi dreptul la orice acțiune în acest sens este prescris, în conformitate cu prevederile decretelor nr. 167/1958 şi 218/1.VII. 1960.

Rog să se reexamineze problema, deoarece eu nu cer restituirea obiectelor confiscate şi trecute în patrimoniul statului, ci însuşite de cei care au operat confiscarea. Statul nostru nu se cade să se lase furat de cei care au operat confiscarea, căci dacă ei ar fi fost cetățeni cinstiți ai R.S. România, trebuia să înregistreze la stat tot ce au ridicat din casa mea, până şi zestrea soției mele Eleonora Halippa şi zestrea cumnatei mele Nadejda Paramon, care locuia cu noi. Hoții care au operat în numele statului român nu pot fi iertați, ci chemați la răspundere şi sancționați.

Adaug că, după ce am fost arestat în 1950, eu, cetățean român, am fost predat în chip ilegal Uniunii Sovietice, şi aceasta, prin sentința

www.dacoromanica.ro

Tribunalului Militar al Republicii Moldoveneşti Socialiste Sovietice, m-a condamnat la lagăr de corecţie şi muncă pe termen de 25 ani, fără pierdere de drepturi şi fără confiscarea averii, cum glăsuieşte sentinţa. Am protestat prin memorii la Ambasada noastră de la Moscova şi am fost eliberat din Siberia după trei ani şi jumătate, dar, întorcându-mă în ţară, am aflat că aici mi s-a confiscat tot ce am avut în casă. Eu am pornit imediat acţiunea mea de revendicare a averii mele încă din 1957 la Procuratura Generală şi apoi la Consiliul de Securitate. Decretele din 1958 şi din 1960 sunt de dată posterioară şi eu nu vreau să mă las jefuit de cineva în numele statului.

Mai adaug că eu n-aş vrea să mă adresez reprezentantului Organizaţiei Naţiunilor Unite cu sediul la Bucureşti, ca să-mi ia el apărarea drepturilor mele, căci nu vreau să fac nici o dificultate autorităţilor Republicii noastre, pe care vreau s-o slujesc ca socialist, ca cetăţean al României şi fiu al neamului român.

Rog să fiu despăgubit cu o sumă la aprecierea Consiliului de Stat: aceasta pe baza unui drept moral, care nu poate fi prescris prin decretele din 1958 şi din 1960. Suma care mi s-ar acorda aş întrebuinţa-o la alcătuirea unei biblioteci de studii istorice şi social-politice, care totdeauna m-au preocupat şi mă preocupă.

Luptăm pentru pace!

ss *Pantelimon Halippa*

Arhivele Naţionale, Bucureşti, Fond Pan Halippa (2126), dosar 549/1965, f. 2–3

Nr. 38

***1971 (?), Bucureşti.* Demers al lui Pan Halippa către Nicolae Ceauşescu, preşedinte al Consiliului de Stat al R.S. România, în vederea acordării unei recompense pentru biblioteca confiscată după arestarea sa în 1950**

Tovarăşe Preşedinte al Consiliului de Stat,

Subsemnatul Pantelimon Halippa, cetăţean român, născut în Basarabia, domiciliat în strada Alecu Donici nr. 32, V-am rugat, printr-o petiţie înregistrată sub nr. 43 din 19 mai 1971, să mă ajutaţi să devin un

colaborator mai bine înarmat al Institutului de Studii Istorice şi Social-Politice de pe lângă C.C. al P.C.R., prin restituirea bibliotecii mele, confiscate de o echipă a Consiliului comunal al capitalei în 1950.

Eu fusesem arestat în 1950 şi, după doi ani de închisoare la Sighet, am fost predat în chip cu totul straniu U.R.S.S., care în chip cu totul ilegal m-a trimis în judecata Tribunalului Militar Ucrainean din Chişinău, iar acesta m-a condamnat la 25 ani de lagăr de corecţie şi muncă, fără însă pierderea de drepturi şi fără confiscarea averii, exilându-mă în Siberia. Am intervenit de acolo din Siberia la Ambasada noastră din Moscova şi, după ce am fost purtat din lagăr în lagăr, îndeplinind un serviciu sanitar foarte bine apreciat de administraţiile lagărelor, am fost trimis în ţară după trei ani de detenţiune siberiană.

Întors în ţară, ...[am fost] dus la Gherla, unde am mai stat la închisoare până în 1957, fără nici o judecată, cu toate că am stăruit să mi se arate vreo vină faţă de ţară, popor şi concepţia socialist-revoluţionară.

În cele din urmă, am fost eliberat din închisoare şi ajuns în Bucureşti, mi-am găsit familia într-un subsol strein din str. Muzelor nr. 2 şi am început de îndată acţiunea în justiţie şi pe cale administrativă pentru a intra în drepturile mele de cetăţean. Am fost ajutat de Academia R.S.R., care mi-a achiziţionat o seamă de studii şi colecţii de folclor moldovenesc siberian; de Institutul de Studii Istorice şi Social-Politice al C.C. al P.C.R. şi chiar de Consiliul de Stat, care prin decret m-a restabilit în dreptul meu de pensionar, ca fost profesor şi conducător al Universităţii Populare din Chişinău. Totodată, am fost introdus în casa mea din str. Al. Donici nr. 32.

Ceea ce m-a frământat şi mă frământă mai mult este că până acum eu nu-mi pot redobândi biblioteca mea, fiindcă urmele ei au dispărut. Consiliul de Securitate, cercetând cazul, m-a informat că echipa de operaţie a confiscării obiectelor din casa mea, care lucra sub conducerea deputatei în Consiliul comunal al Capitalei Mimi Sacagiu, n-a înregistrat toate obiectele confiscate, iar această persoană, Mimi Sacagiu, a plecat din ţară şi este cetăţeană a Israelului, la Tel-Aviv.

În situaţia creată, eu poate ar trebui să mă adresez reprezentantului ONU-lui, cu sediul la Bucureşti, ca să-mi ieie el apărarea drepturilor mele, dar eu nu aş vrea să fac dificultăţi autorităţilor Republicii noastre, şi de aceea mă adresez Domniei Voastre, tovarăşe Preşedinte al Consiliului de Stat, şi Vă rog să-mi acordaţi o despăgubire pe baza dreptului moral, care

www.dacoromanica.ro

nu poate fi prescris prin Decretele din 1958 şi 1960, cum mi-a comunicat consilierul D.M./F.B. Suma care mi s-ar acorda aş întrebuința-o la alcătuirea unei biblioteci de studii istorice şi social-politice, care ar fi şi ar rămâne un instrument de cercetări speciale în problema Moldovei de Răsărit, aşa cum este intenţiunea mea patriotică românească.

ss *Pan Halippa*

Arhivele Naționale, București, Fond Pan Halippa (2126),
dosar 549/1965, f. 4–5

Nr. 39

***1971.* Scrisoare prin care Pan Halippa îşi exprimă disponibilitatea de a-l ajuta pe Harry Barnes, ambasador al S.U.A. în România, în activitatea sa de documentare privind istoria românilor, inclusiv a celor din Basarabia**

Mult stimate domnule Barnes,

Am aflat de la dl Ion Hudiță că D-Voastră ați anunțat la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga" că peste două luni plecați din țara noastră. Alarmat de această veste, m-am întrebat dacă eu mi-am făcut complet datoria față de marea problemă pe care vreau s-o servesc şi pe care D-Voastră o puteți mai ales servi prin cartea pe care o scrieți, ca teză de doctorat la (Universitatea din – *nota editorilor*) Columbia. Sunteți americanul care tratați problema României în urma primului şi al doilea război mondial.

În primul război România a ieşit întregită cu Basarabia, Bucovina şi Ardealul. Aceasta s-a datorat faptului că America, prin preşedintele ei Wilson, a anunțat principiul de autodeterminare a popoarelor. Noi – românii basarabeni – am folosit revoluția rusească din 1917–1918 pentru a ne uni cu România, mai ales că şi partidele socialiste ruseşti îmbrățişaseră principiul wilsonian de autodeterminare. Totuşi am fost foarte nedumeriți, când la pacea de la Paris–Versailles America n-a consimțit să ratifice Unirea Basarabiei cu România, care fusese rodul de aplicare în fapt a

principiului wilsonian. Aceasta s-a întâmplat în 1919, dar actul Unirii Basarabiei cu România a durat până în 1940, când Stalin, în urma unei înțelegeri cu Hitler, ne-a răpit din nou Basarabia, procedând ca un veritabil țar rusesc. Faptul acesta a împins România în al Doilea Război Mondial să fie alături de Germania, ca să elibereze Basarabia. Această provincie românească a fost eliberată, dar la sfârşitul războiului noi basarabenii, cu provincia noastră întreagă şi bucovinenii, cu cea mai mare parte a Bucovinei româneşti, am fost din nou supuşi Rusiei, cu cel mai mare tiran al ei, Stalin, pentru care preşedintele american Roosevelt a avut o simpatie de neînțeles, făcându-l stăpân şi dictator până în mijlocul Europei.

Care este situația României de astăzi şi ce trebuie să rabde românii din Moldova de Răsărit, încăpută sub stăpânirea rusească, aceasta D-Voastră, domnule Barnes, le cunoaşteți foarte bine şi noi Vă rugăm ca în lucrarea D-Voastră să ne luați apărarea. Americanii nu pot să rămâie nepăsători față de drama pe care o trăiesc românii. Domnia Voastră, care ne-ați învățat limba, ați dat dovada că țineți la națiunea românească. Ea este o națiune veche în Europa şi a jucat un rol mare în sud-estul ei. Noi suntem aici o insulă a latinității în mijlocul slavilor şi, ca neam de origine romană şi de cultură veche creştină, vrem să jucăm un rol salvator pentru civilizația europeană.

De aceea Vă rog să nu Vă supărați pe noi, dacă nu V-am putut fi de un mai mare folos în marea lucrare pe care o faceți şi atunci când va fi tipărită să ne dați şi nouă un exemplar cu dedicația Domniei Voastre.

Cu cele mai desăvârşite sentimente,

ss *Pan Halippa*

București, str. Al. Donici nr. 32.

P.S. Vă mai rog, Domnule Barnes, să dispuneți de o oră liberă, ca să Vă conduc la cel mai harnic adunător de informații şi documente basarabene, dl prof. univ. Onisifor Ghibu şi apoi la prof. univ. şi istoric Al. Boldur, care ar putea să Vă fie de folos.

ss *Pan Halippa*

Arhivele Naționale, București, Fond Pan Halippa (2126),
dosar 563/1971, f. 1–2

www.dacoromanica.ro

Nr. 40

***18 ianuarie 1972*. Scrisoarea lui Gheorghe Cristescu-Plăpumaru, primul secretar general al Partidului Comunist din România, adresată lui Pan Halippa, în care se susține că Basarabia este pământ românesc**

Carte poştală Vedere Ada-Kaleh

Expeditor: Ghiță Cristescu, str. Herescu Năsturel nr. 9, Bucureşti, Sector 4

Destinatar: Tovarăşului Pan Halippa, str. Al. Donici 32, Bucureşti, Sector 2

18 ianuarie 1972, Bucureşti

Mult stimate tov. Pan Halippa,

Am primit scrisoarea şi înăuntru felicitarea „Poem în vers". M-a bucurat urarea ca să nu uit fiica României, scumpa copilă – Basarabia. În 1899 am citit broşura „Primejdia națională", scrisă de fostul nostru tovarăş V.G. Morțun, şi prin ceva manuale, prin clasele primare, că Basarabia e românească. Iar tatăl meu, ce a făcut războiul din 1877–[18]78, ne spunea că Basarabia e a noastră. Ca om politic, n-am uitat-o, şi cât voi mai respira – o evoc.

ss *Ghiță Cristescu*

Arhivele Naționale, Bucureşti, Fond Nicolae Nitreanu (2467), dosar 27, p. 125–126

Nr. 41

***24 ianuarie 1973, Bucureşti*. Din scrisoarea lui Pan Halippa către Anton Crihan**

Pregătindu-mă pentru obştescul sfârşit, am început să lichidez fondul meu de documente în problema Basarabiei, împărțindu-le la Muzeul Istoric, la Arhivele Statului, la Institutul de Studii Istorice şi Social-Politice al P.C.R. şi la Muzeul Literaturii Române. Odată cu această operație, mă gândesc

că nu e rău să lichidez şi raporturile mele cu oamenii cu care am avut de-a face o viață. De pildă cu Dumneata. Nu ştiu de ce nu mi-ai mai răspuns la scrisori. După aceea, am aflat din scrisorile Dumitale către alți prieteni că ceea ce fac eu nu-ți place şi deci te-ai crezut în drept să nu mai ai raporturi cu mine. Eu m-am amărât pentru această atitudine a Dumitale, dar socot că am cam întârziat să iau şi eu o atitudine. Dar acum, când încep să lichidez treburile pământeşti, vreau să mă lămuresc şi cu Dumneata...

(Urmează o mărturisire a lui Pan Halippa în care el afirmă că s-a aşteptat la mai mult din partea lui A. Crihan şi îl sfătuieşte să ia contact cu alți basarabeni din S.U.A. Auzind că Ion Păscăluță a scris un memoriu, continuă – *nota editorilor*): ...înseamnă că Ion Păscăluță se căieşte de ceea ce a făcut pe vremuri. Totuşi, nu Ion Păscăluță trebuie să fie reprezentantul nostru în străinătate, ci Dumneata. Şi noi de aici te rugăm să-ți faci datoria. Iar dacă eu am greşit ceva, să repare alții greşelile mele şi să facă mai bine. Şi mai ales voi fi bucuros când acel cineva va fi vechiul meu prieten Anton. Dar aici sfârşesc şi eu rolul meu pe care l-am avut de a fi sfetnic.

Publicat după: „Revistă de istorie a Moldovei", nr. 1, 1994, Chişinău, Editura „Ştiința", p. 65

Nr. 42

***1 noiembrie 1974*. Scrisoare adresată lui Harry Barnes, ambasador al S.U.A. în România, în care Pan Halippa solicită susținerea S.U.A. pentru rezolvarea problemei Basarabiei**

Domnule Ambasador Harry Barnes,

Subsemnatul Pantelimon Halippa, fost vicepreşedinte şi preşedinte al Sfatului Țării Basarabiei, ministru al României, originar din Basarabia, Vă rog să folosiți prilejul venirii în România a ministrului de Externe al Statelor Unite ale Americii, ca să-i atrageți atenția asupra problemei Basarabiei, care a făcut parte, veacuri de-a rândul, din Moldova şi din România un sfert de veac, dar din cauza ultimatului lui Stalin a fost smulsă din hotarul răsăritean al României şi astăzi duce o viață de mizerie în U.R.S.S., ca aşa-zisa Republică Socialistă Sovietică Moldovenească, sortită să fie

www.dacoromanica.ro

victima politicii de rusificare a statului zis rus, dar care înglobează peste o sută de națiuni, supuse de țarii Rusiei de altădată şi acum guvernate de Soviete.

Problema Basarabiei este foarte importantă pentru pacificarea Europei şi ea trebuie soluționată pe cale diplomatică, cum a mai fost soluționată în 1856, în urma pierderii de către ruşi a războiului din Crimeea şi cum a fost soluționată la Conferința de Pace de la Paris–Versailles în 1919. Noi – basarabenii – am soluționat această problemă încă din 1918, când Sfatul Țării al Republicii Moldoveneşti Basarabene a votat cu 86 de voturi unirea cu România, când au fost numai 3 voturi contra. Sfatul Țării a fost un parlament constituant al Basarabiei, la formarea căruia au participat toate organizațiile politice, sociale şi administrative ale provinciei şi unde toate minoritățile naționale au fost reprezentate prin deputații lor, liberi aleşi de congresele şi organizațiile naționale, pe aceleaşi baze care s-au practicat în toată Rusia din 1917–1918.

Problema Basarabiei este una din cele mai importante ale României şi fără soluționarea ei nu poate fi pace statornică în această parte a Europei. Noi – basarabenii – ne punem speranța în voința hotărâtoare a Americii, care râvneşte să fie şi este puterea arbitră în toată lumea.

Prin mine – om bătrân de 91 de ani – Basarabia face apel la Domnia Voastră, domnule ambasador al Americii, ca să ajutați soluționarea paşnică a problemei basarabene. Basarabia Vă va rămâne recunoscătoare pentru totdeauna pentru cuvântul Domniei Voastre, pe care îl veți spune în problema Basarabiei. Acest cuvânt trebuie spus şi pentru motivul că răpirea Basarabiei de către Stalin din cadrul statului român a fost un act pus la cale de dictatorul Stalin cu dictatorul Germaniei Hitler şi acest act trebuie anulat, cum au fost anulate la Potsdam toate actele lui Hitler.

Aş fi bucuros să Vă spun cuvintele de mai sus verbal, dar sunt bolnav.

Rămân al Domniei Voastre vechi prieten, dornic de a discuta problemele la ordinea zilei.

1 noiembrie 1974

ss *Pantelimon Halippa*

Str. Al. Donici nr. 32, Bucureşti

Publicat după: Pantelimon Halippa, Anatolie Moraru, *Testament pentru urmaşi*, Chişinău, Editura „Hyperion”, 1991, p. 171

Nr. 43

***1974, Bucureşti.* Conținutul discuției dintre Pan Halippa şi istoricul Alexandru Boldur, referitor la oportunitatea exploatării interesului ambasadorului S.U.A. Harry Barnes față de problema Basarabiei în interesul cauzei naționale**

BARNES JUNIOR ŞI P. HALIPPA (1974)

Nu-mi aduc aminte data precisă la care mi-a telefonat Halippa, invitându-mă la dânsul pentru o chestiune foarte importantă. M-am gândit că poate de data aceasta este, într-adevăr, ceva serios. M-am prezentat.

La dânsul mai era un domn ucrainean, al cărui nume îmi scapă. Halippa arăta grav, ca un om pătruns sufleteşte de o misiune mare. Nu puteam ghici deloc ce este la mijloc.

Mi-a povestit că i-a făcut o vizită ambasadorul Statelor Unite, Barnes junior. I-a spus că se interesează de problema Basarabiei şi a venit la dânsul, ştiind că el este un reprezentant al basarabenilor. Intenționează să scrie o teză de doctorat în această chestiune şi roagă să fie ajutat. Măgulit că o persoană atât de sus-pusă ca ambasadorul Statelor Unite îi face o vizită, Halippa i-a promis ajutor, în consecință, mi-a făcut următoarea propunere:

– Dragă dle Boldur, dumneata eşti cel mai indicat să-l ajuți. Ar fi bine să-i scrii întreaga teză de doctorat, iar el să-şi pună numele ca şi cum ar fi autorul ei. Trebuie să înțelegi că o asemenea lucrare ar fi în interesul cauzei noastre.

Nu ştiu dacă propunerea în esența ei aparține lui Barnes sau a fost o invenție a lui Halippa. Am fost literalmente frapat de o asemenea îndrăzneală: eu să scriu şi altul să-şi pună numele pe scrierea mea? Există şi o etică obligatorie pentru autori – de a-şi pune numele numai pe o producție proprie.

I-am răspuns:

– Domnule Halippa, ştiu că acest ambasador a mai fost în vizită şi la dl Gonța şi, de asemenea, i-a cerut ajutor. Gonța i-a dat lucrările mele de istoria Basarabiei; ar urma să le folosească, pe lângă alte izvoare. În afară de aceasta, în limba engleză există o teză de doctorat în problema Basarabiei – a lui Andrei Popovici („The Political Statute of Bessarabia”),

www.dacoromanica.ro

care, în mod cinstit, a împrumutat mult din scrierile mele. Barnes ar putea foarte bine să folosească şi această lucrare, precum şi alte surse indicate în bibliografie. Dar Barnes este un leneş. Aşteaptă să fie servit, în loc de a se pune pe muncă. Nu văd nici un motiv să scriu o lucrare de doctorat pentru un străin. Timpul meu este foarte scump. Pregătesc o lucrare despre traci şi nu vreau să-mi bat capul cu Barnes. N-are decât să se afirme prin propriile sale forţe intelectuale.

Riposta mea, pronunţată cu vădită indignare, a fost atât de categorică, încât Halippa n-a îndrăznit să-mi mai spună măcar un singur cuvânt. A luat act de refuzul meu şi a tăcut.

Ucraineanul a spus că poate el va face ceva pentru a-l ajuta pe ambasadorul american.

Fără a-mi pierde timpul în continuare, mi-am luat rămas-bun şi am plecat.

Publicat după: Alexandru V. Boldur, *Memorii. Viaţa mea. Lumini şi umbre*. Bucureşti, 2006, Editura „Albatros Corporation", p. 342–344

Nr. 44

***20 iunie 1975*. Scrisoare adresată lui Nicolae Nitreanu în care Pan Halippa relatează unele aspecte relevante din biografia sa**

Iubite dle Nitreanu,

Îmi cereţi date biografice pe scurt, iată-le:

Observ că eu, prins de gândurile mele politice, n-am răspuns la câteva întrebări, pe care mi le-ai pus Dumneata, dle şi confrate basarabean Nitreanu. Aceste întrebări privesc fapte de grele împrejurări, prin care am trecut în lunga mea viaţă.

În Sfatul Ţării eu am avut rolul de a ţine grămăjoară pe deputaţii moldoveni, fie că erau din congresele noastre profesionale, fie că reprezentau judeţele basarabene. Treaba aceasta o făceam prin aşa-zisul Bloc Moldovenesc, care discuta toate problemele ce veneau la ordinea zilei în Sfatul Ţării.

În Blocul Moldovenesc s-a discutat şi proclamarea Basarabiei ca Republică Democratică în federaţia viitoare a Republicilor din Rusia întreagă (2/16 decembrie 1917).

În Blocul Moldovenesc s-a discutat şi proclamat independenţa Republicii noastre moldoveneşti (24 ianuarie 1918), act pe care l-am înfăptuit în ziua de 24 ianuarie 1918.

Mărturisesc că ziua a fost aleasă de mine, care am vrut să subliniez faptul Unirii Principatelor Române, din 24 ianuarie 1859. Eu eram basarabeanul cu studii istorice de la Universitatea de la Iaşi, şi-mi plăcea să mă refer la fapte istorice româneşti din trecut, care totdeauna m-au animat.

Cultura mea istorică mi-a procurat şi multe suferinţe în viaţă. Am fost luat la ochi de moldovenii inconştienţi şi de ruşii habotnici, care pe vremea ţarismului m-au dus şi în puşcării ruseşti pentru manifestaţiile mele publice. De suferinţe n-am scăpat nici în România Mare.

Am fost lovit de adversarii mei politici. În anul …. (1925 – *nota editorilor*), în ziua de Paşti, în timp ce stăteam la masă, într-o casă a unui prieten ţăran, din Zguriţa, jud. Soroca, s-a prezentat un locotenent de jandarmi de la Legiunea Soroca şi a început cu insulte, şi în acest timp se repede şi-mi dă doua palme pe obraz. Guvernul n-a luat nici o măsură, deşi cazul s-a discutat şi în Parlament. Ghiţă Tătărăscu a camuflat cazul, fiindcă atunci erau liberalii la putere, fie că erau din Vechiul Regat, fie că erau originari din Basarabia, dar care-şi schimbaseră înfăţişarea, denumindu-se liberali, averescani sau iorghişti, sau chiar socialişti şi poporanişti. Pasiunile politice coboară pe toţi oamenii la fel.

Ruşii şovini m-au atacat, fie că erau reacţionari, fie că erau revoluţionari. Sub ţarism am fost prigonit şi am făcut de două ori puşcărie.

Bolşevicii, la sfârşitul anului 1917 şi începutul anului 1918, căutau să mă extermine, neţinând seamă că Troţki şi Lenin conveniseră la formula mea din Congresul Sfaturilor, de la Petrograd, după cum am arătat mai sus.

În România Mare am avut de furcă şi cu reacţionarii de teapa cuziştilor, iorghiştilor şi legionarilor-codrenişti, iar când Basarabia ne-a fost răpită de Stalin, socialiştii români, prezidaţi de ardeleanul dr. Petru Groza, fost naţionalist, fost şi averescan şi ajuns preşedinte al Republicii Democrate şi Socialiste România, m-au predat, la comanda lui Iosif Stalin (Djugaşvili),

www.dacoromanica.ro

Sovietelor. Acestea m-au dus la Chişinău, şi acolo, într-un Tribunal militar ucrainean, m-au condamnat la 25 ani de muncă silnică şi m-au dus în Siberia, dar acolo n-am stat decât trei ani şi câteva luni, când s-a produs fericitul eveniment, că Iosif Stalin a murit şi eu am fost readus în ţară, unde am mai fost reţinut în închisoarea din Gherla încă doi ani şi ceva.

Cronologia a fost următoarea:

- Am fost arestat în 1950, odată cu toţi foştii miniştri ai României.

- Am fost deţinut 2 ani şi ceva la închisoarea din Sighet, în drum spre care a murit dr. Daniel Ciugureanu, iar acolo în închisoare a murit şi basarabeanul Ion Pelivan.

Dr. Daniel Ciugureanu a fost un fruntaş basarabean, care îndată după proclamarea independenţei Republicii Moldoveneşti basarabene, a fost primul-ministru al Republicii şi s-a ilustrat cu o fermitate de atitudini şi caracter.

Ion Pelivan după ce fusese ministru de Externe al Republicii Moldoveneşti basarabene, a fost ministru de Justiţie în România Mare şi a jucat un rol important la Conferinţa de Pace de la Paris–Versailles.

Alţi fruntaşi basarabeni, care nu dovediseră să plece din Basarabia, la ultimatumul lui I. Stalin, au fost executaţi de bolşevicii ruşi în 1940.

Eu, la judecata mea de la Tribunalul ucrainean, am întrebat cu ce drept militarii ucraineni judecă pe un cetăţean şi demnitar român, care n-are nimic de-a face cu Ucraina sau U.R.S.S.

În Siberia, în primul lagăr de la Taişet, şi în alte lagăre, prin care am fost purtat, am făcut memorii ambasadorului român de la Moscova – Iorgu Iordan – şi îl întrebam: de când Siberia a ajuns o colonie a României, ca eu să fiu predat şi deţinut acolo, şi nu în ţara noastră?

Reîntors în ţară şi eliberat din închisoarea de la Gherla, am solicitat o audienţă la preşedintele dr. Petru Groza şi i-am pus întrebarea: de ce am fost predat Uniunii Sovietice? El mi-a răspuns că n-a ştiut despre treaba asta şi o pune pe socoteala „jidancei Ana Pauker" şi a lui [Teohari-] „Georgescu-Tâlhărescu". Nu i-am obiectat că Ana Pauker şi Georgescu i-au fost miniştri, şi el ca preşedinte trebuia să ştie ce fac miniştrii lui.

Mi-a răspuns că pe vremea aceea guverna Moscova, şi nu el – dr. Petru Groza.

Când i-am spus că Mimi Sacagiu, care în numele Consiliului Comunal al Capitalei, mi-a devalizat toată locuinţa, iar familia mi-a fost scoasă din

casa mea, din str. Al. Donici nr. 32, şi dusă într-un beci, din str. Muzelor, acum ea devenită cetăţeană a Israelului, dr. Petru Groza a răspuns uimit şi mi-a spus că el face o politică de apropiere de China şi acolo îşi pune nădejdea.

I-am obiectat că eu îmi pun nădejdea numai în România noastră şi nu vreau să mor de foame, căci mi se luase şi pensia de profesor secundar şi mă mazilise şi de la Academia Română, al cărei membru corespondent eram de trei decenii.

Am vizitat şi Academia Română şi ea mi-a achiziţionat colecţia de proverbe moldoveneşti, pe care le-am strâns din gura basarabenilor din lagărele siberiene, prin care am fost purtat, pentru organizarea serviciului sanitar, aşa cum îl organizasem şi la Taişet.

20. VI. 1975

ss. *Pan Halippa*

Arhivele Naţionale, Bucureşti, Fond Nicolae Nitreanu (2467),
dosar 27, p. 129–131

Nr. 45

***1977*. Memoriu elaborat de Pan Halippa în problema Basarabiei adresat lui Nicolae Ceauşescu, secretar general al Partidului Comunist Român**

MEMORIU

Aşa ieşiră polonii din Moldova şi o astfel de ieşire ticăloasă să o aibă în vecii vecilor toţi oamenii nedrepţi şi lacomi care vor călca pământul muncit al ţării noastre că să ni stângă neamul! Adâncurile codrilor şi râpelor să nu ajungă pentru a li cuprinde trupurile sfărâmate şi buruienile pustiului să se ridice pe mormintele lor. Căci pământul e a aceluia care l-a lucrat din neam în neam şi a se atinge de dânsul e cea mai neiertată faptă de hoţie ce se poate săvârşi într-un ceas blestemat.

Nicolae Iorga, *Istoria lui Ştefan cel Mare*

www.dacoromanica.ro

Tranzacțiuni în drepturi naționale nu se încap. Cine cedează degetul, va trebui să cedeze și mâna. Puși odată pe acest teren de drept, nu trebuie să cedăm nimănui nici cât negru sub unghie, căci numai o egală îndreptățire poate duce la liniște și împăcare. Politica lingăilor trebuie lăsată pe seama lingăilor; pe flamura noastră trebuie scrise pur și simplu voințele noastre... Astăzi credem că ar fi venit timpul ca să pretindem și noi ceea ce ni se cuvine de secole...

Se stabilește în principiu ca Basarabia să fie cedată prin liberă învoială, ceea ce presupune că suntem în drept de a ceda sau de a n-o ceda. Ne hotărâm a n-o ceda și Rusia a ocupat-o astăzi, pe deplin, în fine susținând dreptul nostru, vedem ivindu-se colții prieteșugului. Bucureștii sunt înconjurați de trupe, în Vlașca cazacii își bat joc de populație... c-un cuvânt, Rusia a început a întrebuința mijloacele ei civilizatrice, pentru a ne intimida. Nu deprindem frica și pace bună. Deși nu s-a născut încă omul care să fie în stare a ne insufla frică, grijă tot ne inspiră; ba putem zice cu siguranță că ne așteaptă vremuri grele. Despre biruința cauzei drepte nu ne îndoim, precum nu ne îndoim că oricare ar fi curentul care se mișcă contra civilizației, el trebuie să fie nimicit cu vremea...

Mihai Eminescu, *Scrieri politice*

Orânduirea noastră socialistă nu are nevoie de minciună pentru a-și justifica existența și dăinuirea. Numai orânduirile burgheze au avut totdeauna și au nevoie de zei, fetișuri și tot soiul de lozinci mincinoase spre a înșela și adormi vigilența celor exploatați.

Orânduirea socialistă nu se teme de adevăr. Ea guvernează prin forța adevărului și dreptății. Nu se ascunde și nu are ce ascunde față de popor, pentru că întreaga forță morală și materială a unei astfel de societăți (guvernări) emană de la popor. Când o atare orânduire care-și zice socialistă și democratică nu-și dezvăluie faptele și gândurile în fața poporului, înseamnă că nu este cu adevărat, nici socialistă și nici democratică.

Dacă pentru cuceririle Ecaterinei, șovinismul rus mai găsise unele pretexte, nu vreau să spun de justificare, ci de scuze, pentru cuceririle lui Alexandru nici vorbă nu putea fi de așa ceva. Finlanda este finlandeză și suedeză, Basarabia – românească, iar Polonia congresului – poloneză. Aici nici vorbă nu poate fi de unirea unor neamuri înrudite, risipite, care poartă toate numele de ruși; aici avem de a face pur și simplu cu o cucerire prin forță a unor teritorii străine, pur și simplu cu un jaf...

Friedrich Engels, *Opere*, vol. 22,
K. Marx, F. Engels, *Politica externă a țarismului rus*

Subsemnatul Pan Halippa, fost deputat și vicepreședinte al Sfatului Țării, în numele meu, cu asentimentul acelor deputați ai Sfatului Țării, care mai supraviețuiesc și astăzi și al tuturor celor care gândesc și simt ca noi, mi-am luat îngăduința să vă trimit această scrisoare concepută și semnată de mine și care este în fapt un apel și un testament spiritual, adresat Dvs. și întregii noastre națiuni. M-am frământat și am șovăit vreme de ani de zile până m-am hotărât la acest pas pe care-l veți socoti poate temerar. Am așteptat cu răbdare ca un anumit adevăr să poată fi rostit la lumina zilei. Dacă adevărul întreg, crud și gol nu poate fi dezvăluit încă astăzi, rămâne ca Dvs. să apreciați acest fapt. Deși realitățile revelate pe jumătate rămân numai jumătăți de adevăruri și nu satisfac simțul nostru de dreptate și setea după adevărul cel mare, care poate fi numai unul și nu trebuie fărâmițat. Timp de ani de zile am așteptat să auzim bătând inima cea mare a acestui popor, milioanele de inimi ale acestui neam, în unison cu inimile celor care sunt răspunzători de destinele și drumul său în istorie. Credem cu tărie că ora aceasta o trăim acum. De ani de zile șovăim între speranțe și deziluzii amare. De ani de zile purtăm povara unei confesiuni pe care nu am împărtășit-o nimănui.

Pe umerii Dvs. apasă astăzi o covârșitoare răspundere față de țară și viitorul acestui neam. Al României de astăzi și al celei viitoare. Nu sunteți un conducător de stat obișnuit și nici un om politic de duzină. Sunteți o personalitate istorică, alesul țării și poporului și destinul v-a pus pe umeri o povară, am putea zice, strivitoare. Ați primit în mâinile Dvs. un sceptru care simbolizează voința și testamentul nesfârșitului șir de strămoși și martiri, care au născut acest neam și au ctitorit țara în hotarele ei firești dintotdeauna. Dvs. aveți datoria sacră să transmiteți această moștenire spirituală și materială, neștirbită celor care vor veni după noi. Dvs. și partidul, în fruntea căruia ați fost ales, întruchipați aspirațiile cele mai firești și legitime ale poporului nostru și, dacă sunteți pătruns de însemnătatea misiunii social-istorice pe care v-ați asumat-o, nu se poate

www.dacoromanica.ro

ca această mărturisire de credință să nu găsească ecoul cuvenit în cugetul şi inima Dvs.

Care este temeiul istoric şi moral care mă îndreptățește pe mine, semnatarul acestei scrisori, să mă adresez cu atâta cutezanță Dvs.? Cutezanță? Da, pentru că se pare că a pomeni astăzi despre frații noştri din Basarabia poate fi considerată ca o faptă de nesăbuită cutezanță. O mărturie despre Basarabia de astăzi, despre oropsita Basarabie, uitată sau care tinde să fie uitată. Trăiește acolo, între Prut şi Nistru, o parte a neamului nostru, o mlădiță vie şi setoasă de lumină, pe care valul atotcotropitor al străinului n-a izbutit s-o vestejească. Trup din trupul Moldovei şi al întregului neam românesc, de la Nistru pân-la Tisa, această masivă peninsulă a românismului rezistă încă eroic asalturilor perfide şi dușmănoase şi va rezista atâta vreme, cât va răsuna acolo „limba vechilor cazanii", câtă vreme datinile strămoşeşti şi fierbintea credință în tăria şi unitatea neamului nostru vor trăi în inima acestor frați urgisiți.

Oare cei care poartă pe umeri azi greaua răspundere a destinelor acestui neam vor răbda şi tăcea până la sfârşit? Tăcerea aceasta este o lespede de mormânt pe trupurile şi inimile fraților noştri. Dar oricât de grea ar fi această lespede, ea nu poate înăbuşi bătăile inimii şi plânsul lor nealinat. O mamă adevărată nu-şi reneagă niciodată fiii, ci-i cheamă pe nume, îi ajută şi-i ocrotește. Oare mama noastră cea adevărată nu ne recunoaşte de fii şi se rușinează de noi? De ce? De teamă, din considerente de bună cuviință, din dorința de a nu tulbura armonia şi frăția socialistă, din recunoştință?

Complotul tăcerii în problema marii noastre dureri este cel mai laş, mai nedemn şi mai rușinos complot față de frații noştri înstrăinați. Nu există justificare morală pentru acest act de abdicare, care ne dezonorează țara şi neamul. Ce rost mai are evocarea umbrelor şi vitejiei strămoşilor noştri, care au ştiut să moară apărându-ne fiecare brazdă de pământ, când noi, nevrednicii lor urmaşi, nu îndrăznim să crâcnim în fața celui mai neîndurător şi viclean dușman al țării şi poporului nostru. Unui comunist i se cere să fie demn şi să aibă curajul civic al rostirii şi înfruntării adevărului, oricât de crud ar fi el. Cum se împacă acest portret ideal al comunistului erou, iubitor de țară şi neam, cu cocoloşirea minciunii şi transfigurarea sfântului adevăr? Sinceritatea şi curajul partinic să fie integral şi nu drămuit în funcție de conjunctură, interese meschine ori frică.

Dacă frații noştri ruşi au făcut vreodată în decursul istoriei vreun gest nobil pentru mântuirea noastră, l-am plătit totdeauna cu vârf şi îndesat. Dacă nu le-am dat noi ceea ce socoteau că li se cuvine, ne-au luat ei fără să ne întrebe, cu hapca. Câtă vreme ne-au jefuit țara în timpul iureşelor năvălitoare, ne-am refăcut, dar acum au început să rupă din noi. Din ființa țării şi neamului nostru organic sudat au început să sfâşie, ca lupii nesătui, halci întregi, sângerânde, lăsând răni care nu se vor vindeca niciodată şi care pot duce la pieirea şi gangrenarea întregii națiuni.

Tăcerea şi laşitatea nu ne vor salva de pieire. O îndelungată şi dureroasă experiență istorică ar trebui să ne dicteze astăzi atitudinea. Nici un dram de omenie ori de bun simț nu intră în considerentele hrăpăreților noştri vecini în raporturile față de noi. De mult ne-ar fi înghițit, dacă nu s-ar teme că le-ar sta îmbucătura în gât. Dacă geneza şi persistența neamului nostru de-a lungul a două milenii a fost un miracol, existența lui astăzi între fălcile căscate ale U.R.S.S., este o minune şi mai mare. U.R.S.S. nu ne va înghiți câtă vreme vom fi colțoşi şi tari, precum au fost răzeşii lui Ştefan. Dacă ne vom muia şi apleca grumazul, vom fi pradă uşoară a lacomei şi nesătulei fiare. Dacă acum 99 de ani M. Kogălniceanu nu s-a temut să-l înfrunte în forul Congresului de la Berlin pe secularul nostru „prieten", care sta să ne înghită cu totul, de ce oare vrednicii lui urmaşi, care stăm pe temelia tare a sfintei dreptăți socialiste, să ne temem de adevăr? De asemeni, Mareşalul nu s-a temut şi n-a şovăit nici o clipă în fața celor doi fioroşi dictatori fascişti (Hitler şi Mussolini) să protesteze vehement împotriva dictatului de la Viena şi să ceară de repetate ori şi stăruitor să se facă dreptate țării şi neamului acesta oropsit. Luptând pentru dezrobirea fraților basarabeni, nu i-a uitat nici o clipă pe urgisiții frați ardeleni, pătruns fiind de sfânta datorie şi de înălțătorul adevăr, că unitatea adevărată a neamului nostru nu poate fi concepută fără unirea tuturor românilor de la Nistru până la Tisa. Dictatul de la Viena, prin care s-a smuls din trupul țării partea de nord a Transilvaniei, vestejit şi blamat de întreaga suflare românească, este considerat, şi pe drept cuvânt, ca unul din cele mai odioase şi mai crunte nedreptăți suferite de țara şi neamul nostru. Cu prilejul aniversării anuale a unirii Transilvaniei cu Patria-mamă, în presa noastră apar articole care înfierează cu cuvinte izvorâte din marea durere a nației şi cu argumente istorice şi etnografice de bun simț incontestabile acest act, care a consfințit unul din numeroasele silnicii istorice suferite de poporul nostru.

www.dacoromanica.ro

Fioroşii fascişti, atunci când ne-au impus silnicul dictat de la Viena, au respectat totuşi, de formă cel puţin, nişte uzanţe diplomatice. Ne-au avizat asupra acestor tratative şi ne-au chemat în faţa unui consiliu de arbitraj, chiar dacă sentinţa era hotărâtă de mai înainte. Modul în care a procedat Ţarul Roşu, revoltătoarea brutalitate a loviturii fără punerea cavalerească în gardă a adversarului echivala pe atunci cu prologul unei declaraţii făţişe de război. Dacă nu ne-am fi plecat umiliţi grumazul sub lovitură, nu este greu de ghicit ce ar fi urmat. Între pierderea tronului şi a pământului ţării, care-i fugea de sub picioare, regele Carol n-a şovăit. A preferat să sacrifice străvechile hotare şi să vândă sânge de român străinilor, decât să-şi puie în joc coroana, care-i încununa nevrednica frunte.

Tratatele şi manualele noastre de istorie, de uz public sau didactic, diverse monografii, ocupându-se de aceeaşi temă, îi oferă acestei probleme, dureroase şi spinoase, a neamului şi istoriei noastre, spaţii ample de dezbatere. Discursurile şi conferinţele cu caracter politico-social, istoric înfierează cu aceeaşi vehemenţă şi patetism raptul. Spre cinstea noastră şi pentru deplina luminare a urmaşilor, care trebuie să ştie din fragedă pruncie că românul nu-şi vinde glia strămoşească şi fratele şi că a ştiut să lupte până la sacrificiu suprem pentru apărarea sfintelor hotare, înăuntru cărora ne-am născut odată cu Carpaţii de pe când şi-au ridicat mândra cunună din apele înspumate ale mării.

Despre mârşavul şi odiosul dictat al Ţarului Roşu din Kremlin, din 26 iunie 1940, nu se suflă nicăieri nici un cuvânt. Parcă nici n-ar fi fost. Parcă am fi pierdut complet amintirea mândrei moşteniri a lui Ştefan cel Mare, Mihai Viteazul şi jertfelor sutelor de mii de martiri care au căzut pentru reîntregirea hotarului din răsărit şi pentru visul marii uniri. De acest dictat, care a fost cu mult mai brutal, care nu a ţinut seama de cele mai elementare uzanţe protocolare diplomatice, care a fost asemenea unui pumn laş în plin obraz şi unui cuţit înfipt pe la spate în inima ţării, noi [ne]vrednicii urmaşi ai lui Decebal, Traian, Mihai, Ştefan etc., nu îndrăznim nici să crâcnim.

„Dar lăsaţi măcar strămoşii ca să doarmă-n colb de cronici.
Din trecutul de mărire, v-ar privi cel mult ironici."

La ce ne folosesc cuvintele înflăcărate şi frazele bombastice despre strămoşi, glie, patrie, patriotism, vitejie şi eroism, când noi, [ne]vrednicii lor urmaşi, în faţa celui mai ameninţător vrăjmaş al neamului şi hotarelor

noastre, nu îndrăznim să ne apărăm un drept imprescriptibil şi elementar. Dreptul de a fi noi înşine de acum şi până în veac.

Fraze sforăitoare despre strămoşi, patrie şi patriotism se rosteau şi pe vremea burgheziei şi sunau găunos în urechile noastre, pentru acei din noi care avem unele cunoştinţe de ideologie marxistă. Intuiam că prin aceste fraze burghezia îmbuibată căuta să-şi apere şi consolideze poziţiile de clasă privilegiată. Dar noi, oamenii de astăzi, comuniştii, ce poziţie apărăm? Marxişti suntem şi, ca buni comunişti, ne dăm totuşi seama că statul naţional nu poate fi încă desfiinţat. Că naţiunea este o unitate organică, şi nu artificială, şi că fiecare popor, din punct de vedere spiritual şi social, are să-şi aducă aportul lui original la comoara spiritualităţii universale. Ne dăm seama că încă n-a sosit ceasul amalgamării[1] popoarelor într-un singur creuzet[2], pentru că această amalgamare ar da naştere unei culturi şi spiritualităţi amorfe, în care popoarele puţin numeroase ar pieri înghiţite de masa celor mulţi şi puternici. Uniformizarea în literă şi spirit a umanităţii nici nu ar fi de dorit dacă nu vrem să coborâm omul la o condiţie subumană. Suntem internaţionalişti prin dragostea ce o purtăm omului muncii de pretutindeni, căruia îi întindem o mână de frate, de orice neam, orice culoare a pielii ar fi el. Suntem internaţionalişti pentru că acelaşi ideal ne înflăcărează minţile şi încălzeşte inimile, înlăturarea asupririi şi jefuirii omului de către om. Năzuim spre aceeaşi lume a păcii şi înfrăţirii universale, în care oamenii se vor apropia unii de alţii călăuziţi de dragoste şi fără gânduri ascunse. În privinţa aceasta, vom găsi totdeauna un grai comun cu cei care aspiră la acest ideal, chiar dacă vorbim limbi diferite şi cântăm fiecare după glasul şi inima lui.

Deci, pentru noi, comuniştii, cuvintele *strămoşi, patrie, patriotism, eroism, sacrificiu de sine* au semnificaţii adânci şi trebuie să reprezinte tălmăcirea în cuvinte a esenţei spirituale a omului nou. Dacă eşti comunist neînfricat, atunci trebuie să ai curajul să priveşti adevărul în faţă şi să-l rosteşti fără şovăire, când eşti în faţa unui individ de rea credinţă. Numai prin tăişul ascuţit al sabiei adevărului vei reuşi să tai din rădăcină iţele încâlcite şi perfide ale mincinosului nod gordian ţesut de vrăjmaşii tăi.

---

[1] Amalgam – amestec de persoane sau lucruri care nu se potrivesc.
[2] Creuzet – vas întrebuinţat la topirea corpurilor.

www.dacoromanica.ro

Deci, când pomeneşti de strămoşi, de vitejie şi putere de sacrificiu, trebuie să ai voinţa şi curajul ca tu însuţi să fii şi să trăieşti din pilda lor. „Gloria străbună, pe strămoşi cinsteşte,/În zadar nepotul, cu ea se făleşte", dacă nu vrei să fii asemenea aceloraşi găunoşi politicieni burghezi al căror suprem ţel era doar propria lor chivernisire, în realitate neavând nici un ideal sfânt sub soare.

Şi nu ne referim numai la felul cum s-au purtat fostele regimuri burgheze în Basarabia, din care unele au împroşcat cu noroi imaculata flamură a dragostei şi credinţei în mai bine a basarabenilor care votaseră cu atât entuziasm şi încredere unirea cu Patria-mamă. Stăm şi ne întrebăm, de ce oare această patrie a fost uneori pentru unii mumă, iar pentru alţii ciumă?

Funcţionari corupţi, jandarmi, care se purtau prin sate ca feudalii pe moşia lor, agenţi de siguranţă, pentru urmărirea şi schingiuirea tuturor, care au văzut în unire nu numai îndeplinirea unui vis legitim şi secular al neamului nostru, ci şi un liman al înfrăţirii reale şi dreptăţii sociale şi s-au înşelat.

Cum a fost răsplătit elanul curat şi sincer al basarabenilor care au întins o mână frăţească Patriei-mumă, greu încercată de un război pustiitor, am simţit-o şi trăit-o cu toţii. Că au fost destui fraţi luminaţi şi inimi înflăcărate de români care s-au apropiat cu dragoste şi înţelegere de noi, este nu mai puţin adevărat. Datorită acestor fraţi luminaţi şi spirite nobile, în inima noastră nu s-a stins flacăra iubirii de frate. Mai presus de toate mizeriile şi meschinările îndurate din partea unor pigmei, năzuinţa cea mare şi sfântă a rămas neîntinată şi vie şi astăzi şi va dăinui atâta vreme cât vom dăinui şi noi, cei care ne cunoaştem istoria şi neamul nu numai din cărţi. Cei care am trăit o parte a acestei istorii şi am fost părtaşi la zidirea măreţului templu al neamului pe care-l vrem şi-l visăm aşa cum ne-a fost lăsat de părinţii noştri.

Fapta acelor care pentru lupta, durerile şi sângele vărsat în numele supremului ideal al neamului ne-au dat pe mâinile zbirilor şi ne-au vândut apoi celor mai cruzi şi neînduplecaţi duşmani ai neamului şi ai acestui pământ rămâne stigmatizată cu pecetea vânzării de frate ca ruşinosul şi odiosul târg al lui Iuda.

Noi nu ne-am pus, în acest moment, problema oportunităţii acestei intervenţii. Considerentele de oportunitate, sau de carierism politic, nu

ne-au ghidat niciodată în tot ceea ce am năzuit şi înfăptuit până astăzi. Noi ne-am plătit aspiraţia la visul unităţii şi înfrăţirii neamului, cu preţul unei vieţi de lupte şi sacrificii, în care mulţi dintre noi ne-am pierdut libertatea, am suferit înjosiri şi torturi, iar unii ne-am sacrificat şi vieţile pentru acest ideal. Nu ne-au înduplecat să renunţăm la această luptă nici temniţele şi deportările de pe vremea ţarului şi nici schingiuirile cumplite la care ne-au supus mai apoi urmaşii întru pravosilnicie, aşa-zişii bolşevici şi apoi comuniştii de astăzi. Dacă schingiuirile şi batjocura „campionilor libertăţii" de astăzi am îndurat-o cu resemnare şi demnitate, paharul pe care ni l-au oferit să-l bem chiar fraţii noştri români a fost cu mult mai amar decât toate silniciile şi neomenia străinilor. Moartea lui Ion Pelivan în temniţele noastre şi a altor martiri şi eroi pentru cauza întregirii neamului nu poate fi uitată niciodată şi rămâne una din petele negre pe paginile scrise cu sânge şi lacrimi ale istoriei neamului nostru. Noi suntem ajunşi la o vârstă când putem spune că ne-am încheiat evoluţia biologică şi social-politică. Nu ne mai preocupă deloc propriul nostru viitor şi nici propria noastră persoană. Am putea zice că am ajuns la vârsta când suntem deasupra legilor şi judecăţii oamenilor. Suntem însă supuşi legilor firii şi aşteptăm acum numai dreapta judecată a istoriei şi a Celui care este mai presus de firea şi de înţelegerea raţiunii omului.

Noi suntem deci aceia care am pus piatra de temelie „din capul unghiului" la făurirea României Mari prin luptă, suferinţă, sângele, voinţa noastră şi a întregului neam.

În virtutea deci a acestor prerogative pe care ni le-a acordat istoria, testamentul bunilor şi străbunilor noştri, viaţa noastră închinată fără şovăire celui mai înălţător ideal al neamului nostru, ne vom îngădui aici să vă reamintim câteva adevăruri. Aceste adevăruri trebuie înscrise cu litere de foc pe frontispiciul istoriei noastre şi în inimile fiecărui român, dacă vrem să ne meritâm locul sub soare şi numele pe care-l purtăm. Iar adevărul acesta, oricât ar fi de dureros, îl vom rosti integral, pentru că un adevăr spus pe jumătate este mai rău decât o minciună şi nu poate sluji decât celor mai neînduplecaţi vrăjmaşi ai neamului nostru. Acest adevăr este un strigăt de alarmă, şi dacă-i va fi dat să răsune în deşert, dacă nu va găsi ecoul cuvenit în inima Dvs. şi a celor care sunt astăzi răspunzători de destinul neamului nostru, atunci ne vom merita pe deplin soarta. Pentru noi rostirea acestui adevăr este o datorie sacră şi acum, în pragul eternităţii,

www.dacoromanica.ro

nu ne mai este îngăduit să tăcem. A tăcea astăzi este o crimă față de viitorul țării şi poporului nostru. Noi nu o facem în numele nostru, ci în numele istoriei noastre, al osemintelor moşilor şi strămoşilor noştri, al tuturor martirilor şi luptătorilor pentru libertatea şi unitatea neamului, al acestei istorii scrise cu sudoare, sânge şi lacrimi, pe care nu ne este îngăduit să o uităm şi nici să o înjosim. O facem şi în numele viitorului, al celor mulți, care vor veni după noi şi care ne vor judeca necruțător, dacă nu le vom lăsa neştirbită moştenirea şi nepătată cronica vie a neamului nostru. Aici nu este vorba de mândria noastră personală sau a Dvs., ci de demnitatea acestui popor, care nu trebuie să sufere din cauza nevredniciei urmaşilor.

Răspunderea aceasta față de istorie, față de copiii şi nepoții noştri, este cea mai cumplită povară, care apasă asupra generației noastre, iar pe Dvs. în mod cu totul deosebit, istoria v-a ales într-un ceas de grele frământări social-politice, să fiți cârmaciul neînfricat al destinului unui neam şi să aveți datoria să-l călăuziți cu minte limpede şi braț tare, asemenea marilor eroi ai neamului de până acum, spre limanul visului şi țelului său suprem, Unirea cea mare şi atotcuprinzătoare. Zadarnic ne-am câştigat independența acum 100 de ani, dacă astăzi în țara noastră nu ne putem bucura de plenara libertate a spiritului şi inimii noastre, dacă nu putem rosti adevărul fără frică, tare şi la lumina zilei. Dacă o vitregă conjunctură istorico-politică ne-a făcut să cedăm în fața violenței şi minciunii, asta nu înseamnă că violența şi minciuna trebuie promovate şi în viața noastră cea de toate zilele. Ce fel de independență şi suveranitate avem, dacă ni e teamă să protestăm împotriva silniciei şi celui mai sfruntat neadevăr. De atâtea ori ați rostit acest adevăr, că un popor care nu vrea să fie rob, căruia nu-i este teamă să se ridice la luptă împotriva împilării şi minciunii, nu poate fi făcut sclav. Dacă sunteți convins de acest adevăr, promovați-l fără frică şi în viața publică de la noi. Datorită faptului că în viața noastră de toate zilele este trecută sub tăcere una din cele mai odioase silnicii suferite de neamul nostru, datorită acestei frici de a rosti adevărul integral, întreaga noastră viață politică, etică şi socială este viciată. Pe politica ignorării primejdiei ori a băgării pumnului în gură, nu se poate clădi o viață cu adevărat luminoasă şi liberă. Democrația şi libertatea nu se reduc numai la lozinci (ca la marii noştri vecini), ci la traducerea în viață a esenței adevărate a acestor simboluri, pentru care oamenii au luptat din negura mileniilor.

O stăpânire care se consideră aleasă de popor, dar nu promovează în viața de toate zilele democrația adevărată, este mai rea decât o oligarhie care sfidează fățiş voința populară. Acesta a fost şi este de fapt sistemul de guvernare a marilor noştri vecini, care au reuşit să creeze cel mai perfecționat şi mai monstruos stat birocratico-polițist, unde domneşte bunul plac al unei clici privilegiate şi unde clasa muncitoare nu are absolut nici un fel de acces la conducere sau la exprimarea liberă a opiniei.

Este suficient deci ca în viața publică să se îngăduie o minciună sau să se ignore cu rea-voință un adevăr, ca acest fapt să se resimtă în toate compartimentele de existență socială, economică, politică şi spirituală. Literatura noastră promovată după cel de al doilea cataclism social s-a resimțit mult de pe urma acestei situații nefireşti. Astfel a fost posibilă promovarea unei maculaturi de un schematism şi oportunism strident şi a unor lingăi care au poluat şi, pe ici-colo, mai continuă să polueze şi să profaneze sanctuarul în care au oficiat cu măreție şi demnitate sacerdoții spirituali ai acestei nații. Poate că ne-am fi abținut de la acest pas, având credința că evoluția spirituală şi socială a poporului nostru este pe drumul cel bun. Suntem acum la o răspântie hotărâtoare în evoluția social-istorică a poporului nostru, în următorii ani s-ar putea hotărî nu numai destinul nostru, ci şi al întregii omeniri. Pentru un om ca mine şi pentru cei în numele cărora vorbesc, a tăcea într-un astfel de ceas ar însemna o abdicare de la o datorie sfântă şi de la un ideal căruia noi i-am închinat o viață întreagă de luptă şi sacrificiu. A pune în cumpănă locurile călduțe pe care ni le-am câştigat în decursul ultimilor ani de evoluție social-economică şi politică a țării noastre, față de marea datorie de a rosti adevărul integral şi riscurile pe care le incubă revelarea acestui adevăr, ar fi, după noi, un act de supremă laşitate, de care vom fi făcuți răspunzători în fața istoriei şi urmaşilor noştri de acum şi până în veac.

Se spune astfel că, în cursul vizitei pe care ați întreprins-o anul trecut în U[niunea] S[ovietică] şi R.S.S. Moldovenească, prietenii noştri ruşi ar fi dorit şi insistat să faceți o declarație precum că poporul şi țara noastră nu au nici un fel de pretenții teritoriale asupra Moldovei dintre Prut şi Nistru şi că nu va exista nici pe viitor riscul ca România să readucă în discuție această spinoasă şi dureroasă problemă. Credem din toată inima, şi acesta trebuie să fie sfântul adevăr, că o astfel de declarație nu a putut fi rostită de Dvs. Acest fapt ne obligă însă să clarificăm problema atât

www.dacoromanica.ro

pentru noi, cei care am trăit o anumită epocă istorică, cât şi pentru cei care vor veni după noi şi care ne vor judeca nu după politica de conjunctură şi oportunitate de astăzi, ci după moştenirea morală şi materială pe care le-o vom lăsa şi după felul cum am ştiut să apărăm şi să salvgardăm unitatea şi demnitatea noastră naţională. Suntem convinşi deci că o astfel de declaraţie nu a putut fi făcută de Dvs. şi nu poate fi făcută nici pe viitor de nici un om de stat român, pentru că nimeni din această ţară nu a fost învestit şi nu poate fi învestit cu o astfel de prerogativă. O astfel de învestitură nu poate fi dată niciodată unui român, pentru că această ţară şi poporul nostru nu sunt opera unui om şi nici a unei generaţii, ci a unui nesfârşit şir de strămoşi, a unei lupte continue şi neînduplecate de milenii şi e clădită pe mormintele a sute de generaţii. Făuritorii ei nu suntem noi şi nici Dvs., ci acei care au plămădit-o cu vrednicia minţilor şi a braţelor lor, cu sudoare şi sânge. Nouă nu ne este îngăduit să ne atingem nici cu gândul de această sfântă moştenire, pentru că altfel se vor răsuci în mormintele lor ctitorii care au încununat-o cu lumina slavei şi credinţei lor în veşnicia neamului. Ce ar zice de o astfel de faptă pârcălabii cetăţilor de la Nistru la mare, răzeşii şi arcaşii din Orhei, Soroca, Lăpuşna şi Tigheci, care au apărat acest pământ cu spada lor cea neînfricată? Noi nu o putem deci dărui sau vinde, pentru că acest dar sau vânzare înseamnă vânzare de fraţi şi am fi stigmatizaţi cu pecetea infamiei şi înfieraţi cu fapta lui Ieremia Golia[3], ori a lui Iuda. Noi nu putem să înstrăinăm de sufletul şi sângele nostru glia plămădită cu sângele străbunilor, căci dacă nu vom vorbi noi, „pietrele vor striga”[4], împotriva cotropirii şi silniciei. Noi nu o putem înstrăina pentru că nu am primit o astfel de împuternicire din partea bunilor şi străbunilor noştri şi a tuturor celor care au murit pe îndepărtatele stepe euroasiatice pentru mântuirea fraţilor lor asupriţi şi pentru reîntregirea moşiei strămoşeşti. Numai un sufragiu universal în care şi-ar spune cuvântul şi morţii, şi cei vii, şi cei care vor veni după noi de acum şi până în veac ar putea înclina aici cumpăna istoriei şi a sfintei dreptăţi.

Faptul că, învinşi, am cedat în faţa violenţei este un alt aspect al problemei, care nu intră în această dezbatere. Noi nu ne referim aici decât la abdicarea morală faţă de moştenirea străbună şi suferinţele fraţilor înstrăinaţi. Ori, din punct de vedere moral, nu există forţă în lume care să ne înduplece, ori să ne convingă să ne vindem ţara şi fraţii de sânge de bunăvoie. Un astfel de târg nu se poate face cu un popor ca al nostru şi cu un conducător care reprezintă cu adevărat întruchiparea năzuinţelor şi speranţelor de mai bine ale întregii naţiuni.

Faptul că naţiunea este o entitate naturală şi organică şi că aspiraţia la unitate a unui neam este cea mai firească năzuinţă a fost înţeles de Lenin în esenţa lui, ce o relevă în opinia sa în chestiunea naţională apărută în broşura din septembrie 1917 sub titlul: „Sarcinile proletariatului în revoluţia noastră”, în care precizează: „În chestiunea naţională partidul proletar trebuie să susţină mai întâi proclamarea şi înfăptuirea imediată a libertăţii depline de despărţire de Rusia pentru toate naţiunile şi popoarele asuprite de ţarism, înglobate cu forţa sau ţinute cu forţa în graniţele statului, adică anexate”.

În spiritul acestei idei şi răspunzând năzuinţei arzătoare a uriaşei mase a moldovenilor dintre Prut şi Nistru, precum şi al aspiraţiei de veacuri a întregului neam românesc, s-a închegat istorica proclamaţie, pe care am votat-o şi noi, în calitate de exponenţi ai voinţei populare şi naţionale, în şedinţa solemnă a Sfatului Ţării la 27 martie 1918, la Chişinău, şi pe care o reamintim celor care au uitat-o sau tind să o uite.

„În numele poporului Basarabiei, Sfatul Ţării declară: Republica Democratică Moldovenească (Basarabia), în hotarele ei dintre Prut, Nistru, Dunăre, Marea Neagră şi vechile graniţe cu Austria, ruptă de Rusia acum o sută şi mai bine de ani din trupul vechii Moldove, în puterea dreptului istoric, în puterea dreptului de neam şi frăţiei de sânge, pe temeiul principiului că noroadele singure să-şi hotărască soarta lor, de azi înainte şi pentru totdeauna, se uneşte cu mama sa România.”

Această declaraţie istorică solemnă sintetizează în mod magistral, în spiritul şi litera ei, voinţa şi năzuinţa de veacuri, atât a moldovenilor cât şi a întregului neam românesc, pentru care năzuinţa la unire şi independenţă a fost firul roşu călăuzitor de-a lungul întregii şi zbuciumatei noastre istorii. Numai duşmanii cei mai vicleni şi înrăiţi ai fiinţei şi neamului românesc pot răstălmăci astfel ceasul acesta istoric, care marchează, de altfel, primul pas spre înfăptuirea marelui vis al neamului: desăvârşirea unităţii naţionale. Lupta noastră şi acest moment istoric nu trebuie uitat nici o clipă şi trebuie să rămână încrustat cu litere de jar pe frontispiciul glorioasei noastre istorii.

[3] Boier moldovean, al lui Ioan Vodă cel Cumplit (1572–1574).
[4] Luca l9, 40: Avacum 2.11.

www.dacoromanica.ro

Faptul că ruşii îşi îngăduie în fiecare an să serbeze jubileul smulgerii Basarabiei din trupul Moldovei şi al mutilatei Românii este nu numai o sfidare pe care o răbdăm de atâția ani, ci şi o palmă usturătoare pe frumosul obraz al țării noastre. Adică ei, tâlharii, îşi îngăduie să aniverseze ruşinosul rapt, adică furtul, iar noi, cei care am fost furați şi frustați de dreptul cel mai firesc şi organic, nu îndrăznim să crâcnim?! Această ruşinoasă stare de lucruri nu mai poate continua, dacă nu vrem să rămânem de-a pururi stigmatizați de istorie cu pecetea laşității şi dezonoarei. Data de 27 martie 1918 trebuie reamintită şi sărbătorită în fiecare an cu aceeaşi solemnitate cu care este sărbătorită unirea de la 1 decembrie 1918. Dacă unirea de la 1 decembrie 1918 însemna desăvârşirea marelui vis al unității naționale, unirea de la 27 martie, a aceluiaşi an, însemna primul pas spre acest vis. Să nu se uite în veac că românii moldoveni din Basarabia au fost primii care au întins o mână frățească României umilite şi sărăcite după pacea silnică de la Buftea. Să nu se uite că pentru acea epocă contribuția basarabenilor la reviviscența ideii de unitate națională, la salvgardarea moralului şi conştiinței româneşti a fost maximă. A trece sub tăcere acest capitol de luptă şi demnitate națională din istoria noastră este mai mult decât ruşinos. Dacă suntem într-adevăr astăzi o țară independentă şi suverană şi vrem să ne serbăm cu inimă curată şi obraz nepătat centenarul independenței, atunci dați glas tuturor izvoarelor adevărului şi demnității naționale. Dați glas ca aceste adevăruri să fie trâmbițate sus şi tare precum trâmbițele judecății de apoi, să fie cântat şi slăvit acest adevăr pe toate strunele şi glasurile, pentru că numai atunci *Cântarea României* va fi cu adevărat o cântare a întregului neam „de la Nistru pân-la Tisa”. Cântarea care o auzim acum este o cântare ciuntită, falsă şi fricoasă, pentru că nu este cântată de întreaga suflare românească. Lipseşte o partitură şi un glas care i-ar da adevărata frumusețe şi măreție, şi acest glas nu trebuie înăbuşit din considerente de oportunitate ori frică.

Militäm neabătut pentru cauza națională a unui milion de palestinieni şi a altor popoare asuprite, dar ne facem a uita de frații noştri de sânge şi spirit, de 5 milioane de români, de care ne desparte firul subțire şi tulbure al apei Prutului. Dacă acest mădular viu al României ne-a fost smuls prin violență şi am fost obligați, învinşi fiind, să o cedăm, nu înseamnă că această minciună şi silnicie să o tolerăm şi în paginile scrise ale istoriei noastre. Negura minciunii trebuie spulberată fără ezitare, pentru ca fiii şi nepoții

noştri să fie pe deplin edificați asupra adevărului. Noi n-am pierdut speranța că va veni şi ceasul când va triumfa şi în lumea de astăzi adevărul, dreptatea şi omenia. Credem că viclenia şi minciuna nu se vor putea perpetua pentru milenii şi că va veni odată ceasul dreptății celei mari pentru toate popoarele însetate de libertate. Copiii noştri trebuie să cunoască istoria şi cruntele ei realități şi nedreptăți aşa cum au fost. Copiii noştri trebuie să învețe o istorie şi o geografie adevărată, şi nu înstrăinată în funcție de conjunctura politică sau încruntarea din sprâncene a tovarăşului Brejnev. La geografie trebuie să se explice care sunt de fapt hotarele firești, naturale, geografice care despart țara noastră din vremea lui Burebista, de stepele de dincolo de Nistru. Ne preocupă desigur şi soarta neamurilor conlocuitoare, a acelor care s-au născut sub aceleaşi orizonturi cu noi, s-au adăpat din aceleaşi izvoare şi au fost adumbriți de cununa pădurilor carpatine, chiar dacă le curge un alt sânge în vene şi vorbesc alt grai. Pe cei care se lasă furați de glasul de sirenă amăgitor al străinilor căutăm să-i recâştigăm şi să-i readucem de pe căile pierzaniei la vatra unde s-au născut şi unde se pot bucura de căldura dragostei şi omeniei poporului nostru. Desigur, drama înstrăinării acestor concetățeni ai noştri nu poate să nu mişte, că doar oameni şi români suntem. Dar tragedia a 5 milioane de români smulşi cu tot cu glia străbună şi cu cetățile lui Ştefan, de pe margine, ne doare mai puțin oare? Câtă vreme aceşti frați au pământul străbun sub picioare şi nu li s-a răpit graiul strămoşesc, nu vor uita izvorul de unde au purces. Dar cei care-i stăpânesc nu se vor da în lături de la nici o ticăloşie ca să-i facă să uite cine sunt, de unde vin şi care le e numele adevărat. Acest fapt nu ne poate lăsa indiferenți, dacă vrem să nu ne facem vrednici de blestemul şi osânda veacurilor care vor să vină.

Noi nu suntem numai cel mai unitar neam ca spirit şi limbă de pe glob, dar şi cel mai unitar şi armonios alcătuit din punct de vedere geografic. Când te uiți pe harta actuală a României, ciuntirea este atât de vizibilă şi bătătoare la ochi, pentru că şi din punct de vedere geometric țara aceasta a noastră constituie un miraculos întreg (tot) organic, a cărui ştirbire este evidentă chiar pentru un individ care ignoră anumite realități istorice şi etnogeografice. Este acum România ca o frumoasă amforă italiană căreia i s-a rupt o toartă, şi amfora ciuntită îşi pierde nu numai o parte din armonie şi frumusețe, ci şi trăinicia. Prin brațul rupt se scurge sângele neamului nostru şi dacă nu vom căuta să tămăduim această rană, s-ar putea să ne

www.dacoromanica.ro

pierdem pâinea şi cele mai de seamă virtuţi care au încununat dalba frunte a acestei naţii, care nu s-a temut niciodată de lumina vie a soarelui şi nici de norii cei negri prevestitori de furtuni şi prăpăd.

Aţi repetat-o de atâtea ori că nu există astăzi forţă în lume care să înăbuşe glasul adevărului şi voinţa unui popor de a trăi liber. Dvs. aveţi acum această forţă morală să daţi glas celor mai nobile aspiraţii ale omenirii şi celor mai legitime şi firești ale neamului din care faceţi parte şi să rostiţi neînfricat şi cu orice prilej acest adevăr vital pentru poporul nostru. Aşa cum întreaga lume civilizată şi toţi comuniştii luminaţi şi de omenie şi întreaga suflare românească au fost alături de Dvs. când, în numele celor mai sacre idealuri, aţi protestat împotriva strivirii Cehoslovaciei, şi acum întreaga omenire civilizată şi ceea ce constituie elita spiritualităţii universale, precum şi uriaşa inimă a acestui popor ar bate alături de Dvs. când veţi rosti marele adevăr că un neam are dreptul să fie el însuşi şi întreg de acum şi până în veac.

Am sărbătorit de curând o sută de ani de la independenţă. Ar fi trebuit să fie o sărbătoare adevărată pentru întreaga suflare românească. Să fie piatra de hotar pentru o viaţă naţională şi socială, clădită numai pe lumină deplină şi libertate. Despre basarabenii care au luptat şi sângerat pentru acest ţel şi aspiraţie supremă a neamului nostru nu s-a suflat nici un cuvinţel. Parcă nici n-ar fi fost, parcă nici n-ar fi existat o Moldovă a lui Ştefan cel Mare, din Carpaţi până la Nistru şi Marea Neagră, şi nişte inimi de români care au bătut fierbinte în unison cu marea inimă a naţiunii în ceasul cel mare când ne-am recucerit demnitatea şi sfântul drept de a trăi liber sub soare.

La temelia noii noastre vieţi trebuie să stea adevărul integral, şi nu ciuntit, pentru că, dacă temeliile sunt minate, primul cutremur va nărui întregul edificiu. A cuteza să spui adevărul întreg şi gol este astăzi, după unii, nebunie curată. Ar trebui să spulberaţi această credinţă, proprie unor suflete de robi. Trebuie să demonstrăm în faptă, nu numai în vorbe, lumii întregi, că nu suntem un neam de sclavi şi de slugi şi că suntem vrednici să aspirăm la împlinirea celor mai frumoase şi nobile idealuri umane, având curajul rostirii adevărului.

Dacă conducătorii noştri de astăzi reprezintă cu adevărat întruchiparea năzuinţelor populare şi seculare ale neamului şi ţării noastre, oare nu socot că a venit vremea să vorbească neînfricaţi la lumina zilei? Atitudinea factorilor noştri politici faţă de Basarabia şi basarabeni este în flagrantă

contradicţie cu lozincile patriotice şi patetice care se emit cu atâta emfază în toate discursurile de astăzi, în presa şi literatura noastră. Şi atunci, cum trebuie să le considerăm? Doar ca o frazeologie umflată, emfatică şi goală de conţinut, care caută să ascundă frica noastră ancestrală de ruşi. Cine se mai poate lăsa înşelat de frazeologia deşartă şi vicleană a ruşilor despre independenţă, suveranitate, pace şi dezarmare? Desigur că numai acei care ignoră cu totul voit sau nevoit cruntele realităţi ale raiului sovietic, ori nişte indivizi de rea credinţă, care şi-au vândut ţara şi neamul pentru un blid de linte, ori nişte debili mintali. Abilii diplomaţi, strategi şi cârmuitori de noroade occidentali să fi dat oare în doaga copilăriei? Atunci când au jalonat destinele Europei şi globului la Potsdam şi Ialta pentru o mie de ani înainte, nu par a fi dat dovadă de mai multă perspicacitate şi viziune politică decât un imbecil de duzină.

Cu acest colos în gura căscată a căruia suntem situaţi astăzi datorită înţeleptei politici a tradiţionalilor noştri aliaţi (S.U.A. şi Anglia), niciodată nu ne vom putea bucura de o adevărată independenţă şi suveranitate. Toată frazeologia frumoasă şi mobilizatoare despre libertate, independenţă, suveranitate, neamestec în treburile interne îl face pe marele nostru vecin şi prieten (respectiv tov. Brejnev) să zâmbească. E asemenea zâmbetului tătucului Stalin, pe sub mustaţă (adică rânjetul tigrului), sub a cărui venerabilă şi lungă domnie au fost îngropaţi de vii 25 milioane de oameni (atâta dă cifric Soljeniţîn), printre care şi aproximativ un milion de fraţi de ai noştri de sânge.

Noţiunii de *lagăr socialist* se tinde să i se dea astăzi un înţeles din cele mai elevate din punct de vedere social şi uman. În realitate, noţiunea trebuie înţeleasă *ad litteram*, pentru că acestui lagăr îi lipsesc numai sârma ghimpată şi santinelele postate vizibil în turnurile de pază (ele există în realitate). Paza e cu mult mai straşnică ca la Auschwitz şi Maidanek, pentru că nimic nu respiră ori cuvântează în ţările acestui fericit, armonios şi frăţesc lagăr, fără ştirea tătucului Brejnev. Cea mai mică veleitate de independenţă reală, de autonomie spirituală şi de abatere de la dogme este sancţionată imediat şi cu străşnicie. Se poate considera independenţa noastră ca aceea de care se bucură copiii de şcoală într-o recreaţie. Sunt lăsaţi să zburde şi să se joace în limitele îngăduite de Regulamentul şcolii şi sub supravegherea pedagogului. Acest fapt ne aduce aminte şi de Regulamentul Organic, al cărui spirit îl simţim şi astăzi în viaţa publică, cu

www.dacoromanica.ro

deosebirea că regulamentul vechi a fost ars de către nişte patrioţi curajoşi, iar acesta dăinuie. O cât de mică iniţiativă revoluţionară sau inovatoare a doctrinei sau a dogmei este reprimată imediat şi fără milă de necruţătorul pedagog. Zurbagiul este urecheat, pus în genunchi şi admonestat.

În cuvântarea rostită la Chişinău la 27 martie 1943, Mareşalul spunea: „N-am lovit în nimeni niciodată şi niciodată neamul românesc n-a râvnit pământuri care nu erau ale lui. Şi totuşi, în 1940, folosind cel dintâi ceas al încleştării europene, fără nici o provocare, fără nici o justificare, împotriva obligaţiilor formal asumate prin actele din 9 februarie 1929 şi 3 iulie 1933, guvernul U.R.S.S. a ocupat Basarabia, Bucovina şi regiunea Herţa a Moldovei noastre. Toate actele de neutralitate, de neagresiune, de recunoaştere de drepturi, făcute României între 1929–1940, nu apar azi decât ca paşi ascunşi ai voinţei de expansiune imperialistă şi de uzurpare împotriva României. Mai grav decât atât, prin prăbuşirea din 1940, statul rus a prăvălit toate graniţele româneşti, urmărind în acelaşi timp expansiunea peste trupul nostru spre Bosfor, Dardanele şi Adriatica.

Dar acest lucru n-a fost de ajuns, în toamna anului 1940 patru ostroave de pe Dunăre ne-au fost ocupate cu forţa de ruşi. Ministerul Rusiei la Bucureşti manifesta în toată această vreme voinţa de a controla traficul Dunării maritime până la Brăila. Pentru ca în ianuarie 1941, în urma opunerii navelor noastre, navele ruseşti să încerce a pătrunde cu forţa în apele noastre. Neîncetatele incursiuni de aviaţie, între aprilie şi iunie, concentrarea masivă a 30 de divizii de infanterie, 8 divizii de cavalerie, 14 brigăzi motorizate pe graniţa Prutului arătau că dispozitivele lor operative, că agresiunea rusă se pregătea să-şi continue paşii.

Riposta noastră din 22 iunie 1941 a fost un act de legitimă apărare. Nu ne putea fi indiferentă soarta a 4 milioane de români, sortiţi unui destin crud, ameninţaţi cu exterminarea fizică, morală şi etnico-naţională. Nu puteam rămâne nepăsători la strigătele de durere şi disperare care răzbăteau de dincolo de Prut. Nu puteam să nu acţionăm când la mijloc era vorba de aproape o pătrime din neamul nostru, ameninţată de crima de genocid. Cum ne-am mai fi meritat numele de fraţi de sânge, limbă şi spirit, dacă am fi tăcut.

Nimic nu se obţine în istorie fără sacrificii sângeroase. Palma primită în plin obraz la 26.VI.1940, sângele şi lacrimile fraţilor noştri nu puteau fi spălate decât în sânge în acel ceas de urgie şi cumpănă, care a însemnat începutul războiului de dezrobire."

Deci, Mareşarul Antonescu, care era reprezentantul unui regim dictatorial burghez, spunea că nu-l putea lăsa indiferent soarta a patru milioane de români, dar Dvs., care sunteţi exponentul legitim al aspiraţiilor naţionale fireşti ale poporului nostru, cum priviţi această problemă?

Îi cunoaştem bine pe ruşi. Nu ne iubesc. Au – faţă de noi şi faţă de popoarele cărora le-au răpit libertatea şi în numele cărora vorbesc – disprețul rasei superioare, al poporului de stăpâni. Pe noi ne asemuiesc ţiganilor, persiflează şi batjocoresc tot ceea ce este de esenţă naţională românească. Imperialismul este o tendinţă, am putea zice, ancestrală şi instinctivă rusească. Astăzi această vecinătate este pentru noi fatală. În realitate, nu ne putem bucura de deplina posibilitate a manifestărilor spirituale în ţara noastră, cu aceşti jandarmi neînduplecaţi în coasta noastră.

Unii din marii vizionari, printre care suntem obligaţi să-l citãm şi pe C. Stere, a întrevăzut limpede perspectivele evoluţiei noastre istorice în vecinătatea acestui colos, pe atunci cu picioarele de lut. Astăzi acest colos se sprijină pe picioare de oţel şi pe o forţă militară cum nu s-a mai văzut de la începutul lumii. O alianţă de război cu ruşii şi o victorie alături de ei totdeauna se va întoarce împotriva noastră. Drumul la hegemonia mondială a Rusiei, spunea Stere, trece prin Berlin. Putem spune că previziunea năpăstuitului şi blamatului basarabean s-a împlinit întocmai. Aliaţele, mai bine zis cârdăşiile, impuse nouă cu ruşii, totdeauna ne-au fost fatale. Dacă ne-am referi numai la războiul independenţei, când pentru faptul că i-am ajutat într-un ceas greu şi pentru sacrificiile sângeroase făcute de o ţară mică, dar vitează, ne-au reluat sudul Basarabiei. Nu mai vorbim de ultima noastră alianţă. Toate cataclismele naturale şi geologice prin care a trecut biata noastră ţară nu echivalează cu o singură invazie rusească şi cu plăgile de nevindecat pe care ni le-au lăsat aceşti tradiţionali prieteni ai noştri. Cu ce cataclism se poate asemui smulgerea a 5 milioane de români şi a unui teritoriu care depăşeşte 1/6 din actuala suprafaţă a ţării noastre? Urmele inundaţiilor şi cutremurelor se vor şterge. Ţara se va reclădi din nou cum a fost, prin munca noastră a tuturor. Sfâşierea pe care am suferit-o în răsărit cum se va tămădui oare? Sutele de mii de victime şi deportaţi dincolo de stepele nesfârşite ale Eurasiei, ale căror oseminte presară lungul drum al calvarului spre zările pierzaniei şi ale morţii, ce putere i-ar mai putea rechema la viaţă? Puţini din cei care au scăpat şi s-au încumetat să vorbească au înfiorat lumea povestind grozăviile

www.dacoromanica.ro

trăite dincolo de această poartă a neantului. Pe frontispiciul ei ar trebui înscrise cuvintele lui Dante de pe fațada infernului (deşi infernul lui Dante este o palidă umbră față de raiul rusesc).

Ce vă îngrijorează mai mult astăzi? Cei trei sute de mii de americani care staționează în vestul Europei, ori cele 8 milioane de ruşi, înarmați până în dinți, ajunşi în inima Europei? Oare imperialismul american ori englez ne amenință hotarele şi însăşi ființa țării şi neamului nostru? Oare nu vrem să vedem adevărul în toată hâda lui goliciune? Ne e teamă să ne aplecăm asupra acestui abis de unde exală cele mai pestilențiale duhori şi spectrul descarnat al morții? Țara şi poporul rus au dat atâtea minți luminate de unde s-au ridicat atâția vizionari şi luptători pentru o lume mai bună. Rusia însă a rămas şi astăzi o închisoare uriaşă a popoarelor şi a poporului rus însuşi. Astăzi este țara din care a dispărut omenia elementară, unde cinismul, cruzimea şi minciuna au înjosit omul până la pierderea completă a demnității civice şi omeneşti. Mult lăudatul om sovietic e o jalnică caricatură. Un hominid, la care nevoile spirituale şi materiale se reduc la cea mai elementară expresie bio-socială. Îndărătul propagandei viclene, a vorbăriei despre pace, de luptă pentru cele mai nobile idealuri se ascunde rânjetul cinic şi viclean al lui Ivan Turbincă, în tolba căruia poate încăpea cuțitul pe la spate. O dureroasă experiență istorică ar trebui să ne facă să tragem concluziile cuvenite. Am mai apucat vremea când în spatele noastre se mai cânta cu multă jale şi cutremur o doină foarte populară: „Măi Ivane cruce-n sân/ Şi la inimă păgân,/ M-ai chemat ca să te-ajut/ Şi ca Iuda m-ai vândut”.

Noi, care facem parte din generația care a trăit şi a luptat pentru libertatea şi unitatea națională, încă sub stăpânirea țaristă, îi cunoaştem prea bine pe ruşi pentru a ne mai putea face vreo iluzie în privința bunelor lor intenții. Metodele de represiune şi urmărire ale țarismului, față de cele ale actualei Rusii, ne apar ca un joc de copii, față de un război adevărat. În vechea Rusie țaristă, deținutul politic se bucura de un tratament incomparabil mai bun decât al deținutului de drept comun. În afară de privarea sau răsfrângerea libertății de mişcare şi acțiune, demnitatea omului şi respectul față de ideile lui erau integral păstrate. Noi, din această generație, mai avem amintirea stăpânirilor străine care ne-au asuprit şi imaginea unei geografii a Europei şi a unei Românii ciuntite. Pentru generația născută după Primul Război Mondial, din care faceți parte şi Dvs., ciuntirea

pe care a suferit-o țara după al Doilea Război Mondial este şi mai dureroasă, şi mai de neînțeles.

Această generație, născută sub soarele României Mari şi întregite de la Nistru pân-la Tisa, aşa precum am visat-o şi pentru care au luptat şi sângerat prin veacuri moşii şi strămoşii noştri. Era o țară mare şi frumoasă de o rotunjime aproape ideală, ca un ou, care reprezintă în natură miracolul şi eternul germen de viață. Nu era pe pământ țară care să se asemuiască în frumusețe şi echilibru etno-geografic cu această minune născută după o gestație din cele mai dramatice şi după îndelungi chinuri şi dureri.

Pentru cei din generația aceasta, țara de dinainte fusese o țară oropsită şi mutilată în urma unor silnicii istorice care îi îndurerau ca amintirea unor crunte nedreptăți. Vecini vicleni, cruzi şi perfizi ne hărăziseră vreme de veacuri o soartă amară şi ruşinoasă. Un fel de neşansă sau ghinion istoric ne-a aşezat aici, unde se întâlneau trei din cele mai rapace şi mai silnice imperii din câte au hălăduit sub soare. Oricum, existența noastră în aceste condiții geografice şi istorice rămâne un miracol.

Dar ora dreptății istorice a bătut în binecuvântatul an 1918. Cu mări de sânge şi de lacrimi au plătit acest vis secular. De aceea, pentru generația aceasta, mutilarea pe care a suferit-o țara în blestematul an 1940 a fost mai dureroasă decât pentru bătrânii noştri, care cunoscuseră şi o altă țară, şi o altă stăpânire, cât şi pentru cei care au venit după noi şi n-au trăit toată durerea şi umilința acestor ani.

Pentru generația născută deci între cele două războaie şi care „ținem minte” țara împlinirii celei mari, ruptura aceasta a fost simțită dureros ca o sfâşiere în carne vie.

Facem această scurtă incursiune în trecut pentru ca rândurile care vor urma să fie pe deplin înțelese. Apoi au venit ani de grele încercări şi cumpănă, care, aşa-zis, ne-au stigmatizat istoria, angrenându-ne într-un război nedrept. Se pare că drept sau cel puțin justificat pentru noi a fost Primul Război Mondial, în care am intrat cu nădejdea de a ne împlini „marele vis”. Atunci aveam legitimă îndreptățire să le disputăm hrăpăreților noştri vecini provinciile rupte din trupul țării şi înrobite. Era vorba pe atunci de două lacome imperii: Rusia țaristă şi Imperiul Austro-Ungar. Ceea ce anexase țarismul prin violenie şi silnicie era drept să fie preluat ca moştenire de actualul imperiu rus, care-şi zice *socialist.* Aici era buba. Aceşti vajnici socialişti, nu *înrobeau*; deşi învârteau acelaşi toroipan brutal şi crud, ei *eliberau*.

www.dacoromanica.ro

O întreagă literatură şi nouă istorie scrisă după această tragică epopee a înfierat cu pecetea infamiei nesăbuitul nostru pas. Noi eram agresorii care, în cârdăşie cu nemţii, am atacat ţara cea mai paşnică şi mai blajină de pe glob. Odioşii noştri conducători de atunci ne-au împins în numele urii şi a ambiţiilor lor personale şi a unor visuri nebuneşti pe panta pierzaniei.

Oare aşa să fie? Acesta o fi sfântul adevăr? Dar „sfânta dreptate" istorică pe unde o fi? Prin gura acestor scriitori de istorie şi literatură o fi grăit întreaga naţie românească. Inima şi gândul lor o fi fost una şi aceeaşi cu inima acestui popor şi cu cugetul lui drept, curat şi nepărtinitor? Parcă am avea unele îndoieli. Dacă le-am avea numai noi... N-ar fi nici o pagubă. Dar le au un ocean de minţi şi de inimi care au ştiut să bată în unison în oceanele mari ale istoriei.

În anul 1940 am fost la o răspântie hotărâtoare pentru soarta ţării noastre. Trebuia să ne alegem drumul, dar în vremea aceea conducătorii şi ţara mai aveau posibilitatea de a-şi alege drumul? Care drum, spre est, de unde primiserăm primul pumn şi scuipat în plin obraz? Cel puţin nemţii nu-şi manifestaseră dorinţa de a ne răşlui şi cotropi ţara direct şi nu ridicaseră pretenţii teritoriale asupra vreunei nenorocite de provincii. În realitate, în această conjunctură, mai puteam noi de sine stătător să ne hotărâm destinul şi drumul? Şi atunci sabia destinului i-a hărăzit Mareşalului în acel ceas cumplit, când înşişi temeliile ţării se clătinau, paharul acela amar al răspunderii în faţa istoriei şi poporului. Se ştie că Mareşalul n-a preluat conducerea ţării din sete de putere şi glorie. A luat-o ca pe o cruce, pe care nimeni n-a vrut s-o ia pe umerii săi. N-a luat puterea în mâini de dragul puterii, ci pentru a încerca să scoată ţara de pe buza pieirii. Mareşalul nu era un diplomat şi nici omul vreunui partid politic. Era militar crescut în spiritul unei anumite discipline şi sentiment al onoarei şi mai era un bun român şi patriot. Nu i se poate reproşa că n-avea o înţelegere marxist şi materialist dialectică a istoriei şi epocii pe care o trăia. Câţi din intelectualii cei mai luminaţi din vremea aceea o aveau? Faptul că nu erau comunişti sau erau chiar refractari acestei ideologii nu-i prea greu de înţeles. Pe atunci înţelegerea unui anumit adevăr o aveau foarte puţini şi acest adevăr a răzbătut greu la lumină. Mareşalul, om fără de partid, a încercat la început să-şi asigure sprijinul partidelor istorice în guvernarea sa. Nu l-a obţinut. „Istoricii" nu i l-au acordat şi nici nu i-au sugerat vreo soluţie pentru dezlegarea grelelor probleme care i se ridicau

în faţă. Atunci s-a întors spre legionari, care-şi agitau în vremea aceea lozincile lor mistico-patriotice. Când a înţeles că şi-a asociat la guvern nişte aventurieri fără scrupule, gata de orişice compromis şi vânzare pentru a acapara integral puterea, s-a lepădat de ei ca de ciumă. Era în ceasul al XII-lea şi prea târziu spre a mai putea da înapoi. De fapt, în faţa marii răscruci, rămăsese singur. Şi-a acceptat resemnat destinul, care pentru el însemna o luptă continuă. Nu era vizionar politic. În acel ceas, când negurile pierzaniei ne înconjurau de pretutindeni, când eram părăsiţi de toţi prietenii şi aliaţii noştri tradiţionali, ce soluţie miraculoasă ni se putea oferi? Unde erau minţile lucide şi clare şi inimile neînfricoşate care să scoată ţara la liman? Chiar dacă erau, nu ne puteau ajuta şi nici nu puteau apare în lumină.

Mareşalului i se poate imputa, la un moment dat, că n-a avut clarviziunea şi luciditatea necesară ca să-şi dea seama că nici un angajament verbal sau scris nu putea fi invocat în cumpăna sorţii, când neamul şi ţara întreagă se precipitau vertiginos spre genunea morţii. El a încercat la un moment dat să transfere răspunderea – care apăsa asupra lui – bătrânilor vulpoi şi sforari politici. Abdicând de la conducere, angajamentele luate faţă de aliaţii noştri de atunci ar fi căzut şi schimbarea bruscă de macaz ar fi fost realizabilă. Dar şefii partidelor istorice au preferat să greveze asupra militarului toată povara acestei răspunderi strivitoare, până la sfârşit. Era izolat în faţa destinului şi în faţa abisului care i se căsca sub picioare, în spatele său era ţara şi poporul care-şi încredinţase soarta pe mâinile lui. Când tăvălugul prăpădului şi-a început rostogolirea în sens invers, instinctul de conservare al naţiei şi-a spus cuvântul. Dacă, atunci când rostise fatidicele cuvinte: „Ostaşi, vă ordon, treceţi Prutul!", poporul îl urmase fără şovăire, acum, când viziunea sfârşitului tragicei epopei era certă, se impunea o schimbare radicală de orientare. El n-o mai putea face. Ignora curelele de transmisie prin care ar fi putut face legătură cu ţara şi poporul care încremeniseră într-o tăcută şi înfiorată aşteptare. Spre lumină îşi făceau loc forţe şi energii, noi pe care nu le cunoştea şi cărora le era sortit să scoată ţara la liman. Şi atunci oare numai Mareşalul este vinovat de toate risipirile şi jalea pe care am trăit-o atunci? Sau este un „ţap ispăşitor" al istoriei?

Asupra lui s-a abătut sabia necruţătoare a răzbunării. Cine trebuiau să fie răzbunaţii? Sutele de mii de eroi şi martiri care-şi aveau presărate

www.dacoromanica.ro

mormintele pe întinsele stepe euroasiatice? Ei cereau răzbunare, poporul sărăcit şi flămând, care-şi vedea înşelate aşteptările.

Pentru că noi l-am judecat şi osândit în numele poporului nostru, nu în numele celor care ne-au învins. Dar oare de ce nu i-am răzbunat şi pe cei care au căzut luptând pentru marele vis al neamului, începând de la Mihai Viteazul şi terminând cu Primul Război Mondial? L-am osândit la moarte pentru că era vinovat sau pentru că am pierdut războiul, şi osândirea lui ne-a fost impusă de către învingători? Deci, Mareşalul a fost osândit pentru temerara lui încercare de a elibera pe fraţii din răsărit, înhăitat cu rechinii germani. Dar oare, cu 6 ani mai înainte, cine se înhăitase cu imperialiştii sângeroşi teutoni şi purceseră să ciopârţească Europa. Mareşalul angrenase ţara în război în numele unui ideal naţional, ale cărui noblеţe şi legitimitate nimeni nu le mai contestă astăzi. De ce nu ne-am oprit la Nistru, la hotarul nostru istoric, etnic şi geografic firesc? Cred că nu numai în virtutea inerţiei, antrenaţi de tăvălugul ucigător al războiului. Mareşalul şi ţara întreagă nu se puteau împăca cu fărâmiţarea Transilvaniei. Se crede că unul din mobilurile pentru care am continuat să luptăm şi dincolo de Nistru era această iluzorie speranţă. Nemţii înşişi fluturau acest stindard înşelător ca să ne determine să luptăm până la capăt alături de ei. Era vorba de „istoricul şantaj" pe care-l exercitau asupra noastră hrăpăreţii noştri vecini, de un veac şi jumătate. Între cele două provincii vitregite şi înstrăinate a trebuit totdeauna să alegem. Norocoasa conjunctură de după Primul Război Mondial nu s-a mai repetat. De astă dată, trebuia să cedăm fraţilor noştri ruşi, trup din trupul ţării noastre, să plătim cu preţul sângelui de frate această ultimă eliberare rusească. „Vai de cei învinşi!"

Finlandezii, care şi-au apărat cu demnitate şi mândrie o fărâmă de pământ şi au rezistat impetuosului asalt rusesc timp de aproape patru luni, înscriind în istoria universală pagini de epopee legendară, nu l-au vândut pe Mannerheim ruşilor. Nu l-au blamat şi nu l-au batjocorit, aşa cum am făcut noi cu Mareşalul, pe cel care a înţeles să apere cu armele în mâini integritatea, independenţa şi demnitatea naţională.

După Primul Război Mondial se făcuse, cel puţin în Europa, o operă de dreptate naţională. Zeci de popoare subjugate de austro-unguri şi ruşi îşi recăpătaseră dreptul de a trăi libere şi a grăi pre limba lor. Pacea care a încheiat cel de-al Doilea Război Mondial, care a fost dus de cele trei mari puteri, practic a fost câştigată numai de fraţii noştri din Est. Are unele analogii cu pacea încheiată în 1815, după înfrângerea lui Napoleon,

când, datorită spiritului impus de ruşi, „Tripla Alianţă" a instalat în Europa cea mai sufocantă dominaţie social-politică.

La pacea încheiată după 9 mai 1945, fraţii noştri din Est au recăpătat tot ce le-a dorit inima lor încăpătoare şi generoasă. Chiar mai mult decât stăpâniseră ţariştii, cu câteva excepţii, gras compensate. De mirare că n-au înghiţit cu totul Finlanda şi şi-au făcut unele scrupule faţă de polonezi şi le-au lăsat Varşovia. În fond, polonezii puteau să-şi aleagă o altă capitală mai spre Vest. S-au compensat, în schimb, cu străvechea capitală spirituală a Poloniei, Lvovul, unde au studiat Miron Costin, Nicolae Costin şi alţi moldoveni luminaţi.

Dar revenim la durerea noastră. Dacă ruşii nu ar fi luat iniţiativa şi nu ne-ar fi dat în acea zi neagră din istoria zbuciumatului nostru popor lovitura cea mai dureroasă, smulgându-ne cu cruzime mai mult de jumătate din bătrânul pământ al Moldovei, oare Mareşalul ar fi luat iniţiativa unei agresiuni împotriva unei ţări care nu ne atacase şi nu ne datora nimic. Ar fi rostit oare vreodată cuvintele acelea, care astăzi atârnă atât de greu în cumpăna istoriei? Niciodată! Niciodată în decursul istoriei noastre nu am luat arma în mâini decât ca să ne apărăm ce-i al nostru. Nu suntem un popor de cuceritori, ne-am apărat cu îndârjire numai pământul străbun. Acesta este un drept sfânt, pe care nimeni nu ni-l poate contesta. Deci, dacă n-ar fi existat 28 iunie 1940, ziua neagră şi blestemată a neamului nostru, n-ar fi existat pentru noi nici reversul medaliei, replica din 22 iunie 1941. Oricine ar fi fost atunci la cârma ţării, nu ar fi cutezat să ridice ţara şi poporul împotriva colosului din răsărit de dragul unei aventuri gratuite. Un elementar simţ de conservare a călăuzit totdeauna acţiunile poporului nostru de-a lungul istoriei. Nu ne putem imagina că neavând ce disputa vecinilor noştri, i-am fi atacat numai din spirit de solidaritate şi ferocitate cu nemţii. Nici un om de stat, presupunând că ar fi existat un astfel de dezechilibrat mintal la cârmă, nu ar fi putut determina ţara şi poporul să-l urmeze. Suntem o ţară de oameni chibzuiţi şi cuminţi. Nu ne-am pus niciodată problema spaţiului vital. Ne-am mulţumit totdeauna cu ce-i al nostru, dar şi acest drept elementar omenesc ne-a fost contestat şi călcat în picioare. Suntem o ţară mică şi ne cunoaştem lungul nasului. N-am avut neobrăzarea să pretindem spaţii şi cordoane strategice de siguranţă şi sfere de influenţă economico-politică. Numai fraţii noştri estici au simţit nevoia să-şi ofere un spaţiu de siguranţă de aproape 23 milioane km^2. Peste 1/6 din suprafaţa de uscat a globului, un ocean de pământ deşi, ca

www.dacoromanica.ro

număr, cu toate popoarele înghițite, reprezintă mai puțin de 1/20 din populația pământului. Prin ruperea Moldovei ni s-a răpit peste l/6 din suprafața țării noastre și 1/5 din populația de origine română. Pentru frații noștri răsăriteni această provincie reprezintă 1/600 parte din colosalul lor imperiu.

În această privință, noi, basarabenii, care ne-am salvat de prăpăd în Patria-mamă, oricât de vitregă a fost cu noi uneori, îi datorăm Mareșalului Ion Antonescu veșnică recunoștință. Oricât l-ar blama bravii istoriografi ai zilelor noastre și i-ar mânji memoria, noi îi păstrăm și-i vom păstra de-a pururi în inimile noastre un monument nepieritor și-l asemănăm marilor eroi ai neamului, care au știut să moară dârji și neînfricați pentru țară și viitorul ei. A împărtășit fără șovăire soarta lui Mihai Viteazul și Ion Vodă cel Cumplit. Există și o explicație. I-a fost dat să ia cârma țării într-un ceas negru și blestemat, când corabia nației noastre era asaltată din toate părțile de cele mai cumplite și vrăjmașe valuri. Unde era cârmaciul neînfricat care să năzuiască să o scoată la liman?

„După război, mulți viteji s-arată". Între Scilla și Caribda cum să găsești ieșire din impas, între două caracatițe lacome și crude, pe care să o alegi drept ocrotitoare? Pe cea care ți-a smuls un braț, ori ți-a scos ochiul, lovindu-te pe neașteptate, precum un cutremur care te prinde în somn?

Dacă va fi să mai trăim o data un ceas al dreptății istorice (dacă mai există o dreptate în această lume în care numai violența și viclenia hotărăsc soarta popoarelor), noi, basarabenii, îi vom înălța Mareșalului un monument pentru eternizarea memoriei lui nu numai în inimile noastre pieritoare, ci și în inima Moldovei de Răsărit, la Chișinău, alături de cel al lui Ștefan cel Mare. Iar din izvoarele minții și inimilor noastre, când se va rupe zăgazul cruntei opreliști, îi vom înălța imnuri de glorie și dragoste celui care a murit pentru noi, pentru marea cauză a neamului nostru. Inima lui mare și neînfricoșată a încetat să bată într-unul din ceasurile cele mai negre ale istoriei noastre. N-a fost minte și inimă de român adevărat care să nu simtă, în acel ceas cumplit, arsura unei lacrimi fierbinți în ochi și bătaia dureroasă a inimii pe care o simți numai atunci când ți-ai pierdut părintele. Nu putem crede că a existat minte luminată și inimă de român care să nu fi tresărit în acea clipă când rafala plutonului de execuție a pus capăt vieții celui care a înțeles să-și facă din dragoste de țară și neam

idealul și scopul suprem al întregii sale existențe. Sobru, cinstit, de o austeritate monahală, era aspru cu alții, dar în primul rând cu el însuși. Idealul căruia i-a închinat viața și în care a crezut cu ardoare a fost deasupra oricăror considerente de carierism, ori ambiție deșartă. Fiecare ceas al existenței sale a fost închinat muncii și dăruirii fără preget țării și poporului său. Considerente de onoare, spiritul unei anumite discipline de viață, în care a fost crescut, i-au dictat atitudinea până în ultimul ceas. Este neîndoielnic că a avut viziunea sfârșitului cu mult înainte de istorica dată de 23 august. Credem că nu a fost arestat, ci s-a lăsat arestat, știind că el nu mai poate împiedica rostogolirea țării pe panta pierzaniei. Era nevoie de un cârmaci nou. Poate că și-a făcut iluzia că nu va fi dat pe mâna celor mai neîndurători și mai perfizi dușmani ai săi și ai neamului nostru. Poate. Dar i-a fost dat să soarbă paharul amar al nerecunoștinței și martiriului până la sfârșit.

Când ne vom putea scrie istoria așa cum a fost și nu așa cum ne dictează frica de ruși, ori alte considerente de oportunitate, Mareșalul își va avea locul cuvenit alături de marii eroi ai nației noastre, pe urmele cărora a înțeles să pășească până în sacrificiul suprem.

Scump am plătit dreptul sfânt de a ne apăra glia, scump l-am plătit și zadarnic. Dar la acest pas ne-a împins nu Mareșalul, care a ispășit pentru toți, ci, în primul rând, legitimitatea acestei apărări. Oricare altul care ar fi fost atunci la cârma țării nu ar fi avut de ales. Se știe că primul pumn în plin obraz (și ce obraz frumos și rotund avea țara pe atunci) l-am primit dinspre Est. A fost primul șoc, care ne-a proiectat spre Vest, în brațele larg deschise ale nemților, care atâta așteptau, să le pice pară mălăiață în gura lor larg căscată, gata să înghită o lume.

La 26 iunie 1940 unul din cele mai brutale, mai insultătoare și nedrepte ultimatumuri soma guvernul român să-și retragă armata și administrația din Bucovina de nord și Basarabia, în 48 de ore. Se spune că voiseră să înglobeze atunci și sfântul mormânt al lui Ștefan cel Mare de la Putna. Numai un concurs fericit de împrejurări ne-a ferit de această cumplită rușine. În mod laș, fără să schimbe măcar un gest simbolic de apărare, stăpânii destinelor țării de atunci s-au conformat cu umilință acestei brutale samavolnicii. Ne este prea dureros să evocăm acum tabloul acelor zile de sumbră amintire. Am făcut-o sub o altă formă și în alt context. Țara mică și ciuntită de altădată avusese mai multă dârzenie și demnitate în raporturile

www.dacoromanica.ro

cu cei mari şi puternici, iar România mare şi întregită îşi pleca umilă grumazul la prima suflare aspră de crivăţ.

Dar ce-ar fi urmat oare, dacă ne-am fi împotrivit atunci, cu armele în mâini, agresorului? Se ştie că, din punct de vedere tehnico-militar, eram foarte slabi. În afară de parăzi şi vorbe goale, stăpânii de atunci nu înzestraseră cu nimic biata noastră armată, pălmuită şi înjosită. Este lesne de ghicit ce-ar fi urmat dacă ne-am fi apărat ţara, mândria şi demnitatea cu armele în mâini. Am fi fost striviţi de colosul slav pornit pe fapte mari. N-aveam, din păcate, virtuţile finlandezilor. Până la urmă, am fi avut soarta Poloniei, dar în faţa istoriei şi a celor ce vor veni după noi am fi putut sta cu fruntea sus. N-am fi avut motive să roşim ca astăzi şi nici nu ni s-ar fi putut imputa că noi am fost agresorii porniţi să cucerim pământuri străine. Care ar fi fost soarta noastră la sfârşitul războiului? Poate nu ar fi fost mai bună. Marii şi generoşii noştri vecini n-ar fi renunţat nici în ruptul capului la nefericita Moldovă dintre Prut şi Nistru. Oricum, undeva ar fi rămas însemnat în istorie că am fost vrednici de marii şi glorioşii noştri strămoşi, pe care-i invocăm adesea.

Rezistenţa noastră armată în faţa agresiunii ar fi fost atunci o reacţie firească şi un instinctiv şi legitim gest de conservare. Din acest punct de vedere, drepturile noastre asupra acestei provincii nu pot constitui obiect de litigiu sau discuţii pentru cel care cunoaşte şi câteva adevăruri elementare istorice şi este de bună credinţă.

Toate acţiunile agresive întreprinse de U[niunea] S[ovietică] în cursul anilor 1939–1940 – atacul armat împotriva Finlandei, cotropirea Ţărilor Baltice, Poloniei, care culminează cu brutala notă ultimativă adresată României la 26 iunie 1940 – situează aceasta ţară şi conducătorii ei pe postura fermă şi tipică a agresorului, aşa cum a fost definit în toate convenţiile şi conferinţele care au avut loc în diverse capitale europene după Primul Război Mondial şi terminând cu definiţia dată agresorului la Geneva, la formularea căreia, culmea ironiei, participă şi paşnica ţară a socialismului victorios.

În cartea semnată de istoricii sovietici S.K. Brîseakin şi M.K. Sîtnik, intitulată *Triumful adevărului istoric*, apărută la Editura „Cartea Moldovenească" din Chişinău (1969), la pag. 87 se spune: „La începutul deceniului al IV-lea U.R.S.S. a încheiat pacte de neagresiune cu Polonia, Letonia, Estonia, Finlanda şi alte state vecine". Cum au respectat ruşii aceste pacte de neagresiune încheiate cu micile ţări limitrofe, s-a văzut.

Pe care nu le-au înghiţit în întregime, le-au ciuntit fără scrupule şi milă. Ce deosebire de esenţă ideologică etico-socială şi politică este între aceste aşa-zise cuceriri „eliberări" sau acaparări teritoriale cu populaţie străină de neamul rusesc şi cuceririle întreprinse în Europa, până la declanşarea războiului de Hitler? Acesta are, cel puţin, un pretext mai valabil, vizând, în primul rând, reunificarea teritoriilor cu populaţie de gintă şi limbă germană. Ce înrudire de gintă ori de limbă ar fi însă între finlandezi, estonieni, letoni, moldoveni şi ruşi? Cred că nici cel mai înverşunat savant istoriograf sovietic, ori panslavist, nu ar putea găsi un dram de rudenie de sânge, ori spirit, între aceste neamuri şi ruşi. Excepţia o constituie polonezii, care, deşi sunt slavi, n-au năzuit niciodată să se unească sub acelaşi sceptru cu fraţii lor de gintă moscoviţi şi au socotit totdeauna această vecinătate şi rudenie drept un blestem care a apăsat greu asupra nefericitei Polonii, precum asupra noastră stăpânirea otomană. Şi totuşi stăpânirea otomană o putem socoti şi ca un fapt pozitiv în evoluţia noastră istorică, pentru că dacă ruşii nu s-ar fi lovit la Nistru şi Dunăre de împotrivirea Imperiului Otoman, de mult şi-ar fi atins visul secular de cotropire a principatelor, Peninsulei Balcanice şi stăpânire a strâmtorilor Mării Negre.

Este clar deci că este vorba de un rapt, de un act de violenţă şi agresiune, care nu-şi are nici un fel de justificare etno-geo-istorică etică sau politică. Tâlhărie curată în văzul unei lumi întregi. Numai lipsa de obraz, omenie şi ruşine, care caracterizează un anumit tip de rus, cu aspect specific morfo-psihologic, poate explica această comportare a marii noastre vecine. Şi aceşti apostoli ai păcii, bunăînvoirii dintre oameni şi trâmbiţaşi ai ideilor de libertate şi înfrăţire cum de mai pot găsi crezare?

Că ruşii ne-au făurit şi ne făuresc o altă istorie, aceasta este o altă problemă. Ni se contestă istoriceşte şi dreptul de a trăi pe pământul pe care stă ţara astăzi. Ne consideră venetici pe pământul din care am crescut şi în care avem împlântate rădăcini adânci de mii de ani, într-o epocă când urmaşii viteazului Rurik nici nu se desprinseseră din ceţurile fumurii ale nordului Eurasiei.

Deci, ruşii, ca şi nemţii, ne-au dat în cursul ultimului război cele mai dureroase lovituri, ameninţând să ne destrame fiinţa de stat şi naţia. Ce diferenţă este între nota ultimativă brutală din 26 iunie 1940 a U.R.S.S. şi aşa-zisul dictat de la Viena? Cu bună ştiinţă am fost împinşi şi lăsaţi în braţele Germaniei hitleriste de către U.R.S.S. şi oscilanta şi dubioasa politică a Europei occidentale.

www.dacoromanica.ro

* * *

Dacă nouă ni se impută cu atâta severitate cârdăşia cu nemţii, deşi sunt suficiente circumstanţe care o explică, apoi nu mai puţin li se poate imputa şi vecinilor noştri de la răsărit că au contribuit la încurajarea agresiunii hitleriste. Că la un moment dat fiara hitleristă s-a întors împotriva aliaţilor de moment, e un fenomen explicabil, de care se fac vinovaţi în primul rând înşişi ruşii.

Ce a putut face ţara noastră mică şi slabă în acest ceas greu, strivită între două tăvăluguri? Glasul nefericitului Titulescu se pierdea în pustiu şi dezolare. De jur împrejur fiare lacome stau gata să ne înghită cu totul.

După ce s-au ghiftuit şi au smuls hălci întregi din trupul vecinilor lor, cu câtă nobilă dezinteresare pledează ruşii pentru pace! Pacea în întreaga lume este condiţionată însă, din păcate, de respectarea graniţelor actuale ale U[niunii] S[ovietice], de respectarea lăcomiei ruseşti. De acest fapt este condiţionată existenţa întregii omeniri, că şi ruşii n-ar pregeta să arunce pământul în aer, decât să cedeze o palmă de pământ. Ridicolul e că noi, polonezii etc., care am fost loviţi cel mai crunt, proclamăm sus şi tare şi cu orice prilej inviolabilitatea şi veşnicia graniţelor ruseşti. Graniţele unei păci mai silnice decât toate păcile care s-au încheiat după cataclismul social al războaielor. Un război care statorniceşte o pace nedreaptă, cu încălcarea năzuinţelor şi aspiraţiilor elementare ale omului şi popoarelor, poartă în sine germenele neadormit al viitorului război. E o pace neviabilă, o pace de cimitir, sub giulgiul ei mocnesc durerile înmormântate ale celor asupriţi şi nedreptăţiţi şi care, sub o formă sau alta, stau să răbufnească. Ca dovadă este faptul existenţei a unor permanente focare de război pe aproape toate continentele lumii, după stingerea celui de al Doilea Război Mondial. Sunt răbufniri acute pe un fond de boală cronică care ameninţă întreg organismul social uman cu spectrul continuu al morţii.

Ca întotdeauna şi pe linia politicii tradiţionale, moştenită de la pravoslavnicii ţarişti, ruşii încearcă să abată atenţia opiniei publice asupra altor pericole care ameninţă libertatea popoarelor. Revanşismul şi militarismul german este unul din pericolele pe care caută a-l scoate în evidenţă la tot pasul, în ochii omenirii înspăimântate care nu va putea uita niciodată baia de sânge şi nelegiuirile ultimului război. Numai că ei înşişi nu sunt cu nimic mai buni şi mai puţin periculoşi ca nemţii. O fac însă

astăzi sub o lozincă cu mult mai ademenitoare şi dragă lumii muncitoare. A fost o epocă când se pregăteau să împartă Europa frăţeşte pe din două cu fasciştii, fără milă pentru fraţii muncitori sacrificaţi lăcomiei şi neomeniei hitleriste. Ruşii înşişi ne-au împins în braţele nemţilor, coaliţiei fasciste, prin lovitura cruntă pe care ne-au dat-o cei dintâi dinspre răsărit, răpindu-ne a doua oară Basarabia în ceasul când ţara, poporul nostru treceau printr-o grea cumpănă istorică. Dacă nemţii ar fi fost aceia care ne-ar fi lovit primii atât de dureros, este foarte probabil că simpatiile şi orientarea politică ar fi înclinat cu toate deosebirile profunde de regim social către Rusia.

Din nenorocire, tendinţele de acaparare şi cuceriri ale Rusiei au rămas aceleaşi de totdeauna. Nesinceritatea şi lăcomia rusească au constituit şi constituie pentru vecinii ei unul din pericolele majore. Speranţele în bunele intenţii ale ruşilor nu se bazează decât pe vagi iluzii şi tendinţe de autolinişţire. Dar pericolul este mai mic când este privit cu curaj în faţă şi omul rău intenţionat, când este demascat în faţa lumii întregi, pierde din curajul ofensiv.

Este tragic că între ţările socialiste, care îşi zic şi frăţeşti, există litigii teritoriale şi naţionale. Cum se poate instaura în această situaţie un adevărat climat de încredere şi armonie reală, şi nu de faţadă sau de frică? Existenţa în sânul marii familii socialiste a unei puteri abuzive şi exploatatoare, de tip colonial ca U.R.S.S., fac, din nefericire, imposibilă realizarea unei adevărate şi depline încrederi în sânul lagărului socialist şi în lume. State mici şi-au putut păstra fiinţa în Europa occidentală, în vecinătatea unor state puternice. Ţările vecine cu Rusia, dacă n-au fost cotropite cu totul, au fost cel puţin ciuntite şi ştirbite fără excepţie. Ruşii n-au cruţat nici un vecin în această privinţă. E un fel de nemiloasă lege istorică. A te învecina cu ruşii înseamnă ori a fi înghiţit cu totul, ori a plăti un tribut dureros din sângele şi trupul ţării şi neamului (nefericit aflat în această situaţie).

Aceste fruntarii silnice, care calcă în picioare popoare întregi, ei vor să le impună drept sacro-sancte şi eterne lumii întregi. Că este lesne de înţeles că nu se vor da în lături de la nimic pentru a-şi menţine prada. Croncănitul pajurei lacome deasupra Europei şi lumii e din nefericire acelaşi, fie că a fost vorba de Alexandru I sau de Stalin. Ei mai continuă să cultive şi una din cele mai duşmănoase teorii, dacă teoria sau ipoteza istorică poate fi denumită o minciună sfruntată, în flagrantă contradicţie cu adevărul istoric şi etnic pe care-şi înalţă temelia ţara şi neamul nostru. Au elaborat

www.dacoromanica.ro

astfel o teorie precum că moldovenii, transilvănenii şi românii din Muntenia şi Oltenia sunt neamuri deosebite. Mai deosebite chiar decât ucrainenii de velicoruşi. Astfel, celui mai unitar şi omogen neam din câte există sub soare, ca origine, spirit şi grai, i se contestă dreptul elementar de a trăi unit în hotarele lui fireşti şi de a se dezvolta conform tradiţiilor şi calităţilor spirituale şi morale.

Pentru noi se pune acum problema de viaţă şi de moarte. Un anumit adevăr de o importanţă vitală pentru existenţa şi unitatea neamului nostru trebuie făcut cunoscut lumii întregi, trebuie strigat, nu şoptit fricos.

Tot ceea ce a constituit lupta unor inimi înflăcărate şi minţi luminate ale acestui neam, sfânta aspiraţie la unire şi viaţă liberă, ne este tăgăduit de aceşti „prieteni" binevoitori. Ignorând cu rea credinţă şi viclenie elementare adevăruri istorice şi etno-geografice, au însăilat o istorie mincinoasă şi hibridă, pentru a-şi justifica dreptul la rapt şi silnicie. Pericolul este, poate, astăzi mai mare ca oricând. Vorbim nu numai bazaţi pe informaţii istorice, ci şi pe anumite crude realităţi pe care le-am trăit noi înşine şi relativ foarte recent. A continua să tăcem într-o astfel de conjunctură este a face politica struţului. Tăcerea noastră va fi etichetată drept laşitate şi resemnare în faţa inevitabilului. Chiar dacă acest neam ar fi dat lumii numai balada „Mioriţa", tot ar avea dreptul la un loc sub soare. Dar când avem atâtea comori de frumuseţi şi bogăţie spirituală, pe care trebuie să le facem cunoscute lumii întregi, în creierul unui biet om poate încăpea astăzi un univers infinit. Este păcat ca strălucirea miliardelor de stele să se irosească în bezne, fără a lumina şi încălzi minţile şi inimile oamenilor. Ar fi un efort uriaş şi steril. Universul n-ar merita să existe fără om, care-i măsura tuturor lucrurilor.

Oare tot ceea ce ţarismul a acaparat prin silnicie şi viclenie, creând această uriaşă împărăţie euroasiatică, este drept să fie înglobat şi menţinut în actualele graniţe ale acestui imperiu care-şi zice stat socialist? Oare dacă în 1812 Sublima Poartă ar fi cedat principatele în întregime, astăzi, conform bunelor tradiţii ale marelui nostru vecin, n-am mai fi avut dreptul la o viaţă liberă şi independentă? Astăzi ar fi trebuit să fim înglobaţi ca o republică sovietică în marele stat socialist. În numele nostru ar fi trebuit să vorbească fraţii noştri mai mari, care-şi arogă dreptul să-i tuteleze pe toţi acei pe care altădată i-a înghiţit ţarismul. În această accepţie, există deci neamuri şi popoare care sunt incapabile să se conducă de sine stătător

şi sunt nedemne de a vorbi în numele lor. Popoare în stare de minorat politic şi social. Dar aceasta n-ar fi nimic. Tutorii aceştia se simt obligaţi să intervină în toate compartimentele de viaţă economică, socială, spirituală şi morală a naţiunilor tutelate.

Pretutindeni, în toate posturile cheie ale aşa-ziselor fericite republici naţionale sovietice, au pondere reprezentanţii naţiunii dominante, ai poporului de stăpâni, în toată complicata ierarhie economico-social-politică, de la cea mai mică instituţie (hotel) până la nivelul organelor superioare de partid, justiţie sau represiune, ochiul vigilent şi necruţător al stăpânilor este prezent. Nimic nu se mişcă fără ştirea acestui stăpân atotputernic, atotdrept şi atotînţelept. Oare se poate numi socialist un stat înăuntrul căruia atâtea neamuri şi popoare n-au dreptul să vorbească în numele lor propriu? În virtutea cărui drept vorbesc ruşii, în numele armenilor, moldovenilor, mongolilor etc., etc.? Răspunsul este clar: în numele dreptului celui mai tare. Al dreptului pumnului.

Mulţi din oamenii luminaţi ai acestui popor au văzut racilele de care suferă această stăpânire şi suferinţele pe care le îndură popoarele sfintei Rusii. Ruşii n-au dus lipsă de oameni de înaltă spiritualitate de-a lungul istoriei lor, fie că e vorba de Rusia de altădată (Tolstoi, Dostoievski, Gorki etc.), sau cea de astăzi (Şolohov, Soljeniţîn etc.). Toţi aceşti artişti, profeţi şi vizionari au demascat la vremea lor şi sub diverse forme, grelele tarle ale unei stăpâniri care n-au ştiut niciodată să respecte omul şi tot ceea ce are el mai sfânt sub soare (libertatea şi demnitatea de om).

Teoretic, ambele stăpâniri au fluturat, în faţa mulţimilor oropsite şi prostite, lozinci înflăcărate şi mobilizatoare. Practic însă, tirania s-a perpetuat până în zilele noastre. Care ar fi explicaţia infernului pe care îl zugrăveşte atât de patetic ultimul rus care a îndrăznit să dezvăluie crudul adevăr? Cum este posibil ca astfel de fenomene să se petreacă sub soarele socialismului? Cum este posibil ca o idee înălţătoare se degenereze în cea mai cruntă şi oarbă tiranie. Toţi aceşti ruşi bine intenţionaţi şi luminaţi văd gravele boli de care suferă stăpânirea aceasta, dar nu găsesc o explicaţie plauzibilă. Ruşii n-au avut şi nu vor avea niciodată un regim cu adevărat democratic. Se spune astăzi că socialismul fără democraţie nu este conceput. Dictatura proletariatului, ca domnie a violenţei neîngrădită de lege, putea fi concepută numai în capul unui rus. Pe de altă parte, nici o democraţie adevărată nu poate fi concepută fără socialism. Ruşii n-au

www.dacoromanica.ro

reuşit să armonizeze aceste două noţiuni decât în lozincă (adică le-au transformat în vorbe goale). De aceea socialismul şi democraţia lor este în realitate un pseudo-socialism şi o caricatură de democraţie. Iar explicaţia fenomenului o găsim tot în dictonul venerabilului K. Marx: „Nu poate fi liber un popor care asupreşte alte popoare". Conştient sau inconştient, ruşii îşi plătesc tributul lor de suferinţă, odată cu popoarele asuprite, care şi-au pierdut dreptul de a vorbi în numele lor.

De aceea, închisorile, lagărele şi deportările nu pot fi excluse din peisajul democraţiei sovietice. Una din cele mai crunte vini ale unui cetăţean sovietic, nerus, este de a aspira la independenţa naţională. Aspiraţia la viaţa naţională proprie, fără amestecul naţiunii dominante, este tratată drept naţionalism şi este pasibilă de cele mai grele şi crunte pedepse. A afirma în Moldova sovietică că eşti român, şi nu moldovean, echivalează cu o crimă dintre cele mai grave. Represiunile sunt nemiloase. Până şi ţarismul era mai înţelegător în această privinţă. El nu contesta dreptul moldovenilor de a se numi şi români, dacă voiau. Pe atunci trupe de actori din Iaşi mai treceau Prutul şi dădeau spectacole prin oraşele şi târgurile Basarabiei, unde erau întâmpinaţi cu flori, lacrimi de bucurie şi entuziasm. Astăzi talentaţii noştri actori dau spectacole la Moscova şi Leningrad. Tot pe acolo au ajuns şi unele filme româneşti, după ce sunt riguros puricate. Dar în oraşele Moldovei socialiste frăţeşti şi prietene, câte din trupele noastre de talentaţi actori sau ansambluri folclorice au ajuns să joace? Câte filme româneşti, purtătoare de mireasmă adevărată românească, au fost autorizate să apară pe ecranele din R.S.S.M.? Nimic nu este pedepsit cu mai multă asprime decât aspiraţia acestui neam de a se apropia de fraţii lui fireşti.

Şi culmea ironiei, în Grădina Publică din Chişinău, în spatele [monumentului] lui Ştefan cel Mare, stau alături, înşirate unul lângă altul, busturi de marmură roşie ale lui Eminescu, Alecsandri, Alecu Russo, B.P. Hasdeu, I. Creangă şi alţi moldoveni de seamă, cronicarii moldoveni, de asemenea spătarul N. Milescu şi Dimitrie Cantemir, sunt consideraţi fii ai Moldovei sovietice. Al.I. Cuza desigur că lipseşte. Domnul care s-a bucurat din toată inima atunci când în 1856, după înfrângerea Rusiei în Războiul Crimeii, au fost retrocedate Moldovei cele trei judeţe din sudul Basarabiei. Pentru ruşi şi pentru prea plecatele lor slugi renegate care domnesc azi în

Basarabia, unirea, această aspiraţie vitală şi legitimă a întregului nostru popor, este cea mai odioasă crimă.

Dar din „literatura moldovenească" admisă oficial acolo au scos „Hora Unirii", poeziile lui Alecsandri închinate luptei pentru independenţă a României. Au scos „Ce-ţi doresc eu ţie, dulce România", „Scrisoarea III", „Doina" lui Eminescu, pe care am scos-o şi noi din ediţiile actuale, etc., etc. Din biografia acestor scriitori şi gânditori au scos tot ceea ce reprezenta aspiraţia lor la unire şi viaţă liberă, tot ce aminteşte de România. Acestor fraţi nefericiţi ai noştri li se preda o istorie ciuntită şi pocită fără milă de acei care le mutilează sufletul şi vor să-i facă să-şi uite izvorul de unde au purces.

Indivizii care-şi arogă titluri academice, de teapa lui Lazarev, Brîseakin şi Sîtnik şi alţii, cu o totală lipsă de conştiinţă şi scrupul, sfidând normele celui mai elementar bun simţ, falsificând fără jenă date şi documente istorice cu „obiectivitatea" care caracterizează în general oamenii de ştiinţă sovietici, au confecţionat poporului nostru, şi moldovenilor în mod deosebit, o istorie în care fiecare cuvânt este o sfruntare nerușinată a adevărului şi faptului obiectiv. O lipsă de ruşine, obraz şi omenie, care caracterizează moravurile actualei Rusii (ţariştii îşi mai făceau unele scrupule în faţa adevărului dur, dădeau înapoi). Cei din familia spirituală a lui Lazarev etc. nu dau înapoi nici în faţa luminosului soare. În faţa unor astfel de „savanţi" care îţi demonstrează că albul e negru şi invers, orişicare argument este inutil. Nu poţi demonstra individului de rea-credinţă o teză pe care el nu este dispus să o accepte. Deci noi nu lui Lazarev şi celor de o seamă cu el vrem să le relevăm adevărul, ci întregului neam românesc şi lumii întregi. Noi avem argumente să înduplecăm şi să convingem un univers şi pe cei oameni de bună-credinţă care au fost induşi în eroare, dar suntem dezarmaţi în faţa savanţilor sovietici. Zilnic pe piedestalul statuii lui Ştefan cel Mare şi la bustul lui Eminescu găseşti flori, omagiu adus de studenţi celor doi uriaşi. Semnificaţia lui nu mai este necesar să o comentăm.

Oare marele Lenin o fi lăsat ca testament spiritual reîntregirea Uniunii, cu orice preţ, în graniţele vechii Rusii, clădită pe violenţă şi jaf? Au realizat oare ruşii tipul ideal de stat confederat socialist? În spiritele popoarelor neruse a amuţit şi murit ideea naţiunilor, dorinţa de a participa direct şi nu prin intermediari şi misiţi la marele conclav al naţiunilor. Au renunţat aceste popoare pentru totdeauna la demnitatea naţională, la libertatea de a gândi

www.dacoromanica.ro

şi la manifestarea nestingherită şi nedirijată a tradiţiilor şi calităţilor lor spirituale? Nu ne vine să credem. Ar fi împotriva firii lucrurilor să renunţi să fii tu însuţi. Să te resemnezi ca, în propria ta casă, străinul să te înveţe cum să trăieşti, cum să-ţi iubeşti nevasta şi cum să-ţi creşti copiii.

S-a spus că un neam şi o naţiune nu sunt creaţii artificiale, ci entităţi naturale, care, pentru a se manifesta plenar, au nevoie de anumite condiţii fireşti obligatorii. Aşa cum este firească nevoia de oxigen în fiecare clipă, tot aşa, în actuala etapă de evoluţie a omului, nu este de conceput ca o naţiune să nu poată vorbi direct în numele ei. A stingheri procesul de evoluţie şi progresul firesc al unui popor, prin îngrădiri străine de spiritul lui, a nu-i da posibilitatea să spună tot ce are de spus în limba lui echivalează cu o crimă.

La visul înfrăţirii universale aspirăm toţi şi nu-i de conceput astăzi o minte luminată la noi, intelectual sau muncitor, care să poată concepe existenţa şi evoluţia noastră istorică, altfel decât sub soarele socialismului. Dar fiecare popor are ceva de spus în limba lui proprie, în corul naţiunilor. Nu are nevoie de intermediari sau tălmăcitori care să vorbească în numele lui. Astăzi acest lucru nu mai este de conceput nici pentru popoarele care abia au ieşit din găoacea orânduirii primitive, dar cu atât mai mult pentru popoarele situate pe o treaptă superioară de evoluţie spirituală şi materială. Socialismul va înfrăţi fără îndoială popoarele, dar nu silnic. Nu luându-i unui popor dreptul la o viaţă unitară, liberă şi independentă şi impunându-i canoane şi scheme de viaţă străine de spiritul lui se va ajunge la înfrăţire. Se poate ajunge la o nivelare spirituală într-un anumit sens, dar acest fenomen nu este de dorit pentru om. Înfrăţirea se va produce atunci când va exista şi încredere deplină în sinceritatea ori bunele intenţii ale vecinilor şi fraţilor noştri întru socialism.

Atunci când nu va mai exista pericolul ca fraţii mai mari să-i înghită pe cei mici şi să-i facă silnic să-şi uite graiul şi numele. Aceasta nu mai este înfrăţire, ci este ceva care se apropie de crimă, de „genocid” spiritual să-i zicem, deşi în parte este şi fizic.

Pentru a se ajunge la marea şi universala înfrăţire a lumii muncitoare, apropierea trebuie rezolvată între ţările şi popoarele mici (între noi, unguri, bulgari, sârbi etc.). Într-o astfel de confederaţie nu este nici un pericol să fim înghiţiţi de fraţii care sunt deopotrivă cu noi ca număr şi mărime. Treptat şi după o evoluţie îndelungată (de secole) se va ajunge la un grai

comun şi o comuniune spirituală şi materială liber consimţită, unde nimeni nu va tinde să devie hegemon. O unire sau confederaţie cu un popor uriaş este foarte puţin convenabilă pentru popoarele mici. Pericolul de a fi tutelaţi şi apoi asimilaţi complet este iminent. Ruşii n-au renunţat nici o clipă la ideea deznaţionalizării popoarelor mici înglobate în uniune. Au fost modificate numai metodele. Sunt mult mai subtile şi mai perfide decât cele utilizate de vechii ţarişti. Pericolul deci că acestor neamuri li se va schilodi limba, tradiţia şi sufletul este astăzi mai mare ca oricând.

Este deci o datorie sfântă să nu abdicăm de la ceea ce constituie temeiul existenţei noastre ca ţară şi popor şi flamura unei lupte de veacuri pe care înaintaşii noştri au ştiut să o ţie neîntinată şi mândră.

Ideea de neam şi unitate naţională se va închega foarte încet dezvoltându-se, luând amploare şi strălucire abia în secolul al XIX-lea şi începutul celui de al XX-lea, fiind şi astăzi încă un element hotărâtor în viaţa politică şi socială. Ea creşte odată cu dezvoltarea deci a orânduirii burgheze şi rămâne vie şi actuală şi în sec[olul] socialismului pentru naţiunile care nu şi-au împlinit încă această aspiraţie integral şi nu şi-au realizat încă definitiv profilul spiritual, moral şi material în sânul comunităţii popoarelor.

Fiecare naţiune are să-şi aducă preţiosul ei aport la tezaurul spiritualităţii omenirii şi a-i tăgădui acest drept unui popor este o faptă odioasă, o crimă împotriva omului şi a ceea ce întruchipează spiritul lui mai frumos şi mai nobil.

Ruşilor, cu toate silniciile pe care le-au făptuit în principate de-a lungul a peste două secole de când au început să-şi facă drum spre Dunăre, le-a plăcut să se intituleze *eliberatori* şi *izbăvitori* ai noroadelor creştine de sub jugul turcesc. Cu această aureolă de eroi dezinteresaţi, de luptători pentru dreapta credinţă au venit şi în Basarabia. Departe de dânşii un gând răuvoitor, prădalnic sau necinstit. Nu, ruşii nu sunt ca alte naţiuni, asupritori, ei totdeauna au venit în calitate de *izbăvitori*, *eliberatori*.

Dacă pentru finlandezi, estonieni, letoni, lituanieni, polonezi, ori popoarele musulmane euroasiatice această postură de eliberatori n-a putut fi acreditată deplin, dată fiind deosebirea de credinţă, pentru fraţii întru pravoslăvnicie lucrul era foarte uşor. Greu să-l faci pe musulman sau catolic să creadă că-l eliberezi de asuprirea propriei lui naţii, stăpânirea sovietică fiind de preferat oricărei alte stăpâniri, chiar şi stăpânirii naţionale.

www.dacoromanica.ro

Nu există popor mai blând, mai bine intenționat și gata de sacrificiu ca poporul rus. O spun și au spus-o rușii oricui și totdeauna. Ei au eliberat pururi și pe vremea țarismului, și astăzi. Popoare asupritoare pot fi spaniolii, englezii, francezii, nemții, polonezii, românii, turcii etc., niciodată însă rușii.

În acest capitol nu vom discuta însă metodele lor de eliberare.

Ne vom mărgini a arăta că rușii au venit în Basarabia cu lozinca și venerabila față a unor eroi eliberatori. După ce fricțiunile începutului s-au atenuat și jafurile și silniciile s-au potolit și uitat încetul cu încetul, viața a revenit oarecumva pe făgașul normal. Stăpânirea rusească a început să adâncească și să extindă opera de asimilare a unui popor și pământ nou.

Basarabia era ruptă din trupul țării și din străvechiul trunchi al neamului într-un moment când cultura noastră autohtonă era încă în germene. Era o cultură cu aspect bisericesc aproape integral. N-aveam o limbă literară formată, n-aveam personalități marcante (exceptând ierarhii luminați și cronicarii) care să se fi înălțat în ochii neamului și ai lumii. Dimitrie Cantemir, om de o vastă cultură cosmopolită, nu poate fi considerat ca un precursor al culturii de limbă moldovenească.

Deci Rusia ia în stăpânire, la o răspântie de veac, un popor tânăr, în plină evoluție spirituală, cu o cultură încă de factură religioasă bisericească, cu un spirit în care nu se cristalizează visurile și aspirațiunile legitime spre o viață națională proprie și unilaterală.

După noaptea împilării turcești, vine negura stăpânirii muscălești. Vine pe un teren nedesțelenit, unde poți arunca orice sămânță sau cultură. Conjunctură mai favorabilă nici că se putea pentru arhanghelii izbăvirii noastre. Și rușii au dovedit, spre deosebire de alte popoare, stăpânitoare sau veleități de popoare stăpânitoare, că știu să stăpânească. Veneau cu aureola de arhangheli izbăvitori ai creștinilor pravoslavnici, să stăpânească un popor care, deși nu fusese oprimat sub aspect religios în propria lui țară, îi era odios totuși așa-zisul jug păgân. Se știe că Moldova nu era pașalâc sau raia turcească, cu excepția cetăților de la hotare. Turcii pe teritoriul ei nu avuseseră dreptul să înalțe nici moschei, nici să se stabilească, și ei respectaseră întocmai aceste stipulații ale vechilor tratate.

Începuturile unui neam sunt tulburi. Peste germenele în formare daco-latin, peste mlădița fragedă în creștere a noului popor au venit migrațiunile popoarelor. În ciuda numeroaselor triburi rătăcitoare care și-au purtat umbrele pe aici, și-au spulberat câmpiile în tropotul aprig al cailor

sălbatici, mugurul cel fraged n-a pierit și devine un copac viguros cu brațe tinere și-nfloritoare, tinzând spre lumină și viață, și cu rădăcini adânci înfipte în glie.

Rătăcitorii care au trecut ca un iureș peste fața acestui pământ cei mai mulți n-au lăsat nici o urmă.

„Cum veniră, se făcură toți o apă și-un pământ."

Numai triburile slave care ne-au înconjurat și înecat ca o apă și-au lăsat pecetea peste munți, câmpii, ape și-n vorbele acestui neam.

Pornind de aici, rușii au decretat de la început că moldovenii sunt un popor fără istorie și i-au confecționat ei o istorie. Astfel părinții noștri, români curați din neam în neam, învățau în școlile ruseşti că moşii și strămoșii noștri au fost slavonii.

Îmi aduc aminte cum îmi povestea mama că învăța limba rusă: „…citeam, plângeam și nu înțelegeam nimic, pentru că acasă la noi și în sat toți vorbeau moldovenește". Și în sufletele fragede de copii se trezea o nedumerire. Cum de moșii și strămoșii noștri sunt slavoni, dar noi, urmașii lor, nu le înțelegem limba? Ce fel de limbă or fi avut slavonii aceştia că descendenții lor moldoveni nu înțelegeau o boabă?

Pentru că se iscau întrebări, care rămâneau fără răspuns, necesitatea unei istorii a Moldovei, făcută de ruși, se făcea simțită.

Rușii n-au ezitat să purceadă la treabă cu toată râvna pentru a-i lumina pe moldoveni.

Ceea ce este de remarcat că, deși pentru a-și justifica stăpânirea asupra Moldovei, rușii au căutat a o prezenta, mai ales după Unirea Principatelor, ca o nație deosebită de valahi sau români din Muntenia, totuși ei nu le contestă originea comună din trunchiul daco-roman. Istoricul lor Batiușkov, în a sa istorie a Basarabiei, tipărită în 1892 la Sankt-Petersburg, îi numește pe locuitorii care formează majoritatea populației Basarabiei, chiar de la prima pagină, români. În această privință deci istoricii țariști se arată mai puțin înverșunați în a tăgădui românismul moldovenilor, decât actualii savanți și oameni politici sovietici.

Batiușkov încearcă pe alocuri și eforturi de obiectivitate istorică și vrea să dea dovadă de documentare științifică temeinică. Cărțulia apărută cu ocazia serbării centenarului din 1912, cu rostul de a populariza și lumina pe moldoveni asupra istoriei lor și a binefacerii stăpânirii autocrate pravoslavnice, e scrisă cu o totală lipsă de obiectivitate, bun simț și

www.dacoromanica.ro

desconsiderare a oricăror informații științifico-istorice, fapt care o situează la același nivel de probitate, corectitudine și obiectivitate științifică cu actualii istorici sovietici, de tipul lui Lazarev și alții.

Faptul că rușii au fost puși în situația de a face o istorie a unui neam, căruia i-au călcat în picioare istoria și sufletul, înseamnă că stăpânitorii încercau să justifice raptul și față de cei stăpâniți, și față de restul lumii.

Cea mai grea problemă, pusă în fața stăpânirii rusești, a fost însă cea a limbii. Era vorba de câștigarea spiritual-morală și asimilarea în același sens a unui neam cu totul străin de marea națiune rusă. Dar acest lucru nu putea constitui o problemă pentru colosul care înghițise atâtea nații și neamuri.

Un inconvenient mare îl constituia și-l constituie faptul că acest neam își are frații de sânge în nemijlocita vecinătate, căci apa Prutului nu fusese hotar între frați niciodată.

Rușii au ținut seamă încă de la început de această conjunctură și de perspectiva evoluției istorice. Dacă alcătuirea unei istorii pentru o națiune care vrea să-și justifice jaful nu constituia o problemă, celelalte complexe aspecte de stăpânire și guvernare se cereau rezolvate de asemeni cu mult tact și pricepere pentru ca înghițirea acestui neam să fie cât mai puțin simțită și dureroasă.

De aceea rușii spuneau moldovenilor: „Voi pe lângă că nu aveți o istorie cât de cât onorabilă (basna lui Simion Dascălu avea mare trecere la istoricii ruși și o propovăduiau cu fervoare printre moldoveni ca să-i rușineze de nedemna lor descendență), n-aveți nici limbă. Limba voastră este o limbă grosolană, incultă, necioplită, capabilă să exprime doar lucruri elementare și raporturi de conviețuire primitivă. Vă dăruim limba noastră. Este limba unui mare și nobil popor. Este o limbă bogată, frumoasă, în stare să cuprindă și să tălmăcească toată bogăția sufletească a omului și a naturii. Învățați limba rusă, v-o oferim neprecupețit, pentru a vă scoate din întunericul în care zăceați de veacuri, învățați-o cu dragoste, cu evlavie, cu stăruință, este singura posibilitate pentru voi de a vă ridica la lumină, de a vă ridica la o condiție social umană superioară".

Acest dar li se oferea moldovenilor prin școli. Este adevărat că la început, pentru a menaja susceptibilitatea și mândria localnicilor, doctoria aceasta dulce-amăruie se administra cu linguriță. Puținele școli de limbă moldovenească, bisericești și laice, au fost treptat înlocuite cu școli de

limbă rusească. La început doar Basarabiei i se recunoscuse dreptul de oblaste autonomă (regiune), „care să se guverneze cu oamenii ei pre limba și după legile și obiceiurile ei cele din bătrâni".

Asta a fost la început. Și începutul acesta a fost foarte scurt. Treptat, insidios, ca o boală perfidă care se instalează pentru o lungă durată, opera de rusificare a început din ce în ce mai brutal, până când, către sfârșitul veacului trecut, în școlile de pe întinsul guberniei moldovenești a Basarabiei, nu se mai auzea nicăieri dulcea limbă a cronicarilor moldoveni.

„Vă luăm limba, au zis rușii, dar în schimb nu ne atingem de nimic ce-i al vostru, moștenire istorică sau materială." Astfel țăranilor le-au zis: „Pământul pe care l-ați căpătat din vechime de la voievozii voștri este sfânt și pentru noi. Păstrați-l și munciți-l în pace și liniște. Cei care l-ați pierdut, ori n-aveți, vă vom dărui noi, dacă vreți pământ, după pofta inimii și cât vă trebuie în Siberia."

Astfel răzeșii și țăranii și-au păstrat pământurile strămoșești. Rușii n-au introdus și legiferat iobăgia în Basarabia, pentru a nu-și face aici, la granița de apus a imperiului, o faimă proastă și un neam dușman. Ca să crească și mai mult în ochii noilor supuși, i-au scutit timp de câțiva ani de orice bir, iar apoi, când l-au introdus, l-au făcut cât se poate de mic și blând, ca oamenii să nu-i simtă povara. De asemeni, până în anul 1874, nu i-au luat pe moldoveni la armată, ca să prețuiască și mai mult blândețea și îngăduința pravoslavnicului împărat. Nu i-au stingherit întru nimic în păstrarea datinilor din bătrâni, la care moldovenii țineau așa de mult.

Pentru un neam la care credința în acea epocă era reazem moral de o tărie de neclintit, zelul întru credință a poporului stăpânilor nu putea fi privit decât cu multă admirație și dragoste.

Împărtășirea aceleiași credințe a fost unul din stâlpii cei mai tari pe care s-a sprijinit stăpânirea rusească în Basarabia. „Nimeni nu crede și nu se roagă cu mai multă dragoste și înflăcărare lui Dumnezeu, ca noi, ziceau rușii. Rugați-vă și credeți împreună cu noi. Nicăieri nu veți vedea biserici mai frumoase, mai bogate, cântări întru slava lui Dumnezeu mai minunate. Cine este ca noi? Suntem puternici, mulți, generoși, credincioși, nobili, lăsați-vă iubiți și înghițiți de noi. Nicăieri nu vă puteți simți mai minunat ca în pântecele maicii Rusia." Un profesor, la seminar, fără să știm de ce neam era, ne-a mărturisit, cu sufletul lui curat: „Părinții noștri au fost tătari de nație și mahomedani de religie, iar noi suntem ruși ortodocși".

www.dacoromanica.ro

Dar tot zelul acesta neobosit se lovea de cel mai puternic şi neînduplecat vrăjmaş, urechile şi limba acestui neam, care se dovedeau surde la predicile şi dragostea rusească şi neînstare să-şi însuşească frumoasa şi măiestrita limbă a stăpânitorilor.

Dacă pentru puţin numeroasa pătură a intelectualilor acestui neam, problema era mai uşor de rezolvat, pentru uriaşa masă, tenace şi tăcută a ţăranilor, problema devenise aproape insolubilă.

Ruşii au împuţinat treptat şcolile moldoveneşti şi apoi au înlocuit pe nesimţite încet dar fără oprire limba maternă, din toate şcolile, cu cea rusească, învăţământul elementar nefiind obligatoriu în pravoslavnica Rusie. Ţăranii nu se duceau la şcolile ruseşti, îşi căutau de gospodărie, copii şi trăiau după cum au apucat din bătrâni şi nu se sinchiseau deloc de frumuseţea şi atotputernicia limbii ruse.

Acestui fenomen îi datorăm păstrarea fiinţei etnice şi limbii curate pe aceste meleaguri româneşti, care au fost bântuite de atâtea încercări şi furtuni.

Ca o mare năvalnică au venit slavii aici în vechime şi viitura apelor n-a încetat nici astăzi. După potolirea clocotului dintâi stânca s-a dovedit biruitoare, ţinându-şi mândră, deasupra undelor, creştetul neînfricoşat. De atâtea ori ne-au asaltat valurile vrăjmaşe, cântând pe diverse glasuri şi limbi, dar insula românismului a rămas tare şi necotropită de potop. Şi acum în jurul ei aceeaşi spumegare înverşunată. Stânca rezistă, tare şi neînduplecată, până când? Căci apele mănâncă şi fierul. Oare suntem mai tari ca fierul?

Dacă în Imperiul Austro-Ungar, unde apăsarea naţională se unea cu cea religioasă şi social-economică, încă se mai putea manifesta spiritul naţiunii române, creând şcoli şi luminători pentru întreg neamul românesc, în Rusia fenomenul acesta s-a dovedit imposibil. Cei care gândeau sau vorbeau altfel decât permiteau canoanele stăpânirii ţariste pravoslavnice erau înlăturaţi fără şovăială.

O intelectualitate de limbă maternă nu s-a putut ridica. Manifestările spiritului în afara cultului religios nu se puteau face decât la nivelul şi forma de expresie a artei populare (folclorice).

Basarabenii care s-au manifestat ca figuri proeminente ale culturii noastre au trebuit să plece din Basarabia pe teritoriul liber al Vechiului Regat (Hasdeu, Donici, Russo, C. Stere etc.). Acasă nu era permis nici

un fel de manifestare în limba şi spiritul naţional. Ruşii nu-ţi luau pământul şi nici pâinea de la gură, dar nu-ţi dădeau voie să fii tu însuţi la tine acasă. Sub stăpânirea lor nu puteai fi decât ras şi nu puteai vorbi şi cânta decât cum îţi cereau ruşii.

Din acest punct de vedere, politica de stăpânire şi asimilare forţată a Rusiei ţariste se dovedeşte superioară şi mai rafinată faţă de politica aceleiaşi Rusii Sovietice de astăzi, care, cu regret trebuie să o spunem, i-a tratat pe oameni nu ca pe fiinţe cugetătoare şi sensibile, ci ca pe nişte şuruburi prinse într-un uriaş angrenaj, sau ca pe o turmă necuvântătoare. Dacă în Rusia ţaristă oamenii erau deportaţi pentru delicte sau fapte precis stabilite şi socotite potrivnice orânduielii şi intereselor de stat şi în urma unei sentinţe judecătoreşti, în Rusia sovietică puteai fi închis, deportat sau lichidat fără să ştii de ce şi fără să se dea vreo explicaţie. Dacă exista pe undeva vreun simulacru de judecată, se putea totuşi conchide că ai fost judecat şi condamnat cu forme legale. Că în fond victima putea fi total străină de faptele şi intenţiile ce i se imputau, acest lucru nu conta. Aşa-zisa legalitate sovietică era satisfăcută. Cu sistemul acesta au fost înmormântaţi de vii şi au pierit fără să ştie de ce şi pentru ce milioane de oameni.

Ţariştii, în năzuinţa lor de a sfărâma blocul etnic moldovenesc, uzau de două mijloace: încercau întâi să-i convingă să se strămute de bunăvoie pe localnici în Siberia, amăgindu-i cu mirajul pământului bogat şi fără hotare, ori aduceau colonişti străini pe pământul Basarabiei, plasându-i pe la hotare, sau pe unde socoteau că regiunea este mai slab populată şi permite nestingherită proliferarea elementelor aluvionare.

Sovieticii nu şi-au făcut niciodată astfel de scrupule. La ei libertatea, demnitatea şi viaţa omului nu valorau nimic şi nu se simţeau obligaţi să dea nimănui vreo socoteală. În faţa lor omul („cel mai preţios capital”) nu conta nici cât un animal de povară. Astfel deportările în Basarabia (şi pretutindeni unde a ajuns puterea sovietică) s-au făcut brutal, în proporţie de masă, fără nici un fel de menajamente, oamenii fiind ridicaţi şi transportaţi în condiţiuni mai grele decât animalele. Familiile despărţite, frânte, nimicite, umilite, călcate fără milă sub cizma sovietică.

Dacă la prima invazie a ruşilor în Basarabia din 1940, 26 iunie (an şi zi neagră în zbuciumata istorie a acestui nefericit neam), cei care s-au refugiat în Patria-mamă au fost mai mult funcţionari localnici sau din vechiul

www.dacoromanica.ro

Regat, cu familiile lor, adică câteva zeci de mii de oameni, la cea de a doua invazie, din 1944, refugiații au alcătuit un val masiv de sute de mii de oameni, printre care zeci de mii țărani, fenomen rar în istorie şi care poate din vremurile năvălirilor barbare nu s-a mai repetat.

Anul „eliberării", 1940–1941, i-a învățat minte. Fugeau oamenii fără să se uite îndărăt, de groaza morții şi a pustiurilor înghețate şi fără margini ale Siberiei.

Zeci de mii de țărani şi-au lăsat locurile de baştină, pământurile muncite cu sudoarea frunții, apărate cu sânge, în care dormeau oasele albite ale răzeşilor, căutând scăparea în patria-mamă. Ce azil ne putea oferi ea atunci? Şi totuşi ne-a primit şi ne-a ocrotit cum a putut (până la o vreme).

Ca țăranii să fugă şi să-şi lase pământul, fenomenul este cu totul neobişnuit. A mai avut loc poate pe vremea marilor migrațiuni de popoare asiatice şi în timpul iureşelor turco-tătare, când pământenii se trăgeau spre desişul codrilor şi în munți.

După trecerea valului pustiitor şi prădalnic se reîntorceau la gospodăriile pârjolite şi ogoarele călcate şi strivite sub copitele cailor. Prădalnicii pustiau satele, luau pe cine apucau în robie, dar pământul nu ni-l puteau lua. Nu se aşezau pe aici, pentru că simțeam că nu-i rabdă glia străbună. Vor spune unii de ce să răscolim zadarnic dureri vechi, că dacă de atunci au trecut câteva zeci de ani ori o mie, este tot una. Peste zbuciumul acestor timpuri se va aşterne uitarea, ca şi iarba pe mormintele strămoşilor şi mucenicilor veacului nostru. Dar aici nu-i vorba de o durere personală, ci de durerea unui neam întreg, căruia i s-a rupt unul din mădularele indisolubil şi organic legate de sângele şi inima întregului neam românesc, în acest mădular smuls, bătaia inimii nației trebuie necontenit să trimită sânge proaspăt şi înnoitor pentru ca mădularul să nu putrezească.

A tăcea şi a suferi este nobil. Oare în fața răspunderii pe care o avem față de moştenirea străbunilor şi față de viitorul acestui neam, este bine să tăcem la nesfârşit?

Este un gest de nobilă renunțare când îți sacrifici fratele? Nobilă renunțare sau altceva?

Ne-am face nume rău în fața lumii întregi dacă am agita o astfel de problemă, căci ar reieşi că şi în sânul socialismului peştele cel mare îl înghite pe cel mic şi că tot legea pumnului este aceea care hotărăşte.

Glasuri lucide şi ferme se ridică chiar în lumea socialismului, înfierând atitudinea fățarnică şi rapace a marii noastre vecine şi soră întru socialism.

Am ajuns atât de neajutorați şi lipsiți de simț al conservării de sine şi demnitate, ca alții să vorbească în numele nostru?

Oare – când este vorba de trupul şi sufletul țării – este potrivit să tăcem?

Oare, când ursul îți apucă o mână, este bine să te laşi în voia lui, socotind că dacă nu-l superi se va milostivi şi nu te va înghite cu totul? *(Luca 19,40; Avacum 2,11)*

În virtutea cărei „sfinte dreptăți" o bună parte din frații noştri de sânge şi trup din trupul acestei țări sunt rupți de matca lor? Dacă presupunem că acest rapt ar fi avut o îndreptățire pe vreme când la noi hălăduiau burghezo-capitaliştii, astăzi ce justificare istorică, națională, etnică şi social-morală mai are?

Deşi în nici o etapă istorică acest rapt nu poate fi justificat de o țară promotoare a celor mai umanitare şi avansate idealuri sociale. Cu atât mai mult, ce îndreptățire are acest act perpetuat pe baza unei silnicii a istoriei? Adică tot ceea ce Rusia țaristă a smuls vecinilor săi prin violență, viclenie şi minciună, rămâne un bun inalienabil şi azi al marii patrii a socialismului. Al acestei țări care se pretinde mentorul moral al întregii lumi socialiste şi chiar al întregului glob.

Ciudat de asemănător este laitmotivul rusesc. Pentru cei care cunosc puțină istorie se poate spune că melodia nu e nouă, a început de pe vremea lui Petru cel Mare şi continuă până în ziua de astăzi. Numai oamenii şi lozincile s-au schimbat, esența politicii şi diplomației ruseşti a rămas aceeaşi. Ei sunt cei mai buni, dezinteresați, nobili, şi-ndeosebi cei mai tari dintre toate neamurile care hălăduiesc sub soare. Tari da. Nimeni nu le contestă tăria în sensul material al cuvântului. În mod „delicat", ei nu pregetă să aducă aminte acest lucru nici aliaților şi prietenilor lor cu orice prilej.

„Sunteți pururi sub aripa noastră ocrotitoare. Nu vă îngrijorați şi nu vă fie teamă de nimeni. Suntem gata să vă apărăm până în pânzele albe. Dragostea noastră pentru voi e atât de mare încât am fi în stare să vă înghițim cu totul."

Oare această tărie înseamnă cu adevărat şi forță morală?

www.dacoromanica.ro

E falsă şi mincinoasă această autoritate morală, care se bizuie pe dreptul celui mai tare, de a te jefui şi a-ți băga pumnul în gură. Îți bagă cuțitul în inimă şi susține că ți-e frate şi că te iubeşte. Este şi aceasta o ciudățenie a firii ruseşti.

* * *

Priviți pe o hartă (planiglob) această uriaşă împărăție.

O țară enormă, impresionantă, fabuloasă pentru dimensiunile globului nostru. Pe pământul nostru, căruia o navă cosmică îi dă astăzi ocol în 90 de min[ute], proporțiile acestei țări sunt copleşitoare (strivitoare). A şasea parte din populația lumii e cuprinsă în vastele hotare ale acestui imperiu terestru.

Pe un planiglob restul Europei apare ca un fel de apendice neînsemnat al acestei întinderi euroasiatice colosale. Şi nu de puține ori tăvălugul acesta enorm s-a revărsat asupra Europei şi stă şi astăzi să se reverse tot atât de amenințător şi tot atât de neclintit în masivitatea lui şi tendințele lui hrăpărețe.

Țara noastră, în umbra acestui uriaş, aproape că nu se vede. O poți acoperi cu pulpa unui deget. Pe un glob terestru şcolăresc limitele uriaşului sunt de necuprins într-o singură ochire. Arcul mândru al Carpaților îl acoperi cu un vârf de unghie şi dincolo de limitele lui firişorul albastru al Dunării abia se întrezăreşte.

Procesul istoric de constituire al acestei țări uriaşe începe din negura veacurilor, fiind extrem de lung şi complicat. Dacă în prima fază de formare putem vorbi de naşterea unui popor care îşi cere dreptul la viață, odată format, după depăşirea hotarelor etnice în etapele de mai târziu începe lungul şir de samavolnicii, crime şi violențe, care treptat, treptat au dus la închegarea colosului actual.

Se poate spune că procesul de expansiune şi întindere a acestui stat începe cu Ivan cel Groaznic. Petru cel Mare consolidează moştenirea primită şi începe o luptă fără preget pentru îmbogățirea ei. Rusia e în căutare febrilă de ferestre către Europa şi largul lumii. După Petru (Ecaterina a II-a şi Alexandru I etc.) procesul evoluează continuu şi ascendent ca regulă generală fără replieri şi reveniri.

Din acest moment, şi mai cu seamă începe din epoca Ecaterinei, vecinii Rusiei, în primul rând, încep să simtă tot mai pregnant prezența ruşilor în arena politică europeană şi încep totodată să-i plătească tributul de spolieri şi răşluiri tot mai largi şi mai insistente.

Spre răsărit în special procesul de cucerire şi expansiune se făcea pe seama unor pământuri cu populații puțin numeroase şi neînchegate ca națiune sau state (şi aici au fost numeroase excepții, popoarele caucaziene şi cele din sudul Siberiei), în Europa expansiunea se produce pe seama unor națiuni închegate, care aveau conştiința existenței lor ca popor şi națiune aparte şi pe seama unor state de sine stătătoare. Strivirea acestor neamuri şi țări o constituie de-a lungul aproape a două veacuri o lentă agonie pentru viața acestor popoare nefericite.

Dar să revenim din nou la hartă. Priviți limitele, hotarele, vecinii şi ea vă va vorbi de la sine. În lungul proces de anexiuni şi cuceriri, ce a stăvilit întinderea acestui stat uriaş? Numai obstacolele naturale de netrecut, sau numai state cu o populație numeroasă care reprezentau o putere politică şi militară serioasă. Astfel probabil că pravoslavnica împărăție ar fi ajuns să fie scăldată spre vest de valurile Oceanului Atlantic, pentru că nu se poate tăgădui că nu a năzuit să se extindă la nesfârşit ca o pată de ulei pe apă.

În nord limita expansiunii s-a oprit la Marea Albă şi țărmul Oceanului Arctic. Acolo unde s-au mai putut acapara ceva insulițe n-a şovăit. N-au disprețuit nimic când a fost vorba să-şi aroge dreptul de proprietate asupra unei fărâme de pământ (Insula Şerpilor).

În această privință Imperiul Rus nu s-a dovedit cu nimic mai prejos decât fostul Imperiu Britanic (cel puțin, acesta a început să cedeze din ce în ce mai mult din vastele teritorii coloniale), pe când ruşii stau pe aceleaşi poziții teritorial-geografice ca şi țariştii, ba pe alocuri au împins expansiunea şi mai departe – Bucovina, Ucraina subcarpatică, Manciuria.

Nu scrupule de ordin etic i-au oprit să reacapareze eroica Finlanda în întregime şi să sfârtece Polonia cu Varşovia cu tot, ci numai conjunctura politică internațională. Nasul rusesc băgat până în inima Europei ar fi făcut impresie cu totul defavorabilă întregii lumi (realitatea e că ruşii s-au sinchisit prea puțin de opinia publică mondială. Numai frica de eventualele consecințe politice mai grave i-a oprit de la acest pas).

S-au oprit deci acolo unde limitele naturale nu le mai permiteau practic să se mai întindă. Dar şi aici au existat excepții. Peste strâmtoarea lui Bering au întins o mână până în America şi au anexat Alaska. Teritorial în această regiune a Extremului Nord ruşii începuseră să se americanizeze. În orice caz, aveau un punct de sprijin sau un aşa-zis cap de pod. Cine ştie dacă Alaska n-ar fi fost răscumpărată de americani, cu drepturi mai vechi,

www.dacoromanica.ro

poate că împărăția s-ar fi întins acaparând Canada până la marile lacuri şi ar fi devenit vecină nemijlocită cu S.U.A.

În Extremul Orient frământatele valuri ale Pacificului au pus stavilă cotropirii. Şi aici însă au mai ciupit ca supliment şi câteva insule, insuliţe şi peninsule, în dauna Coreii, Chinei şi Japoniei. A japonezilor, care pe pământul lor zguduit de cutremure şi bântuit de taifunuri dau un exemplu viu întregii lumi, arătând de ce este în stare un popor harnic şi isteţ, atunci când vrea să-şi afirme cu tărie dreptul la lumină şi viaţă.

I-a oprit în drum deci numai nesfârşita întindere a Pacificului, tot un obstacol natural; greu de trecut şi faptul că aveau peste apă marea şi puternica naţiune a japonezilor.

Spre sud, în parte, expansiunea s-a oprit limitată de oceanul de oameni ai Imperiului Chinez şi pe alocuri de obstacole naturale formate de munţii uriaşi din sudul Siberiei (Tianşan, Hinducuş, platoul Pamir etc.).

Ca pretutindeni, şi mai ales când e vorba de Rusia, excepţii confirmând regula au fost şi aici. Când împrejurările au fost prielnice s-au compensat vârtos rupând hălci a câte unui vârf de munte de 7 000 m în Pamir. Până la Himalaia aveau deşertul Gobi şi avântatul podiş al Tibetului, căci altfel cine ştie?

Împotrivirea popoarelor din sudul Siberiei, din Extremul Orient, din Siberia de mijloc şi apuseană a fost încet dar sigur anihilată. Unde nu au putut convinge au strivit, siluit, spulberat. N-a fost formă de violenţă sau viclenie de care să nu se fi folosit.

În Europa crestele Caucazului au fost escaladate şi eroica şi multiseculara împotrivire a mândrelor neamuri caucaziene, care şi-au apărat cu îndârjire fiecare meterez de stâncă, a fost în cele din urmă strivită de marele tăvălug după 40 de ani de război. Ceea ce nici ţariştii n-au cutezat să facă, au făcut-o sovieticii azi. Popoare întregi, osetini, kabardini, georgieni, au fost strămutate silnic din locurile lor de baştină ca, pierzând legătura cu seva pământului natal, să poată fi îngenuncheate, umilite şi în cele din urmă nimicite.

Dincolo de meterezele munţilor Caucaz s-au oprit la hotarele fostului Imperiu Otoman, de care nu puteau să nu ţină seama într-o anumită epocă şi conjunctură istorică. Marea Neagră nu putea constitui un obstacol prea serios pentru ruşi (mai înghiţiseră ei mări tot atât de mari şi n-au suferit nici o indigestie), dar faptul că pe ţărmul ei sudic şi la strâmtori erau bine înfipţi turcii a fost o veşnică pricină de nostalgie neîmplinită pentru ruşi.

Dacă postura turcilor aici, în anumite epoci critice, nu s-ar fi bucurat şi de sprijinul puterilor europene, cine ştie dacă Marea Neagră n-ar fi devenit un lac rusesc.

Năzuinţa aceasta a ruşilor de a se înscăuna stăpâni pe strâmtori a fost o pricină de multe necazuri şi nenorociri pentru noi în primul rând, care de două veacuri şi jumătate am stat în drumul lor.

Hotarul apusean al împărăţiei a fost o problemă de prim ordin nu numai pentru impetuoasa politică de expansiune şi vicleana diplomaţie rusească, dar mai ales pentru ţările Europei Occidentale.

În decursul istoriei aici hotarele împărăţiei au avut de suferit mereu remanieri şi restructurări, dar de fiecare dată, în ultimii 160 de ani, de pe poziţii noi şi tot mai avansate spre vestul continentului.

Aici ruşii au dat de popoarele neruse (chiar dacă erau unele înrudiri de gintă), popoarele care aveau conştiinţa existenţei lor naţionale şi care au avut o existenţă istorică de stat de-a lungul veacurilor.

Metodele de acaparare au fost diferite, în funcţie de conjunctura istorică, social-politică de moment. Când tratativele diplomatice nu se dovedeau suficient de convingătoare, intra în funcţie bâta, adică războiul, invazia şi ocuparea prin forţă a teritoriului râvnit.

Un merit incontestabil al politicii ruseşti e că a avut la răscrucea istorică dată şi lozinca potrivită, şi diplomaţii cei mai abili pentru a o acredita în ochii puterilor europene. Şi-au dovedit precum am arătat mai înainte că au şi arta stăpânirii popoarelor, modificându-şi metodele de guvernare de la popor la popor şi în funcţie de momentul critic social-istoric trăit.

Maica Rusia a avut totdeauna şi pentru copiii ei de sânge, şi pentru cei adoptivi sau vitregi mijloace sigure cel puţin (dacă nu convingătoare) de educaţie. Metodele erau polimorfe şi numeroase. Dacă duhul pravoslavniciei şi blândeţei dădea greş, cnutul şi Siberia se dovedeau totdeauna eficace. Din nefericire, metodele acestea de „pacificare" şi „convingere" au fost perpetuate cu succes până în zilele noastre. N-a fost înşelăciune, viclenie sau violenţă în faţa căruia imperialismul rus să dea înapoi. Ruşii s-au dovedit totdeauna de o extraordinară tenacitate şi perseverenţă, când era vorba de luat ceva cu hapca şi mai ales au ştiut să-şi consolideze stăpânirea (autoritatea) prin toate mijloacele permise sau nepermise, scrise sau nescrise ale eticii.

Turcii în 1812, când li s-a cerut Moldova, s-au împotrivit şi au recurs la tot felul de negocieri (s-au târguit). Ruşii la început manifestaseră

www.dacoromanica.ro

pretenţii mult mai mari, cerând Principatele în întregime, apoi, sub iminenţa invaziei lui Napoleon, se mulţumiră cu jumătatea de răsărit a Moldovei (Basarabia). Astfel ei încheie aproape brusc tergiversările prin încheierea tratatului de la Bucureşti, la 16 mai 1812. Turcii constrânşi, iar ruşii profitând de o conjunctură politică favorabilă, smulg din trupul Ţării Moldovei partea cea mai bogată şi mai roditoare. Turcii nu dădeau nimic din carnea şi sângele lor. Cedau nişte ghiauri, pe care-i regretau cel mult în măsura în care nu-i mai puteau jupui de piele. Deşi, conform vechilor tratate şi stipulaţii istorice, ei nu aveau dreptul să cedeze nici o palmă de pământ dintr-o ţară care nu le aparţinea şi pe care aveau datoria să o apere de risipiri.

Dacă în acel moment de răscruce istorică, hotărâtoare pentru neamul nostru, turcii ar fi cedat Principatele în întregime, ce s-ar fi întâmplat astăzi?

Am mai fi avut dreptul la o viaţă de stat şi naţională proprie? Este aproape sigur că nu. Sovieticii n-au cedat nici o palmă din pământurile cucerite de ţarism prin diverse mijloace. Dovadă că ţara de astăzi se întinde integral în hotarele vechii împărăţii ţariste, clădite prin silnicie şi cotropire. Dacă au făcut concesii minime pe alocuri, constrânşi de anumite realităţi politice şi militare, s-au compensat în dauna altora (luând, de exemplu, României, pe lângă Basarabia, şi o jumătate din Bucovina şi chiar din teritoriul vechii Moldove – ţinutul Herţa).

Putem considera astfel şi campania lui Napoleon din 1812 ca un factor salvator (providenţial) pentru fiinţa şi existenţa noastră ca stat independent mai târziu.

Înfrângerea lui Napoleon în Rusia, privită prin prisma evoluţiei social-istorice, poate fi considerată ca un factor negativ, ca un pas înapoi în urcuşul atât de dificil şi oscilant al societăţii umane spre mai bine. Mult trâmbiţata şi cântată victorie rusească din tragicul an 1812 va apăsa ca un blestem greu asupra Europei şi asupra poporului rus însuşi. Înfrângerea lui Napoleon consfinţeşte triumful reacţiunii şi al celui mai întunecat despotism, care culminează cu Tripla Alianţă a celor mai nesuferiţi despoţi, încheiată în 1815 la Viena.

Revenim însă la ideea întreruptă: fără îndoială, dacă după Primul Război Mondial ne-am fi închegat ca stat independent, aşa cum s-a întâmplat cu Ţările Baltice, Polonia, Cehoslovacia, după al Doilea Război

Mondial am fi fost, fără îndoială, reanexaţi ca un teritoriu ce a aparţinut de drept Uniunii Sovietice, prietenă, eliberatoare şi ocrotitoare dintotdeauna a poporului nostru.

Austria nu-şi revendică fostul imperiu şi nici Anglia întinsele sale posesiuni coloniale, numai sacra patrie a socialismului n-a scăpat din mână nici unul din popoarele înrobite de ţarism.

Pe ce temei moral, social-politic şi istoric îşi justifică astăzi sovieticii înglobarea atâtor popoare cu totul străine de marea familie a popoarelor slave, începând cu iacuţii, ciuvaşii şi terminând cu noi. În plin secol XX, secolul triumfului socialismului, al eliberării popoarelor de sub jugul colonialismului, al triumfului ideii unităţii naţionale, autodeterminării şi independenţei depline a popoarelor, ţara socialismului victorios oprimă popoare şi neamuri străine, nerecunoscându-le cele mai sfinte şi mai elementare drepturi pentru care oamenii au sângerat şi s-au mistuit în avânturi înălţătoare şi revoluţii eliberatoare.

Care este temeiul moral, politic şi material prin care îşi justifică ruşii stăpânirea asupra celor cca 100 de neamuri înghiţite?

Ştim temeiul: în numele sfintei înfrăţiri socialiste. Realitatea e că aşa cum este aplicată această înălţătoare idee, e o înjosire a demnităţii, a fiinţei etnice şi naţionale a acestor popoare, care nu sunt socotite vrednice nici astăzi să se autodetermine, să se dezvolte nestingherit în spiritul, limba şi tradiţiile lor străvechi.

Nici unul din aceste popoare sufocate de dragostea sovietică nu se pot dezvolta nestingherit spiritualiceşte şi social-economic. Nu pot aduce patrimoniului spiritual universal aportul lor firesc şi neîntinat de duhoarea pestilenţială a opresiunii sovietice.

Aceste neamuri nu au posibilitatea să-şi dezvolte şi să-şi valorifice la maximum potenţialităţile spirituale, morale şi materiale.

Sub sufocanta şi silnica stăpânire sovietică nici unul din aceste popoare nu s-a putut şi nu va putea să-şi afirme pe deplin personalitatea moral-spirituală pură.

În afara lozincii politice de care am pomenit şi pe care sovieticii au profanat-o şi o profanează în fiecare ceas, ei mai uzează şi de lozinci de ordin sentimental (slavii sunt naturi sentimentale). Toate aceste popoare îi iubesc la nebunie pe pravoslavnicii ruşi, altădată în numele lui Hristos, astăzi în numele frăţiei şi pravoslavniciei comuniste.

www.dacoromanica.ro

Ruşilor totdeauna le-a plăcut să se împăuneze cu eroicul nimb de popor eliberator, îndrumător şi mântuitor al popoarelor asuprite. E o caracteristică a tiranilor de a apărea iubitori de libertate şi o slăbiciune a lor de a se crede iubiți. Minciuna este necesară chiar atunci când e vădită şi când nu o cred nici copiii. E necesară pentru a masca adevărul crud, ca şi minciuna de care *uzează* medicul în fața bolnavului grav, sau incurabil, pentru a-i ascunde trista realitate. Toată lumea ştie care e adevărul, dar toți tac de teamă că odată dezvăluit în toată cruzimea lui va fi de neîndurat şi bolnavul va muri, iar medicul îşi va pierde autoritatea morală câştigată cu trudă. Pe lângă aceasta, minciuna neruşinată şi sfruntată este necesară celor care stăpânesc şi asupresc ca să-şi adoarmă ei înşişi scrupulele (uneori le au) şi ca să se simtă împăcați cu strămoşii, dogmele politice şi ei înşişi. E o baie călduță, ca o mlaştină caldă, în care mişună crocodilii nevăzuți. Asupritorului şi mincinosului îi este uneori greu să suporte adevărul gol şi să-l privească în față. Chiar propriul lui chip, privit în oglindă, are nevoie de vălul amăgitor al minciunii. Altfel, prea s-ar vedea hidos dacă n-ar fi masca.

Adevărul e că acela care s-a bucurat de ocrotirea şi neobosita dragoste rusească nu mai poate năzui să trăiască liber şi de sine stătător. E o mamă prea iubitoare maica Rusia ca să-i lase pe copii de capul lor.

„Nu poate fi liber un popor care asupreşte alte popoare."

Cât de concis şi de clar e enunțat acest adevăr fundamental şi de necontestat în relațiile dintre popoare, de părintele revoluției proletare. De aceea n-a existat niciodată şi nu există, din nefericire, nici astăzi în Rusia un climat de adevărată libertate şi democrație şi asta după 50 de ani de la revoluție încoace. Îl mai dovedesc de asemenea şi numeroasele exagerări şi aberații de ordin tactic, politic şi social, săvârşite de conducătorul acestui stat. Greşeli împotriva celor mai elementare drepturi ale omului şi ale democrației, pentru care nu poate exista nici o justificare de ordin moral. Nu e de vină aici numai cultul personalității, sau mai precis ar fi „cultul forței neîngrădite de legile omeniei", ci racile mai adânci social-politice şi naționale care nu au fost încă soluționate. Politica băgării pumnului în gură e veche de când lumea, dar un adevăr e lucru încăpățânat şi oricât l-ai înăbuşi tot tinde să răzbată la lumină. Dindărătul fățărniciei şi idilicei fațade a armoniei sociale şi naționale realizate în Rusia, au răzbătut

şi răzbat mereu strigătele înăbuşite ale popoarelor care îşi cer dreptul la o viață națională nezăgăzuită.

Atât reprezentanții vechii şi putredei Rusii țariste, cât şi cei ai Rusiei actuale n-au tăgăduit şi nu tăgăduiesc cu aceeaşi patimă şi ardoare dreptul la o viață națională, deplină unitară şi liberă, în sânul marii familii a neamului românesc. În această privință unitatea de vedere a forțelor asupritoare şi obscurantiste ale Rusiei țariste şi a noilor ei reprezentanți din Rusia actuală este perfectă.

Se spune că ruşii au introdus ca măsură de siguranță, față de indivizii care distonează în ansamblul armonios politico-etico-social al uniunii metode noi mai eficace de luptă. A avea curajul opiniei într-un astfel de stat birocratico-polițist echivalează aproape cu o sinucidere civică. Presupunând că o astfel de opinie, care nu este conformă stasului ideologico-politic, are semnificația unui protest, sau dezvăluie anumite realități crude specifice acestui imperiu, ajunge să fie dezvăluită publicului în cercuri mai restrânse sau mai largi, reacția oficială este promptă. O campanie de presă abil şi viclean regizată şi dirijată din umbră revarsă asupra cutezătorului toate invectivele şi abjecțiile de care este capabilă o astfel de instituție şi jevruțele aservite ei. Un cor de lătrături şi scheunături pe toate gamele şi glasurile posibile, de la nota de piculină sentimentală, până la lătratul gros al buldogului obişnuit să-şi înfigă colții în pradă şi să sfâşie fără milă. Toată haita aceasta îmbuibată cu privilegii şi tot soiul de hatâruri şi discuții se năpusteşte asupra victimei. Poate fi o celebritate luminoasă, de elită, poate fi un vizionar sau geniu, cât ai clipi, este redus la o otreapă murdară, asupra cărora aceşti bravi corifei ai condeiului îşi revarsă tot prisosul de generozitate şi vervă.

Dar există metode şi mai rapide şi mai infailibile pentru restabilirea armoniei ideologico-sociale perturbate de zurbagiu. Individul este declarat dement. Ad-hoc se convoacă o comisie de iluştri specialişti şi respectivul (care de regulă este intelectual, scriitor, ziarist, medic etc.) este adus în fața acestei ilustre instanțe. Diagnosticul este dinainte stabilit, şi odată declarat nebun, pacientul este internat pentru un timp nedefinit într-o casă de sănătate. După o perioadă mai lungă sau mai scurtă de tratament (este în funcție de rezistența respectivului la metodele psiho-terapeutice aplicate de marii maeştri psihiatri) omul ajunge cu adevărat o epavă incapabilă să mai opună vreo rezistență psihologică. Este adus la acelaşi numitor cu marea masă, imbecilizată de lozinci, a bravilor cetățeni sovietici.

www.dacoromanica.ro

Pentru că se pare că într-o astfel de țară şi sub oblăduirea unui astfel de regim democratic, a avea curajul opiniei şi dezvăluirii adevărului este într-adevăr un act de sinucidere civică, de nebunie curată.

Pentru cei care fac parte din generația care a văzut lumina zilei sub soarele României Mari şi întregite, ideea unității naționale a tuturor românilor este prezentă şi vie în spiritul lor în fiecare ceas şi în fiecare zi. Este sudată organic de noi şi de ființa întregii națiuni. Pentru această generație risipirea şi răşluirea străvechilor fruntarii a fost deosebit de dureroasă şi crâncenă. Am trăit şi trăim cu sentimentul unei nedreptăți şi al unei silnicii strigătoare la cer. Nu vom putea înțelege niciodată şi nu ne vom putea împăca cu gândul că o parte a pământului şi neamului românesc rabdă stăpânire străină de sufletul şi sângele nației. Pentru cei din generația aceasta, care s-au născut şi crescut sub cerul României întregite, temeiurile sfintei şi străbunei noastre dreptăți sunt tot atât de neclintite ca Ceahlăul şi tot atât de limpezi ca albastrul cerului de vară, care se boltește deasupra întregii suflări româneşti.

Un neam închegat ca națiune de sine stătătoare din noaptea vremurilor nu poate renunța la prerogativele de popor neatârnat, într-un stat unitar şi liber de orice dependență. Nu există popor mai unitar ca neamul românesc, ca spirit, limbă, datini, obiceiuri, înfățişare. Aceeaşi doină plânge şi râde pe toate meleagurile unde se află răspândit acest neam. Balada „Miorița" se aude pretutindeni unde răsună vers şi cântec românesc.

Nu-i inimă de român să nu se înfioare când aude versurile cele izvorâte din cel mai curat cuget şi inimă românească:

Amândoi suntem de-o mamă,
De-o făptură şi de-o seamă
Ca doi brazi dintr-o tulpină,
Ca doi ochi dintr-o lumină.
Amândoi avem un nume,
Amândoi o soartă-n lume.
Eu ți-s frate, tu-mi eşti frate
În noi doi un suflet bate.

Sovieticii, asociindu-se celor mai înverşunați denigratori ai neamului nostru, ne tăgăduiesc cele mai sfinte drepturi şi aspirații legitime la reîntregirea şi unitatea națională.

Numai sovieticii au fost şi sunt în stare să-i considere pe români „ocupanți străini" în propria lor țară. Este tot aşa cum i-am considera ocupanți pe ruşi la ei acasă în Oriol sau Kursk (nu ne referim la Ucraina pentru a nu atinge o problemă prea delicată). E ca şi cum ni s-ar tăgădui dreptul de a fi stăpâni şi de a trăi pe pământul pe care ne-am născut şi în care suntem înfipți cu rădăcini adânci de milenii ca şi cununa Carpaților.

Numai ruşii au fost în stare de o astfel de monstruozitate „istorică" să-i considere pe români o nație aparte, asupritoare şi cuceritoare a Moldovei, asta când înşişi istoricii lor mai puțin mincinoşi şi răuvoitori recunosc că moldovenii şi românii sunt unul şi acelaşi popor, cu aceeaşi origine. (Chiar dacă or fi din temnițele şi ocnele Romei, cum le place unora dintre prietenii noştri să ne prezinte în ochii lumii.) Rămâne deci să-i mai considere ocupanți pe români şi în restul Moldovei până la Carpați şi să purceadă la dezrobirea fraților moldoveni de sub nația română. Pentru ce au mai luptat bătrânul Mircea, Ştefan cel Mare, Mihai Viteazul? În deşert au apărat cu pana bătrânii cronicari demnitatea şi ființa acestei nații? Pentru ce au luptat V. Alecsandri, M. Kogălniceanu, M. Eminescu, Al.I. Cuza, N. Bălcescu şi toți oamenii aceia cu inimi înflăcărate şi suflete de uriaşi ai acestui nefericit popor?

Prin vitregia istoriei şi printr-un rapt odios, Basarabia ruptă de Rusia din trupul Moldovei în 1812 n-a putut lua parte la mărețul act al unirii din 1859. Nenumărate inimi de români au bătut fierbinte şi în acelaşi ritm cu ale fraților lor de pretutindeni, acolo, între Prut şi Nistru, în ceasul acela hotărâtor şi măreț pentru soarta poporului nostru.

Temelia dreptului nostru asupra Basarabiei este aceeaşi ca şi asupra întregului pământ românesc; a ni-l tăgădui sau abdica de la acest drept înseamnă a ne şubrezi cu bună ştiință înşişi temeliile de piatră ale istoriei care ne-au făurit ca neam şi popor din noaptea vremurilor între Nistru şi Tisa. Din zilele lui Ştefan cel Mare şi de-a lungul veacurilor întunecate, care s-au scurs după aceea, Moldova şi-a putut păstra cu grele lupte şi jertfe hotarele şi autonomia. Numai ceasul acela de întuneric, când ruşii au ajuns, după îndelungi străduințe, vecini de hotar cu noi, Moldova a fost frântă în două. Şi în zilele luminoase ale socialismului, ale civilizației extreme, ale avântului eliberator care a cuprins toate popoarele, sovieticii de astăzi socot că această situație de subjugare a unor națiuni străine este firesc să mai dăinuie.

www.dacoromanica.ro

Ştefane, Măria Ta, n-am fost vrednici să-ţi păstrăm sfânta ta moştenire, pentru care ai luptat cu atâta ardoare cu răzeşii tăi şi ai sângerat de atâtea ori. Când ai închis ochii tăi atoatevăzători, sufletul ţi se zbuciuma de grija acestui neam şi a acestui pământ pe care simţeai că-l laşi de izbelişte „în calea răutăţilor". Te temeai de turci, de leşi şi de unguri. Dintre toţi, turcii ţi-au părut mai cinstiţi, măcar că erau păgâni. Grija ruşilor n-o purtai, că erau departe. Trăgeai nădejde că poate încuscrirea cu pravoslavnicul Ivan ar fi priincioasă, cât era departe de hotar. Dar nu s-a dovedit fericită nici atunci şi nici azi, în zilele urmaşilor tăi.

Noi, Măria Ta, nici nu îndrăznim să crâcnim ori să pomenim cu glas tare de moştenirea ta şi sfârşirea Moldovei, că ne aude Ivan şi se supără. Când era cu hotarul dincolo de Nipru şi mlaştinile Pripetului, Ivan cel pravoslavnic era un rus cumsecade, da' amu, dacă crâcneşti, te bagă la turbincă cât ai clipi. Şi are Ivan o turbincă fără fund, în care poate încăpea nu numai Moldova cu munţii, apele şi oamenii ei cei blânzi şi harnici, dar chiar toată suflarea omenească de sub soare.

Pe vremea când ne călcase neamţul ţara şi ne smulsese un mădular, de-am simţit sfâşierea până la os (erau acolo şi Ciceiul, şi Cetatea de Baltă, pe care le stăpânisei şi Tu, Doamne), mai puteam crâcni şi cere sus şi tare ce-i al nostru. Dar de la rus, care zice că ni-i prieten şi frate, nu poţi cere nimic înapoi, că dacă crâcneşti, te înghite cu totul. Fiecare petec de dumbravă, colţ de stâncă, deal, movilă, pârâu şi fiecare brazdă de pământ şi cruce din ţintirim, sub care se află îngropate osemintele răzeşilor tăi, Doamne, strigă neîncetat împotriva silnicei cotropiri străine.

Somnul ţi-e tulburat, bătrâne şi viteaz voievod. N-ai visat niciodată că muscalii pe care-i ştiai tăbărâţi împrejurul Moscului cel depărtat să ajungă nu numai hotar în hotar cu Moldova, da' să o şi sfârtece în două, faptă pe care nu au cutezat a o face nici păgânii cu care te-ai luptat atât amar de vreme.

Dormi, bătrâne viteaz, precum doarme şi neînfricata Ta spadă, care a fulgerat sub zări de flacără şi sânge atâtea capete de duşmani întru apărarea gliei strămoşeşti. Când va răsuna din nou cornul tău de război, se vor înfiora în mormintele lor oasele arcaşilor din Orhei şi Soroca, ale lăpuşnenilor şi codrenilor de la Tigheci. La chemarea Ta de luptă au să freamăte codrii şi apele Moldovei şi se va cutremura acest pământ îndurerat din crestele Ceahlăului şi până la Hotin şi „Marea cea mare". Sfinte

voievoade, nu ţi-e sortit să-ţi găseşti pacea nici sub lespedea cea de marmoră de la Putna. Plânsetele şi suspinele copiilor tăi răzbat şi-n lăcaşul tău de veşnică pomenire şi tu te înfiori şi te cutremuri.

Ştefane, Măria Ta, de te-ai înălţa din mormântul tău, să-ţi arunci ochirea ageră şi iute de pe fruntea de piatră a Ceahlăului asupra Ţării Moldovei, te-ai cutremura. De departe ţi-ar ajunge zvonul clopotelor de la Putna sunând a jale şi risipă. Unde ţi-s cetăţile cele de margine, strajă tare de piatră la hotarele ţării de jos? De pe meterezele lor sure, străjile pârcălabilor tăi scrutau cu ochi de vultur mohorâtele pustietăţi de dincolo de Nistru. De acolo veneau de multe ori pârjolul şi prăpădul. De asta ai răsădit la hotar oameni tari şi neînfricaţi, răzeşii tăi cei vajnici, ce să steie strajă neclintită împotriva tătarilor. Rusul era departe, nu i se zărea râtişorul defel şi nici grohăitul lui nu răsunase încă pe blândele meleaguri moldovene. Nici prin vis nu te-a fulgerat gândul, Ştefane voievoade, că vrednicii tăi răzeşi şi urmaşii lor au să ajungă sub cotropirea moschicească.

A-ţi iubi ţara şi neamul este un sentiment tot atât de firesc ca şi acele pe care le avem faţă de părinţii şi faţă de fraţii noştri, faţă de casa în care ne-am născut. De ce apreciere se poate bucura în ochii oamenilor un individ care nu-şi iubeşte şi nu-şi venerează părinţii şi nu se simte legat de locul unde a văzut lumina zilei.

Ruşii socotesc patriotismul şi iubirea de ţară şi neam ca un drept sau atribut de care nu se pot bucura decât bunii ruşi. Celelalte naţiuni şi neamuri înglobate (înghiţite) în sacro-sancta uniune au dreptul să fie patrioţi, dar numai într-un anumit sens. Adică să-i iubească numai pe ruşi şi Rusia (R.S.F.S.R.) şi nicidecum neamul şi ţara de care aparţin. Dragostea rusească este destul de atotcuprinzătoare ca să-i poată iubi pe toţi şi să aibă pururi grijă ca nici unul din puişorii aciuaţi sub aripa-i ocrotitoare să nu rămâie de izbelişte ori să piuie cumva pe limba lui.

Într-o vreme iubirea de U.R.S.S. era piatra de încercare ori de poticnire a oricărui bun internaţionalist. Realitatea e că iubirea de om şi în primul rând faţă de omul muncii, de oriunde ar fi el, este condiţia esenţială pentru apropierea omului de om şi un pas necesar pe drumul spinos spre marea înfrăţire universală.

Ruşii nu recunosc dreptul de a-ţi iubi neamul şi ţara decât în primul rând lor înşişi. Apoi dreptul celorlalte noroade călăuzite şi îndrumate de ruşi de a-i iubi tot pe ruşi şi Rusia. Astfel, după ruşi este firesc ca românii

www.dacoromanica.ro

dintre Prut şi Nistru să-i iubească pe ruşi şi nu pe fraţii lor de sânge şi suferinţă, de care-i leagă un întreg trecut istoric. Pentru polonezi, estonieni, lituanieni, letonieni, finlandezi, ucraineni etc., etc. problema este aceeaşi. Toate aceste noroade au o dragoste neistovită şi statornică faţă de ruşi şi nu-şi iubesc fraţii de sânge şi cerul slobod al ţării, din care au fost un trup şi-un suflet. Odată ce-ai fost sub oblăduirea tătucului ţar, nu mai ai dreptul la viaţă de stat liberă şi de popor demn şi de sine stătător. Nu mai poţi să te dezlipeşti de la sânul maicii Rusia. Atât i-a copleşit cu binefaceri această mamă adoptivă pe copiii ei, atâtea sacrificii a făcut, încât nu poate concepe sub nici o formă să-i piardă. Mai degrabă i-ar înghiţi de vii, decât să-i lase de capul lor, pe seama maicii lor cele adevărate.

Suflet larg rusesc. Ne iubesc şi pace. Trebuie să ne lăsăm iubiţi şi să-i iubim, chiar dacă această dragoste ne înăbuşă, chiar dacă această dragoste ne-a strivit sufletul şi ne-a călcat inima în picioare.

Priviţi la o hartă a U.R.S.S.-ului de astăzi. Tot ceea ce a acaparat prin violenţă, viclenie, jaf, minciună şi şantaj ţarismul este menţinut între graniţele actuale ale U.R.S.S. Dacă ţarismului i-au trebuit totuşi sute de ani de perseverenţă pentru a-şi împinge hotarele cât mai departe în inima Europei, Stalin a rezolvat-o dintr-un condei. Problema a soluţionat-o tactic şi strategic cu harta în faţă, când a trecut cu condeiul peste trupul martirizatei Basarabii, peste codrii Herţei şi obcinile Bucovinei. Dacă scăpa puţin mai jos condeiul, răpea şi sanctuarul lui Ştefan cel Mare de la Putna. Ce ştia Stalin de Moldova, de lacrimile, suferinţele, luptele şi năzuinţele acestui popor?

Cum să nu te doară inima şi sufletul pentru această mlădiţă a neamului ruptă de tulpina şi rădăcina ei firească, care de atâta amar de vreme luptă să-şi păstreze neîntinată fiinţa şi căreia ruşii se străduiesc cu o râvnă demnă de o cauză mai bună să-i pocească chipul şi duhul după tipare străine sufletului acestui neam.

Dintr-o trăsătură de condei, aşadar, s-a hotărât soarta a sute de mii şi milioane de oameni. Au fost despărţiţi părinţi de copii, frate de frate. Au fost chinuite, mutilate şi ucise trupuri şi suflete. Pe aceste meleaguri sfârtecate s-a revărsat un noian de durere şi lacrimi şi nimeni n-a auzit, sub cerul vast şi mut, plânsul şi blestemele celor care au pierit fără vină şi fără urmă pe întinsele pustietăţi îngheţate ale Siberiei. N-a fost popor pe care ruşii să nu fi încercat să-l mutileze sufleteşte şi să-l mistifice cu atâta

pasiune ca mlădiţă aceasta românească, ruptă din trupul viu al ţării. Vecinătatea nemijlocită a fraţilor de sânge crea un pericol deosebit pentru opera de convertire (rusificare) pe care doreau să o înfăptuiască din toată inima ruşii în Basarabia.

Ruşii au avut întotdeauna şi au şi în prezent conştiinţa clară (lucidă) că asupresc un neam străin, asupra căruia nu au nici un drept etnic, politic, moral, social. Vecinătatea imediată şi nemijlocită a fraţilor de sânge, a rădăcinilor şi trunchiului acestui popor român, viguros, care îşi cere dreptul la viaţa liberă, i-a stânjenit totdeauna pe marii noştri vecini. De aceea ruşii au îmbrăţişat cu pasiune şi au pus în circulaţie, fără nici un scrupul, cele mai odioase calomnii la adresa poporului şi ţării noastre. S-au asociat (sub acest aspect) cu istoricii cei mai răuvoitori, care ne-au contestat cele mai sfinte drepturi istorice şi etnice asupra pământului străbun.

Ruşii contestă deci veşnicia şi dăinuirea poporului nostru născut şi format pe aceste meleaguri, asociindu-se altor denigratori ai neamului nostru. Pentru ei continuitatea elementului românesc în Dacia, realitatea şi adevărul istoric de necontestat, dovedit cu atâta strălucire, obiectivitate şi spirit ştiinţific de istoricii noştri cei mai luminaţi (N. Iorga, V. Pârvan etc.) sunt un fel de legendă pe care nu merită s-o iei în seamă.

Savanţii sovietici caută să dovedească că ei au fost aici (adică slavii) elementul autohton, iar noi am fi nişte venetici veniţi sau reveniţi din Balcani peste paşnicele aşezări slave. Deşi de când dăinuie omul pe pământ şi de când oamenii au început să-şi însemne faptele încă nu s-a pomenit ca un popor legat de munca pământului (de agricultori) să-şi părăsească leagănul de baştină, plecând cu totul.

Din noaptea veacurilor şi până astăzi un astfel de fenomen nefiresc n-a avut loc în decursul istoriei. Acest fenomen este caracteristic numai popoarelor migratoare, de păstori, care-şi duceau viaţa în corturi şi se mutau de colo până colo, cu turmele de vite. Printre nenumăraţii musafiri care ne-au călcat pământul strămoşesc au fost şi slavii. Adevărul şi temeiurile în actele istorice sunt ale unui popor care-şi apără cele mai legitime, naturale şi vitale drepturi, fiinţa neamului şi ţării acesteia.

Drepturile noastre istorice asupra Basarabiei sunt aceleaşi deci pe care se întemeiază şi s-a închegat neamul acesta întreg, când a început a se limpezi ca fiinţă pe pământul acesta care ne-a fost leagăn şi mormânt din noaptea veacurilor.

www.dacoromanica.ro

Ne întoarcem cu evlavie la gândul către umbrele măreţe ale lui Mircea, Mihai, Ştefan cel Mare, Ioan Vodă cel Cumplit, pe umerii cărora s-a înălţat şi zidit acest neam şi această ţară. Carnea ţi se încrâncenează pe tine şi cugetul se învolbură de mânie când te gândeşti la silniciile şi încălcările pe care le-a îndurat acest neam blând şi răbdător pentru a-şi apăra sfântul drept, de a dăinui şi a-şi dezvălui frumuseţile minţii şi inimii lui sub soare.

De aceea cu atât mai dureroasă este întrebarea astăzi. Oare şi în epoca socialismului victorios şi între state ce-şi zic socialiste sunt posibile nedreptăţi, silnicii, rapturi, jafuri etc.? Cu durere trebuie să recunoaştem că aceste nedreptăţi istorico-sociale-politice continuă să se perpetueze. O bucată de Românie (căci altceva nu e) sovietică socialistă (Basarabia), care îi iubeşte pe ruşi şi care nu se poate despărţi de ei, şi o republică socialistă Română. Unde-i dreptatea, adevărul istoric şi etnic şi logica lucrurilor?

Aşa-zisele relaţii frăţeşti şi mult trâmbiţata frăţie şi înţelegere deplină (din sânul lagărului socialist) sunt numai vorbe goale. Lozinci fără conţinut, tinichele sclipitoare, cu sunet dogit şi deşert. Când tu-i smulgi fratelui întru socialism mâna din umăr şi-i mai pretinzi să te iubească, e un adevărat sadism, îl storci de vlagă, îl sfâşii şi-l asupreşti pe fratele tău şi strigi tuturora sus şi tare că-l iubeşti, că-l mântuieşti, îl ajuţi să prospere şi-i pretinzi recunoştinţă şi iubire veşnică. Numai sovieticii sunt în stare de atâta cinism. În această privinţă politica şi diplomaţia U.R.S.S. nu se deosebeşte cu nimic de cea a pravoslavnicei şi autocraticei sfinte Rusii. Cu ce se deosebeşte atunci politica U.R.S.S. faţă de fraţii întru socialism şi sovietism de cea a ţărilor imperialisto-colonialiste? Numai prin structura şi forma lozincilor, îndărătul cărora stau aceleaşi scopuri vorace şi necinstite. (Altădată ortodoxismul, astăzi socialismul.) Moravurile politice şi diplomatice ale puterii burgheze se continuă şi sub soarele înfrăţirii socialiste fără nici o deosebire de fond. Cum să pretinzi încredere şi dragoste, şi stimă lumii socialiste şi partidelor muncitoreşti frăţeşti din întreaga lume, când de sub blana oii paşnice se vede bine chipul şi rânjetul lupului cel de totdeauna. Cu atât mai mult, cum vom putea convinge lumea capitalistă şi ţările ieşite de sub jugul colonial de bunele noastre intenţii de pace, de dorinţa de înfrăţire, când relaţiile cu fraţii noştri apropiaţi întru socialism ne purtăm ca lupul la stână. Când este vorba de luat sau acaparat ceva,

ruşii n-au dispreţuit nimic, nici o palmă de pământ şi cu aceeaşi perseverenţă şi dârzenie n-au cedat nimic de bunăvoie. Acesta este tristul şi durerosul adevăr, care nu ne-ar îngădui să ne facem multe iluzii. Pe ce temei etic sau politic pretindem ţărilor nesocialiste şi capitaliste raporturi de colaborare neinteresate (în sens rău), de omenie şi sinceritate, când în tabăra noastră a frăţiei socialiste suntem nesinceri, rapaci, asupritori, lacomi, abuzivi?

Cum se împacă declaraţiile de prietenie şi dragoste veşnică faţă de ţările vecine, cu tendinţa istorică şi permanentă de a le înghiţi. Căci nu există vecini de la care ruşii să nu fi ştirbit ceva, care să nu fi simţit sub diverse şi complexe forme „dragostea rusească". Cum poţi avea încredere şi iubi un astfel de vecin şi prieten? Adevărul sfânt e că nici unul din popoarele care au avut ocazie să-i cunoască pe ruşi îndeaproape şi şi-au însuşit o anumită şi dureroasă experienţă istorică nu-i iubesc.

Nu numai pe vremea ţarismului politica de rusificare a fost prezentă în spiritul ruşilor, ci şi astăzi. Dacă pe vremea Rusiei ţariste ea era aplicată fără menajamente şi brutal, astăzi îmbracă forme mai subtile. Rusificarea şi deznaţionalizarea nefericitelor popoare aflate sub dominaţia sovietică a fost şi este deci un obiectiv permanent, metodele variind după momentul istoric şi popor.

Sub forme voalate, în numele socialismului, ca formă de luptă social-politică şi economică împotriva chiaburimii sau claselor mai avute, Rusia sovietică a continuat această politică de slăbire a blocului etnic naţional, împotriva popoarelor subjugate. Nu şi-au făcut nici un scrupul în această politică de slăbire a blocului etnic naţional, împotriva popoarelor subjugate. Nu şi-au făcut nici un scrupul în această privinţă şi au uzat de cele mai inumane mijloace, începând cu deportările masive de populaţii neruse şi terminând cu exterminarea în masă sub diverse forme. Au avut în această acţiune un aliat firesc, nesfârşitele şi nepătrunsele întinderi siberiene şi arctice, unde aceşti nenorociţi agonizau lent, fiind lăsaţi pradă climatului necruţător şi foamei. Cine le mai ştie urma ori mormintele?

Fără menajamente, sfidând cele mai elementare norme de omenie şi civilizaţie, sute de mii şi milioane de oameni au fost strămutaţi din însoritele locuri de baştină, familiile strivite şi risipite fără milă, spre a pieri, înghiţiţi fără urmă de pustietăţile neguroase şi aspre de dincolo de Ural.

Rusia ţaristă n-a mers cu neomenia până la limitele la care au ajuns bolşevicii de astăzi. Fapt este că aceste deportări silnice au căutat să

www.dacoromanica.ro

lovească atât în Bucovina cât şi în Basarabia, în special în populaţia românească. Nu se poate tăgădui deci aici un scop precis şi bine determinat. Frumoasa şi bogata Siberie, cântată sub toate formele şi-nălţată în slăvi de ruşi, pentru noi a fost o ţară a groazei şi pierzaniei. În ultima vreme ruşii, uzând de aceleaşi metode ca şi înaintaşii lor întru pravoslavnicie, caută să infiltreze pe unde pot şi cu maximum de stăruinţă cât mai mulţi ruşi, începând, mai ales, cu oraşele cărora caută să le dea o faţă cât mai rusească.

În Rusia sovietică orice experiment este posibil pe spinarea omului şi a cetăţeanului, care nici astăzi nu are posibilitatea de-a-şi apăra elementarele libertăţi şi drepturi umane şi cetăţeneşti.

În U.R.S.S. moldovenii, şi alte naţionalităţi, deportaţi în grupuri şi izolaţi complect între ruşi sau alte neamuri străine, sunt în pericol de a-şi uita limba şi neamul. Este greu în aceste condiţii să rezişti asaltului rusismului. E un nou gen de înfrăţire a popoarelor, prin prefacerea tuturor noroadelor neruse în ruşi, popor ales care nu şi-a spus încă ultimul cuvânt la hegemonia acestui glob. Dacă în America şi lumea capitalistă, toroipanul politicii de forţă şi expansiune imperialistă îl mânuieşte S.U.A., în Eurasia şi lumea socialistă, bâta este mânuită cu mai multă sau mai puţină delicateţe, de ruşi. Ambele imperii tind să-şi impună ideile şi dominaţia social-economică, pe baza unor ideologii diametral opuse. Metodele de luptă sunt însă aceleaşi, iar dacă e vorba de cruzime, nici ruşii nu se lasă mai prejos. Astfel, dacă torţa statuii libertăţii s-a transformat în bâtă a S.U.A., în U.R.S.S. flamura libertăţii şi înfrăţirii roşii a fost murdărită de toate silniciile şi crimele împotriva omului şi umanităţii. Nimeni nu şi-a bătut joc de cele mai înălţătoare principii umanitare, ca sovieticii. Nimeni n-a călcat în picioare demnitatea şi conştiinţa omului şi numele celor mai sacre idealuri şi lozinci de luptă şi democraţie. Sovieticii n-au schingiuit numai popoarele străine stăpânite de ei, ci chiar propriul lor neam. Dacă nemţii nu s-au lăsat mai prejos în cruzimi şi în înjosirea fiinţei omeneşti, ba poate i-au şi întrecut, sovieticii au meritul că sunt primii care s-au angajat pe acest drum în luminatul secol al socialismului şi al eliberării supreme a omului. Primii care au semănat nesfârşitul stepelor ruseşti şi taigaua siberiană cu cimitire de nimeni ştiute şi au făcut să răsune, sub cerul mohorât al acestei împărăţii, cele mai cumplite blesteme şi gemete de suferinţă fără margini şi nume. Dacă cruzimile şi crimele nemţilor, în toată

goliciunea lor, au fost dezvăluite lumii întregi după înfrângere, crimele sovieticilor sunt necunoscute pentru imensa majoritate a omenirii şi mai sunt mulţi care văd în sovietici nişte apostoli ai sacrificiului, libertăţii şi înfrăţirii oamenilor. Cruntă şi amarnică înşelare. Cei care au acţionat în Rusia în numele sacrelor idealuri de luptă ale socialismului şi comunismului s-au dovedit, după moartea lui Lenin, a fi nişte oameni lipsiţi de scrupule, lipsiţi de elementarele atribute etice, care fac omul om. Ei au confundat ţara şi poporul cu un vast laborator de experienţă pentru cobaii umani. Au văzut în stat o uriaşă şi nemiloasă maşină de represiune, iar omul o piesă netrebnică într-un eşafodaj uriaş care, dacă greşeşte cât de cât ritmul, poate fi aruncat fără milă la gunoi. Cât de fătarnică apare atunci lozinca marelui părinte şi cârmuitor cu bâta al noroadelor, tătucul Stalin, că „dintre toate capitalurile din lume, omul este cel mai preţios capital".

Ce fel de frate întru socialism ne eşti, când stai gata să-ţi înghiţi fraţii. Nici unul din fraţii şi vecinii direcţi n-a scăpat neînjunghiat şi neciopârţit.

Sovieticii consideră imperialişti sau invadatori pe toţi cei care au năzuit să întindă mâna asupra sacrului pământ rusesc, dar pe ei nu s-au văzut niciodată în această postură şi contestă vecinilor ciuntiţi şi jefuiţi dreptul sacru de a-şi apăra fiinţa şi integritatea teritorială şi naţională. Dacă unul dintre aceşti fraţi întru socialism ar îndrăzni să-şi afirme sentimentele de iubire de neam şi ţară şi să-şi revendice un drept sacru, istoric şi etnic, ar fi acuzat imediat de naţionalism şi revizionism.

Astfel privite lucrurile, numai ruşii au dreptul să se iubească pe ei, ţara şi neamul lor, să se plodească şi să se întindă la nesfârşit peste alţii.

Cultivând astfel de apucături şi moravuri, pretind totuşi să fie iubiţi, stimaţi, veneraţi. Când răspândeşti însă duhoare poliţisto-birocratico-dictatorială înăbuşitoare nu poţi obţine încrederea şi dragostea popoarelor, ci cel mult frica.

„Nu poate fi liber un popor care asupreşte alte popoare." Nu poate fi democratică o ţară unde lozinca goală şi minciuna acoperă violenţe şi nedreptăţi strigătoare la cer.

Dacă neîncrederea, nesinceritatea, abuzul, violenţa sunt tolerate în relaţiile dintre statele socialiste, cum pot avea încredere în bunele intenţii (la U.R.S.S. mă refer, care şi le proclamă pretutindeni cu orice prilej) statele şi popoarele cu alte forme de organizare politică şi socială.

www.dacoromanica.ro

Ochii muncitorimii din aceste țări stau ațintiți asupra U.R.S.S. şi țărilor socialiste şi unele aspecte de viață de aici şi răbufniri abia mascate nu pot înşela multă vreme opinia publică mondială.

De altfel, singurul stat socialist cu o politică de duplicitate şi nesinceritate este Rusia sovietică. Atâta vreme cât neamuri străine de poporul rus vor continua să fie înglobate în trupul acestui colos şi stingherite în dezvoltarea lor liberă, național-spirituală, ruşii nu se vor putea bucura de încrederea nimănui.

Conducătorii de guverne şi popoare în statele moderne şi-au justificat actele de guvernământ, ideologia etc. prin diverse lozinci sau forme etico-social-politice. În statele burghezo-capitaliste şi astăzi guvernele îşi justifică existența, invocând voința poporului şi autoritatea divină. În ce măsură diversele stăpâniri în aceste state sunt într-adevăr o emanație a voinței poporului şi întruchiparea năzuințelor lui, problema este uneori discutabilă.

Partidele marxiste sunt întemeiate pe o ideologie ştiințifico-filozofică materialistă care nu admite compromisuri, zone de umbră, penumbră, ori dulcegăria mitului. Tot enormul tezaur de cunoştințe ştiințifice, social-politice, etico-religioase este analizat de filozofia marxistă şi disecat până în profunzime, astfel că nici un compartiment de viață sau activitate nu a rămas neexplorat. Sub orice formă partidele marxiste tind să elimine nebulosul şi dubiul atât din ideologia lor cât şi din viața social-politică. Din nefericire, trebuie să recunoaştem că acolo unde în lupta ideologică s-a strecurat vreun mit cu putere de dogmă în viața partidelor şi statelor comuniste, faptul a avut totdeauna repercusiuni foarte dureroase asupra vieții de toate zilele a poporului. Astfel, într-un regim care îşi exercită puterea în numele celor mulți, „cei mulți" nu au în fapt posibilitatea să-şi exprime voința şi opinia nestingheriți. Mandatul acordat de popor pe timp indefinit reprezentanților lui poate ajunge în mâinile unor oameni fără scrupul o armă periculoasă de înăbuşire a celor mai elementare libertăți. Consecințele vor fi atunci tot atât de nefaste ca şi sub orice regim de dictatură; ciudățenia constă în faptul că aceste regimuri pretind că guvernează în numele şi pentru binele poporului, deşi consultarea voinței populare este în fapt o vorbă goală. Omul se obişnuieşte cu orice. Cu timpul, cetățeanul îndobitocit de lozinci şi teroare ajunge să-şi dea aşa-zisul

asentiment sau să înghită orice minciună ori compromis, numai să fie lăsat să-şi ducă mai departe jalnica existență aproape vegetativă.

Cultul personalității nu este singura cauză a gravelor greşeli de guvernare, a convulsiunilor sângeroase din sânul partidului comunist bolşevic şi a tuturor crimelor şi abuzurilor săvârşite pe seama unor populații lipsite de apărare, de o clică fără omenie şi ruşine.

Experimentarea pe viu, pe spinarea poporului, a unor lozinci artificiale respinse de bun simț şi de viață a cerut poporului rus şi celorlalte nenorocite popoare subjugate sacrificii sângeroase. Guvernanții sovietici au categorisit drept naționalism şovin cea mai mică schițare a dreptului legitim de afirmare a ființei naționale a popoarelor supuse.

Guvernanții de astăzi ai Rusiei sovietice caută să arunce asupra țarismului toate ponoasele suferite de popoarele străine, înglobate în largul pântec al sfintei Rusii. În fapt, asuprirea națională a continuat şi continuă şi astăzi sub forme nu mai puțin crude şi perfide. Tendința la deznaționalizare fățişă a neamurilor străine s-a voalat, în schimb deportările sub diverse forme şi pretexte s-au intensificat, amenințând să extermine neamuri întregi.

Ce fel de republică socialistă moldovenească este Moldova, când în posturile cheie şi majoritatea organelor de represiune sunt alcătuite numai din ruşi sau oameni veniți de peste Nistru? Moldovenii din Basarabia, nu au o armată proprie a republicii. Ei îşi fac stagiul militar pe cine ştie ce coclauri îndepărtate, ca şi altădată flăcăii Moldovei, pe care-i duceau la moscălie, unde a înțărcat dracul copiii şi unde a dus mutu' iapa. Şi asta numai pentru a-i dispersa, zdrumica şi a-i depărta de sânul maicii lor dătătoare de viață, Moldova cea românească. Pentru a le infiltra sub toate formele sovieticismul, pentru a-i căsători cu rusoaice, pentru a-i face să-şi uite graiul şi patria.

În aşa-zisa republică socialistă a Moldovei, liceele moldoveneşti au limba de predare moldovenească numai la specialitatea limba maternă, pentru că n-are cum fi altfel, în rest aproape toate materiile se predau în ruseşte. Nu mai vorbim de instituțiile de învățământ superior, unde limba de predare este exclusiv rusă. Rusismul caută să se infiltreze peste tot, să înăbuşe tot, sub o formă nu cu mult diferită de opera pe care o făceau țariştii.

www.dacoromanica.ro

Lupta bieților frați trebuie să fie deosebit de acerbă pentru a nu-şi pierde răsuflarea sub presiunea din ce în ce mai insistentă a rusismului. Dar cu orice prilej dragostea de neam şi dorul de frați răzbate pretutindeni acolo, în ciuda minciunilor şi asupririi ruseşti. Florile duse zilnic prinos la picioarele statuii lui Ştefan cel Mare din Chişinău, de către studenți şi muncitori, lupta lor pentru a recăpăta dreptul să scrie cu alfabetul latin, interesul pe care-l arată pentru tot ceea ce răzbate pe calea undelor, ori altfel din patria-mamă, lupta împotriva infiltrației ruşilor în universități, licee şi institutele din Basarabia –, sunt numai câteva aspecte spicuite în grabă. Pentru neînsemnate manifestări de dragoste de neam, sute de studenți au fost deportați şi arestați.

Din toate ecourile care răzbat de acolo cel mai puternic şi care e un adevărat laitmotiv al fiecărei discuții între frații care ajung să se revadă este: „Când ne vor cere frații români înapoi?". „De ce nu se luptă mai energic în România pentru acest lucru?" „Nouă aici ruşii ne pun imediat pumnul în gură, cum îndrăznim să crâcnim. Acolo în România ce vă împiedică însă să cereți la lumina zilei înfăptuirea idealului suprem de unitate națională? De ce tăceți, de frică? Pe voi nu vă pot deporta ruşii ca pe noi, aşa cum au fost deportați studenții români din Chişinău, intelectuali, muncitori, țărani, acuzați de agitație naționalistă şi românofilă."

Este idealul şi dorul suprem cu care trăiesc şi se hrănesc aceşti frați nefericiți ai noştri.

Când la Orhei, din ordinul ruşilor, statuia voievodului Vasile Lupu a fost acoperită cu scânduri, pentru ca în a doua etapă să fie ridicată, localnicii au protestat: „E voievodul nostru, lăsați-l la locul lui, nu voi l-ați aşezat acolo".

Desigur că ruşii nu s-au înduplecat. Cu Ştefan n-aveau ce face, era prea mare şi intrat în legendă ca să-l bage sub obroc, prea intrase în sufletul poporului odată cu plămada sângelui şi a inimii lor. Se vede însă că acei care-l acoperiseră cu scânduri pe voievodul Vasile Lupu n-au lucrat cu prea multă tragere de inimă şi scândurile au fost prost închingate. Stârnindu-se un vânt mai puternic, toată şandramaua s-a prăbuşit. Voievodul de bronz reapărând mândru şi semeț în soare. Tot poporul Orheiului s-a bucurat, socotind acest incident ca un semn de bun augur.

Unirea pentru poporul nostru este un fenomen atât de firesc şi organic închegat sufleteşte, încât vremurile istorice când frații trăiau despărțiți

ne apar ca o cruntă nedreptate a apăsărilor vremurilor, ca o rătăcire în beznă şi durere. Năzuința spre unirea desăvârşită a tuturor românilor, neînfăptuită nici astăzi în luminatul secol al socialismului, din cauza lăcomiei sovietice, este mai vie ca oricând astăzi, asemeni năzuinței celui bolnav spre însănătoşire.

Cât de vitregă şi nemiloasă a fost istoria cu poporul nostru hărăzuindu-i acest blestem al fărâmițării de-a lungul veacurilor. Atât noian de suferințe şi sacrificii, atâtea silnicii, îndurate cu inimă tare şi frunte senină, pentru împlinirea acestui sfânt ideal. E atât de firească această unire a întregului neam, că te întrebi: cum de am stat neuniți până acum? Cum de gândul acesta luminos şi această năzuință fierbinte n-a fost înfăptuită mai demult?

Cum de i se contestă unuia din cele mai unite neamuri de sub soare dreptul de a trăi înfrățit în străvechile lui hotare? De când ne-am unit niciodată şi niciuna din provinciile realipite la Patria-mamă nu şi-a manifestat dorința de autonomie, nici chiar ca fenomen individual (mă refer la populația românească). Spre deosebire, în special, de imperiul moscovit, unde aproape în toate republicile unionale există o puternică năzuință a popoarelor respective spre o viață națională proprie şi independentă, netulburată de amestecul ruşilor în toate compartimentele de viață. Această năzuință a fost şi este însă reprimată cu cea mai mare asprime şi sălbăticie şi cu mult mai fioros ca pe vremea Rusiei țariste. Acest fenomen este considerat păcatul cel mai grav de către guvernanții de astăzi.

Năzuința spre o viață națională proprie este un fenomen firesc, tot atât de natural ca şi tendința florilor de a ieşi din umbră şi a căuta lumina soarelui. Câtă vreme acestui imbold firesc nu i s-a dat posibilitatea realizării, câtă vreme aceste nefericite popoare nu au trecut prin viața de stat şi popor de sine stătător, această năzuință va rămâne pururi vie în sufletele lor, ca o sete arzătoare şi nestinsă.

Nu există popor mai omogen, mai unitar ca al nostru, ca limbă, datini, temperament, înfățişare şi cărui să i se tăgăduiască cu atâta înverşunare, ură şi rea credință dreptul suprem la o viață națională unitară. Omogenitatea de sânge şi spirit e mărturisită şi de armonioasa configurație şi răspândire a poporului nostru, care din cununa Carpaților s-a răspândit lin de-a lungul apelor, până acolo unde aveau hotarele lor firești. Că suntem născuți aici pe acest pământ, izvorâți de pe văile şi văgăunile munților, o spune acest grai latin, care răsună sub cerul limpede al țării,

www.dacoromanica.ro

apele şi stâncile şi toate satele şi aşezările noastre cu nume neaoş românesc de la Nistru până la Tisa.

L-am plătit acest pământ strămoşesc şi miracolul existenţei noastre cu atâta noian de durere, sânge şi lacrimi, ca nici un alt popor poate pe pământ [...]

* * *

Pe ce temei ne renegăm şi ne respingem fraţii? Aşteptăm ca ruşii să stingă acolo orice flacără de cultură naţională şi iubire de neam? Aşteptăm ca minunatele daruri ale celei mai nefericite mlădiţe a neamului nostru să se piardă fără înflorire şi fără rod? Un neam nu-şi poate dezvolta şi îmbogăţi însuşirile şi aduce aportul spiritual complet la tezaurul naţional, dacă nu e lăsat să-şi tragă seva din rădăcinile şi tulpina lui adevărată. Tăiată de la trunchi, ramura se usucă, ori dă roade străine.

Niciodată nu ne-a chinuit de-a lungul anilor ideea unei nedreptăţi ca acum. A unei nedreptăţi cu atât mai înmărmuritoare şi dureroasă cu cât vine din partea acelor care pretind că reprezintă chintesenţa tuturor virtuţilor umane şi cetăţeneşti. Care e explicaţia acestei atitudini din partea U.R.S.S.-ului? Cred că nu poate fi decât una singură. Ne aflăm în faţa aceluiaşi rus şi aceleiaşi diplomaţii tradiţionale de totdeauna şi deci orice iluzie sau speranţă ar părea de prisos.

Sub nemţi am avut dreptul să ne cerem Ardealul cu glas tare şi să ne afirmăm sub diverse forme această durere majoră a naţiei noastre sfâşiate şi îngenuncheate. Există şi un cântec, „Vrem Ardealul”, pe melodia unui marş german, dar faţă de fraţii noştri întru socialism nu îndrăznim nici să crâcnim. Posibilitatea de a ne afirma şi pretinde în public un drept multisecular al naţiunii noastre este astăzi mult îngrădită. Deşi este vorba de o stare de spirit permanentă şi prezentă în sufletul fiecărui român şi cetăţean conştient al patriei noastre. De ani de zile purtăm acest gând şi această durere în noi înăbuşită fără să o putem spune la lumina zilei. Cele afirmate aici întrunesc însă asentimentul neprecupeţit şi fără rezerve al întregii suflări româneşti de la Nistru până la Tisa şi din Hotin până la Mare.

România mică, abia ieşită de sub suzeranitatea turcească, ţărişoara aceea asuprită şi umilită, a îndrăznit să protesteze vehement împotriva raptului Basarabiei în 1878, dar România de azi, sub soarele luminosului

socialism şi sub conducerea unui partid legat prin milioane de fire de pământul şi de poporul acesta, oare va continua să tacă până la urmă? Există teama că o astfel de revendicare ar fi stigmatizată cu numele de agitaţie naţionalist-revizionistă, dar acest fapt este suficient pentru a ne închide gura?

Indiferent sub ce formă, lozincă mincinoasă ori nume şi-ar consfinţi o silnicie o mare putere, o astfel de revendicare este dreaptă şi sfântă şi a nu o afirma la lumina zilei înseamnă a abdica de la unul din temeiurile istorice şi etnice pe care se sprijină dăinuirea acestui neam şi acestei ţări [...]

Dacul de pe coperta manualului de istorie a românilor (autori C.C. Giurescu şi D.C. Giurescu) are fizionomia deschisă şi plină de omenie, dar şi de dârzenie şi bărbăţie a unui ţăran de al nostru pe care-l poţi întâlni pretutindeni asudând pe brazdele acestui pământ binecuvântat de la Nistru până la Tisa, ori mânându-şi turmele de mioare pe însoritele plaiuri carpatine. În spiritul luminii, care încununa această frunte înaltă şi cuminte de dac neînfricat şi mândru, ar trebui să fie scrisă şi istoria poporului nostru, dacă nu vrem să dezminţim trecutul de luptă şi sacrificii al temerarilor şi mândrilor noştri strămoşi.

Admirăm şi iubim poporul rus pentru marile lui sacrificii şi elanuri generoase, pentru tezaurul de frumuseţi dăruite omului în artă, literatură etc., pentru oamenii lui mari în spirit şi în faptă, cum puţini se află sub soare, a căror moştenire spirituală aparţine lumii întregi.

Dar urâm pe rusul ipocrit, făţarnic şi viclean, care îţi zâmbeşte cu dulce dragoste de frate, dar care ţine la spate ascuns cuţitul ca să ţi-l înfigă în inimă până în plăsele.

Unii din eroii romanului lui Dostoievski personifică cu o crudă luciditate acest tip de rus în sufletul căruia colcăie crima şi iubirea, raiul şi iadul, lăcomia şi generozitatea până la complecta uitare de sine, satana şi Dumnezeu. Urâm pe rusul făţarnic, lacom şi crud, nu în numele nostru, ci în numele unui neam întreg, ameninţat să fie înghiţit în orice clipă de colosul acesta nesăţios. Din cauza atitudinii de nesinceritate şi duplicitate a U.R.S.S. în sânul lagărului socialist şi în lumea întreagă (în lumea tuturor celor care cred în ţelurile nobile ale socialismului), nu se poate instaura un climat de adevărată încredere şi sinceră înfrăţire sub soarele socialismului.

www.dacoromanica.ro

Indiferent în numele căror idei ruşii au cucerit Europa, vor căuta să impuie celor cuceriți („eliberați") ideologia lor în forma cea mai birocratică şi dogmatică cu putință şi frumoasa lor limbă, socotind că nu poate fi stăpânire mai plăcută şi iubită pe pământ decât cea rusească.

Mesianismul rusesc a luat totdeauna formele cele mai polimorfe şi ciudate uneori. Ei şi pe Dumnezeu l-ar fi voit rus, în pravoslavnicia lor de altădată [...] Dacă Hristos s-ar fi născut la Moscova, ruşii l-ar fi transformat într-un erou național, şi apoi, la vremea potrivită, l-ar fi răstignit cu mai mult zel decât au făcut-o iudeii.

În republicile autonome şi sovietice socialiste existente, în posturile cheie, în ierarhia politică, social-administrativă şi armată sunt totdeauna plasați „cei mai buni ruşi", cei mai pravoslavnici din punct de vedere politic şi cu rare excepții slugile lipsite de demnitate din rândul autohtonilor. Tot efortul de muncă al acestei aşa-zise republici, tot ceea ce dă țara mai superior din punct de vedere calitativ se va consuma nu pe loc, ci la Moscova, de către potentații regimului, precum se întâmplă cu vestitele vinuri basarabene, din care bieții basarabeni nu mai au prilejul să se împărtăşească pentru că ruşii sorb totul.

Care e logica lucrurilor?

Alături de Republica socialistă Românească, locuită de români, coexistă o Republică socialistă sovietică Moldovenească, adică tot românească, dar unde au dreptul imprescriptibil să se amestece numai ruşii, adică să le tulbure şi să le întunece viața bieților moldoveni sufocați şi sastisiți de dragostea rusească. Despre condițiile în care se face stagiul militar, plasarea în posturi am vorbit mai înainte. Unde e aici autodeterminarea, suveranitatea şi independența unui popor? Şi atunci care mai e deosebirea între exploatarea colonialistă şi cea nouă instituită de ruşi în vastul lor imperiu? Astăzi totuşi marea majoritate a fostelor imperii coloniale şi-au cedat posesiunile, vechile colonii devenind state independente şi de sine stătătoare. Numai ruşii îşi menţin imperiul şi posesiunile găsind o formă nouă, mult mai subtilă şi perfidă, de a înrobi popoare străine.

Rusia în sânul marii familii a socialismului, mai ales în postura ei de mamă ocrotitoare şi iubitoare şi de părinte al socialismului, cum îi place să fie considerată, de mult trebuia să găsească o modalitate (o formă potrivită) pentru a retroceda vecinilor şi fraților întru socialism ceea ce Rusia țaristă a răpit prin silă şi minciună. Numai astfel ar avea dragostea şi stima

țărilor-surori mai mari sau mai mici întru socialism şi a lumii întregi. Numai astfel socialismul terfelit de ruşi şi-ar recăpăta strălucirea şi prestigiul meritat în ochii clasei muncitoare din întreaga lume. Atunci ruşii şi-ar merita pe deplin aureola de patrie a socialismului izbăvitor de noroade şi făuritor al unei lumi noi bazate pe încredere, dragoste şi stimă reciprocă (lumea celor mai sfinte principii umanitare trăite, nu teoretizate). Dar se pare că venerabila noastră vecină nu se gândeşte să facă acest pas din propria inițiativă. Cât de uimitor se aseamănă în această privință cu vechii reprezentanți ai Rusiei țariste! Muribund aşa cum era, țarismul, după revoluția din februarie 1917 şi apoi după cea din octombrie, tot nu înțelegea să scape din ghearele-i hrăpărețe popoarele subjugate. Astfel, Kolceak, deşi îi fugea pământul de sub picioare, nu înțelegea să recunoască independența Finlandei, măcar că acesta era prețul pe care i-l cereau finlandezii pentru a-i da ajutorul. Chiar dacă există acolo mulți oameni de bun simț şi omenie, glasurile lor sunt acoperite de grohăiturile de mistreț ale lui Ivan cel cu turbinca fără fund. De asta drumul spre lumina păcii şi înfrățirii între popoare trebuie să treacă prin purgatoriul rusesc.

Complotul tăcerii nu poate acoperi fața adevărului, cum putem socoti unirea noastră desăvârşită fără frații noştri de dincolo de Prut. Sunt neamuri care se desprind mai uşor de pământ şi frații lor. Românul este însă atât de organic şi indisolubil legat de pământul pe care s-a născut şi de frații lui de sânge, încât desprinderea lui de glia străbună este una din durerile cele mai mari care-i pot fi hărăzite. A ni se contesta şi astăzi, în lumea socialistă, dreptul la unitate națională deplină (celui mai unitar neam de sub soare) este un act de nedreptate şi sălbăticie istorică de care numai ruşii sunt capabili. Noi am trecut la socialism fără ca acest ideal al unirii desăvârşite naționale să fi fost realizat, şi în această privință numai ruşii cu nesăbuita lor lăcomie se fac vinovați.

Dar tu, române, care hălăduieşti pe aceste meleaguri încă din vremea când Carpații îşi ridicau coamele din apa mărilor, cum să nu trăieşti şi să nu simți istoria trăind în fiecare fibră a inimii şi cugetului tău. De asta când îl evocăm pe Avram Iancu, Tudor Vladimirescu, Horia, ori Ioan Vodă cel Cumplit, amărăciunea şi durerea ne sunt tot atât de mari ca şi cum ne-ar sfârteca carnea, tăişul săbiei vânzătoare, ori colții de fier ai roții. De asta ni se încrâncenează şi ni se înfioară şi acum inima la cumplita lor suferință şi plânsul durerii lor mari şi mute pe care nimeni n-a alinat-o pe atunci şi nici de atunci încolo.

www.dacoromanica.ro

Cum să-i iubim deci pe acei care continuă să perpetueze şi astăzi aceleaşi crunte şi dureroase nedreptăţi istorice, care continuă şi astăzi să asuprească şi să chinuiască neamuri şi popoare străine.

Realitatea e că ruşii sunt urâţi din toată inima, începând de la Cercul polar şi până la Dunăre şi Marea Neagră şi de la Prut până în afundurile fumegoase ale Kamceatkăi. Îi urăsc finlandezii, estonienii, lituanienii, letonii, polonezii, ucrainenii, românii şi toate celelalte naţii strivite sub cizma rusească şi care năzuiesc de veacuri să trăiască de sine stătătoare şi a căror sete de libertate şi viaţă n-a fost încă potolită până astăzi.

Istoria şi urmaşii noştri ne vor judeca nu după politica de conjunctură, oportunitate şi ploconeală, ci după dârzenia cu care am ştiut să ne apărăm demnitatea, tradiţiile noastre cele mai sfinte, „limba vechilor cazanii" şi neştirbirea moştenirii, fiinţei şi hotarelor noastre fireşti naţionale. Noi ne judecăm strămoşii după aceeaşi măsură. În panteonul istoriei noastre nu avem decât eroi şi martiri adevăraţi, nu pseudoeroi şi profeţi mincinoşi.

Precum am mai pomenit, fraţii noştri din răsărit aniversează cu mult fast în fiecare an data memorabilei „eliberări" a Moldovei din 1812 şi 1944. Înşişi marii conducători vin cu acest prilej în capitala Moldovei spre a le demonstra moldovenilor dezrobiţi şi rupţi de fraţii lor de sânge, spirit şi grai, că stăpânirea rusească asupra Moldovei, fie că era ţaristă, ori socialistă, a fost totdeauna o binecuvântare şi un har cu totul deosebit, de care moldovenii trebuie să se bucure şi să fie recunoscători în veci fraţilor lor ruşi. Vin să le spună de fiecare dată că ruşii le sunt adevăraţi fraţi care-i iubesc dezinteresat şi că Moldova nu poate propăşi şi înflori decât sub soarele atotcuprinzătoarei dragoste ruseşti. De români se vorbeşte acolo tot aşa cum vorbim noi copiilor noştri de pecenegi, tătari, ori huni, care au năvălit peste noi, ne-au înrobit şi ne-au batjocorit.

Nu mai insistăm asupra modului cum au plătit-o şi cum o plătesc această dragoste rusească fraţii noştri dintre Prut şi Nistru.

Deci dacă însuşi stăpânul de la Moscova („Marele tată alb") acordă atâta importanţă acestei aniversări, de ce noi trecem sub tăcere ceasul cel mare al unirii din 27 martie 1918?

Ne este ruşine de clipa aceea, de propria noastră istorie? Ne-am pierdut moşia strămoşească şi fraţii datorită vitregiei istoriei şi silniciei celor mari lipsiţi de omenie. Dar asta nu înseamnă că trebuie noi înşine să ne tăiem craca de sub picioare şi să ne tăgăduim cele mai sfinte temeiuri

ale dăinuirii noastre sub soare. Nici un considerent de oportunitate nu ne poate închide gura, când este vorba de o chestiune de interes vital pentru întreaga naţiune. Nu înseamnă că dacă unul mai puternic ca tine ţi-a furat un odor la care ţineai sau ţi-a rupt un braţ, să renunţi la ceea ce pentru tine reprezintă o parte din sufletul şi sângele tău. Să renunţi de frică, să taci ca un laş, ca hoţul să se bucure în tihnă de prada lui. Nu-i poţi lua prada înapoi, pentru că este mai puternic. Dar dacă te-a mutilat, ai cel puţin curajul să i-o spui în faţă. Nu fă daruri străinului, daruri care nu-ţi aparţin numai ţie, căci vei răspunde în faţa istoriei şi urmaşilor pe care i-ai dezmoştenit şi i-ai lipsit de posibilitatea de a mai cere vreodată să le fie respectate drepturile şi moştenirea.

Avem atâtea publicaţii de istorie, dar în toţi aceşti peste 30 de ani, care s-au scurs de la ciuntirea ţării, nici una n-a îndrăznit să pomenească, măcar timid, de această sfântă aniversare a unirii. Măcar o notiţă obscură în *Magazinul istoric*, şi tot ar fi fost o consolare.

M. Eminescu şi M. Kogălniceanu tunau şi fulgerau împotriva samavolniciei ţariste chiar când ruşii erau în ţară, dar noi, vrednicii lor urmaşi, nu îndrăznim să crâcnim în faţa fratelui nostru întru socialism. Până când vom suporta această ruşine?

În dicţionarul enciclopedic român din 1962 este definită Basarabia ca o regiune istorică situată între Prut şi Nistru, care a făcut parte din vechea Moldovă, a fost anexată de Rusia ţaristă în 1812 şi apoi a intrat în componenţa Uniunii în 1944.

De cine o fi fost locuită această regiune istorică, de ce a făcut parte din vechea Moldovă şi acum nu mai face, de ce a intrat în componenţa U.R.S.S. în 1944, nu se precizează.

Francezii în ultima ediţie a Larousse-ului spun mai mult: Basarabia, regiune dintre Prut şi Nistru, locuită de români (naguerre roumaines). Se mai precizează acolo că în conformitate cu voinţa maselor muncitoare, după marea revoluţie socialistă din octombrie, în Basarabia s-a instaurat puterea sovietică. Apoi că în 1918, guvernul burghezo-moşieresc al României de atunci a ocupat Basarabia.

După câte ştim, după revoluţia democratică din octombrie, Basarabia s-a declarat republică independentă, şi nu sovietică. Problema aderării sau neaderării la confederaţia republicilor sovietice era în discuţie. Sfatul Ţării, organ reprezentativ şi democratic, nu luase nici o atitudine în această

www.dacoromanica.ro

privință. Că niște ruși, de sine stătător și în numele lor, or fi proclamat Basarabia republică sovietică, acest fapt nu angajează cu nimic marea masă a populației românești, care era de altă părere. Rezervele românilor basarabeni erau foarte firești față de vechii asupritori. În Rusia se proclamase puterea sovietică, dar exercitarea acestei puteri era departe de a fi ajuns peste toată întinderea uriașului imperiu. Era o stare haotică, din care sta să se închege o nouă lume. Până în momentul unirii Basarabiei cu Patria-mamă la 27 martie 1918, negurile erau departe de a se limpezi. Că în această conjunctură frații basarabeni au preferat unirea cu frații de sânge și spirit, și nu cu vechii lor asupritori, este mai mult decât firesc.

Nu li se poate reproșa deputaților Sfatului Țării că n-au avut în acel moment istoric o înțelegere marxistă a evenimentelor și că între soviete și frații de sânge au optat totuși pentru cei care vorbeau aceeași limbă.

Ceea ce nu se poate ierta iluștrilor autori care formează comitetul de redacție al dicționarului, ne referim la istorici în special, căci asupra lor apasă în primul rând răspunderea, este faptul că noi înșine ne tăiem craca de sub picioare. Guvernul de atunci, fie el și burghezo-moșieresc (pentru că în acea epocă nu puteam visa sau avea un guvern comunist sau cel puțin social-democrat) este înfierat ca un guvern care a ocupat Basarabia. A ocupa un teritoriu când este populat înseamnă a ți-l însuși cu forța, împotriva voinței locuitorilor lui. Pe lângă acest mod de a defini și prezenta realitatea de atunci, într-o acută contradicție cu adevărul istoric, ne autostigmatizăm noi înșine cu pecetea vânzării de frați. Această lașitate, care nu are nici o justificare morală și politică, se întoarce astăzi împotriva noastră și pe viitor va fi asemenea unui scuipat în obraz pe frumoasa și glorioasa noastră istorie.

Dacă Basarabia a fost ocupată prin forța armelor de guvernul român în 1918, împotriva voinței locuitorilor ei, cum mai îndrăznim să invocăm astăzi testamentul lui Ștefan și dreptul nostru pentru ca frații de același grai să trăiască în hotarele unei singure țări. Noțiunea de ocupare a Basarabiei de către guvernul român sună tot așa de straniu precum s-ar vorbi despre ocuparea Olteniei de către români. Adică dacă suntem ocupanți în propria noastră țară și față de propriul nostru neam, înseamnă că nu mai avem dreptul să stăm nici pe locul pe care ne aflăm astăzi. E ca și cum, după ce ți-ai construit o casă pe pământul părinților tăi, ar veni unul de aiurea să-ți spună că nici pământul și nici casa unde ai văzut

lumina zilei și crescut nu sunt ale tale, ci ale celui pe care l-a adus vântul rău de cine știe unde. Este rușinos să-ți falsifici propria ta istorie, să renunți la hrisovul sfânt de proprietate imprescriptibilă, pe care ni l-au încredințat înaintașii. Nu există nici un argument etic sau politic care să justifice o atare atitudine „cetățenească".

Noi n-am avut nici curajul elementar să lămurim faptele de principiu și adevăr. Nu mai vorbesc de felul cum era prezentată problema în manualele de istorie din școlile generale și licee. Mai mare rușinea!

Dar dacă la un moment dat frații noștri moldoveni vor năzui să se unească cu cei dintre Prut și Carpați și vor vrea capitala Iași, nici atunci nu vom avea ceva de spus? Dacă aceștia frați vor vrea să-i de/robească de sub jugul românesc și pe moldovenii din Suceava și Iași, ce replică li s-ar putea da? Că îndărătul acestor idei și lozinci sunt frații noștri mai mari, ruși, este limpede. Există și acolo (bineînțeles, la slugile rușilor și la cei care au pierdut, ghiftuiți cu minciuni și îmbuibați cu privilegii, orice simț național și de neam) la renegații conștienți și incoștienți, ideea unei uniri, dar în sens invers de cum o vedem noi, adică integrării Moldovei în granițele R.S.S.M., sub oblăduirea marii Uniuni.

Discutam odată cu un tânăr intelectual pe marginea unui articol recent apărut în *Magazinul istoric*.

– Nu vă faceți nici o iluzie, îmi spune el. Omul de caracter și de curaj civic la noi este, din nefericire, o excepție rarisimă. Suntem un popor de slugi, de lași și de flecari. Patru sute de ani de jug otoman ne-au inoculat această mentalitate de robi și ne-au înfrânt demnitatea și mândria. Știți vorba proverbului care s-a născut la noi și nu ne face cinste: „Capul ce se pleacă, sabia nu-l taie".

E o veche și dureroasă experiență istorică. Datorită consecvenței cu care am aplicat această maximă la viața noastră socială și politică, am supraviețuit ca popor și stat.

I-am amintit atunci tânărului interlocutor completarea pe care o face poetul acestei maxime: „Capul ce se pleacă, sabia nu-l taie/, Dar sub jugul barbar greu se încovoaie/".

Oare așa să fie? Existența noastră ca popor și stat a fost numai istoria unui șir de abdicări și umilințe, pentru a putea supraviețui cu orice preț? Oare n-avem în trecutul nostru atâtea figuri de eroi, care la răspântie

www.dacoromanica.ro

de veac şi încercări cumplite şi-au dat viaţa fără şovăire pentru neamul şi ţara lor. Şi nu ne referim numai la trecutul îndepărtat, ci chiar la epoca trăită de noi. Chiar dacă sacrificiul unora din aceştia a fost zadarnic, mărturia faptei şi tăriei lor în faţa morţii rămâne şi istoria nepărtinitoare îşi va spune odată cuvântul. Deci, nu credem şi nu putem accepta ca această maximă, izvorâtă dintr-un suflet de slugă, să se identifice cu esenţa spirituală a poporului nostru.

Aceleaşi cântece patriotice care ne-au încălzit copilăria şi ne-au înflăcărat inimile tinere pe atunci se cântă din nou astăzi, sub cerul ţării noastre, dar într-o Românie ciuntită, şi nu aşa cum am apucat-o noi, şi aşa cum au visat-o sutele de generaţii de luptători şi mucenici ai dreptăţii şi adevărului.

* * *

N-am dori să fim greşit înţeleşi. Suntem absolut lucizi şi n-am pierdut simţul realităţii. Scopul acestei scrisori nu este de a ridica, faţă de marii şi puternicii noştri vecini şi prieteni, vreo pretenţie. Ar fi absurd, o adevărată nebunie. Nu intenţionăm să reeditäm aici rolul cavalerului „tristei figuri". Nu ne facem nici o iluzie că argumente de adevăr, drept istoric, etnic, etic, de bun simţ şi omenie ar putea fi invocate sau luate în seamă în momentul de faţă. Trebuie să se creeze o situaţie constrângătoare şi favorabilă în istoria omenirii şi a raporturilor dintre state, ca acei mari şi puternici să fie înclinaţi să cedeze „de bunăvoie" ce-au acaparat.

În tradiţia pravoslavnicei noastre vecine n-au existat astfel de precedente, dar evoluţia istorică a omenirii nu se va opri la epoca noastră.

Din ce în ce mai mult se fac auzite glasurile popoarelor mai mici şi mai amărâte. Astăzi fiecare neam vrea să trăiască şi să moară „pre limba lui". Este exclus ca omenirea să nu ajungă la o formulă de viaţă socială şi etico-politică în care toţi oamenii să nu aibă aceleaşi sfinte adevăruri sub soare. Aşa precum epocile sclavagiste şi ale Evului Mediu, cu moravurile lor crude şi întunecate, au rămas doar de domeniul istoriei, tot aşa şi această epocă, în care popoarele mici mai sunt tutelate şi asuprite de cele mari şi puternice, nu va putea dăinui mult. Asta dacă nu ne-am pierdut încrederea într-o evoluţie spre mai bine a societăţii omeneşti şi moravurilor ei.

În anul „împlinirii marelui vis" din 1918, după unirea din 27 martie, la masa tratativelor au fost invocate nu numai drepturile noastre etnice şi istorice asupra provinciilor surori, reunite la Patria-mamă, ci şi zdrobitorul

argument că stăpânirea acestei ţări, ţara şi poporul n-au recunoscut niciodată raptul şi violenţa la care au fost supuşi. Ţara, prin reprezentanţii ei cei mai autorizaţi şi chiar prin glasul poporului, în măsura în care putea fi auzit atunci, a protestat de fiecare dată împotriva silniciei: în 1812, domnul, boierii şi izolat ţăranii şi meseriaşii, în 1878 M. Kogălniceanu şi I.C. Brătianu în forul Congresului de la Berlin, nu mai vorbesc de presa vremii şi de articolele lui M. Eminescu. Ultimatumul brutal din 1940 a stârnit o furtună din partea celor mai luminaţi oameni ai ţării, consemnată în documentele istorice şi în presa vremii.

* * *

A abandona lupta şi a accepta o nedreptate ca un fapt împlinit, a nu protesta împotriva ei, a te resemna într-o atare situaţie nu înseamnă numai lipsă de curaj. Nu avem dreptul să ne resemnăm, nici să tăcem, când este vorba de sângele fraţilor noştri. Nu putem face astfel de tranzacţii cu nimeni. Nu putem să trecem sub tăcere adevăruri vitale pentru existenţa neamului şi ţării noastre. „Complotul tăcerii" se va întoarce într-o zi împotriva noastră. Nu trebuie să tăcem nici de dragul armoniei şi frăţiei socialiste, căci ar fi o falsă armonie şi o pseudofrăţie, care ne surpă pământul de sub picioare. Prin tăcere ne lipsim nu numai pe noi de dreptul de a vorbi în numele unei cauze sfinte, ci şi pe urmaşii noştri. Cei care ne vor prelua moştenirea vor fi întrebaţi pe ce temeiuri ridică pretenţii teritoriale şi invocă sfinte drepturi, frăţeşti-istorice. A protestat cineva atunci când s-a săvârşit anexiunea, a invocat strămoşii şi istoria spre a se apăra de rapt, sau a acceptat, tăcând, vânzări de frate? Aţi tăcut. Deci, nu aveţi nici un drept să protestaţi astăzi. A tăcea înseamnă a te socoti vinovat. A te resemna înseamnă a te dezarma în faţa minciunii şi nedreptăţii. O minciună perpetuată la nesfârşit devine cu timpul adevăr şi lege nouă. Acest fenomen trebuie să-l evităm nu numai pentru noi, ci şi pentru urmaşii noştri, pentru a ne merita numele pe care îl avem şi pământul sfinţit cu sânge de martiri. „Căci Moldova nu este a mea şi nici a voastră, ci a urmaşilor urmaşilor noştri, până-n veac."

Deci, noi nu cerem realizarea imposibilului astăzi, ci numai afirmarea fără frică şi la lumina zilei a adevărului şi sfintei noastre dreptăţi. Glasul nostru trebuie să se facă auzit de la un capăt la celălalt al pământului aşa precum glasul unor popoare mici şi asuprite se face din ce în ce mai insistent auzit la nivelul forurilor politice internaţionale de prestigiu.

www.dacoromanica.ro

Ruşii la Helsinki au ridicat problema inviolabilităţii hotarelor silnice impuse de ei şi stabilite după al Doilea Război Mondial şi nimeni nu a avut curajul să crâcnească.

Ne întrebăm atunci: oare luminaţii noştri conducători, care în atâtea împrejurări vitrege au dat dovadă de curaj, omenie, luciditate şi previziune politică, n-ar putea ridica la viitoarele conferinţe internaţionale şi problema hotarelor noastre străvechi, răşluite de lăcomia şi neomenia rusească? Poate că ar fi suficient să răsune un singur glas în numele dreptăţii şi adevărului şi lui i se vor asocia apoi un cor de voci, corul tuturor popoarelor asuprite. Ecoul lui ar cutremura bolţile universului nostru şi zgudui temeliile acestui colos tiranic imperialist, care în secolul realizării celor mai avântate idealuri umane de libertate şi înfrăţire şi în numele acestor idealuri şi în văzul unei lumi întregi, striveşte şi batjocoreşte, cu cinism şi fără păs, tot ceea ce lupta îndârjită de veacuri a asupriţilor a cucerit cu preţ de sânge şi sacrificii uriaşe.

În istoria şi literatura noastră care se scrie astăzi se poate spune deci cu mult mai mult decât s-a spus. Trebuie rostit adevărul întreg, nu mici şi fricoase aluzii.

Astfel, E.B. în cartea *Incognito*, a văzut pe Mareşal în ceasul morţii în postura unui erou de operetă. E o profanare. Oare acestui nefericit erou îi ardea să facă în acel ceas suprem pe cabotinul, în clipa aceea amară îi ardea să facă melodramă, sau a vrut să arate că mai sunt români care ştiu să moară fără să clipească din ochi.

Antonescu a murit pentru Basarabia, a murit pentru noi, românii din Basarabia.

Ultimul nostru război a coincis cu o cauză nedreaptă, cu războiul imperialisto-fascist. Noi ne-am antrenat în vârtej, pentru părticica noastră de dreptate şi adevăr, chiar dacă aliaţii nu i-am putut alege după plac. Ne-am aliat cu dracul ca să trecem puntea, dar ne-am prăbuşit. Şi Primul Război Mondial a fost un război între rechinii imperialişti, dar şi atunci eram exact în situaţia pe care am avut-o în 1941. Trebuia să alegem între Ardeal şi Basarabia şi ne durea inima pentru amândouă provinciile-surori înstrăinate şi oropsite.

Orologiile din cele două capitale ale Moldovei, Suceava şi Iaşi, fac să răsune astăzi din oră în oră acordurile limpezi a două din cele mai iubite şi dragi cântece pentru inima românului de pretutindeni: „Pe-al nostru steag

e scris unire" şi „Hora unirii". Oricât de mult le-ai auzi, tot nu poţi opri inima să nu bată şi sufletul să nu se înfioare. Era o vreme când era o crimă să le cânţi ori să le asculţi. Era o vreme când în propria noastră ţară ne temeam şi ne ruşinam să afirmăm că suntem români.

Oare această chemare, care ne răscoleşte zilnic inimile, să fie o chemare în deşert? Ori trebuie să-i dăm înţelesul pe care-l merită, chiar dacă vitregia istoriei nu ne îngăduie realizarea integrală a marelui vis. Avem suficientă luciditate ca să nu ne punem spre rezolvare „imposibilul". Dar a avea curajul să spunem adevărul integral este o datorie.

* * *

V-am văzut ca Şef Suprem al statului nostru în postura de erou naţional, aureolat de nimbul care i-a încununat pe înaintaşii noştri făuritori de istorie şi de ţară. Era într-un ceas de mare cumpănă pentru ţara noastră şi, poate, pentru întreaga omenire.

Prin glasul Dvs. vorbea comunistul, românul şi omul de omenie. Dăduserăţi accente patetice urii ancestrale împotriva asupririi, nedreptăţii şi minciunii. În acel ceas inimile tuturor românilor s-au înfiorat de mândrie şi au bătut alături de inima cea mare a ţării, forul suprem, partidul, în acel ceas s-a văzut clar că virtuţile strămoşeşti, care ne-au îngăduit dăinuirea sub aprige furtuni nu sunt moarte. Acest popor poate îndura lipsuri şi foamete cu răbdare şi resemnare, dar nu poate suferi lipsa de demnitate şi omenie. Fiecare neam are dreptul să fie mândru de istoria, virtuţile şi numele lui. În această privinţă noi nu suntem şi nu trebuie să fim mai prejos decât alţii. Să fim ceea ce am fost şi vom fi întotdeauna. Să vorbim după inima şi sufletul nostru şu nu după cugetul şi inima altora, oricât ne-ar fi de prieteni.

Cunoaştem bine acest popor vecin şi frate aşa-zis. De două veacuri aproape, printr-o lungă generaţie de strămoşi, ne-a fost inoculată această cunoaştere şi comuniune spirituală. Am admirat şi admirăm fără rezerve marile lui calităţi şi minţile luminate de artişti, filozofi, vizionari şi profeţi pe care i-a născut această colosală ţară. Covârşitoare a fost contribuţia acestui mare şi mândru neam la evoluţia spirituală şi materială a omenirii. Acest aspect este numai o faţă a adevărului. Acest neam n-a încăput niciodată în hotarele lui fireşti. S-a revărsat precum o apă fără stăvilar de la o margine la cealaltă a pământului. Au cuprins în hotarele lor peste 1/6 din

www.dacoromanica.ro

suprafaţa de uscat a globului şi tot nu le este de ajuns. Altădată „eliberau” popoarele în numele ortodoxiei, astăzi vor să o facă în numele unei lozinci atotcuprinzătoare. Altădată erau jandarmii Europei semifeudale şi reacţionare şi înăbuşeau fără milă orişice mişcare de eliberare sau revoluţie, astăzi sunt jandarmii lumii socialiste. Toţi suntem de acord că nu există altă soluţie pentru evoluţia societăţii omeneşti, decât socialismul, dar să nu se reverse asupra noastră sub forma lui pur rusească, pentru că ne va îneca cu totul şi vom uita curând şi cum ne cheamă. (Vorba bătrânului cronicar: „Ne pare bine să se lăţească împărăţia turcească cât de mult, dar numai asupra Moldovei să nu se lăţească.”) Acesta-i marele pericol care ne paşte (nu numai pe noi din partea acestui mare, viguros şi generos popor). Capacitatea lui de a înghiţi şi digera neamuri este practic nelimitată. Noi, printr-un concurs nefericit de împrejurări, sesizat şi de bătrânii noştri cronicari, suntem „aşezaţi în calea răutăţilor”. Imperiul Otoman, Imperiul Austro-Ungar şi marele Reich au rămas doar o amintire istorică. Multe necazuri, amărăciuni şi umilinţe am avut de îndurat de pe urma acestor blestemate şi lacome imperii. Dar în sfârşit dreptatea istorică s-a făcut. Au pierit şi nimeni nu regretă, în picioare a rămas neclintit colosalul imperiu euroasiatic de astăzi. Mai puternic ca niciodată şi tot atât de temut şi neînduplecat în aspiraţiile lui de hegemonie mondială ca şi altădată. Ţariştii erau modeşti. S-ar fi mulţumit să înghită numai Peninsula Balcanică şi pe fraţii slavi semănaţi între noi şi greci. Noi şi grecii am fi constituit un mizilic neînsemnat pentru pofta de mâncare a bătrânului imperiu.

Din păcate, deşi soarta ne-a hărăzit una din cele mai frumoase şi armonioase ţări de pe pământ, ghinionul nostru istoric ne-a aşezat topografic pe glob în zona cea mai nenorocită cu putinţă. Şi nu avem cum să ne schimbăm locul sub soare. Fraţii noştri ruşi ar soluţiona problema, posibilităţile tehnice de care dispun astăzi sunt uriaşe. Sunt în Siberia oblasti nesfârşite, semideşerturi şi păduri nepătrunse cu o densitate de doi locuitori pe km^2, unde ni s-ar găsi loc ca să nu mai facem caz de latinitate şi strămoşii noştri, într-un ocean de slavi. Suntem aici un fel de corp străin, inclavat într-o gintă cu care avem prea puţină rudenie de sânge şi spirit, un fel de spin în ochi, un fel de îmbucătură oprită în gât şi care trebuie ori scuipată, ori înghiţită cu totul. (Perspectivele deci nu sunt prea roze.)

Frământata epocă pe care am trăit-o noi şi contemporanii noştri nu poate fi cuprinsă în limitele obişnuite ale unei cărţi sau capitol de istorie; materialul faptic este enorm. Decantarea şi limpezirea lui solicită un efort

de analiză, sinteză şi valorificare documentar-literară, căruia trebuie să-i consacri o viaţă. Ceea ce vrem să vă prezentăm este în fond o picătură dintr-un ocean de dureri. Să înlăturăm puţin zăbranicul de doliu şi indiferenţa care s-a aşternut peste morţi şi vii, peste un capitol al istoriei noastre contemporane, pe care tind să-l acopere negurile şi uitarea.

Îngăduiţi, deci, ca lupta de idei pentru sfânta noastră dreptate să fie dusă la lumina zilei, şi nu la subsol, ca astăzi. Istoria, literatura, epopeea zilelor noastre, fie în proză sau versuri, să poată apărea în lumină fără mutilări şi ciuntiri. Ţara şi poporul ar fi alături de Dvs. şi noi în această luptă pentru dreptate şi adevăr.

* * *

După chinuitoare lupte cu noi înşine şi dureroase şovăieli, am ajuns la concluzia că sunteţi omul cel mai potrivit să-i încredinţăm aceste rânduri, care au constituit şi constituie pentru noi una din raţiunile majore de existenţă. Asta nu numai pentru că în ierarhia politică şi socială la noi sunteţi la o altitudine maximă, ci pentru că intuim în Dvs. o minte lucidă şi o inimă de comunist şi român, care întruchipează în cel mai înalt grad calităţile de omenie şi sete de adevăr ale poporului nostru. Şi nu putem concepe astăzi pe cei care ne conduc poporul şi destinele acestei ţări, decât ca identificaţi organic şi integral cu aspiraţia spre lumină şi dreptate neîngrădită sub soare a acestui popor.

Suntem deplin conştienţi şi de cealaltă faţă a acestei probleme, repercusiunile nedorite pe care le-ar putea avea. Chiar dacă o întreagă lume ar privi cu simpatie curajul nostru de a spune adevărul, este neîndoielnic că la „Scaunul sublimei porţi” impresia n-ar fi tocmai favorabilă.

Noi nu ne temem de socialism ori comunism, suntem integraţi organic şi identificaţi complet, cu trup şi suflet, cu această orânduire. Din nefericire, „gogoriţa” aspiraţiei la hegemonie mondială a imperialismului rus este o realitate. O lume întreagă este de acord cu socialismul şi se identifică cu năzuinţele lui cele mai nobile, dar nu este de acord cu renunţarea la demnitatea şi mândria naţională. Nu este de acord ca să se identifice cu rusismul şi aspiraţiile lui şovino-imperialiste.

Ne dăm seama că afirmaţiile pe care le facem aici sunt tare riscante, dar sunt tot atât de tare adevărate.

Din satele răzăşeşti şi curat româneşti de unde ne tragem (cu hrisov de răzăşie din 1484, dat de Ştefan cel Mare) s-au ridicat şi au purces la

www.dacoromanica.ro

vot în Sfatul Țării, la 27 martie 1918, sfânta zi a unirii, patru deputați ale căror nume au intrat în istorie. Un alt strămoș al nostru, pentru o cauză dreaptă și nobilă, a fost căznit cu moartea de preamilostivul țar. Au mai fost și alții care au suferit pentru credința și dreptatea lor. N-am vrea să dezmințim deci tradiția satului și a neamului nostru. Am tăcut destul.

Credem că acum sunteți pe deplin edificat asupra mobilului care ne-a determinat să vă scriem. Dacă la noi „adevărul sfânt" nu poate fi lăsat să răzbată la lumină, să fie îngăduit cel puțin să fie rostit în altă parte. Oriunde ar răsări, lumina adevărată alungă întunericul și-și duce solia bine vestitoare. Noi n-am dori însă să facem acest pas sub o haină străină, ar fi ruşinos pentru obrazul țării, pe care-l vrem nepătat. De aceea ne-am adresat în primul rând Dvs.

Împotriva minciunii și silniciei singura armă demnă de luptă este luminosul adevăr. Să luăm aminte că vom răspunde cu toții în fața poporului nostru și a urmașilor lui până-n veac. Cei care astăzi ne făuresc istoria să țină seama, să ne înalțe columnă de granit adevărată spre lumină, și nu o lespede de mormânt pe inima cea mare, fierbinte și vie a neamului românesc.

Cu adâncă convingere că am fost înțeles (chiar dacă nu sunteți întru totul de acord cu această viziune a fenomenelor social-politice și faptelor istorice) și că încredințez unei minți luminate de comunist și de român această confesiune de credință, rămân al Dvs. respectuos și devotat.

ss. *Pan Halippa*

Pan Halippa, *Publicistică*. Colecția „Testament". Fundația Culturală Română, București, Editura „Museum, 2001, p. 205–252"

Nr. 46

***3 mai 1979, Bucureşti*. Anunțul despre încetarea din viață a lui Pan Halippa**

Uniunea Scriitorilor din R.S. România anunță cu profundă durere încetarea din viață, în noaptea de luni, 30 aprilie 1979, a poetului Pan Halippa, membru titular al Uniunii Scriitorilor. S-a născut la 1 august 1883. În 1911 a obținut licența în litere, istorie și geografie la Universitatea din

Iași, unde a avut ca profesori pe A.D. Xenopol și Al. Philippide. Participă la viața literară, din anii studenției, cu poeme, articole de estetică și pamflete virulente la adresa claselor exploatatoare. A fost redactor și colaborator la mai multe reviste și publicații. Paralel cu activitatea literară și publicistică, scriitorul Pan Halippa a funcționat și ca profesor de limba română, istorie și geografie. Editorial, debutează în anul 1921 cu volumul de poezii „Flori de pârloagă", tipărit de Editura „Viața Românească" și prefațat de Mihail Sadoveanu. A înființat numeroase cămine culturale… Prin încetarea din viață a poetului Pan Halippa, literatura noastră pierde pe unul dintre cei mai devotați slujitori ai ei. Adunarea de doliu și înhumarea au loc azi, 3 mai, ora 13.00, în cavoul familiei, din mănăstirea Cernica.

„România Liberă", 3 mai 1979

Nr. 47

***3 mai 1979, Bucureşti*. Cuvânt rostit de Ion Valuță, fost deputat în Sfatul Țării, la înmormântarea lui Pan Halippa, fost președinte al Sfatului Țării**

STEGAR AL ROMÂNISMULUI

A încetat să bată inima clocotitoare de adevărat revoluționar și s-a stins făclia înțelepciunii a lui Pantelimon Halippa.

La despărțirea de rămășițele pământești ale lui Pan Halippa – marele stegar al românismului – pentru a cinsti memoria acestui neînfricat și destoinic înnăscut luptător-entuziast, din cauza împrejurărilor, sunt nevoit să mă limitez la câteva palide și scurte cuvinte, pentru a evoca numai unele trăsături personale mai caracteristice.

Activitatea patriotică de înaltă ținută îi asigură înscrierea numelui său la loc de cinste în Panteonul iluștrilor luptători pentru redeșteptarea și unitatea poporului român, pentru menținerea continuității de conștiință, a demnității și independenței naționale.

Din fragedă tinerețe, în mod lucid și perfect conștient, a ales calea grea și spinoasă de viață, pe care a urmat-o cu perseverență și devotament

www.dacoromanica.ro

neabătut, demn de toată admirația, – calea în slujba poporului obidit, din care se trăgea, de pe pământul său natal.

Fiu de părinți nevoiași, după terminarea Seminarului Teologic din Chișinău, nu caută să se pună la adăpost, prin acceptarea postului de preot, care i-ar fi asigurat o viață liniștită și îndestulătoare, ci părăsește Rusia și se înscrie la Universitatea din Iași. Terminând facultatea, renunță la postul oferit de asistent în Universitate și revine pentru a răspândi lumina în bezna întunericului ce domnea acasă, unde poporul asuprit era lipsit până și de litera scrisă în limba lui.

Și odată cu începerea misiunii sale de luminător, prin viu grai și mai ales prin scris, a început și calvarul vieții lui Pan Halippa.

Nici persecuțiile ohranei și ale poliției ruseşti, nici închisorile și deportările nu-l intimidează, ci dimpotrivă, el continuă cu deosebită însuflețire și aproape fanatică vigoare, activitatea de înalt patriotism, combătând și înfruntând cu deosebit curaj și dârzenie nedreptatea, abuzul, dar mai ales fenomenele și practicile perfide – țariste – de genocid.

Cu profund regret trebuie însă să recunoaștem că asemenea practici continuă să mai existe încă în secolul nostru, denumit secolul redeșteptării și liberării naționalităților, de autodeterminare a popoarelor, când întreaga omenire, pe plan mondial, condamnă și combate imperialismul, rasismul, șantajul, amenințarea și asuprirea cu forță a popoarelor și practicile criminale de genocid, considerate (conform definiției) „drept una dintre cele mai grave crime împotriva umanității, constând în exterminarea unor grupări naționale, etnice, rasiale sau religioase. Hitleriștii au comis pe scară larga crima de genocid, care este tipic fascistă. Sub egida O.N.U., s-a încheiat, la 9 decembrie1948, o convenție pentru prevenirea și reprimarea crimei de genocid".

Dar acest avertisment nu impresionează pe imperialiști și hegemoniști, care, în grandomania lor dementă, cred orbește că e posibil să stăpânească încă prin forța brută popoare străine și sfidător evită să discute această problemă pretextând că asemenea tendință constituie un amestec în treburile lor interne. Bineînțeles, că asemenea atitudine și concepție va aduce inevitabil la necesitatea de instituire a unui al doilea Nürnberg de judecată necruțătoare a inițiatorilor și executanților crimelor premeditate de genocid astfel, precum primul Nürnberg a judecat și condamnat pe criminalii de război.

Pan Halippa a fost un adevărat democrat nu prin vorbă, ci prin faptă. Când i s-au încredințat posturi de răspundere – puterea și rangul nu l-au descumpănit – avea aceeași comportare simplă, deschisă, accesibilă. Ușa departamentelor, conduse de D[omnia]Sa, cât și cea de acasă, – era larg deschisă pentru oricine, fără forme și deosebire.

Timp de 70 de ani îl găsim prezent printre fruntașii provinciei, participând activ și stimulând toate evenimentele și manifestările cu caracter național, cultural, social.

Despre bogata și rodnica activitate multilaterală a lui Halippa s-a scris și se va scrie și mai mult în urma studiilor și cercetărilor special organizate.

Pentru neobosita și statornica muncă patriotică, caracterul său deschis și sincer, Pan Halippa era apreciat și stimat nu numai de prieteni ci și de adversarii săi ideologici.

Dumnezeu să-i ierte greșelile și să-l odihnească în Pace!

Sit tibi terra levis!

3 mai 1979

„Limba Română. Revistă de știință și cultură",
Chișinău, nr. 1–2 (37–38), 1998. p. 85–86

Nr. 48

***16 aprilie 1982, Bucureşti*. A. Cosniceanu relatează unele momente din viața lui Pan Halippa**

PAN HALIPPA – SUFLETUL BASARABIEI ROMÂNEȘTI

De curând am citit o carte a lui Grigore Bejenaru – cunoscut autor de scrieri plăcute și extrem de interesante. Cartea are titlul „Mici povestiri despre oameni mari", apărută la Editura „Sport-turism", București, 1981, în care expune o serie de întâmplări inedite din viața oamenilor de seamă ai țării: scriitori, profesori, artiști, oameni politici etc.

Fiecare povestire are farmecul ei și, prin stilul captivant al autorului, îți delectează sufletul, astfel că pot fi citite atât de vârstnici, cât și de tineri.

www.dacoromanica.ro

Povestirea, care mi-a readus în minte un caz analog, are ca titlu „Cel din urmă junimist". Aici autorul îşi reaminteşte de un eveniment de prin anul 1930, când urma să-l sărbătorească pe Iacob Negruzzi, cel din urmă junimist, la împlinirea vârstei de 90 de ani. Dar acesta n-a putut veni la locul de întâlnire, căci era tare frig şi, la vârsta lui, risca să-şi expună sănătatea şubredă. Scriitorii care au dorit să-l sărbătorească au hotărât să meargă acasă să-i prezinte omagiile cuvenite.

La încheierea acestei povestiri (la pag. 25), autorul, fiind unul din iniţiatorii acestei manifestări, ne spune cum şi-a luat rămas-bun de la bătrânul Iacob Negruzzi, scriind textual: „I-am întins mâna şi nu m-am putut stăpâni, m-am aplecat şi i-am sărutat-o.

– Ce faci? spune el jenat. Nu trebuia!

– Mâna aceasta au strâns-o făuritorii literaturii noastre şi pentru mine e ca şi sfinţită prin atingerea lor! Să trăiţi sănătos şi să vă sărbătorim şi la o sută de ani!

– O, vă mulţumesc, la revedere, dragă domnule!"

Un asemenea moment mi s-a întâmplat să-l trăiesc personal în ziua de 20 ianuarie 1972, când l-am înmormântat pe finul meu, Dominte Timonu – de profesie actor dramatic, însă a făcut mai mult ziaristică, publicând la diferite ziare. A colaborat apoi la revista „Viaţa Basarabiei" şi a publicat câteva schiţe literare, precum şi un roman „Al nimănui", destul de reuşit.

Era un admirator al binefăcătorului său, Pan Halippa şi, atât la Chişinău, cât şi la Bucureşti, n-a lipsit niciodată din casa ilustrului bărbat, care era animatorul şi îndrumătorul tinerilor condeieri din Basarabia. D. Timonu îi era recunoscător, căci, fiind orfan şi transnistrean, a fost ajutat şi îndrumat de către Pan Halippa, până şi-a terminat studiile şi s-a aranjat în viaţă.

La funeraliile lui D. Timonu a ţinut să participe şi marele său îndrumător, Pan Halippa, deşi era tare suferind de picioare şi avea respectabila vârstă de 89 de ani. A venit cu o maşină şi, atât la slujba religioasă cât şi la înhumare, a stat pe un scaun.

După înmormântare, familia defunctului – aşa cum este obiceiul nostru strămoşesc – i-a făcut masă-pomană acasă şi fiul răposatului l-a poftit şi pe Pan Halippa la această masă, aducându-l chiar cu o maşină.

Preotul-paroh, care a oficiat slujba înmormântării, a venit şi acasă, unde a rostit rugăciunea şi a binecuvântat masa, cum cere datina. Asistenţa – în număr de vreo 30 de persoane – după ce şi-a potolit gurile cu

tot felul de mâncăruri şi nelipsitele sărmăluţe calde (afară era un ger năprasnic), s-a mai înviorat şi cu câteva păhărele de vin, astfel că a început fiecare să povestească câte o întâmplare legată de asemenea triste evenimente, iar unele chiar şi mai vesele.

Pan Halippa a povestit nişte lucruri tragice din timpul când a fost condamnat, în Gulagul siberian, după ultimul război. Neînchipuite suferinţe îndurau oamenii şi mureau pe capete din cauza gerului, a muncilor istovitoare şi a hranei extrem de proaste. Cei decedaţi erau duşi în camioane şi aruncaţi în nişte gropi, ca nimeni să nu mai poată afla de urma lor.

Deodată, preotul – om, cred, trecut de vreo 60 de ani şi cu o barbă respectabilă – s-a ridicat din capul mesei şi a venit la Pan Halippa, cu ochii umeziţi de lacrimi, şi scena care a urmat a făcut ca toţi mesenii să trăiască un moment plin de adâncă emoţie. Preotul a rostit:

„Domnule Halippa, mulţumesc Atotputernicului că m-a învrednicit să vă cunosc personal. Ştiu de mult despre activitatea dumneavoastră, din scrieri, din ziare, de la radio, dar mai ales ca deputat şi vicepreşedinte al Sfatului Ţării, şi din Parlamentul României întregite, şi ca ministru, dar niciodată n-am avut prilejul să vă cunosc şi personal. Îmi permiteţi să mă recomand: preotul …. (regret că nu-mi reamintesc numele) şi să-mi exprim profunda mea admiraţie pentru tot ce aţi făcut pentru neamul nostru românesc."

Halippa îi întinde mâna şi preotul se apleacă şi i-o sărută.

„Ce faci, părinte? replică Halippa, eşti preot şi nu se cuvine!"

„Înainte de orice, sunt român şi am sărutat această mână, care merită toată cinstea, mâna care a fost strânsă de regele ţării – întregitorul de neam şi de atâtea personalităţi de frunte ale ţării, pentru că aţi fost sufletul fraţilor noştri români din Basarabia, şi prin măreaţa şi neobosita dumneavoastră activitate din Sfatul Ţării i-aţi adus la sânul Patriei-Mame, fapt pe care trebuie să-l aibă în inimă fiecare român."

Pan Halippa l-a îmbrăţişat cu căldură şi l-a sărutat. Întreaga asistenţă, ridicată în picioare, a privit şi a ascultat cu evlavie această emoţionantă scenă.

Episodul de mai sus mi-a readus în minte o altă întâmplare auzită de la un coleg de-al lui D. Timonu şi anume Tambur, care venise din Basarabia – U.R.S.S., în vizită, prin anul 1968, la o soră aflată aici în ţară. Ne spunea că el – cetăţean sovietic înainte – scrisese o carte despre românii din acele meleaguri, pentru care a fost mult cercetat şi interogat: cine i-a

www.dacoromanica.ro

dat fonduri să-şi tipărească cartea? El a spus că a fost ajutat de dl Halippa. Cei care-l interogau i-au replicat, că ei se vor convinge de îndată dacă spuneau sau nu adevărul.

Peste o oră şi ceva, spre marea lui stupefacţie, a rămas înlemnit când a văzut că este introdus în biroul NKVD însuşi Halippa – în carne şi oase –, pe care-l ştia că este în România, şi nu la Chişinău.

La întrebările: dacă mă cunoaşte şi dacă m-a ajutat cu bani să-mi tipăresc cartea, dl Halippa a răspuns că el a cunoscut multă lume şi pe mulţi i-a ajutat, aşa că e posibil să-l fi ajutat şi pe acest tânăr. Anchetatorii i-au cerut să fie mai precis în răspunsuri. Atunci dl Halippa le-a rostit răspicat: „Eu ce-am avut de spus, am spus; însă dacă vreţi să ştiţi ceva precis de la mine, atunci să ştiţi că Basarabia a fost, este şi va fi românească! Şi acum puteţi să-mi faceţi ce vreţi!". S-a îndreptat încet spre uşă şi a ieşit, fiind luat îndată de doi gardieni sovietici. Ulterior am auzit că a fost adus la închisoarea de la Chişinău, judecat, condamnat la 25 de ani şi dus în lagărele siberiene.

„Din clipa când am auzit acea afirmaţie, spune Tambur, în Biroul securităţii NKVD de la Chişinău, pentru mine dl Halippa a devenit un martir şi un sfânt, căruia i-aş săruta cu evlavie mâna, dacă aş mai avea ocazie să-l mai întâlnesc. Curajul lui m-a făcut să suport şi eu cu mai multă putere de voinţă toate chinurile şi necazurile ce mi le-a hărăzit soarta tot în îndepărtata Siberie."

Când s-a sfârşit masa, fiul lui Dominte a comandat o maşină şi m-a rugat să-l conduc pe domnul Halippa acasă. La locuinţă, l-am ajutat să urce scările şi i-am urat să trăiască încă mulţi ani, pentru a ne fi îndrumător tuturor celor care trăim cu speranţa în dreptatea neamului nostru. Mi-a mulţumit, îmbrăţişându-mă cu căldură, şi m-a sărutat.

Într-adevăr, a mai trăit încă 7 ani şi s-a stins din viaţă complet lucid, în ziua de 1 mai 1979, la venerabila vârstă de 96 de ani.

Acum îşi doarme somnul de veci în cripta din cimitirul de la mănăstirea Cernica, unde a fost condus cu toată cinstea de toţi acei care l-au cunoscut, iubit şi respectat pentru excepţionalele lui calităţi de om, democrat sincer şi aprig luptător pentru întregirea neamului nostru românesc.

Cred că nu există fiinţă omenească, care să fi văzut lumina zilei pe acele meleaguri – acum crucificate – şi să fi supt dulcea limbă românească

de la sânul mamei, care, intrând prin acel cimitir, să nu aprindă o lumânare la mormântul marelui român Pantelimon Halippa.

Închei aceste emoţionante însemnări cu minunatele versuri ale poetului Adrian Păunescu, din poezia „Jurământ la Putna"[1], care exprimă admirabil dorinţa tuturor românilor:

…Doamne a toată Moldova,
Nu te-am făcut de ruşine,
Sufletul nostru te cheamă,
Are nevoie de tine.
.....
Tot ce-ai visat o să fie
Precum lăsatu-ne-ai slova
Casă a dacilor liberi
Este şi fi-va Moldova.

16. IV. 1982

A. Cosniceanu

Arhivele Naţionale, Bucureşti, Fond Nicolae Nitreanu (2467), dosar 17, p. 170–173

[1] „Flacăra", 9 aprilie 1982.

www.dacoromanica.ro

Anexă

Nr. 1

***14 sau 15 februarie 1967, Chişinău*. Fragment din raportul „Cu privire la pregătirile pentru semicentenarul Marii Revoluții Socialiste din Octombrie şi sarcinile organizației de partid a republicii", prezentat de I.I. Bodiul, prim-secretar al Comitetului Central al Partidului Comunist al Moldovei, la Plenara Comitetului Central al Partidului Comunist al Moldovei**

UNELE CHESTIUNI ALE MIŞCĂRII REVOLUȚIONARE DIN MOLDOVA, LUPTA OAMENILOR MUNCII PENTRU PUTEREA SOVIETICĂ ŞI APĂRAREA CUCERIRILOR EI

Tovarăşi!

Una din cele mai mari cuceriri ale Revoluției din Octombrie a fost rezolvarea cu succes a problemei naționale în țara noastră. În urma lichidării asupririi sociale şi naționale şi creării pentru fiecare nație a unor posibilități egale de dezvoltare, popoarele sovietice frățeşti dezvoltă cu succes în unitate monolită economia şi cultura, asigură o adevărată înflorire națională.

În istoria-i multiseculară poporul moldovenesc a trecut prin multe cotituri în destinul său. Un eveniment important, care a determinat direcția aspirațiilor lui şi dezvoltării lui economice, a fost eliberarea ținutului nostru de sub jugul turcesc şi unirea cu Rusia. Datorită acestui act, norodul moldovenesc a intrat în rândurile popoarelor mari şi puternice, care populau

www.dacoromanica.ro

Rusia, şi a căpătat posibilitatea de a se dezvolta în componenţa unui stat puternic. Aceasta l-a izbăvit de multe suferinţe şi lipsuri grele. Chiar în condiţiile exploatării ţariste poporul nostru simţea avantajul său faţă de vecinii apuseni, care rămăseseră încă multă vreme în robia turcă. Dar numai Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie a adus poporului moldovenesc o adevărată libertate şi egalitate în drepturi, un câmp nelimitat pentru dezvoltarea forţelor lui spirituale.

Copiii noştri şi generaţiile viitoare trebuie să ştie bine că părinţii lor nu-şi închipuiau viaţa în afara Rusiei, în afara alianţei şi frăţiei cu popoarele ei, de care şi-au legat pentru totdeauna destinul din vechime. Poporul moldovenesc a ajutat activ trupele ruseşti la zdrobirea turcilor. Oamenii muncii din ţinutul nostru, din primele zile ale avântului revoluţionar din Rusia, au mers alături de proletariatul rus, ucrainean, belorus la asaltul cetăţilor autocraţiei. Cei mai buni reprezentanţi ai lor s-au unit în organizaţii social-democrate muncitoreşti, care răspândeau ideile revoluţionare în mase. La Chişinău, pentru prima dată în Rusia, a început să se tipărească gazeta leninistă „Iskra". Pe pământul nostru, sub influenţa ideilor lui Lenin, au fost căliţi în organizaţiile muncitoreşti ilegale mulţi luptători revoluţionari, viitori eroi legendari ai războiului civil, de aici sute din cei mai buni feciori ai norodului moldovenesc au plecat în detaşamentele Gărzii Roşii.

Am enumerat câteva fapte istorice. Din păcate, şi ele sunt prea puţin cunoscute obştimii largi. Din această cauză, unele persoane cad uşor sub influenţa propagandei, ce urmăreşte scopul de a dezorienta pe oameni, deseori devin ei înşişi promotori ai ei şi câteodată aceste fapte rămân necondamnate. Trebuie spus că de tăcerea şi pasivitatea noastră profită falsificatorii burghezi ai istoriei, care în publicaţiile lor trec conştient sub tăcere tot ce este pozitiv, tot ce se recunoştea în trecut ca un merit al Rusiei în destinele popoarelor balcanice, trec sub tăcere faptele şi evenimentele, ce caracterizează năzuinţele veşnice ale poporului moldovenesc spre alianţă cu Rusia, spre unire cu statul rus.

Una din particularităţile mişcării revoluţionare din Basarabia în perioada dintre Revoluţia din februarie şi Marele Octombrie a fost lupta activă a oamenilor muncii împotriva naţionaliştilor burghezi moldoveni, care au căutat în fel şi chip să menţină şi să întărească orânduirea burghezo-moşierească, opuneau poporul moldovenesc celorlalte popoare frăţeşti din Rusia revoluţionară. În scopurile lor de clasă naţionaliştii burghezi au creat organizaţia contrarevoluţionară „Sfatul Ţării".

Istoria dispune de un mare număr de documente în care se dezvăluie ascuţimea luptei maselor largi de oameni ai muncii împotriva naţionaliştilor burghezi şi a planurilor lor murdare. În literatura didactică şi politică sunt citate multe din aceste exemple grăitoare. Multe din ele nici n-au fost încă publicate.

Puternica mişcare populară pentru libertăţile sociale a măturat din calea ei în acele zile pe naţionaliştii burghezi. Încercările lor de a împiedica prin orice mijloc victoria revoluţiei socialiste în ţinutul nostru s-au dovedit zadarnice. Muncitorii şi ţărănimea nevoiaşă, uniţi în jurul bolşevicilor, îndată după victoria Marelui Octombrie la Petrograd şi în alte oraşe ale ţării, au instaurat Puterea Sovietică pe întregul teritoriu al Moldovei. De faptul că nu întregul popor moldovenesc a început după victoria Marelui Octombrie să înfăptuiască transformări socialiste în economie şi cultură sunt vinovaţi cotropitorii străini, care au ocupat Basarabia.

La sfârşitul lui decembrie 1917–începutul lui ianuarie 1918 pământul moldovenesc a fost prima victimă a intervenţiei militare în Ţara Sovietelor. România regală, sprijinită de statele imperialiste din Apus şi cu ajutorul căpeteniilor organizaţiei contrarevoluţionare „Sfatul Ţării", a început să ocupe Basarabia.

Acuma în Occident s-au ivit noi încercări de a nega faptul ruperii Basarabiei de la Rusia Sovietică, tendinţa de a dovedi că acest ţinut n-a fost ocupat, dar alipit la România burghezo-moşierească, potrivit, cică, voinţei norodului. Pentru confirmare se aduce hotărârea „Sfatului Ţării". Faptele, realitatea, însă, arată, că „Sfatul Ţării" nu exprima şi nu putea exprima interesele norodului moldovenesc. Pe lângă aceasta, hotărârea a fost adoptată în condiţiile ocupaţiei.

Îndată ce cotropitorii au păşit pe pământul nostru, ei s-au lovit de rezistenţa puternică a poporului moldovenesc şi a fraţilor lui – ruşi, ucraineni, găgăuzi, bulgari, evrei, care în lupte sângeroase apărau cuceririle Puterii Sovietice, dreptul lor la libertate şi independenţă. Prin întregul ţinut a trecut un val de indignare şi proteste ale poporului. În 772 de mari centre populate ale Basarabiei au avut loc adunări ale muncitorilor, ţăranilor şi intelectualilor progresişti, la care au fost adoptate rezoluţii, cerându-se, ca ocupanţii să se care.

Ţăranii din satul Grinăuţi, judeţul Soroca, bunăoară, scriau: „Protestăm cu hotărâre împotriva samavolniciei şi nelegiuirilor săvârşite faţă de popoarele Basarabiei din partea trupelor româneşti. Vom protesta

www.dacoromanica.ro

pretutindeni şi peste tot împotriva asupririi forţate a Basarabiei la România monarhică. Rugăm Guvernul Sovietic să unească imediat Basarabia cu Rusia Sovietică".

Voinţa oamenilor muncii, ca ocupanţii să fie izgoniţi a fost exprimată de Congresul III gubernial al ţăranilor, care s-a deschis la Chişinău la 18 ianuarie 1918. În ciuda ameninţărilor duşmanilor, delegaţii au sprijinit cererea preşedintelui congresului ţăranului V.M. Rudiev din Soroca să fie izgoniţi cotropitorii din ţinut şi, „fără să ne precupeţim viaţa, să ne ridicăm toţi ca unul pentru libertatea noastră batjocorită, care a fost cucerită prin lupta şi sângele fraţilor noştri". Ocupanţii l-au împuşcat pe Rudiev şi pe ceilalţi membri ai prezidiumlui, dar n-au putut sili congresul să adopte o hotărâre, care să le fie pe plac.

Toate popoarele tinerei Ţări Sovietice au primit cu mânie şi indignare ştirea despre invazia mişelească a României boierilor în Basarabia. Exprimând voinţa oamenilor muncii, Sovietul Comisarilor Norodnici, în situaţia nespus de încordată din anii aceia, a luat o serie de măsuri energice pentru a acorda ajutor forţelor revoluţionare din Basarabia în lupta lor împotriva intervenţioniştilor, albgardiştilor şi naţionaliştilor burghezi. La 29 şi 31 decembrie 1917 Guvernul Sovietic a trimis României regale note de protest, la 14 ianuarie 1918 – un ultimatum, la 26 ianuarie 1918 a rupt relaţiile diplomatice, iar la mijlocul lui februarie 1918 a trimis în ajutorul Basarabiei trupe revoluţionare.

Aceste măsuri energice, precum şi lupta neîncetată a oamenilor muncii din raioanele ocupate au silit guvernul regal să semneze un acord, în baza căruia se obliga să retragă în curs de două luni trupele sale din Basarabia şi să nu întreprindă nici o acţiune împotriva Ţării Sovietice. Dar aceste îndatoriri au fost încălcate mişeleşte. Profitând de agresia hoardelor austro-germane asupra Ucrainei Sovietice şi Moldovei de pe malul stâng al Nistrului, precum şi de retragerea trupelor sovietice, ocupanţii nu şi-au retras trupele.

În timp ce în Moldova de pe malul stâng al Nistrului, după încheierea victorioasă a războiului civil, a fost creată Republica Autonomă Sovietică Socialistă şi s-a început construcţia socialistă, în Moldova de pe malul drept al Nistrului – în Basarabia poporul gemea sub jugul cotropitorilor. Aici au fost lichidate toate cuceririle revoluţionare ale oamenilor muncii şi restabilite rânduielile burghezo-moşiereşti. S-au început represii împotriva celora, care au atentat la proprietatea boierilor; ţărănimea săracă a căzut

din nou în robie la moşieri, cămătari şi chiaburi, care-i exploatau fără milă. Economia ţinutului a decăzut cu totul. Mii de muncitori au fost aruncaţi în stradă din cauza restrângerii producţiei. În Basarabia a fost instaurat un regim de teroare sângeroasă şi nelegiuiri din partea siguranţei.

Muncitorii, ţăranii, intelectualii fruntaşi nu se împăcau cu crunta asuprire socială şi naţională, impusă cu baionetele cotropitorilor. Nu se împlinise nici măcar un an din ziua ocupaţiei şi întreaga parte de nord a Basarabiei a fost cuprinsă de o uriaşă răscoală, la care au participat zeci de mii de muncitori şi ţărani din judeţele Hotin, Soroca şi Bălţi. Peste câteva luni, în mai 1919, au pornit o răscoală armată muncitorii din Bender. În septembrie 1924 a izbucnit răscoala de la Tatarbunar, care a cuprins voloste întregi ale judeţelor Akkerman, Ismail şi Bender. În toţi anii ocupaţiei au avut loc numeroase greve şi demonstraţii politice la Chişinău şi Bălţi, Bender şi Soroca, Ismail şi Orhei, Lipcani şi Briceni, Călăraşi şi Reni. Ţăranii duceau pretutindeni un adevărat război antifiscal.

Lupta de eliberare a oamenilor muncii era condusă de organizaţia comunistă din Basarabia, aflată în inegalitate. Comuniştii dădeau dovadă de măreţe exemple de bărbăţie, eroism, devotament nemărginit faţă de marxism-leninism, faţă de unirea cu Patria-mamă. Una din mărturiile strălucite ale acestui fapt este declaraţia colectivă a grupului de comunişti din Chişinău, participanţi la procesul celor 48: „Noi, membri ai organizaţiei comuniste din Basarabia, declarăm, că, participând la activitatea comunistă, ştiam că ne aşteaptă schingiuirile siguranţei, închisoare, ocnă, pedeapsa cu moartea, dar aceasta nu ne-a oprit, deoarece suntem soldaţi ai revoluţiei proletare, care aduce eliberare întregii omeniri".

Ocupanţii înăbuşeau cu cruzime acţiunile revoluţionare ale oamenilor muncii, se răfuiau sângeros cu luptătorii pentru libertatea poporului. Răscoalele populare au fost înecate în sânge, închisorile erau pline de comunişti şi participanţi activi la mişcarea pentru unirea cu Patria Sovietică. Dar nimic n-a putut frânge voinţa poporului, năzuinţa lui fierbinte de a scutura jugul ocupaţiei.

Mişcarea de eliberare a oamenilor muncii din Basarabia se bucura de sprijinul larg al proletariatului internaţional şi al opiniei publice progresiste din lumea întreagă. Lupta de 22 de ani a muncitorilor din Basarabia împotriva ocupanţilor s-a încheiat cu o victorie. În conformitate cu voinţa poporului, la 28 iunie 1940, pe pământul chinuit al Basarabiei a fost restabilită Puterea Sovietică. La 2 august 1940 sesia a VII-a a Sovietului Suprem al

www.dacoromanica.ro

Uniunii R.S.S., mergând în întâmpinarea dorinţelor oamenilor muncii de a uni populaţia moldovenească din Basarabia şi R.A.S.S. Moldovenească, a adoptat în unanimitate Legea cu privire la formarea Republicii Sovietice Socialiste Moldoveneşti unionale. Prin acest act s-a încheiat formarea statului sovietic al poporului moldovenesc

Dar pe calea înfăptuirii transformărilor socialiste poporul moldovenesc a fost nevoit încă o dată să încerce în anii invaziei fasciste chinurile şi suferinţele ocupaţiei. Poporul nostru nu va uita niciodată zilele acele negre ale reacţiunii şi samavolniciei, acea tragedie umană ce nu poate fi înlocuită cu nimic.

În împrejurările defăimării, ce se intensifică, a trecutului şi prezentului poporului moldovenesc oamenii de ştiinţă sunt datori să demaşte cu mai multă hotărâre pe vechii şi pe noii „specialişti" în problemele Basarabiei, să se ridice cu energie în apărarea intereselor poporului moldovenesc, marii prietenii de nezdruncinat, ce există din vechime între poporul moldovenesc celelalte popoare ale Uniunii Sovietice.

Pentru organizarea contrapropagandei trebuie atraşi oamenii de ştiinţă şi cultură cei mai calificaţi, precum şi lucrători de conducere ai organizaţiilor de partid, sovietice şi economice. În paginile gazetelor şi revistelor, în emisiunile de radio şi televiziune, în cărţi, broşuri şi alte publicaţii trebuie să-şi găsească o adâncă reflectare problemele adevăratei istorii a poporului moldovenesc, a eroicei lui lupte, duse pentru libertate socială şi naţională, a sfintei prietenii cu poporul rus, cu poporul ucrainean şi cu celelalte popoare sovietice, a adevăratelor sale năzuinţe.

Oamenii de ştiinţă sunt datori să elaboreze mai repede problemele formării şi dezvoltării naţiei moldoveneşti, moştenirii istorice şi culturale a poporului moldovenesc, rolului războaielor ruso-turce în eliberarea popoarelor balcanice şi însemnătăţii progresiste a unirii Basarabiei cu Rusia în anul 1812.

Trebuie să fie cât mai curând pregătite lucrări fundamentale despre lupta pe care oamenii muncii din Moldova au dus-o în frunte cu bolşevicii pentru instaurarea Puterii Sovietice în ţinut şi pentru izgonirea ocupanţilor şi eliberarea Basarabiei, despre curajul şi eroismul organizaţiei comuniste ilegale basarabene.

Publicat după: „Moldova Socialistă" , 16 februarie 1967, p. 2

Nr. 2

***14 sau 15 februarie 1967, Chişinău*. Cuvântare rostită de S.V. Ţaranov, şeful catedrei de istorie a P.C.U.S. din cadrul Institutului Politehnic din Chişinău, în dezbaterile asupra raportului prezentat de I.I. Bodiul la Plenara Comitetului Central al Partidului Comunist al Moldovei**

Cu un sentiment de legitimă mândrie, poporul moldovenesc aruncă o privire asupra drumului parcurs în anii Puterii Sovietice şi îşi exprimă dragostea şi recunoştinţa ce le nutreşte faţă de Partidul Comunist şi de Guvernul Sovietic, care prin înţeleapta lor politică naţională au asigurat o nemaipomenită înflorire a economiei şi culturii lui, a însuşirilor sale creatoare. Avem cu ce ne mândri, avem cu ce ne bucura, avem luminoase perspective în construirea comunismului.

În ultimii ani, falsificatorii burghezi ai istoriei au început, ca la comandă, să manifeste un interes sporit faţă de Moldova Sovietică. Denaturând în mod grosolan marea importanţă istorică a eliberării Basarabiei, ruptă cu forţa în 1918 de la Rusia Sovietică, ei încearcă în zadar să dovedească că Basarabia ar fi, chipurile, din vechime, un teritoriu românesc. Prin aceste născociri ei vor să reînvie şi să aţâţe starea de spirit naţionalistă la acei care în timpul celui de-al Doilea Război Mondial visau nu numai la Basarabia, dar şi la cotropirea altor teritorii ale Uniunii Sovietice şi lărgirea hotarelor României „de la Maramureş până la Marea Egee şi de la Tisa până la porţile Asiei".

În realitate, Basarabia n-a fost niciodată un teritoriu românesc. Ea a fost eliberată de sub jugul turcesc în 1812 şi a intrat în componenţa Rusiei cu 47 de ani înainte de întemeierea statului român. După cum se ştie, Comitetul Central al Partidului Comunist Român a salutat în 1940 eliberarea Basarabiei şi reunirea ei în marea familie a popoarelor sovietice drept un act de reîntronare a dreptăţii istorice, călcate în picioare în 1918 de către boierii şi capitaliştii români, drept un act de realizare a năzuinţelor istorice ale poporului moldovenesc.

În anii Puterii Sovietice poporul moldovenesc a obţinut strălucite succese în toate domeniile economiei naţionale şi culturii. Este destul să ne referim fie chiar şi numai la următorul fapt: numai la Uzina de Tractoare din Chişinău lucrează astăzi mai mulţi muncitori decât la toate întreprinderile

www.dacoromanica.ro

industriei oficial înregistrate din 1937. Dacă până în 1940 în Basarabia nu exista nici măcar o singură şcoală superioară, afară de Facultatea de Teologie şi Facultatea de Agronomie ale Universităţii din Iaşi, în prezent în Moldova Sovietică funcţionează 7 instituţii de învăţământ superior, în care învaţă circa 40 de mii de studenţi. Oamenii de ştiinţă de la Academia de Ştiinţe din Moldova, de la instituţiile de cercetări ştiinţifice şi de la şcolile superioare aduc prin cercetările lor un prinos destoinic la dezvoltarea economiei şi culturii republicii, la pregătirea de cadre. La uzine şi fabrici, în colhozuri şi sovhozuri, în instituţiile de cultură şi artă, pe tărâmul învăţământului public lucrează aproape 135 mii de specialişti cu studii superioare şi medii. Mulţi savanţi, scriitori şi alţi oameni de creaţie sunt cunoscuţi nu numai de tot poporul moldovenesc, dar şi dincolo de hotarele ţării noastre. Producţia uzinelor Moldovei Sovietice se exportă în multe ţări din lume.

Publicat după: „Moldova Socialistă”, 16 februarie 1967, p. 4

Nr. 3

***14 ianuarie 1968, Chişinău*. Fragment din raportul „50 de ani pe drumul lui Octombrie sub conducerea Partidului Comunist”, prezentat de A.F. Diordiţa, preşedinte al Sovietului de Miniştri al R.S.S. Moldoveneşti, la şedinţa solemnă închinată celei de-a 50-a aniversări de la instaurarea Puterii Sovietice în Moldova**

Dragi tovarăşi!

A trecut o jumătate de veac din ziua istorică de neuitat, când pe teritoriul Moldovei, a fost stabilită Puterea Sovietică.

Cea de-a 50-a aniversare a stabilirii Puterii Sovietice în Moldova coincide după timp cu începutul celui de-al doilea semicentenar al istoriei eroice însufleţite a primei ţări a socialismului din lume. Această coincidenţă este profund simbolică: ea constituie una din numeroasele mărturii ale faptului că Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie, săvârşită sub conducerea partidului bolşevic de către proletariatul Rusiei în alianţă cu ţărănimea truditoare, a trecut cu adevărat triumfal pe întreaga noastră ţară.

Marele Octombrie, care a deschis, cum a spus V.I. Lenin, „o nouă epocă a istoriei universale”, era prăbuşirii capitalismului, şi care a întors destinele omenirii spre socialism, a fost punctul de cotitură şi în destinele istorice ale Moldovei. Datorită lui, Marelui Octombrie, norodul moldovenesc s-a izbăvit de multiseculara asuprire şi exploatare, de sărăcie şi lipsă de drepturi. Victoria Revoluţiei din Octombrie a constituit principala condiţie pentru crearea statului sovietic naţional al poporului nostru, pentru ascensiunea lui rapidă spre culmile progresului social şi spiritual. Iată de ce oamenii muncii din Moldova împreună cu celelalte popoare sovietice frăţeşti, cu oamenii muncii din întreaga lume, cu toată omenirea progresistă au marcat aşa de solemn şi cu entuziasm jubileul de o jumătate de secol al primei revoluţii socialiste victorioase din lume.

Poporul moldovenesc e mândru că şi pe plaiul lui s-a făurit istoria Rusiei noi, socialiste, că şi fiii lui au înscris multe pagini slăvite în victoria marii revoluţii. Dorm somnul de veci sute şi mii de eroi cunoscuţi şi necunoscuţi ai plaiului moldovenesc, care şi-au jertfit viaţa pentru victoria lui Octombrie, pentru stabilirea Puterii Sovietice în ţinut. Lor nu le-a fost scris să vadă rodul biruinţei, dar ei asistă nevăzuţi la sărbătoarea noastră, închinată celei de-a 50-a aniversări. Ei au mers în primele rânduri ale luptătorilor pentru luminoasa noastră zi de astăzi, şi noi păstrăm cu grijă şi cu sfinţenie amintirea lor. Faptele lor eroice sunt măreţe şi nemuritoare. Ele vor fi întotdeauna un exemplu pentru noi şi pentru generaţiile de mâine.

Norodul moldovenesc întâmpină cea de-a 50-a aniversare a stabilirii Puterii Sovietice în floarea puterilor şi energiei sale creatoare. Drumul lui spre lumină şi fericire a fost un drum drept leninist. Noi am mers pe acest drum în strânsă unitate de nezdruncinat cu toate popoarele frăţeşti ale Patriei noastre socialiste, sub conducerea înţeleptului partid al comuniştilor. Am mers tot timpul înainte, sub drapelul victorios al Marelui Octombrie, înarmaţi cu învăţătura nemuritoare şi atotbiruitoare a marxism-leninismului.

Suntem nespus de fericiţi că norodul moldovenesc, în trecut neştiutor de carte, lipsit de drepturi şi exploatat cu cruzime, norod pe care Revoluţia din Octombrie l-a deşteptat, aducându-l la creaţie istorică de sine stătătoare, a dobândit în cursul construirii socialismului propria sa organizare de stat, a lichidat înapoierea sa economică şi culturală, şi-a însuşit formele socialiste superioare de economie şi cultură. Din propria noastră soartă noi vedem minunatele roade ale politicii naţionale leniniste, forţa vitală a frăţiei

www.dacoromanica.ro

socialiste de nezdruncinat a popoarelor libere şi egale în drepturi, clarviziunea şi înţelepciunea partidului marelui Lenin.

Şi astăzi în această zi de mare şi luminoasă sărbătoare pentru noi, poporul moldovenesc declară solemn că va păstra de-a lungul secolelor ataşamentul cordial şi recunoştinţa sa profundă faţă de noroadele ţării noastre, mai întâi de toate faţă de marele norod rus şi cel ucrainean, dragostea sa nețărmurită faţă de scumpul nostru partid, faţă de Patria Sovietică.

Norodul nostru va slăvi veşnic numele lui Vladimir Ilici Lenin, însufleţitorul şi organizatorul Revoluţiei Socialiste din Octombrie, marele şi înţeleptul conducător al partidului, conducătorul primului din lume stat al muncitorilor şi ţăranilor!

I

Tovarăşi! Masele de oameni ai muncii din Moldova, care mulţi ani împreună cu ţărănimea din întreaga Rusie au dus lupta împotriva autocraţiei, capitaliştilor şi moşierilor, au primit călduros vestea biruinţei revoluţiei socialiste în centrul ţării. Naşterea, în urma biruinţei lui Octombrie, a Rusiei noi, sovietice, crearea primului din istoria lumii stat al muncitorilor şi ţăranilor a însemnat pentru poporul moldovenesc, ca şi pentru celelalte popoare ale ţării noastre, realizarea visului lui de totdeauna la eliberare socială şi naţională.

Revoluţia din Octombrie, proletară prin conţinutul său, a fost totodată şi o revoluţie profund norodnică. Principala expresie a caracterului ei norodnic a constituit-o alianţa clasei muncitoare şi ţărănimii, lupta comună şi colaborarea frăţească a oamenilor muncii tuturor naţiilor împotriva asupritorilor.

Norodul moldovenesc este mândru că la această luptă comună şi-a adus şi el prinosul, că numele reprezentanţilor săi destoinici – M.V. Frunze şi G.I. Kotovski, S.G. Lazo şi I.E. Iakir, I.F. Fedko şi A.S. Kruser, V.E. Voitovici şi V.M. Rudiev, I.S. Neagu şi ale multor altora sunt înscrise cu litere de aur în istoria nemuritoare a victoriosului Octombrie.

Lupta cu jertfire de sine a maselor muncitoare pentru Puterea Sovietelor în Moldova este una din mărturiile convingătoare ale forţei şi viabilităţii teoriei marxist-leniniste. Această teorie a înarmat din punct de

vedere ideologic partidul, clasa muncitoare în lupta lor împotriva dominaţiei burgheziei, pentru puterea politică. Ea a pus adânc stăpânire şi pe conştiinţa bolşevicilor, muncitorilor, ţăranilor, soldaţilor revoluţionari din ţinutul nostru. Anume teoria marxism-leninismului a fost steaua călăuzitoare în lupta lor înverşunată şi fără compromis împotriva burgheziei şi moşierilor, eserilor de dreapta şi menşevicilor, bundiştilor şi naţionaliştilor burghezi, împotriva comandamentului contrarevoluţionar al frontului şi a altor forţe reacţionare.

Clasa muncitoare multinaţională a Moldovei a jucat rolul de frunte în biruinţa revoluţiei socialiste în ţinut. De o înaltă conştiinţă politică şi organizare au dat dovadă muncitorii din Chişinău şi Bender, din Bălţi şi Tiraspol, din Soroca şi din alte oraşe.

Partidul bolşevic a ridicat şi ţărănimea truditoare la lupta revoluţionară activă. Împreună cu proletariatul, ţăranii au înfrânt cu vitejie împotrivirea înverşunată a moşierilor şi culacilor, au stabilit puterea revoluţionară, au pus stăpânire pe pământurile moşiereşti, au cerut energic să fie stabilită pacea.

În toamna şi în iarna anului 1917 organizaţii şi grupe bolşevice au acţionat în toate oraşele principale şi la staţiile mari de cale ferată – la Bender şi Ungheni, Chişinău şi Tiraspol, Ocniţa şi Briceni, precum şi în unele subunităţi militare. O dovadă a creşterii autorităţii organizaţiilor bolşevice şi a procesului larg de bolşevizare a maselor este atât creşterea rândurilor partidului, în care se încadrau muncitorii şi ţăranii înaintaţi, cât şi sprijinul acordat lozincilor bolşevicilor de către delegaţii maselor muncitoare din Basarabia la diferite foruri de răspundere. Bunăoară, la primul congres al Sovietelor de deputaţi al muncitorilor şi soldaţilor din gubernia Basarabia, care a avut loc în septembrie 1917, majoritatea covârşitoare a delegaţilor, luând cuvântul în cadrul discutării momentului curent, au sprijinit cererile bolşevicilor, ca puterea să treacă în mâinile Sovietelor, pământul să fie dat ţăranilor, să înceteze războiul şi să fie încheiată pacea.

În sprijinul Sovietelor, ca organe ale puterii, s-au pronunţat delegaţii maselor ţărăneşti din guberniile Basarabia şi Herson la consfătuirea de la Petrograd a reprezentanţilor Sovietelor locale.

În toamna anului 1917 mişcarea în Moldova s-a transformat în răscoală. Numai în cursul lunii octombrie au avut loc aproape 200 de acţiuni ţărăneşti.

www.dacoromanica.ro

Voința oamenilor muncii din Moldova de a stabili Puterea Sovietică, în ciuda împotrivirii înverşunate a claselor exploatoare, a naționaliștilor burghezi, eserilor de dreapta, menşevicilor şi bundiştilor, şi-a găsit expresie în sprijinirea convocării Congresului II general al Sovietelor din Rusia şi în porunca dată delegaților la congres de a vota pentru trecerea întregii puteri în mâinile Sovietelor.

Oamenii muncii au primit cu entuziasm ştirea despre răsturnarea Guvernului provizoriu. La mitingurile de masă din oraşele Moldovei au fost adoptate rezoluții, care încuviințau decretele Congresului II general al Sovietelor din Rusia, condamnau poziția contrarevoluționară a partidelor împăciuitoriste. Încercările forțelor contrarevoluționare locale de a trimite unități militare în ajutorul guvernului răsturnat al lui Kerenski au fost zădărnicite de soldații revoluționari şi de oamenii muncii din ținut. Niciun soldat de pe Frontul Român n-a fost trimis împotriva Petrogradului revoluționar!

Țărănimea Moldovei, încuviințând hotărârile congresului, traducea practic în viață Decretul despre pământ. La sfârşitul lui decembrie 1917–începutul lui ianuarie 1918 proprietatea funciară a moşierilor în Moldova a fost de fapt lichidată şi toate pământurile au trecut în mâinile țărănimii truditoare. Un rol activ în înfăptuirea transformărilor revoluționare la sate au jucat bolşevicii şi simpatizanții lor: A. Paladi, T. Popa, S. Arman, G. Vrabie, F. Drancă, P. Dule, G. Şvedov, F. Iablukovski şi alții.

Guvernul Rusiei Sovietice, Comitetul Central al partidului bolşevic şi personal Vladimir Ilici Lenin au sprijinit pe toate căile lupta norodului moldovenesc pentru eliberare socială şi națională. În noiembrie 1917 Comitetul militar-revoluționar din Petrograd a examinat special chestiunea eliberării din închisoarea Chişinău a celor arestați în timpul Guvernului Provizoriu pentru participare la mişcarea revoluționară. La 19 noiembrie V.I. Lenin a trimis la adresa Sovietului Chişinău, a regimentelor 175 şi 1 moldovenesc o telegramă în legătură cu această chestiune, având următorul conținut: „Să fie imediat eliberați din închisori toți bolşevicii şi eserii de stânga, arestați pentru acțiuni politice”.

Pentru a acorda ajutor bolşevicilor din ținut şi de pe Frontul Român, Sovietul Comisarilor Norodnici a trimis aici pe activiştii de vază ai partidului – V. Volodarski şi S. Roşal, iar Comitetul militar-revoluționar din Petrograd – pe bolşevicii M. Breanski şi N. Simonov. Un mare ajutor au acordat

bolşevicilor din Moldova şi delegațiile muncitorilor şi grupul de agitatori ale organizațiilor de partid din Kiev, Harkov, Odesa şi din alte oraşe ale Ucrainei.

Pentru activizarea luptei în favoarea Puterii Sovietelor a avut o mare însemnătate conferința bolşevicilor de pe Frontul Român, care s-a ținut în zilele de 28–30 noiembrie la Chişinău şi la lucrările căreia au participat din partea organizației din Chişinău a bolşevicilor social-democraților-internaționaliști Ia. Meleşin şi M. Meerson. Tactica elaborată de conferință, critica principială a greşelilor comise de bolşevicii din Chişinău şi indicațiile în vederea lichidării lor – toate acestea au avut o mare însemnătate pentru activitatea de mai târziu a bolşevicilor din întreaga Moldovă.

Sub înrâurirea directă a conferinței se creează la începutul lui decembrie la Chişinău organizația de sine stătătoare a bolşevicilor, în fruntea prezidiului căreia se afla Ia.D. Meleşin, fost muncitor din Piter.

În noiembrie–decembrie 1917 a crescut simțitor influența bolşevicilor în Soviete, în comitetele soldaților şi țăranilor. Sovietele din Chişinău, Tiraspol şi dintr-un şir de alte oraşe şi localități, precum şi multe comitete ale soldaților au izbucnit să facă în aşa fel, ca să fie adoptate rezoluții cu privire la recunoaşterea şi sprijinirea Puterii Sovietice. Sovietele din Ungheni, Briceni, Ocnița, Larga au luat puterea în mâinile lor. Pe platforma Puterii Sovietice s-au situat Sovietele din Călăraşi, Edineț, Leova, Dubăsari. Cu alte cuvinte, poporul moldovenesc împreună cu toate popoarele Rusiei s-au situat hotărât sub drapelul lui Octombrie.

Altfel au primit Revoluția din Octombrie moşierii şi burghezia din Moldova. Călăuzindu-se de simțul autoconservării de clasă şi vrând să salveze puterea burgheziei, ei, sub marca aşa-zisei „idei naționale”, în realitate însă în interesele lor de clasă, adoptă hotărârea de a crea „Sfatul Țării” – organ contrarevoluționar, a cărui deschidere a avut loc după victoria Revoluției din Octombrie. Nefiind în stare să preîntâmpine biruința Revoluției Socialiste în Moldova, căpeteniile „Sfatului Țării” şi guvernului naționaliştilor, în persoana Consiliului Directorilor Generali, pentru a menține puterea moşierilor şi a burgheziei, au intrat pe ascuns în cârdăşie cu imperialiştii străini şi au intensificat pregătirile pentru răpirea Basarabiei de la Rusia Sovietică.

Evenimentele din această perioadă s-au desfăşurat cu o iuțeală fulgerătoare. Bolşevicii mobilizează masele la lupta împotriva forțelor

www.dacoromanica.ro

contrarevoluției. La 24 decembrie 1917 se creează statul-major revoluționar al trupelor sovietice din regiunea Basarabia în frunte cu E.M. Venediktov. El începe să organizeze forțe armate revoluționare credincioase pentru a lupta împotriva dușmanilor Puterii Sovietice. Sosind la Chișinău, Secția de front a Rumcerodului a stabilit legătura cu organizațiile revoluționare locale și la sfârșitul lui decembrie a desfășurat munca pentru evacuarea trupelor ruseşti din România și acordarea de ajutor oamenilor muncii din Moldova în lupta pentru Puterea Sovietelor.

Bazându-se pe sprijinul total al Secției de front și al statului-major al trupelor sovietice din regiunea Basarabia, Sovietele au început să acționeze hotărât ca organe ale puterii de stat. Reprezentanții Sovietelor au eliberat din închisori pe toți deținuții politici, arestați de Guvernul Provizoriu pentru participare la mișcarea revoluționară. Sovietul a luat în mâinile sale aprovizionarea cu alimente a populației și paza ordinii publice. În noaptea spre 1 ianuarie 1918 trupele sovietice ocupă stația de cale ferată și alte obiective strategice din Chișinău. „Sfatul Țării" și Directoratul lui au fost în întregime izolate. Acest lucru l-au recunoscut și dușmanii revoluției. Într-o telegramă trimisă la 1 ianuarie 1918 statului-major contrarevoluționar al districtului militar Odesa în numele Consiliului Directorilor, se spunea că „stația Chișinău se află de ieri noaptea în mâinile bolșevicilor" și că „Directoratul nu dispune de mijloace și forțe pentru a restabili situația".

Între timp, din ordinul Sovietelor de deputați ai muncitorilor, țăranilor și soldaților, au fost ocupate principalele stații de cale ferată și puncte importante ale ținutului.

Astfel, până la 14 ianuarie 1918 (1 ianuarie după stilul vechi) la Chișinău și pe întregul teritoriu al Moldovei toată puterea a trecut în mâinile Sovietelor, forțele contrarevoluționare au fost paralizate. Această dată a intrat în istoria slăvită a norodului moldovenesc ca ziua biruinței revoluției socialiste, ca ziua instaurării Puterii Sovietice în Moldova.

Este de prisos de a arăta că aceasta n-a fost deloc pe placul forțelor imperialismului internațional și al claselor exploatatoare răsturnate. Profitând de situația grea a Țării Sovietice, regatul român, cu sprijinul direct al imperialiștilor din Occident și cu ajutorul „Sfatului Țării" și al altor forțe contrarevoluționare, care au ridicat capul, a început să cotropească Basarabia. Înfrângând rezistența dârză a oamenilor muncii și a detașamentelor tinere în curs de formare ale trupelor sovietice, oștirile

intervenționiștilor au ocupat în primele luni ale anului 1918 cea mai mare parte a Basarabiei. Ocupanții au lichidat Sovietele, cuceririle socialiste ale oamenilor muncii, au instaurat în ținut un regim de teroare sângeroasă și de jaf colonial.

În această perioadă plină de dramatism guvernul muncitoresc-țărănesc al Rusiei n-a lăsat norodul moldovenesc la voia întâmplării. În numele Guvernului Sovietic, V.I. Lenin a cerut să înceteze intervenția, să-și retragă trupele de ocupație și să pedepsească pe cei vinovați de crime. Ceva mai târziu Guvernul Sovietic, deoarece intervenția continua, a rupt relațiile diplomatice cu România burghezo-moșierească.

Puternica mișcare de rezistență față de ocupanți, desfășurată în Basarabia, și acțiunile hotărâte ale trupelor sovietice și diplomației sovietice au dus la negocieri și încheierea în martie 1918 a tratatului sovieto-român. În articolul întâi al acestui tratat se spunea că România se obligă în două luni să-și retragă trupele sale din Basarabia. Dar, profitând de slăbiciunea vremelnică a tinerei Republici Sovietice și de războiul civil, care s-a început, cercurile guvernante ale regatului român și-au încălcat obligația. Pentru a întări pe cale diplomatică răpirea Basarabiei, ele au înscenat prin corupție și șantaj o votare în „Sfatul Țării" privind unirea Basarabiei cu România burghezo-moșierească.

Comedia votării era un examen tipic de înșelăciune ordinară, la care recurg clasele răsturnate. De altfel, „Sfatul Țării" nu era un organ ales și, prin urmare, n-a avut nici un drept de a hotărî soarta norodului moldovenesc. Dar nici măcar acest organ nu s-a dovedit a fi docil față de ocupanți. Temându-se de o erupție revoluționară, naționaliștii burghezi au fost nevoiți la 9 aprilie 1918 să adopte hotărârea de intrare condițională a Basarabiei în componența României boierești, cu menținerea autonomiei sale. Totodată, neavând prea multă încredere în deputații „Sfatului Țării"-marionetă, primul-ministru al României de atunci a ordonat că votarea să se facă nominal, iar în clădirea parlamentului să fie introduși soldați înarmați. Dar nici în aceste condiții de silnicie, din cei 160 de oameni, nu au votat pentru unire condițională cu România regală 70 de oameni și printre ei – „frăția țărănească", deputații din partea bulgarilor și găgăuzilor și alți câțiva deputați.

Peste câteva luni, întărindu-și situația prin aducerea de noi trupe de ocupație, guvernul regal a strecurat prin „Sfatul Țării" hotărârea cu privire

www.dacoromanica.ro

la unirea necondiționată a Basarabiei cu România burghezo-moșierească. Trebuie menționat, că până în acel moment ocupanții s-au demascat în întregime în ochii poporului, din care cauză unii membri au început să sprijine politica conducerii lor. Având în vedere acest lucru, ocupanții au procedat la „curățirea" „Sfatului Țării". Iată de ce la ședința din 10 decembrie 1918 s-au putut prezenta mai puțin de o treime din numărul membrilor „Sfatului Țării" și pentru unirea necondiționată cu România regală au votat numai 36 de oameni, sau mai puțin de un sfert.

Mai târziu și până în zilele noastre acest act șărlătănesc, adoptat de un mănunchi de naționaliști burghezi moldoveni, este prezentat de falsificatorii burghezi ai istoriei ca o manifestare a „voinței naționale" a poporului moldovenesc. Dar aceste încercări sunt zadarnice. Toată lumea știe bine că poporul moldovenesc niciodată nu s-a împăcat cu ocuparea mișelească a Basarabiei și cu restaurarea rânduielilor burghezo-moșierești. Oamenii din generația veche și cea mijlocie țin minte evenimentele triste din cei 22 de ani de ocupație a celei mai mari părți a Moldovei, când aici au fost lichidate cuceririle Marelui Octombrie, a fost instaurat un regim sângeros de teroare și represii. Mii și mii de oameni au fost împușcați fără cercetări și judecată, au fost aruncați în închisori, urmăriți și persecutați.

Economia Basarabiei, lipsită de tradiționalele legături economice cu Rusia și Ucraina, a degradat. Multe întreprinderi au fost închise, întreprinderi noi nu s-au construit. Muncitorii erau aruncați în stradă. Țăranilor li s-a luat cea mai mare parte a pământurilor primite în urma victoriei Revoluției din Octombrie. Acest tablou trist era însoțit de lipsa de drepturi politice a oamenilor muncii și de o cruntă asuprire națională. Ocupanții, care, după spusele lui Henri Barbusse, „nu era altceva decât un sistem gigantic de omoruri organizate". Până și presa burgheză din România recunoștea cruzimea ocupanților.

Se înțelege de la sine că, vorbind de politica de ocupație promovată de cercurile guvernante din România burghezo-moșierească, nu identificăm în niciun caz această politică cu starea de spirit și cu voința norodului muncitor român, care a luat mulți ani împotriva propriilor capitaliști și moșieri, împotriva cruntei asupriri sociale din țara sa și a avut o atitudine plină de înțelegere și simpatie față de lupta curajoasă a norodului moldovenesc.

Oamenii muncii din Basarabia nu s-au împăcat cu soarta de robi, pe care le-au pregătit-o ocupanții și slugoii lor. Ei au luptat curajos în frunte cu clasa muncitoare și cu avangarda ei – organizația comunistă a Basarabiei pentru restabilirea în ținut a Puterii Sovietelor și reunirea cu Patria-mamă – Uniunea Sovietică. Numeroasele acțiuni ale maselor truditoare din Basarabia împotriva cotropitorilor au devenit pagini de bărbăție și eroism. O manifestare vie a spiritului revoluționar și a curajului, a atitudinii neîmpăcate și urii sfinte a norodului moldovenesc față de ocupanți au fost răscoalele de la Hotin și Tatarbunar. Puternice demonstrații de protest împotriva regimului de teroare și violență au fost răscoala de la Bender și greva politică generală a muncitorilor din Chișinău.

22 de ani lungi n-a încetat lupta dreaptă și eroică împotriva ocupanților. În această luptă au dat dovadă de un curaj fără precedent sute și mii din cei mai buni fii și fiice ale poporului nostru. Numele luminoase ale lui P. Tkacenko și V. Rudiev, G. Barbuța și A. Papușa, H. Livșiț și A. Onica, M. Skvorțov și C. Sârbu, I. Șimkov și ale multor altora poporul nu le va uita niciodată. Ei au fost luptători curajoși, care prin faptele lor eroice, prin întreaga lor viață glorioasă au întruchipat voința de neînfrânt a maselor truditoare din ținut.

În ciuda mizeriei fără precedent și a suferințelor crunte ale poporului moldovenesc, călcării în picioare a demnității sale umane, a năzuinței sale firești spre lumină și fericire, ocupanții n-au reușit să-i frângă voința. S-au prăbușit rușinos încercările lor pline de ură de a arunca o umbră asupra rolului popoarelor rus și ucrainean în destinele istorice ale moldovenilor, au suferit o înfrângere zdrobitoare tendințele de a șterge din conștiința lor dragostea pentru Țara Sovietică – marele vlăstar al Revoluției din Octombrie.

II

Cu totul alta a fost soarta norodului moldovenesc în raioanele de pe malul stâng al Nistrului. După zdrobirea intervenționiștilor și a contrarevoluției interne, aici, ca și în întreaga țară, s-a început restabilirea economiei naționale. Greutățile trecerii la construcția socialistă pașnică au fost foarte serioase, dar norodul nostru a restabilit cu succes întreprinderile industriale, a ridicat principala ramură a economiei ținutului – agricultura.

www.dacoromanica.ro

Procesul creării statului moldovenesc sovietic, care a continuat în Moldova de pe malul stâng al Nistrului după terminarea războiului civil, s-a încheiat în octombrie 1924 prin formarea, în componența R.S.S. Ucrainene, a Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești. Deși avea un teritoriu mic și o populație puțin numeroasă, aici, ca și în celelalte republici ale țării, oamenii muncii, muncind cu abnegație, cucereau un obiectiv după altul, și și-au câștigat după merit respectul tuturor oamenilor sovietici. De la mijlocul anilor 20 a început să se dezvolte furtunos industria. Au fost construite fabrici de conserve: „Tkacenko", „1 Mai", din Glinaia, Uzina mecanică „Kirov", Fabrica de vin și coniac, Centrala termoelectrică din Tiraspol și multe alte întreprinderi. Volumul producției industriale a crescut în 1939 de 33,2 ori față de 1913, în timp ce în întregime pe Uniunea R.S.S. el s-a mărit de 7,7 ori. Cu alte cuvinte, ritmul dezvoltării producției în R.A.S.S. Moldovenească a depășit de patru ori și ceva ritmul pe țară. Odată cu dezvoltarea industriei au crescut cadrele naționale de muncitori, ingineri și tehnicieni.

Transformări socialiste radicale s-au produs în satul moldovenesc. A fost lichidată forța secular a deprinderilor de mic proprietar ale țăranului, s-a schimbat psihologia lui, el s-a convins din proprie experiență de avantajele vieții noi. Linia politică a partidului de trecere treptată a micilor gospodării țărănești la marea producție socialistă, linie bazată pe planul cooperatist al lui V.I. Lenin, a biruit pe deplin.

Ca și în întreaga țară, în Republica Autonomă Moldovenească s-a înfăptuit cu succes și construcția culturală. A fost lichidată neștiința de carte în rândurile populației adulte, s-a introdus învățământul obligatoriu de șapte ani, au fost create școli medii și superioare, pregătite numeroase cadre de învățători, medici, lucrători de știință și cultură. Sute și mii de absolvenți ai școlilor noastre au continuat să învețe nu numai în școlile medii speciale și în instituțiile de învățământ superior din republică, ci și în școlile superioare din Moscova, Leningrad, Kiev, Harkov, Odesa. O mare dezvoltare au căpătat literatura și arta, editarea de cărți, reviste și gazete în limba moldovenească.

Astfel, în anii de dinaintea războiului Republica Autonomă Moldovenească, datorită muncii pline de abnegație a muncitorilor, țăranilor, intelectualilor, precum și ajutorului frățesc al popoarelor Uniunii R.S.S., a lichidat înapoierea economică, politică și culturală de altădată, rămasă

moștenire de la orânduirea țaristă, și a devenit o republică înfloritoare a țării. Succesele ei au fost un exemplu viu al triumfului politicii naționale leniniste a Partidului Comunist și au avut o orânduire revoluționară foarte mare asupra maselor de truditori din Basarabia, asupra luptei lor împotriva ocupanților, pentru unirea cu Uniunea Sovietică.

Partidul Comunist și Guvernul Sovietic nu s-au împăcat niciodată cu cotropirea Basarabiei, depuneau eforturi stăruitoare, pentru ca problema Basarabiei să fie rezolvată în corespundere cu voința norodului ei. Această luptă s-a încununat de succes. Reunirea în iunie 1940 a întregului popor moldovenesc în familia sovietică unică și formarea Republicii Moldovenești Unionale în august a aceluiași an au devenit un punct de cotitură în istoria poporului moldovenesc. Pe teritoriul eliberat au fost restabilite legile sovietice cu privire la naționalizarea pământului, a fost naționalizată industria și s-au făcut și alte transformări sociale radicale. Sub conducerea Partidului Comunist, mulțumită ajutorului dezinteresat al popoarelor frățești din Uniunea R.S.S., norodul moldovenesc s-a apucat cu însuflețire de reorganizarea revoluționară a vieții sale, a pășit pe calea construirii socialismului.

Publicat după: „Moldova Socialistă", 16 ianuarie 1968, p. 2–3

www.dacoromanica.ro

Rezumat

Volumul de față prezintă documente și materiale, în cea mai mare parte inedite, referitoare la viața și activitatea unuia dintre cei mai proeminenți luptători pentru cauza basarabeană – Pantelimon Halippa (1883–1979). Alături de alți mari patrioți români, precum Constantin Stere, Ion Pelivan, Ion Inculeț, Vasile Stroescu, Dr. Daniel Ciugureanu, Onisifor Ghibu ș.a., el a avut un rol de seamă în pregătirea și înfăptuirea Unirii Basarabiei cu Patria-mamă, la 27 martie 1918, fiind vicepreşedinte și apoi preşedinte al Sfatului Țării, care a votat acest act istoric.

Între cele două războaie mondiale, Pantelimon Halippa a fost unul dintre membrii marcanți ai Partidului Național Țărănesc și a deținut mai multe funcții publice. Ca parlamentar sau ministru, el a militat pentru prosperitatea economică, socială și culturală a Basarabiei, devenind unul dintre liderii regionalismului basarabean.

Instaurarea regimului comunist prosovietic în România a provocat mari suferințe fruntaşilor basarabeni care jucaseră un rol de seamă în realizarea Marii Uniri de la 1918. Dintre liderii mișcării de renaștere națională din Basarabia, Pantelimon Halippa a avut poate destinul cel mai frământat. În anul 1950, el a fost arestat și deținut timp de 2 ani la închisoarea din Sighet. În martie 1952 a fost predat organelor sovietice și dus la Chişinău. Aici a fost ținut într-o închisoare a KGB-ului, unde s-a făcut ancheta în cursul căreia i s-a imputat că Unirea Basarabiei cu România nu s-a făcut legitim. Un tribunal militar din Chişinău l-a condamnat pe Pantelimon Halippa la 25 de ani de muncă silnică în Siberia. A fost eliberat în anul 1955. Întors în țară, în loc să fie adus acasă, a fost dus la Gherla, unde a mai stat la închisoare până în 1957, fără nici o judecată.

www.dacoromanica.ro

După eliberare, Pantelimon Halippa nu a încetat să lupte pentru cauza basarabeană în condițiile deosebit de dificile ale regimului comunist. El a adresat mai multe memorii liderilor de partid şi de stat, Gheorghe Gheorghiu-Dej, iar mai târziu lui Nicolae Ceauşescu, cerând implicarea autorităților române în stabilirea de contacte culturale cu R.S.S. Moldovenească.

La mijlocul anilor 60, odată cu noul curs de relativă independență înregistrat în politica externă a României, Pantelimon Halippa şi-a pus mari speranțe într-o schimbare de percepție a autorităților române în privința problemei basarabene. El a sugerat chiar găsirea unei soluții de unificare a celor două state româneşti în cadrul sistemului socialist. Prin această prismă trebuie interpretate memoriile pe care le-a adresat conducerii statului român din acea vreme, precum şi colaborarea pe care a avut-o cu Institutul de Studii Istorice şi Social-Politice de pe lângă Comitetul Central al P.C.R.

Deşi organele represive ale statului au exercitat o supraveghere riguroasă asupra lui Pan Halippa, ca şi a celorlalți basarabeni din țară, nu e mai puțin adevărat că, mai ales la începutul perioadei ceauşiste, autoritățile regimului comunist l-au susținut tacit pe acesta în activitatea de documentare pe care o făcea cu privire la problema Basarabiei, uneori chiar şi în luările de atitudine față de această chestiune.

Fiind în general „nepublicabil" în țară, Pantelimon Halippa nu a ezitat să se adreseze unor oameni politici şi diplomați occidentali pentru a le solicita să intervină în susținerea cauzei Basarabiei. În anii 1968-1974 el a adresat mai multe memorii unor şefi de stat, ca preşedintele francez Charles De Gaulle sau cel american, Richard Nixon, având totodată contacte şi discuții cu reprezentanți diplomatici ai unor țări occidentale acreditați la Bucureşti.

Acest autentic apostol al românilor basarabeni ne oferă modelul unei vieți exemplare a unui om iubit şi respectat pentru excepționalele lui calități, democrat sincer şi aprig luptător pentru întregirea neamului nostru românesc.

Summary

This volume presents mostly inedited documents about life and activity of one of the most pre-eminent fighter in Bessarabia's cause – Pantelimon Halippa (1883–1979). Along with other Romanian patriots like Constantin Stere, Ion Pelivan, Ion Inculeț, Vasile Stroescu, Dr. Daniel Ciugureanu, Onisifor Ghibu and so on, he had a prominent role in preparing and accomplishing Bessarabia's Union with its Mother Country, on 27 of March 1918, first as a vice-president, afterwards as a president of the Country Council, who voted this historical act.

Between the world wars, Pantelimon Halippa was one of the stalwart members of National Peasants Party and occupied several public positions. As a parliamentary or as a minister, he militated for Bessarabia's economic, social and cultural prosperity, becoming this way one of the Bessarabia's regional leaders.

The instauration of pro-soviet communism regime in Romania caused a lot of suffering to Bessarabia's front-rankers who played an important role in accomplishing the Great Union in 1918. Among movement leaders of national reborn of Bessarabia, Pantelimon Halippa probably had one of the most puzzled destinies. In 1950 he was arrested and detainee 2 years at the prison of Sighet. In March 1952 he was surrender to soviet control units and sent to Chişinău. Here, he was held in a KGB prison, where during the inquiry he was asked for evidence that the Union of Bessarabia with Romania wasn't legitimate. A military court from Chişinău condemned Pantelimon Halippa to 25 years of hard work in Siberia. He was released in 1955. While returning in the country, in stead of going home, he was

www.dacoromanica.ro

taken to Gherla, where he spent few more years in jail, until 1957, with no trail.

After release, Pantelimon Halippa never stopped fighting for Bessarabia's cause in spite of incredible difficult conditions of communist regime. He filed many memoirs to the state and party lieders, Gheorghe Gheorghiu-Dej, and years later, to Nicolae Ceauşescu, asking for authority's involvement into establishing cultural contacts with SSR Moldavia.

In the mid 60's among with the new course of relatively independence played by Romania's external politics, Pantelimon Halippa put a lot of hopes into a change of perception from Romanian's authorities regarding the Bessarabia's problem. He even suggested finding a unification solution for the two Romanian states inside the socialist system. Looking from this angle we must understand the memoirs he filed to Romanian state leaders from that period, and the collaboration he had with the Institute of Historical and Social-Political Studies from Central Committee of Romanian Communist Party.

Although, Halippa was under a strict supervision, as the other Bessarabian's were, it is true that, especially at the beginning of Ceauşescu's period, the authorities of the communism's regime had quietly sustained him in this research activity that he use to make regarding Bessarabia's problem, sometimes even when he stood up about this matter.

Being, in general „un-publishable" in the country, Pantelimon Halippa never hesitated to ask some occidental politicians and diplomats to intercede in sustaining the Bessarabia's cause. Between years 1968–1974 he field several memoirs to some state chiefs, like the France president Charles De Gaulle or the American president, Richard Nixon, having in the same time contacts and discussions with diplomatic representatives of some western countries, accredited in Bucharest.

This authentic Apostle of the Union offers us a model of an exemplary life, of a loved and respected person for his exceptional qualities, sincere democrat and ardent fighter for the integration of our Romanian people.

Резюме

Настоящий том представляет документы и материалы, большей частью неизвестные, относящиеся к жизни и деятельности одного из самых выдающихся борцов за судьбу Бессарабии – Пантелимона Халиппы (1883–1979). Наряду с другими великими румынскими патриотами, такими, как Константин Стере, Ион Пеливан, Ион Инкулец, Василе Строеску, Даниел Чугуряну, Онисифор Гибу и др., он играл огромную роль в подготовке и осуществлении объединения Бессарабии с матерью-Родиной 27 марта 1918 г., будучи вице-председателем, а затем председателем Сфатул Цэрий, проголосовавшего за это историческое решение.

В период между двумя мировыми войнами Пантелимон Халиппа был одним из видных деятелей Национал-Царанистской партии и занимал многие значительные посты. Как парламентарий или министр, он боролся за экономическое, социальное и культурное процветание Бессарабии, став одним из лидеров бессарабского регионализма.

Установление просоветского коммунистического режима в Румынии принесло неисчислимые страдания бессарабским лидерам, игравшим важную роль в осуществлении Объединения 1918 года. Из вождей национального возрождения в Бессарабии Пантелимону Халиппе выпала наиболее мучительная судьба. Арестованный в 1950 г., он был брошен на два года в тюрьму Сигета. В марте 1952 г. был передан советским властям и переправлен в Кишинев. Здесь он содержался в тюрьме КГБ, подвергаясь допросам по обвинению в содействии незаконному присоединению Бессарабии к Румынии. Кишиневский военный трибунал приговорил Пантелимона Халиппу к 25 годам

www.dacoromanica.ro

каторжных работ в Сибири. Освобожденный в 1955 г., вернулся на родину, где тут же был отправлен в тюрьму Герла, где без суда и следствия пробыл до 1957 г.

После освобождения Пантелимон Халиппа не прекратил борьбу за бессарабское дело в тяжелейших условиях коммунистического режима. Он направлял памятные записки партийным и государственным руководителям Г.Георгиу-Деж и Николае Чаушеску, требуя участия румынских властей в установлении культурных контактов с Молдавской ССР.

В середине 60-х годов, в связи с новым курсом на относительную независимость внешней политики Румынии, Пантелимон Халиппа возлагал большие надежды на изменение взглядов румынских властей в отношении бессарабской проблемы. Он предлагал даже, как вариант ее решения, воссоединение двух румынских государствах в рамках социалистической системы. Через призму этого следует понимать памятные записки, которые он направлял руководству румынского государства того времени, и его сотрудничество с Институтом исторических и общественно-политических исследований при Центральном Комитете РКП.

Хотя государственные репрессивные органы осуществляли неусыпную слежку за Пантелимоном Халиппой, как и за другими бессарабцами в стране, следует сказать, что, особенно в начале чаушистского периода, власти коммунистического режима молчаливо поддерживали его в исследовании и документировании проблемы Бессарабии, и иногда даже в его отношении к этому вопросу.

Будучи полностью «непубликабельным» в стране, Пантелимон Халиппа, не колеблясь, обращался к западным политическим деятелям и дипломатам с настоятельными просьбами поддержать бессарабское дело. В 1968-1974 гг. он направлял многочисленные памятные записки таким государственным руководителям, как французский президент Шарль де Голль или президент США Ричард Никсон, постоянно поддерживая контакты и дискуссии с дипломатическими представителями западных стран, аккредитованными в Бухаресте.

Истинный апостол бессарабских румын, Пантелимон Халиппа является примером образцовой жизни человека, чтимого и уважаемого за свои исключительные качества, искреннего демократа и страстного борца за единство румынского народа.

Pantelimon Halippa (1883–1979)
Editat – 9 mai 1998.
Tiraj – 200 000.
Pictor: Simion Zamşa.

Pan Halippa
(1883–1979).
Ilustru om politic,
scriitor, preşedinte
al Sfatului Ţării.

Stelă comemorativă inaugurată la Chişinău, la 27 august 2006.
Sculptură de Gheorghe Răileanu

www.dacoromanica.ro

Pan Halippa (1883–1979). Om politic român din Basarabia, publicist, luptător pentru unitatea națională, lider al Partidului Național Moldovenesc (1917–1918), vicepreşedinte (1917) şi preşedinte (1918) al Sfatului Țării, ministru în câteva guverne ale României după 1918, apărător al intereselor românilor basarabeni în perioada postbelică.

Vrăjmaşii noştri stau la hotare –
vrăjmaşi cât frunză şi iarbă,
la spatele nostru şi înăuntrul țării noastre,
dar cel mai mare duşman este în mijlocul nostru.
Acesta este NEUNIREA.
Frații mei! Biruiți acest straşnic duşman
şi noi vom birui totul!

Pan Halippa

Seminarul Teologic din Chişinău. Unica instituție de învățământ secundar din Basarabia. A fost deschis în 1813 de către mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni şi a funcționat până în 1944. Aici, între anii 1898 şi 1904, a învățat Pan Halippa.

Cel mal instructiv pentru mine din tot personalul
Seminarului Teologic din Chişinău a fost fratele meu
Ioan Halippa, care era ajutor de inspector
al Seminarului şi totodată conducătorul (problemelor)
Comisiei guberniale savante de arhive.
Eu am fost găzduit la început la fratele meu, în clădirea
din curtea Seminarului, unde mai trăiau şi rectorul,
inspectorul şi ajutorul său, Afanasi Poleanski.

Pan Halippa

www.dacoromanica.ro

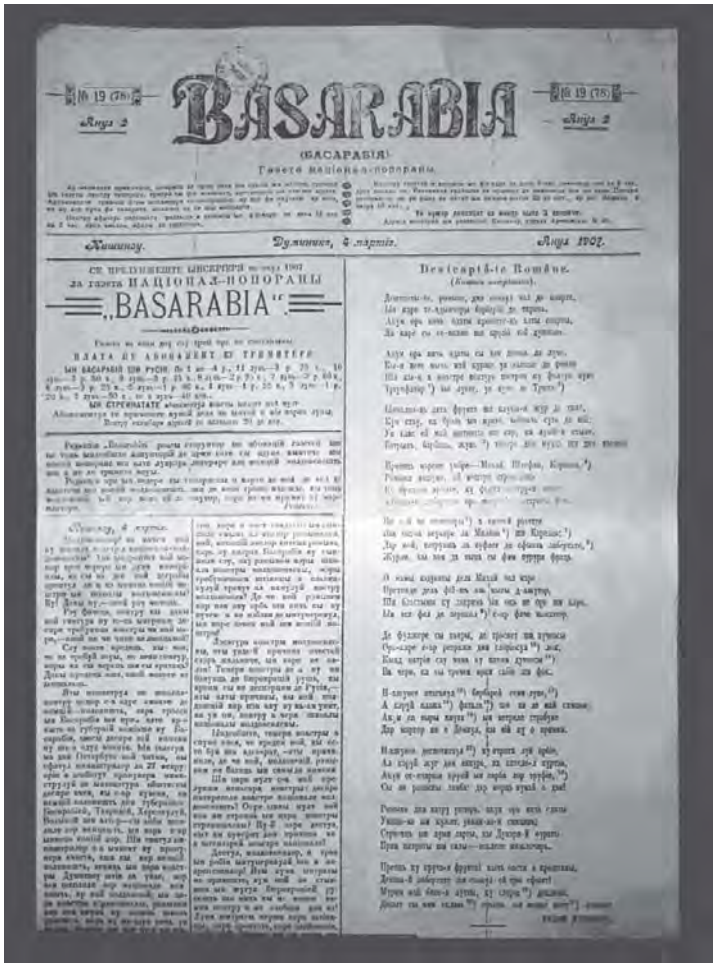

№ 19 (78) BASARABIA № 19 (78)
Anul 2 (БАСАРАБІЯ) Anul 2
Газетъ національ-попоранъ.
Кишинэу. Думиникэ, 4 мартіе. Анул 1907.
СЪ ПРЕЛУНЕЩИТЕ ЮНСКРИПЦІЙ пе анул 1907
за газета НАЦІОНАЛЪ-ПОПОРАНЪ
„BASARABIA".
Десятэ ши анунцурь ку требуінцэ.
Desceptă-te Române.

Ziarul „Basarabia”. Săptămânal național de orientare democratică, apărut la Chișinău, în perioada 24 mai 1906–11 martie 1907, sub conducerea lui Emanuil Gavriliță, Vasile Hartia și Ion Pelivan. Colaboratori activi – Pantelimon Halippa (Pintilie Cubolteanu), Alexei Mateevici, Alexis Nour și alții.

Redacția gazetei „Basarabia”. Anul 1906.
De la stânga la dreapta: pe scaun – *Theodor Inculeț, Alexei Mateevici, Sergiu V. Cujbă, Mihail Vântu, Ion Pelivan;* în picioare – *Tudose Roman, Ștefan Usinevici, Gheorghe Racicovschi (servitor), Pantelimon Halippa, N. Roșca, Gheorghe Stârcea;* jos – *doi vânzători de ziare.*

Un grup de colaboratori ai ziarului „Basarabia”.
De la stânga la dreapta: *Tudose Roman, Pantelimon Halippa, Sergiu V. Cujbă, Mihail Vântu, Alexei Mateevici, Theodor Inculeț.*
Chișinău, 1906

www.dacoromanica.ro

Universitatea din Iaşi deschisă în 1860, almamater a câtorva generaţii de studenţi basarabeni. Aici, între anii 1909 şi 1912, a studiat Pan Halippa.

Constantin Stere, mare om politic şi scriitor român. Personalitate cu o contribuţie enormă în mişcarea naţională din Basarabia, rector al universităţii ieşene între anii 1913 şi 1916

www.dacoromanica.ro

Кувынт Молдовенеск

ГАЗЕТА СЪПТЪМЫНАЛЪ ПЕНТРУ МОЛДОВЕНИЙ ДИН БЕСАРАБИЯ ШИ ДЕ ПЕСТЕ РЫСТРУ.

Ахул 1. Кишинэу, 5 Януарие анул 1914, № 1 Прецул 2 копейче

„Cuvânt moldovenesc”, gazetă politică săptămânală apărută la Chişinău (1914–1919). Din aprilie 1917 – oficiosul Partidului Naţional Moldovenesc, redactat de Pantelimon Halippa.

Redactori şi colaboratori ai revistei şi gazetei „Cuvânt moldovenesc”. De la stânga la dreapta, în primul rând: *Simion Murafa, Nicolae Alexandri, Daniel Ciugureanu;* în rândul al doilea: *Pantelimon Halippa şi Gheorghe Stârcea*

Palatul Sfatul Ţării *din Chişinău. În acest edificiu, în perioada 21 noiembrie 1917–27 noiembrie 1918, şi-a ţinut şedinţele primul parlament al Basarabiei. Aici, la 2 decembrie 1917, Basarabia a fost declarată Republică Democratică Moldovenească; la 24 ianuarie 1918, Sfatul Ţării a proclamat independenţa Republicii Democratice Moldoveneşti, iar la 27 martie 1918 – unirea ei cu România.*

www.dacoromanica.ro

АНКЕТНЫЙ ЛИСТЪ

Члена „СФАТУЛ ЦЭРІЙ“. 000114

1. Фамилія Halippa.
2. Имя Pantelcimon
3. Отчество Nicolaevici.
4. Возрастъ 34 ani.
5. Національность moldovan.
6. Откуда родомъ din satul Cubolta, ținutul Sorocii,
(губернія, уѣздъ, городъ, деревня) Volostea Năduşiţei.
7. Образованіе Universitatea din Jurev şi dela Iaşi.
8. Родъ занятій Redactor-editor al Cuvântului moldovenesc
9. Къ какой политической Partidul național moldo-
партіи принадлежитъ venesc.
10. Какой фракціи въ СФАТУЛ ЦЭРІЙ Fracţia ţărănească
11. Въ какихъ состоитъ организаціяхъ În Comitetul guber-
nial al deputaţilor ţărănești.
12. Отъ кого избранъ въ СФАТУЛ ЦЭРІЙ dela ţărani prin
Comitetul gubernial ţărănesc
13. Адресъ въ Кишиневѣ Ivcovskaia ulita N15.
14. Адресъ въ мѣстѣ постояннаго жительства Chişinău.
15. Собственноручная подпись Pantelcimon Halippa.

19——17 годъ.

Formularul de membru al Sfatului Țării al lui Pantelimon Halippa

ZIUA MARE A BASARABIEI

— Discursul d-lui P. N. Halippa —

După discursul președintelui Statului a luat cuvîntul d. *P. N. Halippa* din partea partidului național moldovenesc, care a făcut următoarele interesante declarații:

Cinstită adunare, am fericirea să înfățișez în această cinstită adunare partidul moldovenesc organizat. *În acest partid național eu văd întrupate toate aspirațiile naționale ale neamului moldovenesc* (aplause frenetice).

Domnilor deputați, acum opt luni, când în noi toți guvernau, când toți ne acăldau în apele unui internaționalism bolnăvicios, provocat de revoluția rusească, noi am fost aceia cari am ridicat mai întîiu steagul național, călăuz și de ideia iubirii de patrie adecă de pămîntul nostru moldovenesc. Această ideie a fost îmbrățișată cu căldură de noi, cari n'am zăbovit a o semăna pînă de încredere prin toate colțurile pămîntului dintre Prut și Nistru. Munca era grea, căci poporul zăcea amorțit încă de lanțurile robiei, iar aceste lanțuri știm că nu pleacă numai cu mare încetineală. Chiar de la început n'am găsit foarte mulți Moldoveni cari ni spuneau că poporul nostru n'a ajuns încă la acea coacere politică, de care ce frămîntările poporului moldovenesc sînt îcîncezate. Și, dacă astăzi vedem că aceste grele lanțuri de robie s'au rupt și neamul nostru s'a trezit la viață, trebuie să mărturisesc că o parte de vrednicie o are și partidul național, care, prin pătrunși ai săi, a pilit zăurilor aceste legături. Partidul național a tăiat obloanele de fier ale temniței în care gemea neamul nostru, și astăzi noi am ajuns o țară liberă și autonomă. **Poate în curînd împrejurările ne vor împinge spre *republică*. Pot să vă spun că aceasta este și visul partidului național. Ni trebuie însă o unitate de voință națională, precum și înțelegere între ceilalte popoare, căci *numai prin naționalizarea vieții singuratecelor popoare și prin federalizarea țărilor* se va putea mîntui și marea republică rusească. Partidul național nu are scopuri guvernîste, ci el vrea să se pună în strînsă legătură cu toate națiile mai mici, ca împreună cu ele să lucreze pentru consolidarea țării** (aplause). Noi vrem să trăim în bună frăție cu toți locuitorii de limbă străină, și de aceia îi poftim să se organizeze și ei. Socotesc însă de nevoie să declar că noi, *prin partidul național, înființăm națiunea moldovenească* (aplause). În același vreme însă adaug că e departe de noi gîndul de a robi pe alții, ci, din potrivă, vrem să lucrăm în Statul Țerii pentru prosperarea tuturor națiilor din Basarabia, care și ele au dreptul să trăiască în cuprinsul ei primitor. Cu aceste gînduri strig: trăiască Statul Țerii, trăiască Basarabia slobodă ca cheznție a republicei democratice federative rusești (aplause prelungite).

Profesiile deputaților francezi

Cei mai mulți deputați francezi sînt advocați și medici; nu lipsesc profesorii. Este și un veterinar, apoi un fost vînzător de gazete, un lucrător miner, un artist comic, un vînzător de viorele—nu de alte flori—, care, spune o foaie din Canada, își ține încă prăvălia lîngă Hôtel de la Poste, la Toulouse.

Discursul rostit de Pan Halippa în ședința de inaugurare a Sfatului Țării (21 noiembrie 1917), publicat în ziarul „Neamul românesc”, redactat de Nicolae Iorga

www.dacoromanica.ro

ACTUL UNIRII
VOTAT DE SFATUL ȚĂRII
LA 27 MARTIE ST. V. 1918.
IN NUMELE POPORULUI BASARABIEI, SFATUL ȚĂRII DECLARĂ:
REPUBLICA DEMOCRATICĂ MOLDOVENEASCĂ (BASARABIA),
ÎN HOTARELE EI DINTRE PRUT, NISTRU, DUNĂRE, MAREA
NEAGRĂ ȘI VECHILE GRANIȚE CU AUSTRIA, RUPTĂ DE
RUSIA ACUM O SUTĂ ȘI MAI BINE DE ANI DIN TRUPUL
VECHII MOLDOVE, ÎN PUTEREA DREPTULUI ISTORIC ȘI
DREPTULUI DE NEAM, PE BAZA PRINCIPIULUI CĂ NOROA-
DELE SINGURE SĂ-ȘI HOTĂRASCĂ SOARTA LOR, DE AZI
ÎNAINTE ȘI PENTRU TOTDEAUNA, SE UNEȘTE
CU MAMA SA ROMÂNIA.
TRĂIASCĂ UNIREA BASARABIEI -
CU ROMÂNIA
DE-A PURURI ȘI TOTDEAUNA!
PREȘEDINTELE SFATULUI ȚĂRII,
ION INCULEȚ.
VICE-PREȘEDINTE
PAN. HALIPPA.
SECRETARUL SFATULUI ȚĂRII
I. BUZDUGAN.

Placă comemorativă cu textul Actului unirii Basarabiei cu România votat la 27 martie 1918, instalată în sala de şedinţe a Sfatului Ţării. După ocuparea Basarabiei de către U.R.S.S., în 1940, placa a fost distrusă.

Liderii mişcării naţionale din Basarabia în compania delegaţiei Guvernului român, în seara zilei de 27 martie 1918, după adoptarea de către Sfatul Ţării a Declaraţiei de Unire a Basarabiei cu România, la Clubul Nobilimii din Chişinău. Pantelimon Halippa (1), vicepreşedinte al Sfatului Ţării.

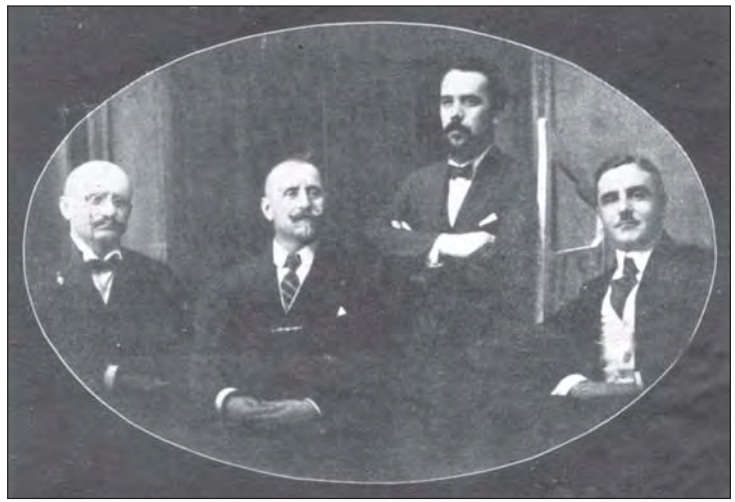

Delegaţia Basarabiei trimisă la Iaşi imediat după Unire. Martie 1918. De la stânga la dreapta: *Ştefan Ciobanu, Ion Pelivan, Pantelimon Halippa şi Daniel Ciugureanu.*

www.dacoromanica.ro

Deputații Sfatului Țării după ședința din 27 noiembrie 1918 – la care s-au votat reforma agrară și unirea necondiționată a Basarabiei cu România – fotografiați în sala de ședințe a Parlamentului basarabean.
În centru – Pantelimon Halippa (1), președinte al Sfatului Țării.

www.dacoromanica.ro

Deputații Sfatului Țării după ședința din 27 noiembrie 1918 – la care s-au votat reforma agrară și unirea necondiționată a Basarabiei cu România – fotografiați în fața Parlamentului basarabean.
În centru – Pantelimon Halippa (1), președinte al Sfatului Țării.

ACTUL UNIRII

BASARABIEI CU ROMÂNIA - MAMĂ

LA 27 NOEMBRIE AN. 1918.

(Extras din jurnalul şedinţei Sfatului Ţării
din 27 Noembrie an. 1918 cu No 2.)

În urma UNIREI cu ROMÂNIA-MAMĂ a BUCOVINEI, ARDEALULUI, BANATULUI şi ţinuturilor UNGUREŞTI, locuite de români, în hotarele DUNĂRII şi TISEI, SFATUL ŢĂRII declară, că BASARABIA rentoarnă la condiţiile de unire, stipulate în actul dela 27 Martie, fiind încredinţată că în ROMÂNIA tuturor ROMÂNILOR regimul curat democratic este asigurat pe viitor;

SFATUL ŢĂRII în prezinţa CONSTITUANTEI ROMÂNE, care se va alege după votul universal, şi rezolvând chestia agrară după nevoile şi cererile poporului, anulează celelalte condiţiuni din actul UNIREI DIN 27 MARTIE şi declară UNIREA necondiţionată a BASARABIEI cu ROMÂNIA-MAMĂ.

Preşedinte Paul Halippa

Vice-preşedinte I. Bâcu

Secretar A. Scobiola.

Actul unirii necondiţionate a Basarabiei cu România, votat de Sfatul Ţării în şedinţa din 27 noiembrie 1918

27 noiembrie 1918. Tedeumul de la Catedrala din Chişinău oficiat cu prilejul proclamării de către Sfatul Ţării a unirii necondiţionate a Basarabiei cu România

www.dacoromanica.ro

Lideri politici ai Basarabiei: Ion Inculeț, Pan Halippa, Ion Pelivan, Daniel Ciugureanu și Ștefan Ciobanu, prezentați în revista franceză „L'IMAGE". Paris, martie 1920

Fruntași ai mișcării naționale din Basarabia la monumentul celor trei martiri ai neamului – Simion Murafa, Alexei Mateevici și Andrei Hodorogea. Înălțat la Chișinău în 1923, monumentul a fost distrus în 1940.
În centru – Pantelimon Halippa (1)

Pantelimon Halippa (1) *în cercul unor fruntași ai mișcării naționale din Basarabia și Transilvania*

www.dacoromanica.ro

Pantelimon Halippa (1) *împreună cu inginerii constructori al podului de peste Prut de la Albiţa.* 1929

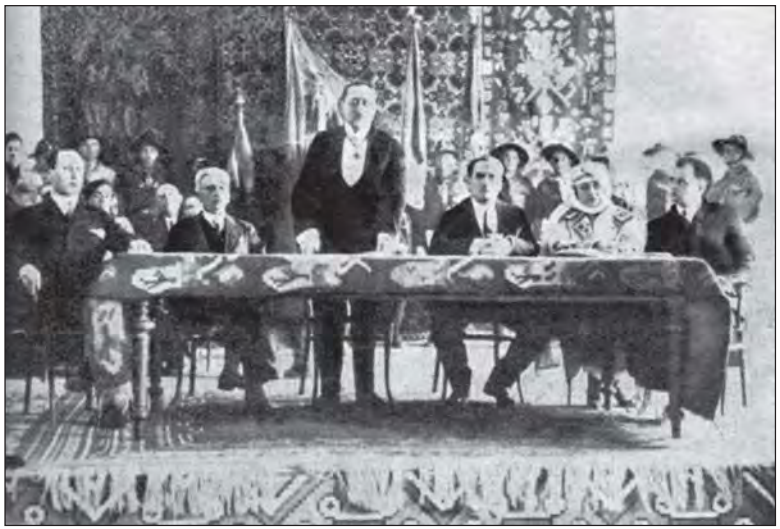

Prezidiul şedinţei festive consacrată aniversării a 15-a de la Unirea Basarabiei cu România. De la stânga la dreapta: *Ion Buzdugan, Boris Epuri, Ion Pelivan, Pan Halippa, Elena Alistar şi Anton Crihan*

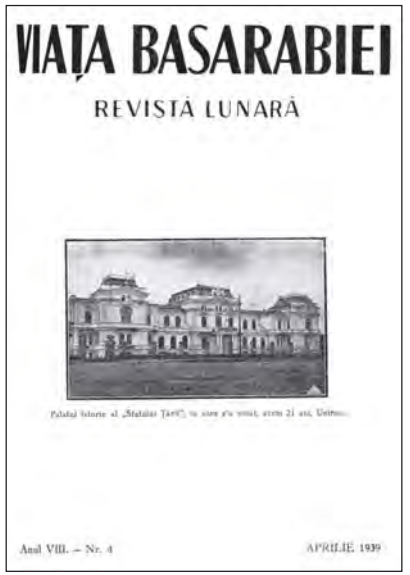

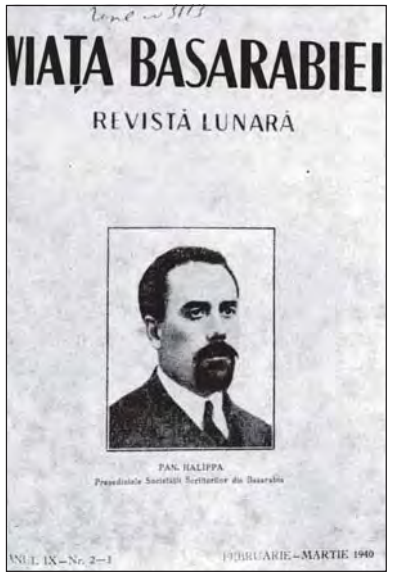

Revista „Viaţa Basarabiei”, apărută la Chişinău în ianuarie 1932–iunie 1940, apoi la Bucureşti, între iulie 1940 şi iulie 1944, sub îndrumarea lui Pantelimon Halippa

ACEASTĂ PLACĂ ESTE INSTALATĂ CU PRILEJUL
ÎMPLINIRII A 75 DE ANI
DE LA APARIŢIA, LA 24.I.1932, A PRIMULUI NUMĂR
AL REVISTEI "VIAŢA BASARABIEI"
SUB DIRECŢIA LUI PAN HALIPPĂ (I SERIE: 1932-1944)
"Penelor începătoare basarabene le-am dori să răzbată
cât mai iute în lumea largă a literelor româneşti"
(Din programul revistei)

Placă comemorativă instalată pe imobilul Uniunii Scriitorilor din Moldova, Chişinău, str. 31 august 1989, nr. 98

www.dacoromanica.ro

Pantelimon Halippa (1) *între profesorii şi absolvenţii Şcolii Normale „Mihai Viteazul” din Chişinău* (1937), *şcoala la care în 1919 a activat ca profesor secundar de istorie şi geografie.*

Pantelimon Halippa (în centru), preşedinte de onoare al Asociaţiei Românilor din Transnistria, Nichita Smochină, preşedinte al Asociaţiei şi P. Ilin, vicepreşedinte. Chişinău, ianuarie 1939

De la stânga la dreapta: Ilie Zaftur, Onisifor Ghibu, Ştefan Bulat, Pantelimon Halippa şi Nichita Smochină. Tiraspol, 15 decembrie 1941

www.dacoromanica.ro

Pantelimon Halippa la Chişinău. 1941

Pantelimon Halippa (1) *la bustul lui B.P. Hasdeu din Cimitirul Belu.* Bucureşti, 1972

Pantelimon Halippa (1) *înconjurat de un grup de basarabeni după ceremonia comemorării morţii lui Alexei Mateevici la biserica Sf. Spiridon din Bucureşti.* Anul 1967

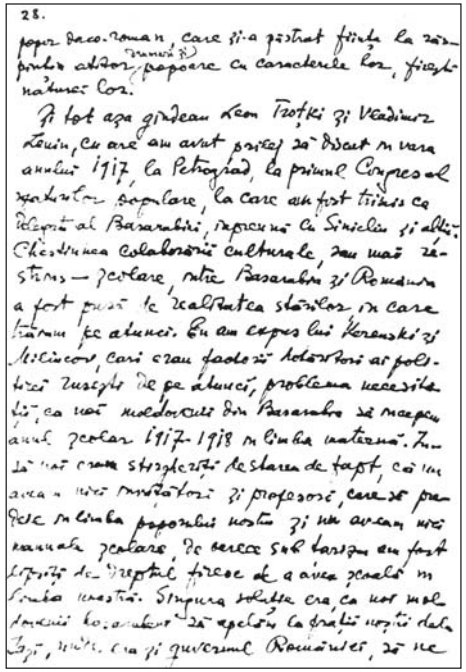

28.

popor daco-roman, care şi-a păstrat fiinţa la 2000 de ani de la întemeierea sa, popoare cu caracterele lor, fizionomiile lor.

Şi tot aşa gîndeau Leon Trotki şi Vladimir Lenin, cu care am avut prilej să discut în vara anului 1917, la Petrograd, la primul Congres al Sfaturilor populare, la care am fost trimis ca delegat al Basarabiei, împreună cu Sinidis şi alţii. Chestiunea colaborării culturale, pe care o stăpînesc — şcolară, între Basarabia şi România a fost pusă la ordinea zilei în care trăiam pe atunci. Eu am expus lui Kerenski şi Miliucov, cari erau factori hotărîtori ai politicei ruseşti de pe atunci, problema necesităţii ca toţi moldovenii din Basarabia să înceapă anul şcolar 1917-1918 în limba maternă. Fiindcă mai erau stăruinţi de starea de fapt, cînd aveam învăţători şi profesori, cari ştiau şcolăreşte în limba poporului nostru şi nu aveam încă manuale şcolare, de cărţi sub haină au fost trimise de Sfîntul Sinod să aibă şcoală în limba noastră. Singura soluţie era ca toţi moldovenii basarabeni să aştepte la fraţii noştri de la Iaşi, Bucureşti, cînd şi guvernul Românesc, să ne

Pagină din manuscrisul „Cronica vieţii mele”. 1967

www.dacoromanica.ro

Anul 1978. Pantelimon Halippa în apartamentul său din Bucureşti. Pe perete – covorul din casa părintească despre care aminteşte în „Povestea vieții mele”

Mama şi surorile mai erau ocupate cu ţesutul de pânză, de macaturi şi mai ales cu facerea de covoare, cum, poate, nimeni din sat nu ştia să lucreze aşa de bine. Acest meşteşug mama îl învăţase în casa bunicii de la Vozdu şi unul din covoarele pe care le-a adus ca zestre în casa de la Cubolta – plimbarea unui domn şi a unei doamne, cu un câine Saint-Bernard – a fost şi este considerat, de toți specialiştii care l-au văzut, o operă de artă.

*Pan Halippa în cercul prietenilor săi la sărbătorirea celei de-a 95-a aniversări.*Anul 1978

Poetul Octav Sargeţiu şi soţia sa în vizită la Pantelimon Halippa. Anul 1978

www.dacoromanica.ro

De la stânga la dreapta: Nicolae Radu Halippa – fiul lui Pan Halippa, Tatiana Găluşcă-Crâşmaru – folcloristă, Pantelimon Halippa. Anul 1978

Pantelimon Halippa a fost înconjurat întotdeauna de prieteni devotaţi. Anul 1978

Pan Halippa petrecut în ultimul drum... 3 mai 1979.

27 aprilie 1980. Mănăstirea Cernica. Parastas pentru Pan Halippa. La un an de la deces

www.dacoromanica.ro

Strada Pantelimon Halippa din Chişinău

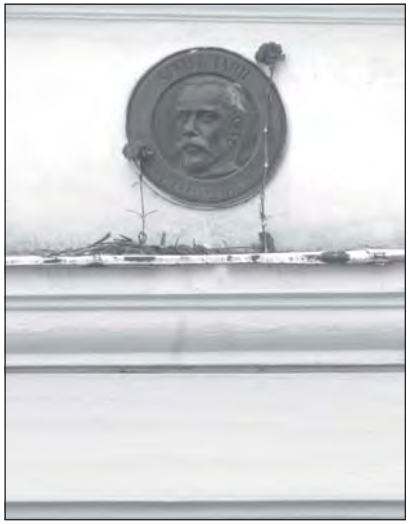

Sfatul Țării. Pantelimon Halippa. *Basorelief pe clădirea fostului Palat al Sfatului Țării din Chişinău*

Recunoştinţă... Cunună de flori depusă la mormântul lui Pantelimon Halippa de către Organizaţia Studenţilor Basarabeni din Bucureşti, la aniversarea a 90-a de la Unirea Basarabiei cu România

Nume de persoane*

A

Aksakov 56
Albu, Andrei 70
Alecsandri, Vasile 67, 237, 372, 373, 393
Aleksei Mihailovici 242
Alexandri, Nicolae (Neculai) N. 14–16, 66, 67, 71, 73, 76, 83, 98, 258, 282, 317, 324
Alexandru I 181, 245, 311, 324, 340, 369, 384
Alexandru al II-lea 74, 313
Alexianu, Gheorghe 190
Alexinschi 216
Alistar 67
Andronachievici 67
Angelescu, Constantin I.C. 24
Antonescu, Ion (Mareşalul) 20, 25, 78, 202, 205, 237, 343, 357, 360–365, 416
Arbore, Zamfir 16, 69, 85, 142, 183, 241, 264, 312
Argetoianu 236, 237
Arman, S. 440
Asachi, Gheorghe 66
Averescu, Alexandru 91–94, 275, 318

B

Bakunin 254
Balş 60
Bantîş-Kamenski 243
Barbusse, Henri 444
Barbuța, G. 445
Barnes, Harry George 45, 299, 330, 331, 333, 335, 336
Bartenev 60
Basarab (nume de cod al lui Pan Halippa) 42, 43
Batiuşkov 186, 377
Bauer, D.P. 61
Bălcescu, Nicolae 99, 393
Bărnuțiu, Simion 103, 104
Bârcă, Gheorghe 50
Bârcă, Teodor 321
Bârcă, V. 74, 138
Bârlădeanu, Alexandru 43
Bejenaru, Grigore 423
Beleţki, I. 64
Belinski 69, 313
Berg, L.S. 186
Beria 72, 79, 263
Beymoh 209

* Indicele a fost întocmit de Elena Bivol.

www.dacoromanica.ro

Bezviconi, Gheorghe 25, 166
Bilivski, Vasile 38, 250, 253, 257, 258
Bismarck 239
Bivol, Neculai 81–83
Bocu, Sever 24
Boga, Leon 38, 253
Bogolepov, Platon Pavlovici 58
Bogos, Dimitrie 74, 252
Bogos, Vl. 127
Bogza, Ion 222
Boldescu, Petre 53
Boldur, Alexandru 25, 38, 250, 253, 256, 292, 331, 335
Botez 182
Botezat, Alexandru 83
Braga, Petre 67, 115
Brătianu, Constantin I.C. 24, 203
Brătianu, Dumitru 99
Brătianu, Gheorghe 24
Brătianu, Ion 99, 215, 239, 318, 415
Brătianu, [Ion I.C.] 91, 92, 96, 99, 256, 259, 278, 281, 282, 284, 285, 287
Brâncoveanu, Constantin 242
Breanski, M. 440
Brejnev 353, 355
Brîseakin, S.K. 366, 373
Brudariu, Adrian 35, 233, 237–239, 240
Buciuşcan, Gavril 98, 141
Bujor, Vladimir 89
Bujoreanu, Iulia 67, 251
Bulat, Ştefan 25, 189, 190
Burada, Teodor 241
Burebista 353
Buruiană 138
Buzdugan (Buzdâga-Buzdugan), Ion 37, 39, 65, 88, 134, 188, 238, 250, 251, 253, 276, 284, 294, 320, 323

C

Cantacuzin 60
Cantacuzino 243
Cantemir, Antioh 243
Cantemir, Dimitrie 177, 178, 183, 214, 242, 372
Cantemir, Petru 178
Captarencu, Gheorghe 49
Caracatiţa, Procofie 61
Cardaş, Gheorghe 38, 254
Carol al II-lea 202, 205, 237, 344
Casso, Leon (vezi Kasso, Leon)
Casso, Nicolae 183
Catelly (Cateli), E. 17, 87, 272, 273
Cazacliu, Grigore 39, 89, 294, 323
Cazacliu, Vladimir 188
Cazacu, Petre 25, 69, 85, 256, 322
Cazimir, Constantin 72, 313
Cădere, Victor 256
Călinescu [Armand] 236
Căram (Cărăuş) Dimitrie 88, 284
Cătărău 146
Ceachir, Mihail 74
Ceaikovski, N. 97
Ceauşescu, Nicolae 32, 38, 39, 41, 45, 228, 231, 233–235, 291, 298
Cehov, Anton 313
Cerescu, Ion 98
Cernit, Gheorghe 54, 55
Cernîşevski 69
Cernov 69, 175, 313
Chiorescu 288
Cijevschi, Vasile 88, 98, 115, 320
Ciobanu, Ştefan 14, 19, 25, 64, 256, 313
Ciobanu, Valeriu 25, 38, 253
Ciobotar 127
Ciocan, Nichifor 98

Cioflec, Romulus 74
Ciorescu, Ioan 314
Ciornei, Neculai 88
Ciotori 250, 256
Ciugureanu, Daniel 19, 70, 74, 90, 91, 94, 97, 126, 215, 275, 277, 293, 313, 318, 322, 338
Ciupercă 45
Clemenceau 238
Cocea, N.D. 86, 234
Codreanu, Ion 67, 68, 89, 97, 215
Codreanu, Neculai 70
Cojocaru, Teodosie 88
Colesnic, Iurie 30
Constantinescu, Grigore 75
Constantinescu-Iaşi, Petre 16, 86, 322
Cosniceanu, A. 427
Costin, Ion 74
Costin, Miron 363
Costin, Nicolae 177, 363
Coşbuc, George 16, 22
Cotruţă 313
Cotruţă, I. 270
Crăsescu, Victor 71, 73
Creangă, Ion 89, 237, 372
Crihan, Anton 17, 25, 43, 44, 74, 88, 135, 277, 278, 281, 323, 333
Cristescu-Plăpumaru, Gheorghe (Ghiţă) 41, 42, 86, 310, 322, 332
Cristi, Vladimir 25, 91, 98
Crowe 209
Cruşevan, Pavel 70, 71
Cujbă, Sergiu 71, 73, 97, 215
Cuza, Alexandru Ioan 75, 280, 313, 372, 393

D

Damaschin, Dimitrie 74
Dante 358
Dascălu, Simion 378
Davidescu 160, 161
Day 209
Dămăceanu, D. 192
Deac, Augustin 232
Decebal 323, 344
De Gaulle, Charles 40, 290
Delinschi, Elisei 49
Dicescu 75
Dimitrescu, Gheorghe 222
Dobrescu, Aurel 24
Dobrescu, D. 287
Dobrogeanu-Gherea, Gheorghe 85, 86, 241
Dobroliubov 69
Dobronravov, L. 216
Dobruşkina, Reveka 70, 74
Dodul, Mihail 55, 70
Doncev, Ion 314
Donici, Alexandru 66, 216, 312, 380
Donici, Elena 215
Doroşevski, Nikolai 70
Dostoievski 66, 313, 371, 407
Drancă, F. 440
Druţă, Gheorghe 243
Duca, Gheorghe 178
Duca, [I.G.] 236
Dudkevici 320
Dule, P. 440
Dumitraşcu, Ion 188, 190
Dumitraşcu, Simion 190
Dumitraşcu Vodă 178
Dumitrescu, Ion 190
Dumitrescu, Petre 190
Dunăreanu, Neculai 38, 254

www.dacoromanica.ro

E
Ecaterina a II-a (Ecaterina cea Mare) 181, 307, 340, 384
Eisenhover 264
Eminescu, M. 22, 237, 372, 373, 393, 411, 415
Engels 32, 229, 230, 307
Epure, Boris 98
Erhan, Dionisie 69
Erhan, Pantelimon 38, 70, 89, 224, 250, 253, 275, 317, 323
Etherige, M. 26, 199, 243

F
Fală, Porfire 14
Fedko, I.F. 438
Feodorovski 55
Ferdinand I 91, 185, 286, 287, 321, 324
Fet 59
Fiodorov, Pavel Ivanovici 61
Flondor, Iancu 16
Florea, Dionisie 190
Fonton, E. 185
Frățiman, Justin 188, 313
Frunză, Axentie 69, 85, 178, 183, 184, 241
Frunze (Frunză), M.V. 184, 438

G
Gafencu, Vasile 88
Gavriliță, Emanuil 14, 64, 70, 83, 188
Gaziția 54
Găluşcă (Găluşcă-Crâşmaru), Tatiana 38, 253, 292
Georgescu, Teohari („Georgescu-Tâlhărescu") 31, 79, 338
Ghelmegeanu 236
Gheniță 59
Ghenzul, Vasile 38, 64, 98, 139, 253
Gheorghiu-Dej, Gheorghe 32, 80, 231, 243, 250, 258, 292
Ghepeţki 75
Gherştanski 55
Ghibu, Onisifor 16, 17, 35, 37, 189, 190, 191, 253, 331
Gibson, Archibald 212
Gigurtu 250
Giurescu, C.C. 407
Giurescu, D.C. 407
Glavan, Vasile 59
Glavce, Mihail 72
Gobjilă, Ioan 70
Goga, Octavian 16, 216, 250
Gogol, Nikolai Vasilievici 56, 59, 62, 66
Golia, Ieremia 350
Gonța 252, 335
Gorceakov 60
Gorki, Maksim 66, 254, 313, 371
Gore, Paul (Pavel) 14, 69, 72, 83, 126, 215
Grădescu 75, 243
Grekulov 320
Griboedov 59
Groapă, Alexandru 70
Grosu, Gheorghe 82, 83
Grosu, Neculai 89
Grosu, Pavel 70, 81
Groza, Petru (Petre) 27, 29, 31, 72, 79, 200, 205, 206, 337–339
Guciujna, Pavel 74
Gumă, Vasile 70
Gurie, Grosu 69, 188, 293, 313

H
Halippa, Eleonora 32, 327
Halippa, Ioan (Ion, Vanea) 60–63, 78, 188, 241
Halippa, Neculai 49

[Halippa] Ştefan 53
[Halippa-Boldescu] Ileana 53
Harbuz, Ion 98
Harea, Vasile 25, 38, 89, 254
Haret, Spiru 15
Hartia, Vasile 83
Hasdeu, Bogdan-Petriceicu 183, 241, 312, 372, 380
Hâjdău (Hâjdeu), Alexandru 66, 183, 312
Hâjdeu, Valeria 61
Heitmann, Klaus 246, 247
Herescu 243
Herța, Vladimir (Vlad) 16, 17, 69, 72, 77, 215
Herzen 69, 254, 313
Hitler 25, 45, 201, 202, 211, 237, 259, 264, 304, 306, 324, 331, 334, 343, 367
Hodorogea, Andrei 318
Holban, Ştefan 70, 88
Holban, Theodor 25, 38, 252, 253, 292
Horia 409
Hruşciov 234, 250
Hruşevski 257
Hudiță, Ion 330

I
Iablukovski, F. 440
Iacobescu, Teodor 38, 254
Iaicikov 269
Iakir, I.E. 438
Iancu, Avram 409
Ianovski, Vasili 72, 188
Ibrăileanu, Garabet 69, 75
Iliin, Pavel 190
Inculeț, Ion C. 64, 77, 83, 89, 90, 91, 94, 115, 126, 134, 282, 317, 318, 322
Inculeț, Toader 64, 74
Inochentie (Ion Livezioară) 182, 188, 312
Inzov 60
Ioan (Ion) Vodă cel Cumplit 364, 398, 409
Ionaşcu 236
Ionescu, Take 92
Ionescu-Siseşti, Gheorghe 24
Iordan, Iorgu 30, 338
Iorga, Nicolae (Neculai) 75, 180, 236, 241
Ipsilanti 60
Istrati, Panait 322
Ivan al III-lea cel Groaznic 308, 384
Ivanovschi, Alexandru 57, 75
Ivan Vasilievici [Ivan al III-lea] 181

J
Jalbă, Toma 188

K
Kaceanov 223
Kan 238
Kaplan 42, 310
Kellog 211, 213
Kasso (Caşu), Leon 75, 184, 207
Kerenski, Aleksandr 17, 68, 73, 85, 175, 440
Kogălniceanu, Mihail 182, 215, 313, 343, 393, 411, 415
Kolceak 409
Kolokolov, Nikolai Nikolaevici 59
Kolțov 59
Komarniţki, Grigori 82
Komarniţki, Marin Grigorievici 62
Komarniţki, Valentina Grigorievna 62, 82
Konțevici, Leon Flegontovici 56
Kotovski, G.I. 438
Krasin 256
Krîlenko 175
Krîlov, Ivan Andreievici 59

www.dacoromanica.ro

Kropotkin 254
Krupenski, Aleksandr 60, 71, 75, 96, 98, 256
Kruser, A.S. 438
Kurdinovski, Vasile 59
Kutuzov 325
Kviatkovski, Lilia 70

L
Lambrior 182
Laroehe 209
Laşcu, Vasile 70
Lavrentiev 250, 259
Lavrov P.L. 156
Lazarev 373, 378
Lazo, S.G. 438
Lebedev, Pavel 182, 312
Leeper 209, 215
Lenin, Vladimir Ilici 17, 30, 32, 33, 42, 73, 85, 86, 171–173, 176, 206, 229, 230, 234, 242, 245, 249, 254, 255, 259, 260, 263, 307, 310, 315, 322, 337, 351, 373, 401, 430, 437, 438, 440, 443, 446
Leonard, Ecaterina 50, 54
Lermontov, Mihail Iurievici 22, 59, 66
Lesch 320
Liprandi 60
Litvinov 78, 177, 250, 256
Livezeanu, S. 292
Liviu, Horia 23
Livov 97
Logadze, Gheorghe 59
Luca 235, 237
Lunacearski 175
Lupas, Ioan 24
Lupu, Nicolae 24, 189, 190, 236
Lupu, Vasile 242
Luţenko 173

M
Madan, Gheorghe 70, 165
Madelin, Louis 179
Madgearu, Virgil 24
Maikov 59, 66
Maklakov 97
Malinovski, R.J. 192
Maniu, Iuliu 19, 20, 24, 35, 203, 236, 252
Mannerheim 362
Marchitan, Dumitru 98
Margaritov, Sergiu 58
Marghiloman, Alexandru 92, 94, 171, 274, 275, 277, 278, 281, 285–287, 318, 319, 321
Martineanu 209
Martonne, Em. de 185, 208, 215
Marx, Karl 32, 229, 230, 245, 249, 259, 307, 372
Mateevici, Alexie (Alecu) 57, 65, 74, 188, 313
Mavrogheni 60
Mâţu, Constantin 70
Meerson, M. 441
Meleşin, Ia.D. 441
Micescu, Istrate 24
Mihai Viteazul 238, 344, 364, 393, 398
Mihailovici, Paul 315
Mihailovski 313
Mihalache, Ion 24, 252
Mihalevici 59
Miliukov 85, 86
Milescu-Spătaru, Neculai 242, 372
Milo 60
Mimi, Constantin 72

Minciuna, Mihail (Mihai) 74, 89
Mircea 393, 398
Mironescu, Gheorghe Gh. 19, 24
Misirkov 281, 320
Moghileanski 72
Molotov 25, 160, 169, 201, 202
Moraru, Anatolie 37, 38, 88, 227, 253, 261, 288, 292
Moroianu 267
Morţun, V.G. 42, 332
Movilă, Petru 242
Munteanu, Alexandru 79
Murafa, Ion 188
Murafa, Simion 70, 71, 73, 76, 88, 188, 318
Murgescu, Costin 235
Mussolini 304, 306, 343
Muzicescu, Gavriil 241

N
Nadson 66
Napoleon (I Bonaparte) 362, 388
Napoleon III 264
Năstase, Gheorghe (Ghiţă) 25, 37, 67, 88, 97, 215, 253, 256
Neagă, Teodor 98, 126, 262
Neagu, I.S. 438
Negel 182
Neculce, Ion 178
Nedorub 223
Negruzzi, Costache 66
Negruzzi, Iacob 424
Nekrasov 66, 69, 313
Nezelinov 55
Nicolae (Neculai) al II-lea 82, 98, 207, 257
Nicolaev, Xenofon (Selifonte) 49
Nicolescu, Miron 39
Nikitin 59
Nistor, Ion 256
Nitreanu, Nicolae 47, 336
Niţă, Sergiu 74
Nixon, Richard 40, 300, 309
Nour, Alexis (Alexie) 83, 241, 313

O
Oatu, Vasile 83
Onica, A. 445
Onicescu, Octav 24
Orlov 60
Osoian, Constantin 88
Ostrovski 250, 259

P
Paladi, A. 440
Panişca, Gh. 227, 228
Papuşa, A. 445
Paramon, Nadejda 32, 327
Parhomovici, Andrei Mihailovici 57
Parhomovici, Iosif Mihailovici 58
Pascu, Ion 38, 253
Pauker, Ana 31, 79, 235, 237, 338
Păduraru, Teodor 74, 166, 253, 292
Păscăluţă, Ioan (Ion) 37, 47, 88, 98, 115, 261, 271, 272, 273, 276, 278, 282, 289, 290, 324, 333
Pătrăşcanu, L. 192, 196
Păun, Mihail 5
Păunescu, Adrian 427
Pântea, Gherman 38, 88, 115, 191, 227, 228, 238, 250, 253
Pelivan, Ion 14, 19, 24, 25, 39, 64, 67, 70, 81, 82, 83, 84, 96, 97, 98, 215, 243, 256, 267, 270, 293, 294, 313, 318, 323, 338, 347

www.dacoromanica.ro

Pelivan (Gogu), Maria 97, 293
Pestel 254
Petliura 257
Petrovici, Ion 24
Petru cel Mare (Pierre le Grand) 177, 178, 181, 242, 265, 307, 383, 384
Philippide Al. 421
Piciormare, Petre 98
Pimen 322
Pisarev 69
Plămădeală, Alexandru 70
Plehanov 254, 313
Pojoga, Teodor 98
Poleanski, Afanasi 60
Polihroni-Kioseli, Mina Pavlovici 56
Ponomariov, Gheorghe 59
Popa, T. 440
Popescu, Constantin 74
Popescu-Puțuri, Ion 35, 36, 232, 233, 261
Popov 222
Popovici, Andrei 335
Popovici, Constantin 58, 59, 70
Popovici, Mihail 24
Popovschi, Natașa 67
Popovschi (Visterniceanu), Nicolae (Neculai) 64, 83, 313
Popp, Ghiță (Gheorghe) 24, 37, 192, 243, 250, 253
Prahnițchi, V. 271–274, 277
Preadko 223
Pruncul 60
Purișkevici, Vladimir 71, 75, 256
Pușkin, Aleksandr Sergheievici 22, 56, 59, 60, 61, 66, 313

R

Rakovski 316
Ralea, Mihail 69, 236
Raninski 59
Râșcanu, Gheorghe 61
Râșcanu, P. 15
Rădulescu-Motru, Constantin 24
Răutu, Leonte 43
Rejepa, P. 15, 70, 150
Ribbentrop, Ioachim von 25, 201, 202
Richelieu, ducele de 243
Rolland, Romain 236
Roller 238
Roman, Tudose 74
Romanov 97
Rogue, Mario 215
Roosevelt 331
Roșal, S. 440
Rozen, Evelina 74
Roznovan 60
Rudiev, V.M. 432, 438, 445
Rudnițki 55
Rumeanțev 180
Rurik 367
Russo, Alecu 66, 241, 313, 372, 380
Russu 182

S

Sacagiu, Mimi 31, 326, 327, 329, 338
Sadoveanu, Mihail 22, 24, 69, 241, 421
Saltîkov-Șcedrin 69
Sauciuc-Săveanu, Teofil 19, 37, 253
Savinkov 97
Sazonov 97
Săvulescu, Traian 24
Sârbu, C. 445
Sârbu, Ion 66
Schmidt, Alexandr 72, 98, 256
Scobioală, Andrei 74, 89, 93, 138
Sculi 182
Secară, N. 272
Sefer 75
Serafim, episcop 67, 75, 113
Simenschi, Teofil 239
Simonov, N. 440
Sinicliu Elefterie 37, 68, 85, 89, 93, 227, 228, 261, 262, 292, 293
Siținski, Leopold 72
Sîdnik 222
Sîtnik, M.K. 366, 373
Skobielov 270
Skoropadski 257
Skvorțov, M. 445
Smirnova-Voloșinova 61
Smochină, Nichita 25, 34, 38, 47, 176, 189, 190, 227, 228, 239, 249, 250, 252, 253, 257, 258, 292, 293
Soljenițîn 355, 371
Spinei, Chiril 89
Stalin (Djugașvili), Iosif (Țarul Roșu) 42, 45, 72, 78, 79, 201, 202, 206, 234, 259, 263, 264, 297, 298, 300, 304, 310, 324, 331, 333, 334, 337, 338, 344, 355, 369, 396, 401
Stamati, Constantin (Costachi) 66, 182, 183, 312
Starenki 320
Stavăr, Fedea 54
Stârcea, Gheorghe 71
Stepanov, Mihail 70
Stere, Constantin 14, 15, 16, 19, 64, 69, 75, 82, 83, 85, 94, 241, 253, 282, 312, 318, 320, 324, 357, 380
Stoica, Vasile 25
Stolîpin 74
Storojenko 61
Stroescu, Vasile 14, 16, 68, 69, 77, 83, 85, 87, 183, 241, 251, 296, 297, 313
Sturdza, Alexandru Scarlat 60, 182
Suruceanu, Nicolae (Neculai) 70, 251, 262, 266, 293
Suruceanu, Teodor 98
Suțu 60
Suvorov 180
Svinin 207

Ș

Șchiopu, Maria 67
Șchiopu (Știopul), Nicolae 227, 228, 292
Șestakovski 55
Șimkov, I. 445
Șolohov 371
Ștefan cel Mare (Ștefan Vodă) 178, 181, 185, 234, 238, 239, 257, 272, 282, 292, 312, 316, 343, 344, 353, 354, 364, 365, 372, 373, 393–396, 398, 404, 412, 419
Știrbei (Știrbey), Barbu 19, 192
Știrbei, V. 292
Șubin 223
Șvedov, G. 440

T

Tambur 425, 426
Tardieu 209
Tătărăscu, Gheorghe (Ghiță) 257, 337
Teodorescu, Sebastian 38, 253
Terlețkaia, Nadejda 70
Tilea, Viorel 256
Timonu, Dominte 190, 424–426
Titulescu, Nicolae 78, 177, 236, 368
Tkacenko, P. 445

www.dacoromanica.ro

Tolstoi, Lev Nikolaevici 59, 62, 66, 67, 73, 313, 371
Traian, împăratul 181, 185, 323, 344
Troiţki, Aleksandr Ivanovici 55
Troţki (Trotzki), Leon 17, 73, 85, 86, 172, 175, 337
Trufaş, Mihalache 292
Tudor, Iorgu 74, 88, 288
Turghenev, Ivan Sergheievici 56, 59, 62, 66

Ţ
Ţan, Dimitrie 49
Ţan, Gheorghe 62
[Ţan] Lizuţa 62
Ţan, Manţea 62
Ţan (Halippa), Paraschiva 49
Ţan, Săşunea 62
[Ţan] Vanea 62
[Ţan] Vera 62
Ţanţu, Vasile 89
Ţepordei, Vasile 223, 262, 293
Ţîganko, Vladimir V. 96, 134, 140, 141, 256, 320, 321, 323

U
Urlescu 269
Ursu, Ion 190
Urusov 186

V
Vaida-Voevod, Alexandru 19, 252, 256, 259
Valev 235
Valkhoff 245
Varlam 60
Valuţă, Ion 37, 261, 288
Vartolomei 60
Vasile Lupu 404
Văitoianu 136, 137, 141
Văleanu, Alexandru 38, 253, 292
Vărzaru 262
Vântu (Şchiopu), Maria 64
Vântu, Mihail (Mihai) 14, 64, 67
Vârnav, Teodor 66
Venediktov, E.M. 442
Veltman 60
Venelin 60
Venutelli 209
Vighel, Filip 60, 182
Vinicenko 91
Vitte 74
Vîşinski 204
Vladimirescu, Tudor 238, 409
Voitovici, V.E. 438
Voloşanin, Mihail 242
Vrabie, G. 440

W
Wilson 303, 330

X
Xenopol, A.D. 421

Z
Zaharov, Fiodor Fiodorovici 70
Zavtur, Ilie 189, 190
Zizea 190
Zubcu-Codreanu, Neculai 241

www.dacoromanica.ro